

Lexicon Steenwijks Verleden

J.D. van der Tuin

Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken

9-01-2025

REFERENTIECODES

In de literatuuropgaven van het lexicon komen de volgende **referentiecodes** voor:

- AWN Aa, A.J. van der. *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*. Gorinchem, Jac. Noorduyt, 1837-1851 (13 dln.; 10^e dl. 1847).
- BGO *Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel*. 1886 e.v.
- BLP Nauta, D. *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme*. Kampen, Kok, 3 dln., 2^e dr., 1983-1988.
- BN Jacobs, P.M.J. *Beeldend Nederland; biografisch handboek*. Tilburg, Jacobs, 2 dln., 1993.
- BWO Does, J.C. van der. *Biografisch Woordenboek van het protestants-christelijk Onderwijs*. Zeist, Dijkstra, 1949.
- BWSA *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland*.
- CK Jonge van Ellemeet, B.M. de. Het Cartularium van het Kapittel der St. Clemenskerk te Steenwijk. *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht*, 45(1920), p. 257-320.
- CS Spreen, H., J.A. Steenstra, J. Tiesnitsch en J.D. van der Tuin. *De canon van Steenwijkerland; veertig vensters op de geschiedenis van de gemeente*. Kampen, IJsselacademie, Publ. Nr. 237, 2013, 171 p.
- DB Bos, J. e.a. *Drentse biografieën*. Meppel, Boom, 4 dln., 1989-1993.
- DJS Bruinenberg, H. *Duizend jaar Steenwijk*. Steenwijk, Hovens Gréve, 1965.
- DTV Bruinenberg, H. *De tijd vertelt; over het leven in de Noordwesthoek*. Steenwijk, Hovens Gréve, 1959.
- EF Brouwer, J.H. e.a. *Encyclopedie van Friesland*. Amsterdam, Elsevier, 1958.
- FPP Ekkart, R.E.O. *Franeker professorenportretten*. Franeker, Wever, 1977.
- GAN Beekman, A.A. *Geschiedkundige Atlas van Nederland*, dl. I. Den Haag, Nijhoff, 1913.
- GH Klijnsma, S.F. *Geschiedkundige herinneringen aangaande de voormalige vestingen Steenwijk, Kuinre en Blokzijl*. Meppel, Gelderman, 1853.
- HB Dessing, R.W.C. en J. Holwerda. *Nationale Gids Historische Buitenplaatsen*. Wormer, St. Uitg. Noord-Holland, 2012.
- HM *Historische Mededelingen; Officieel orgaan van de Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken*, 1(1984) t/m 32(2015). Voortgezet als: *Old Steenwiek*, 33(2016) e.v.
- HVS Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken.
- JCBG *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, 1(1947) e.v.
- KAD *Kadastrale Minuutplans v.m. gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold* (1832).
- LNL W.P. *Lexicon van de Nederlandse Letterkunde*. Amsterdam, Elsevier, 1986.
- NBW Molhuijsen, P.C., P.J. Blok en F.K.H. Kossmann. *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*. Amsterdam, N. Israel, 10 dln., 1911-1937.
- NBK Scheen, P.A. *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars*. Den Haag, Scheen, 2 dln., 1969.
- NGL Volmuller, H.W.J. *Nijhoffs Geschiedenis Lexicon*. Den Haag, Martinus Nijhoff, 1981.
- NWO Bruinenberg, H. *Noordwest Overijssel gisteren en vandaag*. Steenwijk, Van Kerkvoorde en Hollander, 2e dr., 1964.
- OAIJ Formsma, W.J. en A.J. de Raat-Giljam. *Inventaris van de oude archieven van de gemeente IJsselham* (1932/1978).
- OAS Berends, P. *Het oud-archief der stad Steenwijk*. VROA 40(1917).

- OBW Ditzhuyzen, R. van. *Oranje/Nassau; een biografisch woordenboek*. Haarlem, Becht, 2004.
- OJB *Overijssel; Jaarboek voor cultuur en historie*, 1(1947)-18(1964).
- OS *Old Steenwiek; Historische Mededelingen uit Stad en Wold*, 33(2016) e.v.
- OSC *Oprechte Steenwijker Courant*, 1(1869) tot heden.
- PKN *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*. Amsterdam, Holkema en Warendorf, 1938.
- POR Rossum, J.A. van. *51 Portretten; de vermoorde joden van Steenwijk uit de schaduw*. Steenwijk, Stichting Gedenkteken Joodse Steenwijkers, 2005.
- RHN Aardema, W. en J.D. van der Tuin. *Royal Haskoning Noord-Nederland 75 jaar*. Nijmegen, Royal Haskoning, 2003.
- ROU Berkelbach van der Sprenkel, J.W. *Regesten van oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340*. Utrecht, 1937.
- SC *De Steenwijker Courant*, 1943-1944.
- SHD Spreen, H. *Steenwijk in 40-45; een historisch dokument*. Steenwijk, Hovens Gréve, 1995.
- SN Buiten, D. *Steenwijk: de straat waarin wij wonen – geschiedenis en verklaring van de straatnamen in Steenwijk*. 's-Gravenhage, Kruseman, 1985.
- SO *Steenwijker Oudheden*. Steenwijk, Historische Vereniging Steenwijk e.o., 2005.
- SV *Steenwijk Vestingstad; een terugblik voor de toekomst*. Steenwijk, HVS, 2009.
- SW Spreen, H. en J.D. van der Tuin. *Stad en Wold; de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold in de twintigste eeuw*. Steenwijk, Hovens Gréve, 1999.
- TK *Topografische Kaart*.
- VTB Veen, J.H.S.M. Van *Tram, Boot en Bus; de geschiedenis van het streekvervoer in het noordwesten van Overijssel*. Kampen, Kok, 1978.
- WAS Werkgroep Archeologie Steenwijk en Omstreken.
- WID *Wie is dat?* 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, dl.1, 1931; dl. 2, 1932; dl. 3, 1935; dl. 4, 1938; dl. 5, 1948; dl. 6, 1956
- WN Tuin, J.D. van der. *Wateren en waternamen in Noordwest-Overijssel*. Kampen, IJsselacademie, 1998.
- WIS Bruinenberg, H. *Wij in Steenwijkerwold*. Steenwijkerwold, Boer, 2e dr., 1980.
- WWN *Wie is wie in Nederland; biografische encyclopedie*. Den Haag, Pragma, dl. 1, 1984; dl. 2, 1994.
- WWO Linden van den Heuvel, A.van. *Grepen uit de in deze eeuw op landbouwkundig gebied tot stand gebrachte waterstaatswerken in Overijssel*. Wolvega, G. Taconis, 1939.

LEXICON

aa (ook: a, ae, ee, ie of ij): aanduiding voor een ‘water’ of ‘waterloop’. De algemene verbreiding ervan in het gehele Germaanse taalgebied wijst op hoge ouderdom. De vormen ‘ee’, ‘ie’ en ‘ij’ zijn Friese varianten. Verschillende wateren worden kortweg ‘Aa’ genoemd (meervoudsvorm: Anen); voor het onderscheid is het beter de volledige namen te gebruiken.

De Steenwijker Aa was het belangrijkste riviertje in de directe omgeving van Steenwijk. Door kanalisatie is de oorspronkelijke loop nauwelijks meer te herkennen. De bovenloop werd in 1953-1958 gekanaliseerd inclusief de Vledder Aa (1956) en de Wapserveense Aa (1953).

Het water dat Zuidveen verbond met de Steenwijker Aa werd Zuidveense Aa genoemd. Ongeveer 5 km zuidwestelijk van Steenwijk voegde zich ooit een water samen met de Steenwijker Aa dat er over enkele kilometers evenwijdig aan liep en Landryte werd genoemd. De dijk op de linkeroever van het Steenwijkerdiep heette Tusschen Aa(n)dijk en de landerijen aldaar heetten Tusschen Anen en Slagen.

Aa; zie: Nije Aa, Olde Aa, Steenwijker Aa, Vledder Aa, Wapserveense Aa en Zuidveense Aa.

Aa-brug: voormalige houten brug over de Steenwijker Aa, genoemd in 1336, in de oude heirweg bij de tegenwoordige Aastraat. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 203.61 / 533.38. De oude Aa-brug raakte kort vóór 1395 in onbruik na de aanleg van de Steendijk en de Woldbrug; zie daar.

Aardema, Wiebe Klaas (roepnaam: Wilko; Zwolle 4 december 1965), journalist/redacteur.

Afgestudeerd in geschiedenis en internationale betrekkingen aan de Univ. van Utrecht. Sinds 1995 werkzaam als journalist/redacteur voor de *Oprechte Steenwijker Courant*. Schreef daarnaast o.m.

Royal Haskoning Noord-Nederland 75 jaar (met J.D. van der Tuin; 2003) en *Onbegriepeluk, 20 jaar Mannenkoor Karrespoor* (2010).

aardewerk; zie: ESKAF.

aardgas. In 1952 werd Steenwijk als één van de eerste gemeenten in Nederland aangesloten op het aardgasnet. De gasfabriek aan de Tukseweg werd kort daarna afgebroken. Het duurde tot 1965 dat ook het buitengebied (Willemsoord, Witte Paarden, Eesveen en Kallenkote) van aardgas werd voorzien.

Aarmhuus; zie: Rusthuis.

Aarmoertien: veldnaam van een stukje land aan de Harm Wichersweg te Zuidveen. Behoorde ooit aan de diaconie van de NH kerk. De naam is samengesteld uit ‘Aarm’ (Harm) en ‘oerthe’.

Aartsen, Gerrit (Harderwijk 27 juni 1922 – Kallenkote 6 oktober 1944), spoorwegaarbeider. Werd, wegens een gebleken verandering op zijn persoonsbewijs, door de bezetter gefusilleerd. Ref.: HM 1994 n4 p123-125.

Aastraat (woonwijk Steenwijk-West): zijstraat van de Verlaatseseweg, aangelegd in 1929, genoemd naar de Steenwijker Aa. Een deel van de oorspronkelijke loop is hier nog zichtbaar als zuidelijke begrenzing van Park Rams Woerthe.

Abercrombie: familienaam in Steenwijk sinds 1692 toen de Steenwijkse Katrijne Eggers in het huwelijk trad met de 17-jarige Pieter Abercrombie. Zijn grootvader, Robert Abercrombie, werd omstreeks 1607 in Schotland geboren en diende in 1632 als ruiter onder ritmeester Ury van de Schotse brigade in Nederland. Ref.: P. Franke. *Parenteel van Robert Abercrombie* (2014).

Aberson: van oudsher bekende Steenwijker familie van timmerlieden en aannemers van restauratiewerken. De voorouders zijn afkomstig uit de Gelderse Achterhoek: (1) Lodewyk Abreson (Haltern ca. 1640 – Ruurlo ca. 1727), gehuwd met Henrina Elverink; (2) hun zoon: Wilhelmus Aberson (Ruurlo ged. 18 november 1714 – Warnsveld 2 maart 1805), gehuwd met Geesken Willems; (3) hun zoon: Gerrit Willem Aberson (Steenderen ged. 8 december 1737 – Baak

15 november 1781), boer, gehuwd met Reintjen Hiddink. Hun zoon legde de grondslag voor het bedrijf in Steenwijk: (4) Gerrit Jan Aberson (Steenwijk 3 januari 1765 – Steenwijk 14 mei 1825), timmerman, gehuwd met Annigje Hendriks; (5) hun zoon: Gerrit Willem Aberson (Steenwijk 19 december 1805 – Steenwijk 11 oktober 1862), timmerman, gehuwd met Jantien de Boer; (6) hun zoon: Hendrik Aberson (Steenwijk 25 augustus 1833 – Steenwijk 31 juli 1893), timmerman, gehuwd met Angenes Hagen en; (7) hun zoon: Gerrit Jan Aberson (Steenwijk 12 november 1876 – Steenwijk 22 september 1955), aannemer (hij was in 1914 de bouwer van de huidige spits van de Sint Clemenstoren), gehuwd met Hendrika Ras; (8) hun zoons: Hendrik en Arend; zie daar.

Aberson, Andries (kleinzoon van Gerrit Willem (5) Aberson; Steenwijk 11 februari 1871 – Bilthoven 10 mei 1931), huisschilder, fabrikant. Assisteerde in 1899 Co Breman met het maken van de wandschilderingen in Rams Woerthe en maakte zelf enige wandschilderingen in het toenmalige café van Cornelis Vredenduin (later café Otten, thans Koningstraat 4). Begon een verffabriek in de Gasthuisstraat. Richtte in 1917 de Hollandsche Boek- en Drukinktfabriek op aan het Steenwijkerdiep, later 't Anker geheten. Ref.: HM 1996 n2 p63.

Aberson, Arend (jongste zoon van Gerrit Jan (7) Aberson; roepnaam: Arry; Steenwijk 3 januari 1921 – Bloemendaal 14 augustus 2007; begr. Steenwijk AB), civiel ingenieur. Was tot 1976 firmant bij zijn broer Hendrik, later directeur van Algemeen Aannemings Bedrijf Aberson Lelystad.

Aberson, Hendrik (oudste zoon van Gerrit Jan (7) Aberson; roepnaam: Henk; bijnaam: Lange Hendrik; Steenwijk 9 maart 1915 – Steenwijk 25 juli 1976), aannemer, houthandelaar. Bouwde het familiebedrijf uit met specialisatie in het restaureren van monumentale gebouwen. Bekleedde diverse maatschappelijke functies en was van 1967 tot 1976 gemeenteraadslid voor de VVD. Ref.: SW p433-434.

Aberson, Johannes (zoon van Gerrit Willem; Steenwijk 9 februari 1843 – Steenwijk 20 augustus 1933) had een smederij “buiten de Woldpoort” (aan het begin van de Tukseweg).

Aberson Steenwijk BV: aannemersbedrijf gevestigd aan de Dolderweg 32 te Steenwijk. Het bedrijf werd in 1986 overgenomen door H.J. van den Brink. Ref.: SV p356-358.

Acaciastraat (woonwijk Steenwijk-West): straat in de Bloemenbuurt, verbinding tussen de Bloemstraat en de Gasthuislaan.

Achterbuurt; zie: Witte Paarden (2).

Achter de Kaarke (Achter de Kerk): voormalige volksbuurt uit de 2e helft van de 19e eeuw aan de noordwestzijde van de Sint Clemenskerk, grenzend aan de Noordwal en de Paardenmarkt. In 1903 vond hier een grote brand plaats. Deze achterstandswijk met ongeveer 130 één- à tweekamerwoningen werd in de jaren 1925-1930 gesaneerd. Ref.: DTV p54-57 en 62-63; HM 2005 n3 p92-93; OS 2018 n3 p4-14; SW p277. Zie ook: Het Lok; Tranendal.

Achterhoek: voormalig woonbuurtje bij de Goorsteeg in Zuidveen.

Achterlanden, De: kadastrale aanduiding (1832) van landen tussen Eind van 't Diep en Nederland.

Achterslagen: noordwestelijk deel van de vroegere Zuidermeenthe, in het begin van de 21^e eeuw ingericht als bedrijvenpark Hooijdijk/Dolderkanaal. Zie ook: Voorslagen.

Achternveld: het land achter de voormalige erve Remmelinge in Tuk.

Achternvenen; zie: Zuidveense Achternvenen.

Achterweg (vroeger ook: Achtersteeg): smalle weg rond de zuidflank van de Zuiderkamp in Onna.

ACM; zie: Landbouwbank.

Adan, Johannes Josephus Maria (Utrecht 20 september 1884 – Zeist 25 april 1971) was sinds 1910 pastoor, eerst in Veenhuizen, van 1927-1939 van de Rooms Katholieke parochie Sint Clemens in Steenwijk.

Adelaar, De: voormalige sigarenfabriek (1926-1950), opgericht door B. Brinkman; zie daar.

Aekingbroek (vroeger ook: Friese Broek): brongebied van de Vledder Aa en daarmee ook van

de Steenwijker Aa.

ae-klank: kenmerkende “blèrende” klank in het taalgebied van het Stellingwerfs en daarmee van het Steenwieks, bijvoorbeeld in: “et maeken van een paer verlaeten”.

Afsluitdijk. Aan de IJsselmeerzijde van het monument aan de Afsluitdijk bevindt zich een groot bronzen reliëf (1933-1935) van de in Steenwijk geboren beeldhouwer Hildo Krop, met de bekende spreuk: *Een volk dat leeft, bouwt aan zijn toekomst.*

Agrifac; zie: Cebeco.

Agrifirm; zie: Landbouwbank.

Agritech; zie: Cebeco.

Akkerplein (woonwijk Clingenborgh): vierkant plein in het centrum van de wijk, waarop de straten Haagswold, Koningsland, Wendakker en Oyershoeve samenkomen.

Akse: een in Steenwijkerwold voorkomende familienaam. Ref.: HM 1987 n2 p62-63.

Alberda, Jelle Eeltje (Ysbrechtum 24 mei 1862 – Steenwijk 13 mei 1947), manufacturier. Oprichter van de textiel- en lingeriezaak Arink (1893-2005) in de Oosterstraat te Steenwijk. Ref.: SW p507.

Alberts, Aafje (Lutjebroek? ca. 1740 – Steenwijk 17 april 1809), vroedvrouw. Was van 1779-1787 en van 1796-1809 stadsvroedvrouw van Steenwijk. Ref.: JCBG 2004 p129-154.

Algemeen Belang; zie: Vereniging voor Volkshuisvesting Algemeen Belang.

Algemene Begraafplaats (1; ook: Oude Begraafplaats): aan de Meppelerweg 79 te Steenwijk, aangelegd in 1829, uitgebreid in 1935, oppervlakte 2.4 ha; gemeentelijk monument. Het register van begrafenissen in de periode 1830-1904 bevindt zich in het Gemeentearchief Steenwijkerland. Ref.: SO p 82-83, 87. Zie ook: knekelplaats. (2): De Nieuwe Landen te Kallenkote 77, sinds 1980 als uitbreiding op voorgaande, 2.6 ha. (3): Kerkbuurt, aan de Oldemarktseweg 177, bij de Hervormde Kerk te Steenwijkerwold, 0.7 ha; gemeentelijk monument. (4): Het Thijhof aan de Oldemarktseweg te Steenwijkerwold, als uitbreiding op voorgaande. (5): Kallenkote-Oud, aangelegd (kort vóór) 1885, de oorspronkelijke begraafplaats van Kallenkote en Onna, 0.4 ha; gemeentelijk monument. (6): aan de Schoolstraat te Scheerwolde. Zie ook: begraafplaatsen.

Alma, Hans (Den Haag 5 augustus 1917 – Zwolle 25 april 1960), militair, journalist, schrijver. Werd in 1947 redacteur bij de Provinciale Overijsselse en Zwolse Courant. Schreef onder meer: *De groeiende stad Steenwijk* (1949). Ook schreef hij een aantal reisgidsen.

Altius, Johannes (Otterloo 1628 – Zutphen 1696) was van 1672 tot 1675 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Alts, Oyer (? – Emden 19 augustus 1584) was van 1562 tot 1569 de eerste ‘evangelische’ predikant van Steenwijk. Ref.: HM 2002 n3 p70-73.

Alutarius, Hiëronimus (Woerden 1619 – Gorinchem 1663) was van 1647 tot 1651 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk. Ref.: HM 1997 n1 p2-7.

ambachtsgilden; zie: gilden.

Ambachtsschool (na de 2^e WO: Lagere Technische School): op 3 oktober 1903 in gebruik genomen school voor lager technisch onderwijs aan de Stationsstraat te Steenwijk. Het oorspronkelijke gebouw werd vervangen door een nieuwe school, die in 1964 gereed kwam en in 1970 maar liefst 565 leerlingen telde. De LTS fuseerde in 1990 met de Capelleschool tot De Wissel, gevestigd aan de Stationsstraat. Ref.: G.M. Laar en H. Spreen. *Van Ambachtsschool tot RSG: honderd jaar openbaar, neutraal-bijzonder en buitengewoon onderwijs in Steenwijk* (2004).

Ambonezen; zie: Beenderribben.

Ambt Vollenhove; zie: Vollenhove (4).

ambulance; zie: ziekenvervoer.

Amsterdamselaan: landweg aangelegd door de Maatschappij van Weldadigheid, genoemd naar de

in 1865 gebouwde modelboerderderij Hoeve Amsterdam, 2 km ten noordoosten van Willemsoord. Ref.: SN p4.

Andreas (ook: Andries; 1^e eeuw n.C. - 62 n.C.), apostel, beschermheilige van Steenwijkerwold. Was, evenals zijn broer Simon (Petrus), visser en volgeling van Jezus. Hij is de beschermheilige (schutspatroon) van de vissers, waterdragers en touwslagers, sinds 750 in het bijzonder ook van Schotland. Sint Andreas wordt op 30 november herdacht. In de kunst wordt hij uitgebeeld als grijsaard met gespleten baard, een X-vormig kruis omarmend waarop hij, volgens de overlevering, zou zijn gekruisigd. De Andreaskruisen vormen een essentieel onderdeel van het wapen van de voormalige gemeente Steenwijkerwold. De Hervormde Kerk (2) in Steenwijkerwold was aan hem gewijd.

Ane, Slag bij: vond plaats op 28 juli 1227 ten zuidwesten van Coevorden. Veldslag waarmee bisschop Otto II van Lippe, met een leger van 400 ridders, Rudolf (kastelein van Coevorden) wilde onderwerpen om zijn gezag in Drenthe te versterken. Hierbij werden de bisschop en zijn ridders door het Drentse landvolk verslagen, het moeras ingedreven en gedood. In deze veldslag waren ook ridders uit Steenwijk en omgeving betrokken (zoals Cornelis van Steenwijk en Herwen van der Eze) en vonden ook enkelen de dood (zoals Coenraad de Vos van Steenwijk en Thibolt van Thij). Zie ook: Ansen. Ref.: G. Overdiep. *De slag bij Ane* (1978).

Anjelierstraat (woonwijk Steenwijk-West): zijstraat van de Bloemstraat in de Bloemenbuurt.

anker: zinnebeeld van hoop en godsvertrouwen; in Steenwijk is het een essentieel element in het stadswapen. Ref.: SO p11-13, 42.

Anker, Abraham van: stamvader van de Van der Lindens in de omgeving van Wolvega en Steenwijkerwold. Beschreven door L. van der Linden (1985).

Anker, Het: voormalige koren-, pel- en houtzaagmolen aan de Prins Bernhardstraat 16. Werd ook wel de Molen van Kuiper genoemd naar de molenaars Willem Kuiper (1847-1901) en zijn zoon Klaas (1876-1954). De molen werd in 1854 gebouwd in opdracht van D.H. Schuite en J. Wicherson op de plaats van de vroegere Gheert Stevensmolen (zie daar) en in 1923 buiten gebruik gesteld. Het jaar daarop gingen de bovenbouw en wieken verloren; de gemetselde onderbouw bestaat nog.

Anker, Stoomverffabriek 't: In 1917 opgericht door A. Aberson voor de productie van verf, vernis, drukinkt en kunsthars. Aanvankelijk gevestigd aan de Gasthuisstraat, later aan het Steenwijkerdiep. In 1939 overgenomen door C.F. Lampe, in 1985 opgeheven. Ref.: HM 1995 n1 p11-17.

Anloo: de oude hoofdplaats van het dingspel Oostermoer, aan de heirweg van Groningen naar Coevorden. Het kerspel Anloo werd in 1139 gesticht vanuit het kapittel van Sint Pieter in Utrecht. Van de 13^e tot de 16^e eeuw werd valkenpacht afgedragen door de kerk van Anloo aan het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Ref.: HM 1989 n4 p99-101.

Ansen: buurtschap aan de oude heirweg tussen Steenwijk en Ruinen. Nadat bisschop Otto II van Lippe in 1227 was omgekomen in de Slag bij Ane, trok in 1228 zijn opvolger, Willebrand van Oldenburg, met een hoofdleger vanuit Steenwijk opnieuw de Drentse legers tegemoet. Dit bloedig treffen kreeg bekendheid als de Slag bij Ansen en Ruinen.

ansichtkaarten: de meest voorkomende namen op oude ansichtkaarten van Steenwijk en omgeving zijn: Cordes, Culp, Hogewind, Houwer, Hovens Gréve, Kalsbeek, Keizer, van Kerkvoorde en Hollander, Kranendonk, Logtmeier (L.U.S.), Memelink, Nieweg, Siermann, Spanjaard, Terpstra, Tiel Groenestege en Wietsma; zie daar. Als uitgevers van kaarten waren zij boekhandelaar, fotograaf of beide. De oudste ansichtkaarten van Steenwijk dateren van 1899. Bekende boekjes met reproducties van oude ansichtkaarten zijn: H. Bruinenberg. *Steenwijk in oude ansichten* (1971) en G. Scheenstra. *Steenwijk in oude ansichtkaarten* (2008). Ref.: HM 2009 n3 p10-25. Zie ook: fotografen.

Anthonisz, Adriaan (bijnaam: Metius; Alkmaar 1541 – Alkmaar november 1620), ingenieur, burgemeester. Was vanaf 1567 werkzaam als landmeter en kartograaf en van 1574-1578 als burgemeester en schepen van Alkmaar. In dienst van de Generaliteit inspecteerde hij de vestingwerken en ontwierp verbeteringswerken; in 1597 inspecteerde hij de vesting Steenwijk.

Antink, Jan Hendrikus (Buiksloot 7 oktober 1843 – Eefde 2 oktober 1918) was van 1878 tot 1881 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Antiquum Forum: verlatijnste vorm van ‘Oldemarkt’ in 15e-eeuwse stukken.

apostelbomen: ooit geplant als gedenkteken op begraafplaatsen en markante punten in het landschap. Het betreft twaalf bomen die tezamen in één gat geplant en samengegroeid zijn en het leven van de Twaalf Apostelen symboliseren. Ref.: OS 2023 n1 p26 en n2 p25.

Apostolisch Genootschap, Het: kerkgenootschap, sinds 1931 in Steenwijk en sinds 1957 met eigen kerkgebouw aan de Burg. H.G. Reinenstraat 1 te Steenwijk.

Apotheker, Harm Haijo (roepnaam: Hayo; Loppersum 5 juni 1950), planoloog, burgemeester. Was wetenschappelijk onderzoeker stadsvernieuwing aan de RUG (1974-1977) en onderzoeker en adviseur VNG (1977-1980). Vervolgens burgemeester van Muntendam (1980-1988), Veendam (1988-1993) en Leeuwarden (1993-1998). Daarna minister van Landbouw, Natuurbehoud en Visserij (1998-1999). Sinds 2000 waarnemend burgemeester van Steenwijk en van 2001 tot 2010 burgemeester van Steenwijkerland. Ref.: Parlement en Politiek; WWN2.

Appelhofshoeve (woonwijk Clingenborgh): verbingsstraat tussen de Oyershoeve en Storrenhoeve. Genoemd naar de voormalige erve Appelshof, gelegen op de westflank van de Steenwijker Kamp bij 't Goor, vermeld in 1496.

Appelshof; zie: 't Goor.

arbeidersbeweging. De opkomst van de arbeidersbeweging in Steenwijk en omgeving hing samen met de stakingen van veenarbeiders vanaf 1845. Ref.: G.J. Harmsen e.a. *Van turf en tabak tot plastic buizen; uit de geschiedenis van de arbeidersbeweging in Steenwijk en omstreken* (1991).

arbeiderskampen; zie: rijks werkkampen.

arbeidsvoorziening; zie: werkvoorziening.

archeologie; zie: archeologische monumenten; WAS. Ref.: SV p45-58.

archeologische monumenten: in het landschap herkenbare overblijfselen van prehistorische culturen. In Steenwijk en omgeving zijn 32 archeologische monumenten geregistreerd: 16 onder Eesveen, 5 in Steenwijk, 6 in Steenwijkerwold en 5 onder Willemsoord. Het betreft (zie daar): celtic fields, grafheuvels, hunebedden, prehistorische nederzettingen en vuursteenvindplaatsen. Sommige worden als rijks- of gemeentelijk monument beschermd.

archieven van belang voor de bestudering van de geschiedenis van Steenwijk en omstreken zijn: Gemeentearchief Steenwijkerland (zie daar), Historisch Centrum Overijssel (zie daar), Nationaal Archief en Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag, Utrechts Archief te Utrecht, Drents Archief te Assen en Tresoar te Leeuwarden. Gegevens van vóór de invoering van de Burgerlijke Stand moeten in de kerkelijke archieven gezocht worden.

De Historische Vereniging Steenwijk e.o. beschikt sinds 2006 over een werkarchief bedoeld als informatiebron voor bestuur, leden en potentiële schrijvers. Archiefstukken kunnen ter plaatse worden ingezien.

architecten die voor Steenwijk en omgeving markante gebouwen hebben ontworpen: G.B. Broekema, G.F. la Croix, A. Edinga, A.L. van Gendt, B. Haveman, T.F. Hulstijn, H.J. van Ommen, W.A.M. te Riele, B. Rouwkema, J.H. Ruiter en W.V.A. Tepe; zie daar. Verder: D. Bijkerk (Beth-El), A.G.M. Boost (Johan van den Kornputkazerne), K.H. van Brederode (stationsgebouw), G.C. Bremer (Kunstkunker), L.H.D. Buchta (De Meenthe), J.F. Crouwel (postkantoor), B.W.J. Deppe (Windesheim), A. van Driesum (de villa's Casa Nostra en Frisia), J. Grunstra (De Meentehof), J.

Jans (Capelleschool), K. Leijh (gemeentehuis), E. van Linge (Engelse Sleutel), J. van Lokhorst (Rijks HBS), J.B. Radstake (Gereformeerde Kerk), H. de Waal (De Wilg) en de firma Van Zanten Batenburg (Sint Clemensschool).

Ardesch, Gerard (Ommen 31 maart 1951), mediaondernemer. Was ooit diskjockey (Jerry Jetson) van Avro's Top Pop. Sinds 1977 eerste voorlichter van de gemeente Steenwijk en industriepromotor (actie Tipgever). Organiseerde 1980-1981 de viering van Steenwijks Ontzet, met tien dagen lokale televisie. Sinds 1987 bij Koninklijke Boom uitgevers, verantwoordelijk voor de uitgave van de OSC en de lokale kabelkrant Nieuws TV. Oprichter van tv-productiebedrijf Noordkaap (2001) en tv-zenders TV Oranje (2005) en Brava HDTV (2007).

Arembergergracht: kanaal van Zwartsluis naar het Giethoornse Meer, aansluitend op de Wetering. Het werd gegraven tussen 1548 en 1568 op last van Jean de Ligne, graaf van Aremberg, als een veilig alternatief voor de vaart met kleine schepen over de Zuiderzee. Ref.: D.M. van der Schrier. *De Arembergergracht en het Hoge Moer* (1982).

Arink, Berend Jan (Zwolle 3 april 1889 – Steenwijk 31 augustus 1965), manufacturer. Opvolger van Jelle Alberda en naamgever van textiel- en lingeriezaak Arink (1893-2005) in de Oosterstraat op nummers 31-37 te Steenwijk. Ref.: SW p507-508.

Arkel, Jan IV van; zie: Jan IV van Arkel.

armenhuis; zie: armenzorg; Rusthuis.

armenschool: school voor kinderen van minder draagkrachtige ouders. Vóór de invoering van de nationale schoolwet van 1806 genoten de meeste kinderen geen regulier onderwijs. De aanduiding 'armenschool' bleef nog tot in de 20^e eeuw in gebruik. Zie ook: School C.

armenzorg: in de middeleeuwen een taak die door burgers werd uitgevoerd vanuit het Gasthuis; zie daar. In 1827 werd op dezelfde plaats aan de Gasthuisstraat een armenhuis gesticht vanuit de Hervormde Gemeente Steenwijk. Het werd in 1869 vervangen door een nieuw tehuis aan de Kornputsingel, gebouwd door J. Voerman. Dit heette sinds 1929 Stichting voor Liefdadigheid en van 1953 tot de afbraak in 1965 Rusthuis. Ref.: OSC 30 aug. 2000; SW p255-259. Zie ook: bedelarij, brooduitdeling, Scherwolde, Weldadigheid.

art nouveau (ook: Jugendstil): Europese kunststijl van omstreeks 1900 met bijzondere aandacht voor gestileerde decoratieve elementen, veelal ontleend aan de vorm van bloemen en planten. Twee monumentale villa's in Steenwijk in deze stijl kregen grote bekendheid: Ramswoerthe (1899) en Zonnehoek (1905); zie daar. Ook het voor Spijkervet gebouwde woonhuis aan de Markt 24, een rijksmonument, is bezienswaardig. Minder bekend zijn de twee winkelpanden aan de Oosterstraat 17-21. Ref.: OS 2024 n1 p27-29 en n2 p9-16; SO p12-13, 68-69 en 71-72.

Asma, Pieter (Urk 29 september 1888 – Steenwijk 10 juli 1966) was sergeant bij de infanterie, tijdens de bezetting in de 2^e WO actief als verzetsman in Steenwijk en wijde omgeving. Ref.: HM 2011 n2 p64.

Asselt, Willem Jan van (Slijk-Ewijk 30 april 1946 – Bennekom 29 mei 2014), predikant, hoogleraar. Na voltooiing van zijn studie theologie aan de RU van Utrecht in 1972, was hij hervormd predikant in Uitwijk, van 1977 tot 1983 in Steenwijk en sindsdien in Bennekom. Hij promoveerde in 1988 en werd in 1993 docent kerkgeschiedenis aan de RU van Utrecht. In 2008 werd hij hoogleraar historische theologie aan de Evangelisch Theologische Faculteit in Leuven.

ASTA-orgel: het grootste theater-concertorgel van ons land, sinds 2001 maandelijks te beluisteren in de evenementenhal van De Meenthe in Steenwijk. Het is afkomstig uit het voormalige ASTA-Theater (genoemd naar de Deense actrice Asta Nielsen) in Den Haag. Het werd gebouwd in 1930 door de firma Blaisse&Strunk te Rotterdam en diende ter begeleiding van de stomme films uit die tijd. De in 1970 opgerichte Nederlandse Orgel Federatie heeft het instrument van de ondergang behoed en gezorgd dat het naar Steenwijk kwam. Het werd van 1993-2001, onder leiding van G. van

Rossum, opnieuw opgebouwd en sindsdien onderhouden. Het wordt bespeeld met 4 manualen en een 30-tonig pedaal. Het orgel is 15 m breed, 6 m hoog en weegt 20 ton. Het heeft 29 rijen pijpen en een scala aan bijzondere geluidseffecten waarmee allerlei soorten muziek gespeeld kunnen worden. Met deze herbouw en regelmatige bespeling van het orgel is een belangrijk stuk nationaal cultuurgood behouden gebleven.

atletiek. Voor een kort historisch overzicht van de atletiek in Steenwijk, zie: SW p417-418.

audiovisuele media: sinds de jaren vijftig in opkomst, ook in Steenwijk. Ref.: SW p175-176.

Augusteijn, Joost (Veenendaal 19 november 1932 – Harderwijk 21 november 2012), leraar. Was sinds 1957 leraar wiskunde in het voortgezet onderwijs, eerst in Nijverdal en van 1962 tot 1992 aan het Christelijk College Nassau-Veluwe in Harderwijk, tevens enige jaren als conrector. Studeerde daarna cartografie aan de Universiteit van Utrecht. Publiceerde in het tijdschrift *Caert-thresoor* en schreef onder meer: *Kaarten in bijbels* (1995), enkele delen van de atlassenserie *Historische plattegronden van Nederlandse steden* (1997-2005) en *Oude stadplattegronden van Steenwijk* (2009).

Auken, De (ook Aukenvaart): veensloot van ongeveer 2 km lengte, lopende van de Beulakerweg tot de Gasthuisdijk, ongeveer 1.5 km ten zuiden van Zuidveen, in het verlengde van de Dwarssloot.

auto. De eerste auto's kwamen in 1905 op doortocht in Steenwijk. Jan Hendrik Tromp Meesters was in 1906 de eerste autobezitter in Steenwijk. Ref.: DTV p77-80.

Autobedrijf Jubbega: sinds 1925 bekend familiebedrijf, opgericht door Roelof Jubbega (Eesveen 1866 – Deventer 1954). De garage, aan de Kromme Elleboog in Steenwijk, werd bemand door zijn jongste zoons Johan (1905 -2004) en Aaldert (1908–1947). In 1930 werd een nieuw gebouwde garage betrokken aan de Goeman Borgesiusstraat met een Citroën agentschap. Tot 1960 was er autoverhuur en taxivervoer (Citax) en sinds 1938 ook ziekenvervoer. In 1948 werd overgegaan naar het VW-dealerschap. In 1979 begon kleinzoon Roelof een VW-garage in Tuk en kwam ook diens broer Herman in het bedrijf, dat in 1999 werd gesloten. Eerder, in 1996, begon Herman een eigen bedrijf in Meppel met een Mitsubishi-dealerschap, dat sinds 2011 geleid wordt door zijn zoon Jelmer. Ref.: OS 2024 n1 p4-7.

autobusdienst; zie: buslijnen.

autosnelweg A32; zie: Rijksweg32.

Avank: pseudoniem van A. van Kampen; zie daar.

Avondtekenschool, Gemeentelijke: voor jongens die timmerman wilden worden. Tot 1903 in een lokaal achter het Swindermanpoortje in de Scholestraat en daarna tot 1970 in de Ambachtsschool.

Avondvierdaagse Steenwijk: jaarlijks sportevenement waarbij sinds 1954 op vier zomeravonden wandeltochten door Steenwijk en omgeving worden gemaakt. Sinds 1994 wordt er ook een fietsvierdaagse gereden over afstanden van dagelijks 30, 45 of 60 km naar keuze.

Baak, Antonie van (Vollenhove ca. 1747 – Steenwijk 1812). Was meensman in Stad Vollenhove, griffier te Steenwijk en van 1811-1812 notaris te Steenwijk.

baarg; zie: berg.

Baarlinger Zijldiep: voormalige oorspronkelijke benedenloop van de Steenwijker Aa, die tot in de 18^e eeuw te Baarlo in de Zuiderzee uitmondde. Zie ook: Baarlo, Barenzijle.

Baarlo: zeer oude buurtschap 1.5 km ten noordwesten van Blokzijl aan de oude Zuiderzeedijk, met ongeveer 50 inwoners. In 1281 voor het eerst genoemd, werd het in 1365 vermeld als Baerle, wat duidt op een open (niet bebost) gebied. Baarlo had een kapel, genoemd in 1476, een dochterkerk van Vollenhove (4). Als kerspel Baarlo-Kuinderdijk stonden kerk en kerkhof ook ten dienste van de omliggende plaatsen Nederland, Muggenbeet en Blokzijl (tot 1608). Door de stormvloed van 1825 raakte de kerk zwaar beschadigd en werd in 1837 verkocht voor sloop. In 1942 is Baarlo-Kuinderdijk overgegaan van Ambt-Vollenhove naar de gemeente Blokzijl. Het gerestaureerde

kerkhof is, met de entourage, zeer bezienswaardig.

Baars: buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, ruim 3 km ten noordnoordwesten van Steenwijk, met ongeveer 100 inwoners. Genoemd naar de in 1340 vermelde erve Baers, in de 19^e eeuw nog aangeduid als Groote Baars, ook wel als Baarshoeve. De naam duidt op een open (niet bebost) gebied en komt van 'baer' in de betekenis van 'bloot'. Baars had sinds 1868, in het zuidwesten van de buurtschap, een eigen tweeklassige school. Na sluiting in 1973 is deze als woonhuis bewaard gebleven.

Baarsallee: vroegere naam (1929) van de weg, tussen De Bult en Baarsmolen, die sinds 1970 Eiderberg heet.

Baarsdijk: veendijk, tevens de zuidwestelijke grens van Eesveen, in rechte lijn tussen de Eesveensedijk en de Holsloot. Genoemd in een akte uit 1340 waarbij Hendrik van der Eese aan 23 personen het Eesveen in erfpacht gaf. In 1871 werd een gedeelte verhard en heet sindsdien Bultweg.

Baarsmolen: voormalige korenmolen, bijna 4 km ten noorden van Steenwijk, op de noordwestelijke helling van de Eiderberg. Locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 203.33 / 537.38. De molen, die al in 1634 op de kaart is aangegeven, was in 1832 eigendom van Jan Gerrits Hof (1771-1846) en werd in de tijd (1850-1857) van de laatste molenaar, Jacobus Wicherson, afgebroken.

Baden, Frederik IV van (8 juli 1458 – Lier 24 september 1517), bisschop. Was van 1496 tot 1517 bisschop van Utrecht. Hij beval de magistraat van Steenwijk een keur uit 1502 te schrappen waarin bepaald werd dat geen burger zijn uiterste wil mocht kenbaar maken anders dan ten overstaan van twee schepenen. Ref.: BGO 1896 p193-201.

Badhuis: in 1898 genoemd openluchtbad in de Nieuwe Aa met enkele kleedhokjes aan de tegenwoordige Zigher ter Steghestraat ter hoogte van de Egbert Hiddingstraat. Zie ook: zwembad.

Baduhenna: gebied waar, volgens de Romeinse geschiedschrijver Tacitus, in 28 n.C. vele (enkele bronnen spreken van 900) Romeinse soldaten door de Friezen werden omgebracht. Hoewel door sommigen betwist, zou dit gebeurd kunnen zijn in het voormalige Friese Broek (thans Aekingerbroek), het brongebied van de Steenwijker Aa bij Wateren. Die naam, in 1493 nog als Waethoerne (natte hoek) geschreven, zou destijds als Waadhenne uitgesproken en fonetisch als Baduhenna genoteerd kunnen zijn. Ref.: Westerheem 2002 n1 p28. Zie ook: Wateren.

baggerturf; zie: veen.

Bake, Henricus (Bremen ca. 1663 – Steenwijk 17 oktober 1706), predikant. Was van 1699 tot 1706 predikant bij de Hervormde Gemeente te Steenwijk. Ref.: HM 1994 n3 p99-102.

Bakensloot; zie: Giersloot.

Bakker, Cornelis (Dordrecht 23 juni 1934 – Meppel 17 augustus 2001), militair, bestuurder. Was, na zijn militaire loopbaan, van 1974-1999 bestuurslid van voetbalvereniging d'Olde Veste, sinds 1981 als voorzitter. Ref.: *Laot ze neet skieten* (2004) p28-29; SW p204.

Bakker, Lubbert (Steenwijk 7 februari 1769 – Steenwijk 4 februari 1840) was in het begin van de 19^e eeuw een bekende Steenwijker schipper.

Bakker, Michiel (Steenwijk 21 oktober 1899 – Steenwijk 8 augustus 1981), markthandelaar. Was visboer en voorzitter van de vereniging van markthandelaren in Steenwijk. Organiseerde sinds 1952 de jaarlijkse tentoonstellingen van Handel, Ambacht en Industrie (HAI) op de Markt, na 1954 op het Gedempte Diep. Was ook oprichter en voorzitter van het Bejaardenkoor Steenwijk. Ref.: SW p381 en 491.

Bakkerskooi: eendenkooi 1,5 km ten zuiden van Wanneperveen, in het Kiersche Wiede, deel van natuurreservaat De Wieden. In 1934 werd het gebied, toen 25 hectare, aangekocht door Natuurmonumenten. Destijds was daar een aalscholverkolonie van bijna duizend broedparen.

Bakkersveld: voormalig bouwland (3,5 ha) in Tuk, in 1832 eigendom van bakker Hendrik Spitzen (1790-1871).

Balkan, De: vroegere volksbenaming van het westelijk deel van de Gasthuisstraat, zo genoemd naar een aldaar gevestigde (1938-1968) drogisterij en verfwinkel van die naam.

Balkengat (ook: Kolk van Wicherson): sinds 1987 de jachthaven van Steenwijk aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep. De naam komt van een gegraven plas die gebruikt werd voor de opslag van ongezaagd hout, in dit geval tegenover de voormalige Molen van Wicherson.

Balters: voormalige hoeve in de Oostwijk, genoemd in 1571. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 205.11 / 533.52, ongeveer op het oostelijk deel van de Algemene Begraafplaats.

Banen, Nettetert (Steenwijk 1755 – Steenwijk 3 september 1840), aannemer-timmerman en houthandelaar. Bouwde in 1827 het armenhuis aan de Gasthuisstraat en bezat in 1832 verreweg de meeste huizen in Steenwijk.

Banis, Bernardus (Almelo 25 februari 1888 – Heerenveen 25 december 1962), boekhouder. Was in 1919 medeoprichter en tot 1952 mededirecteur van het bedrijf Nieweg en Banis (zie daar).

Baptisten Gemeente: kerkgenootschap, ontstaan in 1946, met gebouw Pniël aan de Oostwijkstraat 32-34 te Steenwijk.

barakkenkampen; zie: rijks werkkampen.

Barenzije: voormalig uitwateringssluysje in de Zuiderzeedijk te Baarlo, op de plaats waar oorspronkelijk de voormalige Steenwijker Aa in de Zuiderzee uitmondde. Deze sluis werd al in 1313 genoemd en behoorde toen aan de geërfden van de schoutambten Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde. In 1710 werd afgezien van vernieuwing van dit sluisje, toen Kuyperssluysje genoemd. Ref.: ROU; WN.

Basse: buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, 6 km westnoordwestelijk van Steenwijk, met 260 inwoners. Genoemd naar de in de 15^e eeuw vermelde erve Bassinghe. Basse had van 1893-1966 een eigen schooltje.

Basserveld: voormalig heideveld tussen Basse en de Friese grens.

Bastiaans, Maria Elisabeth (Wilp gem. Voorst 29 december 1847 – Den Bosch 28 januari 1897), organiste. Woonde en werkte van 1866-1876 als stadsorganiste in Steenwijk, sinds 1876 in Bolsward, later in Den Bosch. Was getrouwd met de fotograaf en kunstschilder C.F. Cordes. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992); SV p297.

bastion: Frans voor ‘bolwerk’; zie daar.

Bastrappenweg; zie: Trappenweg.

Batenburg, Jan van (1495–1538), was kort vóór 1530 burgemeester van Steenwijk. Gaf, na de Munsterse rebellie in 1534, leiding aan radicale wederdopers (Batenburgers of Zwaardgeesten) die gewelddadig optraden tegen ongelovigen. Hij werd in Vilvoorde onthoofd. Ref.: CS p73-74.

Batenburg, Johannes Bernardus Antonius (Groenlo 30 oktober 1879 – Soest 21 juni 1960) was van 1919-1927 pastoor van de Rooms Katholieke parochie Sint Clemens in Steenwijk; daarvóór te Culemborg, daarna te Utrecht.

Bats, Jan Hendrik (Rob; Winterswijk 1 april 1962) is sinds 2016 burgemeester van Steenwijkerland.

Battrij, Johannes (roepnaam: Jannes; Steenwijk 3 februari 1773 – Steenwijk 20 januari 1846) was van 1813 tot 1837 houder van logement De Trompetter in de Oosterstraat.

Baurichter, Clemens Jan Willem (roepnaam: Bob; Enschede 25 november 1914 – Steenwijk 27 februari 1999), jurist. Was van 1952-1995 advocaat en procureur te Steenwijk. Legendarische advocaat, kleurrijk man, bekend om zijn bloemrijk taalgebruik; verdienstelijk kunstschilder.

Beatrix, H.M. Koningin en Prins Claus bezochten Steenwijk op 18 mei 1981 ter gelegenheid van

de ingebruikname van de pas gerestaureerde Grote Kerk. Eerder, op 11 september 1971, bezochten zij Steenwijk, kort na de opening van De Meenthe.

Beatrixstraat, Prinses (woonwijk De Beitel): in 1965 aangelegde verbindingsstraat van de Kampstraat en Onnaweg met de Meppelerweg.

bebouwing: gedeelte van het grondgebied dat met gebouwen is bezet. Van de voormalige gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold, samen 8.366 ha, was aan het begin van de 20^e eeuw twee procent bebouwd, aan het eind dertig procent. Behalve voor woonwijken, wordt ook veel ruimte ingenomen door kantoor- en industriegebieden.

bedekte weg: horizontale onderbreking in de buitenoever van een vestinggracht, niet zichtbaar voor de belegeraar. Aan de zuidoostzijde van de Steenwijker stadsgracht, waar vroeger de lijnbaan van de gebroeders Middelwijk was, is daarvan nog een gedeelte herkenbaar.

Bedelaarspad: oud pad over de Steenwijkerkamp tussen Onna en Kallenkote, 3 km ten oostzuidoosten van Steenwijk. De naam is vermoedelijk in de 16e eeuw in de volksmond ontstaan voor een sluiproute van zwervers en bedelaars. Het tracé is sinds de ruilverkaveling van 1945-1951 ten zuiden van de knik linksom verlegd.

bedelarij. In het laatst van de 19e eeuw heerste, vooral in de wintermaanden, grote werkloosheid. Dit leidde niet alleen tot armoede, maar ook tot onlusten, stakingen en bedelarij. In 1893 werd, op initiatief van burgemeester C.J. Lewe van Aduard en houthandelaar S. Tromp Meesters, een voor Nederland unieke vereniging opgericht: Vereniging tot Bestrijding der Bedelarij door Werkverschaffing. Laatstgenoemde bekostigde de bouw (1895) van een werkplaats voor werkloze arbeiders aan de zuidkant van het Steenwijkerdiep. De vereniging werd opgeheven in 1951. Ref.: HM 1991 n4 p135-141; SO p 64-65. Zie ook: werkvoorziening.

bedrijfsgeschiedenis. Van een tiental van oudsher bekende Steenwijker ondernemingen is een beknopt historisch overzicht opgenomen in hoofdstuk 17 van het boek *Steenwijk Vestingstad*. Het betreft (verkort aangeduid): Aberson, Dyka, Eleq, Hovens Gréve, Kornelis, Opregte Steenwijker Courant, Polak, Rabobank, Rijkmans en Wicherson; zie daar.

bedrijventerreinen in Steenwijk: Eeserwold, Groot Verlaat, Hooidijk/Dolderkanaal, NOVAC-terrein en Oostermeentherand; zie daar. Zie ook: industrie.

Beek (1) (ook: De Beke): een voormalige natuurlijke waterloop ten noordoosten van de buurtschap Nederland. In de 16e eeuw meermaals genoemd, bijvoorbeeld: “Scarwolde tusschen Ruxvene en de Beke”. Ten zuiden van Nederland verenigde de Beek zich met de Steenwijker Aa en vormde tot aan de Zuiderzee de grens tussen de kerspelen Vollenhove en Blankenham. (2) (ook: Mienbeken, Meenbeken): een geregulariseerde beek, ongeveer 5 km westnoordwestelijk van Steenwijk. Ontspringt in het Woldveld, even ten noorden van Witte Paarden. De oudst bekende vermelding (1456) betreft goederen “ter Mambeke”. Deze beek is de middelste van drie (tussen Reune en Weer) die de andere in de benedenloop opnam en de gemeenschappelijke, in 1561 daarom Meenbeke genoemde, beek was die de bovenloop vormde van de hiervóór genoemde Beek (1) bij Nederland.

Beekhouts, Coendert (Slijkenburg, Weststellingwerf 16 juli 1787 – Steenwijk 2 januari 1850) was een bekende Steenwijker schipper. Zijn contract voor de beurtvaart op Sneek ging in 1845 over naar Berend Roeles.

Beeksmas, Dirk (Rauwerderhem 31 december 1918 – Steenwijk 17 november 2001), ambtenaar. Was van 1947-1982 in dienst van de provincie Friesland, laatstelijk als adviseur algemene dienst. Schreef biografisch werk, waaronder: *Steenhouwerij De Willigen 100 jaar* (1989) en *De Giethoornse burgemeester in bezettingstijd* (1990).

beeldende kunst. Voor een overzicht van 20^e-eeuwse beeldende kunst en - kunstenaars verwijzen we naar: CS p120-123; SV p265-288 en naar SW p145-148. Zie ook: architecten, beeldhouwers, kunstschilders.

beeldhouwers en makers van bronzen en keramische beelden en plaquettes in Steenwijk en omstreken: Kiny Coppinga, Gosse Dam, Gerard van Iersel, Gijs Jacobs, Hildo Krop, Hans Kuypers, Herman Nieweg en Jan Freseman Tromp Meesters; zie daar.

Beeltje, Anne (Amersfoort 14 juni 1938 – Groningen 4 april 2008), socioloog, wethouder. Was aanvankelijk sportleraar en leraar maatschappijleer. Werd in 1970 sportambtenaar bij de gemeente Steenwijk, sinds 1982 gemeenteraadslid en van 1986 tot 2006 wethouder voor de PvdA, tevens loco-burgemeester. Heeft veel bijgedragen aan behoud en promotie van Steenwijker kunst en cultuur, vooral van het werk van de in Steenwijk geboren beeldhouwer Hildo Krop. Daarnaast heeft hij zich ingezet voor de herinrichting van Steenwijks binnenstad (Stadsplan 2000) en van het woongebied Steenwijkerdiep (3).

Beenderribben (1): voormalige veenderij tussen het Steenwijkerdiep en de Steenwijker Aa bij Eind van 't Diep. De naam komt van een in 1576 genoemd beenteland onder Scherwolde; zie ook: bent en ribben. (2): voormalig rijks werkkamp aldaar sinds 1938, waar na de 2^e WO politieke delinquenten werden gehuisvest in afwachting van hun berechting en waar in de periode van mei 1951 tot september 1961 totaal 438 Ambonezen een tijdelijk onderkomen vonden. Ref.: OS 2022 n3 p20; SW p300.

Beerta, Hindrik Gosselaar (Bellingwolde 5 januari 1858 – Steenwijk 30 juni 1944), koopman. Had van 1880 tot 1969 in de Oosterstraat 77-79 een grossierderij (De Hoop) in koloniale waren, meel, peulvruchten, dranken en levensmiddelen. Was daarnaast, in het begin van de vorige eeuw, wethouder van Steenwijk.

begijnen: in de middeleeuwen ongehuwde vrouwen of weduwen die een gemeenschappelijk religieus leven leidden zonder een kloostergelofte te hebben afgelegd. Ze vonden hun bestaan in handenarbeid, ziekenverzorging en onderwijs. Ook in Steenwijk waren begijnen, zoals ene Tutte die in 1376 genoemd werd en aan het Vrijthof woonde.

begraafplaatsen. Sinds 1 januari 1829 is het in Nederland verboden te begraven in kerken, kapellen en bedeplaatsen. Toen in de 19^e eeuw ruimtegebrek op de kerkhoven ontstond, werden nieuwe begraafplaatsen aangelegd. Behalve Algemene Begraafplaatsen (zie daar), is er een R.K. Begraafplaats aan de Meppelerweg te Steenwijk en aan Gelderingen te Steenwijkerwold, een Joodse Begraafplaats aan de Eesveenseweg te Steenwijk en een voormalige Joodse Begraafplaats in De Pol. Verder is er de Vrede Hof aan de Kerkhofslaan te Willemsoord en De Ypenhof aan de Eesveenseweg in Eesveen. Op het landgoed Eese bevindt zich de (niet toegankelijke) begraafplaats van de familie Van Karnebeek. Zie ook: grafmonumenten, grafstenen, kerkhof, oorlogsgraven, zerkenboek.

Beilen: de oude hoofdplaats van het Beiler dingspel. Het kerspel Beilen werd in 1139 gesticht vanuit het kapittel van Sint Pieter in Utrecht. Van de 13^e tot de 16^e eeuw werd valkenpacht afgedragen door de kerk van Beilen aan het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Vandaar dat het wapen van de voormalige gemeente Beilen een priester als schildhouder heeft die op zijn vrije hand een valk draagt. Ref.: HM 1989 n4 p99-101.

Beitel, De: woonwijk in Steenwijk, aan de zuidoostzijde van de stad. De oude kern, tussen de Kampstraat, Oostwijkstraat en 2^e Oostwijkstraat, bestaat uit arbeiderswoningen. Deze zijn tussen 1908 en 1922 gebouwd door de Vereniging voor Volkshuisvesting Algemeen Belang, naar ontwerp van A. Edinga. De naam, afkomstig van de veldnaam Twee Beitel (1571), duidt op de scherphoekige splitsingen van genoemde wegen. Ref.: OAS p282; SW p274-275. Zie ook: De Kazerne.

bejaardenzorg; zie: ouderenzorg.

beken in de omgeving van Steenwijk: Beek, Kwasloot, Reune, Slingergruppe, Watergoot, Weer, Woudsloot en Zekte; zie daar.

Bekhof, Jan (Vledderveen 16 maart 1950 – Steenwijk 18 november 2016) was een fervent bodemonderzoeker met de metaaldetector en van 1992 tot 2008 medewerker van het Stadsmuseum Steenwijk. Daarnaast inventariseerde hij informatie over de geschiedenis van de Steenwijker tabaksindustrie en schreef daarover: *In rook opgegaan; expositie over de sigaren- en tabaksindustrie* (met H. Spreen; 2007). Ref.: OSC 28 nov. 2014.

Bel, Karel de (Harlingen 12 november 1883 – Gorinchem 9 juli 1969) was van 1925-1928 predikant van de Hervormde Gemeente Steenwijk.

belastingen: van oudsher ieders verplichte bijdrage tot de openbare geldmiddelen; voor overheid of bestuur de belangrijkste bron van inkomsten. Elke tijd had zijn eigen bijzondere vormen van belastingheffing. Ref.: HM 1986 n2 p43-47. Zie ook: steenboete, tolheffing, verponding.

beleg van Steenwijk. Van 18 oktober 1580 tot 23 februari 1581 (24 februari: gedenkdag van het ontzet) werd Steenwijk belegerd door een Spaanse overmacht van 7200 man onder aanvoering van Rennenberg. De literatuur over belegering en ontzet van Steenwijk grijpt als regel terug op de Memoriën van Reinico Fresinga. Ref.: CS p76-79; J.P.J. Postema. *Steenwijks belegering en ontzet 1580-1581* (1995); OS 2018 n1 p20-27. Zie ook: Dings, Fresinga, Kornput, Rennenberg, Schot voor Steenwijk, J.F. Tromp Meesters.

belegeringen. De geschiedenis van Steenwijk staat, meer dan bij de meeste andere steden, in het teken van vele belegeringen. In 1309, 1413 en 1518 waren het de Stellingwerwers die het op de stad gemunt hadden; in 1522 en 1523 lieten ook de Geldersen zich niet onbetuigd. Het meest bekend is het beleg van Steenwijk door de Spanjaarden in 1580-1581 (zie hierboven) en de Spaanse bezetting van 1582-1592 met de herovering door Prins Maurits en graaf Willem Lodewijk op 4 juli 1592. Daarna volgde de mislukte aanval door de Spanjaarden onder graaf Frederik van den Bergh op 26 maart 1597 en de bezetting in 1672-1673 door soldaten van de bisschop van Munster, C.B. von Galen (Bommen Berend). Zie verder SV p93-130.

Belkum, Jacobus van (Leeuwarden 2 november 1851 – Johannesburg 4 november 1933) was van 1882 tot 1889 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk en sinds 1891 in Zuid Afrika. Ref.: C. Pretorius. *Ds. Jac. van Belkum, nestor van de Neder Duitsch Hervormde Kerk van Afrika* (proefschrift 2002). Ref.: J. ter Steege. *Ds. Jac. Van Belkum 1851-1933*.

Bellevue: voormalig hotel-café-restaurant (1860-1953) met stalhouderij, de laatste jaren van Hermanus Joannes Wieringa, kleinzoon van de gelijknamige oprichter. Het bedrijf stond aan de Stationsstraat, tegenover Villa Veste aan de Oosterpoort. Ref.: OS 2018 n4 p27-29.

Belonje, Johan (Alkmaar 17 juni 1899 – Leiden 22 november 1996), jurist, waterstaatshistoricus. Was werkzaam als advocaat, leraar, waterschap secretaris en bankier. Daarnaast publiceerde hij zeer veel op het gebied van genealogie, heraldiek, monumentenbescherming en waterstaat. Schreef onder meer: *De Eeze en het geslacht van dien naam* (1958). Ref.: PKN.

Belt, Hendrik van de (Belt-Schutsloot 23 november 1904 – 7 juli 1999), landarbeider. Schrijver van een quasi-historisch werk over zijn geboortestreek: *De historie van de Wieden* (1993).

Belterwijde: een door vervening ontstane , ruim 800 ha grote plas ten zuidwesten van Wanneperveen. Door de verkeersweg van Steenwijk naar Zwartsluis is het Belterwijde sinds 1930 verdeeld in het Grote en Kleine Belterwiede. De door vervening ontstane trekaten zijn in de 18e eeuw door afkalving van de ribben tijdens zware stormen omgevormd tot één groot meer.

Belt-Schutsloot: een in de eerste helft van de 17e eeuw gegraven kanaal, met een schutsluisje kerend naar de Arembergergracht. Het dorp van dezelfde naam telt ongeveer 600 inwoners. Het is ontstaan uit twee nederzettingen: een ouder (hoger) gedeelte, de Vaste Belt, ook Zandbelt of gewoon Belt genaamd (een van dekzand opgewaaide paraboolduin) en een meer recente nederzetting langs de schutsloot. Deze schutsloot strekte zich vóór 1930 uit tot aan de Haagjesgracht bij Wanneperveen. Belt Schutsloot, tot 1959 alleen bereikbaar over water, is een karakteristiek waterstreekdorp,

ongeveer 3 km noordelijk van Zwartsluis. Ref.: DTV p151; T.R. Stegeman. *Belt-Schutsloot*; (in: *Uit de geschiedenis van Brederwiede*; 1986).

belvédère; zie: Woldberg.

Beneden Stouwe (of Nederstouwe); zie: Stouwe.

Bennekers, Simon (roepnaam: Siemen; Meppel 1744 – Steenwijk 25 november 1828) was huisschilder van beroep, bezat vele huizen in Steenwijk, was er enige jaren wethouder en was ook een invloedrijk aanhanger van de Oranjepartij.

Bensing, Hugo: werd in 1401 genoemd als schout van Steenwijk en Paasloo en in 1418 toen hij, met zijn vrouw Alijt, hun hofstede bij het Vrijthof verkochten. De erve Bensinghe, aan de Reune te Kwikkelo, werd in 1381 vermeld.

bent (ook: beent of bunt): verzamelnaam voor verschillende soorten grassen, waaronder borstel- of boendergras, smele en het bekende pijpestrootje.

Benthem. Over de genealogie van de familie Benthem zie: HM 1984 n1 p32.

Bentinck tot Schoonheten, Willem baron (Zwolle 19 augustus 1868 – Olst 16 juni 1936), was van 1904-1909 burgemeester van Steenwijk.

Bentinghe: voormalige hoeve in de Oostwijk, genoemd in 1553. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 204.96 / 533.61, ongeveer op het westelijk deel van de Algemene Begraafplaats .

Berends, Piet (Zwolle 1 oktober 1862 - Voorburg 7 september 1942), archivaris. Werkte bij het Rijksarchief in Den Haag, laatstelijk als hoofdcommies. Was van 1924-1940 tevens archivaris van Harderwijk. Schreef van 1901-1935 enkele tijdschriftartikelen, een genealogie en enkele archiefinventarissen waaronder: *Het oud-archief der stad Steenwijk* (1917) en *Het oudste stadrecht van Steenwijk* (1917).

berg (Steenwieks: baarg): goed zichtbare verhoging in het landschap. De stuwwal ten noorden van Steenwijk heeft als hoogste punten de Woldberg (26 m) en de Eiderberg (16 m), die ten oosten heeft de Bisschopsberg (17-20 m) en de Havelterberg (19 m). In het laagveengebied komen plaatselijk zandopduikingen voor die als ‘berg’, ‘kopje’ of ‘hoofd’ worden aangeduid. Ook een kunstmatige heuvel wordt soms ‘berg’ genoemd, bijvoorbeeld: een grafheuvel, een molenberg of een secreetberg; zie daar. Zie ook: Heuvengracht, Kalenberg, Scheidenbergje, Wassenberg.

Berg (1): oude aanduiding van de Noordwest-Overijsselse heuvelrug, een stuwwal waarvan de Woldberg en de Eiderberg deel uitmaken. (2): naam (1811) van voormalige buurtschap aan de Bergweg, 0,7 km ten noordnoordoosten van Tuk.

Berg, Edith van der (Hengelo 25 mei 1923 – Steenwijk 8 maart 2021). Was van 1951-1982 in Steenwijk werkzaam als verloskundige. Ref.: OS 2021 n4 p9-13.

Berg, Johannes Hendrikus van den (roepnaam: Han; Utrecht 10 juli 1938 – Steenwijk 4 oktober 2023), leraar, natuurkenner en langeafstandloper. Was leraar Engels in Heiloo, later in Doesburg. Maakte voetreizen naar Santiago de Compostella en Rome en was betrokken bij de ontwikkeling van langeafstand wandelpaden in Noordoost-Nederland. Sinds 1998 lid van een werkgroep van SBB voor landschapsonderhoud met aandacht voor de prehistorie bij Baars en Eese. Schreef onder meer: *Grafheuvels en prehistorische wegen bij Steenwijk* (1999).

Berg, Pieter Willem Johannes van den (Langerak 20 augustus 1880 – Brummen 27 juni 1952), predikant, publicist. Was van 1904-1944 hervormd predikant te Nijeveen. Schreef artikelen over plattelandscultuur en bijdragen aan boeken met historische, culturele en religieuze achtergrond zoals: *Land en Volk van de Noordwesthoek* (1948). Ref.: BLP2.

Berg en Bosch: voormalige uitspanning met speeltuin op de zuidflank van de Woldberg, thans Bergweg 66 in Tuk. Ref.: HM 1998 n2 p30-31.

Berge, Friederich Hubertus ten (roepnaam: Frits; Groningen 12 januari 1923 – Kallenkote 13

oktober 1944; begr. Groningen Esserveld), leerling stuurman. Werd als onderduiker bij de familie H.G. Bos aan de Wolterholten door de bezetter gearresteerd en in een groep van zes gefusilleerd op de heide bij Kallenkote. Ref.: HM 1994 n4 p133-140.

Bergerland, Het (ook: Bergsche Land): kadastrale aanduiding (1832) van het Eiderberg-gebied, 3,5 km ten noorden van Steenwijk.

Bergsche Veld: kadastrale aanduiding (1832) van het heidegebied ten oosten van de Woldberg, 2 km ten noorden van Steenwijk.

Bergsma, Uiltje (bijnaam: De Koning; Bolsward 8 januari 1888 – Steenwijk 9 februari 1959), politiekorpschef. Was van 1918 tot 1948 hoofdagent, sinds 1924 korpschef van de gemeentepolitie Steenwijk. Speelde volgens sommigen een heldhaftige rol tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ref.: HM 2001 n2, SW p298.

Bergstein (1): villa aan de Tukseweg 173, bij het hoogste punt van Tuk. De villa werd gebouwd in 1850 als woonhuis van P.H.P. van Marle, notaris te Oldemarkt. Het huis werd in 1912 en 1952 verbouwd en was tot 1939 in gebruik als theehuis. Daarna heeft het verschillende eigenaren en bewoners gehad. (2): de hiernaar genoemde voormalige buurtschap aldaar.

Bergweg: oude weg van Tuk naar en door het landgoed Woldberg.

Bergzicht, Huize: neoclassicistisch woonhuis aan de Tukseweg 125, gebouwd omstreeks 1870.

Berk, Gerhard Lambert (roepnaam: Gait; Kampen 3 april 1927 – Kampen 17 april 2006), schrijver, cineast, fotograaf. Kwam, na een studie biologie en psychologie in Amsterdam, terecht in de wereld van foto, film en publiciteit. Schreef sinds 1966 over natuur en de oude scheepvaart, waaronder de boeken: *Zij leefden van water; herinneringen aan de Noordwesthoek van Overijssel* (1971) en *De Punter* (1984). Ref.: F.D. Zeiler. *De veelzijdigheid van Gait Berk* (2009).

Bernhard, Z.K.H. Prins bracht op 27 augustus 1946 een bezoek aan de Johan van den Kornputkazerne en het gemeentehuis van Steenwijk.

Bernhardstraat, Prins (woonwijk De Beitel): verbindt de Emmastraat en Julianastraat met de Meppelerweg. In de middeleeuwen was dit een deel van de oude heirweg richting Duitsland, die tot in Drenthe de naam Swartenweg (later: Zwarteweg) droeg. De naam dateert van 1945.

beschermheilige; zie: Andreas, Clemens, Willibrordus.

bestaansmiddelen: bijna de helft van de bevolking is werkzaam in de dienstensector, ruim een derde in de industrie en een zesde in de agrarische sector (land- en tuinbouw en veeteelt). Een eeuw geleden golden deze cijfers in omgekeerde volgorde. Ref.: SV p209-229.

bestemmingsplan: nadere detaillering van een structuurplan, waarbij voorschriften voor de bestemming van de verschillende gebiedsdelen worden aangegeven.

bestrating; zie: keibestrating, Steendijk, straten, zwerfstenen.

bestuur. Over de oudste bestuursgeschiedenis van Steenwijk werd geschreven door A. Moraal in: HM 2005 n3 p75-84. De bestuursinrichting van Steenwijk vóór 1795 werd behandeld door J.P.J. Postema in: HM 1986 n2 p34-42, die van daarna door P.J. Molendijk in: SV p243-263. Het gemeentelijk bestuur tijdens de 2^e WO werd beschreven door J.J. Hoeksema in: HM 1985 n2 p61-64. Zie ook: belastingen, bisschop van Utrecht, Franse Tijd, gemeentebestuur, magistraat.

Betap; zie: Heuga.

Beth-El: kerkgebouw van de Vrije Zendingsgemeente; zie daar.

Betondorp: complex van tien woningen voor sociaal zwakke gezinnen afkomstig uit de Oostwijkstraat, in 1935-1936 gebouwd aan de westzijde van de Eesveenseweg, 0.7 km voorbij de spoorlijn. Werd in 1968 afgebroken. Ref.: SW p274 en 278-279.

Beuk, N.V. Centrale Bakkerij De: voormalige beschuit-, koek- en banketfabriek aan de Tukseweg 170 in Tuk, in 1920 opgericht door Peter Boelens, Tonnie Hof en Roelof Wuite, in 1950 opgeheven. Ref.: HM 2008 n4 p149-152.

Beukenlaan: brede laan met twee rijen 19^e eeuwse beuken op het landgoed De Woldberg.

Beukers; zie: Kanaal Beukers-Steenwijk.

Beulake: voormalig kerspel en dorpje in het oude schoutambt Vollenhove bij de grens van het schoutambt Wanneperveen, 5 km ONO van Vollenhove en 12 km ZZW van Steenwijk. Locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 198.04 / 523.16). Het werd in 1390 vermeld als Bodelake (“veenhutten bij de grens”), in 1642 als Beulacke, later ook als Böölacke. In 1666 werd er vanuit Vollenhove een kerk gesticht. Het dorpje, dat blijktens de volkstelling van 1748 een kleine driehonderd inwoners telde, is tijdens de zware stormen van 1775 en 1776 ten onder gegaan in het toen ontstane Beulakerwilde. Ref.: AWN p1-2; DTV p150; Mensema A.J. *Volkstelling 1748 Kwartier van Vollenhove* (1997).

Beulakerweg; zie: Gieterse Dijk.

Beulakerwilde: een ruim 750 ha grote, door vervening ontstane plas oostnoordoostelijk van Vollenhove. Het wordt aan de zuidzijde begrensd door de oude weg van Vollenhove naar Havelte, de Veneweg en aan de oostzijde door de verkeersweg van Steenwijk naar Zwartsluis. De door vervening ontstane trekgraten zijn in de 18e eeuw door afkalving van de ribben tijdens zware stormen omgevormd tot één groot meer. Het westelijk deel van het Beulakerwilde wordt door een rij eilandjes, restanten van de weg naar het verdwenen dorp Beulake, van het geheel afgescheiden en wordt Kleine Beulakerwilde genoemd. Ref.: G.A. Brouwer. *Beulaker- en Belterwiede met hun oeverlanden, een potentieel natuurreservaat* (1941).

Beumer, Hendrikus Johannes (Deventer 22 januari 1865 – Apeldoorn 25 januari 1943), bouwkundige. Was van 1903-1934 de eerste directeur van de Ambachtsschool in Steenwijk. Ref.: SW p41-42.

beurtvaart. Sinds de 16^e eeuw was er behoefte aan een regeling waarbij de binnenschippers om de beurt zouden varen. Steenwijk heeft drie eeuwen lang een bloeiende beurtvaart gekend. Er werd gevaren naar het noorden via Ossenzijl op Oldemarkt, Kuinre, Sneek, Leeuwarden en Groningen; naar het zuiden via Zwartsluis op Meppel en Zwolle, vanaf 1866 per stoomboot. Het betrof voornamelijk vrachtvervoer; de schepen hadden nauwelijks accommodatie voor passagiers. De omgeving van Steenwijk leende zich niet voor het gebruik van trekschuiten. Sinds het in gebruik nemen van het Steenwijkerdiep in 1632, richtte de beurtvaart zich, via Blokzijl, ook op Amsterdam, de Zaanstreek en Rotterdam. Sinds 1713 had Steenwijk een schippersgilde. Het beurtveer werd verzorgd door bekende Steenwijker schipperfamilies: Beekhouts, Bruinenberg, Van der Leij, Roeles en Visscher, de Gebroeders Ouwehand uit Katwijk en de families Doeven, Joontjes en De Ruiter uit Blokzijl. Ref.: DTV p27-29; HM 1995 n4 p120-130; OS 2016 n4 p11-29; VTB p14-15.

Beute, Jan (ook genoemd: Jan Kolk; Steenwijk 30 november 1786 – Steenwijk 23 september 1857) was aanvankelijk blauwverver van beroep, later veerschipper.

bevolking. Men neemt aan dat er in de 8^e eeuw enige permanente bewoning was op de hogere gronden van Steenwijk en omgeving. Vanaf de 13^e tot de 19^e eeuw heeft het inwonertal van de stad Steenwijk geschommeld tussen 500 en 2.500. In diezelfde periode heeft het omliggende gebied, Steenwijkerwold, een geleidelijke groei doorgemaakt van enkele honderden tot ruim tweeduizend . In 1748 vond de eerste algemene volkstelling plaats; vanaf 1830 werd deze elke tien jaar gehouden, voor het laatst in 1970. De bevolkingsregisters en de resultaten van de volkstellingen zijn ter inzage in het Gemeentearchief Steenwijkerland. Sinds 1970 worden de bevolkingscijfers voortdurend bijgehouden door de gemeente. In 1811 telden de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold respectievelijk 2.044 en 2.402 inwoners; in 1970 waren het er 12.226 en 8.244. Voor een gedetailleerd bevolkingsoverzicht in voorbije jaren, zie: G.M. Laar. *Steenwijk, bewaar 't* (1987). Zie ook: A.J. Mensema. *Volkstelling 1748 Kwartier van Vollenhove* (1997) en: J.A. Steenstra. *Nieuwkomers en passanten*. In: CS p164-167. Zie verder: burgerlijke stand, kerkelijke gezindte,

Weldadigheid.

bevrijding: op 13 april 1945 werd Steenwijk door Canadezen bevrijd van de Duitse bezetting. Ref.: Archief HVS: ZB: OS 2023 n2 p38-41; OSC 10 april 2020..

bevrijdingsmonument (1): het op 4 mei 1948 onthulde monument ter gedachtenis van de gevallen in de Tweede Wereldoorlog en ter herinnering aan de bevrijding van Nederland op 5 mei 1945. Het bevindt zich in de voortuin van het Park Rams Woerthe en werd in 1947 ontworpen en vervaardigd door de in Steenwijk geboren beeldhouwer Hildo Krop. Aan de achterzijde het 'oude' gemeentewapen. Het beeldje van de vrouwenfiguur is een bronzen replica; het origineel (in Franse kalksteen) werd meermalen vernield en daarom, na de laatste reparatie, in de Hildo Kropkamer in Rams Woerthe geplaatst. (2): gedenksteen bij het voormalig gemeentehuis van Steenwijkerwold in Tuk, onthuld op 4 mei 1960. Ref.: SHD p19. Zie ook: Indisch Monument, oorlogsgraven.

bewaarschool (ook: Fröbelschool, later: kleuterschool): school voor de allerkleinsten. Sinds 1878 was er een bewaarschool in de Gasthuisstraat, die in 1898 verbouwd werd en omstreeks 1960 afgebroken. In 1928 kwam er een bewaarschool bij De Voorzienigheid in Steenwijkerwold. Ref.: Archief HVS: BF; HM 2006 n3 p95-105.

bewonersverenigingen; zie: buurtverenigingen.

bewoning. Sinds de Nieuwe Steentijd (4.900-2.000 jaar v.C.) kan men spreken van enige 'vaste' bewoning in onze omgeving. Daarvóór leefden hier jagersvolken zonder vaste verblijfplaats. De oudste woningen waren van hout opgetrokken, bekleed met wilgenvlechtwerk en leem, afgedekt met riet, stro of plaggen en bestonden uit één ruimte die gedeeld werd met het vee en de oogst van het seizoen. Overblijfselen hiervan zijn in onze directe omgeving niet gevonden, hoogstens donkere verkleuringen in het zand waar draagpalen hebben gestaan. Stenen funderingen en muurresten uit de late middeleeuwen komen voor in de oudste boerderijen; in de stad werden woonhuizen vooral sinds de grote stadsbrand van 1523 in steen opgetrokken. Ref.: SV p45-58. Zie ook: woningbouw.

Bezembinder, Johan Diederik (Steenwijk 20 december 1889 – Steenwijk 24 maart 1976) had een sigarenmakerij in de Doelenstraat, later overgegaan naar De Adelaar. Ref.: SW p231/234.

bezetting; zie: Duitse bezetting, Franse bezetting, Munsterse bezetting, Spaanse bezetting.

bibliografie: overzicht van boeken, rapporten, artikelen en andere literatuur over een bepaald onderwerp. Over de geschiedenis van Steenwijk en omstreken verscheen: J.D. van der Tuin. *Steenwijks Verleden; een geannoteerde bibliografie* (1996; 2^e dr. 2006), overgegaan in *Bibliotheekcatalogus van de Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken* (2020).

Bibliotheek; zie: Openbare Bibliotheek Steenwijk.

bierbrouwerij. Al in de middeleeuwen werd in Steenwijk bier gebrouwen; pas in de 16^e eeuw wordt er melding van gemaakt in officiële stukken. Naast particuliere brouwerijen, die tot 1702 in stand bleven, was er ook een stadsbrouwerij. De Brouwerstraat herinnert aan de in 1748 genoemde brouwerij van de gebroeders Rentsinck. In 1860 liet de Steenwijker apotheker Jacob Klaasesz aan de Meppelerweg een bierbrouwerij bouwen. Van 1874-1892 brouwden zijn zoons daar het destijds bekende Heuveltjesbier in brouwerij De Heuvel; zie daar.

Bierman, Gerrit Willem (30 december 1734 – Terschelling 24 mei 1815), postmeester. Was gehuwd met Geertruida Veldkamp, kleindochter van Harmen Fledderus. Behoorde in 1795 tot een der zes bestuurders van Steenwijk en tot de "Provisionele representanten van het Volk van Overijssel".

Bijenveen: voormalig ven 1 km ten NW van Basse, in 1942 vergraven voor de bouw van de Kunstbunker aldaar.

bijgeloof: geloof hechten aan bijvoorbeeld toverij, waarzeggerij, het belezen van mensen en dieren met geheimzinnige formules, voortekenen, getallen, onheilsdagen, de waarde van amuletten en

maskottes en aan magische handelingen. Ref.: W. de Blecourt en F. Pereboom. *Betichting en vermaning ; toverij in het Land van Vollenhove in de 17^e eeuw* (1987).

Bijkamp: Steenwijker familie van zilversmeden. Meine Bijkamp (Steenwijk 16 oktober 1808 – Steenwijk 2 juni 1898) begon in 1835, als goud- en zilversmid, een eigen bedrijf in Steenwijk. De winkel aan de Markt 2 werd in 1957 gesloten, de fabriek in de Weemstraat volgde in 1974. Zie ook: Stadsmuseum Steenwijk; Wiechers. Ref.: SW p379.

Bijkerk; zie: de Graaf.

Bijkerk, Dirk (Zuidveen 15 september 1890 – Meppel 26 oktober 1960), bouwkundig opzichter, architect. Ontwierp het kerkgebouw Beth-El van de Vrije Zendingsgemeente dat in 1917 werd gebouwd aan de Gasthuislaan 109; thans een gemeentelijk monument. In de jaren '20-'30 ontwierp hij particuliere woningen aan de Tramlaan, Goeman Borgesiusstraat en Meppelerweg.

Bijkerk, Hendrikus (Zuidveen 10 juli 1866 – Haarlem 6 oktober 1942), leraar. Was onderwijzer in 's-Heerenbroek, Steenwijk, Oude Bildt en IJmuiden, van 1913-1931 directeur van de Da Costa kweekschool in Haarlem en van de Christelijke Normalessen in Haarlem. Ref.: BWO.

Bijkerk, Roelof Hendrik (Steenwijk 2 november 1883 – Zeist 25 december 1957), drukker, uitgever. Nam in 1899 de voormalige drukkerij en binderij van Spanjaard over. Had van omstreeks 1910 tot 1949 zijn bedrijf aan huis aan de Tramlaan. Naast gelegenheidsdrukwerk, gaf hij ook De Steenwijker Almanak, jubileumboekjes en brochures voor zuivelfabrieken uit. Ref.: HM2012 n4 p134-136.

Bijl, Adrianus Jan (Amsterdam 13 oktober 1837 – Steenwijk 3 augustus 1904), predikant. Was van 1862-1904 predikant van de Doopsgezinde Gemeente. Hij was een vrijzinnig predikant en sociaal bewogen mens aan wie vele Steenwijkers hun maatschappelijk succes hadden te danken. Hij schreef onder meer: *Schoolmeesters in het Duitsch en Latijn te Steenwijk* (1875). Ref.: SWp81.

Bijl, Maria (dochter van voorgaande; roepnaam: Marie; Steenwijk 27 mei 1872 – Amersfoort 30 maart 1947) woonde en werkte in Assen als zelfstandig fotografe van portretten en architectuur.

Bijlsma, Femmigje Tietje (Femke; Zwaagwesteinde 25 september 1917 – Zwolle 26 september 2001), bibliothecaresse, schrijfster. Schreef en vertaalde kinderboeken uit het Fries en Noors. Werkte sinds 1981 als vrijwilliger bij de IJsselacademie in Kampen en stelde een aantal bibliografieën samen, waaronder: *Bibliografie van Noordwest-Overijssel* (1990). Ref.: IJsselacademie 24(2001) n4 p90.

Bilderdijkstraat (woonwijk Steenwijk-West): straat (1952) die de Vondelstraat verbindt met de Jan van Riebeeckstraat.

bijnamen: namen die vroeger, in plaats van de familienaam, in beperkte kring werden gebruikt. Veelal zijn het spotnamen waarvan de oorsprong niet algemeen bekend is. Een opsomming van Steenwijker bijnamen in: J.K. Janssen. *Steenwijk bekijk 't maar...* (1981).

Binderdijk: plaatselijke benaming voor de Binnenweg te Eesveen.

Binnenkerk; zie: Gereformeerde Kerk.

binnenstad (van Steenwijk): het gebied binnen de stadsgracht (ca. 18 ha). De middeleeuwse stadskern (ca. 3 ha) is herkenbaar aan het kleinschalige, onregelmatige stratenpatroon aan de NW-zijde, bij de Grote Kerk: Kalverstraat, Kerkstraat, Korte Woldpromenade, Neerwoldstraat, Vrijthof, Weemstraat en Woldpromenade. Tijdens de omwalling van de stad in de eerste helft van de 15^e eeuw werd de Markt verkleind tot de huidige omvang en werden nieuwe straten aangelegd: een aansluiting van de Woldpromenade op de Woldpoort, de Brouwerstraat, Oosterstraat, een aansluiting van de Scholestraat op de Oosterpoort (Kromme Elleboog), Doelenstraat, Vrouwenstraat, Waagstraat, Molenstraat en Onnadwardsstraat. Van recenter tijd zijn de Paardenmarkt (1865), Kornputsingel (1870), Kerkplein (1920), Noordersingel (1921), Burgemeester Goeman Borgesiusstraat (1931) en de Molenwal (1934).

Binnenvenen: de veenlanden van Zuidveen ten noorden van de Dwarssloot. Dit in tegenstelling tot de landen ten zuiden ervan, de Zuidveense Achtervenen en Bovenakkers.

binnenvisserij: vroeger een belangrijke bron van inkomsten (beroepsvisserij) voor de bewoners van het waterrijke gedeelte van Noordwest-Overijssel; de laatste decennia vooral een vorm van sport en ontspanning voor zowel bewoners als recreanten. Ref.: CS p128-132; DTV p148-149; A. van Onck en P.J. Steegers. *Hengelwater in Nederland; Kop van Overijssel en Noordoostpolder* (1967).

Binnenweg: verbindingsweg tussen de buurtschap De Bult en Eesveen. Oorspronkelijk een onverhard pad, Binderdijk genoemd, in 1970 verhard en geasfalteerd. Ref.: OS 2023 n4 p7.

bioscoop: sinds 12 september 1912 in zaal Varrenhorst (buiten de Oosterpoort), later uitgebreid met Roxy-theater. In 1935 een tweede bioscoop in Het Wapen van Steenwijk aan de Oosterstraat, geëxploiteerd door Egbert Vos, na verbouwing Lumière-theater geheten. In 1959 werd door Johan Miedema sr. het City Theater gebouwd, met Ger Vos als bedrijfsleider die in 1986 de zaak overnam. Na reorganisatie is de naam veranderd in Luxor Theater. Ref.: DTV p93-99; G.M. Laar. *Steenwijk, bewaar 't* (1987), p. 225; HM 2008 n2 p69-72; SW p158-159.

Bisschop, Johannes (Den Haag 12 juni 1774 – Den Haag 6 februari 1837), ambtenaar. Ontwikkelde zich als een verdienstelijk schilder en etser van landschappen, schuren, boerenerven, boerenwoningen en interieurs. In Steenwijk is van hem bekend een in sepia gewassen ets van de Woldpoort kort voordat deze in 1829 werd afgebroken. Ref.: HM 1996 n2 p60-64.

bisschoppen van Utrecht. In de periode 695-1600 hebben 70 bisschoppen de leiding van het bisdom Utrecht gehad. Daarvan noemen we hen die het meest bekend zijn uit de geschiedenis van Steenwijk en omstreken.

Willibrord(us) was van 695-739 de eerste (aarts-) bisschop van Utrecht, alom bekend als stichter van vele kerken in het 'Land der Friezen'. In 944 kreeg bisschop Balderik van de Duitse koning Otto I de Grote het jachtrecht in het Land van Vollenhove. In de periode 1024-1046 verkreeg bisschop Bernold (Bernulfus) de landsheerlijkheid over het gebied waartoe het tegenwoordige Drenthe, Groningen en het Goorecht, Stellingwerf en Noordwest-Overijssel behoren. In dit gebied was Steenwijk, evenals Groningen, een oerparochie en een kerkelijk centrum voor de wijde omgeving. Het was bovendien een belangrijk steunpunt voor de bisschop van waaruit zijn belangen verdedigd werden.

In 1141 bepaalde bisschop Hartbert van Bierum dat de opbrengsten van de kerk van Steenwijk voortaan zouden toekomen aan het Sint Mariaklooster in Ruinen.

Bisschop Godfried van Rhenen, die sinds 1165 zijn residentie had in Vollenhove, heeft veel bijgedragen aan de uitbreiding van het christendom in geheel Friesland en aan de bouw van versterkingen in o.m. Vollenhove. Bisschop Jan II van Sierck verhief in 1295 de parochiekerk van Steenwijk tot kapittelkerk. Bisschop Jan IV van Arkel verleende stadsrechten (1354) en dijkrecht (1363) aan Vollenhove en drie vrije jaarmarkten (1358) aan Steenwijk.

Onder Frederik III van Blankenheim vond in Steenwijk een verdeling van meenthegronden en van landerijen in de Oostwijk plaats (1394-1403) en werden diverse kerkelijke zaken op orde gebracht (1401-1409). In 1395 verleende hij de Drenthen vrije vaart op het Meppelerdiep en in 1413 verleende hij Steenwijk toestemming tot het graven van de stadsgracht.

Bisschop David van Bourgondië schonk Steenwijk in 1460 een aantal bijzondere rechten en overeenkomsten zoals over het onderhoud van de Nieuwe Steendijk en vaststelling van de stadsgrens van Steenwijk.

Na vijf eeuwen, in 1528, ging het landsheerlijk gezag van de bisschoppen over naar Karel V. Deze stelde George Schenck van Toutenburg aan als stadhouder van Overijssel. Ref.: NGL; SV p59-76.

Bisschopsberg: stuwwal 5 km oostzuidoostelijk van Steenwijk, plaatselijk 17 tot 20 m boven NAP,

grotendeels bebost. De naam, in 1328 genoemd als Biscopesberghe, duidt op de bisschop van Utrecht (of diens vertegenwoordiger), die hier in de middeleeuwen jaarlijks zijn bestuurlijke rechten over Drenthe kwam uitoefenen en de pachten in natura in ontvangst nam. Ook werden er de Drentse landdagen gehouden en verschillende nieuwe bisschoppen ingehuldigd als heer van Drenthe. Het gebied van de Bisschopsberg is sinds 1905 belangrijk voor de waterwinning. Ref.: F.J. Faber. *De Bisschopsberg bij Steenwijk* (1949).

Blaankamp (vroeger ook: Bleijencamp): veldnaam en voormalige erve te Steenwijkerwold.

Blaeu, Joan (Amsterdam 23 september 1596 – Amsterdam 28 december 1673), cartograaf en uitgever, onder anderen van *Toonneel der steden van de Vereenighde Nederlanden met hare beschrijvingen* (1652). Hierin ook de bekende stadsplattegrond van Steenwijk (1649), uitgangspunt voor de maquette van Steenwijk. Ref.: HM 2001 n3 p65-71; SV p141-142.

Blankenham: dijkdorp in de gemeente Steenwijkerland, aan de voormalige Zuiderzee, 14 km ten westen van Steenwijk, met ongeveer 350 inwoners. Tussen de kerspelen Kuinre en Vollenhove als “Den Hamme” ontstaan in de 14^e eeuw, door vestiging vanuit IJsselham. In 1418 vernoemd naar bisschop Frederik van Blankenheim, die toestemming verleende voor de bouw van een eigen kerk. Bij de stormvloed van 1825 was Blankenham een van de zwaarst getroffen gemeenten: 6 dijkdoorbraken, 28 bewoners en 1060 runderen verdronken. Blankenham was tot 1811 een zelfstandig schoutambt, daarna een ongedeelde gemeente met Kuinre, waar ook het gemeentehuis stond. In 1973 ging het, met Kuinre en Oldemarkt, op in de gemeente IJsselham; in 2001 in de gemeente Steenwijkerland. Ref.: W.J. Formsma en A.J. de Raat-Giljam. *Inventaris van de oude archieven van de gemeente IJsselham* (1932, aangevuld 1978; 1980).

Blankenheim, Frederik III van; zie: Frederik III van Blankenheim.

Blaupot ten Cate, Dirk Hendrik Steven (Groningen 16 juni 1863 – Apeldoorn 6 oktober 1944), ingenieur. Ontwierp als zelfstandig raadgevend ingenieur een voor Steenwijk belangrijk maar niet uitgevoerd project: *Ontwerp tot verbetering van de Steenwijker-, de Wapserveensche- en de Vledder Aa* (1908).

Blauw, Wiebe J. (Opeinde 14 september 1951). Studeerde af in arbeids- en organisatiepsychologie aan de RUG. Werkte zowel bij de landelijke overheid als in de culturele sector en bij een expertisecentrum op het gebied van zorg en welzijn. Kenner van - en schrijver over de geschiedenis van de houten schaats, schaatsenmakers, schaatsers en het schoonrijden. Sinds 2005 actief als bestuurslid van sociale en culturele instellingen in Steenwijk w.o. de Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken (2015-2021, waarvan het laatste jaar als vice-voorzitter). Was (met Liesbeth Hermans) initiatiefnemer van de jaarlijkse viering van Steenwijks ontzet en maker van de Vestingroute. Om de continuïteit van deze viering te waarborgen richtte hij in 2018 de Stichting Steenwijks Ontzet op (zie daar).

Blauwe Knoop, De: bijnaam van de Nationale Christen Geheel Onthouders Vereniging, opgericht in 1881 ter bestrijding van alcoholmisbruik en verbetering van de sociale omstandigheden van arbeiders. In Steenwijk nam dominee Hoek het initiatief tot oprichting van een lokale afdeling. Ref.: OS 2023 n4 p20-24. Zie ook: Geheelonthouderskoffiehuis.

Blauwe Walm, De; zie: Walzicht.

Bleijencamp; zie: Blaankamp.

Blesdijkerheide, zie: Friese Veld.

Bloem, Jacobus Cornelis (roepnaam: Jacques; Oudshoorn 10 mei 1887 – Kalenberg 10 augustus 1966), jurist, dichter. Naast zijn beroep als griffier ontwikkelde hij zich als letterkundige en verwierf onder meer de Constantijn Huygensprijs en de P.C. Hooftprijs. Woonde sinds 1959 in Kalenberg en werd begraven in Paasloo, beide in de tegenwoordige gemeente Steenwijkerland. De in 2001 opgerichte Stichting Mr. J.C. Bloem-poëzieprijs reikt tweejaarlijks een prijs uit voor de

beste tweede Nederlandse poëziebundel en organiseert iedere vijf jaar een herdenkingsbijeenkomst te Paasloo. Ref.: SO p97. Zie ook: Eggink.

Bloemen, Maria Anna (roepnaam: Miek; Amsterdam 5 maart 1909 – Tuk 20 augustus 1976), schilderes. Sinds 1930 een veelzijdig kunstenares: schilderde, aquarelleerde en tekende stillevens, landschappen en portretten. Maakte ook etsen en glas-in-loodramen. Sinds 1936 getrouwd met Bert Brante en woonachtig in Steenwijk en Tuk. Ref.: HM 2012 n3 p98-101; NBK p104; OJB 1949 p16; SW p429.

Bloemenbuurt: woonwijk in Steenwijk, aan de zuidwestzijde van de stad. De 187 woningen, oorspronkelijk bestemd voor arbeiders en ambtenaren, werden gebouwd van 1917 tot 1928 door de Woningstichting Steenwijk, naar ontwerp van A. Edinga. In de periode 1967-1973 werd een deel van de wijk gesaneerd. De hoofdstraat heet Bloemstraat; de overige zeven straten zijn naar verschillende soorten bloemen vernoemd. Ref.: SW p274. Zie ook: Rooie Dorp.

Bloemstraat (woonwijk Steenwijk-West): hoofdstraat (1920) van de Bloemenbuurt, verbindt de Lijsterbesstraat met de Tulpstraat.

Blok: voormalig hotel van Jan Blok aan de Markt 76. Ref.: HM 2002 n4 p96.

Blokdijk, Antoinette Geertruida (Amsterdam 15 augustus 1916 – Giethoorn 26 april 2012), lerares. Medeoprichtster en eerste voorzitter (1980-2002) van de Steenwijker Amateur Schilders (S.A.S.). Daarnaast van 1985-2002 secretaris van Dorpsbelang Willemsoord, sinds 2002 erelid.

blokhuis: (1) kleine sterkte ter versperring van een doorgaande weg om een stad in bedwang te houden; zie: Kasteel van Steenwijk. (2) sterk huis gebouwd van zware balken of blokken; zie: Grote Huis.

Blokszijl: fraai vestingstadje in de gemeente Steenwijkerland, aan de voormalige Zuiderzee, ruim 12 km ten zuidwesten van Steenwijk, met ongeveer 1.400 inwoners. Al in de 14e eeuw waren hier twee uitwateringssluizen: de Grote – of Steenwijkerzijl en de Vollenhoofse Zijl. De naam Blokszijl komt van 'Blockes Huys' (1438), de woning van ene Block aan de noordkant van de Grote Zijl. De plaats ontwikkelde zich als voorhaven van Steenwijk nadat, omstreeks 1550 op last van stadhouder Jean de Ligne, de Grote Zijl tot schutsluis werd omgebouwd en een havenkom (de Kolk) en een 800 m lang kanaal tussen Muggenbeet en het Noorderdiep waren aangelegd. In de 17^e eeuw was Blokszijl de belangrijkste uitvoerhaven van turf; na 1700 werd deze rol overgenomen door Zwartsluis. Na het beleg van Steenwijk door de Spanjaarden werd in 1581 Blokszijl omgebouwd tot vesting. In 1594 werd het een zelfstandig kerspel; daarvoor behoorde het tot Baarlo-Kuinderdijk in het schoutambt Vollenhove (4). In 1672 verwierf Blokszijl stadsrechten, die echter drie jaar later ongeldig werden verklaard. In 1942 werden Baarlo en De Duin bij de gemeente Blokszijl gevoegd. Van 1973 tot 2000 viel de plaats onder de gemeente Brederwiede. Blokszijl staat sinds 1973 ingeschreven in het register van beschermde stads- en dorpsgezichten. In 2008 werden de vestingwerken aan de zeezijde gerestaureerd. Zie ook: Diep (2). Ref.: CS p64-67; DTV p178-183; HM 2003 n3 p86-101; *Kondschap* 1988 n5 p8-10; OSC 2023 16 oktober p4.

Blokszijlsegweg: op 22 april 1950 in gebruik genomen weg van Steenwijk (Zuidveen) naar de in 1942 drooggevalle Noordoostpolder, ook bekend als provinciale weg N333. Ref.: DTV p23.

Bock, Stefanus de (kleinzoon van W.J. de Bock; Steenwijk 9 augustus 1867 – Steenwijk 20 juli 1943), stadsomroeper van Steenwijk die in 1939 als eerste in die functie in dienst van de gemeente kwam. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

Bock, Stephanus Jacobus de (Sas van Gent 27 december 1721 – Steenwijk 10 oktober 1799), arts, burgemeester. Kwam, na zijn opleiding tot apotheker en arts, in 1747 naar Steenwijk. Was nauw betrokken bij de onlusten in de periode 1745-1750. Hij werd van 1755-1776 jaarlijks gekozen tot één van de burgemeesters.

Bock, Wilhelmus Johannes de (zoon van voorgaande; Steenwijk 18 oktober 1765 – Steenwijk 6

februari 1848) was sinds 1827 werkzaam als “vader” van het armenhuis aan de Gasthuisstraat in Steenwijk.

bodebus: waardigheidsteken dat gedragen werd door de stadsbode. De zilveren bodebus van Steenwijk bestaat uit een kleine afbeelding (achter glas) van Sint Clemens die een schild met het oude wapen van Steenwijk draagt. Het hangt met drie zilveren kettinkjes aan een speld; onderaan hangt, ook aan drie kettinkjes, een anker. De bodebus bevindt zich in het Stadsmuseum Steenwijk. Ref.: SO p46.

bodemgebruik. Aan het begin van de vorige eeuw was de verdeling van het grondgebruik in de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold gezamenlijk: bos- en natuurgebied 16, uitgeveende gronden 8, cultuurgrond (agrarisch gebied) 74 en bebouwd gebied (woningen en bedrijfsgebouwen) 2 procent. Aan het begin van deze eeuw: bos- en natuurgebied 11, militair oefenterrein 3, cultuurgrond 56 en bebouwd gebied 30 procent.

bodemvondsten; zie WAS en SV p45-58.

Boeghel, Henrick (Henricus Circulanum alias De Lorewart; 16^e eeuw), stadssecretaris. Samensteller van het Stadboek dat zich in het Oud-archief der stad Steenwijk bevindt en het oudste stadsrecht en de door de schepenen vastgestelde wetten bevat tot het jaar 1544. Ref.: HM 1984 n1 p11-13.

boekdrukkers; zie: Steenwijker boekdrukkers.

boekenmarkt; zie: Steenwijker Boekenmarkt.

Boelens, Roelof (roepnaam: Roel; Zwartemeer 7 september 1926 – Steenwijk 27 april 2003), bestuurder. Begon als schrijver, later kassier bij de belastingdienst in Steenwijk. Daarna administrateur, later directeur van de woningbouwvereniging en commandant van de BB. Van 1976 tot 1986 directeur van verzorgingstehuis Zonnekamp. Was daarnaast fractievoorzitter in de gemeenteraad en in 1968 tijdelijk wethouder voor de PvdA. Medeoprichter van buurtvereniging De Kleine Kamp. Schreef: *Honderd jaar wonen in Steenwijk* (1999).

Boensma, Pieter Johannes (Heerenveen 25 januari 1789 – Steenwijkerwold 24 juli 1831) overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Boer, de; zie: Wiechers.

Boer, Adolf Johan de (Den Ham 5 juni 1889 – Zwolle 5 augustus 1971), leraar, schilder. Woonde en werkte te Vroomshoop, Sleen, Blokzijl en Deventer. Publiceerde over natuurhistorie in *De Levende Natuur*, *In Weer en Wind* en in zijn bekende boek *Op en om de Wieden* (1947). Ref.: HM 2001 n3 p85, NBK p113.

Boer, Barteld de (Steenwijk 14 mei 1889 - ?), smid. Nam in 1906 de smederij van omstreeks 1890 over van zijn vader Harmen de Boer. Het bedrijf, bekend als hoof-, grof- en kachelsmederij, bestond tot in de jaren zestig. Kleinzoon Peter Haveman kocht het pand in 2005 en verbouwde het tot Stadslogement de Oude Smidse (ook: De Smederij van Steenwijk) in de Gasthuisstraat 34-36. Ref.: HM 2010 n4 p161-163.

Boer, Jelle Hans de (Wolvega 9 november 1898 – Zwolle 22 november 1973; begr. Steenwijk AB), dierenarts. Sinds 1926 vanuit Steenwijk werkzaam als veearts in het moeilijk begaanbare Noordwest-Overijssel. Ref.: SW p516.

Boer, Trijn (Dwingeloo 9 april 1916 – Steenwijk 10 maart 2009; AB De Nieuwe Landen), lerares. Gaf sinds 1934 naailes, na de 2^e WO op 3 adressen in Steenwijk en had daar sinds 1949 een modevakschool. Was gehuwd met Thomas Aukes. In 2015 een expositie van haar leven en werk in het Stadsmuseum Steenwijk. Ref.: OSC 4 mei 2015.

boerderijen. Voor een opsomming van plaats- en boerderijnamen vóór 1500 verwijzen we naar: B.H. Slicher van Bath. *Mensch en land in de Middeleeuwen* (1944); voor de polderboerderijen ten westen van Steenwijk: P.J. Meulenberg. *Boerderijen in het Land van Vollenhove en hun bewoners*

(1985) en: SW p317-318. Zie ook: Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove N.V.; stadsboerderijen.

Boerensloot (ook: Boersloot): een 1.5 km lange sloot tussen de Dwarssloot en het Rungat ten zuiden van Zuidveen. Deze sloot dateert van de 17e eeuw, toen de Zuidveense Achtervenen werden verveend.

Boersma, Steven (Rotterdam 6 mei 1921 – Zwolle 7 februari 1995) was in de 2^e WO een bekend verzetsman en lid van de lokale knokploeg in Steenwijk. Nam deel aan het wapentransport van het Staphorsterbos naar Baars. Schreef enkele artikelen over het verzet. Ref.: HM 2011 n2 p64; SHD p6, 286-297.

Boerwinkel, Jan Hendrikus (Meppel 22 februari 1867 – Steenwijk 15 oktober 1944), schoenmaker. Had vele jaren zijn winkel op de hoek van de Vrouwenstraat en de Scholestraat. Was sinds 1904 de spil van de plaatselijke afdeling van de SDAP. Ref.: G.J. Harmsen e.a. *Van turf en tabak tot plastic buizen* (1991).

Boetze, Andries Jan (Onstwedde 12 januari 1888 – Steenwijk 13 februari 1971), metselaar, dirigent. Was van 1919 tot 1964 dirigent van Crescendo (Steenwijk) en van 1923 tot 1963 van De Woldklank (Steenwijkerwold). Ref.: SW p331.

Boetze, Theunis (zoon van voorgaande; roepnaam: Theun; Steenwijk 4 maart 1928 – Steenwijk 6 juni 2004) componist, dirigent. Was van 1949 tot 2002 kerkorganist van de Hervormde Gemeente van Steenwijkerwold, van 1963 tot 1982 dirigent van De Woldklank en van 1965 tot 1973 van Crescendo. Daarnaast was hij leraar aan de Muziekschool in Meppel en dirigeerde hij verschillende koren en korpsen uit de omgeving. Als componist schreef hij vijf marsen. Ref.: SV p303; SW p343.

Bogerman, Johannes (Hallum of Kollum circa 1540 – Hasselt circa 1604), predikant. Was van 1593 tot 1596 de eerste predikant van de Hervormde Gemeente Steenwijk. Speelde een belangrijke rol in het herstel van het kerkelijke leven na de herovering van Steenwijk door Prins Maurits in 1592. Ref.: HM 1987 n4 p119-126; SV p184.

Bogers, Hendrik (roepnaam: Hans; Sint Annaparochie 29 augustus 1951 – Steenwijk 1 november 2022), politiekorpschef. Werd op 1 februari 1986 aangesteld als korpschef van de gemeentepolitie te Steenwijk in de rang van hoofdinspecteur (per 14 augustus als commissaris). Vanaf 1 mei 1991 was hij in eenzelfde functie werkzaam te Heerenveen, waar hij in 2014 met vervroegd pensioen ging. Kreeg bekendheid als lid van de cabaretgroep Fragment en als programmamaker en presentator van RTV-SLOS radioprogramma SLOspraat en Kopwijzer. Ref.: OSC 4 nov. 2022; SW p291-292.

Bogtman, Willem (Bergen NH 7 februari 1882 – Haarlem 24 september 1955), leraar, glazenier. Was van 1903-1905 leraar tekenen en schilderen aan de Ambachtsschool te Steenwijk. Vestigde zich in 1912 met een atelier voor gebrandschilderd glas en glas-in-lood in Haarlem. Ontwierp sinds 1916 meer dan vierduizend ramen voor kerken, scholen, kantoren, raadhuizen, banken, villa's en passagiersschepen. Behalve eigen werk, vervaardigde hij ook door anderen ontworpen ramen. Was sinds 1921 ontwerper van ESKAF aardewerk. Relatief veel van zijn werk is in Steenwijk bewaard gebleven. Ref.: H.Spreen. *De veelzijdige glazenier Willem Bogtman* (2007); NBK.

bok: Gieters scheepstype; een praam voor het vervoer van turf of hooi. Een bok is groter dan een 'vlot' en meet ongeveer 2.50 bij 12.00 m.

Bokhove, Gerrit Jan (Ambt Almelo 25 maart 1892 – Zwolle 14 mei 1951), verslaggever. Aanvankelijk werkzaam als blauwverver, fabrieksarbeider, veldwachter en tenslotte als verslaggever, wonende in Zwollerkerspel. Schreef in de jaren 1943-1944 in de *Steenwijker Courant* 26 afleveringen over de geschiedenis van Steenwijk in de rubriek *Uut d'Olde Deuze*, waaronder: *Het openbaar gezag in de Steenwijker kerspelen omstreeks het einde der achttiende eeuw*. Ref.: Archief HVS: ZOD.

Boldingh, Leonard Gerard (Den Haag 4 april 1911 – Meppel 21 november 1999), burgemeester. Werkte vele jaren als bestuursambtenaar in voormalig Nederlands Nieuw Guinea, laatstelijk als directeur van Sociale Zaken en Justitie. Was, vanaf 1963 tot de gemeentelijke herindeling in 1973, burgemeester van Steenwijkerwold en van 1965-1970 rechter-plaatsvervanger aan het kantongerecht te Steenwijk, wonende in villa Bergstein.

Bolkestein, Gerrit (Hierden gem. Harderwijk 27 juli 1883 – Apeldoorn 18 november 1929) was van 1911 tot 1915 predikant van de Hervormde Gemeente van Steenwijk.

Bolkestein, Marinus Hendrik (zoon van voorgaande; Steenwijk 6 juli 1912 – Amersfoort 3 april 2001), predikant. Studeerde theologie aan de RU in Groningen en promoveerde daar in 1941. Was predikant van de Hervormde gemeente in Drogeham, Jutrijp, Leeuwarden en Zeist. Was van 1972-1979 hoogleraar aan de RU in Leiden. Schreef in de periode 1941-1982 diverse theologische publicaties. Ref.: WWN2.

bolwerk (ook: bastion): een vijfhoekige uitbouw van een stadswal. In de periode tussen 1591 en 1627 werden de vestingwerken van Steenwijk uitgebreid met acht bolwerken. Ze werden niet alle tegelijk aangelegd noch geslecht; enkele bleven bewaard en zelfs hersteld. Met de wijzers van de klok mee spreekt men van: Noorderbolwerk, Prinsen Bolwerk, Oosterbolwerk, Eekeringe Bolwerk, Jan Snoeks - of Zuiderbolwerk, Heilige Geest Bolwerk, Zwanennest - of Westerbolwerk en Jufferties Bolwerk. De oorspronkelijke betekenis van het woord 'bolwerk' is: 'houten verschansing' of 'beschoeiing', naar het Duits 'Bohlwerk'. Ref.: OSC 24 maart 1978; SO p43.

Bont, Hendrik Wieben (Vledder 12 augustus 1792 – Stad Hulst 13 januari 1832), dienstknecht en schutter, overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Bonte Os, De: voormalige herberg in Tuk, genoemd in 1756 en bewoond door de familie Spitzen die er een bakkerij had. Omstreeks 1870 werd hier Huize Bergzicht gebouwd.

Boomsluiters: oude veldnaam in Tuk. In de middeleeuwen werd ieder die op weg naar de stad was, bij de sluitboom (ook: "Siekeboom") gecontroleerd op het lijden aan een besmettelijke ziekte, vooral op melaatsheid. Deze slagboom bevond zich op - of dicht bij de voormalige stadsgrens.

Boon, Hendrik Nicolaas (roepnaam: Han; Rotterdam 23 augustus 1911 – Den Haag 1 mei 1991), diplomaat en schrijver. Studeerde geschiedenis, economie en staatsinrichting aan de universiteiten van Leiden, Geneve, London en Parijs. Was werkzaam als secretaris-generaal bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken en als ambassadeur voor een tiental landen. Schreef historische en genealogische bijdragen w.o. *Het proces Harmen Joosten Greven* (1987) en *De naam Greven* (1988).

Boonspolder; zie: Weerribben.

Boonstra, Jan (Wyckel 14 januari 1848 – Onna 9 maart 1916), vinder van de Romeinse muntschat bij Onna in maart 1884.

Boonstra-van de Boer, Lammigje (bijnaam: Lammegien de Klokkenluidster; Wapserveen 10 maart 1891 – Steenwijk 2 december 1964), klokkenluidster. Markant inwonster van Steenwijk die door de bevolking 'op handen gedragen' werd. Was van 1925 tot aan haar dood belast met het luiden van de klokken van de St. Clemenstoren. Werd in 1960 koninklijk onderscheiden en in 2005 postuum geëerd met een standbeeld, gemaakt door Gosse Dam, op het Vrijthof in Steenwijk. Ref.: SW p371-377.

boontrekking (of: boongrippinge): een uit de middeleeuwen stammende methode voor het loten van zes 'keurnoten' die een nieuwe magistraat (stadsbestuur) moesten kiezen. Daarbij pakten zes burgers (onder wie drie meenslieden) uit de Oosterkluft en zes uit de Westerkluft een boon uit een zakje waarin zes witte en zes zwarte bonen zaten. Zij die een witte boon hadden getrokken, werden nog dezelfde avond door de aftredende magistraat beëdigd als keurnoten (kiezers) en kozen de volgende dag een nieuwe magistraat. Ref.: OAS p71.

Bootmansweg: landweg ten zuiden van Onna, tot ver in de 19^e eeuw deel van de zomerweg van Steenwijk naar Meppel, mogelijk genoemd naar een familie Bootman in Nijeveen. Ref.: SN p10.

Bootsman; zie: Wiechers.

Borch, Borghere of Bork; zie: Westerbork.

Borgersloot: voormalige turfsloot, ongeveer 6 km westzuidwestelijk van Steenwijk. Vormde de oostelijke begrenzing van de Scherwolder Ribben en de westelijke begrenzing van het Ruxveen. Het was een belangrijke, 3.5 km lange afwateringssloot die uitliep in het Steenwijkerdiep. Is geheel verdwenen in de tegenwoordige polder Gelderingen.

Borkhuis, Jan (Bedum 26 mei 1892 – Bilthoven 9 augustus 1978), bestuurder. Was van 1919 tot 1959 directeur van de Landbouwbank (later CLC, thans Agrifirm). Ook was hij secretaris-penningmeester van het Landbouwhuishoudonderwijs en bestuurslid van het 'rusthuis' aan de Kornputsingel en van de schippersvereniging Schuttevaer. Ref.: HM 2006 n1 p2-8.

Bos, Hendrik Greorgius (Ter Idzard 6 november 1907 – Kallenkote 13 oktober 1944; begr. Steenwijkerwold RK), veehouder. Werd in zijn woning aan de Wolterholten, wegens het verschaffen van onderdak aan onderduikers, door de bezetter gearresteerd en in een groep van zes gefusilleerd op de heide bij Kallenkote. Ref.: HM 1994 n4 p134-140.

Bos, Jacob (Steenwijk 7 december 1853 – Den Haag 4 januari 1931), predikant. Was aanvankelijk belastingambtenaar maar volgde privéonderwijs bij ds. A. Brink te Steenwijk en ds. J. Jäger te Ihrhoven. Werd in 1888 evangelist bij de Christelijk Hervormde Kerk in Wetering, daarna in Schoonoord. Was sinds 1895 predikant te Leeuwarden, daarna in Den Helder en Delft, waar hij in 1923 met emeritaat ging.

Bos, Jan Willem (Uithuizermeeden 6 november 1925 – Joure 8 april 2016), arts. Was van 1958-1990 huisarts te Steenwijk, door zijn patiënten 'op handen gedragen'. Ref.: OSC 11 januari 1991.

Bos, Willem Popko (Woldendorp 23 februari 1895 – Steenwijk 21 maart 1973), smid. Vestigde zich in 1933 in Steenwijk, waar hij aan het Steenwijkerdiep een machinefabriek begon en in 1942 de smederij van Jan de Jonge aan de Gasthuislaan overnam. Hij werd door zijn zes zoons opgevolgd. De smederij werd in 1967 wegens stadssanering verplaatst naar de Tukseweg en de machinefabriek ging in 2007 in andere handen over. Ref.: HM 2008 n1 p31-33.

Bosbouwschool (ook: G.A. van Swietenschool): voormalige school te Frederiksoord, opgericht in 1888 en wegens teruglopende belangstelling al gesloten in 1902. Het gebouw, op de hoek van de Majoor van Swietenlaan en de Kon. Wilhelminalaan, werd tot 1974 gebruikt als kantoor van de Maatschappij van Weldadigheid.

Bosch, Johannes van den (Herwijnen 2 februari 1780 – Den Haag 28 januari 1844), staatsman, filantroop. Oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid (1818) en 'uitvinder' van het cultuurstelsel (1828). Ref.: J.J. Westendorp Boerma. *Johannes van den Bosch als sociaal hervormer* (1927); W. Schackmann. *De kolonieman* (2019).

Bosch, Pieter Jacobus (Pieterzijl gem. Grijpskerk 19 november 1949 – Steenwijk 13 november 2022), jurist. Was van 1979-1988 kandidaat-notaris, van 1988-2008 notaris en in 1985 mede-oprichter van de Rechtswinkel te Steenwijk.

Bosma, Hendrik (Assen 10 april 1872 – Den Haag 10 augustus 1955), stadsomroeper. Was sinds 1893 sigarenmaker bij De Tabaksplant en in 1922 medeoprichter van De Witte Raaf. Was daarnaast van 1908-1923 stadsomroeper van Steenwijk en tot 1946 winkelier in tabakswaaren en speelgoed in de Doelenstraat. Ref.: HM 1987 n1 p17-25, HM 2008 n2 p62-63.

Boswachterij Het Steenwijkerwold: complex van bossen, houtwallen en akkers op en langs de stuwwal ten noorden van Steenwijk, in beheer en eigendom van Staatsbosbeheer. De bedrijfsgebouwen staan aan 't Goor onder de buurtschap Baars. Het gebied (317 ha) omvat de voormalige landgoederen Woldberg (sinds 1956), Ronde Blesse (sinds 1967) en het zuidelijk deel

van de Eese (sinds 1978). Het wordt gekenmerkt door vrij steile hellingen, afwisselend loof- en naaldbos, houtwallen, oude lanen, heideveldjes en vennetjes. Op verschillende plaatsen liggen duidelijk herkenbare grafheuvels waarvan een aantal is gerestaureerd. Het gebied kent enkele wandelroutes en ruiterspaden. Ref.: M. Hartman. *Het Steenwijkerwold; beheersplan voor de periode 1987-1997* (1987).

Boterberg; zie: Oldemarkt.

boterfabrieken; zie: Eensgezindheid, Ons Belang.

Boterwaag (ook: Stadswaag): aan de Waagstraat, in 1642 gebouwd ter vervanging van een ouder en kleiner gebouw op een andere plaats. De Waag diende voor het wegen en keuren van vee en producten die op de markten werden aangevoerd. In de 19^e eeuw werd veel boter verhandeld, vandaar de naam. Na 1907 heeft de Boterwaag niet meer als zodanig dienst gedaan. De gevel, sinds 1929 op de lijst van Rijksmonumenten, werd in 1930 en 1997 gerestaureerd. Deze wordt gesierd door een gevelbeeld van Themis, godin der gerechtigheid, en door Sint Clemens met het oudste stadswapen van Steenwijk. Ref.: Archief HVS: BWP; SO p42; SV p333-335; SW p190-191.

Bourgondië, David van; zie: David van Bourgondië.

Bouwer, Lute Reinder (Steenwijkerwold 26 november 1936 – Steenwijk 19 oktober 2023), voorlichter. Was vele jaren werkzaam bij Cebeco als schrijver van persberichten en brochures voor land- en tuinbouw. Sinds 1995 samensteller van fotoboeken met streekverhalen uit de geschiedenis van Noordwest-Overijssel, waaronder de serie *'t Wold* en *Steenwijk, hart van de kop* (2006). Ref.: OSC 30 november 2001.

Bouwknegt, Arie (Steenwijk 23 december 1868 – Steenwijk 9 juli 1921), smid. Had sinds 1899 een smederij aan de westzijde van de Molenstraat.

Bouwmarkt: voormalige traditionele Steenwijker jaarmarkt die gehouden werd op de dinsdag het dichtst gelegen bij 22 augustus, de oogstmaand. De markt, die zich richtte op de land- en tuinbouw, werd in 1987 opgeheven en maakte plaats voor de Zendemarkt. Zie ook: markten.

Bovenakkers: in de 17e eeuw verveende landen tussen de Dwarssloot en de Stouwe, ten zuiden van Onna.

Bovenland, Het: kadastrale aanduiding (1832) van het Woldberg-gebied, ten noordoosten van Tuk.

bovenpad; zie: Hogewal.

Bovenstouwe: andere benaming voor Stouwe; zie daar.

Boverhof, Albert (Onna 1808 – Steenwijk 31 mei 1859, timmerman. Was sinds 1848 “vader” van het armenhuis aan de Gasthuisstraat.

Boverhofsteeg (ook: Gang van Boverhof): vroegere benaming van de steeg die vanuit de Korte Woldstraat toegang gaf tot de achteringang van het armenhuis aan de Gasthuisstraat. De naam refereert aan Albert Boverhof; zie daar. Het gebied werd in 1996 ingericht als parkeerterrein.

Boverland (lees- en drukfout); zie: Bovenland.

branden in Steenwijk die in de geschiedenis voortleven: de Kleine Kerk (1477), de grote stadsbrand van 1523, de volksbuurt Achter de Kaarke (1903), de Molen van Jan Knol en de Molen van Volkers (1908), de Molen van Wicherson (1912), de margarinefabriek Depa (1930), de bioscoop aan de Stationsstraat 6 (1933), de meubelfabriek van Nieweg en Banis (1969), de theekoepel in Park Rams Woerthe (1974), de Wildebras poppenfabriek (1976), restaurant 't Geveltien (1978), de villa Zonnehoek (1986) en restaurant De Regter van Steenwijk (2013).

Brandenberg, Jan Willem (Vorden 7 september 1866 – Baars 5 oktober 1943; begr. Eesveen), werkbaas, landbouwer. Woonde sinds 1891 in de gemeente Steenwijkerwold en was van 1907 tot 1925 eigenaar van uitspanning De Woldberg, thans Baarsweg 1. Ref.: DTV p111.

Brandsma, Johannes Hendrikus (roepnaam: Johan; Steenwijk 22 september 1970), onderwijzer. Was, van 1992-1998 als bestuurslid van de WAS, nauw betrokken bij de organisatie van de

exposities *Bodemvondsten van Steenwijk* en *De Mammoet van Steenwijk*. Werkte van 1998- 2014 als onderwijzer in Putten. Uit de oude fotocollectie van zijn grootvader, Johan Memelink, stelde hij een waardevol platenboek samen: *Oud Steenwijk en omstreken door de lens van Johan Memelink* (2017). Ref.: OS 2017 n2 p12-14.

brandtoren: op het hoogste punt van de Woldberg, in 1983 afgebroken.

brandweer. Sinds de grote stadsbrand van 1523, waarbij de hele stad afbrandde met uitzondering van de (drie) kerken en zeven woonhuizen, werden er tal van brandvoorschriften opgesteld. Deze werden naderhand ook in het keurboek vastgelegd. Bluste men aanvankelijk met leren emmers gevuld met water uit de Aa, in 1698 schafte het stadsbestuur een slangenbrandspuit aan. Na vele jaren trouwe dienst is deze als bezienswaardigheid opgesteld in de brandweergarage. In het midden van de 19^e eeuw werd de stad verdeeld in drie brandwijken met elk een brandspuithuisje en een brandmeester die, op basis van burgerplicht, zelf zijn hulpkrachten bijeen moest zoeken. In de gemeente Steenwijkerwold waren er diverse depots met een handspuit en slangen ondergebracht in bedrijfsruimten. Nadat Steenwijk in 1907 waterleiding kreeg, ging de burgerplicht in 1908 over in een vrijwillige brandweer, die in 1936 overging in een gemeentelijk brandweerkorps. Sinds 1935 beschikte Steenwijkerwold over een eigen motorspuit; Steenwijk volgde in 1942. In 1947 werden beide korpsen samengevoegd; de brandweergarage werd gecentraliseerd in Steenwijk en kreeg eerst in 1992 een passend onderkomen in het voormalige zwembad De Westwijk dat tot brandweergarage werd omgebouwd. Ref.: HM 1988 n4 p131-142; HM 2014 n3 p104; SW p391-398.

Brante, Gerrit Lubertus (roepnaam: Bert; Amsterdam 10 maart 1908 – Wolvega 21 januari 1991), schilder. Veelzijdig kunstenaar; schilderde vanaf zijn vijftiende. Behalve in olieverf schilderde hij aquarellen, tekende in pen en pastel en maakte grafisch werk in ets, litho en houtgravure. Ook werkte hij met natuur- en baksteen en maakte marmer- en glasmozaïeken en glas-in-loodramen. Sinds 1936 getrouwd met M.A. Bloemen en woonachtig in Steenwijk, later in Tuk. Hij was, evenals zijn vrouw, lid van De Ploeg in Groningen, De Onafhankelijken en van de BBK. Maakte zich in de 2^e WO verdienstelijk als vervalser van persoonsbewijzen. Ref.: HM 2011 n2 p71; HM 2012 n3 p98-101;NBK p156; OJB 1949 p92; SW p429.

Brante-Bloemen, M.A.; zie: Bloemen, M.A.

Brants, Antoni (1) (Gorssel 14 juli 1847 – Arnhem 10 september 1931), jurist. Was advocaat te Zutphen en van 1879-1915 eigenaar van de Eese.

Brants, Antoni (2) (oomzegger van voorgaande; Raalte 24 augustus 1871 – Utrecht 10 maart 1959), jurist. Was van 1900 tot 1903 plaatsvervangend kantonrechter in Steenwijk. Ref.: PKN.

Brants, Daniël Jacob Rudolph (broer van Antoni (1) Brants; Gorssel 29 augustus 1838 – Zutphen 16 april 1907), jurist. Was kantonrechter in Heerenveen en kenner van de natuur en de dierenwereld. Schreef onder meer: *Verjongen van eikenstobben* (proef met afzagen van oude eikestobben op de Eese bij Steenwijk; 1889).

Brauweringen: voormalige erve, ruim 3 km noordnoordwestelijk van Steenwijk. Later ook buurtschap; thans onder Baars.

Brava HDTV: klassieke themazender, in 2007 opgericht door G. Ardesch.

Bravo's, De: Steenwijker mondharmonicaclub opgericht op 12 juli 1947. Gaf in de jaren vijftig, onder leiding van Frans ten Veen, jaarlijks een drukbezocht concert, onder meer in het Lumière-theater in de Oosterstraat. Ref.: HM 2004 n2 p65-67.

Brederwiede: voormalige gemeente in 1973 ontstaan bij de gemeentelijke herindeling van Noordwest-Overijssel door samenvoeging van de gemeenten Blokzijl, Giethoorn, Vollenhove (4) en Wanneperveen. In 2001 is Brederwiede opgegaan in de nieuwe gemeente Steenwijkerland. Ref.: J. de Kruyf en R. Tienkamp. *Brederwiede 1973-2001* (2000).

Breman, Ahazueros Jacobus (roepnaam: Co; Zwolle 7 december 1865 – Laren NH 18 november 1938), schilder. Woonde en werkte te Blaricum (1897-1913) en daarna in Laren. Maker van de unieke wandschilderingen in het trappenhuis op de beganegrond en eerste verdieping van Rams Woerthe. Ref.: NBK p159, R.Touker. *Rams Woerthe; een moment voor een monument* (1981).

brink: 2 open ruimte voor gezamenlijk dagelijks gebruik bij - of temidden van een groep boerderijen. Ze komen sinds de middeleeuwen voor op de bewoonbare hogere gronden, met name in Drenthe en Overijssel. Vaak is de brink met gras begroeid, overschaduwde door eiken of linden. In Steenwijkerland komen brinken als zodanig niet meer voor; wel 15^e-eeuwse namen als Lobringhe, Oestebbringhe, Stonebrinck en Westenbringhe. Ref.: *Brinkenboek; een verkenning van de brinken in Drenthe* (1981).

Brink, Hendrik Jan van den (roepnaam: Jan; Mijdrecht 27 januari 1952), bouwkundige. Werkte bij de gemeente Zwolle, wegenbouwbedrijf Te Siepe en sinds 1978 bij de firma Aberson in Steenwijk. Begon hier als calculator, sinds 1984 als bedrijfsleider en eigenaar. Was in 2002 ondernemer van het jaar in de gemeente Steenwijkerland.

Brink, Jacob (Meppel 1776 – Marken 1 november 1835), veerschipper. Met zijn zeilschip onderhield hij een lijndienst tussen Steenwijk en Amsterdam. Tijdens een storm sloeg hij ter hoogte van het eiland Marken overboord en verdronk in volle zee.

Brinkman, Bernardus (Terband 16 juli 1879 – Steenwijk 17 januari 1942), sigarenfabrikant. Begon in 1912 als zelfstandige in de Wilhelminastraat 41. Daar bouwde hij in 1926 de sigarenfabriek De Adelaar die, wegens sterke concurrentie, in 1950 moest sluiten. Ref.: SW p230. Zie ook: J. Paulides.

Brinkman, Nicolaas Jan Jozef Maria (kleinzoon van vorige; roepnaam: Klaas; Steenwijk 21 april 1949 – Steenwijk 30 maart 2018), verloskundige. Werkte van 1978-1996 in het Slotervaart Ziekenhuis te Amsterdam; pleitbezorger voor thuisbevalling. Was zeer begaan met het behoud van Steenwijks historisch erfgoed, met de wering van verkeer uit de binnenstad en actievoering tegen de opslag van kernwapens bij Havelterberg. Hij schreef: *Het historisch wegensstelsel rondom de stad Steenwijk* (2017). Zijn onderzoek naar de geschiedenis van de Steenwijker tabaksnijverheid heeft hij, wegens snel afnemende gezondheid, voortijdig moeten beëindigen. Ref.: Archief HVS: DKB.

Broadway Band: Steenwijker muzikaal trio in de jaren vijftig van de vorige eeuw: Jaap Houwer en Ger Akkerman (accordeon) en Piet Jongedijk (drums). Ref.: HM 2009 n2 p18-19.

Broecke, ten (1): invloedrijke Steenwijker familie in de 15^e-18^e eeuw. Bekend zijn: Herman (zie daar), Berent (zie daar), Thiman, Luetgen, Warner en Dirrick, de in 1672 overleden burgemeester Arent en de 18^e-eeuwse stadssecretarissen Barthold, Borchard en Herman. (2): De erve Ten Broecke(n) en de vroegere buurtschap van die naam bevinden zich aan de Ooster Lage Egge, 1 km ten zuidwesten van Tuk.

Broecke, Berent ten (Latijn: Bernardus Paludanus; Steenwijk 27 oktober 1550 – Enkhuizen 3 april 1633), medicus. Studeerde en reisde door heel Europa en promoveerde in 1580 te Padua als doctor in de filosofie en medicijnen. Was sinds 1586 stadsgeneesheer van Enkhuizen en kreeg grote bekendheid door zijn rariteitenkabinet. Ref.: E.E.Meek. *Berent ten Broecke, meer bekend onder de naam van Dr. Paludanus* (1955). Ref.: NBW 6; SV p187-190.

Broecke, Femme ten (Steenwijk 16^e eeuw), vrouw van Berent ten Broecke, werd in 1569 doodgestoken door de krankzinnige Steenwijker Johan Cost. Ref.: HM 2010 n1 p12-15.

Broecke, Herman ten (Steenwijk 15^e/16^e eeuw), kanunnik. Was deken van het kapittel van de Sint Clemenskerk, waarvan hij in 1501 een cartularium samenstelde.

broek: drassig (slecht afwaterend) land. Vroeger ook 'onland' genoemd (onbruikbaar land), na ontginning meestal in gebruik als hooiland, zoals bijvoorbeeld de voormalige Broekslagen ten

zuidwesten van Steenwijk.

Broekema, Gerhardus Berend (Assen 3 februari 1866 – Kampen 1 september 1946), architect. Woonde en werkte in Kampen en was vooral bekend als ontwerper van jugendstilvilla's in Zwolle, Kampen, Leeuwarden en Almelo. Werkte ook mee met de Steenwijker architect Bato Rouwkema aan het ontwerp van de in 1906 gebouwde villa Zonnehoek, die in 1986 door brand verwoest werd. Ref.: G.Westerink. *Villa's, veestallen en fabrieken; leven en werk van architect G.B.Broekema* (2003).

Broekslagen: voormalige laaggelegen drassige gronden ten westen van Zuidveen, waar zich thans het industrieterrein Groot Verlaat uitstrekt. 'Slagen' zijn langgerekte percelen grond.

Broekslagendijk: voormalig 16e eeuws veendijkje dat ten westen van Zuidveen werd aangelegd om de ontgonnen Broekslagen te beschermen tegen de hogere waterstanden in de zuidelijker veengebieden. Werde ook wel abusievelijk Broekslagersdijk genoemd.

Broer, Andries Lucas (Giethoorn 28 december 1900 – Colmschate 21 mei 1994), predikant, publicist. Stond als doopsgezind predikant te Hindeloopen, Harlingen en Hilversum. Was als natuurliefhebber fel gekant tegen de inpolderingen in Noordwest-Overijssel in de 20e eeuw. Schreef dichtbundels, artikelen en boeken over cultuur en natuur, zoals: *Overijssels Noordwesthoek; land van oude steden en wijde wieden* (1980). Ref.: HM 1995 n3 p84, WWN1.

Brons, Pieter Reint (Winsum Gn 9 feb. 1897 – Enkhuizen 18 aug. 1951), arts. Was, als opvolger van B. Koster, sinds 1926 huisarts te Steenwijk. Verdronk tijdens een zeiltocht op het IJsselmeer voor de kust van Enkhuizen. Ref.: OS 2017 n3 p4-7.

brooduitdeling: in de 17e en 18e eeuw vond in Steenwijk jaarlijks op 16 maart een brooduitdeling aan de armen plaats. Dit gebruik werd bekostigd uit een legaat van Harmen Geerts Reinen.

broodwegers: jaarlijks aangesteld door de magistraat overeenkomstig een verordening van omstreeks 1560. De drie broodwegers (een raadslid, een meensman en een burger) hielden toezicht op prijs en gewicht van het door de bakkers te koop aangeboden brood. Ze waren tevens belast met de ijk van maten en gewichten en kunnen beschouwd worden als de voorlopers van de latere Keuringsdienst van Waren. Ref.: OAS p134.

Brouwer, Jelle (Den Haag 21 november 1917 – Steenwijk 17 juli 2006), leraar. Was tot 1983 leraar Frans in het voortgezet onderwijs in Den Haag, Rotterdam en Eindhoven. Medeoprichter, bestuurslid (1984-2003) en penningmeester (1984-1996) van de HVS. Schreef artikelen over de geschiedenis van onderwijs, verkeer en vervoer in Steenwijk. Ref.: HM 2006 n3 p82-84.

brouwerij; zie: bierbrouwerij.

Brouwerstraat: 15e-eeuws straatje tussen de Woldstraat en Neerwoldstraat. De naam herinnert aan de in 1748 genoemde brouwerij van de gebroeders Rentsinck.

bruggen. Het aantal bruggen is in de loop van de tijd, ook in Steenwijk en omgeving, sterk afgenomen. De bruggen bij de poorten, die toegang tot de stad gaven, werden in de 19e eeuw vervangen door dammen, al of niet met een duiker. Hetzelfde geldt voor talloze sloten waarin steeds minder met kleine schepen werd gevaren. Namen van thans nog in gebruik zijnde bruggen: Dolderbrug (1931), Halfwegbrug (1932), Heerenbrug (1952), Hesselingenbrug (1934), Heulenbrug (16e eeuw), Hoogewegsbrug (1934), Kooiwegbrug (1932), Krimbrug (18e eeuw), Meenthebrug (1934), Ruxveensebrug (1991), Scheerebrug (1952), Schippersbrug (2004), Thijendijksbrug (1934) en Weteringbrug (1949). Niet meer bestaande bruggen: Aa-brug, Gasthuisbrug, Capellebrug, Hogewaterensbrug, Karenbrug, Markebrug, Meestersbrug, Oosterbrug, Varkenweidebrug, Verlaatsebrug, Weerbrug, Wipbrug, Woldbrug en Zuidveensebrug. Zie verder: IJzeren Brug en Kraanbrug.

Brugman, Hendrik (Leeuwarden 4 maart 1793 – De Pol 17 februari 1875), schoenmaker. Tijdens de Tiendaagse Veldtocht diende hij als korporaaltamboer bij de Friesche Schutterij en ontving 12

oktober 1831 voor zijn bijzondere verdiensten een onderscheiding in de Militaire Willemsorde.

Brugman-de Vries, Jantje Jakoba (roepnaam: Janny; Sneek 28 oktober 1918 – Almelo 16 maart 2006), beeldhouwster. Zij maakte beelden, plastieken en mozaïeken voor diverse gebouwen en parken. In Steenwijk kennen we van haar het bronzen beeld Vogel uit 1965, bij de kruising van de Meppelerweg en Kallenkotter Allee.

Bruinenberg, Annius (roepnaam: Anje; Steenwijk 24 september 1911- Steenwijk 30 december 1983) was aanvankelijk kleermaker, maar volgde zijn vader (Pieter B.) op als conciërge van de RHBS (1948-1974). Ref.: OSC 1 oktober 1976.

Bruinenberg, Hendrik (roepnaam: Henk; bijnaam: De Brune; Steenwijkerwold 20 november 1917 – Steenwijk 14 augustus 1972), freelance fotojournalist voor zowel plaatselijke als landelijke kranten. Fotografeerde en schreef over de geschiedenis van land en volk van Noordwest-Overijssel. Boeken van zijn hand zijn: *De tijd vertelt* (1959), *Vijftig jaar Ons Belang* (1961), *Noord West Overijssel gisteren en vandaag* (1963), *Wij in Steenwijkerwold* (1964), *Duizend jaar Steenwijk* (1965), *Steenwijk in oude ansichten* (1971), *Vollenhove in oude ansichten* (1971). Schreef twee toneelstukken (1951). Maakte de film *Wij in Steenwijkerwold* (1961) en de diaserie *Oud Steenwijk* (1968) en *Noordwest-Overijssel* (met een Nederlands- en Engelstalige begeleidingsband (1969). Naast groot pleitbezorger van de OZO, ook de bedenker van het streekprogramma van deze omroep. Heeft een omvangrijk negatieven-, foto- en krantenarchief nagelaten. Ref.: OS 2022 n3; OSC 16 dec. 1983; SW p416.

Bruinenberg, Pieter (Oldemarkt 6 december 1882 – Steenwijk 5 december 1954) was aanvankelijk schipper van beroep, maar ook enige tijd in dienst van de familie J.H. Tromp Meesters. Van 1918-1948 was hij werkzaam als conciërge van de RHBS. Ref.: H. Bruinenberg. *Duizend jaar Steenwijk* (1965) p 238.

Bruins, Gerhardus Albertus (Gendringen 15 oktober 1880 – Lochem 19 april 1970) was van 1919 tot 1924 predikant van de Hervormde gemeente in Steenwijk.

Brummelen, Gijsbertus van (roepnaam: Bertus; Zeist 29 mei 1935 - De Pol 11 april 1997), juwelier, antiekhandelaar (De Klokkenwereld aan de Woldpromenade). Werde in 1986, bij een omroepersconкурс op De Markt, gekozen tot stadsomroeper van Steenwijk. Promotor van de Oranjevereniging en van toeristische activiteiten, oprichter van carnavalsvereniging De Pompestompers en van de Eerste Vereniging van Stads- en Dorpsomroepers in Nederland. Ref.: *Stads- en dorpsomroepers in Nederland* (2013); SW p152.

Buddenakker (woonwijk Clingenborgh): doodlopend zijstraatje met pleintje aan het eind van de Kampstraat. De naam duidt op een in 1412 genoemde akker op de Steenwijker Kamp.

Buisman, Gerard Rutger (Steenwijk 17 mei 1952 – Steenwijkerwold 1 augustus 2011), leraar, troubadour. Van jongs af actief in de muziekmakerij. Sinds 1974 onderwijzer in algemene vakken, later ook leraar in onder meer muziekonderwijs aan de Capelleschool en LTS en aan leerlingen met leerproblemen (RSG, Voetelinkschool en in de voormalige Groeneveldschool). Componist en zanger van eigen liedjes, deels in Steenwijker dialect. Verteller, schrijver, en presentator RTVOost en lokale omroep. Publiceerde onder meer: *Troubadour; vertellechies* (2005). Op 6 april 2023 werd in de hal van De Meenthe een bronzen borstbeeld (fotoscan sculptuur) van hem onthuld door zijn echtgenote en kleinzoon. Ref.: OSC 21 sep 2007; Stentor 3 okt 2007. Ref.: SV p305-306.

Buisman, Rutger (vader van vorige; Ruud; Steenwijk 22 februari 1920 – Meppel 26 mei 2001), boekhouder. Was tijdens de 2^e WO plaatselijk penningmeester van de Landelijke Onderduikersorganisatie. Ref: Archief HVS: DRB.

Buitengoed Fredeshiem; zie: Fredeshiem.

Buitenhuis, Johannes (roepnaam: Jannes; De Bult 5 december 1923 – Kallenkote 16 september 1996), natuurkenner. Bekend als vrijbuiters en stroper in de bossen van de Woldberg en Eese. Ref.:

OS 2024 n4 p4-11; SW p511.

Buitenkerk; zie: Gereformeerde Kerk.

buitenkerkelijken; zie: kerkelijke gezindte.

Buitenland: kadastrale aanduiding (1832) van sectie F van de voormalige gemeente Steenwijkerwold, 3 km ten noordoosten van Steenwijk, de Eesveense Hooilanden.

Buitenom: vroegere naam van de weg langs de landzijde van de stadsgracht, aan de noordkant van de stad. Later Looijersgracht genoemd.

Buiter, Derk (roepnaam: Dirk; Diever 6 februari 1940), gemeenteambtenaar. Was tot 2000 archivaris bij de gemeente Steenwijk. Medeoprichter, bestuurslid (1984-1992) en voorzitter (1984-1989) van de HVS. Schrijver over de geschiedenis van Steenwijk, in het bijzonder sociaal-economische, geografische en biografische bijdragen. Zijn meest bekende boek is: *Steenwijk; de straat waarin wij wonen* (1985).

B'ulah-hoeve, Stichting: leefgemeenschap voor mensen die, in de praktijk van hun leven, zoeken naar de realiteit van het leven met God. Begonnen in Den Haag door het echtpaar Kloppenburg, sinds 1973 aan de Onderduikersweg bij Steenwijk. Het gebouw werd in 1980 geheel vernieuwd en verschaft onderdak aan 80 vaste bewoners.

Bult, De (1): landhuis en voormalig landgoed (342 ha) gelegen tussen het landgoed de Woldberg en de Steenwijker Aa. Behoorde oorspronkelijk tot het landgoed de Eese; sinds 1782 eigendom van David Thomassen à Thuessink, die het gebied heeft laten ontginnen en in 1798 Huize De Bult liet bouwen. Het landgoed werd in 1908 in 113 percelen verkocht. Het landhuis aan de Bultweg 7, het park en de tuinmuur zijn rijksmonumenten. De naam duidt op de vrijgekomen grond na het graven van de vijver. Ref.: DTV p116-121; OS 2023 n2 p14-24 en n4 p4-9 en OS 2024 n2 p17-24 en n4 p4-11. Zie ook: Koepel, Kom.

(2): de hiernaar genoemde buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, 3 km ten noorden van Steenwijk, met ongeveer 350 inwoners. Bosrijk gebied met de vakantieparken De Bult en De Kom, het Buitengoed Fredeshiem en het hotel, conferentieoord en woonpark De Eese. In 1832 was De Bult de kadastrale aanduiding van sectie E van de toenmalige gemeente Steenwijkerwold. De naam Bultweg dateert van 1871 toen de middeleeuwse Baarsdijk werd verhard. (3): oudste ANWB-bondskampeerterein van Steenwijk en omgeving, in 1925 begonnen door Herman Schuurer (1895-1988).

Bult, Jan (Eesveen 5 nov. 1921 – Eesveen 15 juli 1987), veehouder. Werd als alleenstaande in de nacht van 14 op 15 juli 1987 in zijn afgelegen woning aan de Dwarsweg in Eesveen slachtoffer van een afschuwelijke roofmoord. Ref.: OSC 1987 22 juli.

Bulthek: vroegere naam (1914-1947) van de tramhalte aan de Eesveenseweg bij het begin van de Bultweg.

bunder: oude vlaktemaat gelijk aan anderhalve morgen; na 1820 verouderde benaming van de hectare. Zie ook: Steenwijker Maat.

Bunzinge; zie: Groenestege.

Burch, Harriette Emma (Westminster 1845 – London 1894), Engels schrijfster. Vertaalde onder meer (uit het Frans) historische romans over de Spaanse bezetting van Haarlem, Leiden en Steenwijk: *Het verraad van Rennenberg; een verhaal uit het beleg van Steenwijk* (1887).

burgemeester: sinds 1825 wettelijk burgerlijk hoofd en vertegenwoordiger van een gemeente (zie daar). Daarvóór was het één van de leden van het dagelijks bestuur (i.c. magistraat). Burgemeesters van Steenwijk: J. Zomer (1825-1839), R.B. Visser (1839-1840), J. Cornelissen (1840-1844), A.J. Scriverius (1844-1852), J. Meesters (1852-1867), D. Wicherlink (1868-1873), J.R. Meesters (1873-1887), T.M. Wentholt (1888-1891), C.J. Lewe van Aduard (1891-1899), J. Meesters (1899-1904), W. baron Bentinck tot Schoonheten (1904-1909), M. Wijt (1910-1915), A.H. Goeman Borgesius

(1915-1942), R.A. Hagemeyer (1942), F.M. van Panthaleon baron van Eck (1942), J.P. de Lang (1942-1945), A.H. Goeman Borgesius (1945-1948), J. Voetelink (1948-1961), A.G.A. Dingemans Wierds (1961-1968), P.J. Molendijk (1968-1978), J.J. Hoeksema (1978-1995), H.W. Schippers (1995-2000) en H.H. Apotheker (2000 tijdelijk). Van Steenwijkerland: H.H. Apotheker (2001-2010), L.V. Elfers (2010-2011 waarnemend), M.A.J. van der Tas (2011-2016) en J.H. Bats (sinds 2016). Burgemeesters van Steenwijkerwold: C.J. Fabius (1825-1837), A.J. Scriverius (1837-1844 en 1851-1853), H.P.M.C. van Ingen (1854-1864), A.F. Stroink (1864-1900), G.W. Stroink (1900-1939), F.M. van Panthaleon baron van Eck (1939-1944), H.O.K. Reinsberg (1944), A. Klijsma (1944-1945), F.M. van Panthaleon baron van Eck (1945-1962) en L.G. Boldingh (1963-1973). Allen zijn ook afzonderlijk in dit lexicon vermeld.

Burgemeestersbank: gemetselde bank op het Prinsen Bolwerk, in 1940 door de bevolking geschonken aan burgemeester A.H. Goeman Borgesius bij zijn 25-jarig ambtsjubileum. Het is een gemeentelijk monument.

Burgemeester Voetelinkschool: speciale school voor basisonderwijs aan de Verlaatseseweg, in gebruik genomen in 1960.

burger (ook: poorter): oorspronkelijk bewoner van een burcht, later van een stad.

burgerlijke stand: sinds 1811 door de gemeente beheerd informatiebestand waarin van alle ingezetenen de gegevens over geboorte, huwelijksaangifte, huwelijk, scheiding en overlijden worden bijgehouden. Ref.:SV p161. Zie ook: bevolking.

Burg. G.W. Stroinkweg:

Business Club Steenwijkerland: in 2001 voortgekomen uit onder meer de ICV (Industriële en Commerciële Vereniging Steenwijk).

buslijnen. Sinds 1922 waren er drie particuliere lijnen vanuit Steenwijk: Meppel (via Giethoorn en Wanneperveen), Oldemarkt en Wolvega (via Oldemarkt). Deze diensten werden later overgenomen door de autobusonderneming Vervoersmaatschappij De Noordwesthoek (NWH) die in 1934 werd opgericht en in Zwartsluis gevestigd was. Thans (2023) zijn er vanaf het busstation in Steenwijk uurdiensten op: Assen (lijn 20), Zwolle via Zwartsluis (lijn 70), Wolvega-Noordwolde-Oosterwolde (lijn 517) en Wolvega (519). Ref.: DTV p36-40 en 87-89; NWO p26; VTB p66-116.

Busscher, Hendrikus Johannes (Steenwijk 22 juni 1849 – Steenwijk 30 oktober 1911) was logementhouder van herberg De Gouden Engel tot hij in 1910 het bedrijf verkocht aan L.N.E. Osse.

buurtschappen (ook: buurschappen): woonkernen buiten de stad, kleiner dan de dorpen (zie daar). De tegenwoordige buurtschappen zijn: Baars, Basse, De Bult, De Pol, Eese, Marijenkampen, Muggenbeet, Nederland, Onna, Thij en Witte Paarden. Vroegere buurtschappen, meestal opgegaan in andere: Achterbuurt (overgegaan in: Witte Paarden), Berg, Brauweringen, Gerritshoek, 't Goor, Groenesteeg, Kikkerij, Kwikkelo, Lakeweg, Molenhoek, Oosterhoek, Ooster Lage Egge, Ronde Blesse, Steenwijkerdiep, Ten Broeke, Uvinge, Vels, Verlaat, Voshoek, Wester Lage Egge en Wolterholten. Zie ook: wijken.

buurtverenigingen: vereniging van bewoners van stadswijken, dorpen en buurtschappen, voor de behartiging van gezamenlijke belangen zoals veiligheid, leefbaarheid en ontspanning. Steenwijk kent zes buurtverenigingen, het buitengebied dertien.

Buze, De: jongerencentrum voor Steenwijkerland, Podium voor Pop en Cultuur aan de Oostwijkstraat 1 in Steenwijk. Gevestigd in een gedeelte van de voormalige School C.

cabaret. Voor een beknopt overzicht van cabaret wordt verwezen naar SW p168-173.

Café Bijker: voormalig café aan de Bultweg 12 in De Bult. In 1908 kocht Jan Bijker (1883-1962) hier grond en een boerenwoning. Begon een café met volledige vergunning, speeltuin en zitjes. Zoon en kleinzoon Jan breidden het bedrijf uit met een camping (De Wielewaal). Ref.: R. Tienkamp. *Schenkhuizen en taveernes* (1976).

Camaden: oude naam van de Koematen; zie daar.

camener (of: cameraar); zie: kameraar.

Camerlingh, Johannes (Westerbork 21 december 1692 – Steenwijkerwold 29 december 1757), predikant. Was van 1723 tot zijn dood hervormd predikant te Steenwijkerwold. Ref.: HM 1994 n1 p7-10.

Camper, Petrus (Leiden 11 mei 1722 – Den Haag 17 april 1789), filosoof, medicus, hoogleraar. Was hoogleraar te Franeker, Amsterdam en Groningen en enige jaren voorzitter van de Raad van State. Bracht op 11 augustus 1781, vanuit zijn woonplaats Leeuwarden, een bezoek aan het hunebed op de Eese en maakte er een schets van. Ref: Archief HVS: KE; FPP p333-349.

Capelle: voormalige middeleeuwse kapel aan de oude heirweg ten noordwesten van de stad. In 1574 is sprake van een windmolen aangeduid als “bij het Capelle” en in 1565 als “bij het Wold” (het kerspel Steenwijkerwold). Kapel en molen stonden aan de westkant van de tegenwoordige Tukseweg bij de grens tussen Steenwijk en Steenwijkerwold. De locatie (gebaseerd op de stadsplattegrond van Jacob van Deventer): 202.99 / 534.09 (de kapel) en: 203.02 / 534.11 (de molen). Hoewel bekend als korenmolen, kan deze, te zien aan de molensloot, ook als houtzaagmolen gediend hebben. Zie ook: Siekeboom.

Capellebrug: voormalige vaste brug over de Capellesloot, als verbinding in de Steendijk tussen Steenwijk en Tuk. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 203.348 / 533.751. De houten brug werd in 1829 vervangen door een gemetselde; deze werd in 1931 vervangen door de bekende Dolderbrug; zie daar.

Capelleschans: voormalige schans (1581) op de kruising van de Steendijk met de Capellesloot.

Capelleschool: voormalige Landbouwhuishoudschool (1931-1990) aan de Tukseweg in Steenwijk, ontworpen door Jan Jans. De school fuseerde in 1990 met de Lagere Technische School tot De Wissel.

Capellesloot: voormalig omleidingskanaal van de Steenwijker Aa aan de noordwestzijde van de stad. Werd in 1575 gegraven voor kleine vaartuigen ter ontlasting van de drukte bij het Woldschut. Genoemd naar het nabijgelegen Capelle: zie daar.

cartografie; zie: stadsplattegronden.

cartularium: boek waarin afschriften van oorkonden en akten worden verzameld. Het cartularium van het kapittel van de Sint Clemenskerk werd in 1501 samengesteld door de toenmalige deken van het kapittel, Herman ten Broecke. Het werd getranscribeerd en gepubliceerd in 1920 door B.M. de Jonge van Ellemeet. Het bevat belangrijke informatie over de geschiedenis van Noordwest-Overijssel en Zuidwest-Drenthe over de periode 1139-1576. Ref.: HM 2011 n2 p96.

Casa Nostra: villa aan de J.H. Tromp Meestersstraat 4, gebouwd in 1908 naar ontwerp van de Apeldoornse architect A. van Driesum.

Cate, Frederik Jacobus ten (Steenwijk 2 juli 1876 – Den Dolder 6 mei 1951), arts. Was, na te zijn afgestudeerd in Groningen, van 1902-1913 werkzaam als gemeentearts in Steenwijk, wonende aan de Kornputsingel (op huidig nummer 20). Was daarna huisarts in de stad Utrecht. Ref.: OS 2016 n1 p27-38.

Cebeco: voormalige landbouwtechnische handelsonderneming, in 1939 voortgekomen uit de Landbouwbank, sinds 1947 aan de Eesveenseweg 17 te Steenwijk. In 1965 als hoofdkantoor van het Centraal Bureau te Rotterdam. Leverde als Cebeco Agritech landbouwwerktuigen en machines in het hele land. Na 1994 is het bedrijf in Steenwijk in onderdelen overgegaan in Vormec BV, importeur van mechanisatie voor landbouw, tuinbouw en openbaar groen, en Agrifac BV, fabrikant van sproeiers, spuit- en rooimachines voor de landbouw. Dit laatste bedrijf, met wereldwijd 175 medewerkers, werd in 2017 gerenoveerd en uitgebreid. Ref.: OSC 26 jan. 2018.

celtic fields (ook: raatakkers): prehistorische akkertjes van ongeveer 40 bij 40 m, waarvan de

omtrekken aan de oppervlakte nog herkenbaar zijn als lage walletjes of op luchtfoto's zichtbaar zijn als verkleuringen. De naam is misleidend, omdat er geen aantoonbaar verband is met de Keltische cultuur. Celtic fields zijn aangetroffen ten noordoosten van Willemsoord en ten noordwesten van Eesveen op het landgoed Eese. Ze dateren van de 12e eeuw v.C. tot in de vroege middeleeuwen. Ref.: HM 2009 n4 p33-40.

Centraal: voormalig hotel-café-restaurant aan de Koningstraat 4, ook bekend als Het Koffiehuis tegenover het Gemeentehuis. Eigenaar van 1896-1913 waren de ouders van hun zoon, de uitbater Cornelis Vredenduin. Ref.: HM 2007 n2 p85-87.

Cewesto: sinds 1960 een centrum voor sociale werkvoorziening in Noordwest-Overijssel, in 2000 overgegaan in NoordWestGroep N.V.; zie daar.

Christelijke Scholengemeenschap; zie: Eekeringe.

Christelijke School: sinds 1846 in Steenwijk en sinds 1922 in Kerkbuurt. Die in Steenwijk was, samen met de joodse school, aan de Gasthuisstraat. Deze ging over naar de in 1904 gebouwde Gereformeerde School aan de Oostwijkstraat, die in 1958 werd vergroot en in 1983 werd gemoderniseerd en uitgebreid met een kleuterschool, Het Kompas. De school in Kerkbuurt, de School met den Bijbel (1922), schuin tegenover de kerk, werd in 1972 afgebroken en vervangen door een nieuwe aan de Ten Holthweg, de Immanuëlschool. Ref.: HM 1997 n4 p86-99; OS 2017 n3 p29.

Christelijk Gereformeerde Kerk: kerkgenootschap, opgericht in 1893, met een uit 1896 daterend kerkgebouw (Eben-Haëzer) aan de Oostwijkstraat 106 te Steenwijk. Ref.: *Honderd jaar Christelijk Gereformeerde Kerk Steenwijk* (1993); SW p72-73.

Christelijk Militair Tehuis: van 1938-1984 gevestigd in villa Hoogwolde aan de Meppelerweg 61. Ref.: OSC 6 mei 1983 en 18 mei 2020SHD p21-24.

Christinastraat, Prinses (woonwijk De Beitel): in 1972 aangelegde omlopende zijstraat van de Prinses Beatrixstraat.

cijns (of: tijns): regionale benaming voor erfpacht of (vaste) grondrente.

City; zie: bioscoop.

Claus, Prins: bezocht Steenwijk, met zijn echtgenote Prinses Beatrix, op 11 september 1971 kort na de opening van De Meenthe en op 18 mei 1981 voor de officiële ingebruikname van de toen pas gerestaureerde Grote Kerk.

CLC; zie: Landbouwbank.

Clemens (officieel: Clemens Romanus of Clemens I; Rome 1^e eeuw n.C. – 102 n.C.), bisschop, paus, beschermheilige (schutspatroon) van Steenwijk. Vierde paus van Rome (88 tot 97 n.C.), van wie weinig bekend is, behalve een boeiende legende. Sint Clemens wordt op 23 november herdacht. In de kunst wordt hij uitgebeeld als paus, met anker, boekrol, palmtak of een uit zee oprijzend tempeltje, soms ook met een bron en een lam. Zijn beeltenis vormt een essentieel onderdeel van het (stads- en gemeente-) wapen van Steenwijk. De Grote Kerk en de R.K. Sint Clemenskerk van Steenwijk en de kerk van Havelte zijn aan Sint Clemens gewijd. Zie ook: Willibrord(us). Ref.: HM 2001 n2 p48-49; SO p11-13, 32, 42 en 46.

Clingenborgh: stadswijk ten zuidoosten van het centrum van Steenwijk, ingericht in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw. Genoemd naar Tijde Clinge, schout van Steenwijk, die hier in de 15^e eeuw een boerderij had.

CLM; zie: Landbouwbank.

Coevorden: zeer oude plaats, ontstaan bij de kruising van de oude heirweg van Stavoren naar Osnabrück met die van Groningen naar Bentheim. De naam, voor het eerst genoemd in 730, duidt op een doorwaadbare plaats in het Drostendiep. Omstreeks 1240 werd er een nonnenklooster gesticht dat al in 1260 verplaatst werd naar Hassen, het latere Assen. Het kerspел Coevorden werd

gesticht in 1341; het stadsrecht dateert van 1407. Van het 12^e -eeuwse kasteel, destijds namens de bisschop bewoond door een stadhouder, resteert een kelder onder het in 1967 gebouwde stadhuis. Sinds het begin van de 18^e eeuw is Coevorden een vestingstad waarin weinig meer zichtbaar is van het oorspronkelijke stratenpatroon zoals dat omstreeks 1550 door Jacob van Deventer in kaart is gebracht. Ref.: G. ter Braake. *Drentse havezaten* (1985; p135-139); H.D. Minderhoud, *Coevorden, Stadt en Heerlickheit; grepen uit de geschiedenis van stad en buurtschappen* (1977).

Coldencoeten: oude schrijfwijze (1379) van Kallenkote; zie daar.

Collee, Gerrit Jan (roepnaam: Jan; Oldemarkt 3 januari 1896 – Oldemarkt 22 april 1968), fietsenmaker die in 1922 als eerste in Noordwest Overijssel een busdienst begon. Met een 16-persoons Ford onderhield hij vijfmaal per dag een dienst tussen Oldemarkt en Steenwijk. Ref.: *Steenwijk in oude asichten* (1971 p75). Zie ook: buslijnen.

collegiale kerk; zie: kapittelkerk.

communicatie; zie: Gemeentegids, nieuwsmedia, omroep, post, radio, telefoon.

componisten: Th. Boetze, G.R. Buisman, S. Heemstra en J.C. van Kerkvoorde.

Comrie, Alexander (Perth, Schotland 16 december 1706 – Gouda 19 december 1774) was een predikant op wie in 1752 een vergeefs beroep werd uitgebracht door de Hervormde Gemeente van Steenwijk. Ref.: HM2001 n1 p5-9.

Comte, Adolf le (Rijswijk 30 augustus 1850 – Den Haag 30 januari 1921), schilder. Woonde en werkte in Delft als schilder en aquarellist van landschappen, portretten en figuurstukken en als leraar aan de Polytechnische School. Maker (1899) van het negendelig glas-in-loodraam in de trappenhal van Rams Woerthe. Ref.: HM 2008 n1 p9-16, SO p68-69.

Coninge; zie: Preistinge.

consistoriekamer (sacristie) van de Grote Kerk in Steenwijk heeft een bezienswaardige toegangsdeur. Ref.: SO p25.

contrescarp: buitenoever van een vestinggracht. Aan de zuidoostzijde van de Steenwijker stadsgracht is deze plaatselijk onderbroken door een zogeheten bedekte weg; zie daar.

Coöperatieve Landbouwbank; zie: Landbouwbank.

Coöperatieve Stoomzuivelfabriek; zie: Ons Belang (2).

Copijn, Hendrik (roepnaam: Henri; Groenekan 3 maart 1842 – Utrecht 23 december 1923), tuinarchitect. Ontwerper van fraaie tuinen zoals die rondom het kasteel De Haar bij Haarzuilens (1895) en het Rengerspark in Leeuwarden (1905). In opdracht van Jan Hendrik Tromp Meesters ontwierp hij, in Engelse landschapsstijl, het Park Rams Woerthe, dat in 1899 gereed kwam.

Copinga-Scholten, Ekkina (roepnaam: Kiny; Valthermond gem. Odoorn 30 augustus 1943), beeldhouwster. Woonde en werkte in Basse, Emmen en Valthermond. Maakt figuratieve kunst, meest gedeformeerde bronzen menselijke figuren en dieren, gekenmerkt door hun tijdloze karakter. Zie ook: gemeentelijke erepenning; Lute en Endrik. Ref.: BN; SW p147. Ref.: SV p285-286.

Coquel, Antonio: vestingcommandant bij de Spaanse bezetting van Steenwijk in 1591-1592.

Cordes, Carel Frederik (zoon van volgende; Steenwijk 11 februari 1851 – Den Bosch 21 oktober 1927), fotograaf en kunstschilder van stadsgezichten en gebouwen. Was getrouwd met de organiste M.E. Bastiaans. Ref.: NBK.

Cordes, Carel Godlieb (Zutphen 13 januari 1771 – Steenwijk 13 maart 1853)

Cordes, Hendrik (broer van Willem Cordes; Meppel 20 februari 1824 – Steenwijk 23 juli 1902), fotograaf, uitgever van ansichtkaarten. Was aanvankelijk horloge- en klokkenmaker, sinds 1860 stadsklokkenist in Steenwijk. Vanaf 1865 was hij, als eerste in Steenwijk, actief als portret- en landschapsfotograaf, in 1879 opgevolgd door B. Hogewind. De ansichtkaarten met zijn naam behoren tot de oudste (1870) van Steenwijk en omgeving. Ref.: HM 1989 n3 p72-83.

Cordes, Willem (broer van Hendrik Cordes; Meppel 10 maart 1814 – Amsterdam 9 mei 1875),

schilder. Naast zijn beroep als huisschilder in Amsterdam, schilderde en exposeerde hij daar sinds 1836 met landschappen en stadsgezichten. In het Stadsmuseum bevindt zich sinds 2024 van hem: *Gezicht op de Oosterpoort met molen* (ca. 1841). Ref.: NBK, SO p54.

Cornelissen, Jacob (Steenwijk 2 september 1808 – Meppel 14 januari 1875), jurist. Was van 1840-1844 burgemeester van Steenwijk en van 1850-1875 lid van Provinciale Staten. Ref.: NBW9.

Cornelissen, Jan Jacob (oudste zoon van voorgaande; Steenwijk 10 mei 1839 - Leiden 15 juni 1891), taal- en letterkundige. Studeerde van 1857-1862 taal- en letterkunde in Leiden en promoveerde daar in 1864. Sinds 1865 hoogleraar in Deventer en van 1879-1891 te Leiden. Ref: NBW1.

Corput; zie: Kornput.

COT (Compagnies OefenTerrein): aanduiding van het militair oefenterrein gelegen ter weerszijden van de grens tussen de gemeenten Steenwijkerland en Westerveld.

courtine (Ned.: gordijn): het rechte gedeelte van de stadswal tussen twee bolwerken.

Crescendo, Christelijke Muziekvereniging: opgericht in 1918. Ref.: OSC 26 jan. 2018; SV p302-318.

Crilux; zie: Heuga.

criminaliteit; zie: politie.

Cristoffers, Jan(nes): stadsomroeper van Steenwijk (1750 tot 1765). Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

Croeve: familie in Steenwijkerwold die in de 16^e en 17^e eeuw onderdak bood aan verdreven katholieken.

Croevinge (1): voormalige aanzienlijke erve van de familie Croeve te Gelderingen onder Steenwijkerwold, omgeven door een gracht. Ook Slot Croeve of Slothof genoemd; zie daar. (2): een in 1969 gebouwde flat met 60 kamers als onderkomen voor de zusters van De Voorzienigheid. Al in 1984 werd deze Zusterflat ontruimd. (3): in 1981 tot stand gekomen scholengemeenschap te Gelderingen, met het internaat Mariënwold. In 1989 verhuisde deze naar Wolvega. De Rooms-Katholieke MAVO fuseerde met de Christelijke MAVO in Steenwijk tot de CSG Eekeringe aan de Oostwijkstraat.

Croix, Guillaume Frédéric la (Amsterdam 16 mei 1877 – Oudenrijn 21 juli 1923), architect. Bekend Nederlands architect van de Amsterdamse School. Voor de in 1919 in Steenwijk opgerichte ESKAF ontwierp hij de fabriek en kantoorruimte, nu deel van het bedrijf Kornelis Caps and Closures.

Croix, Marinus Petrus du (Leiden 13 september 1847 – Amsterdam 26 december 1912) was van 1876 tot 1909 hoofd van School A met ULO.

Cronenborg, Jacob (Steenwijk ca. 1590 – Sneek 1638), hervormd predikant. Ref.: HM 2002 n3 p82-84.

Cronenburg: Steenwijker familie van koster (17^e eeuw). Ref.: HM 1998 n3 p83.

Crume Kolk; zie: Kromme Kolk.

CSG; zie: Eekeringe.

Cuba-wal: aardenwal, op 24-25 oktober 1962 opgeworpen rondom het toenmalige gemeentehuis van Steenwijk (villa Rams Woerthe) op last van burgemeester A.G.A. Dingemans Wierts. De wal, die bedoeld was als voorzorg tegen de gevolgen van een atoomaanval, veel ophef veroorzaakte en de landelijke pers haalde, werd na vertrek van de burgemeester in 1968 opgeruimd. Ref.: HM2015 n4 p 106-114.

Culp, Herman (schoonzoon van Wolf Stokvis; Lemmer gem. Lemsterland 12 juli 1874 – Steenwijk 15 juni 1926), handelaar. Had een sigarenwinkel in de Oosterstraat, woonde later in de Weemstraat en was uitgever van ansichtkaarten. Was oprichter en eerste voorzitter van de Oranjevereniging. Zijn graf bevindt zich op de Joodse Begraafplaats in Steenwijk.

Culp, Martha (dochter van voorgaande; Steenwijk 30 april 1907 – Auschwitz 31 oktober 1944), muziklerares. Muzikaal talent, speelde piano en accordeon en gaf piano- en dansles. Was sinds 1938 werkzaam bij Het Apeldoornsche Bosch, internaat voor joodse zwakzinnige en moeilijk opvoedbare kinderen. Ref.: POR p207.

cultuur. Voor een historisch overzicht van de creatieve, artistieke en culturele uitingen in Steenwijk en omgeving wordt verwezen naar: J.K. Janssen. *Verbeelding en creatie in Stad en Wold; een eeuw kunst en cultuur uit eigen keuken*, in: SW p129-183. Zie verder de hoofdstukken 14 t/m 16 in het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Cunrau: landontginningmaatschappij van U.D. Reinders te Hoogezand, sinds 1908 eigenaar van de Steenwijker Laagveenontginning.

Curtenius, Engelbertus (Harderwijk 21 oktober 1631 – Steenwijk 24 oktober 1702), predikant van de Hervormde Gemeente, sinds 1657 in Huissen, sinds 1674 in Kuinre en van 1676 tot aan zijn dood in Steenwijk. Ref.: HM 2012 n2 p50-52.

dagelijks leven. Een aantal auteurs heeft geschreven over alledaagse dingen in het Steenwijk van vroeger: L. van Dalen (1936), E.R.M. Hermans (1961), H. Kaag (1963), C. Linthorst (1961), R. Pit (1913-2005), W. Scheenstra (1918-1998), H. Smit (1893-1985), J. ter Steege (1936-2006), T.R. Stegeman (1916-2006) en D.A. Vorster (1880-1953); zie daar. Zie ook: vrouwen vroeger.

dagmaat: oude vlaktemaat, zoveel hooiland als één man per dag kon maaien, ongeveer 0.4 ha.

Dal, Het: vroegere benaming voor het oudste (inmiddels afgebroken en vernieuwde) gedeelte van de woonwijk aan de Verlaatseweg, Aastraat, Parkstraat en Kanaalstraat. De benaming komt van bewoners die naar hier verhuisden uit de in 1930 gesaneerde volksbuurt Achter de Kaarke. Ref.: C. Linthorst en E.R.M. Hermans. *Opgroeien in Het Dal* (2019); SW p274 en 278.

Dalen, Gerrit Jan van (Brummen 15 november 1879 – Steenwijk 26 november 1947), was van 1920-1948 notaris te Steenwijk.

Dalen, Hendrik van (zoon van J.B. van Dalen; Steenwijk 11 november 1927 – Steenwijk 22 maart 2021). Zette de touwslagerij van zijn vader voort, van 1966-1985 aan de Produktieweg in Steenwijk. Schreef o.m. *De Christelijke School te Steenwijk en mijn familie* (1998) en *Lijnbanen en touwslagerijen in Steenwijk* (2016). Ref.: OS 2023 n3 p8-18.

Dalen, Hendrik van (Steenwijk 11 juni 1809 – Steenwijk 18 februari 1862), touwslager. Oprichter van een Steenwijker bedrijf dat vijf generaties lang touw gemaakt heeft. Begon in 1836 een touwslagerij met lijnbaan tegenover de Molenwal. Deze werd in 1868 verplaatst naar het NW einde van van de Looijersgracht. In 1966 betrok men een nieuwe touwslagerij aan de Produktieweg. Deze werd in 1985 opgeheven. Ref.: OS 2016 n4 p30-36; SW p435-438.

Dalen, Jan Bernard van (achterkleinzoon van vorige; Steenwijk 26 juni 1894 - Steenwijk 13 mei 1967), touwslager. Was sinds 1923 eigenaar van het familiebedrijf en vanaf 1950 bestuursvoorzitter van het Rusthuis.

Dalfsen, Hendrikus van (Genemuiden 1 januari 1848 – Apeldoorn 28 februari 1928), onderwijzer. Was van 1872 tot 1914 hoofd van de openbare lagere school in Steenwijk, de Walschool, later School B genoemd. Hij bestudeerde de regionale geschiedenis en schreef onder meer: *De bevrijding van Steenwijk door Prins Maurits* (1892), *Steenwijk in de omwentelingsdagen van 1813 en '14* (1923) en *De stormvloed in 1825* (1925; herdruk 1997). Ref.: HM 2012 n1 p34-38; HM 2013 n4 p98-101; SW p56.

Dam, Gosse (Buitenpost 7 juli 1950), beeldhouwer. Sinds 1979 werkzaam in Kollum als maker van beelden met grote aandacht voor compositie en monumentaliteit. Maakte in 2005 een bronsplastiek van Lammegien de Klokkenluudster op het Vrijthof te Steenwijk.

Damhuis, Arnoldus Bernardus Antonius (Sonnega 17 januari 1883 – Thij 10 april 1964) had in het begin van de vorige eeuw een smederij aan de Oldemarktseweg in Thij.

Damhuis, Lambertus Johannes (roepnaam: Bertus; Thij 16 januari 1920 – Steenwijk 8 maart 2003), elektricien. Schreef over verschillende aspecten van de lokale geschiedenis, waaronder het boek *Kerkgeschiedenis van Steenwijkerwold* (1989).

Dannenbergh: welgestelde Steenwijker familie (18^e eeuw). Egbertus Dannenbergh was van 1722-1748 schout van Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde. Hij liet een voor die tijd kolossaal vermogen na. In de Grote Kerk bevinden zich twee bezienswaardige grafzerken van het echtpaar. Ref.: HM 1998 n3-4.

Darp (vroeger ook: Derp): oudste bewoningskern van het latere Havelte, aan de (oude) Ruitersweg, de voormalige heirweg tussen Steenwijk en Ruinen, 7 km ten oosten van Steenwijk. De naam betekent 'dorp'. De nederzetting werd door het oorlogsgeweld in 1945 vrijwel geheel verwoest en na de 2^e WO een km westelijker herbouwd. Zie ook: vliegveld.

Datema, Pauwel (Winsum Gn. 14 juni 1928 – Vollenhove 19 september 2021), predikant. Was sinds 1956 predikant van de Hervormde Gemeente, achtereenvolgens te Witteveen, Suawoude, Nijverdal, Wieringermeer en van 1979 tot 1990 te Vollenhove. Schreef historische bijdragen in o.m.: *Uit de geschiedenis van Brederwiede* (1986), *Versl. en Med. VORG* (1993), *Grote of St. Nicolaaskerk te Vollenhove* (2010) en *Canon van Steenwijkerland* (2013).

David, Jacobus de (ca. 1627 – Steenwijk 1672), predikant. Studeerde theologie in Leiden en Groningen en was predikant in Zuidlaren (1651) en van 1652 tot zijn dood in Steenwijk. Ref.: NBW 8.

David van Bourgondië (Atrecht 1427 – Wijk bij Duurstede 25 april 1496), bisschop. Was van 1456 tot zijn dood bisschop van Utrecht. Schonk Steenwijk in 1460 een aantal bijzondere rechten en overeenkomsten zoals over het onderhoud van de Nieuwe Steendijk en beschrijving van de stadsgrens van Steenwijk. Ref.: J.I. van Doorninck. *Steenwijksche privilegiën* (1875).

Dedden, Gerrit (Steenwijkerwold 1793- 6 maart 1860), landbouwer, bakker en molenaar in Molenhoek; zie daar. Ref.: WIS p67.

Dedden, Koop Harms (Steenwijkerwold 15 mei 1753 – Steenwijkerwold 4 juni 1846), bestuurder. Was van 1811-1813 maire van Steenwijkerwold. Wordt in 1819 vermeld als eigenaar van gronden behorende tot de erven Polmans, Ennekinge, Basse, Steunebringe en Het Goor.

Dekker, Arp Roelofs (Oldemarkt 3 december 1799 – Leeuwarden 25 maart 1868) was sinds 1820 onderwijzer aan de 3e school en sinds 1823 aan de 2e school in Steenwijk.

Delachaux, Léon Raoul Adhémar (roepnaam: Ad; Den Haag 14 december 1886 – Velsen 4 januari 1940), romanschrijver. Schreef in de jaren dertig van de vorige eeuw enige tientallen romans en jongensboeken waaronder: *Rennenberg voor Steenwijk* (1931; geschat).

Delbrugge, Carel Jan (Lengerich, Duitsland 1728 – Steenwijk 8 juni 1814). Was van 1750 tot 1800 schoolmeester, opgevolgd door Laurens de Leeuw. Sinds 1751 stadsorganist in Steenwijk, na zijn dood opgevolgd door Machiel Spanjaard. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992); J. ter Steege. *Carel Jan Delbrugge, organist te Steenwijk 1751-1814* (2002).

Dennekamp, Jan Berends (ged. Steenwijk 10 maart 1680 – Steenwijk 1737) was stadsomroeper van Steenwijk van 1715 tot zijn dood. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

Dennenallee (oorspronkelijk: Dwarsallee): verbindingsweg tussen Meppelerweg en Steenakkers, 2 km ten oosten van de stad. In 1864 werden de dennen gekapt en beuken geplant. Ref.: SN p21.

Depa: voormalige margarinefabriek in 1927 door D.H. Pasman gevestigd in het toenmalige gebouw van de ESKAF, in 1930 door brand verwoest.

Derdensvaart: voormalige sloot tussen de Wetering en de Woldlakeweg, 8 km westelijk van Steenwijk, opgegaan in de polder Wetering-Oost.

Derks, Johannes Hubertus Cornelis (roepnaam: Jon; Tegelen, 13 september 1948) was van 1974 tot 2008 docent taaldidactiek, afdelingsleider, eindredacteur en lesroostermaker aan de R.K.

P.A. Steenwijkerwold / Katholieke Pabo Zwolle). Was van 2015-2024 hoofdredacteur van *Old Steenwiek*. Redigeerde meerdere boeken, waaronder uitgaven van de HVS en publicaties van zijn vrouw Liesbeth Hermans (zie daar). Is o.a. (bestuurs)lid van Schaakclub Steenwijk. Gaf schaaklessen aan schoolklassen en organiseerde van 2007 tot 2018 het jaarlijkse toernooi voor basisscholieren.

Derks, Pieter Alberts (Ruinerwold 18 juli 1833 – Meppel 15 december 1898), landbouwer, burgemeester. IJverde, als burgemeester van Nijeveen en Havelte, voor verbetering van onderwijs, wegeaanleg en waterhuishouding. Schreef onder meer: *De waterkwestie in 't westen van Drenthe en 't noorden van Overijssel* (1893). Ref.: DB2.

Derp; zie: Darp.

Deutelijs, Henricus Everardi (Enkhuizen 1605 – Steenwijk 29 augustus 1659), predikant. Was predikant van de Hervormde Gemeente te Blokzijl (1632-1650) en Steenwijk (1650-1659). Ref.: HM 1998 n1 p4-10.

Deventer, Jacob van (Kampen ca. 1501 – Keulen 1575), cartograaf. Kreeg grote bekendheid door zijn stedenatlas, ruim 250 plattegronden van Nederlandse steden. Die van Steenwijk dateert van 1557 en is daarmee de oudste van onze stad en directe omgeving. Ref.: HM 1986 n1 p11-19; R. Rutte en B. Vannieuwenhuijze. *Stedenatlas Jacob van Deventer* (2018); SO p16-17; SV p131-137.

dialect; zie: Steenwijker dialect.

dichters. De meest bekende dichter die in de omgeving van Steenwijk gewoond en gewerkt heeft is J.C. Bloem (1887-1966). Verder kunnen genoemd worden: Clara Eggink (1906-1991), L.R. Ellens (1808-1868), J.F. van Harten (1945-2007), R.H. van den Hoofdakker (Rutger Kopland; 1934-2012), C. van der Linden (1909-2002), J.F.B. van der Scheer (1907-2000) en H.J. Trommel (1905-1981). Een aantal Steenwijker dichters heeft werk in het Steenwijker dialect nagelaten: H. van Dalfsen (1848-1928), A.W. Kamp (1879-1945), J. Luchtmeijer (1858-1948), D. Pit (1913-1992), P.J. Plat (1900-1964) en A. Smit (1848-1935); zie daar. Ref.: SW p140-141. Zie ook: H.Tollens.

Dick, Wicher; zie: W.P. van 't Hogeveen.

Dickninge; zie: Dikninge.

Dicky Woodstock Festival: jaarlijks popfestival, gehouden in het eerste weekend van augustus in de buurtschap Baars, even ten noorden van Steenwijk. Genoemd naar de daar woonachtige Dick Woets, die destijds het festival opende. Later werd het evenement verplaatst naar andere locaties. Tijdens een hevig onweer op 4 aug. 2012 bezweek de tent en raakten dertien bezoekers gewond. De organisatie was vele jaren in handen van Henk Kranendonk van café De Karre in Tuk.

Diemont, Gerard Marius Adolf (Zaltbommel 15 juni 1895 – Den Haag 17 december 1965), uitgever. Was van 1932-1954 directeur van Drukkerij Hovens Gréve.

Diep: naam van een water (natuurlijk of gegraven) dat voldoende diep is voor scheepvaart. (1): Steenwijkerdiep; zie daar. (2): voormalige vaargeul van de haven van Blokzijl naar zee. Het op diepte houden ervan was een voortdurend probleem en de havenhoofden moesten steeds verder naar zee worden verlengd. Na het droogvallen van de Noordoostpolder in 1942 zijn de havenhoofden opgeruimd en is in 1947 de vuurtoren uit 1906 gesloopt.

Diepdijk: kanaaldijk ter weerszijden van het Steenwijkerdiep, met name de dijk op de zuidelijke oever, waarop vroeger een lijn- of jaagpad liep. Met tegenwind viel er op het Diep niet te zeilen en moest men het schip vanaf het lijnpad voorttrekken. Ref.: DTV p29-30.

Dieptol: van 1636 tot 1932 door de stad Steenwijk geheven tol op de schepen die Eind van 't Diep passeerden. Het voormalige tolhuis staat aan het Steenwijkerdiep Zuid 16.

diergeneeskunde. Over de geschiedenis van de diergeneeskunde is geschreven door de dierenarts J.P. van der Laan Ref.: SW p514-519.

Diever (vroeger ook: Dever, Devere, Deveren of Dieveren): zeer oud esdorp, sinds 1998 in de

gemeente Westerveld, met 2.300 inwoners. Het was de oude hoofdplaats van het Dieverder dingspel (Zuidwest-Drenthe) aan de oude weg van Steenwijk naar Groningen, 16 km oostnoordoostelijk van Steenwijk. Het kerspel Diever is gesticht in 1258 door het kapittel van Oldenzaal. De naam van de buurtschap Oldendiever veronderstelt een nog oudere nederzetting. In het dorp is de oorspronkelijk 12^e-eeuwse Sint Pancratiuskerk en het Oermuseum, ten noordwesten het Nationaal Park Drents Friese Wold. Ref.: J.R. Beuker. *De oudste geschiedenis*; in: J. Bos e.a. *Geschiedenis van Diever* (1992).

Dijk, Albert van (roepnaam: Alle; Steenwijk 18 juni 1915 – Neerpelt, België 28 april 1984; begr. Steenwijk NL), industrieel. Nazaat uit een oud geslacht van koperslagers in de Woldstraat. Ontwikkelde sinds 1957 zijn loodgieterbedrijf tot een productiecentrum van kunststof leidingsystemen dat, onder de naam DYKA, het grootste bedrijf in Steenwijk is. Ref.: SW p414.

Dijk, De; zie: Wapserveen.

dijkrecht. Bisschop Jan van Arkel verleende in 1363 aan Vollenhove een dijkrecht, waarmee een belangrijke basis werd gelegd voor het waterbeheer in Noordwest-Overijssel. Ref.: CS p56-59.

Dijksloot; zie: Eesveense Wetering.

Dijkstra, Luitsen (Gorredijk 31 juli 1798 – Steenwijk 26 november 1871), predikant. Was van 1842 tot zijn dood predikant van de Christelijke (Afgescheiden – na 1864 - Gereformeerde) Kerk te Steenwijk. Ref.: HM 2004 n1.

dijkwacht; zie: hoogwateralarmering.

Dik, Wycher; zie: Wicher Pieter van 't Hogeveen.

Dikkerboom, Dirk (Heerenveen 1777 – Schoterland 3 januari 1828), zilversmid. Was van 1805 tot 1818 zilversmid in de Gasthuisstraat in Steenwijk. Het gezin woonde daarna korte tijd in de kolonie Frederiksoord. Ref.: HM 1992 n4 p3.

Dikninge (ook: Dickninge): voormalig klooster aan de Reest, 1 km ten zuidwesten van De Wijk; locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 215.06 / 520.47. Van 1325-1603 stond hier een benedictijner dubbelklooster (later nonnenklooster) dat daarvóór vanuit Ruinen hierheen verplaatst was. Van hieruit werden de kerken van Beilen, Blijdenstein, Ruinen en Westerbork bediend. In de 16^e eeuw bezat het in Steenwijk een korenspieker (opslagplaats). In 1795 kocht R.H. baron de Vos van Steenwijk het verlaten complex op, liet er een landgoed van 175 ha aanleggen en het huidige landhuis bouwen dat in 1813 gereed kwam. Ref.: M. Arts. *Het dubbelklooster Dikninge* (1945); H. Grooters. *De korenspieker van Dickninge* (OS 2023 n4 p 10-16); HB p76.

Dingemans Wierds, Albert Gerardus Alexander (Amsterdam 30 juli 1926 – Amsterdam 17 februari 1998), burgemeester. Begon als burgemeester van Woudrichem (1954-1961), destijds de jongste in ons land. Was daarna burgemeester van Steenwijk (1961-1968), waar zijn spontane werkwijze regelmatig tot commotie en tumult heeft geleid. Hierna trok hij zich terug in het bedrijfsleven. Zie ook: Cuba-wal.

Dings, Nicolaas Lambertus Maria (Nicolas; Tegelen 20 juli 1953), beeldend kunstenaar. Werkt te Amsterdam als beeldhouwer, tekenaar en sinds 1992 als maker van werken in de openbare ruimte. Vervaardigde in 2012 voor Steenwijk, aan de Vendelweg, een hekwerk van gegalvaniseerd staal, voorstellende Het beleg van Steenwijk.

dingspel: rechtsgebied in het vroegere graafschap Drenthe, vergelijkbaar met wat in Overijssel een drostambt heette. Tot 1798 was Drenthe ingedeeld in zes dingspelen: Beiler-, Dieverder- en Rolder dingspel, Noorden- en Zuidenveld en Oostermoer.

Dinxterveen: streekdorp, 10 km ten zuiden van Steenwijk, aan de oude Veneweg. De naam werd voor het eerst in 1462 genoemd; het was een zelfstandig schoutambt dat in 1811 is opgegaan in Wanneperveen, waarvan het de hoofdplaats werd. Het lag westelijker, namelijk waar zich thans de kom van Wanneperveen bevindt. Kerkelijk behoorde het tot Kolderveen. De naam is afgeleid van de

oude gerechtsplaats Dingstede en wordt daarom ook wel als Dingsterveen geschreven. Ref.: AWN p6.

dirigenten: Th. Boetze, S.K. van Dokkum, J. Godefroy, K. Jager, J.C. en J.J. van Kerkvoorde, B. Posthuma en P. Ruiter.

Dirkjesloot: een bijna 1.5 km lange sloot die ten zuiden van Zuidveen door de Langeslootslanden naar de Dwarssloot loopt.

Dirks, Jacob (Leeuwarden 19 juni 1811 – Leeuwarden 25 november 1892), jurist. Stuwende kracht bij de oprichting van het Fries Museum en schrijver op het gebied van de munt- en penningkunde. Schreef onder meer: *De vondsten van Onna en Feins* (1886). Ref.: EF.

Dispo, Jacobus Lambertus (Steenwijk 10 maart 1890 – Den Haag 27 maart 1964), kunstschilder. Behaalde, als leerling aan de Avondtekenschool in Steenwijk, de hoogste onderscheiding voor tekenen. Verhuisde in 1910 naar Den Haag waar hij van 1908-1910 de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag bezocht. Was van 1921-1924 leraar aan de Schildersschool te Groningen. In Den Haag was hij sinds 1925 decoratieschilder en na 1935 werkzaam als kunstschilder, vooral van stadsgezichten in oude stadsdelen. Hij was de leermeester van zijn zoon George Jan Dispo (1922-1973). Ref.: NBK.

dochterkerk: kerk die gesticht is vanuit een hoofd- of moederkerk. De Grote- of Sint Clemenskerk te Steenwijk is moederkerk van de volgende kerken: Holenpathe (Oldeholtgade, 1204), Vollenhove (1207), Tye (Steenwijkerwold, 1285), Hesselte (Havelte, 1310), Paasloo (1336) en Hesselterveen (Kolderveen, 1362). Vanuit Oldeholtgade werden diverse kerken gesticht in Weststellingwerf, onder meer in Wolvega (1218) en Blesdijke (1328). Vanuit Vollenhove werden kerken gesticht in Baarlo (1476), Wanneperveen (1350), Beulake en Blokzijl (1594). Vanuit Wanneperveen werd een kerk gesticht in Zwartsluis. Vanuit Havelte werd een kerk gesticht in Nijeveen (1477), vanuit Paasloo een in Oldemarkt (1489) en vanuit Kolderveen die in Meppel (1422). Hoewel niet te verifiëren, schat men het totale aantal dochterkerken op dertig. Ref.: HM 2012 n1 p2-9.

Doelenstraat: 15^e-eeuws verbindingsstraatje tussen de Oosterstraat en de Weemstraat, genoemd naar de voormalige oefenplaats van de schutterij; zie daar. Ref.: HM 2008 n2 p38-68.

Doeven, Johan (Steenwijk 30 april 1953), autorijschoolhouder. Bestuurslid (2004-2024) en ledenadministrateur (2007-2024) van de HVS. Schrijft artikelen over de recente geschiedenis van Steenwijk, in het bijzonder over de winkeliers van weleer.

Dokkum. Steven Klaas van (roepnaam: Stephan; Luttelgeest 17 maart 1959 – Zwolle 29 december 2021), organist, dirigent, leraar. Was sinds 1983 dirigent van het Kerkkoor Steenwijk, sinds 1987 hoofdorganist en daarnaast muziekleraar aan de Rijksscholengemeenschap in Steenwijk. Ref.: SV p296.

Dolder, De (1): voormalig drassig gebied, oorspronkelijk het winterbed van de Steenwijker Aa, met geulen en poelen langs de noordkant van de Capellesloot. In 1919 bestemd als industrieterrein. (2): voormalige machinefabriek aan de westzijde van de Tukseweg, over de Dolderbrug. Gebouwd in 1919-1920 naar ontwerp van B. Rouwkema. Ref.: OS 2021 n4 p4-8.

Dolder, Rikke van den (Steenwijk 9 april 1797 – Middelburg 20 november 1831), tamboer bij de schutterij, overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Dolderbrug: brug over het Dolderkanaal, als verbinding in de Tukseweg tussen Steenwijk en Tuk. Aanvankelijk een gewapend betonnen hefbrug, in 1930-1931 gebouwd ter vervanging van de gemetselde vaste Capellebrug. De betonconstructie bestond uit twee hefportalen (hameien) met liggende ellipsboog. De doorvaarthoogte bedroeg 1.75 m, in geheven stand 5.80 m. De brug bleef, vooral bij warm zomerweer, dikwijls steken waardoor zeer ver moest worden omgereden. In 2010 werd de brug vervangen door een bredere vaste brug. Ref.: HM 2015 n1 p12-13; SW p238 en 520.

Dolderkanaal: afwaterings- en scheepvaartkanaal dat het Steenwijkerdiep verbond met de

voormalige Spoorhaven. Het ruim 800 m lange kanaal werd in 1921-1922 gegraven door verbreding en verdieping van de oude Capellesloot. In de jaren daarna vonden verschillende aanpassingen plaats. Toen de Steenwijker Aa in de jaren 1954-1958 werd gekanaliseerd, werd deze door het Verbindingskanaal met het Dolderkanaal verbonden. Ref.: OSC 28 jan 1922; WN p32; WWO p71. Zie ook: Wiede Gat.

Don Bosco, Katholieke Basisschool; zie: Rooms Katholieke School.

doodweg (ook: lijkweg of dodenweg): weg die van een bewoonde omgeving naar een kerkhof of begraafplaats voert. De Onnase Doodweg is van oorsprong een middeleeuwse doodweg. Van recenter tijd is de doodweg van Onna naar Kallenkote, die in 1951 de naam Steenakkers kreeg. Zie ook: kerkweg.

Doopsgezinde Gemeente: kerkgenootschap met kerk (Vermaning) aan de Onnastraat 10 te Steenwijk. Doopsgezinde veenarbeiders die zich in Zuidveen hadden gevestigd, stichtten daar in 1630 een eigen kerkgebouw (Immanuel). Dit werd in 1848 afgebroken en in Steenwijk weer opgebouwd met inbegrip van orgel, preekstoel en meubilair. De eerste steen werd gelegd door de doopsgezinde predikant C. Hovens Gréve. Hij werd opgevolgd door A.J. Bijl. De kerk werd in 1981 grondig gerestaureerd. Ref.: CS p72-75. Zie ook: Fredeshiem.

Doorne, Bernardus Johannes van (Rotterdam 26 juli 1927) was sinds 1952 werkzaam bij Drukkerij Hovens Gréve BV, vanaf 1960 als adjunct-directeur en van 1967-1988 als directeur van dit van oudsher bekende Steenwijker bedrijf. Ref.: SV p368.

Doorninck, Jan Izaak van (Deventer 27 maart 1840 – Zwolle 16 november 1889), jurist, archivaris. Was tot 1866 advocaat en procureur te Deventer, daarna archivaris van Overijssel te Zwolle. Samensteller van archiefinventarissen en schrijver van diverse bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel, waaronder: *Steenwijksche privilegiën* (1875) en *Mededeeling over de St. Clemenskerk te Steenwijk* (1881).

Dorcas: christelijke organisatie voor het verlenen van noodhulp en armoedebestrijding. Van 1874 tot 1921 ook actief in Steenwijk. Ref.: DTV p63.

dorpen: de grotere woonkernen buiten de stad: Eesveen, Kallenkote, Scheerwolde, Steenwijkerwold, Tuk, Wetering, Willemsoord en Zuidveen. De voormalige dorpen Gelderingen en Kerkbuurt zijn in 1972 samengevoegd tot Steenwijkerwold. Zie ook: buurtschappen.

dorpsbelangen; zie: buurtverenigingen.

Dorsten, Caspar van (16^e eeuw) , in 1584 genoemde Steenwijker boekdrukker. Ref.: J.G. Frederiks (1883/1886).

Dozy (ook: D'Ozy): uit Leiden afkomstige adellijke familie, sinds 1754 in Steenwijk. Abraham Hendrik Dozy (Leiden 1 januari 1726 – Steenwijk 11 maart 1778), luitenant, trouwde de Steenwijkse Titia Kiers en kocht het landgoed De Ronde Blesse. Bekendheid kregen hun zoons Jaques, Pieter en Reinier.

Dozy, Jaques (ook: Jacob; Steenwijk ged. 20 maart 1757 – Hoogkarspel 18 maart 1837), predikant. Was van 1786 tot 1788 predikant in Den Burg, tot 1790 in West Terschelling, tot 1793 in Nes (West Dongeradeel), tot 1797 in Zunderdorp en daarna in Hoogkarspel. Hij erfde het landgoed Ronde Blesse en verscheidene stukken bouwland op de Steenwijker Kamp.

Dozy, Pieter (Steenwijk 18 oktober 1762 – Alphen a/d Rijn 8 oktober 1836), notaris en vrederechter in Alphen a/d Rijn.

Dozy, Reinier (Steenwijk 15 april 1773 – Westkapelle 1 maart 1827), diplomaat. Was sinds 1808 in dienst van het Ministerie van Marine en Koloniën, vanaf 1818 secretaris-generaal over Nederlands Indië. Op weg naar De Kaap verdrong hij als schipbreukeling voor de Zeeuwse kust. Ref.: NBW

draaischut; zie: verlaat.

Draaisma, Jacob (Deventer 21 januari 1856 – Zuid-Beijerland 28 juli 1915) was van 1893 tot 1900 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Draaisma, Johannes Joseph (Steenwijk 8 maart 1936 – Tuk 19 januari 2016), ondernemer. Was van 1967-1993 directeur en eigenaar van J.S. Polak Kon. Specerijenmaaldery B.V. te Steenwijk.

Drent, smederij. Voormalig familiebedrijf aan de Oosterstraat, in 1900 begonnen als fijn-, grof- en hoefsmederij door Stefanus Drent (Steenwijk 10 juli 1865 – Steenwijk 30 oktober 1931). Hij werd opgevolgd door zijn enige zoon Harm (1902-1979) en vervolgens door diens zoon Lucien (Luc; 1935-2006). Ref.: HM 2015 n1 p2-11.

Drenthe: Sinds 1814 een Nederlandse provincie die over een lengte van 18 km grenst aan de voormalige gemeente Steenwijk en er sinds mensenheugenis nauwe banden mee heeft. Gelegen op de zuidwestelijke uitlopers van het Drents Plateau, heeft Steenwijk veel gemeen met Drenthe waar het gaat om het geologisch- en archeologisch verleden. Ook sociografisch en taalkundig zijn er aanwijsbare verwantschappen. De parochie Steenwijk behoorde, evenals Groningen, al vóór 1010 tot het zeer uitgestrekte dekenaat Drenthe, dat op zijn beurt behoorde tot het aarts dekenaat van Sint Marie. Verder deelt Steenwijk in de kerkgeschiedenis van Drenthe: van 1024 tot 1141 was de kerk van Steenwijk schatplichtig aan de heren van Ruinen. Daarna kwam Steenwijk, evenals Stellingwerf en de stad Groningen, los van Drenthe. De oorlogen die de bisschoppen in 1227 (slag bij Ane) en van 1228-1232 met de Drenten voerden, waarbij Steenwijk als bisschoppelijke uitvalsbasis fungeerde, vormen een aanwijzing voor de strategische en militaire betekenis van het toenmalige Steenwijk. Sinds 1296 droegen verschillende Drentse dorpen valkenpacht af aan het kapittel van de kerk van Steenwijk en vanaf 1204 werden vanuit Steenwijk verschillende dochterkerken in Stellingwerf en Drenthe gesticht.

Als stad met vanouds verbindingen met het achterland, was Steenwijk minder van de ‘buitenwereld’ afgesloten dan de Drentse dorpen. Naast Drentse invloeden, hebben namelijk ook de contacten met Friesland, Duitsland, Gelderland en Holland een stempel op deze Overijsselse stad gedrukt. Vanouds onderhoudt Steenwijk nauwe betrekkingen met de Drentse plaatsen Meppel, Nijeveen, Havelte, Vledder, Diever en Ruinen. Ref.: HM 2012 n1 p2-9; H.T. Waterbolk. *Uit het leven van een landschap* p. 16-18. (1999); M.R. Hilbrandie-Meijer. *Kerken in Drenthe; beschrijving van 50 kerken en hun cultuurbezit* (1999); G. Kuipers. *Drente's erfgoed* (1978). Zie ook: gemeentegrenzen, Vos van Steenwijk.

Drents Plateau (ook: Noord-Nederlands Plateau): fysisch-geografische benaming van het hogere deel van Noordoost-Nederland, dat gevormd werd tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Deze periode, ongeveer honderd- tot tweehonderdduizend jaar geleden en ook wel als Drents stadium van de ijstijd aangeduid, is in hoge mate bepalend geweest voor het ontstaan van het huidige Drentse landschap. Maar ook over de provinciegrenzen heen strekt dit landschap zich uit: het zuidoosten van Friesland, een klein deel van Groningen (het Goorecht) en de hoge gronden van Steenwijk en Steenwijkerwold. De bodem bestaat uit zand- en grindafzettingen, keileem langs de zuidwestrand en het geheel onder een laag dekzand van uiteenlopende dikte. Het plateau zelf kent weinig hoogteverschillen; deze manifesteren zich waar beken en riviertjes het landschap doorsnijden en vooral in de omgeving van Steenwijk. Hier is een abrupte overgang van het hogere plateau naar het diepe oerstroombdal van de Vecht. Ref.: SV p23-44.

Driesprong, De, voormalig negentiende-eeuws café in Eesveen, in 1907 afgebrand en weer opgebouwd door J. van de Heide uit Eesveen. In 1960 werd het als laatste café in Eesveen gesloten. In 1968 werd het verbouwd tot café-dancing De Koperen Pomp. Tijdens de dorpsfeesten in 1974 brandde het af, werd herbouwd, in 1975 weer in gebruik genomen en gesloten om financiële redenen. In 1987 werd het verbouwd tot discotheek Smithy's Palace. In 2019 werd het failliet verklaard.

Driestoel (1): voormalige veldnaam en grensmarkering (1822) tussen de provincies Overijssel en Drenthe, 6 km ten oosten van Steenwijk. De naam duidt op de voormalige driesprong van wegen naar Steenwijk, Ruinen (via Darp) en Meppel (via Havelte). Hiernaar genoemd: (2) (woonwijk Clingenborgh): verbindingsstraat tussen de Vendelweg en de Nieuwe Onnastraat.

Driesum, Andries van (Leeuwarden 2 jan. 1868 – Nijmegen 20 juli 1925), architect. Ontwerper van diverse gebouwen en villa's, vooral in zijn woonplaats Apeldoorn. In Steenwijk kennen we van hem de villa's Casa Nostra (1908) in de J.H. Tromp Meestersstraat en Frisia (tegenover het station), in 1909 gebouwd in chaletstijl met art nouveau elementen.

drinkwatervoorziening. In 1907 werd begonnen de huizen in Steenwijk op de waterleiding aan te sluiten; voor het buitengebied gebeurde dat later, stapsgewijs. Daarvóór was men aangewezen op oppervlaktewater (uit de Aa of een beek), regenwater (van de daken) of grondwater (uit gegraven putten). Het putten van water uit de stadsgracht was verboden in verband met beschadiging van de wallen. Zie ook: waterleiding, waterputten, watertoren.

Drogen, Kornelis van (roepnaam: Kees; Blesdijke 9 augustus 1879 – Lemelerveld 31 december 1970; begraven te Blesdijke) was in de periode van 1915-1945 als broodventer een alledaagse verschijning in Basse, Gelderingen, Kerkbuurt en Marijenkampen. Ref.: HM 2008 n1 p17-21.

Drogen, Roelof van (neef van de voorgaande; Basse 1 augustus 1903 – Steenwijk 15 januari 1989) was vele jaren bakker in Marijenkampen. In de 2^e WO bezorgde hij, behalve brood, ook bonkaarten en verschaftte onderdak aan onderduikers. Ref.: HM 2011 n2 p70. Over de genealogie van de familie Van Drogen, zie: J. van der Knokke. *Van Drogen in Steenwijkerwold* (2001).

drost: titel van de vertegenwoordiger van de landsheer (de bisschop van Utrecht) in zijn rechtsgebied, het drostambt. Tot 1798 bestond Overijssel uit drie drostambten: Vollenhove, Salland en Twente. Als bisschoppelijk ambtenaar fungeerde de drost als hoge rechter en was hij hoofd van de administratie en justitie. De drost van Vollenhove bewoonde als regel het bisschoppelijk slot, 't Olde Huus. De titel 'drost' werd opgeheven in 1810. Zie ook: schout; Vollenhove (2).

drukkers; zie: Steenwijker boekdrukkers.

drumlin: een stuwwal die, na zijn ontstaan, nogmaals door landijs is overschoven. De gestroomlijnde vorm van de Woldberg verraadt dat dit een drumlin is.

Dubbele Pomp; zie: waterputten.

Dubbele Regel: gebied tussen twee evenwijdige rijen ('regels') koloniehuisjes die in 1820 ten oosten van Willemsoord gebouwd werden. De noordelijke rij heette Hallregel (thans Kon. Wilhelminalaan), de zuidelijke heette Pollepad (Gen. van den Boschweg).

Duin, De: van oudsher bewoonde zandopduiking 2 km ten zuidoosten van Blokzijl, tot 1942 in de gemeente Ambt Vollenhove (4), daarna onder Blokzijl.

Duiningermeer of Duinigermeer: een natuurlijk meer, tevens natuurreservaat van 35 ha, ongeveer 3 km oostzuidoostelijk van Blokzijl. Het staat in open verbinding met het Giethoornse Meer.

Duistere Pad: voormalig omgaand bospad aan de Bultweg. Ref.: OS 2023 n4 p8-9.

Duitse bezetting (2^e WO): duurde voor Steenwijk van 10 mei 1940 tot 13 april 1945.

Duitse Rijk. Van omstreeks 925-1000 was ons land deel van het Duitse Rijk, met de keizer als hoogste gezag en andere vorsten onder hem. In 944 kreeg Balderik, bisschop van Utrecht, van de Duitse koning Otto I de Grote het jachtrecht in het Land van Vollenhove. In de periode 1024-1046 kreeg bisschop Bernold de landsheerlijkheid over het gebied waartoe het tegenwoordige Drenthe, Groningen en Goorecht, Stellingwerf en Noordwest-Overijssel behoren.

Duivenslaagte: veldnaam en weg langs de oostzijde van het landgoed Eese, 4 km ten noorden van Steenwijk. De naam herinnert aan de destijds daar wonende boer Hendrik Duiven (1834-1905). Ref.: OS 2023 n4 p6; SN p24.

DUW (Dienst Uitvoering van Werken; onderdeel van het toenmalige Ministerie van Wederopbouw

en Volkshuisvesting): in de jaren 1953-1954 belast met werkverschaffing bij de ontginningswerken in Noordwest-Overijssel. Zie ook: werkvoorziening.

Duymaer van Twiststraat (woonwijk De Gagels): korte zijstraat van de Kallenkoterallee, aangelegd in 1964. Genoemd naar de politicus Lodewijk Franciscus Duymaer van Twist (1865-1961), van 1901-1945 lid van de TK voor de ARP en 'op handen gedragen' in onze regio, Staphorst en Urk.

Duyvelsmeer: restant van een voormalig hoogveenmeer (thans nog 1 ha, vroeger 7 ha), 2.2 km ten noordwesten van Nijensleek. De ligging ervan werd in 1628 in kaart gebracht door de landmeter Jacob Slijp. Na de 17^e eeuw ontwaterd en later verveend. Zie ook: Eesermeer

Dwars, Hendrik (Amsterdam 1 juli 1791 – Kampen 20 maart 1868) was van 1824 tot 1831 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk, daarna van 1831 tot 1866 in Kampen.

Dwarsallee; zie: Dennenallee.

Dwarssloot: een bijna 4 km lange, belangrijke afwateringssloot circa 1.5 km zuidelijk van Zuidveen. De Dwarssloot, oorspronkelijk ook Vaartsloot genoemd, loopt van de Langesloot oostwaarts tot de hogere gronden. Deze werd gegraven kort vóór 1629 ten behoeve van de hoogveenontginning ten zuiden van Zuidveen en voor de ontwatering van het Onnigermeer. Ref.: WIS p142.

DYKA BV: multinationale producent van kunststof leidingsystemen voor de woning- en utiliteitsbouw en weg- en waterbouw. Het bedrijf, het grootste in Steenwijk, werd in 1957 opgericht door loodgieter Albert van Dijk. DYKA heeft ongeveer 500 medewerkers in Nederland. Daarbuiten zijn er vestigingen in België, Engeland, Tsjechië, Duitsland en Frankrijk. Ref.: SV p359-362.

Dynselakker (1): veldnaam (1578) van een stuk land op de Steenwijker Kamp. De naam kan afgeleid zijn van het Middelnederlands 'dinsen' in de betekenis van 'sleuren' of 'slepen', in dit geval van zwerfkeien. Hiernaar genoemd: (2): (woonwijk Clingenborgh): doodlopend zijstraatje van de Wendakker, met pleintje.

Ebbelink, Roelof (Steenwijk 17 januari 1935 – Nijmegen 11 september 1988), eigenaar van voormalig hotel-café-restaurant Het Trefpunt aan het Steenwijkerdiep.

Ebbinge Wubben, Frederik Allard (Deventer 13 juli 1791 – Staphorst 26 juni 1874), burgemeester, notaris. Was van 1811 tot 1852 burgemeester van Staphorst, van 1834 tot 1862 notaris en sinds 1845 lid van PS. Schreef artikelen over de geschiedenis van verschillende plaatsen in Noordwest-Overijssel waaronder: *Geschilderde glazen* (1842) en *Aanteekeningen van Mr. Z. ter Stege* (1859). Ref.: NBW1.

Ebenhaëzer: Hervormde Gemeente in Onnaveld.

Ebink, Jan (Steenwijk 16 maart 1859 – Steenwijk 5 september 1943), oprichter en mede-eigenaar van N.V. Kuiperij en Vatenhandel v/h J. Ebink & Zoon (1888-1980). Ref.: HM 2012 n2 p42-49.

Eck, F.M. van Panthaleon baron van; zie: Panthaleon baron van Eck.

Eckeringe; zie: Eekeringe.

economie; zie: bestaansmiddelen, gilden, handel en hoofdstuk 11 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Edinga, Albert (Nijeholtpade 14 mei 1853 – Steenwijk 22 september 1935), architect. Vestigde zich in 1899 als architect te Steenwijk. Ontwierp in 1907 woonwijk De Beitel, in 1909 een blok van zes herenhuizen in de Stationsstraat 15-25, in 1910 een dubbel woonhuis aan de Tukseweg 35-37 en in 1917-1918 woningen aan de Irisstraat, Irisplein en Tulpstraat. Van 1900 tot 1925 was hij tekenleraar aan de Avondtekenschool. Verder was hij vele jaren betrokken bij de gemeentelijke brandweer. Ref.: SW p95.

Eekeringe (1): als Eckeringe, de naam van een veronderstelde middeleeuwse hoeve. (2): Christelijke Scholengemeenschap aan de Oostwijkstraat 8 in Steenwijk, in 1989 ontstaan door fusie

van de Christelijke MAVO met de Rooms-Katholieke MAVO in Gelderingen. Sinds de oprichting van de Christelijke ULO in 1921 berustte de leiding bij T. Folkers, sinds 1957 bij A. Werkman, van 1982-1991 bij A. van Andel en daarna bij R. Koolma. In 1999 werd een nieuw schoolgebouw in gebruik genomen.

Eekeringe Bolwerk: in 1627 aangelegd bolwerk aan de zuidoostzijde van de stad, in 2000 volledig gereconstrueerd.

Eekeringemolen: voormalige korenmolen aan het zuidoostelijk einde van de Molenstraat; oorspronkelijke locatie (gebaseerd op de stadsplattegronden van Jacob van Deventer en Johan van den Kornput): 204.322 / 533.413. De molen moet al vóór 1477 hebben bestaan omdat de hiernaar genoemde Molenstraat in dat jaar voor het eerst werd vermeld. In 1627 werd het Eekeringe Bolwerk gekozen als nieuwe locatie: 204.395 / 533.392. Ook dit was een standerdmolen met zetelkruier; waarschijnlijk is deze in de 18e eeuw buiten werking geraakt.

Eekhof, Albert (Steenwijk 26 juli 1884 – Oegstgeest 23 maart 1933), theoloog, hoogleraar. Was van 1915-1924 hoogleraar theologie in Leiden en publiceerde van 1909-1933 diverse artikelen en boeken op het gebied van theologie, kerkgeschiedenis, biografieën en archivalia. Ref.: WID1.

eekmolens; eekschillers; zie: leerlooierij.

Eekmolen, De; zie: Molen van Jan Meesters.

eendenkooi: vanginrichting voor eenden, bestaande uit één of meer kooiplassen, omgeven door een kooibos. Noordwest-Overijssel heeft er ooit enige tientallen gekend; van sommige zijn de sporen nog herkenbaar in het landschap of op oude kaarten. In 1945 waren er veertien in bedrijf; thans resten nog de Kloosterkooi en de Kooi van Pen bij Kalenberg, de Grote Otterskooi bij Dwarsgracht, de Smitskooi bij Giethoorn, de Bakkerskooi bij Wanneperveen en de Klaverskooi bij Belt-Schutsloot. Ref.: *Historisch Overijssel*, 2(2006), no. 4, p. 1-29. Zie ook: Bakkerskooi; Kloosterkooi; Kooi van Pen.

Eendracht Maakt Macht; zie: tuinbouw.

Eenhorst, Boudewijn Jacobus Hermanus Antonius ('s-Hertogenbosch 28 september 1941), jurist. Was van 1976-1983 kandidaat-notaris en van 1983-2006 notaris te Steenwijk.

Eensgezindheid: voormalige zuivelfabriek in Zuidveen (1897-1926), opgericht door R. Frank. Na diens dood werd de fabriek in 1900 overgenomen door een coöperatie van boeren en in 1926 door Ons Belang; zie daar. Ref.: D. Weijdemá. *Uit de geschiedenis van een turfgraversdorp* (1986).

Eerste Wereldoorlog (1914-1918); zie hoofdstuk 13 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

ees: middeleeuws bouwlandcomplex op (hogere) zandgrond. Voorbeelden: landgoed Eese, Ronde Blesse en het voormalige De Hall en Oosterblesse.

Eese (vroeger ook: Eeze, Eze, Ese of Ehze): landgoed en buurtschap 5 km ten noorden van Steenwijk. In 1832 was het de kadastrale aanduiding van sectie C van de voormalige gemeente Steenwijkerwold. De naam komt van 'ees'; zie daar. Het gebied, met mooie bossen en lanen, strekt zich voor een klein deel uit over de Drentse en Friese grens. Het vormde sinds het begin van de 13e eeuw een aparte rechtskring binnen het schoutambt Steenwijkerwold. Omstreeks 1400 werd het tevens een heerlijkheid (gebied waarbinnen een heer bestuur en rechtspraak uitoefent) in bezit van de familie Van der Eese. Door het huwelijk van Mechteld van der Eese met Herman, graaf van Kuinre, kwam de Eese in de 14e eeuw aan de familie Van Kuinre. Latere eigenaars van het landgoed waren families die afstamden van Frederik van der Eese (1320-1386): Van Isselmuden (1488-1569), Van den Vene (tot 1620), Van Raesfelt (1644-1705) en Van Rechteren Limpurg (1705-1853). In 1879 ging het in eigendom over op A. Brants, in 1917 op M. Onnes en in 1923 op H.A. van Karnebeek.

In 1340 werd de heerlijkheid aan de zuidoostzijde door de Holsloot gescheiden van het aangrenzende veengebied, het Eesveen. De heerlijkheid strekte zich oorspronkelijk ook uit over

Baars en van Eesveen tot Nijensleek en kende, als schoutambt, tot 1 september 1795 eigen rechtspraak. De veldnamen Galgenveld en Kiekersveld herinneren nog aan vroegere terechtstellingen. Ook hadden de heren het recht van havezate, dat hen toegang gaf tot de regering van Overijssel en de Republiek. De heerlijkheid behoorde sinds 1798 tot het schoutambt Steenwijkerwold. De havezate, het Huis Eese (met ringgracht), ook wel Het Slot, Het Kasteel of Hoge Huis genoemd, dateert van 1619, is een rijksmonument en werd in 1992-1994 gerestaureerd. De 'motte' of kasteelheuvel waarop het huis gebouwd is, kan uit de 13e eeuw dateren; het wordt ook wel als 'borgbarg' aangeduid. Op deze plaats werd in 1371 het slot gebouwd.

De Eese is één van de grootste particuliere landgoederen in Noord-Nederland. De oppervlakte bedraagt 730 ha, waarvan een derde bos en twee derden bouwland met boerderijen. Het gebied is vrij toegankelijk; de bossen worden afgewisseld met enkele vennen en wat heide en kennen een rijke flora en fauna. In 1978 kocht Staatsbosbeheer het zuidelijk deel (171 ha) aan; dit maakt sindsdien deel uit van de Boswachterij Het Steenwijkerwold. Ref.: H. Bouwman. *Veldnamen en historische bospercelen op landgoed heerlijkheid de Eese* (2010); H. Bruinenberg. *Wij in Steenwijkerwold* (1964); DTV p112-114; HB p95; HM 1993 n2 p50-51; HM 2008 n3 p85-89; HM 2013 n1 p18-25; HM 2014 n1 p 14-15; OS 2018 n4 p4-13; OS 2023 n2 p34-35; SV p348-354; SW p509-510. Zie ook: Grote Huis, Hermanshoeve, Sint Hubert.

Eese, De: voormalig internaat voor moeilijk opvoedbare jongens, aan de Duivenslaagte 2 onder De Bult. Ontstaan uit een in 1940 gebouwd kamp voor de Opbouwdienst, later Nederlandse Arbeidsdienst (Eeskamp; 1941-1944). Als interneringskamp werden hier na de 2^e WO politieke delinquenten ondergebracht in afwachting van hun berechting. Het gebied werd later heringericht tot Resort De Eese (hotel, conferentieoord en woonpark), 3,5 km ten noorden van Steenwijk. Ref.: HM2014 n2 p35-73.

Eese, geslacht van der (ook: Van der Eeze, - Eze, - Eese of - Ehze). De oudste vermelding van deze familienaam dateert van 1263 en betreft Hendrik van der Eese. Bekendheid kregen vooral Bernhard, Boudewijn, Frederik, Mechteld, Rudolf en Rutger van der Eese. Het geslacht Van der Eese is in de 15^e eeuw in mannelijke lijn uitgestorven. Ref.: J. Belonje *De Eeze en het geslacht van dien naam* (1958).

Eesermeer (1) (ook: Ezigermeer): voormalig hoogveenmeer in het noordoostelijk deel van het landgoed Eese, ruim 2 km ten noorden van Eesveen. De ligging ervan werd in 1628 door de landmeter Jacob Slijp in kaart gebracht. Het meer (ca. 25 ha) werd in de 17^e eeuw door een aantal sloten ontwaterd en is sindsdien verland. (2): door zandwinning ontstaan diep meer, 2,5 km ten noordoosten van Steenwijk, in de stadswijk Eeserwold.

Eeserveen: voormalig heideveld; het noordelijk deel van het landgoed Eese aan de Friese en Drentse grens.

Eeserveld (ook: Eeser Heideveld): het hoger gelegen zuidwestelijke deel van het landgoed Eese, vroeger grotendeels heide, later bebost. Ref.: H.A. Visscher. *Op Geopad naar het Eeserveld bij Steenwijk* (2004).

Eeserwold: recente herinrichting van de vroegere Eesveensche Hooilanden; een bedrijventerrein ingericht als kantoor- en villapark, 2,5 km ten noordoosten van Steenwijk.

Eeskamp; zie: De Eese.

Eesveen (plaatselijk uitgesproken als: Iesvéne): dorp in de gemeente Steenwijkerland, 4,5 km ten noordnoordoosten van Steenwijk, met ruim 600 inwoners. In 1832 was het de kadastrale aanduiding van sectie D van de toenmalige gemeente Steenwijkerwold. Ontstaan als een zeer vroege vervening nadat Boldewijn, heer van Eese, in 1340 het Eesveen aan 23 personen in erfpacht gaf. De plaats werd in 1427 vermeld als Eesvene, in 1489 als Ysvene, in 1610 als Isvhene en in 1654 werd het een zelfstandig kerspel, afgescheiden van de heerlijkheid Eese. Al in 1614 werd er een schoolmeester

aangesteld. In 1863 werd de oude school vervangen door een nieuwe; deze werd in 1988 gesloten. In 1967 kreeg de oude provinciale weg N855 een korte omleiding om de dorpskern heen. Eesveen telde in 1840 ongeveer 260 inwoners. Ref.: DTV p122-124; H.J. Kleinsmit. *Eesveen door de schooljaren heen* (1988); OS 2022 n4 p20-24. Zie ook: Hervormde Gemeente.

Eesveensebrug; zie: Wipbrug.

Eesveense Hooilanden, De: polder en weidegebied van 460 ha, ongeveer 3 km ten noordoosten van Steenwijk, gelegen tussen de Eesveensedijk en de Steenwijker Aa. Van 1918-1964 was het een zelfstandig waterschap; daarna ging het over naar het waterschap Vollenhove. Recentelijk heringericht als kantoor- en villapark Eeserwold. Zie ook: Buitenland.

Eesveenseweg: aangelegd in de 14e eeuw als Eesvenigerdijk. Deze liep van de Oosterpoort in Steenwijk tot Eesveen, ongeveer 3.5 km lang. Heette ook wel Kadijk, een vrij lage dijk die overliep in perioden van hoogwater op de Steenwijker Aa. De weg werd in 1855 tot Vledder voorzien van een Macadamverharding en heette sindsdien ook wel Grindweg. In Nijensleek en bij de stadsgrens werd van 1856-1930 tol geheven. Zie ook: Stationsstraat.

Eesveense Wetering (in 1621: Oostervaart, later ook: Dijksloot): afwateringskanaal langs de oostzijde van de Eesveensedijk, in de 17e eeuw ook belangrijk als turfvaart. In 1918 werd dit kanaal bevaarbaar gemaakt voor schepen tot 60 ton; de scheepvaart heeft zich hier echter nooit goed ontwikkeld.

Eeze; zie: Eese.

egge: kant of rand van een gebied dat een rivierdal begrenst; heuvelrand of (hoge) oever. Het woord komt uit het oudsaksisch; vergelijk het Engelse woord 'edge'. Zie ook: Lage Egge, Overegge.

Eggink, Clara Hendrika Catharina Clementine Helène (Utrecht 18 april 1906 – Scheveningen 3 maart 1991), dichteres, schrijfster. Trouwde in 1926 met J.C. Bloem met wie ze, ook na haar scheiding en toen hij in Kalenberg woonde, bevriend bleef. Zij ligt naast hem begraven op het kerkhof van Paasloo. Haar debuutbundel was *Schaduw en water* (1934), haar enige roman was *Gewoon mensen* (1961). Over haar relatie met Bloem schreef ze: *Leven met J.C. Bloem* (1977).

Eiderberg: (1) hoogste punt (16 m boven NAP) van het landgoed Eese, 3.5 km ten noorden van Steenwijk. Zie ook: Bergerland; De Koepel. (2) Sinds 1970 de naam van de vroegere Baarsallee, de wegverbinding tussen De Bult en Baarsmolen, 1.2 km.

eierhal; zie: vishal.

eigen(ge)erfde: in de middeleeuwen en later, een grote(re) boer met eigen grondbezit. Onder eigenerfden en familie bevonden zich invloedrijke personen, vaak met bestuurlijke functies in de buurtschap, soms tot ver erbuiten.

Eigen Haard (1): naam van de eerste Coöperatieve Bouwvereniging in Steenwijk, opgericht 30 april 1888 op initiatief van burgemeester J.R. Meesters. (2): naam van 21 woningen in 1889 en 1894 door voornoemde vereniging gebouwd aan de Trappenweg, sinds 1903 Wilhelminastraat. Het waren de eerste woningen die aan de zuidzijde buiten de stad werden gebouwd. Het ontwerp was van de gemeentearchitect Bato Rouwkema. In de woningenrij bevindt zich een mooi poortje dat toegang geeft naar de erachter gelegen tuinen. Ref.: SO p70, 79.

Eijkman, Johannes Christiaan (Balk 8 februari 1846 – Steenwijk 16 oktober 1917), was van 1885 tot 1910 predikant van de Hervormde Gemeente Steenwijk.

Eikel, De: naam van de in 1871 door Jan Wicherson opgerichte houtzagerij en houthandel aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep.

Eilerts de Haan, Anneus Frederik (Olst 21 mei 1834 – Meppel 28 december 1899), predikant. Was sinds 1860 predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente in Noordwolde, later in Ternaard, Borger en Benningbroek. Was nauw betrokken bij – en schreef sinds 1867 over de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid, zoals: *De Gerard Adriaan van Swieten*

Landbouwschool te Willemsoord (1890).

Eind van 't Diep (1): het westelijk einde van het in 1632 gereedgekomen Steenwijkerdiep, waar dit aansluit op de Wetering, 9.3 km westzuidwestelijk van Steenwijk. Vanaf 1 september 1636 werd hier op de passerende schepen tol geheven (dieptol) ten bate van de stad Steenwijk. In 1867 werd er een nieuw tolhuis gebouwd; op 1 januari 1932 kwam hier echter de tolheffing te vervallen. Ref.: SW p476. (2): de hier ontstane buurtschap aan het zuidende van Wetering in de voormalige gemeente Steenwijkerwld. In 1881 werd hier een school gebouwd, ook voor kinderen uit Nederland en sinds 1899 ook voor die uit Muggenbeet. (3): voormalig Rijks werkkamp (1940-1959) aan het Steenwijkerdiep, waar in de zomer van 1951 een 32-tal alleenstaande Ambonezen een tijdelijk onderkomen vonden. Later was het, tot in de jaren negentig, een oefenkamp van de Bescherming Bevolking.

el: oude lengtemaat van 0.69 m; sinds 1820 verouderde benaming van de meter.

elektriciteitsvoorziening. Al in 1898 wakte de firma Wicherson zelf elektriciteit op door een dynamo aan een stoommachine te koppelen. In 1904 werden alle machines van de houtzagerij elektrisch aangedreven. In 1917 bood de firma aan, de gemeente Steenwijk te voorzien van elektriciteit voor straatverlichting en huisverbruik. Hiervan werd afgezien; in 1921 werd door de firma Heemaf uit Hengelo een ondergronds elektriciteitsnet in Steenwijk aangelegd. De eerste elektrische straatverlichting kwam in 1921 bij de Oosterpoort en in 1923 waren alle woningen in Steenwijk op het net aangesloten. De elektriciteit werd opgewekt en geleverd door de IJsselcentrale te Zwolle. In 1926 waren er 150 elektrische straatlantaarns in Steenwijk en in 1933 werd de laatste gaslantaarn vervangen door elektrische verlichting. Ref.: DTV p66-68; HM 1986 n4 p23-30; OSC 28 jan. 2019..

Eleq B.V.: sinds 2006 de naam van het bedrijf dat vanaf 1946 als Faget bekendheid verwierf als producent van elektrische meetinstrumenten en apparaten. Ref.: SV p363-365.

Elfduizendmarkt (ook kortweg: De Elfduizend): traditionele Steenwijker jaarmarkt die sinds 1358 wordt gehouden, sinds 1901 op de dinsdag het dichtst gelegen bij 31 oktober, sinds 2023 op de laatste zondag van oktober. Deze markt werd gehouden aan de Paardenmarkt, sinds 1954 aan het Gedempte Steenwijkerdiep. De naam komt van Elfduizend Maagdendag (21 oktober), ook wel Sint Ursuladag geheten. Het getal elfduizend is een interpretatiefout in de legende van Sint Ursula. Ref.: SO p14-15.

Elfers, Leonard Vincent (Leo; Drachten, 9 januari 1946 – Lemelerveld 6 augustus 2023), onderwijzer, politicus. Was, als opvolger van H.H. Apotheker, van 2010-2011 waarnemend burgemeester van Steenwijkerland.

Ellens, Livius Radijs (Steenwijk 11 maart 1808 – Bierum 17 januari 1868), ambtenaar, dichter. Volgde een studie theologie, maar werkte als commies bij de Rijks Belastingen te Oosterwolde, later te Bierum. Schreef een aantal romans en verhalen in dichtvorm, waaronder: *Volkssprookje over het ontstaan van de stad Steenwijk* (ca. 1850).

Elssloot: nog bestaande, 1.2 km lange ondiepe sloot in de Zuidveense Achtervenen, oostelijk van de Klossenbrug, ongeveer 2.5 km ten zuiden van Zuidveen.

Eltekon: in 1930 gebouwd verenigingsgebouw aan de Burg. G.W. Stroinkweg 44 te Zuidveen.

Elzinga, Johannes (Wommels 5december 1893 – Leeuwarden18 maart 1963), tekenaar/schilder van wie tekeningen van Steenwijk en Steenwijkerwold bekend zijn [Archief HVS: T2]. Ref: NBK.

Emanuel 2 Prins van Portugal (Delft 24 feb. 1600 – Schagen 27 okt. 1666), militair in dienst van de Verenigde Nederlanden. Had enige bezittingen in Steenwijk en was van 1655-1657 commandeur van de vesting Steenwijk.

Emmaschool: in 1959 in gebruik genomen lagere school in de woonwijk De Gagels, tevens als voortzetting van de toen opgeheven School A aan de Stationsstraat.

Emmastraat (woonwijk De Beitel): in 1933 aangelegde verbindingsstraat van de Julianastraat met de Prins Bernhardstraat. Emma was van 1890-1898 koningin-regentes over haar (toen) minderjarige dochter Wilhelmina.

energievoorziening; zie: elektriciteitsvoorziening, gasfabriek.

Engelse Sleutel, De: volksbenaming van de in 1928 door architect Evert van Linge ontworpen woning aan de Meppelerweg 69.

Engen, Willem van (Steenwijkerwold 7 april 1867 – Steenwijk 13 november 1945), bakker, wethouder. Had een bakkerij in de Woldstraat, later een beschuifabriek – Rehoboth – aan het Steenwijkerdiep. Was van 1907 tot 1931 lid van de gemeenteraad van Steenwijk en tweemaal wethouder voor de Anti Revolutionaire Partij.

ENLEF (Eerste Nederlandsche Looi-Extract Fabriek): voormalige fabriek (1917-1936) aan het Steenwijkerdiep te Steenwijk. Dochteronderneming van de houthandel van Wicherson, waar tannine voor leerlooierijen gewonnen werd uit houtafval. Ref.: SV p222-223.

ereburgers; zie: gemeentelijke erepenning.

Erkelens, Geert Roelofs van (Steenwijk 1778– 5 februari 1857) was, naast zijn beroep als bezembinder en borstelmaker, van 1825-1839 stadsomroeper van Steenwijk. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

es: het geheel aan bouwland dat door een nederzetting ontgonnen is en voor de verbouw van gewassen gebruikt wordt. De Steenwijker Kamp kan beschouwd worden als de oorspronkelijke es van Steenwijk.

Escher, David George (Abbekerk 2 juni 1841 – Haarlem 6 maart 1891) was van 1876-1878 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

ESKAF (Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek): opgericht op 22 april 1919 door Hendrik Krop, H. Ras, D.H. Wicherson en H.G. Beerta. De fabriek aan de Parallelweg, net over het spoor rechts, werd ontworpen door G.F. la Croix. Het voormalige kantoor maakt nu deel uit van de gebouwen van Kornelis Caps and Closures. Doel was: betaalbaar en mooi handbeschilderd aardewerk te maken. Daartoe werden ontwerpers aangetrokken zoals W. Bogtman, J.H. de Groot, Hildo Krop, W.H. van Norden, C. van der Sluys en P. van Stam. Vooral door een terugloop in de economie viel de verkoop tegen en vond op 18 februari 1927 liquidatie plaats, gevolgd door ontruiming op 24 augustus. Daarna werd nog tot 1934 op bescheiden schaal doorgegaan in Huizen. Zie ook: Stadsmuseum Steenwijk. Ref.: SO p80, 91, 104; W.G.G. Spitzen, A. Verschuuren en K. Gaillard. *ESKAF: Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek 1919-1934* (2000); SW p221-222.

Esselink-Roest, Johanna Helena (Batavia 24 september 1930 – Meppel 24 juni 2015) was de eerste voorzitter van het in 1997 opgerichte Comité Indisch Monument Steenwijk en schrijfster van het autobiografische *Ik ben gelukkig geen nummer* (2006).

Essen, Cornelis van (roepnaam: Kees; Amsterdam 23 februari 1913 – Steenwijk 16 februari 2009), elektrotechnicus. Was medeoprichter en directeur van Instrumentenfabriek Van Essen BV te Delft van 1938-1981. Sindsdien woonachtig in Steenwijk en betrokken bij historisch, archeologisch en geologisch onderzoek. Schreef onder meer: *Archeologische verkenningen I* (1996) en *II* (1997) en *Oranje Boven* (2007).

Eulendijkje; zie: Heulendijkje.

Evangelische Gemeente, Stichting: kerkgenootschap met gebouw Samuel te Witte Paarden.

evenementenhal; zie: De Meenthe.

expositieruimten. In Steenwijk biedt De Meenthe diverse ruimten voor exposities van uiteenlopende aard. Voor kleinere exposities zijn van oudsher diverse openbare ruimten beschikbaar. Ref.: SW p156-157.

Ezigermeer; zie: Eesermeer.

Faber, Frederik (Steenwijk 5 juni 1913 – Assen 16 mei 1986), ondernemer. Begon in 1933 in Meppel een bedrijf voor de fabricage van houten verpakkingen. In 1934 verhuisde dit naar Assen. Van een botervaatjesfabriek ontwikkelde hij het bedrijf tot de Faber Halbertsma Groep FHG, marktleider in de fabricage van houten pallets. Zijn fraaie grafmonument op De Boskamp in Assen werd vervaardigd door Hildo Krop. Ref.: M.R. Hilbrandie-Meijer *101 Markante Drenten van de twintigste eeuw* (2001).

Faber, Herman (broer van voorgaande; Steenwijk 3 september 1916 – Steenwijk 17 augustus 1994), ondernemer. Richtte in 1946, met K. en E. Getreuer, Faget Elektrische Meetinstrumenten en Apparatenfabriek op en was daarvan tot 1981 commercieel directeur. In de 2^e WO was hij secretaris van de door de Duitsers verboden Nederlandse Unie, afdeling Steenwijk. Hij schreef: *Een duik in het oorlogsverleden van Steenwijk 1939-1945* (1994). Ref.: HM 2011 n2 p71.

Fabius, Christiaan Jan (Zwolle 18 augustus 1767 – Steenwijk 14 april 1837), jurist. Was sinds 1794 klerk ter griffie van de Staten van Overijssel, van 1803-1810 de laatste schout en vrederechter van Steenwijk, Steenwijkerwold, Eese en Scheerwolde, van 1825-1837 burgemeester van Steenwijkerwold en van 1827-1833 Statenlid.

Fabius, Hendrik (Steenwijk 9 oktober 1825 – Ubbergen 22 september 1879), jurist. Was van 1864-1879 notaris te Steenwijk.

Fabius, Jan Wijbrand (Zwolle november 1775 – Steenwijk 13 juni 1854), jurist. Was van 1812-1851 notaris te Steenwijk. Ref.: Archief HVS: DE.

Fabius, Petrus Jan (Steenwijk 25 mei 1816 – Steenwijk 8 december 1863), was van 1851-1863 notaris te Steenwijk.

Faget: in 1946 opgericht bedrijf voor de vervaardiging van elektrische meetinstrumenten en apparaten. De naam is samengesteld uit de familienamen van de oprichters, Faber en Getreuer. Men is begonnen in een tijdelijk pand aan de Vrouwenstraat. In 1951 werd de voormalige sigarenfabriek De Witte Raaf aan de Tukseweg betrokken en in 1961 volgde nieuwbouw aan de Produktieweg. Sinds 2006 heet het bedrijf Eleq BV; zie daar.

fanfarecorpsen; zie: muziek.

feesttent; zie: muziektent.

Feith, Wolter Gocko (Groningen 17 december 1887 – Groningen 2 maart 1923), jurist, archivaris. Sinds 1918 chartermeester bij het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Groot kenner van de genealogie en numismatiek. Debuteerde met: *Muntvondst in Steenwijk* (1918).

films waarin Steenwijk en omgeving in beeld gebracht zijn: *Wij in Steenwijkerwold* (1961) door Henk Bruinenberg, in opdracht van winkeliersvereniging Samen Sterk. In 1976 werd een vier uur durende film over Steenwijk uitgebracht door Siep van der Veer met Marga Kruiter en Herman van Hien. In 2023 werd de film *De Steenwijker Toren* (zie daar) uitgebracht door de HVS in samenwerking met Luxor Cinema's. Aan deze documentaire werkten mee: Kobie Storm (initiator), Adri van Sleen (regisseur), Henk Kok (geluid), Sigrid Kok (camera, geluid), Bas Ardesch (drone-beelden), Albert Jan Vos (voice-over), Ina Gerding en Jannes Mulder (presentatie). Ref.: SW p150-151. Zie ook: Steenwijker toren.

filmvertoning; zie: bioscoop.

flagellantisme: beweging in de 2^e helft van de 14^e eeuw die zich keerde tegen de hiërarchie van de Kerk en die de joden beschuldigde van de door de Zwarte Dood veroorzaakte ellende. De flagellanten, ook geselbroeders of kruisbroeders genoemd, trokken in groepen door het land waarbij ze zichzelf, onder het bidden van psalmen en het zingen van liederen, tot bloedens toe geselden om Gods barmhartigheid af te smeken. Volgens overlevering zouden flagellanten zich ook in de omgeving van Steenwijk (Giethoorn) hebben gevestigd.

Fledderus, Alardus (oudste zoon van volgende; Steenwijk gedoopt 19 oktober 1735 – Steenwijk 1

april 1817), secretaris. Was sinds 1784 stadssecretaris van Steenwijk, een invloedrijk aanhanger van de Oranjepartij en sinds 1814 lid van Provinciale Staten.

Fledderus, Hermannus Coops (roepnaam: Harmen; Vledder ged. 4 februari 1714 – Steenwijk 25 april 1749), koopman. Woonde aan de Oosterstraat 18. Werde, wegens het aan de kaak stellen van misstanden binnen het stadsbestuur, als oproerkraaiër beschuldigd, berecht en opgehangen op het galgenveld. Na een onderzoek werd hij postuum in ere hersteld en op 31 juli 1750 in de St. Clemenskerk herbegraven. Ref.: F. de Kruijff. *Sententie tegen Harmen Coops Fledderus* etc. (1750). Ref.: SV p192.

Flier, Alida van der (pseudoniem: A. van Redichem; Nijkerk 19 mrt. 1860 – Loosduinen 9 sep. 1920), romanschrijfster. Schreef jeugdverhalen en historische romans waaronder: *Mooi Annegien van Steenwijk; eene historische herinnering uit bange dagen (28 mei – 5 juli 1592)*.

flikkertiesavond: de zondagavond vóór de kermis in Steenwijk, waarop jongens en meisjes paraderen om kennis met elkaar te maken.

Flodder (of: Floddervaat): andere schrijfwijze van Vloddervaat; zie daar.

Flugplatz Steenwijk; zie: vliegveld.

Fluitman, Riemke Johanne (Sint Nicolaasga 22 mei 1928 - Steenwijk 22 juni 2004), verpleegkundige. Werkte sinds 1996 als vrijwilligster voor de Stichting Terminale Thuiszorg in Steenwijk. Schonk kort voor haar dood een legaat voor stichting van een hospice voor terminale thuiszorg in Steenwijk. Zie verder: Riemkehuis.

Folkers, Teunis (Groningen 21 augustus 1892 – Naarden 26 december 1957), onderwijzer. Begon als onderwijzer in De Steeg en was van 1921 tot zijn dood hoofd van de Christelijke ULO in Steenwijk. Ref.: SW p37.

fortificaties; zie: vestingwerken.

fotografen die Steenwijk en omgeving in beeld gebracht hebben: L.R. Bouwer, H. Bruinenberg, C.F. en H. Cordes, B. Hogewind, S. van der Laan, J.H. Memelink, H. Nieweg, R.J.H. Pors, J. Scholten, H. Smit, D. en G. de Vries en A.C. Zwaga. Zie ook: ansichtkaarten; films. Ref.: SW p148-150.

Fragment: voormalige Steenwijker cabaretgroep (1986-1997) bestaande uit Aart Keizer, Gerrit van Berkum en Gerard Buisman, later uitgebreid met Folkert Jellesma en Hans Bogers.

Frank, Roelof (Dwingeloo 9 juni 1838 – Tuk 3 december 1908), veearts. Was sinds 1865 veearts, eerst in Oldeberkoop, later in Tuk. Liet in 1897 een zuivelfabriek bouwen in Zuidveen; zie: Eensgezindheid. Zijn graf bevindt zich op de Joodse Begraafplaats in Steenwijk.

Frankena, Henricus: werd op 12 juli 1606 op de Markt onthoofd omdat hij Roelof Hillebrands, de stadstromslager, om het leven had gebracht. Ref.: HM 1984 n1 p22.

Frans, Hendrik (roepnaam: Henk; Giethoorn 30 april 1940), bibliotheek- en archiefambtenaar. Studeerde Nederlands MO-A, archivistiek, archiefverzorging en oude cartografische documenten. Was werkzaam in Den Haag bij onder meer de Koninklijke Bibliotheek en als archivaris bij RWS en de Provincie Zuid-Holland. Schreef vooral over landschaps- en dorpsgeschiedenis, zoals: *Tweeëneenhalve eeuw punterbouwers in Giethoorn; een geschiedkundige aanzet voor de scheepswerf Schreur te Giethoorn-Zuid* (2007), historisch-geografische schetsen van Giethoorn (2013) en Wanneperveen (2014) en *Driehonderd jaar in de permatatie; genealogisch onderzoek in Zuidwest-Drenthe en Noordwest-Overijssel* (2014).

Franse bezetting. Over Steenwijk in - en kort na - de Franse tijd (1795-1813) werd door verschillende auteurs geschreven. Sinds 3 april 1795 bestond het stadsbestuur uit *Provisionele Burgerrepresentanten*, die de taken en bevoegdheden van de vroegere Schepenen en Raden uitoefenden. De leden hiervan waren: A. L. Reiniers, E.W. Lampe, R. Roelofs, F. A. Kok, A. van Ruinen en J. H. Strup, secretaris. Beide laatsten waren tevens afgevaardigden namens Steenwijk

naar het provinciale college. Ref.: C. van Essen. *“Oranje Boven!” riep Egbert Hendriks in 1795* (2007); CS p100-103; HM 1989 n1 p21-32 en n3 p84-95; HM 2012 n1 p34-38; HM 2013 n4 en SV p143-162.

Franse kaart: in 1811-1813 werden, in opdracht van Napoleon, Drenthe en een deel van Noordwest-Overijssel in kaart gebracht. Het kaartblad van Steenwijk en omgeving werd in 1811 verkend door A. de Heimborg. In 2001 werden de kaarten als atlas uitgebracht door de Drentse Historische Vereniging. Ref.: H.J. Versfelt en M. Schroor. *De Franse kaarten van Drenthe en de noordoostelijke kust 1811-1813* (2001).

Franse Laan (ook: Koningslaan): een in 1932 aangelegde coniferenlaan aan de noordoostzijde van het landgoed de Eese. Het bijzondere aan de 350 m lange laan is de verlopende breedte die gezichtsbedrog veroorzaakt.

Franse School: negentiende-eeuwse vorm van middelbaar onderwijs, waar men ook de Franse taal onderwees. In Steenwijk was er in de Oosterstraat 66 een Franse School met gescheiden afdelingen voor jongens en meisjes.

Franse tijd; zie: Franse bezetting.

Frans Halsstraat (woonwijk Steenwijk-West): straat (1952) die de Vondelstraat verbindt met de Paul Krugerstraat.

Frederik III van Blankenheim, (Pelm DlnD. ca. 1355 – Utrecht 9 oktober 1423), bisschop. Was van 1393 tot zijn dood bisschop van Utrecht en daarmee van het Oversticht. Als krijgsheer herstelde hij het bisschoppelijk gezag door krachtig optreden in o.m. Coevorden (1397) en Groningen (1405). In Steenwijk vond een verdeling van meenthegronden en van landerijen in de Oostwijk plaats (1394-1403) en werden diverse kerkelijke zaken op orde gebracht (1401-1409). In 1395 verleende hij de Drenthen vrije vaart op het Meppelerdiep. In 1413 verleende de bisschop aan Steenwijk toestemming tot het graven van de stadsgracht. Ref.: L.C.M. Schmedding. *De regeering van Frederik van Blankenheim, bisschop van Utrecht* (1899).

Frederiksoord: dorp 8.5 km ten noordoosten van Steenwijk, even over de Drentse grens. Vanuit de buurtschap Westerbeekslot werd hier in 1818 de eerste vrije kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid gesticht. In 1823 werd deze bezocht en beschreven door Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp. In 1848 telde Frederiksoord 914 kolonisten. In 1884 werd hier een Tuinbouwschool gesticht; zie daar. Het plaatselijk Museum De Koloniehof is zeker een bezoek waard. Ref.: DTV p126-131; H.J. Oldenhof. *Onze kerk in de kolonie* (1995).

Fredeshiem, Buitengoed: in 1929 ontstaan als doopsgezind broederschaphuis, 3 km ten noorden van Steenwijk, aan de voet van de Eiderberg, in een bosrijke omgeving (14 ha). Tot de oprichters behoorden de schrijver Sjouke de Zee en de predikant Tjeerd Hylkema. Oorspronkelijk bedoeld als vakantie- en conferentieoord voor rustzoekende en herstellende Friezen-doopsgezinden, is het uitgegroeid tot een ontmoetingscentrum met behoud van de ideële uitgangspunten. Ref.: SW p82-84 en 252-253.

Freekie; zie: Oosterhof.

Fresinga, Reinico (ook: Rienk Fresinga; pseudoniem van Johan van den Kornput; zie daar), schreef: *Memorien van den gedenckwerdigen dingen, dier in den Nederlandischen provincien van Friesland, Overijssel, Drenthe, Grueningen ende Lingen, met heuren bijliggenden frontieren, geschiet zijn* (1584; 2^e druk 1772).

Friese Broek; zie: Aekingerbroek.

Friese Stege: oude naam van de voormalige weg van Tuk richting Friesland over Kwikkels.

Friese Straatweg: naam van de oude Rijksweg 32 tussen Meppel en Steenwijk op de westflank van de Bisschopsberg.

Friese Veld (ook: Blesdijkerheide) voormalig heideveld bij de Friese grens, tussen Willemsoord en

Blesdijke.

Friese Weg: voormalig weggetje vanaf de Bergweg bij Tuk, door de buurtschap Wolterholten, over de heide langs Ronde Blesse naar Peperga. Zie ook: Vriesche Wech.

Friesland: Nederlandse provincie die deels grenst aan Noordwest-Overijssel en daarmee sinds 2001 aan de gemeente Steenwijkerland, vanaf 1973 aan Steenwijk en daarvoor aan de gemeente Steenwijkerwold. Vanouds onderhoudt Steenwijk nauwe betrekkingen met Friesland (Leeuwarden, Franeker, Sneek, Heerenveen en de Stellingwerven). Na de verwoesting van Steenwijk door de Geldersen, was de stad van 11 november 1523 tot 21 november 1525 ingelijfd bij Friesland. Zelfs liet George Schenck van Toutenburg, stadhouder van Friesland, er een blokhuis bouwen, het Kasteel van Steenwijk; zie daar. Ref.: J.H. Brouwer. *Encyclopedie van Friesland* (1958). Zie ook: Frysk Selskip; Stellingwerf.

Frisia: in chaletstijl gebouwde villa aan de J.H. Tromp Meestersstraat 25, op de hoek van het Stationsplein. De villa werd in 1909 gebouwd naar ontwerp van de Apeldoornse architect A. van Driesum. Ref.: HM 2014 n4 p120-121; OS 2021 n4 p3 en OS 2024 n2 p12-13.

Fröbelschool; zie: bewaarschool.

Fruithofsteeg (sinds 1856 Vrijthofsteeg): straatje in de voormalige volksbuurt Achter de Kaarke, verbinding tussen Neerwoldstraat en de toenmalige Lokstraat.

Frysk Selskip Jan fen 'e Gaestmar: voormalige Friese culturele vereniging voor Steenwijk en omgeving (1904-2010). Opgericht door Harmen de Jong, schoolhoofd te Eesveen. De activiteiten bestonden uit toneel, cabaret, lezingen en schrijversvoordrachten. De naam werd ontleend aan het pseudoniem van de Friese schrijver Jan Jettes Hof. Ref.: OSC 3 dec. 2010; sw p131-132; W. Westra. *Frysk Selskip Jan fen 'e Gaestmar Stienwyk* (2008).

Fulnaho: oude schrijfwijze van Vollenhove; zie daar.

Gaankien, 't; zie: Grachtstraat.

Gagels, De (1): kadastrale aanduiding (1832) van landen, 2 km oostnoordoostelijk van de stad. De naam duidt op de 'gagel', een vanouds hier voorkomend heestergewas; (2): sinds 1960 een woonwijk, 1.5 km ten oosten van het centrum van Steenwijk, ter weerszijden van de Kallenkoterallee.

Gagelsweg: verbindingsweg tussen de Schansweg en de woonwijken Oostermeenthe en Nieuwe Gagels, met een kruising en rotonde in de Meppelerweg. Het noordelijk deel, waarschijnlijk 17^e-18^e-eeuws, ontsloot de Nieuwe Landen en Gagels en werd als eerste verhard en in 1933 Gagelsweg genoemd. Het zuidelijk deel, tussen de rotonde en de Schansweg, dateert van 1974. Met een helling van 3% is dit in de skeelersport bekend als de Klim van Steenwijk; zie daar.

Galerie Steenwijk, Stichting: opgericht op 4 januari 1967 door Bonne Koopmans. De Stichting exploiteert een expositieruimte voor hedendaagse beeldende kunst in Steenwijk.

Galgenveld (1): deel van het voormalige Stads Heideveld, aan de noordzijde van de Meppelerweg, tegenover de R.K. Begraafplaats. In 1749 vond hier de laatste executie door ophanging plaats. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 205.57 / 533.31; (2): veld aan de zuidzijde van Huis Eese, waar vóór 1795 terechtstellingen plaats vonden. Zie ook: Kiekersveld.

Gang van Boverhof; zie: Boverhofsteeg.

Gangetje; zie: Grachtstraat.

garnizoensstad: plaats waar militairen gelegerd zijn. Tijdens het beleg van 1580-1581 leden de burgers van Steenwijk verliezen door het gedwongen afstaan van koren en vee aan het garnizoen. In de 17^e en 18^e eeuw was het gebruikelijk dat de magistraat de kosten van inkwartiering declareerde bij de Raad van State. In de vorige eeuw werd Steenwijk een garnizoensstad met twee kazernes: de Johan van den Kornputkazerne en de Johannes Postkazerne; zie daar. Ref.: T.A. Krijger. *Steenwijk als militaire stad* (1996); OS, 38(2021), no. 2, p. 10-15..

gasfabriek: in 1859 opgericht aan de Tukseweg in Steenwijk. Het gas, bereid door verhitting van steenkolen, was bestemd voor huishoudelijk en industrieel gebruik en voor straatverlichting met gaslantaarns. Hermanus Joannes Wieringa, eigenaar van hotel Bellevue, was de eerste directeur. In 1899 werd het bedrijf overgenomen door de gemeente. Vanaf 1921 beschikte Steenwijk over elektriciteit en in 1933 waren de laatste gaslantaarns vervangen door elektrische verlichting. Met de komst van aardgas werd de gasfabriek overbodig en in 1952, inclusief de schoorsteen, afgebroken. Ref.: DTV p64-66; HM 1986 n4 p23-30; SO p74-75.

Gasthuis, Heilige Geest (ook: Sint Catharinagasthuis of Hospitaal van de Heilige Geest): gebouwd in 1375 in opdracht van het stadsbestuur van Steenwijk. De Gasthuiskerk werd er in 1409 tegenaan gebouwd, aan de noordzijde van de tegenwoordige Gasthuisstraat, dicht bij de Gasthuispoort. Het gasthuis, of hospitium, diende voor de opvang van armen, zieken, ouderen, wezen en vondelingen die niet zelf in hun dagelijks onderhoud konden voorzien. Daarnaast bood het onderdak aan passanten en andere tijdelijke gasten. Het werd in 1592, tijdens de herovering van Steenwijk, verwoest. Ref.: J. Tuit. *Het St. Katharinagasthuis binnen Steenwijk* (1987).

Gasthuisbrug: voormalige vaste houten brug in de Gasthuisdijk waar deze de Dwarssloot kruist.

Gasthuisdijk: veendijk die in de 16^e eeuw vanaf Zuidveen in zuidelijke richting werd aangelegd. Deze was eigendom van het Heilige Geest Gasthuis te Steenwijk, dat hier uitgestrekte veenlanden bezat. Het verlengde, in 1564 Nijen Wegh genoemd, was lange tijd de enige aangewezen route waarlangs inwoners van Vollenhove, Zwartsluis, Genemuiden en Wanneperveen te voet naar Steenwijk gingen. Sinds 1821 werd te Zuidveen tol geheven op alle verkeer dat van de Gasthuisdijk gebruik maakte; in 1830 ging de dijk in eigendom over naar de gemeente Steenwijkerwold. Ref.: SO p31.

Gasthuiskamers: voormalig rijtje éénkamerwoningen aan de Ramstege. Ze stonden onder aan de stadswal aan de westzijde van de stad. Ze werden in 1870 afgebroken voor de aanleg van de Kornputsingel.

Gasthuiskerk (of Gasthuiskapel): in 1409 in opdracht van het stadsbestuur gebouwd, tegen het Heilige Geest Gasthuis aan. Beide werden in 1592, tijdens de herovering van Steenwijk door Prins Maurits, verwoest en niet meer opgebouwd. Ref.: HM 2009 n1 p26-28.

Gasthuislaan (woonwijk Steenwijk-West): verlengde van de Gasthuisstraat. Oorspronkelijk was dit de weg van Steenwijk naar Zuidveen en heette daarom Zuidveenseweg. Deze werd in 1872 met veldkeien bestraat en in 1884 alsnog met klinkers. In 1904 werd het weggedeelte in Steenwijk omgedoopt tot Gasthuislaan. Sinds 1952 was er veel verkeer richting Noordoostpolder; in 1976 kwam er een eind aan deze verkeersdrukke door het gereedkomen van de Vendelweg.

Gasthuispoort: de westelijke van de vier stadspoorten die Steenwijk gekend heeft. Werd in 1412 vermeld als Meyeringepoort, later als Heilige Geestpoort en tenslotte als Gasthuispoort, tot in 1846 de laatste resten werden opgeruimd. Ref.: Archief HVS: DG.

Gasthuisstraat: straat lopend van de Markt in westelijke richting. Heette oorspronkelijk Meyeringestrate (1375), naar een boerderij Meyeringe onder Steenwijkerwold (Tuk). Sinds de oudste tijden was dit de uitvalsweg richting Friesland, de oude heirweg. In 1472 is sprake van de Hillighen Gheest-straat, naar het Heilige Geest Gasthuis. In de volksmond wordt soms nog gesproken van de "Hillegiesstraote". Ref.: Archief HVS: BUG; HM 2010 n4 p129-180, 2011 n1 p1-60.

Gasthuisveen: voormalige veenlanden ten zuiden van Zuidveen, vroeger eigendom van het Heilige Geest Gasthuis te Steenwijk. Onderscheiden in het Gasthuis Oosterveen en het Gasthuis Westerveen, ter weerszijden van de Gasthuisdijk. De vervening begon in de 16e eeuw van oost naar west, waarbij de Gasthuisdijk als veendijk diende. In 1580 werd het Gasthuis Oosterveen verkocht; de vervening van het Gasthuis Westerveen ging door tot in de 18e eeuw. Ref.: WIS p144.

Gebouw, Het: voormalige kerk aan de Kornputsingel 42, in 1898 gebouwd voor de Nederlandse Protestanten Bond afdeling Steenwijk. In 1946 werd de kerk overgenomen door de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden die Het Gebouw in 1990 verkochten aan de uitvaartvereniging De Laatste Eer. Na restauratie werd het in gebruik genomen als aula. Dit rijksmonument is gebouwd in de stijl van de Hollandse neorenaissance en heeft in de achtergevel een door W. Bogtman in 1914 vervaardigd zeer fraai gebrandschilderd roosvenster. Het orgel uit 1898 werd gebouwd door Roelf Meyer. Ref.: SW p86.

gebouwen. Historisch en architectonisch beschouwd, zijn de villa Rams Woerthe en de Grote Kerk met de Sint Clemenstoren de belangrijkste gebouwen van Steenwijk en verre omgeving. Ref.: J. van Dijk. *Architectuur- en stedenbouwroute door de stad Steenwijk* (2005). Zie verder: kerken, molens, monumenten.

Gebroken Tegel, Een; zie: Indisch Monument.

Gedempte Diep: de eerste 300 m van het in 1632 gereedgekomen Steenwijkerdiep, vroeger als haven van Steenwijk in gebruik. Met een deel van het zand dat vrijkwam bij de kanalisatie van de Steenwijker Aa werd dit deel van het Diep in 1954 gedempt en ingericht als parkeergebied.

Gedempte Turfhaven; zie: Turfhaven.

gedenktekens, waaronder gedenksteden en gedenkplaten (plaquettes); zie: apostelbomen, bevrijdingsmonument, Burgemeestersbank, gevels, grafmonumenten, Herdenkingsmonument 1944, Hildo Krop, Indisch Monument, Jan Freseman Tromp Meesters, Joodse Begraafplaats, Joodse Steenwijkers, Leo Polak, standbeelden, struikelstenen, synagoge.

gedichten; zie: dichters.

gee; zie: giede.

Geertien: hotel-café-restaurant te Muggenbeet. Ontstaan in 1887 als schipperscafé bij het knooppunt van vaarwegen tussen Steenwijk, Blokzijl, Zwartsluis en Friesland. Genoemd naar Geertje Huisman-Albers (1860-1943) die hier een café begon in het voorhuis van de boerderij. Haar dochters Grietje (1893-1971) en Geertje (1897-1989) zetten de zaak voort tot 1973. Ref.: R. Tienkamp. *Schenkhuizen en taveernes* (1976).

geestelijk leven; zie: kerkgenootschappen.

Geheelonthouderskoffiehuys: van 1899 tot 1962 in de Oosterstraat 8 (tegenwoordig 81, het pand van de HEMA). Het werd opgericht door de plaatselijke afdeling van de Nationale Christen Geheel Onthouders Vereniging, bijgenaamd De Blauwe Knoop. Ref.: OS 2023 n4 p20-24.

Gelderingen (1): voormalige erve Gelderinge onder Steenwijkerwold. In 1456 genoemd als het Hof Gelderding, bisschoppelijk bezit. (2): hiernaar genoemde voormalige buurtschap, wijk (sinds 1856), dorp (sinds 1912) en straat (sinds 1972) in het dorp Steenwijkerwold, 3,5 km westnoordwestelijk van Steenwijk. Het is vanouds een Rooms Katholieke nederzetting. In 1832 was Gelderingen ook de kadastrale aanduiding van sectie L van de voormalige gemeente Steenwijkerwold. De weg van Kerkbuurt naar de kerk van Gelderingen heette vroeger de Noord Stege, ook Noordersteeg. Deze werd in 1890 met puin verhard en in 1959 bestraat. Gelderingen heeft in de vorige eeuw een lange periode van grote bedrijvigheid gekend door het onderwijscentrum De Voorzienigheid, dat in 1984 werd gesloten. Ref.: DTV p159. Zie ook: Polder Gelderingen.

Gelderingsche Dijk: een ruim 1 km lange voormalige veendijk in het verlengde van de nog bestaande Gelderinsteege, aan de zuidkant van Steenwijkerwold.

Gelderingsche Slagen: kadastrale aanduiding (1832) van verveend land, in 1932 opgegaan in de Polder Gelderingen.

Gelderse Pad: voormalig middeleeuws pad van Steenwijk naar het zuiden (Gelderland) over de Steenwijker Kamp. Het volgde de eerste 800 m van wat nu de Onnaweg heet, vanaf dat punt

rechtsafbuigend en aansluitend op de Onnase Doodweg. De naam herinnert aan de eekschillers en houtskoolbranders van de Noord-Veluwe die hier als seizoenwerkers met hun gezinnen heentrokken. Het pad is verdwenen na de ruilverkaveling midden vorige eeuw. Zie ook: zomerweg. **geloof**; zie: kerkelijke gezindte.

Gemaal A.F. Stroink: in de winter van 1919-1920 in gebruik gesteld zeer groot stoomgemaal, in de Zuiderzeedijk tussen Vollenhove en Blokzijl, voor de bemaling van Noordwest-Overijssel. Genoemd naar A.F. Stroink (2), van 1914-1947 dijkgraaf van het toenmalige waterschap Vollenhove. In 1928 werd een derde pomp bijgeplaatst waardoor de capaciteit op 40 m³ per seconde werd gebracht. In 1982 werd de beeldbepalende schoorsteen van het gemaal gesloopt. Ref.: T.J. Rinsema. *Watergemaal A.F. Stroink, een monument in het Land van Vollenhove* (2008).

Gemaal De Meenthe: voormalig poldergemaal aan de Sluisweg te Steenwijk, in twee fasen gebouwd voor de bemaling van de Oostermeenthe (1908) en de Woldmeenthe (1912). De twee hevelcentrifugaalpompen werden aanvankelijk door gasmotoren aangedreven. Het gas werd in de generatorkamer gewonnen door verhitting van steenkolen die in de kolenloods werden opgeslagen. In 1939 werden de gasmotoren vervangen door elektromotoren en sinds 1983 is het gemaal buiten werking. De gemeente Steenwijkerland heeft het in 2006 gerestaureerd als gemeentelijk monument en aan de HVS als verenigingsonderkomen ter beschikking gesteld. De officiële opening en onthulling van de naam werd verricht op 22 september 2006 door oud-wethouder A. Beeltje. Ref.: HM 2000 n2 p37-44.

Gemaal Wetering: in 1941 in gebruik gesteld voor de bemaling van de Polder Wetering-Oost en in 1955 tevens voor de Polder Wetering-West; gemeentelijk monument.

gemeente: zelfstandig onderdeel van de staat, met zelfbestuur en autonomie, onder het bestuur van gemeenteraad, burgemeester en wethouders. In Nederland werden in de Franse tijd de gemeenten bij keizerlijk besluit ingesteld op 21 oktober 1811. Daarvóór sprak men van schoutambten en kerspelen; zie daar. Zie ook: gemeentebestuur.

Gemeentearchief Steenwijkerland: gevestigd in het gemeentehuis te Steenwijk. Het historisch archief omvat ongeveer 2.000 m aan archiefstukken, toegankelijk gemaakt door middel van inventarissen (zowel gedrukt als digitaal). Het Oud-archief van Steenwijk werd in 1917 geïnventariseerd door P. Berends; het archief van de gemeente Steenwijk 1814-1909 en 1909-1927, evenals het archief van de gemeente Steenwijkerwold 1811-1922, werden in 2007 ontsloten door C. Vuursteen. Ook van de vroegere gemeenten die sinds 2001 tot de gemeente Steenwijkerland behoren zijn inventarissen gemaakt. Ref.: J. de Kruijf. *Ontmoetingsplaats van verhalen: het Gemeentearchief Steenwijkerland* (2011).

gemeentebestuur: gemeenteraad, burgemeester en wethouders; zie daar. Zie ook: bestuur.

Gemeentegids: jaarlijkse gids voor ingezetenen en relaties van de gemeente Steenwijk (sinds 2001: gemeente Steenwijkerland). Voortgekomen uit de *Steenwijker Almanak* (sinds 1664), heette het sinds het begin van de 20e eeuw *Jaarboekje voor Steenwijk*, sinds 1973 *Kijk op Steenwijk* en van 2001-2015 *Kijk op de Kop*. Het is een uitgave van Drukkerij Hovens Gréve B.V.

gemeentegrenzen. Er bestaat in Nederland geen officiële registratie van de gemeentegrenzen. Zowel het Kadaster als de Topografische Dienst heeft ze op kaart staan, maar meetgegevens zijn (nog) niet volledig noch eenduidig. Van oudsher worden de grenzen in het landschap aangegeven door natuurlijke lijnen (rivieren, sloten, oever- en kustlijnen) en door stenen of palen. De gemeente Steenwijkerland grenst ten westen aan Flevoland, ten noorden aan Friesland en ten oosten aan Drenthe. Ruim 7 km ten noorden van Steenwijk bevindt zich een 'drieprovincieñpunt'. Voor Steenwijk werd de beschrijving van de stadsgrens op 22 oktober 1460 door bisschop David van Bourgondië bevestigd. Op 2 februari 1828 werd deze grens (met kleine wijzigingen) opnieuw vastgesteld, geschetst en beschreven. De provinciegrenzen werden in 1814 opnieuw vastgesteld en

in 1824 gemarkeerd door genummerde ijzeren grenspalen die vooral op oudere topografische kaarten zijn aangegeven. De destijds geplaatste grenspalen zijn van verschillende vorm en makelij. Ref.: J.I. van Doorninck. *Steenwijksche privilegiën* (1875). Zie ook: stadsvrijheid.

gemeentehuis (1): van Steenwijkerwold. Tot 1890 vergaderde het gemeentebestuur van Steenwijkerwold in het oude stadhuis aan de Markt in Steenwijk. Op 21 februari van dat jaar werd de villa Oostwold in Tuk voor dat doel aangekocht. In 1973 werd de gemeente opgeheven en werd het gebouw betrokken door de dienst Gemeentewerken van Steenwijk. (2): van Steenwijk. Na de samenvoeging van de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold in 1973 vergaderde het gemeentebestuur van Steenwijk in de villa Rams Woerthe; zie daar. In 1992 werd het nieuwe gemeentehuis aan de Vendelweg in gebruik genomen. Het is een gedurfd ontwerp van de architect Kick Leijh. Ref.: R.Tienkamp. *Gemeentehuis Steenwijk, 'n helder visitekaartje* (1992). (3): Na de samenvoeging van de gemeenten in Noordwest-Overijssel in 2001 vond een uitbreiding plaats waardoor het gemeentehuis van Steenwijkerland ontstond. Zie ook: stadhuis.

gemeentelijke erepenning. De voormalige gemeente Steenwijk reikte, als blijk van waardering voor bijzondere verdiensten ten behoeve van de gemeente, erepenningen uit aan: J.J. Hoeksema, P.J. Molendijk, mevr. A.P. Mulder, H.J. Schippers, J.D. van der Tuin, G. Vos, H. Ymker en mevr. F.M. Zwaga. De gemeente Steenwijkerland reikte de penning in 2008 uit aan A. Beeltje. De 'penning' is een bronzen beeldje, vervaardigd door Kiny Copinga, voorstellende Sint Clemens, beschermheilige van Steenwijk.

gemeentelijke herindeling: bij keizerlijk besluit van 21 oktober 1811 werden de burgerlijke gemeenten in ons land ingesteld. Een eerste gemeentelijke herindeling van Overijssel vond plaats in 1818, waarbij de voormalige schoutambt- en kerspelgrenzen merendeels werden gehandhaafd. In 1973 vond een herindeling plaats van de gemeenten in Noordwest-Overijssel; door samenvoeging van negen kleinere gemeenten ontstonden drie nieuwe: Brederwiede, IJsselham en Steenwijk. Daarbij werd de nieuwe gemeente Steenwijk gevormd door de vroegere gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold, waarvan het meest westelijke deel overging naar de gemeente IJsselham. In 2001 werden in Noordwest-Overijssel de gemeenten Brederwiede (hoofdplaats: Vollenhove), IJsselham (hoofdplaats: Oldemarkt) en Steenwijk (hoofdplaats: Steenwijk) samengevoegd tot één gemeente: Steenwijkerland (hoofdplaats: Steenwijk). Ref.: SW p239 en 424-428.

gemeentelijke monumenten: van gemeentewege beschermde monumenten. Steenwijk kent 43 gemeentelijke monumenten. Het gaat om 33 woonhuizen (merendeels uit de vorige eeuw), de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg 79, het voormalige postkantoor bij de Oosterpoort, de kerk van de Vrije Zendingsgemeente, de oude Latijnse School, de oude machinefabriek De Dolder, het Gemaal De Meenthe, de Burgemeestersbank, de straatklok bij de Oosterpoort, het trafohuisje aan de Gasthuislaan en het tuinkoepeltje in de Oostwijkstraat. In de nabije omgeving van Steenwijk zijn 25 gemeentelijke monumenten: 12 boerderijen, 8 woonhuizen en villa's, 3 begraafplaatsen, het Gemaal Wetering en een grenspaal onder Eesveen. Zie ook: archeologische monumenten, rijksmonumenten.

gemeentelijk woningbedrijf: tot stand gekomen in 1958 door samenvoeging van de Vereniging voor Volkshuisvesting Algemeen Belang en de Woningstichting Steenwijk. In 1963 overgegaan in de Woningbouwvereniging Steenwijk en Omstreken.

gemeentepolitie; zie: politie.

gemeenteraad. De eerste gemeenteraadsvergadering van Steenwijk vond plaats op 18 september 1818 onder voorzitterschap van burgemeester J. Zomer. Die van Steenwijkerwold vond plaats op 29 juli 1818, voorgezeten door burgemeester C.J. Fabius. Zie ook: Steenwijkerland; SW p58-59.

gemeentesloot; zie: Meenthesloot.

gemeentevlag; zie: vlag.

gemeentewapen; zie: wapen.

Gend en Loos, Van: algemene transport- en expeditieonderneming, ontstaan in 1796 en sinds 1928 een dochteronderneming van de Nederlandse Spoorwegen. In 1984 werd het vervoer van stukgoederen per spoor gestaakt en ging men over op het vervoer met vrachtauto's. Het laad- en losgebouw bij het station in Steenwijk werd in 1985 afgebroken. In 2003 is de onderneming opgegaan in DHL. Ref.: HM 2009 n3 p2-9.

Gendt, Adolf Leonard van (roepnaam: Dolf; Alkmaar 18 april 1835 – Amsterdam 28 april 1901), ingenieur-architect. Werkte aanvankelijk als ingenieur bij de Staats Spoorwegen. Vestigde zich in 1874 als zelfstandig architect in Amsterdam, sinds 1894 met zijn beide zonen. Zij ontwierpen bekende gebouwen zoals het Concertgebouw en het Burgerweeshuis in Amsterdam en vele fraaie villa's, vooral in Baarn. In opdracht van Jan Hendrik Tromp Meesters ontwierpen zij de villa Rams Woerthe; zie daar. Ref.: D.Keuning en L. Lansink. *A.L. van Gendt [en zonen], architecten in zaken* (1999). Ref.: SV p335-340.

genealogie. In 1994 bracht een tijdelijke werkgroep een overzicht uit van familienamen waarnaar destijds door leden van de HVS onderzoek werd verricht. Genealogisch onderzoek wordt meestal individueel verricht; velen zijn lid van de Nederlandse Genealogische Vereniging. Deze organiseert jaarlijks een manifestatie, in 2005 gehouden op 31 mei in De Meenthe te Steenwijk. Het verslag hiervan bevat, vooral voor Steenwijk, interessante genealogische informatie. Ref.: Gens Nostra 60(2005), n4/5; SV p21.

geologie. Voor een beschrijving van de recente geologie en het ontstaan van het landschap van Steenwijk en omstreken verwijzen we naar hoofdstuk 2 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

geologische monumenten: in een natuurlijk landschap zichtbare karakteristieke elementen, beschermd vanwege hun aardwetenschappelijke betekenis. Op initiatief van G.P. Gonggrijp van het toenmalige RIN zijn in Steenwijkerland twee van zulke monumenten tot stand gebracht: in 1984 De Zandkoele bij Heetveld en in 1988 Wolterholten bij Steenwijk. De laatste heeft een geologische wand van keileem en een heemtuin met 143 genummerde zwerfstenen, afkomstig uit de doorgraving van de Woldberg en beschreven door W. Bosga. Ref.: CS p12-15; G.P. Gonggrijp. *Het Land van Vollenhove en de Zandkoele* (1992).

Gereformeerde Kerk: kerkgenootschap, ontstaan in 1886 (doleantie), met een kerk uit 1842 aan de Onnastraat 44 (de Binnenkerk) en een in de Westwijkstraat (de Buitenkerk). De vereniging van beide vond in 1914 plaats. Vooral door de inzet van de predikant C.W.E. Ploos van Amstel werd in 1922-1923 de oude kerk in de Onnastraat vervangen door de huidige (met toren). Het is een grote kruiskerk in expressionistische stijl, naar een ontwerp van de Enschedese architect Josephus Bernardus Radstake (1872-1973). Bekende predikanten waren verder: L. Dijkstra en W. Wolsink. In 2002 werd de kerk gesloten wegens fusie in 2004 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, de Nederlandse Hervormde Kerk en de Evangelisch-Lutherse Kerk tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Ref.: SW p73-75.

Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt: kerkgenootschap, ontstaan in 1945, met sinds 1 februari 1993 het eigendom en gebruik van de kerk aan de Vrouwenstraat 5 te Steenwijk (Kleine- of Vrouwekerk). De eerste predikant was N. 't Hart. Van dit kerkgenootschap is ook een gebouw te Wetering-West 3a. Ref: SW p75.

Gereformeerde School; zie: Christelijke School.

Gerrits, Mannes (bekend als Meester Gerrits; Ommen 6 september 1902 – Ommen 9 december 1988), onderwijzer. Was sinds 1922 onderwijzer en van 1930 tot 1967 hoofd van de Openbare Lagere School in Eesveen en gaf les bij het landbouwonderwijs in Steenwijk, Frederiksoord en Twello. Was een erkende vraagbaak op het gebied van de prehistorie van zijn woonomgeving. Verhuisde in 1967, met zijn omvangrijke geologische en archeologische collectie, naar zijn

geboorteplaats. Ref.: SW p254.

Gerritshoek (ook: Leugenhoek): voormalige buurtschap bij de driesprong van de Hesselingendijk, Gelderingen en De Beek, onder Molenhoek. Vroeger werd hier het plaatselijk nieuws uitgewisseld.

Gerritz, Frederick James (Buffalo 19 augustus 1923 – Orange 31 oktober 2020), Amerikaans militair radiotelegrafist. Werde op 15 augustus 1944 tijdens een luchtgevecht boven Wapserveen getroffen en stortte neer ten zuiden van Nijensleek. Schreef in 1993 hierover in zijn memoires. Ref.: SHD p68-98.

Gesticht, Het; zie: De Voorzienigheid.

Getreuer, Edgar (zoon van volgende; Berlijn 4 november 1923 – Eesveen 28 februari 2014), ondernemer. Richtte in 1946, met zijn vader en H. Faber, Faget Elektrische Meetinstrumenten en Apparatenfabriek te Steenwijk op en was daarvan tot 1996 directeur. Ref.: OSC 3 mrt. 2014; Trouw 31 mrt. 2014.

Getreuer, Kurt (Teplice, Tsjechië 15 augustus 1896 – Steenwijk 26 januari 1962), elektrotechnisch ingenieur. Was sinds 1939 bedrijfsleider bij Kornelis' Kunstthars Producten Industrie te Steenwijk en in 1946 medeoprichter van Faget.

Geuskens, Josephus Leonardus (Vierlingsbeek 19 maart 1875 – Wormerveer 28 januari 1919; begraven te Steenwijk), sinds 1906 marechaussee te Steenwijk. Kwam tijdens detachering naar Wormerveer door bloedvergiftiging om het leven. Ref.: HM 1993 n2 p35-40.

gevels. Verspreid over de stad zijn diverse oude gevels en gevelstenen in verschillende bouwstijlen te bezichtigen. Ref.: J. van Dijk. *Architectuur- en Stedenbouwroutte door de stad Steenwijk* (2005); OS 2022 n4 p4-8; SO p19, 42, 53, 60, 61, 70 en 76.

't Geveltien: van 1962 tot 2019 café-restaurant van echtpaar Rutgers aan de Markt 76 te Steenwijk, genoemd naar de markante trapgevel. Op deze plaats stond, tot de stadsbrand van 1523, het stadhuis van Steenwijk. De gevel is, na een brand op 18 maart 1978, geheel door de firma Aberson vernieuwd (1981). Op 26 juli 1995 leed het pand opnieuw schade door een uitlaande brand in een appartementencomplex aan de Waagstraat.

Gevers, Jhr. Arnoldus Johannes (Eindhoven 18 januari 1949), archivaris, historicus, publicist. Was van 1973-2012 werkzaam bij het RAO in Zwolle. Inventariseerde vele familie- en huisarchieven en schreef onder meer: *Over de hobbelde bobbelde heyde* (met A.J. Mensema; 1985) [reisverslag uit 1732 met tekeningen van o.m. Steenwijk en omgeving door Cornelis Pronk], *Het wapen van Steenwijk* (1987) [zegel, wapen en vlag van Steenwijk en Steenwijkerwold] en *De havezaten in het Land van Vollenhove en hun bewoners* (met A.J. Mensema en J. Mooijweer; 2004).

gezinsverzorging; zie: gezondheidszorg.

gezondheidszorg. Over de geschiedenis van de gezondheidszorg in Steenwijk is vrij weinig gepubliceerd. Deze werd vroeger sterk geassocieerd met de armenzorg; zie daar. Overigens is er een nauwe relatie tussen gezondheid, werkgelegenheid en woonomstandigheden. In 1947 werd, op initiatief van o.a. mevr. G. van Stapele-Manoth en J.F. Tijks, de Algemene Stichting Gezinsverzorging Steenwijk en Omstreken opgericht. In de loop van de tijd zijn maatschappelijk werk, gezinsverzorging, thuiszorg, kraamzorg en wijkverpleging opgegaan in grotere organisaties zoals de Zorggroep Oude en Nieuwe Land en kwam in 2005 het Gezondheidscentrum Steenwijkerland, aan de Sluisweg 10, tot stand. Over de gezondheidszorg in de middeleeuwen, zie: HM 1984 n1 p14-19; over die aan het eind van de 19^e eeuw, zie: HM 1991 n2 p57-63. Zie verder: ambulance, Boomsluiters, melaatsenhuis, J.B. Schuurman, vroedvrouwen, ziekenfonds, Zonnekamp.

gezworene, gezworen meente; zie: meensman.

Gheert Stevensmolen: voormalige korenmolen, ongeveer 250 m buiten de Oosterpoort aan de oude heirweg, later Zwarteweg, thans Prins Bernhardstraat. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob

van Deventer): 204.69 / 533.45. Op deze plaats werd later de Molen van Kuiper gebouwd, ook bekend als Het Anker; zie daar.

giede (ook: 'gie' of 'gee'): oude plaatselijke vlaktemaat, ongeveer een zesde hectare.

Giersloot (of Bakensloot): een in de late middeleeuwen gegraven turfsloot langs de Drents-Overijsselse grens voor de afvoer van turf uit Friesland naar de Steenwijker Aa. De naam houdt verband met het werkwoord 'gieren' in de betekenis van 'scheef lopen'; de sloot heeft namelijk een geknikt verloop.

Gieters: betrekking hebbende op Giethoorn.

Gieterse: inwoner van Giethoorn. De naam geldt voor zowel mannen als vrouwen.

Gieterse Dijk: een in de 16e eeuw aangelegde ruim 9 km lange dijk tussen de Veneweg bij Blauwe Hand en de Heerendijk bij Zuidveen, tegenwoordig de Beulakerweg genaamd.

Giethoorn: wereldwijd bekend waterstreekdorp in de gemeente Steenwijkerland, 7 km zuidzuidwestelijk van Steenwijk, met ongeveer 2.800 inwoners. Het werd al in 1310 als zelfstandig kerspel genoemd. De naam, in 1230 als Gethorne geschreven, werd lange tijd verklaard als 'geitenhoorn', later als 'geitenhoek' en recentelijk als 'zwarte hoek'. Het laatste heeft betrekking op één van de vier kluften waarin het kerspel verdeeld was, de Zwarte Kluft. Van 1973 tot 2000 viel Giethoorn onder de gemeente Brederwiede. Zie ook: flagellantisme, Polder Giethoorn, Sint Maartenslieden. Ref.: CS p40-43; DTV p140-143; HM 2000 n3 p119-122 en HM 2013 n1 p2-15.

Giethoornsebrug; zie: Varkenweidebrug.

Giethoornse Sloot: een in 1610 gegraven turfvaart, lopende vanaf de Puntersloot langs de Heerendijk en uitlopend op de Langesloot bij Zuidveen. De stad Steenwijk hief tol- of lastgeld van de turfschepen die hierlangs via de Langesloot op de Aa uitkwamen. Ref.: OAS p108-109.

Giffen, Albert Egges van (Noordhorn 14 maart 1884 – Zwolle 31 mei 1973), archeoloog. Internationaal erkend onderzoeker van terpen, hunebedden en grafheuvels. Was hoogleraar in de prehistorie te Groningen en Amsterdam. Had een bijzondere band met Zuidwest-Drenthe; werd in Diever begraven. Onderzocht ook in onze omgeving grafheuvels en hunebedden en schreef daarover onder meer: *Het verstoorde hunebed op de Eeze bij Steenwijk* (1924). Ref.: Archief HVS:DO.

Giffen, Jan van (Nijeveen 18 december 1787 – Heerenveen 14 februari 1874), apotheker. Had van 1823 tot 1856 een apotheek aan de noordzijde van de Oosterstraat in Steenwijk. Ref.: OS 2019 n3 p11-13.

Gilde, Dirk de (Schoonhoven 4 februari 1830 – Zuidveen 24 augustus 1889), evangelist Vrije Zendings Gemeente. Begon op 19 mei 1861 met zijn vrouw, M.H. Hooms, evangelisatiewerk in Zuidveen. Stichtte van daaruit gemeenten in Ossenzijl, Langelille, Nijetrijne en Glanerbrug. Ref.: HM 1986 n4 p9.

gilden: stedelijke bedrijfsorganisaties van ambachtslieden die van het stadsbestuur het alleenrecht hadden om hun bedrijf uit te oefenen; ook ambachtsgilden genoemd. De gilden waarborgden gelijke kansen voor elk lid en goede waar tegen redelijke prijzen voor de consument. De gilden, ontstaan in de middeleeuwen, werden in 1798 opgeheven. Ref.: HM 1993 n1 p10-27.

Gilse, Jan van (Zaandam 20 december 1861 – Den Haag 7 februari 1935), jurist. Promoveerde in 1892 aan de RUG, was van 1899-1904 griffier aan het kantongerecht in Emmen en daarna tot 1932 kantonrechter in Steenwijk. Was daarnaast actief op onderwijsgebied en was van 1917-1918 lid van de TK. Ref.: OS 2023 n4 p25-27.

Glazen Kast, De: voormalige boerderij aan de Woldweg met aan de voorzijde een opvallende serre (vandaar de naam). Van 1927-1943 woonde hier de familie W. Hol; zie daar. Ref.: OS 2022 n2 p20-24.

Godefroy (ook: Godefroi), **Jan** (1): (Leiden 18 oktober 1859 – Steenwijk 23 mei 1921; begr.

Leiden Groene Steeg), musicus. Was van 1880 tot zijn dood organist bij de Ned. Hervormde gemeente van Steenwijk en van 1907 tot 1916 dirigent van het Steenwijker Fanfarekorps. Daarnaast dirigeerde hij ook andere muziek- en zangverenigingen en schreef muziekrecensies. Ref.: HM 1990 n4 p107-136; J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992); SV p299-300.

(2): (zoon van voorgaande; Steenwijk 14 juni 1882 – Hilversum 4 okt. 1958), beeldend kunstenaar en schrijver. Woonde en werkte van 1901 tot 1934 in Amsterdam, daarna in Hilversum. Was tekenleraar, schilder, tekenaar, etser en beeldhouwer. Daarnaast was hij directeur van de Teekenschool voor Kunstambachten te Amsterdam (de latere Gerrit Rietveld Academie). Illustreerde verschillende boeken met pentekeningen en aquarellen. Schreef zelf praktische boeken over beeldende kunst, technisch tekenen, pentekenen, de natuur en zijn aquariumliefhebberij. Ref.: HM 2015 n1 p14-19; NBK.

Godfried van Rhenen (ca. 1100 – Vollenhove 27 mei 1178), bisschop. Was van 1156 tot zijn dood bisschop van Utrecht. Breidde zijn macht uit door de bouw van versterkingen aan de omtrek van het bisdom. Zo verrees omstreeks 1165 in Vollenhove een burcht ('t Olde Huus) van waaruit het christendom in Friesland werd verbreid en waarin ook opvolgende bisschoppen huisvesting vonden. Ook in Steenwijk zouden versterkingen zijn uitgevoerd. Ref.: NGL p224.

godsdienst; zie: kerkelijke gezindte, kerkgenootschappen.

Goede Hoop, De; zie: Molenhoek.

Goede Verwachting, De: coöperatieve zuivelfabriek die van 1898 tot 1921 in Wetering-West in bedrijf was. Aanvankelijk werd er op handkracht gewerkt, later op stoom.

Goeman Borgesius, Arius Hendrik (Den Haag 16 mei 1883 – Bergen N.H. 18 oktober 1961), jurist, burgemeester. Was van 1915-1942 en van 1945-1948 burgemeester van Steenwijk en van 1924-1953 rechter-plaatsvervanger aan het kantongerecht. Zijn verdiensten waren vele, daarentegen speelde hij tijdens de Tweede Wereldoorlog een minder glorieuze rol. Aan hem herinneren sinds 1940 de Goeman Borgesiusstraat en de daar geplaatste burgemeestersbank. Zie ook: Noordwalstraat. Ref.: OS 2023 n4 p28-29; SW p240-241.

Goeman Borgesiusstraat, Burg. A.H.: in twee fasen aangelegde verbingsstraat tussen de Woldpoort en Oosterpoort. Het westelijk deel (tot de Weemstraat) dateert van 1920, het oostelijk deel van 1931; tezamen Noordwalstraat geheten. In 1940, bij het 25-jarig ambtsjubileum van de burgemeester, werd deze straat naar hem vernoemd. Ref.: OS 2024 n4 p3; SW p237-238.

Gokkes, Betje Rosette (roepnaam: Bep; Steenwijk 11 februari 1931). Vertelde haar herinneringen als joods Steenwijker meisje aan de auteurs F. Pereboom en T.R. Stegeman, die er een publicatie over samenstelden. Ref.: HM 1997 n3 p57-84.

Goldmoppe, De: bijnaam voor banketbakker Hendrik Krop; zie daar.

Gonggrijp, Gerard Pieter (Sint Annaparochie 17 november 1943 – Delden 13 maart 2002), fysisch geograaf. Kenner van de aardwetenschappelijke betekenis van karakteristieke landschapselementen. Publiceerde van 1974 tot 1996 artikelen en boeken waaronder: *Ontdek Noordwest-Overijssel* (met V. Langenhoff en W.G.F. Schroevers; 1981), *Op de fiets door Steenwijk en omgeving; de geologische geschiedenis van Steenwijk* (1989) en *Het Land van Vollenhove en de Zandkoele* (1992).

Goor, 't (vroeger ook: Gore): drassige laagte, brongebied aan de voet van hogere gronden. De naam duidt op de slijkerige bodemsoort. (1): laagte aan de noordflank van de Woldberg, 3 km ten noordnoordwesten van Steenwijk, naar het oosten afwaterend op de Steenwijker Aa. In 1260 schonk bisschop Hendrik van Vianden aan Mr. Arnoldus, pastoor van de Sint Clemenskerk, het land Gore. Dit strekte zich uit van "het veen Berch" tot het omliggende bouwland (ref.: CK). Doel was, om daarop, ten behoeve van de kerk, een huis te bouwen met tuinen en toebehoren, tegen een jaarlijkse levering van 2 pond was. In 1856 werd 't Goor, of Goorveld, gerekend tot de buurtschap Baars.

Sinds 1970 is 't Goor hier ook de naam van een landweggetje waar sinds 1984 de bedrijfsgebouwen staan van Boswachterij Het Steenwijkerwold. (2): een laagte ongeveer 1 km zuidwestelijk van Steenwijk, even ten noorden van Zuidveen, in 1480 Waethorn genoemd. In 1496 woonde hier Wigher ten Goer, ten westen van de Vossenhof en ten oosten van de Appelshof. Zie ook: Vos van Steenwijk; Wateren.

Goordijk: een oud dijkweggetje, door 't Goor (2), dat Zuidveen verbindt met Steenwijk-West; het heet tegenwoordig Goorsteeg.

goorn: regionale benaming voor een akkertje of moestuin dicht bij de boerderij.

Goorsteeg (Steenwijk-West): pad over 't Goor voor langzaam verkeer tussen Steenwijk-West en Zuidveen.

Gorkink, Gerhard (Wijhe 15 april 1827 – Steenwijk 20 november 1913) was van 1860-1895 onderwijzer aan School B aan de Kornputsingel. Schreef in Steenwijker dialect: *Hael op as it bit* (1882). Ref.: Archief HVS: T3.

Gouden Engel, De: voormalig bekend hotel-restaurant, als herberg en logement gebouwd in 1801 aan het begin van het Steenwijkerdiep. De eerste logementhouder was Hendrikus Johannes Busscher. In 1910 ging het in eigendom over naar de familie Osse, die annex een onderkomen liet inrichten voor de marechaussee. Na de 2^e WO bracht T.H. Osse het familiebedrijf tot grote bloei, waarna de zaken terugliepen, het bedrijf in 2006 werd gesloten en in 2008 gesloopt.

Gouden Knopentocht: een autopuzzelrit die sinds 1953 tot in de jaren zestig van de vorige eeuw op Hemelvaartsdag werd gereden. Organisatoren waren Hendrik Aberson en zijn vrouw Onny. De start was bij hotel De Kroon, later bij de hertenweide in het Park Rams Woerthe. In 1956 voerde de rit (130 km) door de Noordwesthoek en randgebieden en waren er onderweg diverse nationale kostuums te bewonderen. In 1964 reden er 500 auto's mee met ongeveer tweeduizend deelnemers uit het hele land. Ref.: Archief HVS: BRR. Zie ook: Zonnedagen.

Goudmoppen, Steenwijker: roomboterkoekjes, een bekende Steenwijker specialiteit waarmee banketbakker Hendrik Krop in 1883 in Amsterdam een eervolle vermelding verwierf. Ref.: SO p63.

Goudsbloemstraat (woonwijk Steenwijk-West): voormalige straat (1920) in de Bloemenbuurt die door sanering in de jaren 1967-1973 is verdwenen.

goudsmeden; zie: zilversmeden.

Graaf, de: een oorspronkelijk Zuidveens geslacht, evenals Bijkerk, Oost, Reijnders en (van) Veen. Ref.: HM 1988 n4 p125-130.

Graanschuren: naam van de monumentale landbouwschuren op het landgoed de Eese, in 1927 gebouwd naar ontwerp van Berend Haveman.

gracht (1) zie: stadsgracht. (2): Gieterse benaming voor 'kanaal'.

Grachtstraat: naam in 1930 gegeven aan het verlengde van de tegenwoordige Tulpstraat, lopend tot aan de stadsgracht. Daarvóór heette dit 't Gaankien (het Gangetje). In de jaren zeventig van de vorige eeuw werden de tientallen bouwvallige arbeiderswoningen gesloopt die hier tussen 1864 en 1900 waren gebouwd. In 1984 verrees hier het wooncomplex Grachtveste. Ref.: A.P. Mulder. *Grachtstraatbewoners; een onderzoek naar de woonsituatie van tien gezinnen in een te saneren stadswijk van de gemeente Steenwijk* (1959); SW p274 en 279-280.

grafheuvels (Lat. tumuli): van zand en plaggen opgeworpen heuvels ter markering en bescherming van één of meer prehistorische graven. Ze werden gebouwd door mensen uit de klokbekercultuur (ca. 2.400-1.600 v.C.) en de standvoetbekercultuur (ca. 1.600-1.200 v.C.) en zijn meestal rond of ovaal van vorm. In het gebied van de Eese zijn er eenentwintig (15 in het zuidwesten, 6 in het noordoosten) met zekerheid vastgesteld, zeker even zoveel zijn er ooit verdwenen. Ref.: Archief HVS: DO; CS p16-19; HM 1999 n1 p21-35.

grafmonumenten: gedenktekens op of bij graven. Bijzonder zijn die van het echtpaar Hendrik Krop en de familie Tromp Meesters op de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg in Steenwijk en van de familie Stroink op Vrede Hof in Willemsoord. In de gemeente Steenwijkerland resteren nog slechts 7 graftrommels: 4 in Oldemarkt, 1 in Vollenhove, 1 in Eesveen en 1 in Willemsoord.. Ref.: OS 2024 n3 p12-14.

grafstenen: belangrijke informatiebron voor genealogen, biografen en historici. Ref.: J. Belonje. *Steenen charters* (1943, 3^e dr.); SO p82-83. Zie ook: begraafplaatsen; zerkenboek.

graftekens. Vooral op oudere grafstenen komen bijzondere tekens voor. Ref.: HM 1996 n2 p42-46.
Grasso, Bernardus Nicolaas (Steenwijkerwold 18 februari 1756 – Steenwijk 27 januari 1835), uurwerkmaker halverwege de Gasthuisstraat. Werd in 1804 veroordeeld tot zes jaar tuchthuis wegens “het verspreiden van valse geruchten over een geval van vergiftiging.” Ref.: HM 1993 n4 p102-105.

Gravemeijer, Henricus Eskelhoff (Oosthem 20 oktober 1878 – Baarn 9 maart 1967), predikant. Was van 1915-1918 hervormd predikant te Steenwijk. Ref.: SW p124.

grenspalen; zie: gemeentegrenzen.

Greven: Steenwijker familienaam waarvan de herkomst werd beschreven door H. Boon (1988).

Grietenveentien: vennetje aan de noordzijde van de Woldweg bij de buurtschap Baars. De naam is ontleend aan de meisjesnaam Griet(e).

Griethuijsen, Willem Adeodatus van (Est en Opijnen 17 mei 1848 – Antwerpen 20 november 1913) was van 1880 tot 1883 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Grindweg: oude naam van de Oldemarktseweg (1847-1959) en de Eesveenseweg (1855-1959).

Groen, Albertus (roepnaam: Bennie; Zuidveen 13 juli 1945 – Steenwijk 9 november 2015; begr. Kallenkote NL), beroepswielrenner. Reed sinds zijn veertiende bij De Peddelaars (Hoogeveen) en was in de periode 1965-1980 een succesvol wielrenner, bekend in binnen- en buitenland. Zie ook: Le Petit Coureur.

Groen, Harm (Steenwijk 1738 – Steenwijk 18 februari 1791) was in de 2^e helft van de 18^e eeuw stadsomroeper van Steenwijk. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

Groen, Wirtje Bryce (kleinzoon van Jan Hendrik Wicherson; Minneapolis, VS 17 april 1964), ondernemer. Studeerde bedrijfskunde aan de RUG, gevolgd door een 2e fase informatiekunde. Was van 1994-2000 VVD-wethouder van de gemeente Steenwijk. Is sinds 1990 directeur van Houthandel Wicherson BV te Steenwijk, daarnaast bestuurlijk actief binnen werkgeversverenigingen en politiek. Schreef: *Handel, nijverheid, diensten en industrie* (2009).

Groenestege (1): naam (1811) van een erve 1 km ten westen van Tuk, ook Bunzinge geheten, aan de Lage Egge onder Steenwijkerwold. (2): familienaam uit voornoemde plaats. Egbertus Groenestege (1828-1869), gehuwd met Annigje Tiel (1828-1894), liet in 1858 zijn familienaam wijzigen in Tiel Groenestege.

Groeneveld, Jan (Vledder 17 december 1887 – Ermelo 25 juli 1953), onderwijzer. Begon in 1908 als onderwijzer in Vledder, daarna in Vledderveen, Haulerwijk, Wapse en Eesveen. Was van 1930 tot zijn dood hoofd van de Lagere Landbouwschool in Steenwijk. De naar hem vernoemde Groeneveldschool in Tuk heeft van 1954 tot 1965 als zodanig dienst gedaan, daarna werd het gebouw voor andere doeleinden gebruikt. Ref.: SW p44-45.

Groenink, Rijkman (Steenwijk 3 november 1882 – Laren 4 maart 1945), leraar. Was onderwijzer in Enschede en sinds 1920 leraar natuurkunde aan de Gereformeerde Kweekschool in Amsterdam. Ref.: BWO.

Groenink, Rijkman (Steenwijk 10 december 1918 – Steenwijk 7 juli 2021), schilder. Kreeg tekenles van C.A. Moen en praktijkles schilderen van Hillebrand Ras. Was huisschilder van beroep, maar maakt sinds 1970 olieverfschilderijen van landschappen, stadsgezichten en boerderij-interieurs.

Exposeerde in 2003 in de toenmalige Oudheidkamer in Steenwijk. Ref.: Archief HVS: DRG; HM 2011 n2 p84-86; OS 2018 n4 p3; SO p104-105.

groenteveiling; zie: Veilingvereniging Steenwijk en Omstreken.

grondgebruik; zie: bodemgebruik.

Groot, Gosse de (Oppenhuizen 20 oktober 1920 – Wolvega 19 november 2010), econoom, bestuurder. Werkte sinds 1946 als economisch adviseur bij de Friese Maatschappij van Landbouw, sinds 1958 in Steenwijk als directeur van de 'Landbouwbank' (zie daar) en van 1974-1982 van de Coöperatieve Raiffeisen-Boerenleenbank Steenwijk en Omstreken, later Rabobank. Was daarnaast lid van Provinciale Staten en van 1973-1982 gemeenteraadslid voor de CHU, later CDA en bekleedde diverse bestuurlijke functies. Schreef artikelen en een leerboek over agrarische economie.

Groot, Herman de (Vledder 17 februari 1894 – Mauthausen 7 oktober 1942), veehandelaar. Woonde sinds 1903 in Eesveen en werd daar tijdens de 2^e WO als jood verraden. Omdat hij zich negatief zou hebben uitgelaten over Duitsland, kwam hij terecht in de strafgevangenis in Scheveningen waarna hij werd afgevoerd naar een Duits vernietigingskamp. Ref.: OS 2016 n2 p12-16.

Groot, Jan Hessel de (Sliedrecht 29 oktober 1864 – Amsterdam 16 maart 1932), leraar, architect. Was directeur van de Avondambachtsschool in Amsterdam en sinds 1921 ook ontwerper van ESKAF aardewerk. Ref.: NBK.

Groot, Salomon de (Steenwijk 2 april 1892 – Sobibor 7 mei 1943), handelaar. Was reizend vertegenwoordiger voor de Firma Korff & Co. (cacao, chocolade en fosco) en handelde daarnaast in boter. Van het gezin overleefde alleen de gehandicapte dochter Clara de 2^e WO. Ref.: OS 2017 n2 p4-5.

Groot, Trijntje de (bijnaam: Triene de Katte; Steggerda 22 september 1858 – Meppel 14 mei 1932), legendarische vrouw. Woonde van 1884 tot 1888 aan de Putgang (Achter de Kaarke) en werkte als dienstmeid in Steenwijk. Door haar karakter, houding en mogelijk ook haar uiterlijk, werd van haar gezegd dat ze in donker de houding van een zwarte kat aannam en dan door de buurt spookte. Ref.: HM 1995 n4 p131-134.

Groote Baars: oude boerderij op de Eiderberg in de buurtschap Baars; zie daar.

Groot Verlaat: nieuw-bedachte naam (1970) voor het bedrijventerrein zuidwestelijk van Steenwijk, genoemd naar de buurtschap Verlaat; zie daar. Het werd in 1973 in gebruik genomen, in 1987 uitgebreid en is thans het grootste industriepark van Noordwest-Overijssel. Ref.: SW p419. Zie ook: Tipgever.

Grote Huis: een groot houten zogeheten 'blokhuis' op het landgoed de Eese, gebouwd in 1917 van een Scandinavisch bouwpakket. Herman Adriaan van Karnebeek was van 1923-1942 bewoner van dit landhuis. Ref.: SV p352-353.

Grote Kamp (in tegenstelling tot de Kleine Kamp): oude naam voor de Steenwijker Kamp; zie daar.

Grote Kerk (of: Sint Clemenskerk, ook: Hervormde Kerk): oudste kerk van Steenwijk en (verre) omgeving, gewijd aan Sint Clemens; zie: Clemens. Tijdens de restauratie (1974-1981) kwam de bouwgeschiedenis aan het licht. Van het oudste houten kerkje, dat uit de achttiende eeuw zou dateren, werden paalsporen teruggevonden. Van omstreeks 1200 tot het midden van de 15^e eeuw stond hier een tufstenen romaanse kerk met zware zadeldakten. Het was de moederkerk voor meer dan dertig kerken in de wijde omgeving. De kerk in zijn huidige vorm is een laatgotische driebeukige hallenkerk, grotendeels daterend uit 1464, het koor uit 1409. Tot 1592 was het een Rooms Katholieke kerk met tien altaren. Sindsdien is de kerk in eigendom en gebruik van de Hervormde Gemeente Steenwijk. De kerk werd gerestaureerd in 1914-1916, 1930-1932 en in 1974-1981. De kerk meet uitwendig ruim 27 bij 70 m, inclusief de toren. Op 2 mei 1981 werd de kerk, na de derde restauratie, weer opnieuw in gebruik genomen in aanwezigheid van H.M. Koningin Beatrix en

Z.K.H. Prins Claus. Ref.: G.M. Laar. *Grote Kerk Steenwijk, een torenhoog monument* (1981); SV p323-325. Zie ook: dochterkerk, kapittel, Sint Clemenstoren.

Grote Kerkstraat; zie: Kerkstraat.

Grote Markt; zie: Markt.

Grote Schuur: tweekaps landbouwschuur op het landgoed de Eese, in 1925 gebouwd naar ontwerp van Berend Haveman.

Grote Spijkerboor: dubbele bocht (in de vorm van een booromslag) in de voormalige Steenwijker Aa, ongeveer 4 km westzuidwestelijk van Steenwijk. In 1619 werd besloten hier een verlaat te bouwen. Ref.: OAS p100.

Grote Woldschans: veldschans 1.2 km ten noorden van Steenwijk, uit de tijd van de belegering in 1581, waarvan sporen door de WAS werden onderzocht. Ref.: HM 1997 n1 p21-28.

Grote Zijl; zie: Steenwijkerzijl.

Haagswold (woonwijk Clingenborgh): verbindingsstraat tussen de Nieuwe Onnastraat en Oyershoeve. De naam betreft een voormalig erf op de Steenwijker Kamp waarvan de ligging onbekend is.

Haan, Simke de ("Master" de Haan; Franeker 13 juli 1911 – Heerenveen 12 september 1987; begr. Steenwijk RK), onderwijzer. Was van 1961-1976 hoofd van de St. Clemensschool en van 1966-1970 gemeenteraadslid voor de KVP. Docent Fries aan de kweekschool in Steenwijkerwold. Schreef in de periode 1940-1979 kinderboeken en vertalingen in het Fries, *Ons Wereldbeeld, volledige aardrijkskundemethode voor de Katholieke Lagere School* (met Th. Lambooi; 3 dln.; 1954-1955), artikelen in *Frysk en Frij* en *De Katholieke Fries* en *Terugblik op 125 jaar St. Clemensparochie Steenwijk 1855-1980* (1980).

haardstederegister; zie: vuurstederegister.

Haarsloot: voormalige circa 1.5 km lange sloot tussen de Lakeweg en de Hesselingendijk, ongeveer 5.5 km ten westen van Steenwijk. De naam werd voor het eerst vermeld in 1494; het element 'haar' of 'hare' duidt op een 'harde zandrug'.

Haas-IJben, Elisabeth de (roepnaam: Liesbeth; Steenwijk 14 maart 1948), lerares, kunst- en cultuurliefhebber. Was van 1968-1969 lerares MHNO in Uddel, van 1969-1992 docente communicatie en sociale vaardigheden aan opleiding tot psychiatisch verpleegkundige te Ermelo. Sinds 1992 betrokken bij SLOS en OZO, ook als programmamaakster en presentatrice. Bestuurslid Kermis- en Circusmuseum en Stadsmuseum Steenwijk. Maakt sinds 1988 tekeningen en schilderijen. Ook actief in de ontwikkelingssamenwerking (projecten in Indonesië). Ref.: SW p144.

Haga, August (Sneek 24 augustus 1888 – Zwolle 14 februari 1970), archivaris. Studeerde scheikunde en rechten aan de UvA en archiefwetenschap aan de Archiefschool. Werkte sinds 1926 bij het Rijksarchief in Overijssel, van 1939 tot 1946 als rijksarchivaris. Publiceerde van 1926 tot 1966 vele artikelen op het gebied van de archiefwetenschap, geschiedenis en genealogie. Ook biografische bijdragen en archiefinventarissen van diverse Overijsselse plaatsen zoals: *Archief van de directie van het Scheepdiep te Kuinre* (1931), *De invloed van de revolutie van 1795 op de rechterlijke organisatie van Overijssel* (1946) en *Het compendium van acta der Overijsselse synoden van ds. Arnoldus Rotterdam teruggevonden* (1964). Ref.: WID5.

Hagemeyer, Rigte Adolf (Loppersum 23 juni 1893 – Steenwijk 13 juni 1975), ambtenaar. Was van 1926 tot 1955 gemeentesecretaris, van 1930-1963 rechter-plaatsvervanger en in 1942 tijdelijk burgemeester van Steenwijk. Ref.: OSC 12 aug. 1955.

Hagen, Hendrik (Steenwijk 27 mei 1889 – Steenwijk 15 februari 1960); smid. Was de laatste van de Steenwijker smedenfamilie Hagen, van 1827-1955 aan de westzijde van de Kerkstraat. Het bedrijf werd in 1955 overgenomen door Bernard Broer. Ref.: HM 2013 n1 p26-28.

Hagingen: kadastrale aanduiding (1832) van land ten noorden van Molenhoek, 1,5 km ten westen

van Steenwijkerwold. In de 15^e eeuw vermeld als het erf Haghinghe.

HAI-tentoonstelling: jaarlijkse tentoonstelling van Handel, Ambacht en Industrie (HAI), in 1952 op de Markt, in 1954 op het Gedempte Diep, georganiseerd door Michiel Bakker. Ref.: SW p491.

Halbertsma, Herrius (Sneek 9 juli 1920 – Amersfoort 2 december 1998), archeoloog. Leidde het archeologisch onderzoek tijdens de restauratie van de Grote Kerk in de periode 1974-1981. Schreef daarover: *Oudheidkundig bodemonderzoek tijdens de restauratie van de Grote Kerk te Steenwijk* (1978). Ref.: HM 2004 n2 p62.

Halfweg (1): buurtschap 5 km westzuidwestelijk van Steenwijk, ook Halfwegdiep genoemd naar de plaats halverwege het Steenwijkerdiep. De in 1935 gereedgekomen Polder Halfweg ligt zuidwestelijk hiervan. (2): veldweg over de Steenwijker Kamp, halverwege Onna en Steenwijk. De naam en het oostelijke deel van de weg dateren van na de ruilverkaveling in het midden van de 20^e eeuw.

Halfwegbrug: gemeentelijke ophaalbrug (1932) over het Steenwijkerdiep in de Hesselingendijk te Halfweg (1).

Hall, De: voormalig middeleeuws bouwlandcomplex, in 1634 vermeld op de kaart van Pijnacker, 2,5 km ten oostnoordoosten van Willemsoord. De naam duidt op de laagte van het aangrenzende beekdal. De Hall ging in 1820 geheel op in de kolonie Willemsoord.

Hallregel; zie: Dubbele Regel.

Hamme, Den: zie: Blankenham.

Hammerdijk: deel van de Zuiderzeedijk van Blankenham richting Kuinre.

Hamminga, Egbert Johannes Casper (Zuidlaren 22 augustus 1929 – 12 oktober 2005) was van 1971-1977 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk. Vertrok daarna naar Den Haag, waar hij in 1995 met emeritaat ging.

handel. Ongeveer twintig procent van de Steenwijker bevolking is werkzaam in de handel. Het zwaartepunt van de handel is in de 2^e helft van de vorige eeuw verschoven van de agrarische sector (veemarkten, vlees- en zuivelhandel, zaad- en turfhandel) naar de handel in industriële producten. Ref.: SV p209-229. Zie ook: Kamer van Koophandel.

Harmjan van Steenwijk: pseudoniem van Jan Tuttel; zie daar.

Harmonie, De: voormalig café aan de Markt 50 van H. Rijkeboer, later L.J. Wildeboer en J. Bos (1966-1977). Ref.: HM 2002 n4 p93.

Harritius, Petrus: van 1596 tot 1603 predikant van de Hervormde Gemeente van Steenwijk. Ref.: HM 1986 n1 p22-26.

Hart, Nicolaas 't (Maassluis 23 januari 1908 – Ermelo 14 februari 1999), predikant. Was sinds 1935 predikant in De Glind, daarna in Wapenveld, Leerdam en van 1949-1972 in Steenwijk, sinds 1945 de eerste predikant van de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt. Was een oom van schrijver Maarten 't Hart, die vele keren bij hem logeerde en hem in zijn romans veelvuldig noemde.

Hartbert van Bierum (ook: Hartbertus, Heribert; Sexbierum eind 11^e eeuw – Utrecht 12 november 1150), Fries edelman, domproost. Was van 1139 tot 1150 bisschop van Utrecht. Bepaalde in 1141 dat de opbrengsten van de kerk van Steenwijk voortaan zouden toekomen aan het Sint Mariaklooster in Ruinen. In 1145 beleende hij zijn broers met de prefectuur van de stad Groningen, het kasteel in Coevorden en de rechtspraak in Drenthe.

Harten, Jan Frederik van (Lekkerkerk 5 oktober 1945 – Steenwijk 11 november 2007; begr. Paasloo), leraar. Groeide op in Steenwijk, was korte tijd leraar Nederlands aan de RSG in Steenwijk en maatschappijleer aan de pabo in Meppel. Ontving in 1967 een poëzieprijs van het Algemeen Handelsblad. Van zijn eerste vier bundels verscheen: *Verzamelde Gedichten* (1988). Ref.: A.C. Bosch. *Essentie: de poëzie van Jan van Harten* (1994); Archief HVS: DJH; SW p141.

Hasselt: oude bedevaartplaats, Hanzestad en vesting aan het Zwartewater, 24 km ten zuiden van Steenwijk. De plaats kreeg in 1252 stadsrecht van bisschop Hendrik van Vianden; het kerspel

Hasselte werd in 1260 vanuit het kapittel van Deventer gesticht. Het was in rang, na Deventer, Kampen en Zwolle, de vierde stad van Overijssel en trad in 1350 toe tot het Hanzeverbond. Als handels- en marktplaats was het zeer welvarend, mede door de tolheffing op passerende schepen (Zwartewatertol). Over de positie die Hasselt en Steenwijk in de 17^e en 18^e eeuw innamen binnen het bestuur van het gewest Overijssel zie: F.W. Schmidt. *Te late genodigt of in 't geheel vergeten; de positie van Hasselt en Steenwijk binnen het bestuur van het gewest Overijssel 1621-1795* (proefschrift, 1994).

Hasselt en De Koning, Ingenieursbureau v/h J. van; zie: Royal Haskoning Noord-Nederland.

Hasselt, Johannes van (Sneek 5 mei 1850 - Heemstede 5 februari 1917), ingenieur. Werkte aanvankelijk als zelfstandig raadgevend ingenieur, ontwerper van o.m. enige stoomgemalen en in 1881 grondlegger van het ingenieursbureau J.van Hasselt en de Koning te Nijmegen (sinds 2001 Royal Haskoning). Hij schreef o.m. *Rapport over den waterstaatkundigen toestand van het waterschap van Vollenhove en over de middelen daarin verbetering te brengen* (met J.de Koning; 1912). Ref.: RHN p15.

Have, Nicolaas ten (Zwolle 1604 – Zwolle 8 juli 1650), cartograaf. Studeerde wiskunde en landmeetkunde in Groningen en Leiden en later ook theologie in Franeker. Was sinds 1635 conrector van de Latijnse school in Zwolle. Kreeg in 1639 opdracht voor het maken van een nauwkeurige kaart van de provincie Overijssel die in 1648 werd gedrukt: *Transisalanía provincia vulgo Over-IJssel*.

Havelte, in 1310 Hesselte, later Hesle, Hesselen en Westerhesselen: oud esdorp, sinds 1998 in de gemeente Westerveld, met ruim 3.000 inwoners, 9 km oostzuidoostelijk van Steenwijk. In 1310 telde het 22 huizen. In dat jaar verleende Philippus, deken van Steenwijk, in opdracht van bisschop Gwij van Avesnes, toestemming aan de bewoners van Uffelte, Hesselte en Hesselterveen (Kolderveen) een eigen kerk te bouwen. Deze werd gebouwd tussen Havelte en Uffelte, op de plaats van een vroegere kapel aan de oude heirweg halverwege Steenwijk en Ruinen. De kerk is, evenals die van Steenwijk, gewijd aan Sint Clemens. De naam zou, evenals die van Uffelte, afgeleid kunnen zijn van 'hofholte' (bosgebied behorende bij een hof of pachthoeve van de bisschop). Ref.: A. Waterbolk. *Van plaggenhut tot bungalow* (1989); W. P. Zwuup. *De Clemenskerk te Havelte en omgeving* (2006). Zie ook: vliegveld.

Havelterberg: (1) stuwwal 7.5 km ten oosten van Steenwijk, plaatselijk tot 19 m boven NAP. Natuurgebied grotendeels begroeid met bos en heide, in eigendom en beheer van Staatsbosbeheer (113 ha). Het glooiende landschap is zowel in geologisch als archeologisch opzicht buitengewoon interessant. Het gebied is op 20 juni 2013 onthuld als derde aardkundig monument van Drenthe. Ref.: S.W. Jager. *Rondom de Havelterberg, een archeologische kartering, inventarisatie en waardering* (1992); H.A. Visscher. *Op Geopad naar de Havelterberg bij Steenwijk* (2004). (2): plaats in de gemeente Westerveld (deels gemeente Meppel), 5 km ten oostzuidoosten van Steenwijk op de noordelijke helling van de Bisschopsberg. Een misleidende Drentse plaatsnaam. Van 1962-1992 lagen hier nucleaire wapens opgeslagen. Zie ook: WAAKS.

Havelte-West: natuurgebied (450 ha) ongeveer 5 km ten oosten van Steenwijk, in gebruik als militair oefenterrein. Eigenaar: Ministerie van Defensie. Ref.: H.T. Waterbolk. *Uit het leven van een landschap* (1999).

Haveman, Berend (Tuk 14 april 1884 – Steenwijk 15 april 1959), architect. Was van 1912 tot 1949 opzichter, later architect, bij de gemeente Steenwijkerwold. Daarnaast ook zelfstandig ontwerper van woningen, bedrijfsgebouwen en boerderijen. Ref.: SW p123.

haven: de eerste 300 m van het Steenwijkerdiep, vroeger gebruikt als haven van Steenwijk. In 1954 werd dit gedeelte gedempt en als parkeergebied ingericht. Zie ook: Balkengat, Gedempte Diep, Spoorhaven, Turfhaven.

havezate: Oost-Nederlandse benaming voor een ridderhofstede waaraan publieke rechten verbonden waren, zoals sinds het begin van de 13^e eeuw gold voor de Eese; zie daar. Ref.: A.J. Gevers, A.J. Mensema en J. Mooijweer. *De havezaten in het Land van Vollenhove en hun bewoners* (2004); CS p84-87. Zie ook: De Vos van Steenwijk.

Havinkakker (woonwijk Clingenborgh): doodlopende zijstraat van de Storrenhoeve. Deze veldnaam werd in 1381 vermeld.

Hazenbrug; zie: Varkenweidebrug.

Hazenpad: oude benaming van het voetpad van de Kallenkoterallee naar het Oerthepad.

HBS; zie: Rijks HBS.

Heel, Casparus Johannes van (roepnaam: Caspar; Groningen 20 december 1943), jurist. Studeerde rechtsgeschiedenis aan de RUG en de opleiding tot archivaris in Middelburg. Was van 1974-2006 provinciaal archiefinspecteur in Overijssel. Publiceerde veel over regionale geschiedenis, rechts- en kerkgeschiedenis, genealogie en zegelkunde. Schreef over Steenwijk: *Het vroegste verleden van Steenwijk* (1986) en *Steenwijk onder bisschoppelijk gezag* (2009).

heemraadschap; zie: waterschap.

Heemstra, Sjouke (Peperga 15 maart 1847 – Witte Paarden 29 december 1935), huisschilder die in het begin van de 20^e eeuw ook bekendheid kreeg door zijn bewerkingen van muziekstukken.

heer; zie: landsheer.

Heerenbrug: brug over het Kanaal Beukers-Steenwijk, als verbinding in de N333 tussen Steenwijk en Emmeloord. Tot 1929 lag hier een houten bruggetje over de Giethoornse Sloot; daarna was er een voetveer. De vaste brug uit 1952 werd in 1997 vervangen door een dubbele ophaalbrug van opmerkelijk ontwerp. Ref.: SW p520-521.

Heerendijk: voormalige oude veendijk, lopende van Zuidveen in westzuidwestelijke richting, waar sinds 1951 de Blokzijlseweg loopt. Vanaf de Heerenbrug (over de Giethoornse Sloot) vormde deze dijk tevens de grens tussen de vroegere kerspelen Steenwijkerwold en Giethoorn. Na ophoging in 1869 en verharding in 1872 bij Zuidveen ook wel Zanddijk of Westerdijk genoemd, verder naar het westen ook: Hooisdijk. De naam houdt verband met de bisschop van Utrecht, in de middeleeuwen de landsheer, ook als 'de Heer' aangeduid.

Heerenslagen: noordwestelijk deel van de Zuidermeenthe. Kadastrale aanduiding (1832) van landerijen tussen het Steenwijkerdiep en de Hooiweg, 1.5 km ten westen van de stad. Het waren langwerpige percelen grond van de Heer, de bisschop van Utrecht, die ze verpachtte aan de stad Steenwijk. De naam werd al in 1420 genoemd.

Heerenstraat(je) (ook: Papensteeg): oudere benamingen voor de Fruithofsteeg (zie daar). Genoemd naar de hier woonachtige kanunniken, vroeger aangeduid als 'heeren' of 'papen'.

Heerenweg; zie: heirweg.

Heering, Pieter (Enkhuizen 7 februari 1838 – Den Haag 7 december 1921), predikant, schrijver. Was van 1862 tot 1868 predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente Steenwijkerwold. In 1883 verscheen zijn *Overijsselsche Vertellingen*, dat vier herdrukken beleefde. Ref.: HM 1985 n4 p118-120; HM 2012 n4 p106-116.

Heerlijkheid Eese; zie: Eese.

Heer van Diezenvaart: oude, ongeveer 2 km lange turfvaart ten noorden van het gehucht Nederland, die de Roomsloot verbindt met de Kalenbergergracht. De naam Heer van Diezen heeft betrekking op de heer van Eese. Bij de kadastrale opnemingen werd zijn naam in dialect uitgesproken als "heer van d'Iese" en blijkbaar genoteerd als Heer van Diezen. Zie ook: Van Rechteren Limpurg.

Heggers, Gerrit (Steenwijk 10 februari 1784 – Steenwijk 9 maart 1836), koopman. Invloedrijk Steenwijker; raadslid. Eigenaar van huizen in de stad en percelen bouwland op de Steenwijker Kamp.

heide: hoge zandgrond begroeid met struikheide en verspreid geboomte. Door ontginning, vooral in de 19^e eeuw, verdwenen de heidevelden waarvan de namen voortleefden: Basserveld, Eeserveld, Friese Veld, Heideveld (of Woldveld), Onnaveld en Stads Heideveld; zie daar.

Heide, Gerrit Daniel van der (Rotterdam 6 juni 1915 – Kallenkote 18 september 2006), archeoloog, natuurkenner, publicist. Leidde van 1948-1974 het oudheidkundig bodemonderzoek in de IJsselmeerpolders en was beheerder van de musea Schokland en Ketelhaven, daarna van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. Was internationaal erkend als adviseur op het gebied van scheepsarcheologie en museumbeheer. Woonde sinds 1987 in Kallenkote en trad in 1996-1997 op als docent van de WAS. Ref.: HM 2006 n4 p150-152.

Heideveld, Het (vroeger ook: Woldveld): voormalig uitgestrekt heidegebied, ongeveer 4 km ten noordnoordwesten van Steenwijk. De gelijknamige charitatieve Vereniging werd opgericht op 2 juni 1819 door 64 geërfden van Steenwijkerwold ter ontginning en beheer van het gebied. De oppervlakte bedraagt 305 ha waarvan 213 ha wordt verpacht. In 1939 werd hier begonnen met ruilverkaveling, in 1949-1951 voltooid. Zie ook: Onnasche Heideveld. Ref.: DTV p160-161; HM 1989 n1 p3-16; M. van der Linde. *Het Heideveld, Boerenrepubliek aan de Reune* (2019); SW p450-451.

Heidinga, Gerrit (Steenwijk 25 mei 1946), administrateur. Was van 1976-2007 werkzaam als administrateur van de Woningbouwvereniging Steenwijk en Omstreken, daarnaast lid van de Commissie Stadsmuseum Steenwijk. Bestuurslid (sinds 2014) en penningmeester (sinds 2017) van de HVS. Liefhebber van kunst en cultuur. Schreef onder meer: *In het atelier van Rijkman Groenink* (2005).

Heij, Willem Hendrik (roepnaam: Wim; Waddinxveen 14 september 1941), humanistisch geestelijk verzorger. Was vanaf 1970 als geestelijk verzorger werkzaam bij resp. het Humanistisch Verbond en Defensie, sinds 1973 in Steenwijk. Bekleedde diverse bestuursfuncties op politiek (PvdA), maatschappelijk (Stichting Openbare Bibliotheek, Uitvaartvereniging De Laatste Eer) en cultureel gebied (gemeentelijke Commissie Beeldende Kunst, Stichting Instituut Collectie Krop). Schreef artikelen en boeken waaronder: *Kijk ons eens; Steenwijk in de Nederlandse literatuur* (met H. Klasens; 2002), *De mens en kunstenaar Hildo Krop* (2006) en *Steenwijk in de literatuur en beeldende kunst* (2009).

Heikens, Roelf Gijsbert Johan (Dordrecht 18 oktober 1917 – Tuk 7 augustus 1970) was ambtenaar ter secretarie bij de gemeente Steenwijkerwold in Tuk. Maakte in de 2^e WO vervalsingen van persoonsbewijzen en voorzag onderduikers van bonkaarten. Ref.: HM 2011 n2 p65.

Heilige Geest Bolwerk: aangelegd in 1627 bij de Gasthuispoort aan de zuidwestzijde van de stad, in 1870 afgevlakt.

Heilige Geest Gasthuis; zie: Gasthuis.

Heilige Geestpoort; zie: Gasthuispoort.

Heilige Geeststraat; zie: Gasthuisstraat.

heirweg (uitgesproken als “heerweg”, vroeger geschreven als Heerenweg): beschermde middeleeuwse wegverbinding tussen een handelscentrum en het achterland. Steenwijk is in de 8^e eeuw ontstaan als wijk- of stapelplaats aan de heirweg tussen Stavoren en Osnabrück. Deze weg heeft zijn bestaan te danken aan de opkomst en bloei (8^e tot 15^e eeuw) van Stavoren als havenplaats, met invoer van graan en uitvoer van vee, wol en zout als hoofdproducten. De heirweg diende vooral voor het transport van kudden koeien (ossen), later ook voor het vervoer met ossen- of paardenwagens. Van de oorspronkelijke route van deze heirweg konden verschillende delen worden getraceerd, ook van enkele aftakkingen en kruisingen. Zo is Coevorden ontstaan bij de kruising van de heirweg van Stavoren naar Osnabrück met die van Groningen naar Bentheim. Bij

Harenermolen, ten zuiden van Groningen, splitste de Hereweg zich: links richting Coevorden, rechts over Norg richting Stavoren en over Vries richting Steenwijk. Ref.: J.D. van der Tuin. *De oude heirweg van Stavoren over Steenwijk en Coevorden* (2012).

De route van de oude *heirweg* werd in de loop van de tijd verlaten. Bij Steenwijk kwamen omstreeks 1395 de *Steendijk* (thans Tukseweg), Woldbrug, Woldpoort en een verbinding met de tegenwoordige Woldpromenade tot stand. In 1830 werd de nieuwe straatweg van Zwolle naar Leeuwarden (Rijksweg 32) in gebruik genomen. Deze sloot in Tuk aan op de Tukseweg en heet tot Wollega de Steenwijkerweg. Vanaf de Oosterpoort verving deze nieuwe weg de *Zwarteweg* en de *zomerweg* en kreeg de naam Meppelerweg. In 1959 kreeg Steenwijk een rondweg (van Havelterberg tot Witte Paarden) waardoor het centrum ontlast werd van het drukke doorgaande verkeer. Hierop aansluitend werd in 1988 de nieuwe autosnelweg A32 in gebruik genomen.

Helder, Pieter (Steenwijk 11 februari 1907 – Nijeholtwolde 11 januari 1965), landbouwer. Sloot zich, wonende in Onna, in 1943 aan bij de NSB met alle gevolgen van dien voor hem en zijn gezin. Ref.: OS 2016 n2 p5-11.

Helenahoeve: in 1900 gebouwde ontginningsboerderij van de Maatschappij van Weldadigheid aan de Ronde Blesse, 1 km ten noorden van Willemsoord; in 1923 verkocht.

Hem, Pieter van der (roepnaam: Piet; Wirdum gem. Leeuwarderadeel 9 september 1885 – Den Haag 24 april 1961), schilder, ontwerper. Gerenommeerd schilder en politiek tekenaar, in Steenwijk bekend door het atelier dat hij vele jaren had bij Fredeshiem en een drietal schilderijen dat hij in 1948 maakte waaronder een gezicht op Steenwijk en het Steenwijkerdiep. Ref.: NBK; SO p95.

Hendrik, Z.K.H. Prins en H.M. Koningin Wilhelmina bezochten Steenwijk op 4 augustus 1913 ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Koninkrijk. Ref.: HM 1990 n4 p124. Zelf bezocht de Prins Steenwijk op 23 februari 1931, tijdens de herdenking van het ontzet van Steenwijk in 1581.

Hento; zie: Wiechers.

Herberg aan de Woldpoort: voormalige herberg aan het einde van de Woldpromenade, thans nummer 59. Ref.: HM 2003 n2 p50.

herbergen: logementen uit de tijd dat er nog geen hotels of motels bestonden. Het Veerhuis aan het Steenwijkerdiep (sinds ca. 1632) en Geertien in Muggenbeet (sinds 1887) zijn de enige nog overgebleven oude herbergen. Van de vele voormalige herbergen noemen we: de Stadsherberg in Wetering (vermeld in 1644); het Corps de Garde (vermeld in 1736, later Het Posthuis geheten, sinds 1991 Chinees restaurant); De Bonte Os in Tuk (genoemd in 1756, afgebroken ca. 1870); Het Zwarte Paard (18^e eeuw) in Zuidveen; De Gouden Engel (1801-2008) in Steenwijk en de herberg aan de Langedijk in Kallenkote (1807-1932 ; sinds 2006: Taman Indonesia). Ref.: R. Tienkamp. Schenkhuizen en taveernes (1976); SW p412-413 en 474-475. Zie ook: hotels.

Herdenkingsmonument 1944: te Kallenkote, 3.5 km ten oosten van Steenwijk, op de plaats waar 13 oktober 1944 zes mannen door de bezetter werden gefusilleerd: F.H. ten Berge, H.G. Bos, U. de Jong, P. Schipper, E. Verveer en J.A. de Vries. Het monument bestaat uit een plaquette op een grote zwerfkei in een halve cirkel van kleinere keien, ontworpen door Henk Kruiter, onthuld op 13 oktober 1999.

herenmud: oude vlaktemaat gelijk aan anderhalve mud of zes schepel; zie: Steenwijker Maat.

Herenslagen; zie: Heerenslagen.

herindeling; zie: gemeentelijke herindeling.

Hermans, Elisabeth Regina Maria (roepnaam: Liesbeth; Erica 14 oktober 1961) was van 1983 tot 2013 leerkracht aan de Sint Clemens basisschool in Steenwijk. Publiceerde over onderwijs en was columniste voor het CNV. Sinds 2014 bestuurslid en van 2016-2020 secretaris van de HVS.

Publiceerde in 2013 *Blik op Onna* en schreef meerdere levensverhalen. Ontving in 2017, samen met Wiebe Blauw, de Zilveren Veer van de gemeente, voor het opnieuw leven inblazen van de viering van Steenwijks Ontzet. Maakte, met Kobie Storm, een viertal documentaires over recente Steenwijker geschiedenis. Bracht, met Carolina Linthorst, in 2019 *Opgroeien in het Dal* uit. Is vanaf 1991 getrouwd met Jon Derks, hoofdredacteur van *Old Steenwiek* (zie daar).

Hermanshoeve: bungalow op landgoed de Eese, genoemd naar Herman Adriaan van Karnebeek wiens graf zich bevindt op de er tegenover gelegen familiebegraafplaats.

Hervormde Gemeente: kerkgenootschap ontstaan tijdens de hervorming aan het einde van de 16^e eeuw. In 2004 fuseerde de Nederlandse Hervormde Kerk met de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Er zijn eigen kerken te Steenwijk (Grote- of Sint Clemenskerk), Steenwijkerwold (Hervormde Kerk) en te Willemsoord (Hervormde Kerk). De Protestantse Gemeente Steenwijk heeft een dépendance in Eesveen (sinds 1906 Het Lokaal; sinds 1983 De Ontmoeting) en in Onnaveld (Ebenhaëzer). De Protestantse Gemeente Willemsoord ontstond in 1852, werd zelfstandig in 1867 en kerkt samen met Peperga en Blesdijke. Het archief van de Hervormde Gemeente werd in 2010 opgenomen in het Gemeentearchief Steenwijkerland. Bekende predikanten te Steenwijk waren: H. Bake, J. Bogerman, H.E. Deutelius, H. Dwars, J.C. Eijkman, H.E. Gravemeijer, P. Harritius, P. Hofstede, J.C. Jörg, S. Kooistra, W. Laan, J.P. van Leusden, C.A. Lingbeek, G. de Mey, P. Parson, G. de Roest, J. Rogerius, A. Rotterdam, G.H. van Senden, J. Sluiter, J. ter Steege, J. Stommelijs, A.M. van der Vlucht, J. Voskuyl, D.J. van Wezep, J. Wilbrink en H.J. de Zwart. Bekende predikanten te Steenwijkerwold waren: J. Camerlingh en P. Heering; te Willemsoord: H.H. Schipper en H.J. Trommel. Ref.: Archief HVS: CI; CS p80-83; HM 2012 n1 p2-9 en n4 p96; L. de Jonge. *Lijst van lidmaten van de Gereformeerde Kerk van Steenwijk 1645* (2005); L. de Jonge en R. Veenstra. *Inventaris van de archieven van de Nederlands Hervormde Gemeente te Steenwijk 1501-1951* (2010); SW p62-66. Zie ook: kerkelijke gezindte.

Hervormde Kerk (1): Grote Kerk; zie daar. (2): aan de Oldemarktseweg 94 te Steenwijkerwold. Laatgotische kerk, gebouwd in 1401 op de plaats van een (houten?) kapel uit 1285. De kerk is gewijd aan Sint Andreas. Het schip had oorspronkelijk een houten tongewelf. Het oudere koor is overdekt met een stergewelf. Rijk gesneden preekstoel in Slavonisch eiken uit het begin van de 18^e eeuw. Op de westgevel een houten klokkentorentje. In 1948 vond een inwendige restauratie plaats; bij de uitwendige restauratie in 1958-1959 werd een nieuwe consistorie aangebouwd. Ref.: Archief HVS: CP; SW p68-69; SV p343-345. (3): aan de Steenwijkerweg 159 te Willemsoord. De kerk werd gebouwd in 1852 door de Maatschappij van Weldadigheid en heeft een orgel dat als rijksmonument beschermd wordt. Ref.: SW p69-70.

Hesle of Hessele; zie: Havelte.

Hesseling: aanzienlijke familie met bezittingen in Steenwijkerwold, in 1456 wonende op Groot- en Klein Hesseling bij de Gerritshoek in Steenwijkerwold. Bekend waren Klaas (1368), Ludiken (1465) en Wolter Hesseling (1484).

Hesselingenbrug: provinciale ophaalbrug over het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl in de Hesselingendijk, 5 km ten westen van Steenwijk.

Hesselingendijk of Hesselinkdijk: zeer oude veendijk ongeveer 5 km ten westen van Steenwijk, aangelegd vanuit de hoge gronden van Steenwijkerwold zuidwaarts naar de Steenwijker Aa. In een oorkonde uit 1313 eist bisschop Gwij van Avesnes afstand van het wereldlijk gerecht van “Oy-edsgröpe tot Hesclersdijc in de parochiën Stenwic en Ysselhamme”. Deze dijk vormde de scheiding tussen het Ruxveen en de Wee. Ref.: ROU.

Hesselte; zie: Havelte.

Hesselterveen; zie: Kolderveen.

Heuga (naar de familienaam Van Heugten): voormalige tapijtfabriek aan de Meppelerweg met in de jaren tachtig bijna 500 medewerkers. Voortgekomen uit Verto en in de jaren negentig voortgezet door Betap (tapijtfabriek) en Crilux (tapijtververij en –drukkerij). Het fabriekscomplex werd in 2007 afgebroken.

Heulenbrug: vaste brug in de 16^e-eeuwse Gasthuisdijk waar deze, 4.5 km ten zuiden van Steenwijk, de Stouwe kruist. Een 'heul' is een opening (vergelijk 'hol'), in dit geval een door een brug overwelfde opening.

Heulendijkje: voormalig veendijkje dat bij de Heulenbrug langs de Stouwe liep en als waterkering fungeerde tussen de Drentse en Overijsselse venen ten zuiden van Steenwijk.

Heusdens, Christiaan Hendrik Wilhelmus (Bodegraven 20 oktober 1907 – Zwolle 12 november 1987; begr. De Zwaluwenburg, 't Harde), arts. Was van 1951 tot 1983 huisarts in Steenwijk en daarnaast gouverneur van Rotary Nederland. Ref.: SW p403.

Heuvel, De (1): voormalige bierbrouwerij achter de tegenwoordige woning aan de Meppelerweg 22. Deze werd in 1860 opgericht door de apotheker Jacob Klaasesz, waar van 1874 tot 1892 het zogeheten Heuveltjesbier gebrouwen werd. Vanaf 1919 was hier de lijstenmakerij, later meubelfabriek, van Nieweg en Banis, die in 1969 afbrandde. Ref.: HM 2009 n4 p13-18. (2): korte verbindingsweg tussen de Oostwijkstraat en de Meppelerweg. De naam, die betrekking heeft op het hoogteverschil, herinnert aan (1).

Heuvel, Hendrik ten (Meppel 27 mei 1787 – Steenwijk 11 augustus 1850), veerschipper. Kreeg bekendheid als redder van vele mensenlevens tijdens de overstromingsramp in 1825.

Heuvengracht: een ongeveer 1.5 km lange vaart even oostelijk van Kalenberg. Vormt de grens tussen de voormalige kerspelen Scheerwolde en IJsselham. De naam duidt op de hier voorkomende zandopduikingen ('heufden' = hoofden, kopjes).

Hidding (ook: Hiddinck): sinds 1487 genoemde familie die de erven Ooster- en Wester Hiddinge in de Oosterhoek in eigendom hadden. Bekendheid kregen: Geert Hidding, burgemeester van Steenwijk, en diens zoon Egbert (Steenwijk ca. 1600 – Hasselt februari 1658), musicus. Deze laatste kreeg als blinde een opleiding van Jan Pieterszoon Sweelinck in Amsterdam. Keerde in 1623 in Steenwijk terug en kreeg in 1627 een aanstelling als kerkorganist, sinds 1638 tevens beiaardier, in Hasselt. Ref.: SN p27.

Hiddingerberg (1): genoemd naar de familie Hidding van de erve “Campe oft Wolter Oldinghe”. Het is de oude naam van de Woldberg; zie daar. (2): motel met restaurant en zalencentrum aan de Woldmeentherand nabij de rijksweg A32, in 1992 hier gevestigd door Jacobus Oost; zie daar.

Hiemink, Dirk (Meppel 27 jan. 1881 – Steenwijk 12 nov. 1918) was sinds 1906 leraar voor het technisch tekenen aan de Ambachtsschool in Steenwijk. Hij overleed aan de gevolgen van de Spaanse griep.

Hiemsherne: 18^e-eeuws boerderijtje aan de Eiderberg 2, later in gebruik als vakantiehuis van Fredeshiem; zie daar.

Hildo Kropstraat (woonwijk Steenwijk-West): verbindingstraat (1983) tussen de P.C. Hoofdstraat en de Jan van Riebeeckstraat.

Hillebrands, Roelof: stadstromslager, werd in 1606 om het leven gebracht door Henricus Frankena. Ref.: HM 1984 n1 p22.

Hillegiesstraote: volksbenaming voor Gasthuisstraat.

Historisch Centrum Overijssel (HCO): gevestigd in de gebouwen van het voormalig Rijksarchief in Overijssel te Zwolle. Naast diverse provinciale en regionale archieven, zijn er ook zeer vele lokale archieven waaronder een aantal dat specifiek op Steenwijk en omgeving betrekking heeft. In de Openbare Bibliotheek Steenwijk heeft het HCO een Historisch Informatie Punt (HIP).

historisch erfgoed; zie hoofdstuk 16 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken: opgericht, op initiatief van J. Tuit en D. Weijdemá, op 9 april 1984 (in de voormalige Oudheidkamer) met als doel: het verdiepen en uitbreiden van de kennis op het gebied van de lokale en regionale geschiedenis. Dit doel wordt nagestreefd door het uitgeven van publicaties, het instellen en onderhouden van werkgroepen, het organiseren en ondersteunen van activiteiten, het leggen en onderhouden van externe contacten, het medewerken aan projecten van historisch belang en het verstrekken van informatie aan zowel de leden (in 2024: ruim 1.400) als andere belangstellenden. Ref.: HM 1994 n2 p36-43; SV p18-22.

Het verenigingstijdschrift *Historische Mededelingen* verscheen sinds 20 juni 1984 viermaal per jaar. Het is met ingang van 2016 voortgezet als *Old Steenwiek; Historische Mededelingen uit Stad en Wold*. Elk nummer bevat enkele artikelen van uiteenlopende aard, themanummers uitgezonderd. Verder verschijnen er monografieën en speciale uitgaven. Van de werkgroepen noemen we in het bijzonder de in 1992 opgerichte Werkgroep Archeologie Steenwijk en Omstreken (WAS) waarvan het werkgebied zich tot over de provinciegrenzen uitstrekt. De activiteiten van de vereniging bestaan verder uit het organiseren van lezingen, excursies en historische rondwandelingen. Met verschillende ‘zusterverenigingen’ worden contacten onderhouden door bezoek, tegenbezoek en het aangaan van ruilabonnementen op elkaars tijdschriften. Sinds 22 september 2006 beschikte de vereniging over een onderkomen in Gemaal De Meenthe aan de Sluisweg, sinds 1 september 2011 aan de Tramlaan 5 en sinds 22 augustus 2015 aan de Markt 60 in Steenwijk. Ref.: HM2012 n4 p134-136 en HM2015 n3 p70-71. Voor een overzicht van activiteiten gedurende de eerste twee decennia, zie: HM 1994 n2 en HM 2004 n2. Zie ook: WAS.

Hoek, Willem (Schiedam 8 februari 1863 – Ukkel, België 10 februari 1926) was van 1889 tot 1891 predikant van de Hervormde gemeente in Steenwijk. Oprichter van de lokale afdeling van de Nationale Christen Geheel Onthouders Verenging, bijgenaamd De Blauwe Knoop. Vertrok in 1892 naar Brussel, waar hij predkant werd van de Nederlands Evangelische gemeente. Zie ook: Geheelonthouderskoffiehuis.

Hoeksema, Jurjen Jan (Leens 26 mei 1930 – Laag Soeren 18 november 2012), bestuurder. Was gemeentesecretaris van Borger (1965-1970), burgemeester van Bellingwedde (1970-1978) en van Steenwijk (1978-1995). Schreef over de geschiedenis van Steenwijk onder meer: *Het bestuur der gemeenten (1940-1946)* (1985). Ref.: OSC 24 februari 1995 en 21 november 2012, WWN2.

hoektorens; zie: Sint Clemenstoren.

Hoeve Lama: boerderij aan de Zuidveenseweg 24, gebouwd in 1896. De naam duidt op de eerste eigenaar, Lambert Martens (1858-1927).

Hoevendijk: tot 1959 de oude benaming voor de Burg. G.W. Stroinkweg, van Zuidveen naar Onna. Dit deel van Zuidveen vormt een karakteristiek lintdorp.

Hof, Jan Gerrits (De Blesse ged. 7 september 1771 – Steenwijkerwold 15 juli 1846) was vele jaren korenmolenaar op de Baarsmolen.

Hof, Jan Jans (Makkinga 22 februari 1870 – Den Haag 23 oktober 1953), anarchistisch levenshervormer en natuurpropagandist. Was van 1893 tot 1920 onderwijzer aan de OLS in Giethoorn en trok veel op met de Steenwijker onderwijzer en boekhandelaar G.G. Kalsbeek. In de jaren dertig schreef hij een serie artikelen over natuur en volksleven in en rond Giethoorn en in 1953: *Giethoorn; ons Hollands Venetië, zoals ik het gekend heb*. Ref.: BWSA.

Hof Gelderding; zie: Gelderingen.

Hofjes (woonwijk Clingenborgh): kortsluitende zijstraat van het Koningsland. De naam duidt op vroegere volkstuintjes.

Hofstede, Petrus (Zuidlaren 1716 – Rotterdam 27 november 1803), predikant, hoogleraar. Was hervormd predikant in Anjum, Steenwijk (1743-1745) en Rotterdam. Was een uitgesproken Oranjepredikant die in Rotterdam promoveerde en tot hoogleraar werd benoemd vanwege zijn

predikantschap. Was lid van de Zeeuwsche Maatschappij van Wetenschappen in Vlissingen en publiceerde in de periode 1752-1786. Ref.: J.P. de Bie. *Het leven en de werken van Petrus Hofstede* (1899).

Hogebrug; zie: Hogewaterensbrug.

Hoge Huis; zie: Eese.

Hogeman, Joannes (kleinzoon van Willem Hogeman; Steenwijkerwold 2 mei 1828 – Slagharen 10 mei 1893), pastoor. Werd priester gewijd in 1861 en was kapelaan in Haaksbergen, Keijenberg, Soesterberg en Heeten. Vanaf 1871 was hij pastoor in Den Ham en Vroomshoop en sinds 1879 in Slagharen en Lutten. Was een verdienstelijk onderzoeker van de middeleeuwse geschiedenis van onze omgeving en maakte een vertaling van *Quedam Narracio*; zie daar. Schreef over onze regio: *De kerk te Runen, de eerste kerk in het zuidwesten van Drenthe, het noorden van Overijssel en de oostzijde der Stellingwerven* (1887) en: *Het oude graafschap Staveren* (1890).

Hogeman, Willem (Olst 13 februari 1774 – Steenwijkerwold 11 mei 1836), landbouwer en sinds 1819 secretaris van de Vereeniging Het Heideveld. Bezat een boerderij op Gelderingen met land langs de Gelderingensteeg. De voormalige Hoog(e)mansvaart is naar hem genoemd.

Hoge Meintje, Het: oude naam van het Noorderbolwerk; zie daar.

Hoge Tin; zie: Zwanennest Bolwerk.

Hogeveen, Wicher Pieter van 't (ook: Wycher Dik; bijnaam: 't Moffien; 1677 – 16 november 1719), crimineel. Werd door de magistraat van Steenwijk ter dood veroordeeld en opgehangen op het galgenveld. Ref.: HM 1984 n1 p20-25; HM 2006 n4 p144-149; OS 2016 n3 p18-20.

Hogewal (1): de zuidzuidwestelijke stadswal, tussen het Jan Snoeks Bolwerk en het Heilige Geest Bolwerk. Het is de hoogste van de Steenwijker stadswallen, ongeveer 12 m boven NAP, met een tussenberm (onderpad). Het bovenpad wordt ook wel Lange Pad genoemd. Hiernaar genoemd: (2): (woonwijk Clingenborgh): straat langs de zuidelijke stadsgracht, genoemd naar de tegenoverliggende stadswal

Hogewateren: in de 16^e eeuw gangbare plaatsnaam van de tegenwoordige dorpskern van Zuidveen. De naam duidt op de wat hogere ligging ten opzichte van het nabije Wateren (1); zie daar. Ref.: SV.

Hogewaterensbrug (in 1536 vermeld als “hooge brugge”): een andere naam voor de Zuidveensebrug. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer en kadastrale kaart van 1832): 203.456 / 532.520. In 1564 werd daar in de Langesloot te Zuidveen een verlaat gemaakt ter voorkoming van overstromingen in de veenderijen bij hoge waterstanden op de Steenwijker Aa.

Hogewaterensmolen: een in 1565 genoemde korenmolen in Hogewateren (Zuidveen); locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 203.65 / 532.60. Ref.: OAS p256.

Hogewind, Barend (Steenwijk 12 september 1850 – Steenwijk 2 juni 1931), winkelier, uitgever van ansichtkaarten. Had sinds 1879 een winkel in luxe artikelen aan de Woldstraat, later met een fotografisch atelier aan de Markt, thans nummer 36. Van 1901-1904 liet hij vier series fraaie prentbriefkaarten met Steenwijker stadsgezichten maken, waarschijnlijk van eigen clichés. Na zijn dood werd de zaak tot 1940 voortgezet door zijn schoonzoon Adriaan Jacob Velsen.

Hogewind, Berend Gerhardus (broer van voorgaande; Steenwijk 24 december 1856 – Dieren gem. Rheden 9 maart 1938; begr. Assen), was onderwijzer aan School B aan de Kornputsingel, later schoolopziener in Tondano N.O.I.

Hol, Willem (Haarlemmermeer 28 november 1895 – Baars 5 augustus 1963) was jachtopziener op de Eese, van 1927-1943 wonende in De Glazen Kast aan de Woldweg. In de 2^e WO verzorgden zijn echtgenote en hij lange tijd de kost en inwoning van de Amerikaanse piloten F.J. Gerritz en Bill Rye. Ref.: HM 2011 n2 p70.

Holenpathe; zie: Oldeholtgade.

Hollander, Albert (oom van de volgende; Wetering gem. Steenwijkerwold 24 februari 1868 –

Steenwijk 14 juni 1936), veehouder en veenopzichter. Was tot 1 januari 1932, toen de Dieptol werd opgeheven, de laatste tolgaarder aan het Eind van 't Diep.

Hollander, Bastiaan (Wetering gem. Steenwijkerwold 29 april 1887 – Meppel 25 januari 1964), firmant van Van Kerkvoorde & Hollander; zie daar.

Hollandschedijk; zie: Oude Nieuwlandsdijk.

Hollandsche Weide: voormalig weidegebied ten noordoosten van de Oosterpoort.

Holleboom, Antonie (roepnaam: Antoon; oudoom van volgende; Dalfsen 17 juli 1864 – Enschede 6 november 1946), molenmaker. Zette het timmerbedrijf van zijn vader aan de Gasthuisstraat voort; genoot in de wijde omgeving bekendheid als molenmaker. Ref.: DTV p17-18..

Holleboom, Johannes Alexander (roepnaam: Jan; Steenwijk 4 september 1920 – Steenwijk 23 februari 2001), aannemer, organist. Was sinds 1940 organist van de Rooms Katholieke Sint Clemenskerk in Steenwijk, waarvoor hij in 1967 de pauselijke onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice ontving. Ref.: OSC 28 jan. 2019.

Holsloot (ook: Hoolsloot, Holtsloot of Houtsloot); oude afwateringssloot van het Eesermeer tot de Baarsdijk, 2.75 km. Werd in 1654 aangewezen als grens tussen het landgoed Eese en Eesveen.

holt: dialect voor 'hout', een hoger gelegen bosgebied, meestal op zandgrond. Zie ook: wold.

Holt, Jan Willem Antonius Dominicus ten (Hengelo 8 november 1946), taalkundige. Studeerde en onderzocht diverse Germaanse talen aan verschillende universiteiten. Schreef taalkundige publicaties en een transcriptie van het keurboek (1579) der stad Steenwijk: *Diplomatische uitgave van het keurboek van de stad Steenwijk* (1986). Ref.: WWN2.

Holte, Ten (ook: Ten Holthe): voormalige erve aan de noordkant van het dorp Steenwijkerwold. Was in 1382, als bezit van de bisschop van Utrecht, in leen bij Johan Sloet. De naam was in 1832, als Ten Holten, de kadastrale aanduiding van land ten noordoosten van het dorp Steenwijkerwold.

Hoofdakker, Rutger Hendrik van den (pseudoniem: Rutger Kopland; roepnaam: Rudi; Goor 4 augustus 1934 – Glimmen 11 juli 2012), psychiater, schrijver en dichter. Deskundige op het gebied van depressiebestrijding door lichttherapie en slaapverschuiving. Was van 1981-1995 hoogleraar biologische psychiatrie aan de RUG. Daarnaast een bekend schrijver en dichter die meermalen Steenwijk in zijn werk vermeldt; zijn ouders woonden lange tijd in Steenwijk waar zijn vader directeur van de gasfabriek was. Hij debuteerde in 1966 en won in 1988 de P.C. Hooftprijs voor zijn gehele oeuvre.

hoofdkerk; zie: dochterkerk.

Hoofien, Jacob (Steenwijk 25 mei 1846 – Utrecht 5 maart 1886), leraar, geestelijke. Was sinds 1866 leraar in de Hebreeuwse taal en letterkunde, geschiedenis en oudheden te Amsterdam en van 1875 tot aan zijn dood rabbijn in Utrecht. Schreef van 1870-1882 boeken en artikelen over het jodendom, de Hebreeuwse taal en het oud-joodse familieleven. Ref.: NBW 1 p1150-1151.

Hoogewegsbrug: provinciale ophaalbrug over het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl in de Hoogeweg, 0.3 km ten zuidoosten van Ossenzijl.

Hoogmansvaart: een voormalige 1.5 km lange wetering van de Gelderingse Slagen naar het Steenwijkerdiep, ongeveer 3.5 km westelijk van Steenwijk. Kruiste de Hooidijk met een brug en liep vervolgens in zuidelijke richting naar de Woldslagen. Genoemd naar Willem Hogeman, wiens land onder Gelderingen hierop afwaterde.

Hoogte, De: gebied met hoger gelegen dekzandruggen, 1 km ten zuidoosten van Huis Eese.

Hoogte van Thij: oude benaming van de stuwwal ten noordwesten van Thij, 13 m boven NAP. Na 1285 is hierop het dorp Kerkbuurt ontstaan dat sinds 1972 Steenwijkerwold heet.

Hoogthij: sinds 2010 multifunctioneel centrum aan de Oldemarktsewg 117 in Steenwijkerwold.

hoogwateralarmering: tijdens stormvloed op de voormalige Zuiderzee werden de bewoners langs de Zuiderzeedijk gewaarschuwd voor overstromingsgevaar door schoten afgevuurd door een

hoogwaterkanon. Ref.: DTV p20-23.

Hoogwolde: villa aan de Meppelerweg 61, in 1904 gebouwd in art nouveau stijl naar ontwerp van B. Rouwkema; gemeentelijk monument. Heeft van 1938-1984 gediend als Protestants (of: Christelijk -) Militair Tehuis.

Hooijdijk: oorspronkelijk een dijk ter weerszijden van de Steenwijker Aa tot ongeveer 5 km westelijk van Steenwijk. De dijk op de linkeroever heette Heerendijk, die op de rechteroever heette behalve Hooijdijk ook wel de Ruxvenigerweg. Deze laatste strekte zich uit van de Tukseweg tot aan de Woldlakeweg.

Hooijdijk/Dolderkanaal: bedrijventerrein ten noordwesten van Steenwijk, ca. 10 ha.

Hoomoedt, Adolphanus (roepnaam: Dolf; Steenwijk 8 mei 1918 – Heerenveen 18 januari 1971), sigarenwinkelier, tekenaar. Was lichamelijk gehandicapt en veelzijdig begaafd. Dreef van 1938-1964 een kiosk aan de Gasthuispoort. Was daarnaast een talentvol (pen-)tekenaar en schilder van landschappen en portretten. Ref.: OSC 15 juni 1988; SW p385-386.

Hoomoedt, Hermina Petronella (roepnaam: Mini; zus van Dolf; Steenwijk 12 maart 1931 – Heerenveen 23 september 1997), geboren in de Bloemenbuurt. Genoot vanwege haar niet-alledaagse verschijning grote bekendheid in Steenwijk en omgeving. Zij was een klein schrander vrouwtje, goed op de hoogte van het lokale nieuws. De cabaretgroep Fragment bezong haar in: *Kennie Mini?*. Ref.: OS 2024 n3 p27-29; OSC 18 oktober 1991.

Hooms, Maria Henriëtte (Rotterdam 4 maart 1826 – Zuidveen 18 februari 1913), evangeliste, echtgenote van Dirk de Gilde; zie daar.

Hoop, Abraham Johan van der (schoonzoon van David Thomassen à Thuessink; Arnhem 29 januari 1775 – Steenwijk 3 oktober 1826), bestuurder. Was wethouder en Statenlid in Groningen. Verhuisde om gezondheidsredenen naar Huize De Bult waar hij kort daarna overleed aan de zogenoemde Groninger ziekte, een malaria-epidemie. Hij werd begraven in het koor van de Grote Kerk. Dochter Elisabeth Maria Magdalena (Betsy) was getrouwd met de staatsman en historicus Guillaume Groen van Prinsterer. Ref.: OS 2023 n2 p17-20.

Hoop, De; zie: Wasserij Spitzen.

hoopstede: opslagplaats, met name waar gedroogde turf werd opgestapeld voor verschepping.

horeca. Bekende namen uit de geschiedenis van de Steenwijker horeca: Jacobus Oost, Timo Osse, Willy Rutgers, Harm Stroeve en Ger Vos. Ref.: SW p479-480. Zie ook: herbergen; hotels.

Horst, De; zie: Oosterbolwerk.

Horst, Johan Gerhard Henri ter (zoon en opvolger van volgende; Steenwijk 18 juni 1841 – Amsterdam 30 oktober 1892), was van 1868-1876 notaris te Steenwijk, daarna in Amsterdam.

Horst, Rudolph Johan Joseph ter (Leeuwarden 25 maart 1811 – Zwolle 24 december 1885), was van 1839-1868 notaris te Steenwijk, sinds 1876 wonende te Zwolle.

Horst, Salomon van der (Steenwijk 1868 – Laag Keppel 21 december 1925; begr. Steenwijk JB), manufacturier. Bekende joodse Steenwijker koopman en winkelier aan de Markt (De Bijenkorf), vele jaren voorzitter van de kerkeraad. Ref.: POR p140.

Hospitaal van de Heilige Geest; zie: Gasthuis.

hotels. In 1958 telde Steenwijk zeven hotels: Bakker, Blok (later: 't Geveltien, aan de Markt), De Gouden Engel, De Kroon, Het Trefpunt, Oosterveen en Van der Woude. Bij een totale capaciteit van 69 bedden, waren er in genoemd jaar 1878 gasten onder wie 210 buitenlanders. In 2008 waren er binnen de voormalige gemeente Steenwijk drie hotels: De Eese, Hiddingerberg en Stadslogement, met totaal 97 kamers. Zie ook: herbergen.

hotte: plaatselijke benaming van roodbruin veen zoals werd aangetroffen langs de bovenloop van de Steenwijker Aa.

Houthaven: straatnaam die herinnert aan een voormalige insteekhaven aan de zuidkant van het

Steenwijkerdiep te Steenwijk. Deze behoorde bij de houtzaagmolen die Salco Meesters hier in 1846 liet bouwen. De Houthaven werd in 1949 gedempt. Zie ook: Molen van Salco Meesters.

houtschoolbranden: bedrijvigheid die in 1951 voor het laatst plaats vond op landgoed De Eese. Ref.: DTV p114-116.

Houtwal: vroegere naam van de kade aan de zuidkant van het Steenwijkerdiep te Steenwijk. Hier bevonden zich de houtzaagmolen en loodsen van de familie Tromp Meesters.

Houwer, Dirk (Steenwijk 29 mei 1911 – Meppel 6 juni 1957), winkelier. Nam in 1937 Het Kaashuis in de Woldstraat over van G.W. Petersen. Na zijn dood werd de zaak voortgezet door zijn vrouw To en zoon Jack die in 1965 de winkel verkochten aan Lucas Kwant. Ref.: OS 2017 n2 p9-11.

Houwer, Gerrit (Tuk 14 juli 1905 – Steenwijk 21 juni 1980), winkelier, uitgever van ansichtkaarten. Nam omstreeks 1930 een galanteriewinkel in de Oosterstraat over, waar hij ook fraaie ansichtkaarten met stads- en dorpsgezichten van Steenwijk en Steenwijkerwold verkocht. Zijn schoonzoon zette de zaak om tot een franchisebedrijf van de Hema.

Houwer, Jacob Johannes (roepnaam: Jaap; Steenwijk 12 augustus 1936), onderwijzer, handelaar. Was van 1958-1960 korte tijd onderwijzer in Dwarsgracht, Kerkbuurt en Steenwijk en van 1961-1992 handelaar voor de granen- en veevoederindustrie. Schreef: *Familie Houwer-Houwink* (2001), *De familie van Jonkman, broodbakker in de Weerribben* (2003) en *Steenwijk, hoofdstad van Steenwijkerland* (2008).

Hove, Jan ten (Kampen 1960), historicus. Studeerde geschiedenis aan de RUG. Werkt sinds 1987 als zelfstandig historicus in Zwolle. Ontving als zeer productief publicist de prijs voor het Overijssels Boek van het Jaar 2012, de Ithakaprijs (2018) en de Mr. J.W. Racerprijs (2022). Van zijn vele publicaties noemen we: *Turfmakers en boterkopers; de geschiedenis van IJsselham, Ossenzijl, Kalenberg, Paasloo en Oldemarkt* (met F.D. Zeiler; 1996), *Bij Wichersons meule gaat alles mit stoom; de geschiedenis van houthandel Wicherson 1854-1995* (1996) en *Genealogie Wi(e)chers en Wi(j)cherson, Bootsman, Hento, De Boer, Bijkamp; een Overijssels-Drents geslacht* (met J. Wiechers; 1996).

Hovens Gréve BV, Drukkerij: boek- en offsetdrukkerij en uitgeverij, ook van familie-, reclame- en handelsdrukwerk en ansichtkaarten, tevens kopieer- en printservice. Opgericht in 1866 door G. Hovens Gréve, later opgevolgd door K. Hovens Gréve, in 1960 door U. Koenen, van 1967-1988 door B.J. van Doorne en tot 2018 door diens beide zoons. Ref.: OS 2017 n3 p 28; OSC 17 mei 1991; OSC 27 juli 2018; SO p100-101;SV p366-368; SW p502-503.

Hovens Gréve, Coenraad (Haarlem 8 maart 1790 – Steenwijk 28 maart 1874), was 48 jaar predikant van de Doopsgezinde Gemeente in Steenwijk.

Hovens Gréve, Gerard (zoon van voorgaande; Steenwijk 30 december 1836 – Geel, België 23 januari 1905), drukker, uitgever. Vestigde in 1866 een drukkerij in de Woldstraat te Steenwijk, sinds 1894 in de Onnastraat. Begon op 1 juli 1869 met het drukken en uitgeven van de Oprechte Steenwijker Courant, in 1957 overgenomen door Boom in Meppel.

Hovens Gréve, Koenraad (zoon van voorgaande; Steenwijk 30 juni 1867 – Amersfoort 8 november 1951), uitgever, voortzetter van de door zijn vader opgerichte drukkerij en uitgeverij.

huchten; zie: Stadsmolen.

Huender, Willem (Nijbroek, gem. Voorst 20 december 1834 – Steenwijk 27 januari 1913), was van 1876-1913 notaris te Steenwijk. Ter nagedachtenis van zijn inzet voor de ontsluiting van het gebied tussen Vledder en Appelscha in de periode van 1907-1917, staat op de brink in Doldersum een gedenknaald en werd de weg van Doldersum naar Wateren naar hem vernoemd.

Huis Eese; zie: Eese.

huishoudschool; zie: Landbouwhuishoudschool.

huisindustrie: in eigen huis verricht productiewerk, vroeger vooral tijdens de wintermaanden en dikwijls met medewerking van de gezinsleden. Zie ook: mattenvlechterij, sigarenindustrie.

Huis in 't Veld, Cornelis Johannes George (roepnaam: Kees; Steenwijkerwold 11 januari 1949), leraar. Was van 1971-1975 leraar te Slagharen, tot 1977 te Ellekom en sindsdien te Meppel. Is, sinds de oprichting in 2001, voorzitter van de Stichting Mr. J.C. Bloem-poëzieprijs; zie daar. Samensteller en schrijver van *In herinnering J.C. Bloem 1966-2001* (2001).

Huis in 't Veld, Theodorus Cornelis Antonius (Steenwijkerwold 25 november 1926 – Steenwijkerwold 9 juni 1996), onderwijzer. Begon in 1946 als onderwijzer in Blauwhuis, in 1949 in Heerenveen, in 1957 aan de Sint Clemensschool in Steenwijk en was van 1961-1985 hoofd van de Don Boscoschool in Gelderingen. Ref.: Steenwijker Expres 14 augustus 1985.

Huisman: generatie van scheepstimmerlieden die in de 2^e helft van de 19^e eeuw een scheeps- en punterwerf hadden in Verlaat (gem. Steenwijkerwold): Jan Jans (Blauwe Hand gem. Wanneperveen 2 december 1811 – Verlaat 27 december 1901), zoon Jan (Verlaat 20 augustus 1845 – 12 november 1908) en kleinzoon Jan (Verlaat 24 november 1879 – Steenwijk 9 september 1960).

Huisman, Cornelis (roepnaam: Cees; Gouda 13 mei 1953), historicus, leraar, predikant. Studeerde geschiedenis en theologie aan de RU van Utrecht waar hij in 1983 promoveerde. Was van 1973-1985 leraar geschiedenis in Gouda en Rotterdam, daarna predikant in Heusden. Van 1990-2000 was hij predikant in Steenwijkerwold. Schreef: *Ds. Johannes Camerlingh, predikant te Steenwijkerwold van 1723-1757* (1994).

huisnummering: werd in Steenwijk ingevoerd in 1852, in Steenwijkerwold vier jaar later. De nummering liep per wijk. In Steenwijk werd in 1870 overgegaan op het gebruik van straatnamen, in Steenwijkerwold gebeurde dit in 1959.

Huis Paasloo; zie: Paasloo (3).

Huis te Ruinen; zie: Oldenhaven.

huisvesting; zie: woningbouw, woonomstandigheden.

Huis Westerbeek; zie: Westerbeek.

Huize Bergstein; zie: Bergstein.

Huize Bergzicht; zie: Bergzicht.

Huize De Bult; zie: Bult.

Huize De Kom; zie: Kom.

Huize Ronde Blesse; zie: Ronde Blesse.

Hulstijn, Teunis Francis (Varik 10 april 1838 – Steenwijkerwold 19 april 1900), architect. Woonde en werkte sinds 1868 in Thij. Hij begeleidde in 1870 de bouw van de nieuwe synagoge op de hoek van de Gasthuisstraat en de Kornputsingel en was de ontwerper van villa Oostwold in Tuk.

hunebedden: prehistorische graven, vervaardigd uit grote zwerfstenen, gebouwd door mensen uit de trechterbekercultuur (ca. 2.800-2.200 v.C.). De graven zijn langwerpig van vorm en hebben een ingang aan de zuidzijde. Oorspronkelijk waren ze overdekt door een zandheuvel en omgeven door een stenenkrans. Het voormalige hunebed op de Eese lag op minder dan 100 m van de in 1683 vastgestelde Drentse grens. De exacte ligging was: 204.99 / 539.99. Het was, met dat van Mander, het enige in Overijssel. In 1781 werd het in tekening gebracht door Petrus Camper; omstreeks 1845 is het vernield en daarna geheel verdwenen. De naam 'hunebedden' is van Duitse oorsprong; in Drenthe sprak men vroeger van 'steenbergen'. Ref.: A.E. van Giffen. *Het verstoorde hunebed op de Eeze bij Steenwijk* (1924); Archief HVS: KE; H. Bouwman. *Hoe een hunebed uit Drenthe verdween* (2012).

Husse, De: een voormalige kleine eendenkooi aan de zuidwestkant van Witte Paarden. Het langwerpige water van ongeveer 6x60 m werd in het begin van de vorige eeuw wel als ijsbaan gebruikt door kinderen uit Thij en Witte Paarden. De naam komt van het Middelnederlands 'hissen'

of 'hussen', in de betekenis van 'opjagen'.

Huttenberg: voormalige nederzetting ten zuiden van Willemsoord, bewoond door kolonisten die zich, al of niet vrijwillig, een hut als onderkomen bouwden. In de 20^e eeuw werd het gebied gesaneerd en in 1911 werd de naam veranderd in Marijenkampen. Ref.: OS 2022 n2 p4-14.

Hylkema, Tjeerd Oeds Ma Hylke (Leek 16 juni 1888 – Zeist 12 september 1962), predikant. Was van 1912 tot 1929 predikant van de Doopsgezinde Gemeente Giethoorn. Was zeer actief op sociaal - en cultuurhistorisch gebied; stichter van jongerenclubhuis Het Kraggehuis (1918) in het Bovenwilde te Giethoorn en het ontmoetingscentrum Fredeshiem (1929) ten noorden van Steenwijk. Schreef onder meer: *Fredeshiem, herinneringen van Ds. T.O. Hylkema* (1960). In Giethoorn is een weg naar hem vernoemd. Ref.: HM 2005 n4 p106-118.

ICV: Industriële en Commerciële Vereniging Steenwijk en Omstreken, in 2001 omgedoopt tot Business Club Steenwijkerland.

Iersel, Gerardus Clemens Maria Casper van (roepnaam: Gerard; Eindhoven 8 juni 1934), beeldend kunstenaar. Veelzijdig tekenaar en schilder van architectuur, composities en landschappen, beeldhouwer en vormgever van monumenten, kleinplastiek, wanddecoraties, mozaïeken en glasapplicaties. In Steenwijk sinds 1972 bekend van het roestvaststalen plastiek voor de ingang van het NS-station. Ref.: OSC 28 jan. 2019.

IJpenhof: begraafplaats aan de Eesveenseweg te Eesveen, aangelegd in 1913.

ijsbaan: van 1926-2004 aan de westzijde van de Tukseweg, over de Dolderbrug, op de voormalige Achterslagen. De Steenwijker IJclub werd opgericht op 20 mei 1926 als voortzetting van de oude club Onder Ons. Naast de exploitatie van de natuurijsbaan, werkt men mee aan regionale toertochten. In 2006 werd bij Verlaat een andere locatie als ijsbaan bestemd. Ref.: HM 2001 n4 p94-103; OS 2017 n1 p27-29; OS 2023 n1 p12-13.

ijskelders: ondergrondse ruimten, afgedekt door een heuvel van grond, bedoeld als koelruimten. Ze werden 's winters deels gevuld met ijsblokken uit open water. In het Park Rams Woerthe zijn er twee bewaard gebleven.

IJsselacademie, Stichting: door de Provincie Overijssel gefinancierd kenniscentrum voor onderzoek van regionale geschiedenis, taal en cultuur in Overijssel. Sinds 1977 in Kampen, in 2022 voortgezet als Stichting Overijssellacademie in Zwolle.

IJsselham (1): buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, 11 km westnoordwestelijk van Steenwijk, 2 km ten zuidwesten van Oldemarkt, met ongeveer 80 inwoners. Zeer oude nederzetting, al in 1245 genoemd als Sileham, met een kerk, gewijd aan Sint Stefanus, behorende tot het Sint Odulfsklooster bij Stavoren. Was in de 13^e en 14^e eeuw het toneel van twisten tussen de bisschop en de Stellingwerwers. In 1313 eiste de bisschop van hen 48 hoeven bij Yselhamme terug te geven. IJsselham verplaatste zich met de vervening naar het oosten. Een deel van de bevolking vestigde zich aan de Zuiderzeedijk, waar in 1418 vanuit IJsselham een kerk gesticht werd in Den Hamme, later Blankenham genoemd. Door ontvolking niet langer in staat de eigen kerk te onderhouden werd het schoutambt in 1675 met Oldemarkt en Paasloo samengevoegd. De kerk ging in 1730 over naar Oldemarkt. De locatie van de voormalige kerk (gebaseerd op GAN p507 en de kadastrale kaart van 1832): 195.6 / 531.2. De kerktoeren werd in 1810 afgebroken, het vervallen kerkhof bestond nog tot ver in de 19^e eeuw. Ref.: J. ten Hove en F.D. Zeiler. *Turfmakers en boterkopers; de geschiedenis van IJsselham, Ossenzijl, Kalenberg, Paasloo en Oldemarkt* (1996); ROU.

(2): voormalige gemeente, in 1973 ontstaan bij de gemeentelijke herindeling van Noordwest-Overijssel door samenvoeging van de gemeenten Blankenham, Kuinre en Oldemarkt, met Oldemarkt als hoofdplaats. In 2001 is deze gemeente opgegaan in de nieuwe gemeente Steenwijkerland. Ref.: W.J. Formsma en A.J. de Raat-Giljam. *Inventaris van de oude archieven*

van de gemeente IJsselham (1932, aangevuld 1978; 1980); H. Stalknecht. *De heren van het kerspel; de geschiedenis van het kerspel IJsselham in de 20^e eeuw* (1999).

IJzeren Brug: stalen viaduct over de spoorlijn bij Witte Paarden, op 2 juni 1867 in gebruik genomen. Het werd in 1927, toen het spoor verdubbeld werd, vervangen door een breder viaduct met grotere overspanning en in 1952 wegens elektrificatie met 45 cm verhoogd. In 2021 werd de brug volledig vernieuwd. Ref.: OSC 30 juni 2021.

immuniteit; zie: Lok.

Indisch Monument: gedenkteken in 1997 opgericht door het Comité Indisch Monument Steenwijk. Het bevindt zich in het Slingerbosje aan de oostzijde van de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg, waar op 15 augustus de jaarlijkse dodenherdenking plaats vindt. Het kunstwerk bestaat uit een door Annica Koot vervaardigd plastic *Een gebroken tegel*.

industrie. Ongeveer één derde van de werkende bevolking is werkzaam in de industrie. In de 19e eeuw stond Steenwijk vooral bekend om bedrijfstakken als: leerlooierij, houtzagerij, sigaren- en tabaksindustrie, maalterij, lijm-, verf- en inktfabricage, touwslagerij en riet- en mattenvlechterij. In de vorige eeuw kwamen (en gingen) enkele bijzondere fabrieken: Monsieur's meubelfabriek (1898-1962), Pasman's Exportslachterijen en Fabrieken (1916-1938), de Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek ESKAF (1919-1927) en de speelgoedfabriek 't Poppenrijk (1953-1976), bekend van het Wildebras speelgoed. In 1949 waren ongeveer 250 mensen werkzaam in de voedings- en genotmiddelenindustrie, 200 in de houtbewerking, 150 in de metaalindustrie, 125 in de chemische industrie en 80 in de kledingindustrie. In de 2^e helft van de vorige eeuw nam vooral de kunststofverwerkende industrie een grote vlucht. Met name bedrijven als Dyka BV, Kornelis Caps & Closures en Eleq BV (voorheen: Faget) hebben bijgedragen tot het begrip Steenwijk Kunststofstad. Van de verschillende industrieterreinen is De Dolder het oudste, en Groot Verlaat, ten westen van de stad, het grootste van Noordwest-Overijssel. Zie verder hoofdstukken 11 en 17 van het boek *Steenwijk Vestingstad*. Zie ook: bedrijventerreinen.

infrastructuur; zie hoofdstuk 12 van het boek *Steenwijk Vestingstad* en SW p439-449.

Ingen, Jhr. Hendrik Pilgrim Marius Cato van (Kampen 14 februari 1816 – Kampen 3 juli 1874), jurist. Werd in 1851 beëdigd als advocaat bij de provinciale gerechtshoven van Overijssel en Gelderland, was in 1852 burgemeester en secretaris van Gramsbergen en van 1854-1864 burgemeester van Steenwijkerwold.

inpoldering; zie: Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove; Oostermeenthe; Steenwijker Laagveenontginning.

Instituut Collectie Krop; zie: Stichting Instituut Collectie Krop.

inwonertal; zie: bevolking.

Irisplein (woonwijk Steenwijk-West): sinds 1922 centrum van de Bloemenbuurt en het 'Rooie Dorp', waar de Irisstraat uitkomt op de Tulpstraat. Ref.: SW p276.

Irisstraat (woonwijk Steenwijk-West): straat (1975) in de Bloemenbuurt, verbindt de Tulpstraat met de Gasthuislaan.

Islamitische Stichting Nederland: heeft sinds 1988 in Steenwijk een eigen gebedsruimte, de Tuba Moskee. Gevestigd in de voormalige Marechausseekazerne, Gasthuislaan 20.

Israëlitische Gemeente, Nederlands- ; zie: joodse gemeente.

Isselmuden tot Paeslo en Zwollingerkamp, Hendrikus baron van (ged. Steenberg 17 april 1719 – Wanneperveen 24 november 1774) was, namens de Ridderschap van Overijssel: gedeputeerde bij de Staten Generaal (1747-1753), gecommitteerde bij de Admiraliteit van Amsterdam (1763-1765) en bij de Admiraliteit van het Noorderkwartier (1769-1771). Hij woonde op de havezate Huis Paasloo en had als zomerverblijf Zwollingerkamp in de Roekebosch bij Wanneperveen. Ref.: SO p31.

Isvhene: oude schrijfwijze van Eesveen; zie daar.

Jaarboekje voor Steenwijk: sinds het begin van de 20e eeuw een gemeentegids uitgegeven door G. Hovens Gréve. Na de 2e WO nam het de functie van de *Steenwijker Almanak* over, sinds 1973 verscheen het onder de naam *Kijk op Steenwijk* en sinds 2001 heet het *Kijk op de Kop*.

jaarmarkten; zie: markten.

Jaarsma, Marten Douwes (Koudum ged. 6 augustus 1682 – Steenwijk begr. 25 mei 1752) was van 1700-1751 organist van de Grote Kerk in Steenwijk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

jacht: het vangen en doden van in het wild levende dieren als middel van bestaan, als liefhebberij en/of als methode van natuurbeheer. Al in 944 verleende de Duitse koning Otto I de Grote aan Balderik, bisschop van Utrecht, het jachtrecht in het tegenwoordige Noord-West Overijssel. Zie ook: eendenkooi; natuurlijk milieu. Ref.: OS 2019 n4 p 24-29; OS 2024 n4 p4-11; SW p 511.

jachthaven: sinds 1987 aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep, op de plaats van het voormalige Balkengat.

Jacob Catsstraat (woonwijk Steenwijk-West): korte verbindingsstraat (1969) tussen de P.C. Hooftstraat en de Jan van Riebeeckstraat.

Jacobs van den Hof, Gijsbert Jan (signeerde: Gijs Jacobs; Arnhem 24 maart 1889 – Arnhem 4 april 1965), beeldend kunstenaar. Was tekenaar en beeldhouwer (autodidact) van figuren en monumenten. Maakte in 1942 het imposante grafmonument voor de familie Stroink op de begraafplaats Vrede Hof in Willemsoord. Ref.: NBK.

Jacobson, Nehemia Salomon (Den Haag 7 januari 1802 - Veenhuizen 1865) was van 1838-1862 voorganger van de toenmalige synagoge en leraar aan de joodse school in De Pol.

Jager, Karel (Nieuweschoot 25 november 1941), dirigent, muziekdocent. Nam op jonge leeftijd lessen concerthoorn bij de musicus Paul Ruiter en volgde een conservatoriumopleiding in Zwolle. Was van 1973-1999 dirigent van de Christelijke Brassband Crescendo en gaf muzikles in het voortgezet onderwijs waaronder de CSG Eekeringe in Steenwijk.

Jagershuis; zie: De Koepel.

Jalink, Jan Benjamin (Goor 1779 – Steenwijk 5 augustus 1830), koopman. Had een winkel en slijterij aan de noordzijde van de Markt op de hoek van de Kerkstraat.

Jan fen'e Gaestmar; zie: Frysk Selskip -

Jan, Meester; zie: Matheijesz.

Jan Snoeks Bolwerk (ook: Zuiderbolwerk, Kleirondeel of Rondeel): in 1627 aangelegd aan de zuidzijde van de stad, in 2000 volledig gereconstrueerd. Het hoogste van de acht bolwerken: 13.20 m boven NAP.

Jan Steenstraat (woonwijk Steenwijk-West): verbindingsstraat (1952) tussen de Vondelstraat en de Paul Krugerstraat.

Jan II van Sierck, (ook: van Zyrick; overleden in Deventer 13 juli 1309) was 1291-1296 bisschop van Utrecht; verzocht daarna overplaatsing naar Toul. Hij was een krachtig bestuurder, hervormde de kerkelijke rechtspraak en voerde het openbaar notariaat in. Op 29 februari 1295 verhef hij de parochiekerk van Steenwijk tot kapittelkerk; zie daar. In de Domkerk van Utrecht is een aan hem gewijde kapel.

Jan (Johannes) IV van Arkel, (1314 – Luik 1 juli 1387), bisschop. Was van 1342 tot 1364 bisschop van Utrecht. Gaf in 1349 het Nedersticht in pand aan Frederik van der Eese. Na 1351 wist hij zijn positie te verstevigen. Hij verleende stadsrechten (1354) en dijkrecht (1363) aan Vollenhove, drie vrije jaarmarkten (1358) aan Steenwijk, brak de macht van de adel in het Oversticht en werd bekend door de inneming (1362) van het kasteel van Zweder van Voorst bij Zwolle. In de Domkerk van Utrecht is een aan hem gewijde kapel. Ref.: HM 1993 n1 p3-9; C.A.

Rutgers. *Jan van Arkel, bisschop van Utrecht* (1970).

Jan van Riebeeckstraat (woonwijk Steenwijk-West): lange verbindingsstraat (1952) tussen de Verlaatseweg en de Gasthuislaan.

Jans, Jan (Almelo 1 oktober 1893 – Almelo 21 februari 1963), sinds 1928 zelfstandig architect met grote belangstelling voor - en kennis van landelijke bouwkunst en volkscultuur van Oost-Nederland. Ontwierp in 1931 de nieuwe Landbouwhuishoudschool (Capelleschool) aan de Tukseweg en in 1932 het woonhuis aan de Meppelerweg 122. Schreef over bouwkunst, streekcultuur, geveltekens, wind- en watermolens. Zijn meest bekende boek is: *Landelijke bouwkunst in Oost-Nederland* (1967). In zijn voetsporen trad zijn oudste zoon **Everhard Jans** (Almelo 11 januari 1941 – Zwolle 26 november 2013). Hij schreef onder meer: *Een beschrijving van landelijke bouwkunst rondom Steenwijk uit 1809* (1968).

Jansink, Harmen Jan (roepnaam: Harm; Breda 22 oktober 1945 – Steenwijk 16 juli 2007), politieambtenaar. Maker van de maquette van Steenwijk (sinds 1987 in het Stadsmuseum). Bestuurslid (2000-2007) en ledenadministrateur (2002-2007) van de HVS. Schreef vooral over de geschiedenis van politie en brandweer in Steenwijk. Ref.: Archief HVS: BGP1 en Y; HM 2007 n3 p106-107.

Janssen, Johannes Klaas (roepnaam: Joop; Steenwijk 7 april 1947 – Steenwijk 3 december 2024), recreatiedeskundige, wetenschapsjournalist en bevoegd docent Radio en Televisie. Van 1971-1998 werkzaam bij de ANWB (o.m. als hoofdredacteur van *Recreatie & Toerisme*). Veelzijdig organisator; oprichter ROOZ en SLOS, sinds 1992 directeur Fonds DuurSaam. Over Steenwijk schreef hij o.m.: *Steenwijk, bekijk 't maar* (1981), *Verbeelding en creatie* en *Honderd jaar recreatie*; beide laatste in het boek *Stad en Wold* (1999). Ref.: OSC 9 dec 2024. Zie ook: cultuur; kunst; toerisme; W.L. Rutgers.

Jellesma, Folkert Sjoerd (Workum 24 april 1951), leraar. Sinds 1974 in dienst van Vormingscentrum De Alef, overgegaan in het Suydervelt College en daarna in ROC Drenthe College, als opleidingsmanager. Daarnaast sinds 1983 actief als gemeenteraadslid voor Groen Links/D66 en Progressief Alternatief Steenwijkerland. Vele jaren lid van cabaretgroep Fragment, bekend van de oudejaarsconferenties 1985-1995.

joden; zie: Joodse gemeente.

Jodenhoek (1): voormalige 19^e-eeuwse woonbuurt ten zuidwesten van de stad, waar zich sinds 1984 het wooncomplex Grachtveste bevindt. (2) zie: Jodenpol.

Jodenpol (ook: Jodenhoek): voormalige joodse armenkolonie onder De Pol bij Willemsoord. In de periode 1830-1885 had de joodse gemeenschap hier een eigen school, begraafplaats en sinds 22 september 1837 een synagoge en mikwe (Joods ritueel bad). Slechts een gedenksteen uit 1937 op de voormalige begraafplaats bleef als herinnering. Ref.: G. Groen. *De synagoge op De Pol* (2019); SW p305.

Jodenven: een ven van ruim 1 ha, even ten westen van de buurtschap De Pol, vroeger ook in gebruik als ijsbaan van Willemsoord.

Johannes Postkazerne: in 1950 gebouwd, 6 km ten oosten van Steenwijk, vernoemd naar de verzetsstrijder Johannes Post. Het militair oefenterrein, bestaande uit bos, heide en zandverstuivingen, wordt door de Drents-Overijsselse grens doorsneden. Het Overijsselse deel werd in 1938 door de gemeente Steenwijk aangekocht. Tot 1964 bekend als Legerplaats Steenwijkerwold, werd het later de thuisbasis van de 43^e Gemechaniseerde Brigade. Ref.: T. Brocades Zaalberg. *Het regiment infanterie Johan Willem Friso* (2011).

Johan van den Kornputkazerne: in 1938-1940 gebouwd, 2,5 km ten oostzuidoosten van Steenwijk. Als 1 van 24 kazernes ontworpen door A.G.M. Boost (1900-1985), kapitein der Genie. Diende tijdens de 2^e WO onder meer als opleidingscentrum voor de Duitse Kriegsmarine en sinds

1945 als kazerne van de Nederlandse Landmacht. Werd in 1998 in gebruik genomen als asielzoekerscentrum en in 2004 overgedragen aan de gemeente Steenwijkerland. Het poortgebouw werd in 2009-2011 gerestaureerd. Daarin bevindt zich het Kelderbarretje, beheerd door oud-militair Sierd Tilma. In dit kleine museum zijn vooral de muurschilderingen uit de 2^e WO zeer bezienswaardig. De rest van het gebouwencomplex werd in 2007 gesloopt ten behoeve van woningbouw in het Kornputkwartier. De kazerne is vernoemd naar de krijgsman Johan van den Kornput. Ref.: A. van Beveren. *Achter de wacht, Boost kazernes* (2019); HM2014 n2 p74-76; OSC 22 mrt 2013 en 22 mrt 2024; SW p309-310.

Joncker, Johan die: oudst vermelde schout van Steenwijk, genoemd in 1340. In 1375 wordt hij genoemd als eerste provisor (geestelijk verzorger) en beheerder van het Heilige Geest Gasthuis.

Jonen, in 1853 “bij Jonen”: kleine buurtschap, tevens waterstreekdorp; 4 km ten westen van Giethoorn. Ontstaan na 1568, aan het begin van de Cornelisgracht, toen de Arembergergracht en Walengracht als doorgaande vaarweg gereed kwamen. Bekend is het voetgangerspontje over de Walengracht. De naam Jonen duidt op de meervoudsvorm van de persoonsnaam Jo, mogelijk vroegere inwoners.

Jong, Adrianus de (Lemmer 2 juni 1877 – Groningen 10 mei 1936; begr. Steenwijk AB), was sinds 1908 huisarts te Steenwijk.

Jong, Harmen de (Doniawerstal 19 oktober 1861 – Leeuwarden 22 augustus 1918), onderwijzer. Was vele jaren schoolhoofd in Eesveen. Oprichter en voorzitter (1904-1918) van het Frysk Selskip Jan fen 'e Gaestmar. Ref.: SW p131.

Jong, Jakob de (Wilnis 3 april 1881 – Zeist 10 juni 1966) was van 1918 tot 1919 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Jong, Ulke de (Heerenveen 3 november 1896 – Kallenkote 13 oktober 1944; begr. Steenwijk AB), caféhouder. Werd als onderduiker bij P. Schipper door de bezetter gearresteerd en in een groep van zes gefusilleerd op de heide bij Kallenkote. Ref.: HM 1994 n4 p133-140.

Jonge, Jan de (Zuidveen 24 oktober 1872 – Steenwijk 14 juni 1942), smid. Begon in 1900 een smederij en rijwielhandel op de hoek van de Gasthuislaan en de Bloemstraat. Later heette de zaak ESES (Eerste Steenwijker ElectriscHe Smederij). Er waren twee smidsvuren en ook twee smidsknechten: Jacob Zoeghart en C. Huisman. Na overlijden van Jan de Jonge werd het bedrijf overgenomen door W.P. Bos. Ref.: Archief HVS: BJ; HM 2008 n1 p31-33.

Jonge, Leffert de (Steenwijk 10 april 1936 – Steenwijk 21 september 2023), graficus. Bestuurslid (van 1989-2022) en grafisch vormgever (van 1994 -2022) van de HVS. Ontwierp de lay-out van de boeken *Stad en Wold*, *Steenwijker Oudheden* en *Steenwijk Vestingstad*. Beheerde van 1986-2019 het archief van de Nederlands-Hervormde Gemeente en stelde daarvan, met R. Veenstra, de inventaris (1501-1951) samen. Maakte pen- en potloodtekeningen van oud Steenwijk en schreef onder meer: *Nolles' Poppenrijk* (2000). Ref.: OSC 2 februari 2005; OS 2023 n1 p3 en n4 p3.

Jonge van Ellemeet, Jhr. Bonifacius Marinus de (Goes 18 mei 1881 – Utrecht 6 mei 1962), jurist, archivaris. Was van 1913-1946 rijksarchivaris van achtereenvolgens Drenthe, Noord-Holland en Utrecht. Schreef over kerkgeschiedenis en waterschappen en inventariseerde verschillende archieven waaronder *Het Cartularium van het kapittel der St. Clemenskerk te Steenwijk* (1920). Ref.: PKN.

Jongedijk, Jan (Steenwijk 7 februari 1905 – Amsterdam 24 augustus 1953). Had een kippenslachterij aan het Steenwijkerdiep, was een gedreven voorzitter van het fanfarekorps Tot Steun in de Strijd en erelid van de buurtvereniging De Woningstichting. Ref.: SW p326.

Jongedijk, Pieter (Steenwijk 1803 – Middelburg 18 januari 1832) overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Jongert, Jacob (Wormer 22 juni 1883 – Reeuwijk 9 november 1942), leraar, ontwerper. Was

tekenaar, etser, schilder en ontwerper van boekbanden. Hoofdleraar aan de Akademie van Beeldende Kunsten te Rotterdam en sinds 1921 ontwerper van ESKAF aardewerk. Ref.: NBK.

Jongsma, Douwe (Aalsum 17 juni 1893 – Leeuwarden 20 mrt. 1969), banketbakker. Had sinds 1924 als confiseur-cuisinier een zaak aan de Woldstraat 11, van 1958 tot 1987 als banketbakkerij voortgezet door dochter en schoonzoon. Ref.: OS 2017 n3 p8-11.

Jonk, Nicolaas (roepnaam: Nic; Schermerhorn 11 juli 1928 – Alkmaar 11 oktober 1994), beeldhouwer en schilder. Maakte voluptueuze in brons gegoten beelden van vrouwen- en dierfiguren. In Steenwijk kennen we van hem Jonas en de walvis (1976) aan de ingang van de Oosterveen bij de Eesveenseweg.

Jonker, Gerhard (roepnaam: Gerrit; Bovenknijpe 20 maart 1949 – Steenwijk 22 mei 2015), amateur archeoloog. Werkte in de bouw, maar leefde voor de archeologie. Vanuit zijn woonplaats Heerenveen, later Oldemarkt, Steenwijkerwold en Tuk, verzamelde hij talloze vondsten uit de Steentijd en exposeerde deze in zijn museum bij huis. Bekendheid kreeg hij in 1989 door de vondst van werktuigen uit de Ahrensburgercultuur bij Oudehaske en in 1993 van een vuursteen bijl uit de Standvoetbekercultuur op het Rode Klif in Gaasterland. Zijn collectie bevindt zich grotendeels in het IJstijdenmuseum te Buitenpost. Ref.: *Archeoweb* 2011.

Jonker, Pieter (roepnaam: Piet; Oldeholtpeade 2 november 1884 – Steenwijk 23 november 1941), stalhouder, vrachtondernemer. Begon in 1906 een stalhouderij in de Molenstraat, sinds 1913 in de Korte Woldstraat, van waaruit met paard en wagen passagiers werden vervoerd van en naar het station en vrachten groente voor de veiling. In 1922 begon hij een driemaal-daagse busdienst tussen Oldemarkt, Steenwijk, Giethoorn, Wanneerveen, Kolderveen en Meppel. Het bedrijf beschikte over drie bussen en een vrachtauto toen hij zich in 1928, wegens te grote concurrentie, genoodzaakt zag zijn lijndienst te staken. Ref.: HM2008 n4 p133-135; VTB p86-87.

Jonkman. *De familie van Jonkman, broodbakker in de Weerribben*, werd beschreven door J. Houwer (2003).

Joodse Begraafplaats (1): aan de Eesveenseweg te Steenwijk. Aangelegd omstreeks 1795 op de linker oever van de Steenwijker Aa, uitgebreid in 1807, 1860 en 1911. Van 1770-1795 werden Steenwijker joden begraven aan de Schapendrift bij Noordwolde. Het metaheirhuisje (reinigingshuisje) werd in 1985 herbouwd door het Israël Actie Comité Steenwijk. In de gevel een gedenksteen voor de joodse inwoners van Steenwijk die de oorlog niet overleefden. In 2000-2001 werd de Joodse Begraafplaats door vrijwilligers gerestaureerd. De laatste bijzettingen betreft het echtpaar Jaap en Suze Slager (2012 resp. 2013). De werkgroep Joodse Begraafplaats van de HVS onderhoudt en geeft informatie over de graven en over Steenwijks joods verleden. (2): een gemeentelijk monument in De Pol, 1 km ten oosten van Willemsoord. Deze begraafplaats was alleen in de 2^e helft van de 19^e eeuw in gebruik; in 1937 werd er een gedenksteen geplaatst. Ref.: HM 2002 n1 p7-19; HM 2012 n2 p 66-71; SO p56.

Joodse Gemeente (officieel: Nederlands-Israëlitische Gemeente). Sinds 1695, toen het eerste joodse gezin zich in Steenwijk vestigde, nam het aantal joden hier toe tot 234 in 1923. Tijdens de 2^e WO zijn de joden uit Steenwijk vertrokken; de laatste families op 9 april 1943. Na de oorlog was hun aantal dusdanig afgenomen dat de synagoge in 1952 werd verkocht en de joodse gemeente op 7 juni 1964 werd opgeheven. Bekende Steenwijker joden waren: H. en M. Culp, R. Frank, B.J. Gokkes, J. Hoofien, S. van der Horst, N.S. Jacobson, A. de Lange, M.M. de Leeuw, Bernard, Frederik Leo, Izak Salomon en Leonard Polak, W. Stokvis, B. Themans, J.H. de Vries en H.P. Vrieslander. Ref.: Archief HVS: CK; C. Mulder. *Inventaris van het archief van de Nederlands-Israëlitische Gemeente van Steenwijk 1817-1945* (1991); CS p140-143; S. Laansma. *De Joodse gemeenten in de Kop van Overijssel* (1981); SW p303-305. Zie ook: Jodenpol, kerkelijke gezindte, J. Slager, synagoge en H. de Vroome.

joodse scholen: van 1813-1940 in de Gasthuisstraat in Steenwijk en van 1838-1888 in De Pol bij Willemsoord.

Joodse Steenwijkers, Gedenkteken: monument op de hoek van de Gasthuislaan en de Kornputsingel, onthuld op 18 september 2005 ter nagedachtenis van de 51 omgekomen joodse inwoners van Steenwijk. Initiatiefnemer was het Comité Stichting Gedenkteken Joodse Steenwijkers: J.H. Baas, A. Beeltje, F.S. Jellesma, H.B. Prinsen-de Vroome, J.A. van Rossum, J. Slager en H. Spreen. Bij de opheffing van de Stichting op 15 maart 2017 werd haar materieel- en immaterieel erfgoed overgedragen aan de Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken. De Stichting deed, met J.A. van Rossum als auteur, de volgende boeken het licht zien: *51 Portretten; de vermoorde joden van Steenwijk uit de schaduw* (2005), *De laatste synagoge van Steenwijk 1870-1952* (2007), *In de onderduik; hoe Steenwijker joden de oorlog overleefden* (2011) en *Twee joden en een burgemeester, Steenwijkerwold 1940-1945* (2016). Ref: Archief HVS: BSG.

Jörg, Johan Christiaan (Utrecht 20 maart 1886 – Standdaarbuiten 7 december 1960), predikant. Was van 1928-1955 predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente Steenwijk. Naast verschillende bestuursfuncties heeft hij zeer veel werk verricht voor de totstandkoming van het Diaconessenhuis in Meppel. Ref.: SW p260.

Joris: pseudoniem van Upko Koenen; zie daar.

Joris Goedleven: pseudoniem van Albert Smit; zie daar.

Jubbega; zie: Autobedrijf Jubbega.

Jubileumbank; zie: Burgemeestersbank.

Jufferties Bolwerk: aangelegd in 1627 aan de noordwestzijde van de stad. Genoemd naar de daar wonende juffrouw Maria de Gyselaer, weduwe van de in 1645 overleden François van Westerbeek. Het bolwerk werd in 1829 afgegraven en in 1921 ingericht voor de bouw van de toen nieuwe School B.

Jugendstil; zie: art nouveau.

Juliana, H.M. Koningin bracht op 1 juli 1953 een bezoek aan het nieuwe dorp Scheerwolde en het opleidingscentrum van De Voorzienigheid in Steenwijkerwold.

Julianastraat (woonwijk De Beitel): verbindt sinds 1933 de Kampstraat met de Prins Bernhardstraat. Van 1942-1945 werd, op last van de bezetter, de naam Sophiastreet gebruikt.

jumelage; zie: Stichting Jumelage etc.

Kaamper: door Steenwijkers geprezen aardappel van de Steenwijkerkamp.

kaarten; zie: ansichtkaarten, stadsplattegronden.

Kabelkrant; zie: Nieuws TV Steenwijkerland.

kadastrale opneming. Onder leiding van de Zwolse landmeter Simon van Lith werden in de jaren 1829-1831 alle onroerende zaken in de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold opgemeten en getekend in minuutplannen. Alle eigendomsgegevens werden geregistreerd in oorspronkelijke aanwijzende tafels (OAT's). Ref.: D. Buiters en J.D. van der Tuin. *Kadastrale atlas van Steenwijk 1832* (1990).

Kadijk: andere naam voor Eesveensedijk; zie daar.

Kalenberg: waterstreekdorp in de voormalige gemeente IJsselham, sinds 2001 Steenwijkerland, ongeveer 11 km ten westen van Steenwijk, met ongeveer 220 inwoners. De naam duidt op een onbegroeide zandopduiking of oeverwal en werd in 1323 voor het eerst genoemd als Kaleberghe. De Kalenbergergracht werd in 1650 gegraven als verbreding van de voormalige Oudewegsloot naar Ossenzijl. Het Lokaal werd in 1843 als dorps huis gebouwd, in 1887 als kerkgebouw in gebruik genomen en sinds enige tijd als expositieruimte met horecafunctie. Kalenberg werd vooral bekend als centrum van de rietteelt. Ref.: DTV p171-174.

Kallenkote: lintdorp in de gemeente Steenwijkerland, aan de oude weg naar Diever (en

Groningen), 3-5 km oostnoordoostelijk van Steenwijk, met ruim 300 inwoners. In 1832 was het de kadastrale aanduiding van sectie G van de toenmalige gemeente Steenwijkerwold. Kallenkote heeft al sinds de 17^e eeuw een school. De oude school werd in 1870 vervangen door een nieuwe, die in 2014 werd gesloten. De doorgaande weg werd in 1869 bestraat en van een tolhuis voorzien dat tot 1909 in gebruik was. Het laatste huis, aan het begin van de Langedijk, dateert uit 1807 en was tot 1932 in gebruik als herberg, sinds 2006 als theetuin met dierenpark Taman Indonesia. De naam Kallenkote zou betrekking hebben op 'koters' (keuterboeren) die niets te 'kallen' (zeggen) hadden, dus: geen inspraak hadden. Een andere verklaring, gebaseerd op de schrijfwijze Coldencoeten (1379), gaat uit van 'kalt' (koud, afgelegen) en 'kot' (huisje) en zou dan duiden op een 'afgelegen nederzetting'. Ref.: HM 1985 n4 p108-112. Zie ook: Herdenkingsmonument 1944.

Kallenkoterallee: zijweg van de Meppelerweg naar Kallenkote. Werd in 1869 bestraat, was toen 2.50 m breed en aan weerszijden met laanbomen beplant. Deze werden in 1958 gekapt en in 1967 werd de Kallenkoterallee een brede ontsluitingsweg in woonwijk De Gagels.

Kallenkoter Wetering: afwateringssloot van ruim 4 km lengte, noordoostelijk van Steenwijk. Liep van de Drentse grens door de lage landerijen van Kallenkote en mondde dicht bij Steenwijk uit in de Steenwijker Aa, waar zich tot in de jaren vijftig een klein schutsluisje bevond.

Kalsbeek, Gatze Gosses (Benedenknijpe gem. Schoterland 5 maart 1860 – Steenwijk 10 maart 1918), onderwijzer, boekhandelaar. Opende omstreeks 1910 een boek- en papierhandel in de Woldstraat, met daarbij een leesbibliotheek met meer dan drieduizend boeken. Daarnaast verkocht hij ansichtkaarten met stadsgezichten van Steenwijk waaronder in sepiadruk.

Kalsbeek, Gosse Teeke (roepnaam: Gotze; zoon van voorgaande; Steenwijk 22 mei 1892 – Steenwijk 29 juli 1947) was muziekdocent en van 1925-1947 organist van de Grote Kerk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Kalsbeek, Gotze Lucas (zoon van voorgaande; Steenwijk 26 oktober 1927 – Utrecht 4 maart 1982), dermatoloog. Was sinds 1957 werkzaam aan het Academisch Ziekenhuis te Utrecht en sinds 1980 hoogleraar in de huid- en geslachtsziekten aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Kalverboer, Fedde Alles (Suameer 4 juni 1888 – Tuk 15 mei 1947), onderwijzer, tekenaar en schilder. Was onderwijzer, later schoolhoofd in Wijnaldum, van 1934-1938 in De Blesse. Schreef, met eigen illustraties, artikelen over landschap en natuur voor het dagblad *Stellingwerf*. Ref.: OS 2016 n3 p12-17.

Kalverstraat: middeleeuws straatje dat de Gasthuisstraat met de Woldpromenade verbindt. De naam heeft betrekking op de kalvermarkten die hier vroeger gehouden werden. Vóór 1822 werd het de Peperstraat genoemd; zie daar. Het maakt, met de Wilhelminastraat en Trappenweg, deel uit van de oorspronkelijk middeleeuwse kerkweg van Zuidveen naar de Grote Kerk van Steenwijk. Ref.: HM 1996 n1 p10-14; OS 2022 n1 p10-16 en n2 p29-41.

Kamaet; zie: Koematen en Oevers.

kameraar (ook: camener of cameraar): vroeger een lid van het stadsbestuur belast met het beheer van de financiën; tresoriër.

Kamer van Koophandel en Fabrieken. De Steenwijker vestiging werd in 1892 opgericht en in 1922, met die van Hogeveen en Meppel, samengevoegd tot de Kamer van Koophandel voor Drenthe. Later viel Steenwijk onder de regio Zwolle. Ref.: HM 1990 n1 p10-15.

Kamman, Roelof (Kuinre 6 augustus 1895 – Gorssel 19 mei 1975), leraar. Was leraar Nederlands aan de RHBS in Den Helder, sinds 1938 aan het lyceum te Winterswijk. Verdiepte zich, na pensionering, in de geschiedenis van zijn geboorteplaats en verzamelde woorden die er in de jaren twintig gesproken werden. Postuum verschenen van hem: *Geschiedenis van Kuinre en omgeving* (1985) en *Woordenlijst van het dialect van Kuinre* (1990).

Kamp. Over de familie Kamp werd geschreven in: HM 1998 n2 p45-51 en SV p200-204.

Kamp, Antonie Willem (roepnaam: Toon; zoon van Henrik Kamp; Meppel 2 februari 1879 – Amsterdam 9 november 1945), jurist, letterkundige. Bracht zijn jeugd door in Steenwijk, was daar van 1905 tot 1911 advocaat en procureur, daarna in Den Haag. Maakte journalistieke reizen naar het buitenland en ontwikkelde zich als voordrachtskunstenaar en schrijver van toneelspelen en novellen. Bekend werk: *Steenwijksch Dialect* (1913), *Houdt Steenwijk* (Steenwijks volkslied 1931) en *Bizarre Knipsels* (1934). Ref.: Archief HVS: DD; HM 1996 n1 p15-19, PKN p775, SO p92-93, SW p185.

Kamp, De: kadastrale aanduiding (1832) van sectie C van de gemeente Steenwijk, de landen ten zuiden en zuidoosten van de stad: de Steenwijker Kamp en het Stads Heideveld; zie daar.

Kamp, Geert (Steenwijk 24 september 1901 – Steenwijk 2 oktober 1990) was een der laatste sigarenmakers in Steenwijk. Ref.: OS 2022 n3 p27.

Kamp, Henrik (Zwartsluis 2 januari 1847 – Nijmegen 30 maart 1926), notaris. Was van 1879-1920 notaris te Steenwijk, met praktijk aan de Kornputsingel.

Kampen, De: kadastrale aanduiding (1832) van landen; (1): tussen Gelderingen en De Beek, aan de westkant van Steenwijkerwold; (2): ten noorden en zuiden van Nederland en halverwege Scheerwolde (ten noorden van de Rietweg).

Kampen, Albert van (Steenwijk 20 juli 1911 – Steenwijk 2 oktober 1975), had een hengelsportzaak in de Koningstraat. Was onder de naam Avank bekend als tekenaar van karikaturen. Ref.: Archief HVS: BB, BO, DKA en T1.

Kampstraat (woonwijk De Beitel): sinds 1901 genoemd naar de (Steenwijker) Kamp. Maakt deel uit van de oorspronkelijk middeleeuwse kerkweg van Onna, over het Gelderse Pad naar de Grote Kerk in Steenwijk. Zie ook: Gelderse Pad; Onnaweg.

Kampweg; zie: Onnaweg.

Kanaal Beukers-Steenwijk: een ruim 14,2 km lang kanaal van het Meppelerdiep naar het Steenwijkerdiep. In maart 1924 werd, als werkverschaffingsproject voor 500 werklozen, met graven begonnen en op 13 juli 1929 werd het kanaal officieel geopend. Het behoort tot de vaarwegklasse II, geschikt voor schepen met een laadvermogen tot 600 ton. De breedte bedraagt 20-35 m; de toegestane diepgang is 2.40 m. Behalve voor de scheepvaart is het ook voor de waterhuishouding een belangrijk kanaal. In 1985-1987 werd over 1.7 km de noordelijke aansluiting gedempt en verlegd in het belang van de infrastructuur ten westen van Steenwijk. Ref.: HM 1987 n2 p53-61; *Sociaal-economische studie kanaal Beukers-Steenwijk* (1992); SW p446; WWO p 72-80.

Kanaal Steenwijk-Ossenzijl: een kanaal van 11.6 km lengte, van het Steenwijkerdiep naar de Kalenbergergracht bij Ossenzijl. Het is onderdeel van de vaarweg van Steenwijk naar Friesland. Als project voor werkverschaffing tijdens de crisisjaren werd in 1926 begonnen met de aanleg. Het werd pand voor pand (met dammen) gegraven met schop en kruiwagen. In 1934 werd het voor de scheepvaart opengesteld. Het behoort tot de vaarwegklasse II, geschikt voor schepen met een laadvermogen tot 600 ton. De toegestane diepgang bedraagt 1.80 m.

Kanaalstraat (woonwijk Steenwijk-West): omgaande zijstraat (1948) van de Verlaatseweg.

Kanon, Jan (Steenwijk 7 januari 1843 – Hoogezand 26 oktober 1900), arbeider, kleinhandelaar, huisschilder. Verhuisde in 1885 naar Assen van waaruit hij als bijbelcolporteur en drankbestrijder actief was.

kanonskogels: worden nog regelmatig in en om Steenwijk gevonden. Ze zijn van buitenaf op de stad afgevuurd tijdens het beleg van Steenwijk in 1581-1582, of in 1592 toen er 29.000 zijn afgevuurd. De meeste zijn naderhand verplaatst. De zwaarste zijn 36-ponders afgevuurd door 'driekwart'kartouwen en wegen 17.5 kg. Ref.: OS 2024 n1 p8-13; SO p37.

kantongerecht: de laagste instantie in de Nederlandse rechterlijke hiërarchie, ingesteld in 1811. Van 1838-1993 was het kantongerecht van Steenwijk ondergebracht in het voormalige stadhuis aan de

Markt 72. Ref.: H. Muskee. *Inventaris van het archief van het Kantongerecht Steenwijk* (2004); OS 2017 n1 p3-8.

kanunniken: geestelijken verbonden aan een kapittelkerk; zie daar.

Kaorepad: voormalig pad vanaf de Molenstraat, langs de stadswal, naar de Molenwal. De oudste huisjes hier werden in 1955 gesloopt. Ref.: OS 2016 n4 p37-45.

Kapelbrug; zie: Capellebrug

Kapel Gelderingen: in 1964 gebouwde, architectonisch belangrijke, kapel van De Voorzienigheid te Gelderingen in Steenwijkerwold. Het fraaie ontwerp, bijgenaamd De Walvis, is van Van Steenhardt Carré uit Amsterdam. De wijding vond plaats door kardinaal B.J. Alfrink. De Kapel werd in 1984 gesloten en in 1990 verkocht voor particulier gebruik. Ref.: SW p404-406.

Kapelschans; zie: Capelleschans.

Kapelsloot; zie: Capellesloot.

kapittelkerk (of: collegiale kerk): kerk waaraan een college van kanunniken verbonden is dat het bestuur ervan vormt. Op 29 februari 1295 verhef bisschop Jan II van Sierck de parochiekerk van Steenwijk tot kapittelkerk en benoemde de priester Wigherus de Steenwick tot proost (deken) van het kapittel. Tot het kapittel behoorde ook een kapittelschool. Behalve in Steenwijk (Sint Clemens), waren er drie kapittelkerken in Utrecht (Sint Jan, Sint Pieter en Sint Marie), één in Deventer (Sint Lebuïnus) en één in Oldenzaal (Sint Plechelmus). Het kapittel van Steenwijk telde twaalf kanunniken welk aantal in 1303 wegens gebrek aan inkomsten tot zes werd teruggebracht. Ref.: ROU. Zie ook: cartularium; Het Lok en hoofdstuk 4 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

kapittelschool. Van 1295-1580 was er een school verbonden aan het kapittel van de Sint Clemenskerk, de oudste school van Steenwijk. De school werd geleid door één van de kanunniken, scholaster of rector genoemd en diende voor de opleiding van geestelijken en later ook voor andere jongens van welgestelde ouders. Na de hervorming werd de school in 1592 voortgezet als stadsschool, geleid en beheerd door de magistraat (stadsbestuur).

Karel V (Gent 24 februari 1500 – San Yuste, Spanje 21 september 1558), Duits keizer. Voltooide in de Nederlanden de eenheid van de 17 gewesten, verwierf in 1528 Utrecht en het Oversticht. Richtte in 1531 een centraal bestuur in en benoemde stadhouders in de gewesten. In het oud-archief van Steenwijk bevindt zich een brief van hem uit 1534 over de nasleep van de verovering van Steenwijk in 1523 door George Schenck van Toutenburg en de Geldersen. Ref.: SO p33.

Karenbrug: naam (1828) van een houten brug over de voormalige Zuidveense Aa, als verbinding tussen Zuidveen en de Broekslagendijk. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer en de kadastrale kaart van 1832): 203.424 / 532.677. De naam, ook geschreven als Karelbrug (1831) of Karonsbrug (1848), is een verschrijving van Kaorenbrôgge (Ned.: karrenbrug).

Karnebeek, Herman Adriaan van (Den Haag 21 augustus 1874 – Den Haag 29 maart 1942), staatsman. Was sinds 1923 eigenaar en bewoner van het landgoed Eese ten noorden van Steenwijk. Ref.: SW p212.

Karpervijver: gegraven waterpartij tussen de woonwijken Oostermeenthe en Nieuwe Gagels, 4 ha.

Karre, De: café aan de Tukseweg 186 in Tuk, vooral bekend van Mannenkoor Karrespoor. Sinds 1985 van Hein Kranendonk; na diens overlijden in 1993 voortgezet door zijn zoon Henk.

Karrespoor; zie: Mannenkoor Karrespoor.

Karssen, Dirk Jan (Harderwijk 12 augustus 1848 – Baarn 22 juli 1926) was van 1883 tot 1885 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Kastanjelaan: voormalige verbindingsweg tussen station en Stationsstraat, aangelegd omstreeks 1865-1868. Destijds Stationsweg geheten, was deze ter weerszijden beplant met kastanjabomen, waaruit de naam Kastanjelaan is voortgekomen. Pas in 1965 is deze naam officieel vastgesteld. Bij een reconstructie van de stationsomgeving in 1971 werd de schaduwrijke weg ingericht als ruimte

voor langparkeerders. Ref.: OS 2022 n4 p3. Zie ook: Tramlaan.

Kasteel van Steenwijk: voormalig, door de bevolking ‘kasteel’ genoemd, blokhuis dat in 1523 werd gebouwd op last van de toenmalige stadhouder van Friesland, George Schenck van Toutenburg. Het was een complex van enkele bestaande gebouwen (waaronder het Sint Catharinagasthuis en -kerk) omgeven door een slotgracht, aan het westeinde van de Gasthuisstraat. Het werd in 1527, toen Overijssel onder Karel V kwam, afgebroken. Restanten van een slotgracht zijn lange tijd zichtbaar gebleven en ook weergegeven op de kaart (1592) van Kornput (locatie: 204.07 / 533.42).

kastelen; zie: Eese; legende (1).

Kate, Bernard Gerrit ten (Kampen 28 februari 1900 – Steenwijk 27 februari 1974), jurist. Was van 1956-1974 notaris en van 1966-1971 rechter-plaatsvervanger aan het kantongerecht te Steenwijk.

Katers, Jan (Steenwijk 9 oktober 1923 – Steenwijk 8 augustus 1992), bedrijfsleider, schilder. Werkte aanvankelijk als huisschilder, later als fijnschilder in Nolles’ fabriek van Wildebraspoppen. Zijn ervaring in het gebruik van kunststoffen kwam van pas bij de oprichting (1957) van DYKA, waar hij tot 1978 bedrijfsleider was. Daarnaast was hij een verdienstelijk schilder en tekenaar van landschappen in de omgeving van Steenwijk. Ref.: OSC 7 juli 2023; SW p415.

Katholiek Militair Tehuis: in 1938 gevestigd op de hoek van de Molenstraat en de Scholestraat, later in Villa Veste.

kazerne; zie: Johannes Postkazerne; Johan van den Kornputkazerne.

Kazerne, De (ook: ’t Kesarn): vroegere benaming voor de arbeiderswoningen die tussen 1908 en 1922 gebouwd zijn in de woonwijk De Beitel. De naam duidt op de grote mate van gelijkvormigheid van de niet-vrijstaande woningen.

keerschut; zie: verlaat.

keibestrating. Tijdens de herinrichting van de stadswallen in 1999, kwam bij de Onnadwarsstraat een stuk keibestrating uit omstreeks 1410 aan het licht. Ref.: OS 2018 n3 p15-18; SO p9.

Keizer, Aart (zoon van Willem Th. Keizer; Steenwijk 24 november 1948 – Meppel 30 oktober 2024), administrateur, toneel- en muziekregisseur, tekstschrijver. Actief in muziek en cabaret o.m. bij de groep Graf (winnaar Loosdrechtfestival 1982) en toneel in Meppel en Steenwijk. Tekstschrijver van o.m. het Steenwijker volkslied *Steenwieker Toorn* (1979). Als type bekend onder de naam Eppe de Snoeverd. Ref.: OSC 4 nov. 2024 p3.

Keizer, Adolf (zoon van Dirk Keizer; Steenwijk 4 maart 1875 – Arnhem 1 mei 1965), winkelier. Had van 1905-1926 een galanteriewinkel in de Woldstraat, *De Goedkoope Bazar*. Bijzonder was zijn assortiment van ongeveer honderd verschillende ansichtkaarten van Steenwijk.

Keizer, Dirk (Steenwijk 27 september 1840 – Steenwijk 15 december 1924), boekbinder, winkelier. Had sinds de jaren zestig tot 1905 in de Oosterstraat een galanteriewinkeltje. In 1900 begon hij, als eerste in Steenwijk, met een assortiment ansichtkaarten van Steenwijk en omgeving.

Keizer, Frans (zoon van Willem Th. Keizer; Steenwijk 16 juni 1943), ziekenfondsmedewerker. Schreef: *Het ziekenfonds in Steenwijk van toen tot nu* (2003) en een levensbeschrijving van de markante Steenwijker kunstschilder *Pieter Schep (1888-1961)* (2006).

Keizer, Willem Theodorus (Steenwijk 16 december 1904 – Meppel 23 oktober 1982), ziekenfondsmedewerker. Schreef in de jaren dertig een opstel dat postuum, met medewerking van zijn zoon, werd gepubliceerd: *Steenwijks vroegste geschiedenis; een poging tot reconstructie* (2000). Ref.: HM 2000 n1 p2-20.

Kelderbarretje; zie: Johan van den Kornputkazerne.

kerkarchief; zie: Hervormde Gemeente.

Kerkbuurt: tot 1972 de naam van het dorp dat sindsdien Steenwijkerwold heet. De naam heeft

betrekking op de in 1285 gestichte kerk “op de hoogte van Tye”. Kerkbuurt had al sinds de 17^e eeuw een school, die in 1811 werd vervangen door een nieuwe, schuin tegenover de kerk. Ook deze werd in 1897 vernieuwd en in 1955 op een andere plaats herbouwd als Woldschool. Ref.: DTV p158-15.

kerkelijke archieven; zie: Hervormde Gemeente.

kerkelijke gezindte. Zowel in Steenwijk als Steenwijkerwold was het percentage hervormden in 1850 zeer hoog (84). In beide gemeenten is dit afgenomen; in de stad wat sterker dan op het platteland. Het percentage rooms-katholieken bleef in Steenwijk gelijk (5); in Steenwijkerwold, van oudsher een katholieke plaats, steeg dit van 14 naar 18. Het percentage joden was in 1850 in Steenwijk vrij hoog (5); in Steenwijkerwold gelijk aan het landelijk gemiddelde (2). In 1850 was het nog niet gebruikelijk zich als buitenkerkelijk te laten registreren; in 1950 was het percentage in de stad tweemaal zo hoog (29) als op het platteland (14).

kerken (kerkgebouwen). In de middeleeuwen had Steenwijk drie kerken: de Grote- of Sint Clemenskerk, de Kleine- of Onze Lieve Vrouwekerk en de Gasthuiskerk. De laatste werd in 1592 verwoest. Buiten de stad was er in beide kerspels een kerk, zowel in Steenwijkerwold als in Scherwolde. Zie ook: dochterkerken.

In de 20^e eeuw zijn er veel (kleine) kerken bijgekomen. Thans worden in Steenwijk de volgende gebouwen voor de reguliere eredienst gebruikt: Grote- of Sint Clemenskerk (Hervormde Gemeente), Kleine- of Vrouwekerk (Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt), Rooms Katholieke Sint Clemenskerk (met toren), Gereformeerde Kerk (met toren), Nederlands Gereformeerde Kerk, Doopsgezinde Kerk, Christelijk Gereformeerde Kerk, Nieuw-Apostolische Kerk, Baptisten Gemeente (Pniël), Rafaël Gemeente Het Nieuwe Leven, Het Apostolisch Genootschap en de Vrije Zendingsgemeente. Buiten de stad bevinden zich de volgende gebouwen: De Ontmoeting (Hervormde Gemeente) in Eesveen, Ebenhaëzer (Hervormde Gemeente) in Onnaveld, Hervormde Kerk te Steenwijkerwold en Rooms Katholieke Sint Andreaskerk (met toren) te Steenwijkerwold, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt te Wetering, Hervormde Kerk te Willemsoord en Stichting Evangelische Gemeente Samuel te Witte Paarden. Zie ook: synagoge. Ref.: J. de Kruijf. *Kerken in de Kop* (2007); J. ter Steege. *Steenwijk en zijn kerken in de vijftiende eeuw* (2015).

kerkezilver: het thans nog in de Grote Kerk in gebruik zijnde avondmaalszilver dateert uit de negentiende eeuw en bestaat uit een schenkan, vier broodschalen, vier drinkbekers, zes collecteschalen en een dienblad. Ref.: SO p20.

kerkfiliatie; zie: dochterkerk.

kerkgenootschappen. In Steenwijk en de voormalige gemeente Steenwijkerwold zijn de volgende kerkgenootschappen vertegenwoordigd: Apostolisch Genootschap, Baptisten Gemeente, Christelijk Gereformeerde Kerk, Doopsgezinde Gemeente, Stichting Evangelische Gemeente Samuel (Witte Paarden), Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt (Steenwijk, Wetering), Protestantse Gemeente (Steenwijk, Steenwijkerwold, Willemsoord), Nederlands Gereformeerde Kerk, Nieuw-Apostolische Kerk, Rafaël Gemeente Het Nieuwe Leven, Rooms Katholieke Parochie Sint Clemens, Rooms Katholieke Parochie Sint Andreas (Steenwijkerwold), de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden en de Vrije Zendingsgemeente. De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Nederlands-Hervormde Kerk werden in 2004 samengevoegd tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). Van de niet-christelijke godsdiensten neemt de Islamitische Stichting Nederland de belangrijkste plaats in. De veranderingen in de kerkelijke gezindte in de laatste eeuwen blijken uit bijgaand overzicht. Voor een gedetailleerde beschrijving van het kerkelijk leven in Steenwijk en Steenwijkerwold wordt verwezen naar: SW p61-78. Zie ook: kerkelijke gezindte.

kerkhof: oorspronkelijk een omsloten begraafplaats rond een kerk. Op de door Johan van den Kornput getekende kaart (1581) is een dergelijke omsluiting (een lage muur) om de Grote Kerk

zichtbaar. Daarbinnen was gewijde grond, gebruikt als begraafplaats en bovendien erkend als vrijthof. De muur diende ook om loslopend wild en vee te weren. De graven rond de Grote Kerk werden in 1920 geruimd. Sindsdien spreekt men van het Kerkplein. Op 4 april 1985 werden de laatste grafresten herbegraven op een knekelplaats op de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg. Het kerkhof van de Hervormde Kerk in Steenwijkerwold is nog intact. Zie ook: Baarlo, Vrijthof.

kerkklokken; zie: luidklokken.

kerkkoren; zie: koren

kerkorganisten; zie: organisten.

kerkorgels. In de Grote Kerk te Steenwijk staat sinds 1861 het grootste kerkorgel dat Petrus van Oeckelen ooit gebouwd heeft. Sinds 1939 valt het onder monumentenzorg. In 1947 werd het voorzien van elektrische windvoorziening; daarvóór waren er orgeltrappers. Ook in de Kleine Kerk bevindt zich een orgel (1880) van dezelfde bouwer. De Doopsgezinde Kerk heeft een orgel dat oorspronkelijk in 1730 werd gebouwd, waarschijnlijk door een leerling van Arp Schnitger. In de aula van uitvaartcentrum De Laatste Eer aan de Kornputsingel 42 bevindt zich een orgel uit 1898 gebouwd door Roelf Meyer. Het orgel van de Hervormde Kerk in Willemsoord is een rijksmonument. Ref.: HM 2011 n2 p92-95; SO p24; J. ter Steege. *Zij hielden de lofzang gaande; over de orgels, organisten en orgeltrappers van de Hervormde Gemeente in Steenwijk* (1992). Zie ook: J.H. van der Molen.

kerkpatroon; zie: Andreas, Clemens.

Kerkplein; zie: kerkhof.

kerkstichting: mogelijk was Willibrord, in het begin van de 8^e eeuw, stichter en naamgever van het eerste kerkje in Steenwijk, de voorloper van de Grote- of Sint Clemenskerk. Van hieruit werden verschillende dochterkerken gesticht. Ref.: CS p28-31.

Kerkstraat (vroeger ook: Grote Kerkstraat): verbindingsstraat tussen de Markt en de Grote Kerk. Voor het eerst genoemd in 1425; maakt deel uit van de oorspronkelijk middeleeuwse kerkweg van Onna naar de Grote Kerk in Steenwijk.

kerktorens. Alleen de Grote Kerk in Steenwijk heeft een toren met eigen naam: de Sint Clemenstoren; zie daar. Voor de overige kerktorens, zie: kerken.

Kerkvoorde, Johannes Charles van (roepnaam: Jan; zoon van volgende; Steenwijk 9 augustus 1868 – Wolvega 6 januari 1955) was een veelzijdig ondernemer: hotelhouder, winkelier, dirigent, componist en muzikleraar. Was van 1922-1945 dirigent van het Steenwijker Fanfarecorps Tot Steun in de Strijd. Ref.: SV p300-302.

Kerkvoorde, Johannes Jacobus van (bijnaam: d'Olde Geite; Deventer 4 september 1828 – Steenwijk 10 april 1924) diende in het Vreemdelingenlegioen en werkte na 1862 als bode voor de gemeente Steenwijkerwold. Was daarnaast visafslager en speelde een belangrijke rol in de Steenwijker schutterij. Verder was hij dansmeester en speelde met zijn zonen dansmuziek in Steenwijk en omgeving. Was oprichter en dirigent (1890-1907) van het Steenwijker Fanfarecorps en werd daarin opgevolgd door Jan Godefroij (1). Ref.: SV p298-299.

Kerkvoorde & Hollander, Van: voormalige bekende boek- en kantoorboekhandel, drukkerij en uitgeverij, sinds 1913 gevestigd aan de Gasthuisstraat 59, sinds 1921 aan de Gasthuisstraat 21-23 te Steenwijk. Oprichters waren Charles van Kerkvoorde (1878-1968), zoon van J.J. van Kerkvoorde, en Bastiaan Hollander (1887-1964). In 1932 kreeg Willem van Kerkvoorde (1902-1979), zoon van Charles, de leiding over de boekhandel. In 1965 werd deze opgevolgd door diens schoonzoon H. Dorman (1940). De kantoorboekhandel werd in 1980 verplaatst naar Gasthuisstraat 59 (sinds 1991 eigendom van J. Spin), de drukkerij werd in 2000 gesloten en de boekhandel is in 2006 overgegaan naar Planteyn Boeken. Ref.: OSC 1 okt. 2018 p. 21.

kerkweg: weg die vanuit een afgelegen buurtschap naar de kerk voert. Uit de 13^e eeuw dateren de oude kerkwegen over de Steenwijker Kamp: de Trappenweg (met Wilhelminastraat en Kalverstraat), de Onnase Doodweg (met Nieuwe Onnastraat, Onnastraat en Kerkstraat) en de Onnaweg (met Kampstraat). Omdat de Onnase Doodweg oorspronkelijk doorliep in de richting van de oude Aa-brug, bestaat het vermoeden dat ook dit een doorgaande prehistorische weg was. Ref.: OS 2017 n3 p23. Zie ook: doodweg. .

Kermis- en Circus Museum: gevestigd in een gemeentelijk pand aan de Onnastraat 3 te Steenwijk. Permanente tentoonstelling van miniatuur kermis- en circusattracties in 1983 aangekocht van respectievelijk G.W. van Heijst en H.W. Volkers. De feestelijke opening vond plaats op 30 april 1986 door Toni Boltini. Op de binnenplaats een zweefmolen. Ref.: OS 2023 n2 p12-13; SW p155-156 en 450.

kermissen; Ref.: DTV p49-51.

kernwapenopslag: van 1962-1992 bij de buurtschap Havelterberg. Ref.: F. Oosterboer. *Kernwapenopslag in Darp en 't Harde* (2015). Zie ook: WAAKS.

kerspel (of: parochie): kerkelijke gemeente, in de middeleeuwen het rechtsgebied van een kerk. Elk kerspel bestaat uit een (kerk)dorp met meestal één of meer buurtschappen of gehuchten. Van de 16e eeuw tot de Napoleontische tijd kwamen de kerspelgrenzen vrijwel overeen met die van de burgerlijke gemeenten na 1811. Het grondgebied van de gemeente Steenwijkerland omvat de voormalige kerspelen Baarlo, Beulake, Blankenham, Blokzijl, Dinxterveen, Giethoorn, IJsselham, Kuinre, Oldemarkt, Paasloo, Scherwolde, Steenwijk, Steenwijkerwold, Vollenhove en Wanneperveen. Het landgoed heerlijkheid Eese valt buiten deze indeling. Ref.: GAN p 507.

Kerstmars; zie: WAAKS.

Ket, Cornelis Pieter (roepnaam: Cees; Meppel 4 juli 1921 – Meppel 20 augustus 1998), journalist. Was van 1968 tot 1986 werkzaam bij de OSC, laatstelijk als chef-redacteur, en columnist bij de Meppeler Courant. Bedenker en schrijver van de rubriek *Kleine Steenwijker Kroniek* onder het pseudoniem Pieter de Koning en geestelijk vader van de fantasiefiguren Lute en Endrik. Ref.: OS 2022 n3 p16-18; OSC 7 juni 1994.

Ketel, Bartholomeus (Steenwijk 1761 – Steenwijk 23 augustus 1812), logementhouder. Was sinds 1810 eigenaar van Het Posthuis, dat na zijn dood werd voortgezet door zijn weduwe Hebelcina Tiemens.

Keurboek: officieel als wetboek geldende verzameling van keuren (plaatselijke verordeningen). In het oud-archief van Steenwijk bevindt zich het *Koerboeck der Stadt Steinwijck* (1579), opgesteld door stadssecretaris Mr. Zigher ter Steghe, dat tot 1713 gehanteerd werd. Ref.: J.W.A.D. ten Holt. *Diplomatische uitgave van het keurboek van de stad Steenwijk* (1986). Zie ook: Stadboek. Ref.: SO p 34.

keurnoot; zie: boontrekking.

Keuterij: vroegere benaming van het noordeinde van Eesveen.

Kiekersveld: veld aan de oostzijde van Huis Eese, waar (vóór 1795) bewoners en publiek getuige konden zijn van terechtstellingen op het aangrenzende Galgenveld.

Kiele, De: verbindingssloot tussen de Stouwe en het Rungat, ongeveer 3 km ten zuiden van Zuidveen.

Kielstra, Jan (Willemsoord 16 september 1900 – Buchenwald 18 augustus 1944), landbouwer. Bood tijdens de 2^e WO hulp aan joodse onderduikers en verzorgde bonkaarten. Na verraad werd hij op 15 november 1943 gearresteerd en afgevoerd via Arnhem en Scheveningen (Oranje Hotel) naar Buchenwald, waar hij vermoord werd. Ref.: HM 2011 n2 p6; OS 2023 n2 p30-33..

Kiers, Hendrik (Steenwijk 19 november 1887 – Steenwijk 30 december 1972), ondernemer. Was aanvankelijk werkzaam (en bekend) als blauwverver, sinds 1938 met zijn broer Hendrik Kier Kiers

eigenaar van een groothandel in kruidenierswaren. Schreef: *Levensloop van 'blauwvaarver' H. Kiers Jzn.* (2012).

Kiers, Jakobus (zoon van voorgaande; roepnaam: Ko; Steenwijk 29 augustus 1930 – Zwolle 8 oktober 2006), ondernemer, politicus. Van jongs af vennoot in familiebedrijf van groothandel in kruidenierswaren. Sinds jaren 50 politiek actief voor CHU, van 1983-1987 lid van de EK voor het CDA. Daarna werkzaam voor de EU in Brussel als voorzitter van de EUMC, ten dienste van het midden- en kleinbedrijf. Schreef het autobiografische *Van Steenwijk via Den Haag naar Europa; mijn leven en werken met het midden- en kleinbedrijf* (1995).

Kiers, Matthijs: Steenwijker burger die tijdens de belegering van de stad in 1580-1581 belangrijke diensten als koerier verrichtte voor Johan van den Kornput. Ref.: OS 2016 n1 p24-26.

Kiers, Meinardus Johannes (Steenwijk 1776 – Steenwijk 11 oktober 1852), bestuurder. Was van 1811-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk, later werkzaam als rijksontvanger en daarnaast opperbrandmeester.

Kijk in de Pot (ook: Kornputstoren): naam van een verrijdbare houten toren vanwaar men, over de stadswal heen, in de stad kon kijken. Een dergelijke stellage werd ingezet tijdens de herovering van Steenwijk in 1592 en zou een uitvinding zijn van Johan van den Kornput. Ref.: HM 1999 n4 p106.

Kijk op de Kop: naam van de *Gemeentegids*, sinds 2001 jaarlijks gedrukt en uitgegeven door Drukkerij Hovens Gréve B.V.

Kijk op Steenwijk: naam van de *Gemeentegids*, in de periode 1973-2001 jaarlijks gedrukt en uitgegeven door Drukkerij Hovens Gréve B.V.

Kikkerij: (1): voormalige buurtschap in het kerspel Scherwolde, aan de benedenloop van de Steenwijker Aa, (locatie: 196.4 / 528.3) ten oosten van Muggenbeet. Volgens overlevering zou hier ooit een kerkje hebben gestaan. Ref.: *Honderd jaar leven en wonen: Wetering, Muggenbeet, Nederland en de Kikkerij* (2013). (2): naam van een voormalig Rijks werkkamp aldaar (1940-1955).

Kikkersloot; zie: Spoorsloot.

kiosken: kleine vrijstaande winkeltjes waarin kranten, tijdschriften, tabak en snoep verkocht werden. Steenwijk heeft er sinds 1931 lange tijd drie gehad: aan de Oosterpoort, de Woldpoort en de Gasthuispoort. Mede door vandalisme werd het steeds moeilijker de kiosken in stand te houden; de laatste, die bij de Gasthuispoort, werd in 2004 opgeheven. Ref.: HM2014 n1 p32; SW p384-386.

Kist, Kees (Steenwijk 7 augustus 1952), beroepsvoetballer. Speelde bij V.V. Steenwijk, S.C. Heerenveen en AZ67. Nam van 1975 tot 1980 deel aan interlandwedstrijden, was éénmaal Europees topscorer, tweemaal tweede en kwam 21 keer uit voor het Nederlands elftal. Speelde daarna bij Paris St. Germain, Mulhouse en eindigde met voetballen in 1990 bij S.C. Heerenveen. Ref.: C. Linthorst en E.R.M. Hermans. Opgroeien in Het Dal (2019); St. Expres 24 juni 1981.

Klaasesz, Jacob (Dokkum 18 februari 1815 – Steenwijk 26 oktober 1897), apotheker. Had sinds 1836 een apotheek aan de Oosterstraat 15. Liet in 1860 aan de Meppelerweg een bierbrouwerij met directeurswoning bouwen. De eerste steen, later in de tuinmuur ingemetseld, werd gelegd door zijn zoons Jan, Harmanus (Herman) en Johannes (Johan) Klaasesz. Het bedrijf droeg de naam De Heuvel; zie daar. Ref.: HM2009 n4 p13.

Klasens, Hillie (roepnaam: Hilly; Steenwijk 13 oktober 1943), bibliothecaresse. Was van 1961-2001 werkzaam in het bibliotheekwezen, sinds 1986 als hoofdbibliothecaresse van de Stichting Openbare Bibliotheek te Steenwijk. Is voorzitter van de Stichting Schrijversfestival Steenwijk en Omstreken. Schreef onder meer: *Kijk ons eens: Steenwijk in de Nederlandse literatuur* (met W.H. Heij; 2002).

Klaverblad, Het; zie: Molen van Volkers.

Klein maar Dapper: oorspronkelijke naam van Voetbal Vereniging Steenwijk.

Kleine Baars; oude boerderij op de Eiderberg in de buurtschap Baars; zie daar.

Kleine Kamp, De: westelijke uitloper van de Steenwijker Kamp; kadastrale aanduiding (1832) van landen, 0.7 km ten zuidwesten van de stad. Het gebied werd in de 1^e helft van de vorige eeuw ingericht (na 1945 voltooid) als woonwijk Steenwijk-West. Zie ook: Ons Eigen Maandblad.

Kleine Kerk (of: Onze Lieve Vrouwekerk, kortweg Vrouwekerk, vroeger ook Mariakerk) aan de Vrouwenstraat 5 in Steenwijk. Toen in 1295 de Sint Clemenskerk werd verheven tot kapittelkerk, werd hier ter plaatse van de “Maria Capelle” een nieuwe parochie- of stadskerk gebouwd. Deze kerk, gewijd aan Maria (Onze Lieve Vrouwe), werd in 1477 door brand getroffen, maar werd nog in hetzelfde jaar herbouwd. Het is een laatgotische driebeukige pseudobasiliek waarvan de beuken door ronde, van baksteen gemetselde, kolommen van elkaar zijn gescheiden. Ook het overige schoonmetselwerk, de preekstoel (1654), het neogotische portaal, de orgelgalerij en de verdere inrichting maken het een bezienswaardig gebouw. Tijdens de restauratie in de periode 1950-1957, uitgevoerd door de firma Aberson en begeleid door de Steenwijker architect H.J. van Ommen, kwam in de voorgevel een fraai beeldhouwd anker tevoorschijn. Hierboven een gotisch klokkentorentje. Het gebouw, een rijksmonument, is sinds 1 februari 1993 in eigendom en gebruik van de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt. In de jaren 2001-2002 werden het dak, de westgevel en het torentje gerestaureerd. Ref.: A. Reinstra. *Een sieraad voor de stad; de geschiedenis van de Kleine Kerk te Steenwijk* (2002); HM 2012 n1 p10-23; SO p28-29; SV p327-329.

Kleine Meenthe: zuidoostelijk deel van de Zuidermeenthe, vroeger ook aangeduid als Westermeenthe (1674). Kadastrale aanduiding (1832) van landen tussen de Aa en het Steenwijkerdiep, aan de westkant van de stad. Sinds 1899 grotendeels ingericht als Park Rams Woerthe.

Kleine Opregte: wekelijkse bijlage van de Opregte Steenwijker Courant van 9 sept. 1955 t/m 30 dec. 1957. Hierin o.a. de rubriek *Hoe Stad en Streek veranderen*. Ref.: Archief HVS: ZA.

Kleine Steenwijker Kroniek; zie: Ket.

Kleirondeel; zie: Jan Snoeks Bolwerk.

Kley, Klaas van der (Linde, gem. Zuidwolde 6 oktober 1894 – Meppel 28 april 1959), onderwijzer. Was, na zijn opleiding aan de Middel-school in Vriezenveen, hoofdonderwijzer in Darp, Uffelte en Nieuweroord en sinds 1947 directeur van de Volkshogeschool Overcinge in Havelte. Heeft veel bijgedragen aan de kennis van zwerfstenen in onze omgeving en schreef daarover: *Gidsgesteenten van het noordelijk diluvium* (met W. de Vries; 1941).

Klijnsma, Albert (Rotsterhaule gem. Schoterland 15 juni 1884 – Willemsoord 20 juli 1979; begr. Vrede Hof), landbouwer. In de periode van 28 september 1944 tot 18 april 1945 was hij waarnemend burgemeester van Steenwijkerwold.

Klijnsma, Albert (Oosterzee gem. Lemsterland 30 augustus 1884 – Heerenveen 9 oktober 1970; begr. Wolvega), ambtenaar. Werkte van 1917-1927 bij de Rijksverzekeringsbank in Amsterdam en daarna tot 1947 als gemeenteontvanger van Steenwijk. Ref.: OS 2023 n4 p27.

Klijnsma, Sent Foppes (Wolvega 9 november 1790 – Wolvega 4 maart 1874), militair. Was leraar wiskunde aan de KMA, werd in 1853 gepensioneerd als kolonel en schreef enkele boeken, waaronder: *Geschiedkundige herinneringen aangaande de voormalige vestingen Steenwijk, Kuinre en Blokzijl* (1853). Ref.: NBW dl 6 p885.

Klim van Steenwijk: jaarlijkse skeelermarathon in Steenwijk, geïnitieerd door Harrie Dassen en Henk Ymker, voor het eerst verreden op 7 september 1985. In 2005 werd voor het NK en in 2016 voor het EK gereden. De eigenlijke ‘klim’ betreft het zuidelijk deel van de Gagelsweg met een hoogteverschil van 9 m over een lengte van 300m. Ref.: SW p526-527.

Klimmerboom, Sjoerd (Franeker 13 april 1852 – Zierikzee 4 augustus 1927) was van 1876-1880 organist van de Grote Kerk in Steenwijk en sinds 1895 van de Nieuwe Kerk in Zierikzee. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

klokken; zie: luidklokken.

klokkentorentjes; zie: Hervormde Kerk (2), Kleine Kerk, stadhuis. Ref.: HM1987 n4 p114-117.

klokluiden. Het luiden van de klokken van de Sint Clemenstoren was een door de stad bezoldigd ambt totdat in 1965 werd overgegaan naar een automatische luidinstallatie. Ref.: SW p189-190. Zie ook: Boonstra-van de Boer; luidklokken.

Klooster, Jan ten (Kalenberg 15 april 1943), registeraccountant, bestuurder. Was financieel directeur DYKA (1985-1996), daarna tot 2002 eigenaar van een accountantskantoor en tot 2006 directeur van de Stichting IJsselacademie in Kampen. Bekleedde daarna diverse bestuurlijke functies op maatschappelijk gebied.

Kloosterhuis, Cecilia Alberta (roepnaam: Cilia; Willemsoord 4 december 1909 – Tuk 25 december 1979), ingenieur. Was van 1931 tot 1973 directrice van landbouwhuishoudscholen te Markelo, Goor, Wageningen en Groningen. Haar levenswerk is: *De bevolking van de vrije koloniën der Maatschappij van Weldadigheid* (1981). Ref.: SW p430.

Kloosterkooi: eendenkooi even ten noorden van Kalenberg, in 1902 gebouwd door vader en zoon Albert (1852-1902) en Hendrik (1882-1965) ten Klooster. De kooi heeft een oppervlakte van 8 ha, een kooiplas met 6 vangpijpen en 2 kooihuisjes. De kooi is eigendom van Staatsbosbeheer, niet meer in werking maar wel te bezoeken. Ref.: J.E.D. Visser, *De Kloosterkooi in de Weerribben* (1986).

kluft (of cluft): Middelnederlandse vorm van het woord ‘klucht’, een ‘deel’ van bijvoorbeeld een stad, dorp, kerspel, streek, gebied of veenderij. De stad Steenwijk was sinds het midden van de 16^e eeuw om bestuurlijke redenen verdeeld in een Ooster- en een Westerkluft. Het kerspel Giethoorn was verdeeld in de Noorder-, Duinzater-, Zwarte- en Zuiderkluft. Het woord ‘kluft’ gaat terug op het werkwoord ‘klieven’: in stukken splijten.

Klunderswoert: veldnaam (1789) op de Steenwijkerkamp.

knapzakroutes; zie: kuierroutes.

knekelplaats: op de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg, waar op 4 april 1985 grafresten afkomstig van het kerkhof bij de Grote Kerk zijn herbegraven.

Knippenberg, Petrus Antonius Maria van (roepnaam: Peter; Venlo 21 februari 1954), leraar. Medeoprichter, bestuurslid en secretaris (1984-1990) van de HVS. Schreef, in drie afleveringen, het artikel: *Het ontstaan van Steenwijk* (1984/85).

Knokke, familie van der: over de oorsprong van de familienaam en de afstamming van Abraham van de Cnocke (1642-1702), zie: HM 2010 n3 p108-121.

Knokke, Jan van der (Steenwijk 26 januari 1933), procuratiehouder. Schreef onder meer: *De nazaten van Jan van der Knokke en Femmigje Heinhuis* (1995), *Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog* (1998) en *Van Drogen in Steenwijkerwold* (2001).

Knol. Over de genealogie van de familie Knol, zie: HM 1984 n1 p32.

Knol, Jan; zie: Molen van Jan Knol.

Koe en Kalf: volksnaam voor een tweetal grote zwerfstenen aan het begin van de Duivenslaagte, 3 km ten noorden van Steenwijk. Het is geen oude rechtsplaats, noch een ruïne van een hunebed. Waarschijnlijk zijn de stenen daar ooit geplaatst of blijven liggen na een onderbroken transport.

Koematen en Oevers: kadastrale aanduiding (1832) van een circa 3 tot 5 km westzuidwestelijk van Steenwijk gelegen gebied. Tot aan de ontginning in 1920 bevonden zich hier langs de Olde Aa talloze watertjes, dijkjes, oeverwallen en onregelmatig gevormde percelen. Een stuk uit het archief van het schoutambt Steenwijk uit 1629 vermeldt: “de Kamaet ofte d'Olde Aa”. In een overdracht van 1685 lezen we: “van olts genaemt pluris camaden”. Onder 'maat' of 'made' moeten we hooiland verstaan; denk aan het werkwoord 'maaien'. ‘Ka’ (Steenwieks ‘kao’) betekent niet ‘koe’, maar ‘kade’, een laag dijkje of zomerdijk. Kamaet betekent dus: hooiland tussen de dijkjes. ‘Oevers’ heeft betrek-

king op de oude oeverwallen van de Aa, waarvan de sporen hier en daar nog in het landschap te herkennen zijn.

Koenen, Aisso Upko (oudste zoon van Upko Koenen; Steenwijk 15 augustus 1937), bankfunctionaris. Schreef voor de HVS enkele artikelen in HM en OS en de imposante biografie van zijn vader: *Upko Koenen 'Opregte' Steenwijker'; het levensverhaal van een sociaal bewogen bestuurder, gelovig christen, man van woord en daad* (2020).

Koenen, Upko (Steenwijk 28 maart 1912 – Meppel 3 mei 1967), wethouder, ouderling. Speelde in de 2e WO een voor Steenwijk belangrijke rol in de illegaliteit. Was in de periode 1946-1962 gemeenteraadslid en tweemaal wethouder en locoburgemeester van Steenwijk voor de PvdA. Daarnaast was hij van 1948-1967 directeur van Drukkerij Hovens Gréve en van 1954-1966 hoofdredacteur van de OSC. In de OSC publiceerde hij artikelen in Steenwijker dialect onder de titel *Uut 't dagboek van Joris*, later als *Aarm* (titel: *Langs de straote*) en *Luuks* (titel: *Over 't gordientien*). Verder was hij in 1966 medeoprichter en naamgever van het verzorgingscentrum Zonnekamp. Was vele jaren ouderling van de NH Gemeente Steenwijk en leider van de zondagsschool in Nijensleek. Ref.: HM 2011 n2 p71; SW p410. Zie ook: A.U. Koenen.

Koepel; zie: muzikent, theekoepel.

Koepel, De (ook Jagershuis genoemd): markante boerderij op de Eiderberg, met een rietgedekt rond voorhuis. Het werd omstreeks 1870 gebouwd als jachthuis, destijds behorende tot het landgoed De Bult.

Koepeltje van Beerta; zie: theehuisje.

Koers, Geert (Blesdijke 19 mei 1902 – Willemsoord 29 januari 1982), timmerman, vakbondsman. Was van 1922-1958 secretaris van de NVV afdeling Steenwijkerwold en sinds 1934 lid van de Bondsraad. Daarnaast was hij van 1937-1970 voor de PvdA gemeenteraadslid van Steenwijkerwold, waarvan 9 jaar als wethouder. Ref.: SW p282.

Koffie, De: bijnaam van H.J. Schurink; zie daar.

Kok, Fredrik Augustus (Haarlem 1723 – Steenwijk 25 juni 1799), arts. Was sinds 1795 lid van het stadsbesuur van Steenwijk.

Kolderveen: dorp, ongeveer 8 km zuidzuidoostelijk van Steenwijk, ontstaan aan de veendijk die vanuit Havelte in zuidwestelijke richting is aangelegd en waarlangs al in de 13^e eeuw vervening plaats vond. De plaats heette toen nog Hesselterveen. Blijkens een oorkonde uit 1310 verleende Philippus, deken van Steenwijk, in opdracht van de bisschop van Utrecht, toestemming aan de bewoners van Uffelte, Hesselte (Havelte) en Hesselrevene een eigen kerk te bouwen. In 1362 kreeg de plaats, toen aangeduid als Kolderveen, een eigen kerk. Deze werd gebouwd op een pleistocene opduiking en onderging in 1843 en 1974 een grondige restauratie. In de naam Kolderveen heeft 'kold' of 'koud' de betekenis van 'afgelegen' en zou de naam dus duiden op een afgelegen veenontginning. Ref.: M.H. Ipenburg en W.L.B. Schipper. *Kolderveen, geschiedenis van kerk en dorp* (1974); ROU. Zie ook: Meppel.

Kolenmijn, De; zie: Jan (1) Pit.

Kolk: de havenkom van Blokzijl, aangelegd omstreeks 1550, toen de Steenwijkerzijl tot schutsluis werd verbouwd. De tegenwoordige vorm dateert van 1581, toen Blokzijl in een vesting werd veranderd.

Kolk, Gerrit van der (Steenwijk 23 maart 1864 – Steenwijk 28 maart 1933), koopman. Had een groothandel in koloniale en grutterswaren in de Oosterstraat. Volgde Henk Strijker op als commandant van de brandweer en was 26 jaar voorzitter en regent van de Stichting voor Liefdadigheid aan de Kornputsingel.

Kolk, Paul van der (Dalfsen 1 sep. 1774 – Steenwijk 1848) had een handel in grutterswaren in de Kerkstraat.

Kolk van Wicherson; zie: Balkengat.

Koloniën van Weldadigheid; zie: Weldadigheid.

Kolonievaart; zie: Westerbeeksloot.

kolonisten: bewoners van de Koloniën van Weldadigheid; zie: Weldadigheid.

Kom, Huize De: herenhuis met voormalig landgoed aan de Bultweg 25 in De Bult. Sinds vele jaren als vakantiepark in gebruik. De parkvijver (De Kom) werd omstreeks 1850 gegraven in opdracht van Johan van der Hoop.

Kombrink, Johan Carel (roepnaam: Hans; Steenwijk 22 november 1946), politicus. Was van jongsaf namens de PvdA actief in de politiek; van 1972-1990 lid van de Tweede Kamer en in 1981-1982 staatssecretaris van Financiën. Werkte van 1990-1994 als directeur-generaal economie en financiën bij het Ministerie van Defensie, van 1994-2004 als wethouder van Rotterdam en daarna tot 2005 als waarnemend burgemeester van Zaandam. Ref.: WWN2.

Koning, Jacobus de (Muiderberg 9 juni 1855 - Hilversum 24 mrt. 1906), ingenieur. Sloot zich in 1881 aan bij zijn vriend J.van Hasselt te Nijmegen en vormden samen de maatschap J.van Hasselt en de Koning (sinds 2001: Royal Haskoning). In 1894 verliet Van Hasselt de maatschap. Samen schreven ze: *De waterstaatkundige toestand van het waterschap van Vollenhove en over de middelen om daarin verbetering te brengen* (1912). Ref.: RHN p16.

Koning, Pieter de; zie: Ket.

Koning, Willem (Den Haag 5 oktober 1832 – Den Haag 21 april 1910), geschiedschrijver. Begon als onderwijzer, sinds 1860 directeur van de Rijkstelegraaf te Monster, later te Steenwijk, Delfshaven en Amsterdam. Schreef talloze artikelen en enkele boeken op historisch gebied waaronder: *Harmen Coops Fledderus; populaire schetsen uit de onlusten te Steenwijk onder de stadhouderlijke regeering van prins Willem IV* (1874, 2^e dr.) en *Steenwijk verdedigd door Johan van den Kornput 1580-1581* (1881).

Koningslaan; zie: Franse Laan.

Koningstraat: korte winkelstraat tussen de Markt en de Scholestraat, ontstaan in de eerste helft van de 15^e eeuw toen de Markt verkleind werd. De naam dateert uit de 16^e eeuw en duidt op de voormalige hoeve Coninge in de Oostwijk. Ref.: HM 2007 n2 p81-100; OSC 28jan. 2019.

Koningsveen (1): drie kluften veenland, genoemd in 1601, gelegen tussen het Tympenveen en het Gasthuis Oosterveen, ten zuiden van de Sttenwijkerkamp. (2): de naam van een klein ven, even zuidoostelijk van de buurtschap De Pol, 5 km ten noordwesten van Steenwijk.

koninklijk bezoek aan Steenwijk. Op 4 augustus 1913 brachten H.M. Koningin Wilhelmina en Z.K.H. Prins Hendrik een bezoek aan Steenwijk ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Koninkrijk. Op 2 september 1931 bracht Z.K.H. Prins Hendrik een bezoek aan Steenwijk bij de herdenking van Steenwijks ontzet in 1581. Op 1 juli 1953 bracht H.M. Koningin Juliana een bezoek aan Steenwijk, het nieuwe dorp Scheerwolde en het opleidingscentrum van De Voorzienigheid in Steenwijkerwold. Op 11 september 1971 brachten Prinses Beatrix en Prins Claus een bezoek aan Steenwijk voor de opening van De Meenthe en op 18 mei 1981 (als koninklijk paar) voor de officiële opening van de toen gerestaureerde Grote Kerk.

Kooistra, Bastiaan Anne (Dordrecht 2 april 1925 – Meppel 7 maart 2017), jurist. Studeerde rechten in Utrecht en was van 1973 tot 1990 werkzaam als griffier aan het kantongerecht in Steenwijk. Ref: OS 2017 n1 p3-8.

Kooistra, Simon (Hidaard gem. Hennaarderadeel 31 maart 1884 – Noordbergum gem. Tietjerksteradeel 4 oktober 1952; begr. Folgare gem. Wymbritseradeel) was van 2 mei 1920 tot 30 maart 1924 predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente van Steenwijk.

Kooi van Pen: een in 1884 door de vervener Jan Harmens Pen opgerichte eendenkooi, zuidoostelijk van Kalenberg in het Nationaal Park Weerribben-Wieden, sinds 1965 eigendom van

Staatsbosbeheer. Het is de grootste eendenkooi van Europa, bestaat uit vijf kooiplassen met achttien vangpijpen en beslaat een oppervlakte van 35 ha. De kooi is niet voor het publiek toegankelijk. Ref.: OSC 2024 25 sep. p5.

Kooiwegbrug: gemeentelijke ophaalbrug (1932) over het Steenwijkerdiep, in de Kooiweg bij Scheerwolde, 7.5 km ten zuidwesten van Steenwijk.

Koole, Barend (Nieuwkoop 1 mei 1927 – Diever 18 november 2020), predikant. Stond van 1978-1987 als predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Koopmans, Bonne (Hemrik gem. Opsterland 13 juni 1918 – Meppel 18 september 2004), onderwijzer. Begon als onderwijzer in Hallum, sinds 1954 in Steenwijk aan de Huishoudschool, later als hoofd van de Wilheminaschool. Oprichter (1967) van de Stichting Galerie Steenwijk, vele jaren voorzitter van de plaatselijke afdeling van de PvdA en bestuurslid van de toenmalige Oudheidkamer.

Koorndrager, De: voormalige koren- en pelmolen op het in 1627 aangelegde Zwanennest – of Westerbolwerk, ongeveer waar sinds 1597 de Stadsmolen (zie daar) stond. Locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 203.94 / 533.49). De Koorndrager was sinds 1806 in bedrijf en ook bekend als de Molen van Schurink. Deze werd in 1862 afgebroken om plaats te maken voor aanleg van de Kornputsingel, waartoe in 1870 ook het bolwerk werd afgegraven.

Koot, Annica (Bloemendaal 3 februari 1955), beeldend kunstenaar, therapeute. Houdt zich, naast haar therapeutische praktijk voor integrale reflexologie, bezig met gemengde schilderkunst en het maken van bronzen plastieken. Kreeg in Steenwijk bekendheid door het gedenkteken *Een gebroken tegel* (1997), gemaakt voor het Comité Indisch Monument Steenwijk.

Kooten, Antoon van (Montfoort 7 september 1872 – Den Haag 30 september 1940) was 1907 tot 1917 predikant van de Hervormde gemeente in Steenwijk.

kop: oude inhoudsmaat, gelijk aan 1/256 mud; sinds 1820 verouderde benaming van een liter.

Koperberg, De: voormalig café-restaurant aan de Kallenkoterallee, in 1911 gebouwd in opdracht van David de Wit. De Koperberg was lange tijd Steenwijks belangrijkste uitgaanscentrum, niet alleen als café, maar ook als plaats voor festiviteiten, dans en muziek, manifestaties en wedstrijden. Ook was hier het thuishonk van de voetbalvereniging Steenwijk (Rood-Wit) en later van Steenwijker Boys. In 1964 werd de Koperberg afgebroken om plaats te maken voor het winkelcentrum van woonwijk De Gagels. Ref.: HM 2007 n2 p68-80.

Koperen Pomp; zie: De Driesprong.

Kopje Cultuur: jaarlijkse manifestatie in Steenwijk waarbij verschillende uitingen van kunst en cultuur aan het publiek gepresenteerd worden. In het tweede weekend van september vinden, in combinatie met de Open Monumentendag, diverse evenementen plaats in de binnenstad, in Park Rams Woerthe, in kerken en openbare gebouwen.

Kopland, Rutger; zie: Hoofdakker.

Kop van Overijssel: andere, meer tot de verbeelding sprekende, naam voor Noordwest-Overijssel (vergelijk: Kop van Noord-Holland). De naam wordt voor officieel gebruik ontraden. Zie ook: VVV.

koren: voor een overzicht van zang, zanggroepen en koren, wordt verwezen naar SW p169-179, alsook naar hoofdstuk 15 van het boek Steenwijk Vestingstad. Leden van de gezamenlijke hervormde kerkkoren van Steenwijk en Steenwijkerwold zijn in 1955 op een groepsfoto vereeuwigd. Ref.: OS 2024 n3 p18-20.

Korf, De; buurthuis en wijkactiviteitencentrum in Steenwijk-West, sinds 1955 aan de Verlaatseweg 12, sinds 2013 in Multifunctioneel Centrum De Zuidwester aan de Gasthuislaan 84.

Kornelis, Jelte (Opsterland 24 mei 1894 – Meppel 9 maart 1981; begr. Langezwaag), industrieel. Oprichter en directeur (1934) van Kornelis' Kunsttharsproducten Industrie N.V. te Steenwijk.

Kornelis, Wiebren Durk Halbe (Steenwijk 30 november 1933 – Baars 26 april 1999), industrieel. Volgde in 1959 zijn vader op als directeur van Kornelis' Kunstthars Producten Industrie B.V. te Steenwijk, thans Kornelis Caps & Closures. Heeft zich vele jaren als voorzitter van het ICV ingezet voor de promotie van Steenwijk.

Kornelis Caps & Closures: één van de oudste kunststofverwerkende bedrijven in Nederland, gevestigd aan de Eesveenseweg te Steenwijk. Het bedrijf, in 1934 opgericht door Jelte Kornelis, was oorspronkelijk gericht op de fabricage van bakeliëtproducten. In 1959 werd het bedrijf voortgezet door zijn zoon Wiebren en sinds 2004 door Gerben Pieter de Boer. Thans is het een groot spuitgietbedrijf van kunststofsluitingen en leverancier aan de voedings-, chemische en farmaceutische industrie. Ref.: OSC 2 nov. 2012, 14 okt. 2016; SV p369-371.

Kornput, Johan van den (vroeger ook: Corput; Breda april 1542 – Groningen 17 september 1611), krijgsman. Na een studie medicijnen, wiskunde en krijgskunde koos hij in 1573 voor een militaire loopbaan. In de winter van 1580-1581 verdedigde hij Steenwijk op heldhaftige wijze met slechts 600 soldaten tegen een Spaanse overmacht van 7.200 man, onder aanvoering van Rennenberg. Ook was hij de maker van een gedetailleerde plattegrond (1581) van Steenwijk. Hij werd begraven in de Martini-kerk in Groningen, vlak naast zijn grote tegenstander Rennenberg. Op 15 december 2003 werd bij de Oosterpoort in Steenwijk een standbeeld van hem onthuld, gemaakt door Hans Kuijper. Zie ook: Fresinga, Rennenberg. Ref.: HM1987 n3 p77-87; J.P.J. Postema. *Johan van den Corput, 1542-1611, kaartmaker, vestingbouwer, krijgsman* (1993); SO p36; SV p137-140.

Kornputkwartier: woonwijk 3 km ten oostzuidoosten van de stad, op de plaats van het in 2007 ontruimde terrein van de Johan van den Kornputkazerne.

Kornputsingel: brede straat aan de westzijde van de stad, aangelegd in 1870. In 1866 werd besloten de stadswal ter plaatse af te graven en De Koorndrager, een walmolen, af te breken om ruimte te maken voor meer goede woongelegenheden in de stad. In de periode 1870-1890 werden hier fraaie herenhuizen gebouwd die thans merendeels als rijksmonument erkend zijn. Ook de destijds er tegenover gelegen éénkamerwoningen, de Gasthuiskamers, werden afgebroken. Daar verrezen een school, rusthuis en synagoge die later weer plaats gemaakt hebben voor nieuwbouw. Ref.: SO p60-61.

Kornputstoren; zie: Kijk in de Pot.

Korte Mudden: voormalige korte stroken bouwland op de Steenwijker Kamp, ten noorden van de Lange Muddenweg en ten westen van de Trappenweg.

Kortenhorst, Johannes (Steenwijk 9 maart 1792 – Hulst 19 juli 1831) overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Korte Venen: de veenlanden die vroeger westzuidwestelijk van Zuidveen lagen, tussen de Heerendijk en de Broekslagendijk.

Korte Woldstraat: het westelijk deel van de oorspronkelijke Woldstraat, in 1483 nog Oude Woldstraat genoemd, nadat enige jaren voor 1395 de Woldpoort werd gebouwd en er een verbinding met de Woldstraat werd gemaakt. Op de splitsing kwam een waterput, sinds 1819 Woldpomp of Dubbele Pomp geheten. De "Corte Woldstraet" leidde naar het in 1627 aangelegde Zwanennest Bolwerk met daarop de Hoge Tin en de grote graanmolen De Koorndrager. Tot ver in de vorige eeuw kende de Korte Woldstraat een grote bedrijvigheid. De naam werd in 1981 omgedoopt tot Korte Woldpromenade. Ref.: HM 2008 n4 p110-141.

Koster, Bonne (Hoogeveen 19 maart 1864 – Wassenaar 16 november 1934), arts. Was huisarts en gemeentelijk geneesheer van 1894-1927 te Steenwijk. Was daarnaast van 1905-1927 voorzitter van de vereniging voor volkshuisvesting Algemeen Belang. Hij was een groot voorstander van woningbouw buiten de oude binnenstad. Liet in 1895-1896 een fraaie villa bouwen aan de

Meppelerweg 2. Ref.: HM 2011 n2 p74-83; SN p23.

KOVO; zie: politie.

kozakken: ruiters in het Russische leger, vooral bekend geworden door de komst van afdelingen ervan als bevrijdingstroepen na de Franse Tijd. In Steenwijk kwamen ze op 23 november 1813 aan en vertrokken de volgende dag weer.

Kraaiennest: een in 1581 door de Spanjaarden aangelegde schans en uitkijkpost bij de Wipbrug in de Eesveenseweg.

Kraak, Wolter (Oldemarkt 19 januari 1913 – Steenwijk 19 januari 1969), ambtenaar. Was sinds 1941 ambtenaar ter secretarie in Steenwijk, later chef sociale zaken en ambtenaar bij het Gemeentelijk Energiebedrijf. Was in de 2^e WO een actief verzetsman. Medeoprichter en van 1954-1967 voorzitter van Voetbal Vereniging d'Olde Veste '54. Ref.: HM2011 n2 p71.

kraamzorg; zie: gezondheidszorg; vroedvrouwen.

Kraanbrug: voormalige spoorbrug over de in 1865 omgelegde Aa bij de Spoorhaven ten westen van het station. Het was een draaibrug met verticale as op het oostelijk landhoofd. Werd in 1930 vervangen door een vaste brug.

Kraante van 't Wold (veur jong en old): huis-aan-huisblad dat vanaf 1954 werd uitgegeven door de winkeliersvereniging Samen Sterk in Steenwijkerwold. Na 1973 verscheen het onregelmatig tot in de jaren negentig onder de naam *Samen Sterk Nieuws*. Ref.: SW p456.

Kranendonk, Hendrikus (roepnaam: Hein; Tuk 10 september 1928 – Tuk 19 september 1993), ondernemer. Nazaat van de huisschildersfamilie Potberg-Kranendonk. Begon in 1985 café De Karre in Tuk, bekend van Mannenkoor Karrespoor.

kranten; zie: Kraante van 't Wold, Opregte Steenwijker Courant, Rond de Toren, Steenwijker Dagblad, Steenwijkerland Expres en Steenwijker Nieuws- en Advertentieblaadje.

Kremerij (ook wel: Krimerij): voormalige ongeveer 0.7 km lange verbindingssloot tussen de Langesloot en de Elssloot, ten zuiden van Zuidveen.

Krim (of: Krimp), **De**; zie: Looijersgracht.

Krimbrug: voetbrugje over de Looijersgracht, dat in de loop der eeuwen meermalen is verbouwd . Ref. OSC 22 juli 2019 p18.

Krist, Hendrik Jan (roepnaam: Jan; Steenwijk 16 december 1935 – Oud-Beijerland 22 mei 2017) was leraar in Sliedrecht, later directeur van de LTS in Oud-Beijerland. Schreef over mens en samenleving in vroeger tijden: Nederlandse emigranten uit de omgeving van Weststellingwerf in Duitsland vóór de Tweede Wereldoorlog (2009); Het verhaal achter Godfried Völtzel (2014); Irisplein no. 7. (2017).

Kromme Elleboog: 15^e-eeuwse verbinding tussen de Scholestraat en de Oosterstraat. In 1955 werd de kromming verruimd en in 1962 de straatnaam veranderd in Scholestraat. Ref.: SO p75.

Kromme Kolk: een plaatselijke verbreding in de voormalige Steenwijker Aa, aan de oostzijde van de kruising met de Eesveensedijk. Al in een stuk uit 1582 is sprake van een overeenkomst over de visserij in de Aa van de “Crume Kolk tot Fledderholt”.

Kroon, De: voormalig hotel-café-restaurant met stalhouderij van Maria Margaretha Bijkerk-Varrenhorst (1864-1958), dochter van Bartholomeus Varrenhorst. Het werd in 1898 gebouwd op de plaats van het tegenwoordige busstation aan het Stationsplein en in 1964 afgebroken. Ref.: OS 2022 n4 p15.

Krop, Hendrik (1) (Steenwijk 1764 – Steenwijk 31 oktober 1826), bestuurder. Was van 1811-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk.

Krop, Hendrik (2) (roepnaam: Hein; kleinzoon van voorgaande; Steenwijk 9 november 1851 – Steenwijk 27 oktober 1938), banketbakker, wethouder. Een voortvarend man die ook wel De Goldmoppe werd genoemd, naar de goudmoppen die hij bakte. Ook was hij een invloedrijk

persoon; van 1899 tot 1923 was hij wethouder van Steenwijk en in 1919 medeoprichter van de ESKAF. Ref.: HM 2000 n1 p24-25.

Krop, Hildebrand Lucien (zoon van voorgaande; roepnaam: Hildo; Steenwijk 26 februari 1884 – Amsterdam 20 augustus 1970), beeldhouwer. Woonde en werkte vanaf 1912 in Amsterdam, sinds 1956 als Stadsbeeldhouwer van Amsterdam. Behalve figuren, reliëfs en versieringen aan gevels, monumenten en bruggen in de hoofdstad, maakte hij onder meer de plaquette “Een volk dat leeft bouwt aan zijn toekomst” in het monument op de Afsluitdijk en het uit 1965 daterende Berlagemonument aan de Vrijheidslaan te Amsterdam. Belangrijk voor Steenwijk was zijn medewerking als ontwerper van fraaie producten van de Eerste Steenwijker Kunstaardewerkfabriek ESKAF. In Steenwijk herinnert aan hem het in 1923 opgerichte grafmonument voor zijn ouders op de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg, het op 4 mei 1948 onthulde bevrijdingsmonument, een keramisch reliëf boven de ingang van het voormalige politiebureau aan de Oosterstraat 80, een plaquette in de voorgevel van zijn geboortehuis aan de Oosterstraat nummer 11 en het Instituut Collectie Krop in de villa Rams Woerthe. Ref.: W.H. Heij. *De mens en kunstenaar Hildo Krop* (2006); SO p86-88.

Krop, Pieter (zoon van Hendrik (1); Steenwijk 1811 – Steenwijk 8 augustus 1851), ontvanger der Diepgelden en van 1832 tot aan zijn dood organist van de Grote Kerk in Steenwijk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Kruisweg: (1) oude naam van de wegkruising in het centrum van Willemsoord. Ref.: A.H.H. Voorhorst *Aan den Kruisweg te Willemsoord* (1872); (2) oude benaming van het kruispunt buiten de Onnapoort.

Kruiter, Hendrik (Onstwedde 15 februari 1935 – Steenwijk 3 augustus 2009), militair. Was, als adjudant terreinopzichter van het militair oefenterrein van de Johannes Postkazerne, initiatiefnemer tot oprichting van het Herdenkingsmonument 1944 te Kallenkote. Ref.: OSC 26 april 1995.

Kruyf, Jolanda de (Driebergen 21 juni 1970), journaliste. Van 1989-1996 werkzaam voor Boom regionale uitgevers. Daarna verslaggeefster voor diverse dagbladen in Noord-Nederland en freelance auteur voor tal van magazines en andere uitgaven. Ook met haar partner Roelof Tienkamp verantwoordelijk voor diverse gezamenlijke boekuitgaven. Zij schreef onder meer: *Brederwiede 1973-2001* (2000), *Kerken in de Kop* (2007) en toeristisch-recreatief werk.

Kruyff, Frederik de (18^e eeuw) was boekhandelaar in Amsterdam en, van 1750-1790, uitgever van onder meer: *Sententie tegen Harmen Coops Fledderus, den 24 april 1749* (1750).

kuierroutes: wandelroutes van ongeveer 25 km door het Overijsselse landschap, samengesteld door de Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen. De volgende routes liggen in de omgeving van Steenwijk: nr. 2 Willemsoord; nr. 3 Tuk; nr. 37 Zuidveen, Onna, Kallenkote; nr. 38 Steenwijkerwold, Oldemarkt.

Kuinre: dorp aan de voormalige Zuiderzee, in de gemeente Steenwijkerland, 19 km ten westen van Steenwijk, met ruim 900 inwoners. Oude vermeldingen als Kuinre of Kunre dateren van 1119 en 1132. Hendrik van Kuinre alias Henricus Grus, ook Henric de Crane genoemd, was de eerste heer van Kuinre (eind 12^e eeuw). Als dienstman van de bisschop resideerde hij, evenals zijn nazaten, op een in 1204 gebouwde bisschoppelijke burcht aan de Zuiderzee die, na de stormramp van 1375 werd verplaatst. In 1245 werd Kuinre verrijkt met de stichting van een kapel behorende tot het Sint Odulfsklooster in Stavoren. Daarmee werd Kuinre een kerspel, heerlijkheid en graafschap tegelijk. De ‘heren’ waren velen, vooral zeevarenden, tot last. In 1407 kocht bisschop Frederik van Blankenheim, met steun van de IJsselsteden, de heerlijkheid Kuinre, waarmee het land bevrijd werd van deze laatste ‘roofriders’. Sindsdien werd Kuinre een bedrijvige plaats met visserij, scheepvaart en handel. Achteruitgang hiervan in de 18^e eeuw werd veroorzaakt door verzanding van de havengeul. Deze werd in 1743 uitgediept en aanzienlijk verlengd. Door de aanleg van de

Noordoostpolder liep de bedrijvigheid opnieuw sterk terug. Kuinre was tot 1811 een zelfstandig schoutambt, als gemeente in 1973 opgegaan in IJsselham en in 2001 in de gemeente Steenwijkerland. Ref.: Boer, P.C. de en A.J. Geurts. *Oude burchten in het nieuwe land; de middeleeuwse kastelen van Kuinre in de Noordoostpolder* (2002); CS p32-35; DTV p175-177; R. Kamman. *Geschiedenis van Kuinre en omgeving* (1985).

Kuiper, Egbertus (roepnaam: Bert; Willemsoord 17 maart 1940 – Willemsoord 13 februari 2019), journalist. Van 1956-1982 bij drukkerij Hovens Gréve als graficus, daarnaast correspondent voor diverse streekbladen. Was van 1982-2003 in dienst van Boom Pers, eerst als redactiechef van de OSC, laatstelijk als redacteur binnen- en buitenland bij Boomuitgevers. Schreef, als 'Dirk de Winter', de kroniek *Rond de Steenwijker Toren*, in 2003 verzameld als *Onderweg naar Steenwijkerland*. Ook schreef hij *In de brand, uit de brand* (2005) en het autobiografische *Een leven langs de Steenwijkerweg* (2007). Ref.: OSC 20 feb. 2019.

Kuiper, Hendrik (Meppel 29 oktober 1959), vertegenwoordiger. Medeoprichter en bestuurslid (1984-1987) van de HVS. Schreef: *Het einde van de vlucht* (1985).

Kuiper, Jan (Steenwijk 3 januari 1865 – Leeuwarden 26 februari 1943), leraar, schrijver. Was sinds 1883 onderwijzer te Baarn, Woudsend, Huizen, Oosthem, Gauw, en schoolhoofd in Schraard, Sint Jacobiparochie en van 1907-1930 in Leeuwarden. Actief in de christelijke politiek en schrijver van: *Geschiedenis van het godsdienstig en kerkelijk leven van het Nederlandse volk* (1900), *Geschiedenis van het Christelijk Lager Onderwijs in Nederland* (1901) en *Van de worsteling aller eeuwen, de geschiedenis van Gods kerk op aarde* (1906). Ref.: BWO; EF.

Kuipersmolen; zie: Het Anker.

Kuit, Koendert (Ossenzijl 21 oktober 1923 – 10 november 2013), kenner van het turf- en rietland in de Weerribben. Tekende een waterkaart van de Weerribben (1997).

kunst. Voor een historisch overzicht van de creatieve, artistieke en culturele uitingen in Steenwijk en omgeving wordt verwezen naar: J.K. Janssen. *Verbeelding en creatie in Stad en Wold, een eeuw kunst en cultuur uit eigen keuken*, in: SW p129-183. Voor literatuur en beeldende kunst zie hoofdstuk 14 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Kunstbunker (Rijksbergplaats voor kunstschaten; ook: Paasloo-Pantheon): in 1942 gebouwde, zeer sterke schuilplaats voor nationale kunstschaten, temidden van een boscomplex 6.5 km ten westnoordwesten van Steenwijk. Het ronde gebouw, ontworpen door G.C. Bremer, is een betonconstructie met wanden van 4.5 m dikte en een dak dat aan de top 9 m dik is. Tot het eind van de oorlog werden er ongeveer drieduizend schilderijen bewaard waaronder bekende als De Stier van Potter en Het Straatje van Vermeer. Na de oorlog bleef het gebouw in gebruik als regionaal depot van schilderijen. Het is een rijksmonument gelegen aan de Paaslooregel 77. Ref.: H.P. Baard. *Kunst in schuilkelders* (1946); SV p345-348; SW p312-313.

kunstroutes: wandel-, fiets- of autoroutes waarlangs bezienswaardige kunstobjecten tentoongesteld zijn. Ref.: SW p180-182.

kunstschilders. Steenwijkers die bekendheid kregen als schilder/tekenaar: W. Bogtman, G.L. Brante, M.A. Brante-Bloemen, C.F. Cordes, W. Cordes, J. Godefroij, H.W.M. Liesker, C.A. Moen, J.B. Mulders, H. Prinsen, H. Ras, C. Reisma, D. Ringenier, J.A. van Rossum, W. Scholten en Hendrick van Steenwijck. Als verdienstelijk vrijetijdsschilders: C.J.W. Baurichter, R. Groenink, E. de Haas-IJben, A. Hoomoedt, L. de Jonge, F.A. Kalverboer, A. van Kampen (karikaturen), J. Katers, A. Koot, H. Moraal, F. Opdam, D. Pit, P. Schep, W.S. Terpstra en F. Zoer. Niet-Steenwijker schilder/tekenaars die Steenwijk in beeld gebracht hebben: Johannes Elzinga, Piet van der Hem, Cornelis Pronk, Jan van Ravenswaay, Rinny Siemonsma, Hendrik Tavenier, Jacobus Verstegen en J.C. Wendel. Ref.: SV p277-288; SW p141-145.

kunststoffen; zie: Steenwijk Kunststofstad.

Kuper, Elbertus (Zuidveen ca. 1750 – Steenwijk 27 juni 1813), chirurgijn. Was in de Franse Tijd raadslid van Steenwijk.

Kuyper, Hans (Voorburg 19 oktober 1955), beeldend kunstenaar. Maakt bronzen en keramische beelden, plaquettes en schilderijen. Exposeert sinds 1984 en heeft zijn atelier in Delft. Maakte in 2003 het standbeeld van Johan van den Kornput bij de Oosterpoort in Steenwijk.

Kuyper, Jacob (Rotterdam 21 september 1821 – Den Haag 3 februari 1908), geograaf, cartograaf. Werkte bij de belastingdienst, had daarnaast grote passie voor de geografie. Was in 1873 medeoprichter van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, van 1875-1900 voorzitter van de afdeling Nederland. Kreeg grote bekendheid door zijn *Gemeente-atlas van Nederland* (1869) met van elke toenmalige gemeente een kaartje. Zijn kaartjes van Steenwijk (schaal 1:25.000) en van Steenwijkerwold (schaal 1: 100.000) geven een goed beeld van de historisch-geografische toestand in 1865. Ref.: SO p58-59.

Kuyperssluysje; zie: Barenzijle.

Kwasloot: een bronbeek van de Steenwijker Aa, vergraven tot afwateringssloot. Ontspringt noordwestelijk van Diever en verenigt zich na 4 km met de Slingergruppe tot de Wapserveense Aa.

kweekschool; zie: normaalschool.

Kwekkelerland, Het: kadastrale aanduiding (1832) van landen 1.5 km ten noordwesten van Tuk. De naam heeft betrekking op de buurtschap Kwikkels.

Kwikkels (ook: Kwikkelo of Quickelo): voormalige buurtschap, 3 km ten noordwesten van Steenwijk, aan de oude heirweg naar Stavoren. Vroeger was hier een tol. Deze werd in 1830 verplaatst naar de toen nieuwe rijksweg bij Witte Paarden.

Laag Eggerland, Het: kadastrale aanduiding (1832) van landen ten noordoosten van Tuk, met inbegrip van Wolterholten

Laan, Sibolt van der (roepnaam: Sieb; Westeremden gem. Stedum 27 november 1950), fotojournalist. Werkt sinds 1972 als fotograaf in Steenwijk, aanvankelijk in dienst van Muurling, sinds 1979 als freelance fotograaf voor verschillende kranten in de regio.

Laan, Willem (ook: Wilhelmus Lanius; Dokkum 16^e eeuw – Lutjebroek 1592), predikant. Stond als hervormd predikant in Hauwert (bij Hoon), Steenwijk (1581-1582), IJsselmuiden, Elburg en Lutjebroek. Laan was Steenwijks eerste predikant na de hervorming en was samensteller van het oudste boek over het beleg van Steenwijk: *Die belegeringe, besettinge ende ontsettinge der Stadt Steenwijck in Sticht van Overijssel* (1581). Het boek werd gedrukt in Kampen door Peter Hendricksz en door hem uitgegeven in Leeuwarden.

Laar, Gradus Marinus (roepnaam: Gradie; Zutphen 30 december 1937), leraar. Begon in 1961 als onderwijzer aan School B en was van 1974 tot 1999 leraar en vanaf 1978 adjunct-directeur van de Capelleschool (LHNO, opgegaan in de RSG), waarvan sinds 1990 conrector. Was vele jaren bestuurslid van onderwijskundige, maatschappelijke en kerkelijke instellingen met bijzondere inzet voor geschiedenis en cultuurbehoud van Steenwijk (vooral Grote Kerk en Stadsmuseum). Medeoprichter van de HVS. Verzorgde voordrachten en rondleidingen en schreef over de geschiedenis van Steenwijk. Zijn meest bekende boeken: *Steenwijk, bewaar 't: de historie van een oude landstad met haar buurtschappen* (1987) en *Grote Kerk Steenwijk; een torenhoog monument* (1981) en *Historisch erfgoed*. In: SV p321-354 (2009).

Laatste Eer, De: uitvaartvereniging gevestigd aan de Kornputsingel 40-42A met sinds 1990 het toen gerestaureerde pand ernaast, de voormalige kerk van de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden, Het Gebouw; zie daar.

Lage Egge (1853): buurtschap en weg ten westen van Tuk.

Lage Egge en de Velden, De: kadastrale aanduiding (1832) van landen 1.5 km ten zuidwesten van het dorp Steenwijkerwold, met de buurtschappen Ooster- en Wester Lage Egge. Zie ook: egge,

Overegge.

Lagere Landbouwschool: opleiding voor jongens, in 1929 begonnen op verschillende locaties in de stad. Sinds 1931 naast de Landbouwhuishoudschool in de Capelleschool en tot 1965 aan de Tukseweg in Tuk (Groeneveldschool). Zie ook: Landbouwschool.

Lagere Technische School (LTS); zie: Ambachtsschool.

Lagerweij-Polak, E.J.; zie: Polak, Emma Johanna.

Lakeweg (1): verkorte vorm van de IJsselhammer Lakeweg en de Woldlakeweg, die de grens vormden tussen de voormalige kerspelen IJsselham en Paasloo, en Scherwolde en Steenwijkerwold. 'Lake' heeft hierin de betekenis van 'grens' of 'grenssloot'. (2): naam van een voormalig rijks werkkamp aan het Steenwijkerdiep. Het is later, met het kamp Pikbroek, opgegaan in het vakantiecentrum De Twin.

Lalaing, George van; zie: Rennenberg.

Lambregts, Lambertus Adrianus Franciscus (roepnaam: Bert; 's-Hertogenbosch 13 april 1923 – Zwolle 26 februari 2004), dijkgraaf. Was dijkgraaf van het voormalige waterschap De Vledder- en Wapserveense Aa. Schreef over de regionale geschiedenis, de Tweede Wereldoorlog, en de bewoners van de Koloniën van Weldadigheid.

Lammegien (ook: Lammegien de Klokkenluudster); zie: Boonstra-van de Boer.

Lampe, Andries (Steenwijk 10 oktober 1784 – Steenwijk 7 augustus 1871), koopman. Invloedrijk Steenwijker die vele jaren raadslid was en diverse percelen bouwland op de Steenwijker Kamp bezat.

Lampe, Carel Ferdinand (Amsterdam 24 december 1896 – Amersfoort 27 juli 1968), boekhouder. Was in de 2^e WO bestuurslid van de door de Duitsers verboden Nederlandse Unie, afdeling Steenwijk. Ref.: HM 2011 n2 p71; SHD p40.

Lampe, Egbert Willems (Steenwijk ged. 20 juni 1756 – Steenwijk 1809) was sinds 1795 lid van het stadsbestuur van Steenwijk.

landbouw: vroeger, ook voor Steenwijk en omgeving, het belangrijkste middel van bestaan. Sinds ongeveer 5.000 jaar worden landbouwgewassen geteeld, vooral op de hogere gronden, zoals de Steenwijker Kamp. Daarvóór verkeerde het land in natuurlijke (onontgonnen) staat, zonder vaste bewoning. De landbouwenquête van 1800 heeft veel inzicht verschaft in het toenmalige bodemgebruik en de economische situatie in de landbouw. Van 2 t/m 5 augustus 1897 werd in Steenwijk een grote tentoonstelling van landbouw, veeteelt, pluimgedierte, bijenteelt, zuivelbereiding, tuinbouw, houtteelt, turfindustrie en nijverheid gehouden.

Van grote betekenis voor de landbouw, ook in landelijk opzicht, was het werk van G.W. Stroink, burgemeester van Steenwijkerwold en grondlegger van diverse instellingen op agrarisch gebied. In de periode 1928-1968 werd een groot deel van Noordwest-Overijssel, dat door eeuwenlange vervening tot onbruikbaar moerasgebied was geworden, ingepolderd en ontgonnen tot landbouwgrond. Op het 'oude land' werd, door ruilverkaveling, grootschaliger en rendabeler bedrijfsvoering mogelijk gemaakt. Ref.: D. Getreuer. *Ruimtelijke transformatie van Steenwijkerland; agrarische geschiedenis van stad en es* (2010) ; J.M.G. van der Poel. *De landbouwenquête van 1800; district Steenwijk* (1953/1954). Zie ook: Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove, Weldadigheid.

Landbouwbank (officieel: Coöperatieve Landbouwbank en Aan- en Verkoopvereniging Steenwijkerwold): voormalige agrarische groothandel van en voor de boeren. Werd op initiatief van G.W. Stroink opgericht in 1901 in de oude leerlooierij van Rijkmans aan het Steenwijkerdiep op de plaats van het in 1902 gebouwde pakhuis. Het kantoor, eveneens van 1902, verrees op de hoek van de Tukseweg. De directeur was K. Borgman (1901-1919), opgevolgd door J. Borkhuis (1919-1959) en G. de Groot (1959-1982). Het bedrijf werd sterk uitgebreid met loodsen, silo's en fabrieken aan

het Dolderkanaal en telde in de jaren vijftig 175 medewerkers. In 1967 kreeg het de naam CLC, in 1984 CLM, in 1990 ACM en later Agrifirm. In 1985 ging het bedrijf over naar Meppel. In 1996 werden de silogebouwen en kunstmestloodsen gesloopt. Het bedrijfsterrein werd in 2006 ingericht als woongebied. Ref.: Archief HVS: BCLC en BG; HM 2006 n1 p2-8; OS 2017 n3 p 17-20; SW p92-93; *Vijftig jaren Landbouwbank 1901-1951* (1951). Zie ook: Cebeco; Welkoop-pand.

Landbouwhuishoudschool (kortweg: Huishoudschool): in 1923 begonnen in de oude School B aan de Kornputsingel, in 1931 naar een door Jan Jans ontworpen nieuwe school, de Capelleschool aan de Tukseweg. In 1990 fuseerde deze school met de Lagere Technische School tot De Wissel. Ref.: HM 1993 n3 p70-81; G.M. Laar. *Van lange rok tot spijkerbroek - van oliestel tot magnetron* (1988).

Landbouwschool: van 1890-1901 in een villa op het landgoed Ronde Blesse bij Willemsoord. Deze tweejarige landbouwvakschool, vernoemd naar G.A. van Swieten, werd opgeheven na het vervallen van een jaarlijkse rijksbijdrage. Ref.: A.F. Eilerts de Haan. *De G.A. van Swieten Landbouwschool te Willemsoord* (1890). Zie ook: Lagere Landbouwschool.

landgoederen; zie: De Bult, Eese, Ronde Blesse, Woldberg.

landmaat; zie: Steenwijker Maat.

landontginning; zie: Cunrau, DUW, Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove, Weldadigheid.

Landryte: in de middeleeuwen een waterloop die in de afwatering voorzag van de veengebieden ten zuiden van Steenwijk en het Onnigermeer. Het woord 'ryte' of 'riete' komt van het Fries 'ried' in de betekenis van 'waterloop'. Door de vervening kwamen deze gebieden lager te liggen, kon de Landryte niet langer in de afwatering voorzien en verlandde tenslotte. De Landryte liep door Zuidveen en boog even noordelijker in westelijke richting af om zich ongeveer 5 km westzuidwestelijk van Steenwijk met de Aa te verenigen. Op een kaartje van 1828 ziet men dat de gemeentegrens in Zuidveen over ca.150 m de oude loop van de Landryte ('waterleiding') volgt. Ref.: HM1984 n2 p42.

landschap; zie hoofdstuk 2 van het boek *Steenwijk Vestingstad*. Zie ook: natuurlijk milieu.

landsheer (of: heer): in de middeleeuwen degene die het hoogste gezag over het land uitoefende. Van omstreeks 925-1010 was dit voor onze streken de keizer van het Duitse Rijk, van 1010-1528 was het de bisschop van Utrecht. Zie ook: Oversticht.

Land van Vollenhove: oudste benaming voor Noordwest-Overijssel; zie: Vollenhove (2). Zie ook: Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove N.V.

landweer; zie: weer (2).

Lang, Johannes Pieter de (bijnaam: Tom Poes; Utrecht 19 maart 1911 – Apeldoorn 17 oktober 1976), militair. Was beroepsofficier bij de Infanterie en van 13 juli 1942 tot 12 april 1945 (tot 19 januari 1943 waarnemend) burgemeester van Steenwijk voor de NSB. Zijn bijnaam, ontleend aan zijn kleine gedrongen postuur, werd ook gebruikt in de naamgeving van een spoorlijntje dat de Duitsers lieten aanleggen naar Havelte, het Tom Poeslijntje. Hij werd in december 1947 voor een tribunaal veroordeeld voor zijn oorlogsdaden. Ref.: POR p67-73.

Lange, Abraham Levie de (Steenwijk 31 juli 1836 – Leeuwarden 20 december 1911; begr. Steenwijk JB), manufacturier. Bekende joodse Steenwijker koopman. Ref.: POR p157.

Lange, Albert de (De Pol 8 maart 1934), boekhandelaar. Begon op initiatief van zijn vrouw Anna Gerrits in 1971 een antiquarische boekhandel in de Onnastraat, sinds 1981 aan de Woldpromenade 32 (De Boekenmarkt), in 1991 voortgezet door zoon Aaldert en schoondochter Marja Keijl. Kenner van oude gebruiksvoorwerpen en sinds 1972 beoefenaar van archeologische detectie. Ref.: J. ten Broeke. *Onder de schotel van Albert de Lange* (1996).

Lange, Ginette de (Steenwijk 15 maart 1899 – Amsterdam 1 december 1971), kleuterleidster aan de Fröbelschool in de Gasthuisstraat. Dook in de 2^e WO onder bij de familie Van Stapele aan de

Meppelerweg en bij Juffrouw Van Riesen in de Gasthuislaan. Overleefde de oorlog als enige van haar gezin en hervatte haar taak aan de Fröbelschool tot 1952. Zij is begraven op de Joodse Begraafplaats in Steenwijk.

Lange, Ginette de (roepnaam: Nettie; Steenwijk 10 juni 1920 – Auschwitz 25 januari 1943; nicht van voorgaande), verpleegkundige. Was van 1939 tot 1943 werkzaam als verpleegkundige bij Het Apeldoornsche Bosch, internaat voor joodse zwakzinnigen en moeilijk opvoedbare kinderen. Werd, met haar patiënten, afgevoerd naar Auschwitz en bij aankomst terstond vergast. Ref.: POR p169-172.

Lange Diek, De: voormalige herberg aan de Langedijk in Kallenkote (1807-1932), thans Dierenpark Taman Indonesia. Ref.: SW p413.

Langedijk: oude naam voor de weg door Kallenkote en verder naar Wapserveen; werd in 1869 bestraat.

Lange Mudden: voormalige lange smalle stroken bouwland op de Steenwijker Kamp aan de zuidkant van de Lange Muddenweg en ten westen van de Trappenweg.

Lange Muddenweg: weg over de Steenwijker Kamp tussen Zuidveen en de Onnase Doodweg. Een ‘mud’ is een oude vlaktemaat; zie: Steenwijker Maat.

Lange Pad: naam van het bovenpad van de Hogewal, tussen het Zuiderbolwerk en de Gasthuispoort. Ref.: OS 2018 n1 p19.

Langesloot (ook Schipsloot, Zuidvenersloot of Zuidveense Aa genoemd): een in 1556 gegraven 11-voets wetering ter vervanging van de toen dichtgegroeide Landryte. In Zuidveen kwam een nieuwe brug (de Zuidveense- of Hogewaterensbrug) met een verlaat (1564). Ten noorden van Zuidveen volgde men deels de loop van de Landryte en werd, in aansluiting daarop, een kortere verbinding met de Steenwijker Aa gegraven. Waar deze de dijk op de linkeroever van de Aa kruiste kwam een brug, de Varkenweide- of Giethoornsebrug. De Langesloot heeft eeuwenlang een belangrijke rol gespeeld in de turfvaart vanuit de veenderijen ten zuiden van Zuidveen en als verbinding tussen Steenwijk en Giethoorn. De sloot werd in 1949 gedempt toen de nieuwe weg naar de Noord-oostpolder werd aangelegd. Ref.: OSC 19 aug. 2019; WIS p143-147.

Langman: sinds ca. 1750 een bekende Steenwijker touwslagers familie. De laatste touwslager (5^e generatie) was Jan Langman (1859-1922). De touwbaan maakte in 1929 plaats voor aanleg van de Noordwalstraat. Ref.: OS 2016 n4 p31.

Langman, Harm Jan (jongste zoon van Jan Langman; Steenwijk 1 december 1897 – Utrecht 19 november 1969), was hervormd predikant in onder meer Zaandam, Sneek, Joure en Utrecht. Promoveerde in Groningen op: *Kuyper en de volkskerk; een dogmatisch-ecclesiologische studie* (1950).

Lanius, Wilhelmus; zie: Laan.

Lanting, Tjerk Jelte (Tzum 22 november 1923 – Dwingeloo 17 juli 2004), leraar. Was van 1962 tot 1986 leraar aan de Christelijke Mavo in Steenwijk, laatstelijk adjunct-directeur. Daarnaast lid van de gemeenteraad voor de PvdA, van 1978 tot 1982 als fractievoorzitter, van 1986 tot 1990 als secretaris. Schreef over de geschiedenis van het onderwijs in Steenwijk en omstreken en publiceerde honderd interviews met Steenwijker PvdA-leden in *KorteLinks* (1982-1996). Verder: *Grien is it Gers* (1990), een autobiografische roman in melancholieke ondertoon. Ref.: OSC 21 juli 2004.

Latijnse School: voormalige school voor jongens ‘van de betere stand’, die voorbereidde op academisch onderwijs en waar hoofdzakelijk Latijn en Grieks geleerd werd. De school, thans Scholestraat 14, werd in 1627 gebouwd. Na het overlijden van de laatste rector in 1748, vervielen de lessen in Latijn en werd de school weer als voorheen een stadsschool. Het gebouw heeft daarna verschillende bestemmingen gehad: lagere school, varkenswaag, politiewacht met cellen en, na een

restaurant in 1997, restaurant. Het is een gemeentelijk monument. Zie ook: Franse School.

leefomstandigheden; zie: armenzorg, dagelijks leven, gezondheidszorg, woonomstandigheden.

leerlooiërij; in de 19^e eeuw een voor Steenwijk belangrijke tak van nijverheid, waaraan ook de naam Looijersgracht herinnert. Er waren zes leerlooierijen, waarvan twee voor die tijd zeer belangrijke. Voor het looiproces werd gebruik gemaakt van gemalen eikenschors (eek). Dit werd door eekschillers, veelal van de Noord-Veluwe afkomstige seizoenwerkers, van de eikenbomen geschild en naar eekmolens gebracht om te worden vermalen. Ref.: DTV p114-116.

Leeuw, Laurens de (Steenwijk 19 oktober 1775 – Steenwijk 1 maart 1839) volgde in 1800 C.J. Delbrugge op als onderwijzer aan de 1^e school in Steenwijk.

Leeuw, Marcus Mozes de (Steenwijk 28 januari 1824 – Steenwijk 7 mei 1886), koopman. Was het eerste joodse lid van de Steenwijker gemeenteraad (1871-1886). Zijn graf bevindt zich op de Joodse Begraafplaats te Steenwijk.

Leeuw, Maurits de (Steenwijk 10 november 1887 – Auschwitz 22 oktober 1942) was handelsreiziger en vertegenwoordiger van de firma Polak, kruidenfabriek te Steenwijk. Ref.: OS 2017 n2 p5.

legakker; zie: zetwal.

legende (1): over het ontstaan van Steenwijk leeft een legende voort over drie kastelen: Oostwijk, Westwijk en Middelwijk waar de schone Meina woonde. De legende is op rijm gebracht door L.R. Ellens. Ref.: G.M. Laar. *Het verleden herleeft* (1974). (2): de meest bekende legende over Sint Clemens, beschermheilige van Steenwijk, is die waarbij keizer Trajanus hem zou hebben verbannen naar het schiereiland Krim. Ref.: HM 2001 n2 p48-49. (3): de legende over Sint Ursula en de elfduizend maagden wordt in verband gebracht met de jaarlijks in Steenwijk gehouden Elfduizendmarkt. Ref.: SO p13-15. Meer sagen, legenden, sprookjes en vertelsels zijn gepubliceerd in: J.R.W. Sinninghe. Overijsselsch Sagenboek (1936). Zie ook: onderaardse gansen.

Leger des Heils; internationale organisatie opgericht in 1865, begon het evangelisatiewerk in Nederland in 1887 en twee jaar later in Steenwijk. De plaats van samenkomst was vele jaren in de legerzaal aan de Woldpromenade, sinds enkele jaren houdt men de samenkomsten in de vroegere Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt aan Het Schar op de Oostermeenthe en is er in de Koningstraat 12 een kledingwinkel. Ref.: SW p76.

Legerplaats Steenwijkerwold; zie: Johannes Postkazerne.

leidijk; zie: veendijk.

Leiding (1): andere naam voor de Eesveense Wetering. (2): naam van een voormalig waterloopje, overgebleven van de vroegere Landryte, westelijk van Zuidveen. Heette ook wel de Leislout of Waterleiding.

Leij, van der: familie van beurtschippers die vanuit Steenwijk een weekdienst onderhielden op Amsterdam en de Zaanstreek: Rense (1847-1877), Petrus Hendrik (1877-1922), Harm Rense (1922-1965) en Piet Hendrik (1965-1978). Laatstgenoemde ontving in 1969 een Koninklijke onderscheiding bij zijn 40-jarig penningmeesterschap. Ref.: HM 1995 n4 p120-130, OSC 1 juni 1988.

Leliestraat (woonwijk Steenwijk-West): voormalige straat (1920) in de Bloemenbuurt die door sanering in de jaren 1967-1973 is verdwenen.

leprozenhuis; zie: melaatsenhuis.

Leugenhoek; zie: Gerritshoek.

Leusden, Johannes Petrus van (Utrecht 2 november 1879 – Steenwijk 1 november 1945), predikant. Was van 1926-1945 predikant bij de Hervormde Gemeente van Steenwijk, in het bijzonder begaan met de problemen van de jeugd. Ref.: SW p311.

Lewe van Aduard, Jhr. Carolus Justus (Appingedam 16 maart 1852 – Amsterdam 20 juli 1917),

was van 1891-1899 burgemeester van Steenwijk.

Liberators, The: bekende Steenwijker krontjongclub (1947-1953) met optredens in heel Noordoost Nederland. Ref.: HM 2015 n2 p48-54.

Licht, Pieter van der (Steenwijk ca. 1713 – Batavia 1 februari 1788) was van 1749-1777 schout van Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde. Als 3^e Meester bij de VOC Kamer van Amsterdam vertrok hij in 1785 naar Batavia, waar hij overleed.

Liesker, Henricus Wilhelmus Maria (roepnaam: Henri; Breda 4 november 1923 – Doetinchem 10 november 2019), leraar. Was van 1954 tot 1968 leraar tekenen en kunstgeschiedenis aan de kweekschool in Steenwijkerwold, daarna in Schijndel en Arnhem. Ontwerper van drie gebrandschilderde ramen (1958) in de R.K. Sint Clemenskerk te Steenwijk. Verdienstelijk aquarellist en tekenaar, woonde in Doetinchem, exposeerde in 1984 in Galerie Steenwijk. Ref.: Archief HVS: T4; J. de Bruin e.a. *Henri Liesker; portretten en landschappen* (2010); OSC 1984 (22 okt.).

Ligne, Jean de (baron van Barbançon, graaf van Aremberg; 1525 – Heiligerlee 23 mei 1568), landvoogd. Van Henegouwse oorsprong, stamhouder van het geslacht Arem(n)berg, van 1549-1568 stadhouder van Friesland, Groningen en Overijssel, woonachtig op het kasteel in Vollenhove. Gaf opdracht tot het graven van de Arembergergracht, een kanaal tussen Muggenbeet en het Noorderdiep en een havenkom, de Kolk, in Blokzijl.

lijkweg; zie: doodweg.

lijnbaan (ook: touwbaan): lange smalle strook grond of werkplaats waar de touwslager, uit vlas of hennep, touw vervaardigde. In de 19^e eeuw kende Steenwijk vijf lijnbanen: van de touwslagers Langman (op de Noordwal sinds ca. 1750), Panhuis (op de wal aan het eind van de Weemstraat sinds ca. 1770), Schelhaas (op het onderpad van de Hogewal sinds ca. 1825; in 1837 voortgezet door Jan Oost Bezembinder en van 1881-1960 door de familie Visscher) en Van Dalen (van 1836 tot 1868 aan de overzijde van de Molenwal en tot 1966 aan de Looijersgracht tegenover het Noorderbolwerk). Ref.: DTV p61-62; OS 2016 n4 p30-36; OS 2022 n3 p29; SO p77; SW p435-438.

Lijnbaan (woonwijk Clingenborgh): verbindingstraat tussen de (nieuwe) Westwijkstraat en de Hogewal. In 1985 verrees hier het wooncomplex Grachtveste. In de 19^e eeuw kende Steenwijk zes lijn- of touwbanen. Deze straat is genoemd naar de lijnbaan van Visscher, op het onderpad van de Hogewal.

lijnpad; zie: jaagpad.

Lijsterbesstraat (woonwijk Steenwijk-West): straat (1957) in de Bloemenbuurt, verbindt de Bloemstraat met de Gasthuislaan.

Lille, Willem de (Zwolle 1 mei 1750 – Nietap 28 januari 1810), politicus, vervener. Studeerde filosofie en rechten in Franeker, was advocaat in Zwolle en stadssecretaris van Steenwijk van 1779 tot 1783. Sloot zich aan bij de patriotten en was in 1785 medeoprichter van het Genootschap van wapenhandel in Steenwijk. Verhuisde in 1786 naar huize Ter Heyl in Nietap waar hij zich toelegde op de ontginning van veencomplexen. Ref.: J. Mooijweer. *Tussen burgers en jonkers: Willem de Lille (1750-1810)* (2005).

Linde (in 1204 vermeld als Lienna): riviertje in het zuidoosten van Friesland, dat tot de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 bij Kuinre in zee uitmondde. Het ontspringt in de Stobbepoel ten oosten van Tronde. In de middeleeuwen was het de noordelijke grens van het Oversticht. Van Het Wijde bij Oldemarkt tot Slijkenburg is het een grensrivier tussen Overijssel en Friesland. Ref.: D.M. van der Schrier. *De afdamming van de Linde* (1986); WN p50-51.

Linden, Catharina van der (Schiedam 2 november 1909 – Steenwijk 26 december 2002), dichteres. Groeide op in Zwitserland, Noorwegen en Denemarken. Terug in Nederland debuteerde zij in 1955 met de bundel *De visgier* en won in 1964 de Marianne Philipsprijs. Ref.: *Jb. Mij. der*

Ned. Letterkunde 2004 p126-131; SV p272.

Linden, familie van der; zie: Abraham van Anker.

Linden van den Heuvel, Abraham van (Vlaardingen 22 mrt. 1875 - Oegstgeest 2 sep. 1965), ingenieur. Was, na zijn studie aan de PS te Delft, in dienst van de PWS van Overijssel, van 1912 tot 1935 als hoofdingenieur. Hij schreef o.m. *De ontwateringswerken in Overijssel* (1933) en *Grepen uit de in deze eeuw op landbouwkundig gebied tot stand gebrachte waterstaatswerken in Overijssel* (1939). Ref.: HM 2001 n3 p81.

Lingbeek, Caspar Andries (Sloten N.H. 5 februari 1867 – Voorthuizen 13 juni 1939), predikant, politicus. Was van 1918-1919 hervormd predikant te Steenwijk. Daarnaast was hij actief in de politiek: van 1925 tot 1931 was hij lid van de Tweede Kamer voor de Hervormd Gereformeerde Staatspartij. Ref.: SW p128.

Linge, Ludolphus van (“scriver van Drenthe”) werd in 1418 en 1420 vermeld als secretaris van de drost van Coevorden en Drenthe, tevens griffier van de etstoel. Daarnaast was hij vicaris van het Heilig-Kruis-altaar in de Sint Clemenskerk van Steenwijk. Hij was eigenaar van grond aan de oostzijde van de kerk; mogelijk heeft hij daar ook gewoond.

Linthorst-van der Heide, Carolina (Vriezenveen 6 februari 1961), beheerder vakantiehuis De Eikenhorst in De Bult. Verwoordt het bijzondere van Steenwijks historisch erfgoed als coördinatrice van stadswandelingen, torenwachter van de Sint Clemens en sinds 2018 als bestuurslid van de Stichting Steenwijks Ontzet. Schreef, samen met Liesbeth Hermans, *Opgroeien in Het Dal; het dagelijks leven in een echte Steenwijker volksbuurt* (2019).

literatuur. Een overzicht van literatuur over Steenwijk en omstreken vindt u in: *Steenwijks Verleden; een geannoteerde bibliografie* (2e druk, 2006). Over Steenwijk in de Nederlandse literatuur zie: W.H. Heij en H. Klasens. *Kijk ons eens* (2002). Zie verder hoofdstuk 14 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Locomotief, De: voormalig rijtje éénkamerwoningen op de linkeroever van de Steenwijker Aa, aan de Paardenmarkt. Gebouwd in 1889 als bedrijfsgebouw van de leerlooierij van Thijs Rijkmans, later verbouwd tot woningen en in 1965 gesloopt. Ref.: DJS p102; HM 2015 n1 p15; OS 2024 n1 p3.

Logtmei(j)er, Egbert (Steenwijk 8 april 1916 – Steenwijk 16 januari 1981), boekhandelaar. Begon in 1938 een boekhandel in de Woldstraat, begin jaren vijftig aan de Markt. Bekend was Logtmeiers Toneelfonds en zijn groot assortiment ansichtkaarten van Steenwijk en omgeving, uitgegeven door Logtmeier’s Uitgeverij Steenwijk (L.U.S.). Omstreeks 1960 ging de winkel over naar schoonzoon Harm Bollema en kreeg de naam Steenwijk’s Boekhuys.

Logtmei(j)er, Pieter (roepnaam: Piet; Steenwijk 10 februari 1911 – Meppel 29 september 1976) had een winkel in elektrotechnische artikelen in de Gasthuisstraat 39. Het gezin verschaftte in de 2^e WO voedsel en onderdak aan vele onderduikers onder wie J.R. Stevens. Piet was meer dan 25 jaar districtsbestuurder van de Stichting 1940-1945. Hem werd postuum het Verzetsherdenkingskruis verleend. Ref.: HM1999 n2 p41; OSC 2008 25 jan.

Löhnis, Frederik Bernard (Rotterdam 24 januari 1851 – Baden-Baden 7 augustus 1927), ingenieur, landbouwkundige. Was van 1881-1888 directeur van de Maatschappij van Weldadigheid te Frederiksoord. Later werd hij inspecteur van de landbouw, sinds 1906 curator van het KNMI, medeoprichter, bestuurs- en redactielid van de Nederlandse Heidemij. Had een belangrijk aandeel in de plannen tot droogmaking van de Zuiderzee. Schreef onder meer: *Een belangrijk cultuurtechnisch werk: partiële bemaling van het waterschap Vollenhove* (1921).

Lok, Het: naam in 1856 vermeld van een straat langs de noordzijde van de Grote Kerk in Steenwijk. In 1870 werd, bij raadsbesluit, de naam gewijzigd in Lokstraat. De naam Lok duidt op een omsloten gebied (naar het Middelnederlands ‘loken’ in de betekenis van ‘afsluiten’ of ‘omheinen’). Het betreft

waarschijnlijk het gebied rondom de Grote Kerk, waar in de middeleeuwen alleen het kerkelijk recht gold, en ook wel als immuniteit wordt aangeduid. Binnen deze immuniteit van het kapittel bevonden zich, behalve de kerk en het vrijthof, bijgebouwen en de woonvertrekken van de geestelijken in een of meer claustrale huizen. Het maakte deel uit van de oude stadskern van Steenwijk. Ref: OS 2017 n3 p23/24. Zie ook: Vrijthof.

Lokaal, Het: voormalige dépendance van de Hervormde Gemeente Steenwijk in Eesveen (1906-1983), sindsdien De Ontmoeting geheten.

Lokale omroep; zie: Stichting Lokale Omroep Steenwijk.

Lokstraat: voormalig straatje in de volksbuurt Achter de Kaarke, sinds de sanering in 1931 opgegaan in de Burg. Goeman Borgesusstraat. Zie ook: Het Lok.

Loo, 't: veldnaam op de Steenwijker Kamp waaraan de Looweg herinnert. De naam werd al in 1419 genoemd en duidt op een bosgebied. Ref.: SO p33. Zie ook: Paasloo.

Looijersgracht: noordoostelijk deel van de Steenwijker stadsgracht dat in het begin van de 19^e eeuw zo genoemd werd naar de hier aanwezige leerlooierijen. Daarvóór heette het De Krimp of Krim, wat duidt op het kronkelende verloop van de gracht. In 1912 werd het oude houten bruggetje van 1890 vervangen door een betonbruggetje. Dit werd in 1953 afgebroken toen de gracht ter plaatse gedempt werd. Nadat de gracht in 2002 weer werd uitgegraven kwam hier een stalen voetbrug van fraai eigentijds ontwerp. Ref.: SO p96 en 105. Zie ook: leerlooierij.

Looweg (1): oude veldweg over de noordflank van de Steenwijkerkamp, genoemd naar 't Loo. Liep van de Kampstraat tot het Bedelaarspad, 1.5 km. Daarvan is in 1965 0,4 km opgegaan in woonwijk De Beitel. (2): sinds 1972 zijstraat van de Prinses Beatrixstraat, ongeveer in het tracé van de oude Looweg.

Lorgion, Willem Jacobus (Amsterdam 19 november 1808 – Zwolle ? vóór 1859), onderwijzer, 'kunstschrijver'. Was in 1830 onderwijzer in Zutphen, in 1834 in Pernis en van 1843 tot 1845 als bedelaarskolonist in Veenhuizen. Woonde in 1845-1846 in Steenwijk en gaf daar tien nummers uit van *Het Steenwijker Nieuws- en Advertentieblaadje* (1845). Woonde daarna in Zwolle. Schreef: *Lofzang op Jezus' geboorte* (183x) en *Leerwijze om in eenen korten tijd ieder, zelfs wiens hand geheel bedorven is, fraai te leeren schrijven* (1843). Ref.: HM 1991 n1 p18-21.

LTC (Lawn Tennisclub Steenwijk): opgericht in 1923, met thans 9 tennisbanen en sinds 1991 een clubgebouw aan de J.H.W. Pasmanweg 10 in Tuk.

Lubeley, Egbertus (Neuenhaus DlnD. 20 januari 1672 – Steenwijk 23 augustus 1739), predikant. Studeerde theologie in Leiden en Franeker en was predikant te Weidum (1696-17030, Menaldum (1703-1704) en Steenwijk (1704-1735). Ref.: NBW 10.

Luchtmeijer, Johannes (bijnaam: Ome; Zuidveen 1 november 1858 – Zuidveen 10 mei 1948), voordrachtskunstenaar. Kreeg bekendheid door zijn optreden als zanger, dichter, verteller en humorist bij volksfeesten en kermissen. Ref.: D. Weijdemā. *Uit de geschiedenis van een turfgraversdorp* (1986).

Luchtsmolen: voormalige korenmolen als walmolen genoemd in 1565, staande op het Jan Snoeks – of Zuiderbolwerk ten westen van de Onnapoort. Locatie (gebaseerd op de kaart (1581) van Johan van den Kornput en de stadsplattegrond (1649) van Joan Blaeu): 204.23 / 533.27.

luchtwachttorens: na de 2^e WO gebouwd om vijandelijke vliegtuigen te kunnen signaleren. Van 1953 tot 1968 stond een dergelijke prefab toren aan de Thijendijk, noordwestelijk van Steenwijk.

Ludderinge: voormalige 15^e-eeuwse hoeve aan de Onnastraat dicht bij de Onnapoort. Ref.: OS 2023 n4 p11.

Lugtmeijer, Hendrik (Huttenberg 23 september 1878 – Twello 24 mei 1978), belastingambtenaar. Schreef op hoge leeftijd over zijn geboorteplaats Huttenberg in de 19^e eeuw en zijn autobiografie *Opgroeien op de Huttenberg*. Ref.: OS 2022 n2 p4-14.

luidklokken: de geschiedenis van de klokken in Steenwijk en Steenwijkerwold werd beschreven in: R. de Jong, *Steenwijk's klokken* (1982-1984). Ref.: Archief HVS: BK.

Luitingh, Jan Cornelis (Harderwijk 30 mei 1839 – Monnikendam 1 september 1912), onderwijzer, schrijver. Sinds 1856 onderwijzer, na 1865 hoofdonderwijzer in het Christelijk onderwijs in Middelburg, Edam, Smilde, Hallum en Monnikendam. Schreef een aantal verhalende boeken over het verleden waaronder: *De moedige hopman of het beleg van Steenwijk 1580-1581* (1880). Ref.: BWO p93.

Lumière-theater: voormalige bioscoop en theater aan de Oosterstraat 69-71, sinds 1935 behorende bij Het Wapen van Steenwijk, onder leiding van H. Thiescheffer. Artiesten als Lou Bandy, Willy Derby, Louis en Heintje Davids, Eddie Christiani, Pia Beck en Snip en Snap hebben hier ooit opgetreden. Zie ook: Ger Vos.

L.U.S.; zie: Egbert Logtmeier.

Lute en Endrik: twee mannen (fantasiefiguren) die wekelijks in de *Kleine Steenwijker Kroniek* reageren op recente gebeurtenissen. Geestelijk vader was de journalist C.P. Ket; de leraar M.F. van der Meulen gaf hen een gezicht. In 1990 heeft Kiny Coppinga een bronsplastiek van Lute en Endrik gemaakt dat sindsdien op de Markt in Steenwijk prijkt.

Luteijn, David Izaak (Cadzand 24 juni 1915 – Heerenveen 20 december 1961), landbouwkundig ingenieur. Was in de 2^e WO bestuurslid van de door de Duitsers verboden Nederlandse Unie afdeling Steenwijk. Was van 1945 tot aan zijn dood directeur van de N.V. Ontginningsmij. Land van Vollenhove te Steenwijk. Was lid van Provinciale – en Gedeputeerde Staten, bij uitstek deskundig op het gebied van de planologie. Zijn laatste publicatie was: *De veenontginning in het Land van Vollenhove* (1954). Ref.: HM 2011 n2 p71; RHN p36.

Luxor Theater; zie: bioscoop.

maat; zie: made, Steenwijker Maat.

Maat, Jacob Jacobus van der (IJsselstein 15 september 1866 – Steenwijk 22 februari 1919; begraven te Steenwijk) was van 1908 tot zijn dood pastoor van de Rooms Katholieke parochie Sint Clemens in Steenwijk.

maatschappelijk werk; zie: gezondheidszorg.

Maatschappij tot Nut van 't Algemeen (vaak aangeduid als: 't Nut): in 1784 gesticht ter bevordering van de culturele, maatschappelijke, literaire en sportief-recreatieve ontwikkeling van de bevolking. Het Nut, met sinds 1835 een eigen afdeling in Steenwijk, heeft de aanzet gegeven tot de oprichting van onder meer de Nutsspaarbank (1842; later: SNS Bank), de Openbare Bibliotheek (1925), de Nuts Bad- en Zweminrichting (1934; sinds 1992: De Waterwijk) en de VUSO (1946). Ref.: Archief HVS: BD; SW p99-100 en 153.

Maatschappij van Weldadigheid; zie: Weldadigheid.

macadamwegen: steenslagwegen aangelegd volgens een door J. Mac Adam in 1819 beschreven methode van wegverharding. Voorheen nog onverhard, werd in 1847 de Oldemarktseweg (de weg van Tuk, over Thij, Steenwijkerwold en Paasloo, naar Oldemarkt) op deze wijze verhard, maar werd lange tijd Grindweg genoemd. In 1855 volgde de 14e-eeuwse Kadijk (Eesveenseweg) en in 1869 de Langedijk (Kallenkoterallée en de weg door Kallenkote naar Wapserveen). In 1872 werd ook de Zand- of Heerendijk, de tegenwoordige Zuidveenseweg, verhard.

made (ook: maat; meervoud: maden of maten): hooiland; meestal vochtig laaggelegen land waarvan de begroeiing (gras) 's zomers gemaaid wordt. Het woord komt voor in namen als Koematen (ooit vermeld als: Kamaet of: Camaden).

Maeth, Nicolaes ter (roepnaam: Claes; 15^e eeuw): deken van het Kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Legde in 1466 de eerste steen voor de nieuwe Sint Clemenstoren.

magistraat (ook: stadsgerecht): sinds 1255 het stadsbestuur, bestaande uit schout en vier (sinds

1597 zes) schepenen. De verkiezing vond jaarlijks plaats door middel van boontrekking; zie daar. Ref.: OAS p69-84. Zie ook: bestuur.

maire: hoofd van het gemeentebestuur in de Franse tijd. Van 1811-1813 was Jan Zomer maire van Steenwijk, bijgestaan door Pieter Oosterlo als adjunct-maire. In Steenwijkerwold was het Koop Harms Dedden.

Majoer, Cornelis (Laren NH 21 januari 1853 – Groenlo 17 januari 1919) was van 1899-1908 pastoor van de Rooms Katholieke parochie Sint Clemens in Steenwijk, waarna hij vertrok naar Diepenveen.

Malcontenten: een Spaansgezinde oppositiegroep tegen de groeiende invloed van prins Willem van Oranje en de calvinisten tijdens de Tachtigjarige Oorlog.

Mambeke; zie: Beek (2).

Mammoet van Steenwijk: een compositie van mammoetbeenderen in 1986 gevonden door M. Buitenhuis, A. Kuper en P. Timmerman. In 1995-1998 onder grote belangstelling door de WAS tentoongesteld in de ruimten van het voormalige kantongerecht aan de Markt in Steenwijk.

Mannenkoor Karrespoor: muziekgroep (1990-1999) van zestien zangers begeleid door 6 muzikanten, ontstaan in café De Karre van Hein Kranendonk in Tuk. De groep kreeg in 1991 landelijke bekendheid met de nummers *Mooi Man* en *Lekker op de trekker*. Ref.: W. Aardema *Onbegriepuluk; 20 jaar Mooi Man* (2010); CS p.63.

maquette van Steenwijk: sinds 1987 in het Stadsmuseum Steenwijk, gemaakt door H.J. Jansink. De maquette werd, naar de stadsplattegrond van Joan Blaeu uit 1649, gebouwd op een schaal van 1:500. Ref.: SO p40-41.

marechaussee: naast het politiekorps was er aan het begin van de vorige eeuw in Steenwijk een marechausseebrigade. Deze was belast met het politietoezicht in de gemeente Steenwijkerwold en werkte nauw samen met de Steenwijker politie. De marechaussee was ondergebracht in een bijgebouw van De Gouden Engel. In 1901 werd een marechausseekazerne gebouwd op de hoek van de Gasthuislaan en de Verlaatseweg. Na de 2^e WO ging de marechaussee over naar de rijkspolitie.

Margrietstraat, Prinses (woonwijk De Beitel): in 1965 aangelegde verbindingsstraat tussen de Julianastraat en de Prinses Beatrixstraat.

Mariakerk (ook: Maria Capelle); zie: Kleine Kerk.

Mariënwold: een in 1963 in gebruik genomen internaat-flatgebouw van het onderwijscentrum De Voorzienigheid in Gelderingen. Van 1981-1989 was het in gebruik als onderdeel van Croevinge. De naam leeft voort als straatnaam.

Marijenkampen: buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, 5 km ten noordwesten van Steenwijk, 1 km ten zuiden van Willemsoord, met ruim 150 inwoners. Genoemd naar ene Marij van Essen, die hier grond bezat. Heette vóór 1911 Huttenberg. Ref.: OS, 38(2021), p. 16-28SN p60-61.

marke (of: mark): vereniging van personen die van oudsher gronden in onverdeelde eigendom bezaten, alsook die gronden zelf. Het woord 'marke' komt van het werkwoord 'merken' (afbakenen) en wordt in het oosten van ons land gebruikt.

Markebrug: voormalige houten brug over de Beek (2) in de Oldemarktseweg ten noordwesten van Steenwijkerwold.

Markt (vroeger ook Grote Markt genoemd): marktplein in het centrum van Steenwijk, ontstaan op de middeleeuwse brink, aan de noordzijde van de oude heirweg (Gasthuisstraat-Scholestraat). Hoewel er eeuwenlang allerlei evenementen, festiviteiten en markten plaats hebben gevonden op de Markt, werd de naam pas in 1420 voor het eerst genoemd. Aanvankelijk strekte het plein zich uit tot aan de Kleine Kerk. In de eerste helft van de vijftiende eeuw werd de Markt verkleind tot het

huidige nagenoeg vierkante plein van ongeveer 60 bij 60 m (tussen de voorgevels gemeten). De belangrijkste winkelstraten komen uit op de Markt, waardoor deze bijzonder in trek is als centrale ontmoetingsplaats. Ref.: HM 1999 n3 p73-75. Zie ook: Koningstraat.

markten. Bisschop Jan van Arkel verleende Steenwijk in 1358 het eeuwigdurende recht van drie vrije jaarmarkten en een weekmarkt op maandag. In 1380 breidde bisschop Floris van Wevelinkhoven het aantal jaarmarkten uit tot vier en bepaalde dat andere jaarmarkten binnen de klokslag (het rechtsgebied buiten de stad) verboden waren. In de 16^e eeuw werd zelfs het houden van weekmarkten in het Dieverder dingspil en Oldemarkt verboden. De Steenwijker markten voorzagen in de behoefte van geheel Noordwest-Overijssel, Zuidoost-Friesland en Zuidwest-Drenthe. In de 17^e eeuw waren er vier, in de 18^e eeuw zeven en in de 19^e eeuw zes jaarmarkten. Sinds 1845 was er een florerende Paarden-, Beesten- en Schapenmarkt. Na 1934 vond een sterke terugval plaats, vooral door concurrerende veemarkten. In 1961 werd daarom de maandagse (vee)markt afgeschaft en bleef de in 1933 ingestelde zaterdagse warenmarkt. Van de jaarmarkten bleef alleen de Elfduizendmarkt; in 1987 werd de Bouwmarkt opgeheven en werd de oude Zendemarkt opnieuw in het leven geroepen. Ref.: DTV p46-49; HM 1987 n3 p67-76; OS 2023 n4 p18-19 en OS 2024 n4 p22-23; SO p14-15; SV p209-229; SW p399.

Marle, Petrus Henricus Perizonius van (Hoorn 22 december 1802 – Steenwijkerwold 25 oktober 1876). Was notaris te Oldemarkt; woonde sinds 1850 in de villa Bergstein in Tuk. Was van 1843-1876 wethouder van Oldemarkt en van 1853-1865 lid van Provinciale Staten. Schreef: *Coöperatie en socialisme* (1894).

Mateboer, Tijmen (roepnaam: Tiem; Genemuiden 1 april 1917 – Enter 9 mei 1989), leraar, publicist. Was van 1937 tot 1982 onderwijzer, later leraar Nederlands in verschillende plaatsen in ons land. Schreef een vijftigtal boeken voor de jeugd, de meeste over regionale en vaderlandse geschiedenis. Over Steenwijk schreef hij: *Jan Dirks, de bode van Joan van de Kornput* (1957) en *De mattenmaker van Steenwijk* (1978). Ref.: HM 2006 n2 p55-58.

maten en gewichten; zie: Steenwijker maten.

Maten, De: kadastrale aanduiding (1832) van rietlanden tussen De Wetering en Heuvengracht, 2 km ten noordoosten van Nederland.

Matheijsz, Johan (ook: Johan Thijssen of Meester Jan orgelist; Kampen 1587 – Steenwijk 24 december 1636), organist, schoolmeester. Was van 1612 tot zijn dood organist van de Grote kerk. Ref.: HM 2000 n1 p21-23; J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

mattenvlechterij; vanouds een huisindustrie in Steenwijk die, als aanvulling op het werk in de veenderijen, in de wintermaanden werd bedreven. Als grondstof dienden ‘russen’ uit de trekaten bij Wapserveen. De matten werden op rollen van 24 m lengte gemaakt en vooral in Holland verkocht als vloerbedekking. In 1797 werd een mattenfabriek gevestigd in het voormalige Gasthuis. Nog in 1886 waren daar 23 mensen werkzaam in de mattenvlechterij. Tegen het einde van de 19^e eeuw liep deze bedrijvigheid terug en vond alleen nog plaats in het gebouw voor de werkverschaffing. Daar vestigden H. Visscher en K. Fuite uit Genemuiden in 1947 een fabriek voor cocosmatten (Nobelco) die in 1950 naar de Meppelerweg verhuisde. Ref.: DTV p59-60.

Maurits, prins van Oranje (sinds 1618), graaf van Nassau; Dillenburg 14 november 1567 – Den Haag 23 april 1625), stadhouder. Werd in 1589 bevelhebber van alle Staatse troepen. Beheerste de nieuwe, op wiskundige basis gefundeerde, oorlogsvoering en behaalde daarmee veel succes in de herovering van steden op de Spanjaarden. Op 4 juli 1592 werd Steenwijk door Prins Maurits en graaf Willem Lodewijk op de Spanjaarden veroverd en daarmee het gehele noorden van ons land aan de Spaanse bezetting ontruikt. Ref.: HM 1992 n3 p1-48; HM 2013 n3 p62-64; J.G. Kikkert. Maurits van Nassau (1985); Klinkert, C.M. Nassau in het nieuws (2005); OBW p213-215.

medailles; zie: Metalen Kruis; munten en penningen.

media; zie: nieuwsmedia.

Meek, Eelke Everhardus (Assen 29 oktober 1887 – Steenwijk 4 januari 1966), leraar. Was leraar geschiedenis en Duits aan de Christelijke ULO en ouderling van de Gereformeerde Kerk. Schreef enkele historische en biografische publicaties waaronder: *Steenwijk, de Olde Veste* (1953), en *De Woldpoort te Steenwijk; hoe het was vóór 1830* (1954). Ref.: HM 1996 n2 p63.

Meenbeken; zie Beek (2).

Meenpoel: voormalig gemeenschappelijk wasmeer (7 ha) voor schapen, 2 km ten noordoosten van Huis Eese, vlak over de Drentse grens. Ontstaan door gedeeltelijke vergraving van het verlande Eesermeer. Door verdere ontwatering werd het een drooggevalle laagte.

meensman (ook: gemeensman): lid van het college dat vroeger in sommige steden van Gelderland en Overijssel (ook in Steenwijk) de burgerij bij het stadsbestuur vertegenwoordigde. Elk jaar benoemde de magistraat acht burgers tot meenslieden, namelijk vier in de gezworen meente en vier in de minnermeente, tezamen meente genoemd. Sinds 1597 waren dit er tweemaal zes, evenveel uit beide kluften. Ref.: OAS p71.

Meenthe; zie: Gemaal De Meenthe, Steenwijker Meenthe.

Meenthe, De: multifunctioneel centrum met theater, sport- en evenementenhal, expositie- en vergader ruimten aan het Stationsplein te Steenwijk, beheerd door de Stichting De Meenthe. Het gebouw is een ontwerp van L.H.D. Buchta en werd op 11 september 1971 officieel geopend door minister P.J. Engels. Het complex onderging in 1983, 1987 en 2004 ingrijpende verbouwingen. Het theater heeft als naam: Rabo Theater De Meenthe. Ref.: OS 2021 n3 p3-45; SWp157-158.

Meenthebrug: provinciale ophaalbrug over het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl in de Meentheweg, 9 km ten westen van Steenwijk.

Meentehof, De: serviceflat en 18 bejaardenwoningen aan de Westercluft in de woonwijk Oostermeenthe, naar een ontwerp van J. Grunstra te Bolsward. Het complex werd op 18 juni 1974 officieel geopend. De flat was tot 1994 de enige in Steenwijk.

Meenthesloot (ook: Gemeentesloot): grenssloot tussen de voormalige gemeente Steenwijkerwold en de Wold- en Oostermeenthe.

Meester Gerrits; zie: Gerrits.

Meester Jan; zie: Matheijesz.

Meesters, Hendrik (zoon van Jan (1) Meesters; Steenwijk 9 september 1814 – Steenwijk 2 juni 1841), houthandelaar. Was van 1837-1841 compagnon van zijn broer Salco.

Meesters, Jan (1) (ook Jan Hendrik genaamd; Steenwijk 8 mei 1784 – Steenwijk 14 mei 1837), koopman, ondernemer. Had, samen met zijn broer Matthijs, aan het Steenwijkerdiep twee leerlooierijen, een eekmolen, een runhandel, sinds 1824 een lijmkokerij en sinds 1833 een houtzaagmolen. Ref.: SV p194.

Meesters, Jan (2) (zoon van Matthijs; Steenwijk 23 augustus 1822 – Steenwijk 6 december 1867), was van 1852-1867 burgemeester van Steenwijk.

Meesters, Jan (3) (zoon van Jan Rudolph Meesters; Steenwijk 2 september 1850 – Steenwijk 5 januari 1904), was van 1899-1904 burgemeester van Steenwijk en tevens enkele jaren lid van Provinciale Staten en van de Tweede Kamer.

Meesters, Jan Rudolph (zoon van Jan (1); Steenwijk 11 november 1822 – Zwolle 27 november 1900). Was van 1873 tot 1887 burgemeester van Steenwijk en van 1875-1900 lid van Gedeputeerde Staten in Overijssel. Was in 1888 medeoprichter van de Coöperatieve Bouwvereniging Eigen Haard.

Meesters, Johannes Hendricus Egbertus (zoon van Jan (1); Steenwijk 20 februari 1835 – Dedemsvaart 26 augustus 1898), jurist. Was van 1864 tot z'n dood advocaat en notaris te Dedemsvaart, tijdelijk te Emmen. Kocht veenlanden in De Krim. Schreef, in opdracht van de

gemeenteraad van Steenwijk, het belangrijke rapport *De Steenwijker Meenthe, een bijdrage tot de marke- en stadsgeschiedenis* (1881). Was van 1879-1880 lid van Provinciale Staten en in 1891 oprichter en tot 1896 hoofdredacteur en uitgever van de *Emmer Courant*.

Meesters, Matthijs (Steenwijk 25 januari 1788 – Steenwijk 15 juni 1854), leerlooier. Had, samen met zijn broer Jan (1), aan het Steenwijkerdiep twee leerlooierijen, een eekmolen, een runhandel, sinds 1824 een lijmkokerij en sinds 1833 een houtzaagmolen.

Meesters, Salco (zoon van Jan (1) Meesters en Liskjen Solkes Tromp; liet in 1873 zijn familienaam wijzigen in *Tromp Meesters*; Steenwijk 21 januari 1816 – Steenwijk 11 juni 1895), houthandelaar. Voortvarend ondernemer die in 1855 als eerste in Steenwijk overging op stoomaandrijving van zijn machines..Ref.: DTV p74.

Meesters, Titus Age (zoon van Jan (1) Meesters; Steenwijk 7 juni 1828 – Steenwijk 26 nov. 1894) had een lijmkokerij aan het Steenwijkerdiep en was sinds 1871 bestuursvoorzitter van het Rusthuis aan de Kornputsingel.

Meestersbrug (of: Paardenwaterbrug): voormalige houten brug in 1898 gebouwd over het Paardenwater waar dit uitmondde in het Steenwijkerdiep. Deze werd op kosten van J.H. Tromp Meesters gebouwd als verbinding tussen de Kleine Meenthe (ten zuiden van het Steenwijkerdiep) en de Schurfkampen.

Meidoornstraat (woonwijk Steenwijk-West): omgaande straat in de Bloemenbuurt, tussen de Lijsterbesstraat en de Gasthuislaan.

Meijer, Dirk (roepnaam: Dick; Zwijndrecht 26 nov. 1890 – Steenwijk 28 jan. 1975), onderwijzer, schrijver. Was, naast zijn beroep als onderwijzer te Giethoorn Noord, een verdienstelijk schrijver, kunstschilder en fotograaf van het Noordwest-Overijsselse waterlandschap. Hij publiceerde van 1931 tot 1962 in tijdschriften als *De Mars*, *De Wandelaar*, *Erica*, *Reizen* en *Weer en Wind* over natuur en cultuur, eendenkooien en de turfwinning rond Giethoorn.

Meijer, Everhardus (Steenwijk 18 november 1812 – Grave 2 februari 1832) overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Meijer, Pieter Koenraad (Midwolda 6 juli 1885 – Steenwijkerwold 15 januari 1963), opzichter. Was van 1915-1955 bedrijfsleider bij Cunrau (zie daar) en opzichter van de Steenwijker Laagveenontginning, naar hem ook Polder van Meijer genoemd.

Meijer, Romke (Harlingen 25 juni 1961), leraar. Sinds 1987 leraar Nederlands en Duits aan de RSG in Steenwijk. Was bestuurslid (1996-2003) en penningmeester (1996-2002) van de HVS.

Meina; zie: legende.

melaatsenhuis: in de 16^e eeuw is een aantal keren sprake van de “Melaetsenhof bij Hoegewateren”, bij Zuidveen dus, een eindje buiten de stad. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 203.82 / 532.78. Ref.: HM 2005 n3 p66-74.

Memelink, Johannes Hendrikus (Warnsveld 6 april 1889 – Meppel 16 augustus 1972), leraar. Was tot 1953 leraar lichamelijke opvoeding, eerst in Dordrecht, sinds 1916 aan de Rijks HBS in Steenwijk, later ook in Meppel. Was daarnaast een verdienstelijk fotograaf uit wiens werk ook oude ansichten in omloop zijn en het door zijn kleinzoon J.H. Brandsma samengestelde boek *Oud Steenwijk en omstreken door de lens van Johan Memelink* (2017). Ref.: OS 2017 n2 p12-14.

memorialen (ook: memorieboeken): aantekenboeken waarin de besluiten van schepenen, raden en meenslieden, alsook afspraken met de burgers, geregistreerd zijn. Die in het Oud-archief van Steenwijk, totaal 19 boeken, bestrijken de periode 1558-1795 met veel informatie van daarvóór.

mengbak; zie: veen. Ref.: DTV p3-4.

menning: Oost-Nederlandse benaming voor een oprit naast een boerderij, of landweg naar achterliggende stallen of landerijen. De naam komt van het werkwoord ‘mennen’.

Mensema, Albertus Jans (Noordwolde Gn. 12 juni 1946 – Zwolle 23 december 2020), archivaris,

adelhistoricus. Was van 1972-2007 werkzaam in Zwolle als archivaris bij achtereenvolgens het Rijksarchief, Gemeentearchief en Historisch Centrum Overijssel. Samensteller van diverse archiefinventarissen en boeken, waaronder: *Over de hobbelde bobbelde heyde* (met A.J. Gevers; 1985), *Het zijlboek van de Grote Zijl* (Blokzijl; 1990), *Volkstelling1748 Kwartier van Vollenhove* (1997) en *De havezaten in het Land van Vollenhove en hun bewoners* (met A.J. Gevers en J. Mooijweer; 2004).

Meppel (vroeger ook: Meppelo): stad in Zuidwest-Drenthe met 26.000 inwoners, 11 km ten zuidzuidoosten van Steenwijk. Werd in 1422, met goedvinden van het kapittel van de Sint Clemenskerk in Steenwijk, afgescheiden van het kerspel Kolderveen, waarbij de kapel in Meppel werd verheven tot kerspelkerk. De in 1141 als Mepplo vermelde naam duidt op een esdoornbos. Meppel verwierf in 1809 stadsrechten. Het maakte de laatste eeuwen, als stad aan het water, een snelle ontwikkeling door in scheepvaart, handel en industrie en nam een deel van Steenwijks centrumfunctie over. Ref.: J.W.T.M. Beekhuis-Snieders. Inventaris van het archief van Meppel (1985); M.A.W. Gerding e.a. (Red.) Geschiedenis van Meppel (1991).

Meppelerweg: uitvalsweg van Steenwijk naar het zuiden langs Onna naar Meppel. Aangelegd in 1828-1829 als “Embranchement Leeuwarden naar Meppel des Maritimen Wegs no. 1”. Deze klinkerweg werd op 6 januari 1830 in gebruik genomen als Rijksweg 32 en had een breedte van 4.50 m inclusief voetpaden aan weerszijden van 0.75 m breed. Een aantal van de oorspronkelijke eiken en beuken is bewaard gebleven. De volksmond sprak ook wel van Meppelerstraatweg of kortweg Rijksweg. Zie ook: Friese Straatweg, Steenwijkerstraatweg, zomerweg.

Merwede, Philip Everhard van der (Leeuwarden 12 maart 1752 – Kampen 25 februari 1806) was van 1787 tot 1791, schout van Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde, wonende te Vollenhove. Was van 1804 tot 1808 ontvanger van het waterschap Vollenhove.

Metalen Kruis: bronzen herinneringsmedaille, geslagen voor alle 36.000 strijders die deel namen aan de Tiendaagse Veldtocht van 2 tot 12 augustus 1831. Ref.: OS 2023 n3 p4-7.

Metelerkamp, Egbertus (Neuenhaus Dld. 4 augustus 1707 – Steenwijk 24 september 1750), predikant te Wanneperveen (1736-1740) en tot zijn dood in Steenwijk. Ref.: NBW 6.

Metius; zie: Anthonisz.

Meuenslootje: voormalig slootje, noordelijk van de Heerendijk, dat vanuit Giethoorn verbinding gaf met het Heldere Gat.

Meule van; zie: Molen van

Meulen, Michiel Folkert van der (roepnaam: Chiel; Purmerend 17 juni 1919 – Steenwijk 28 november 2003), leraar. Was van 1953 tot 1984 leraar, later directeur van de Burg. Voetelinkschool te Steenwijk. Geïnteresseerd in kunst, cultuur en geschiedenis schreef hij diverse recensies en artikelen voor de OSC en tekende onder meer de fantasiefiguren Lute en Endrik. Schreef verder: *Enige kanttekeningen bij het beleg van Steenwijk in 1580-1581* (1998).

Meulenberg, Pieter Jacobus (Ellewoutsdijk 6 november 1903 – Steenwijk 2 april 1996), fruitteler en samensteller van het boekje *Boerderijen in het Land van Vollenhove en hun bewoners* (1985).

Mey, Georgius de (Rotterdam ca. 1628 – Gouda 1712), predikant. Was van 1662 tot 1666 predikant van de Hervormde Gemeente Steenwijk. Ref.: HM 1999 n2 p51-55.

Meyeringe: voormalige erve aan de oude heirweg naar Friesland. De in 1390 genoemde Meyeringe-woert lag vermoedelijk in Tuk.

Meyeringepoort; zie: Gasthuispoort.

Meyeringestraat; zie: Gasthuisstraat.

Middelmeenthe; zie: Woldmeenthe.

Middelwijk; zie: legende.

Middelwijk, Hendrik (Steenwijk 2 september 1897 – Steenwijk 10 januari 1982), meubelmaker.

Van hem is enig fraai houtsnijwerk bekend, gemaakt in de meubelfabriek van de Gebrs. Monsieur, zoals de burgemeesterszetel (1919) in Rams Woerthe. Ref.: SO p. 73.

Middendorp, Anthonij (Steenwijk 16 juli 1851 – Uithuizermeeden 20 februari 1913), gemeentesecretaris van Uithuizermeeden. Schreef: *Oorsprong, gebruik en beheer der Steenwijker meenthen, geschiedkundig beschouwd* (1883).

Middendorp, Antonij (Zwolle 1748 – Steenwijk 5 oktober 1822), predikant. Was van 1770 tot 1780 predikant van de Hervormde gemeente in Kolderveen, daarna tot zijn dood in Steenwijk.

Middendorp, Harmen (Kolderveen 29 juni 1776 – Steenwijk 14 november 1855), jurist. Was advocaat te Steenwijk en van 1819-1835 lid van Provinciale Staten.

Middendorp, Harmen Anthonij (Steenwijk 4 januari 1838 – Steenwijk 27 juni 1906), arts. Was van 1901-1906 lid van Provinciale Staten.

Middendorp, Hendrik Willem (Steenwijk 22 mei 1842 – Groningen 14 mei 1918), arts, hoogleraar.

Midweekfeestdagen: de tweede woensdag van juli en de vijf daarop volgende woensdagen gelden voor Steenwijk als hoogtijdagen waarop tal van toeristische attracties plaatsvinden.

Mienbeken: kadastrale aanduiding (1832) van landen ongeveer 1 km westnoordwestelijk van Steenwijkerwold. Thans de naam van een zijweg van De Beek. Zie ook: Beek (2).

milieu; zie: natuurlijk milieu.

militair oefenterrein; zie: Johannes Postkazerne.

militair tehuis; zie: Christelijk Militair Tehuis, Katholiek Militair Tehuis.

Mini; zie: Hooemoedt.

minnermeente; zie: meensman.

Mintjes, Simon (De Bult 2 februari 1949 – Barbières, Frankrijk 26 juli 2013) werkte van 1970 tot 2011 bij DYKA in Steenwijk, waar hij medeoprichter en lange tijd voorzitter was van de ondernemingsraad. Schreef, samen met G.J. Harmsen en T. Berkenbosch: *Oorsprong en ontwikkeling der Steenwijker arbeidersbeweging* (1991) en *Van turf en tabak tot plastic buizen; uit de geschiedenis van de arbeidersbeweging in Steenwijk en omstreken* (1991).

MIP; zie: monumenten.

Moatenoord: naam van Steenwijk tijdens de carnavalsperiode.

Moddergat: voormalige vaart, ongeveer 2 km noordoostelijk van Blokzijl, tussen Muggenbeet en het Noorderdiep. Deze 800 m lange verbinding werd in het midden van de 16e eeuw gegraven op initiatief van de Graaf van AreMBERG, ook wel Jean de Ligne genaamd. Indertijd gold dit als een 'breed' kanaal, dat de Steenwijker Aa verbond met de tezelfder tijd gebouwde schutsluis te Blokzijl. De naam Moddergat duidt op een vaargeul door een overigens slibrijk gebied. Tot in het begin van de vorige eeuw werd het Moddergat nog vrij intensief bevaren.

moederkerk; zie: dochterkerk.

Moen, Charles Antoine (Amsterdam 9 maart 1878 – Steenwijk 26 oktober 1957), leraar, musicus, schilder. Was van 1905 tot in de jaren dertig leraar voor het hand- en decoratief tekenen aan de Ambachtsschool te Steenwijk. Exposeerde in 1915 op de Wereldtentoonstelling in San Francisco. Het Stadsmuseum bezit twee van zijn schilderijtjes. Ref.: NBK; OS 2024 3 p15-17; OSC 29 april 1988; SW p184.

moerasgebieden; zie: De Weerribben, De Wieden.

Moffien, 't; zie: W.P. van 't Hogeveen.

Mol, Andries (Avereest 29 april 1864 – Steenwijk 13 januari 1912), aannemer, architect. Ontwierp onder meer de gebouwen van de Landbouwbank het Steenwijkerdiep.

Mol, Koop (Steenwijk 5 november 1815 – Steenwijk 13 januari 1868), onderwijzer. Was van 1852-1860 organist van de Grote Kerk in Steenwijk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang*

gaande (1992).

Molen, Hendrik Jan van der (Nijeveen 23 februari 1865 – Steenwijk 15 februari 1951), orgelbouwer. Begon als schoenmaker, van 1895-1914 was hij handelaar in – en bouwer van kerkorgels en sinds 1920 had hij een muziekwinkel aan de Markt 74. Hij was een leerling van Jan Proper (1853-1922) te Kampen. Van hem zijn orgels bekend in Wilhelminaoord (rijksmonument; 1904), Emst (1910) en Peperga (1912). Hij werd opgevolgd door zijn zoon Teke van der Molen (1889-1969) en zijn kleindochter Marrie Bennen – van der Molen (1924-2012). Ref.: Archief HVS: ZFO; HM 2015 n1 p 26-32; V.H.M. Timmer *De orgelmakers Van der Molen en hun werk in Friesland* (2010).

molenberg (of: molenbelt): kunstmatig opgeworpen hoogte waarop een windmolen is gebouwd. In Steenwijk werden molenbergen ook tegen en op de stadswal gebouwd (zie: walmolen), later ook op de bolwerken.

Molen bij de Oosterpoort; zie: Molen van Jan Knol.

Molen bij de Woldpoort (ook: Molen bij de Steendijk), vermeld in 1517 en 1565. Een korenmolen met molensloot naar de Aa (mogelijk tevens houtzaagmolen), ongeveer 150 m ten noordwesten van de Woldbrug. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 203.77 / 533.61. Zie ook: Molen van Rijkmans.

Molen bij het Capelle (ook: Molen bij het Wold); zie: Capelle.

Molendijk, Peter Jan (Rotterdam 23 juni 1924 – Driehuis 11 november 2015), jurist. Was burgemeester van Ten Boer (1957-1968), Steenwijk (1968-1978) en Velsen (1978-1987). Was daarnaast in Steenwijk onder meer voorzitter van de Beeldenroute en de Plattelandsbibliotheek West-Overijssel en plaatsvervangend kantonrechter. Was vanuit Steenwijk ook zeer actief in de provincie op bestuurlijk, economisch en cultureel gebied: VNG, Gewest Zwolle, SAR, WMO, Wavin, Dijkers, Oversticht en Welstandstoezicht Overijssel. Schreef over Steenwijk onder meer: *Beschouwingen over de gemeentelijke herindeling van Noordwest-Overijssel in 1973* (1999) en *Twee eeuwen Steenwijks gemeentebestuur* (2009). Ref.: WWN2.

Molengraven: voormalige molensloot, genoemd in 1460, lopende langs de zuidgrens van Steenwijk bij de in 1567 genoemde “Westebtinge moele”. Westebtinge was een hoeve onder Onna.

Molenhoek: voormalige buurtschap opgegaan in Basse, ruim een km ten westen van het dorp Steenwijkerwold. De naam dateert van 1856 en herinnert aan een korenmolen die al in 1634 op de kaart is aangegeven en daar tot 1875 aan de Molensteeg heeft gestaan. Locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 199.463 / 535.542. In 1832 was bakker Gerrit Dedden de eigenaar en molenaar. In 1891 is een plaque aangebracht in de voorgevel van de hoeve Oosterschultinge, Basserweg 2, ter herinnering aan de molen die destijds De Goede Hoop werd genoemd. Ref.: WIS p67.

Molen op het Oosterbolwerk (ook: Oostermolen); voormalige 17^e-eeuwse open houten standerdmolen op het Oosterbolwerk. In het Stadsmuseum bevindt zich een schilderijtje van Willem Cordes: *Gezicht op de Oosterpoort met molen* (ca. 1841). Deze korenmolen brandde in 1860 tweemaal af en werd vervangen door een gemetselde stellingmolen, de Molen van Jan Knol; zie daar. Ref.: SO p54.

molens: werktuigen voor het bewerken (malen, zagen enz.) van grondstoffen of het opvoeren van water, aangedreven door wind (windmolens; zie daar), stromend water (waterradmolens; zie daar) of door paardenkracht (rosmolens; zie daar). Ooit ook in Steenwijk en Steenwijkerwold, heeft geen van deze molens de tand des tijds doorstaan; slechts enkele toponiemen en straatnamen herinneren eraan.

Molenstraat: 15^e-eeuwse straat in het verlengde van de Vrouwenstraat, al in 1477 genoemd naar een toenmalige molen op de zuidelijke stadswal. De straatnaam werd in 1856 vastgesteld.

Molen van Jan de Wagt (eigenlijk geheten: *Het is niet anders*): voormalige 19^e-eeuwse poldermolen ter bemaling van de vroegere Kooispolder (Polder 153) aan de zuidkant van het Steenwijkerdiep, 0,5 km ten westen van Halfwegdiep (tegenover De Twin). Locatie: 199.315 / 531.312. De molen was er al in 1853, had na het gereedkomen van de Polder Halfweg in 1935 geen functie meer en werd in de jaren vijftig afgebroken. Ref.: DTV p16; HM 1998 n3 p70-71.

Molen van Jan Knol (in dialect: Meule van Jan Pap): voormalige korenmolen op het Oosterbolwerk. Locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 204.447 / 533.563. Het was een ronde bovenkruier met stelling, gebouwd in 1860 op de voormalige locatie van een 17^e-eeuwse standerdmolen. De molen werd in november 1908 door brand verwoest. De restanten van de gemetselde onderbouw bleven staan tot 1921. Ref.: DTV p.15;. Zie ook: Molen op het Oosterbolwerk.

Molen van Jan Meesters (ook bekend als De Eekmolen): wind pel- en eekmolen aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep, gebouwd in 1833 en afgebrand in 1853. Locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 203.126 / 533.560.

Molen van Klaas Rijkmans: voormalige koren- en runmolen aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep (geschatte locatie: 202.987 / 533.590). De achtkante bovenkruier stellingmolen werd in 1875 gebouwd en brandde in 1884 af. De onderbouw met tijdelijk puntdak werd in 1979 gesloopt. De hoge schoorsteen van de stoommachine werd in 1942 afgebroken.

Molen van Kuiper; zie: Het Anker.

Molen van Rijkmans: voormalige imposante korenmolen aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep, op de locatie van de Molen bij de Woldpoort; zie daar. Het was een uit Groningen afkomstige papiermolen die hier in 1843 werd opgebouwd als houtzaagmolen voor Hendrik Meesters. In 1896 werd de molen overgenomen door de familie Rijkmans, om er eikenschors voor de leerlooierij mee te malen. In 1917 werd de molen afgebroken.

Molen van Salco Meesters: voormalige grote houtzaagmolen aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep, gebouwd in 1846 op de werf van zijn grootvader Jan Meesters. Locatie (gebaseerd op de Gemeente Atlas van 1865): 203.18 / 533.53. Bij een bodemsanering in 2000 werd de paalfundering van deze molen blootgelegd. Zie ook: Houthaven.

Molen van Schurink; zie: De Koorndrager.

Molen van Trien'n Peters: voormalige windwatermolen in de Binnenvenen ten zuiden van Zuidveen. Locatie: 204.940 / 531.824. De bovenkruier werd in 1870 gebouwd door de gebroeders Toekstra uit Wetering in opdracht van Peter Boverhof van de Hoevendijk. De molen, genoemd naar zijn vrouw Trijntje Schipper, werd in juni 1955 verkocht aan ir. R. Baggerman die de molen opnieuw liet opbouwen in Wapenveld als molen De Wielewaal. Ref.: DTV p14; SW p213-214.

Molen van Volkers, genaamd Het Klaverblad: voormalige houtzaagmolen van Barend Volkers aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep. De molen was in 1842 gebouwd op het Bickerseiland in Amsterdam en werd in 1878 verkocht, afgebroken en weer opgebouwd in Steenwijk. In 1908 door brand verwoest. Locatie: 202.886 / 533.502.

Molen van Wicherson: voormalige houtzaagmolen aan de noordzijde van het Diep, in 1868 gebouwd door Jan Wicherson, in 1912 afgebrand. Locatie (geschat): 203.130 / 533.657. Zie ook: Balkengat; De Eikel.

Molen van Wierda: voormalige korenmolen in Willemsoord aan de Koningin Wilhelminalaan, 250 m over het spoor. Locatie (gebaseerd op de Topografische Kaart van 1921): 200.946 / 538.035. Het was een rietgedekte achtkante bovenkruier, gebouwd in 1888 in opdracht van molenaar Hendrik Wierda (1859-1896). De molen was in gebruik tot 1926 en werd afgebroken in 1943. Ref.: WIS p97-99.

Molen van Willem Keijzer: volmolen aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep; locatie

(gebaseerd op de Kadastrale Kaart van 1832): 203.463 / 533.550. De molen werd gebouwd vóór 1832 en bestond na 1850 niet meer.

Molenwal: de oostzuidoostelijke stadswal, tussen het Oosterbolwerk en het Eekeringe Bolwerk. Genoemd naar de molens die op beide bolwerken stonden. Ref.: SO p54.

Molukkers; zie: Beenderribben.

Monsieur: voormalige meubelfabriek te Steenwijk. In 1840 vestigde Meindert Monsieur (Beverwijk 2 november 1816 – Steenwijk 2 november 1882) zich als kastenmaker in de Woldstraat. Het bedrijf ging later over naar zijn beide zoons Hendrik Harmanus (roepnaam: Hein; Steenwijk 11 september 1843 – Steenwijk 2 juni 1919) en Barend (Steenwijk 19 mei 1852 – Steenwijk 21 november 1922). Zij bouwden in 1898 een meubelfabriek aan de J.H. Tromp Meestersstraat: Stoommeubelfabriek Het Noorden. De eerste steen hiervoor werd gelegd door Meinard Antoon Hendrik Hermanus Monsieur (Steenwijk 1 mei 1883 – Steenwijk 19 mei 1947). In 1905 werd de fabricage van biljarts stopgezet en ging men over op de fabricage van het betere meubilair. In de jaren dertig was het een modern bedrijf met ruim vijftig werknemers; het product muntte uit in stijl en kwaliteit. In 1962 werd het bedrijf overgenomen, in 1982 werd het wegens faillissement gesloten en in 1992 werd de fabriek afgebroken om plaats te maken voor de bouw van het verzorgingshuis Nijenstede. In het Stadsmuseum Steenwijk zijn enkele meubels van Monsieur te bezichtigen. Ref.: CS p115; OSC 30 sep 2019; SO p66-67 en 73; SW p188-189.

monumenten (1): gebouwen en overblijfselen uit vroegere culturen die beschouwd worden als uniek, onvervangbaar en van belang om beschermd en behouden te worden. Ze zijn ouder dan vijftig jaar en worden beschermd wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde. Men onderscheidt rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, geologische en archeologische monumenten; zie daar. De monumentenwet van 1988 geeft regels voor het beheer van monumenten. In 1989 werd een inventarisatie van jongere bouwkunst en stedenbouw (1850-1940) in het Land van Vollenhove afgerond, als onderdeel van het Monumenten Inventarisatie Project MIP. Ref.: *Inventarisatie jongere bouwkunst 1850-1940; beschrijving objecten gemeente Steenwijk* (1989); SW p191-192. Zie ook: gebouwen, kerkorgels, molens, Stichting Stadsherstel Steenwijk. (2): objecten ter herinnering aan vroegere personen of gebeurtenissen; zie: begraafplaatsen, gedenktekens, oorlogsgraven, standbeelden.

Mooijweer, Jos (Vollenhove 21 juni 1961), historicus. Was van 1998 tot 2006 medewerker van het Gemeentearchief Kampen, van 2006 tot 2015 directeur van de Stichting IJsselacademie in Kampen en sinds 2016 onderzoeksleider bij het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle. Verricht onderzoek en schrijft over de rechts-, bestuurlijke- en sociale geschiedenis van Overijssel, in het bijzonder van Noordwest-Overijssel. Bezorgde, met P. Brood, het *Compendium voor het Overijssels recht vóór 1811* (2007), postume uitgave van werk van oud-rijksarchivaris E.D. Eijken.

Moraal, Albert (Bert; zoon van volgende; Steenwijk 8 mei 1930 – Achterveld 14 juni 2020), politieambtenaar. Sinds jaren actief in de geschiedschrijving van Steenwijk en als stadsgids van zijn woonplaats Amersfoort. Schreef artikelen over de geschiedenis van Steenwijk, in het bijzonder over recht, bestuur, politie, brandweer en de schilder Hendrick van Steenwijk de Oudere en: *Oud Steenwijk van A tot Z* (2008).

Moraal, Hendrik (roepnaam: Hennie; Nijveen 5 april 1900 – Steenwijk 20 juni 1993), schilder. Legde zich op latere leeftijd toe op het kunstschilderen. Werkte mee aan de restauratie (1974-1981) van de Grote Kerk en was de schilder van de predikantenborden en het organistenbord (1987). Ref.: OS 2024 n1-4 p3; SW p142.

morgen: oude vlaktemaat, gelijk aan 0.8127 ha Steenwijker Maat.

mud (Steenwieks: mudde): oude vlaktemaat, gelijk aan 0.3614 ha Steenwijker Maat. Het mud (of zak) als inhoudsmaat is gelijk aan 125.4 liter en is gebaseerd op de hoeveelheid zaaizaad benodigd

voor een mud bouwland.

Muddenlanden: bouwland ten westen van de Trappenweg (de Lange- en Korte Mudden).

Muggenbeet: buurtschap en waterstreekdorp in de gemeente Steenwijkerland, ongeveer 9 km ten zuidwesten van Steenwijk en 2.5 km ten noordoosten van Blokzijl; Van 1973 tot 2000 viel het onder de gemeente Brederwiede. De plaats telt enkele tientallen inwoners. Tot omstreeks 1600 behoorde het tot het schoutambt Scherwolde en duidde de naam op de Steenwijker Aa ter plaatse. Tegenwoordig wordt dit water de Muggenbetervaart genoemd. De oudste vermelding (1371) spreekt van Muggenbeke, met de betekenis van ‘modderbeek’ conform de naam Moddergat. Dit kanaal werd omstreeks 1550 op last van Jean de Ligne gegraven tussen Muggenbeet en het Noorderdiep, waardoor de vaart van Steenwijk naar Blokzijl aanmerkelijk verbeterd en verkort werd. Al in de 17^e eeuw had Muggenbeet een eigen schooltje dat ook voor Wetering dienst deed. Het werd in 1692 wegens stormschade vernieuwd en in 1879 opgeheven. In 1881 werd een nieuw schooltje geopend bij Eind van ’t Diep dat in 1977 werd gesloten. Door de aanleg van de Blokzijlseweg (N333) in 1952 en de aansluiting daarop in 1954 werd Muggenbeet bereikbaar voor het wegverkeer. Sindsdien kreeg het vooral bekendheid door het illustere café-restaurant Geertien. Ref.: *Honderd jaar leven en wonen: Wetering, Muggenbeet, Nederland en de Kikkerij* (2013); J. Houwer. *Tussen Steenwijk en Blokzijl; de wereld van bakker Jonkman* (2012); WIS p150-151.

Muggenbeet en Nederland: kadastrale aanduiding (1832) van sectie O van de voormalige gemeente Steenwijkerwold.

Muijen, Johannes Jacobus van (roepnaam: Joop; Nieuwer-Amstel 26 mei 1929 – Steenwijk 5 januari 2003), leraar, bestuurder. Was van 1967-1973 directeur van de Streekraad Noordwest-Overijssel, daarna leraar maatschappijleer aan de Rijksscholengemeenschap in Steenwijk en Meppel en aan de Middelbare Detailhandelsschool in Zwolle. Daarnaast was hij van 1974-1978 gemeenteraadslid en van 1972—1982 lid van Provinciale Staten van Overijssel voor de PvdA.

Muiteman, Christianus Gijsbertus (Utrecht 12 maart 1846 – Steenwijkerwold 10 juni 1928), pastoor. Werd in 1872 tot priester gewijd en was sinds 1890 pastoor te Steenwijkerwold, opvolger van pastoor Roberink. Richtte in 1894 het liefdesgesticht De Voorzienigheid op, waarbij zich later een onderwijscentrum met internaat ontwikkelde. Ref.: SW p79.

Mulder, Antje Popkje (roepnaam: Annie; Blokzijl 9 december 1923 – Steenwijk 22 oktober 2022), maatschappelijk werkster. Begon in 1947 als eerste gezinsverzorgster bij de Algemene Stichting Gezinsverzorging NWO en was van 1957-1987 algemeen maatschappelijk werkster in dienst van de gemeente Steenwijk. Sloot haar urgentieopleiding aan de Academie voor Sociale en Culturele Arbeid in Groningen af met: *Grachtstraatbewoners; een onderzoek naar de woonsituatie van tien gezinnen in een te saneren stadswijk van de gemeente Steenwijk* (1959). Was tijdens de 2^e WO actief als koerierster, voor het Nationaal Steunfonds en met de verzorging van ondergedoken joden. Voor haar verdiensten ontving zij in 1982 het Verzetshedenkingskruis en in 2000 de gemeentelijke erepenning. Ref.: *De oorlog gaat nooit voorbij* (2020) p110-117; OSC 26 oktober 2022.

Mulder, Hendrik (schuil- en roepnaam: Bert; Staphorst 24 september 1922 – Zwolle 15 oktober 2014), administratief ambtenaar. Was tijdens de 2^e WO actief in de lokale knokploeg van Staphorst en na de bevrijding als oorlogsvrijwilliger in NOI. Was vanaf de oprichting in 1981 tot de opheffing in 1999 secretaris van de Vereniging Voormalig Verzet Steenwijk. Ref.: HM 2011 n2 p66, 69.

Mulders, Johannes Baptist (Den Helder 8 maart 1878 – Steenwijk 25 december 1934), leraar, schilder. Woonde en werkte tot 1919 in Den Helder, waar hij aan de Avondschool tekenles gaf aan onder meer de gebroeders Anton en Henri Pieck. Daarna was hij leraar tekenen aan de Rijks HBS in Steenwijk. Kreeg bekendheid als schilder (decorateur) en tekenaar. Ref.: NBK.

Munsterse bezetting. Steenwijk werd van juli 1672 tot 6 november 1673 bezet door soldaten van de bisschop van Munster, Christoph Bernhard von Galen (Bommen Berend). Ref.: D.J. Roorda. *Het Rampjaar 1672* (1971); OS 2022 n4 p9-13; SV p121-128.

munten en penningen. Voor een beschrijving van Steenwijker munten en penningen, zoals een noedmunt uit 1580, belegpenningen uit 1592, een penning van de landbouwtentoonstelling in 1897, een herdenkingspenning uit 1942, een bevrijdingspenning uit 1945, een ontzetpenning uit 1981 en een kerkpenning uit 1981, wordt verwezen naar HM 1988 n4 p115-124. Meer over Steenwijker muntgewichtjes is te vinden in OS 2016 n1 p15-17.

muntvondst bij Onna; zie: Romeinse muntvondst bij Onna.

musea. In Steenwijk bevinden zich het Stadsmuseum Steenwijk, het Kermis- en Circus Museum en de Stichting Instituut Collectie Krop. Even buiten Steenwijk vinden we het Geologisch Monument Wolterholten, de Museumboerderij 't Olde Maat Uus te Giethoorn, Museum Het Gildenhuis te Blokzijl en het Cultuur Historisch Centrum Land van Vollenhove te Vollenhove. Vooral voor de prehistorie van Steenwijk en omstreken zijn van belang: het Biologisch-Archeologisch Instituut (BAI) van de RU Groningen, het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, het Fries Museum te Leeuwarden, het Drents Museum te Assen en het Stedelijk Museum te Zwolle.

Muys, Wijgert Willem (zoon van burgemeester Johannes Muys; Steenwijk 5 januari 1682 – Franeker 19 april 1744), arts, hoogleraar. Studeerde geneeskunde en wiskunde te Leiden en was sinds 1704 arts te Arnhem. Was van 1709-1744 hoogleraar te Franeker in de wis- en natuurkunde, medicijnen, scheikunde en botanie en vijfmaal rector van de universiteit. Ref.: FPP p263-266; HM 1987 n2 p43-47; NBW 12 p1198-1200.

muziek. Steenwijk en Steenwijkerwold hadden (en hebben) tal van muziek- en zangverenigingen. Van de oudste noemen we: Steenwijker Fanfarecorps (1890-1916), opgevolgd door Steenwijker Fanfarecorps Tot Steun in de Strijd (1918-1971). Van de thans nog bestaande: Christelijke Muziekvereniging Crescendo (1918), Christelijke Brassband De Woldklank (1923), Muziekvereniging T.O.P. Onna (1948) en Drumkorps De Woldroffels (1973). Ref.: HM 2010 n3 p124-128; SW p319-365. Voor een overzicht van zang, zanggroepen en koren, wordt verwezen naar SW p169-179, alsook naar hoofdstuk 15 van het boek *Steenwijk Vestingstad*. Zie ook: componisten, dirigenten, organisten, torenblazen.

muziekdocenten: G.R. Buisman, M. Culp, S.K. van Dokkum, K. Jager, G.T. Kalsbeek, J.C. van Kerkvoorde, P. Ruiter.

muziektent: sinds 1913 op de Markt te Steenwijk, omstreeks 1930 verplaatst naar Park Rams Woerthe. In 1974 wegens verval afgebroken en in 2002 geheel vernieuwd.

Naarding, Jan (Noordsleen 21 juni 1903 - Assen 20 juli 1963), taalkundige, leraar. Studeerde en promoveerde in de letteren te Groningen en was daar medewerker aan het Nedersaksisch Instituut. Schreef vele artikelen, gedichten en boeken over de geschiedenis van diverse dorpen, zoals: *Uit Ruinen' s verleden* (1962) en over het Drents dialect en etymologie w.o. *Oostnederlandse waterschapstermen* (1955). Ref.: DB3, G. Kuipers. *Drente's erfgoed* (1978, p98-101), NDV 1964 p7-21, WID5-6.

nachtwacht: vrijwillige bewaking van rust en veiligheid gedurende de nacht. In de 19^e eeuw sinds 1840 in Onna en Zuidveen onder leiding van de plaatselijke veldwachter.

Nationaal Park Weerribben-Wieden: ontstaan door samenvoeging op 9 februari 2009 van de natuurreservaten Weerribben en De Wieden; zie daar. Ref.: CS p168-171.

nationale herdenking: jaarlijkse herdenkingsplechtigheid op 4 mei ter herinnering aan de gevallen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In Steenwijk wordt deze gehouden bij het oorlogsmonument bij de villa Rams Woerthe.

natte verving; zie: veen.

natuurlijk milieu. Steenwijk wordt omgeven door een gevarieerd landschap dat betrekkelijk veel natuurschoon heeft. Ten noorden en noordwesten van de stad, op de stuwwal, liggen de Boswachterij Het Steenwijkerwold (bossen van de Eese, Fredeshiem en de Woldberg), het houtwallengebied Paasloo-Kerkbuurt en het bos rondom de kunstbunker bij Paasloo. Ten noordoosten van de stad strekt zich het brede stroomdal van de Steenwijker Aa uit met overwegend gras- en bouwland. Ten oosten liggen de bossen en heidevelden van de Bisschopsberg, de Havelterberg en het grote militair oefenterrein van de Johannes Postkazerne. Aan de zuidoostkant ligt de Steenwijkerkamp, vanouds de hooggelegen es met overwegend bouwland. Ten zuiden daarvan vinden we de lage veenlanden met gras en moeras en ten westen de polders die in de periode 1928-1968 zijn ingericht voor overwegend landbouw. Twee grote natuurreservaten zijn destijds de ontginningsdons ontsprongen: De Weerribben en De Wieden. Door deze verscheidenheid aan landschapstypen kent de planten- en dierenwereld rond Steenwijk een grote soortenrijkdom. Ref.: M. Brandsma. *Natuur- en landschapsbeheer*. In: De canon van Steenwijkerland, p. 168-171 (2013); SW p439-445; H.T. Waterbolk. *Uit het leven van een landschap* p. 104 (1990). Zie ook: eendenkooi; jacht.

Natuurvereniging De Noordwesthoek: opgericht 13 december 1954 in Zaal Van der Ploeg, Woldstraat 52 te Steenwijk. Als bestuurslid werden gekozen: Johannes van der Ploeg - voorzitter, Machiel de Vos - secretaris en Henk Oost - penningmeester. Sinds 2008 is de Vereniging een afdeling van de KNNV voor veldbiologie. In het jubileumjaar 2019 zijn er actieve werkgroepen: Planten, Vlinders en Libellen, Geologie en Wolterholten.

Nederland (ook: 't Nederland): buurtschap en waterstreekdorp in de gemeente Steenwijkerland, aan de noordwestelijke oever van de Roomsloot, 10 km westzuidwestelijk van Steenwijk. Samen met Muggenbeet ook: kadastrale aanduiding (1832) van sectie O van de voormalige gemeente Steenwijkerwold. De buurtschap ligt 3 km ten noorden van Blokzijl en telt ruim 20 inwoners. Van 1973 tot 2000 viel het onder de gemeente IJsselham. In de 16e eeuw ontstaan door de vestiging van mensen die zich met veehouderij en enige akkerbouw in leven hielden. De naam duidt op laaggelegen land, wat meer op de omgeving betrekking heeft dan op de nederzetting zelf. Deze is in drie gedeelten (Noorderbult, Nederland en Zuiderbult) ontstaan op een oude oeverwal van de Beek (1); zie daar. In 1774 kreeg Nederland een eigen school, gesticht door de Armvoogdij van Scherwolde. Deze werd in 1855 vernieuwd, brandde af in 1879, vernieuwd in 1882 en opgeheven in 1899. Ref.: DTV p155; *Honderd jaar leven en wonen: Wetering, Muggenbeet, Nederland en de Kikkerij* (2013); T.R. Stegeman. *Waterig Nederland* (1984); WIS p152-153.

Nederlandse Gereformeerde Kerk: kerkgenootschap, ontstaan in 1967, met een gebouw aan de Hogewal 178 te Steenwijk. Het gebouw dateert uit 1922 maar is later aanzienlijk verbeterd. Ref.: SW p75. Zie ook: Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt.

Nederlandse Protestanten Bond (NPB): in 1870 opgerichte vereniging van vrijzinnige godsdienstigen. De afdeling Steenwijk liet in 1898 een kerk bouwen aan de Kornputsingel 42, Het Gebouw geheten; zie daar. Ref SW p80-81. In 1946 werd de kerk overgenomen door de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden.

Nederlands-Hervormde Gemeente, zie: Hervormde Gemeente.

Nederlands-Hervormde Kerk, zie: Hervormde Kerk.

Nederlands-Israëlitische Gemeente; zie: joodse gemeente.

Nedersticht: deel van het landsheerlijke gebied van het bisdom Utrecht, ongeveer de huidige provincie Utrecht. Zie ook: Oversticht.

Nederstouwe (of: Beneden Stouwe); zie: Stouwe.

nederzettingen; zie: prehistorische nederzettingen.

Neerwoldstraat: oude straat evenwijdig aan de Woldpromenade, maar iets lager gelegen. Werd in

1462 vermeld als Neder Woltstraat.

Netjes, Clazinus Jacob (Kampen 22 oktober 1953), bestuurder. Werkte bij de gemeenten Noordoostpolder, Haaksbergen en (1982-1986) Steenwijk. Was vervolgens secretaris van het waterschap Vollenhove, later Wold en Wieden. Van 1999-2014 hoofd van de regionale vestiging van Royal Haskoning in Steenwijk, sindsdien zelfstandig ondernemer. Was daarnaast van 1990-1999 gemeenteraadslid voor het CDA, van 2003-2011 lid van Provinciale Staten van Overijssel en van 2006-2011 voorzitter van de ondernemersvereniging Business Club Steenwijkerland. Van 2015-2019 lid namens het CDA van het Algemeen Bestuur van het Waterschap Reest en Wieden dat in 2016 fuseerde tot Drents Overijsselse Delta. Van 2020-2024 namens het CDA lid van de gemeenteraad van Steenwijkerland.

Nettelbosch, De: voormalig woonbuurtje aan de stadswal tussen Onnastraat en Zuiderbolwerk. Genoemd sinds hier na 1850 een tiental éénkamerwoningen werd gebouwd. De laatste hiervan werd in 1964 afgebroken. De naam duidt op brandnetels of ander stekelgewas. Ref.: OS 2018 n1 p14-19.

Nieuw-Apostolische Kerk: kerkgenootschap ontstaan in 1946, met sinds 2003 een nieuw gebouw aan De Vesting 6 te Steenwijk.

Nieuwe Aa: een in 1865 gegraven verbinding tussen de toen gebouwde schutsluis aan de Paardenmarkt en de Spoorweghaven. De oude loop van de Aa werd toen, wegens de aanleg van het stationsemplacement, gedempt. Ref: SW p97. Zie ook: Badhuis.

Nieuwe Cronijk: naam van de sinds 1666 uitgegeven *Steenwijker Almanak*; zie daar.

Nieuwe Diep; zie: Steenwijkerdiep.

Nieuwe Gagels: woonwijk sinds 1983, ongeveer 2 km ten oostnoordoosten van de stad, gefaseerd ingericht als Nieuwe Gagels I en II. Zie ook: Sportcomplex De Nieuwe Gagels.

Nieuwe Kampen, De: kadastrale aanduiding (1832) van landten ruim 2 km westnoordwestelijk van Steenwijkerwold.

Nieuwe Landen, De (1): kadastrale aanduiding (1832) van landten 2 km ten oosten van de stad. (2): Algemene Begraafplaats; zie daar.

Nieuwenhuys, Johannes Adrianus (IJsselstein 8 juli 1898 – Hilversum 30 januari 1980) was van 1939-1948 pastoor van de Rooms Katholieke parochie Sint Clemens in Steenwijk.

Nieuwe Onnastraat (vroeger ook: Verlengde Onnastraat):

Nieuwe Onnastraat (woonwijk Clingenborgh): in 1901 gegeven naam aan het buiten de stad gelegen verlengde van de Onnastraat, aansluitend op de Onnase Doodweg (sinds 1974 met een voetgangerstunneltje onder de Schansweg).

Nieuwe Singelweg: van 1931-1940 de naam van de Burg. Goeman Borgesiusstraat.

Nieuwe Stationsstraat (ook: Nieuwe Stationsweg): in 1898 aangelegde verbindingsweg tussen de Doelenstraat en het spoorwegstation in Steenwijk. In 1908 werd de brug over de stadsgracht vervangen door een duiker en de naam werd gewijzigd in J.H. Tromp Meestersstraat.

Nieuwe Steendijk; zie: Steendijk.

Nieuwe Steenwijcker Schrijf-Calender: sinds omstreeks 1800 de naam van de *Steenwijker Almanak*; zie daar.

Nieuwe Vaart; zie: Steenwijkerdiep.

nieuwsmedia. Voor een historisch overzicht van de lokale nieuwsvoorziening zie: SW p455-456. Zie verder: kranten, omroep, post, radio, stadsomroepers, telefoon, televisie.

Nieuws TV Steenwijkerland (Kabelkrant): lokaal nieuws op TV, sinds 1987 geproduceerd door Boom Pers vanuit de vestiging aan de Scholestraat 42 te Steenwijk. Ref.: SW p455-456.

Nieveen: oude benaming voor Nijeveen; zie daar.

Nieweg, Heiman (later: Herman; Groningen 25 augustus 1877 – Voorburg 1 maart 1939),

ondernemer. Vestigde zich in 1900 als fotograaf met atelier aan de Stationsweg en trouwde in 1901 met de Steenwijkse verloskundige Mietje Zilverberg (1876-1972). Was medeoprichter van het bedrijf Nieweg en Banis; zie daar.

Nieweg, Herman (kleinzoon van voorgaande; Tuk 13 april 1932 – Utrecht 28 mei 1999), beeldend kunstenaar. Begon als binnenhuisarchitect in Rotterdam, Den Haag en Amsterdam. Sinds 1959 in Giethoorn als pottenbakker, beeldhouwer en keramist met drukbezocht atelier. Verhuisde in 1994 naar Portugal. Ref.: NBK.

Nieweg en Banis (Eerste Steenwijker Lijstenfabriek, Inrichting voor Fotografische en Schilderkunst): voormalige lijstenfabriek op de plaats van de voormalige bierbrouwerij De Heuvel aan de Meppelerweg. Het bedrijf werd opgericht op 1 augustus 1919 door Heiman Nieweg (zie daar) en Bernard Banis (zie daar). Het werd enkele malen uitgebreid en verbouwd tot meubelfabriek en bood in 1930 werk aan 170 arbeiders. Het werd in 1935 overgenomen door zoon Comprecht (Co) Nieweg. De fabriek, die in 1952 werd overgenomen door R. Meulenbelt (1917-1985) en toen een vijftigtal medewerkers had, brandde op 9 september 1969 volledig af.

Nije Aa: het noordwestelijk deel van de stadsgracht in het begin van de 15^e eeuw. In 1427 is sprake van een erf gelegen tussen de Olde en de Nije Aa; in 1419 van een stuk land buiten de Woldpoort, over de stadsgracht, tussen de Aa en de kleine gracht.

Nijenhuis: Steenwijker familie beschreven in: *Afstammelingenstaat van Jan Nijenhuis en Geertje Slot* (1989).

Nijensleek: wegdorp in de gemeente Westerveld, 6 km ten noordoosten van Steenwijk. De naam duidt op een in de 17^e eeuw vanuit Vledder ondernomen ‘nieuwe veenontginning’.

Nijensleker Schipsloot: een oude turfsloot vlak over de Drentse grens, ongeveer 7 km noordoostelijk van Steenwijk. Werd in 1615 op last van François van Westerbeek gegraven voor de afvoer van turf uit Friesland naar de Steenwijker Aa.

Nijenstede (1): villa, gebouwd in 1896 in opdracht van de houthandelaar Jan Tromp Meesters. De villa stond aan de zuidzijde van de Meppelerweg, even buiten de stad, en werd tijdens de crisisjaren in 1936 afgebroken. Ref.: SO p66-67. (2): verzorgingshuis aan de J. Bogermanstraat 1 te Steenwijk, geopend op 7 maart 1996. Het is een ontwerp van Architectenbureau J.H. Ruiter B.V. te Steenwijk. Het bestaat uit een verzorgingsgedeelte voor 94 personen en 44 inleunwoningen. Het werd voorafgegaan door een gelijknamig tehuis aan de Kallenkoterallee, dat van 1965-1996 dienst heeft gedaan. Ref.: J. ter Steege. *Een kwart eeuw Nijenstede* (1990); SW p408.

Nijen Wegh; zie: Gasthuisdijk.

Nijeveen (vroeger ook: Nieveen): streekdorp, 7 km zuidzuidoostelijk van Steenwijk, ontstaan aan de veendijk die vanuit Havelte in zuidwestelijke richting is aangelegd en waarlangs al in de 13e eeuw verveningen plaatsvonden. De naam werd voor het eerst in 1441 genoemd en in 1477 werd er vanuit Havelte een kerspelkerk gesticht. De naam geeft aan dat de vervening zich, ten opzichte van het oudere Kolderveen, in noordoostelijke richting verplaatst heeft.

Nijk, Jan Annen (Eese 15 februari 1809 – Steenwijk 5 juni 1894), bakker, caféhouder. Liet in 1864 ‘buiten de Oosterpoort’ het Stationskoffijhuis, een logement met stalling, bouwen.

Nijk, Johannes Gerrerdus (Tuk 2 oktober 1862 – Haarlem 19 januari 1929), leraar, schrijver. Was onderwijzer te Leeuwarden, Arnhem en Amsterdam. Schreef, met W. Meerwaldt, de serie *In woord en beeld; leesboek voor de lagere school* (1893-1925). Was directeur van de Rijkskweekschool in Middelburg (1910-1921) en Haarlem (1921-1928). Van de door hem geschreven gedichten en liedjes kreeg algemene bekendheid: *Een lied van Nederland* (Alle man van Neêrlands stam). Ref.: J.W. Kesler. *In memoriam Johannes Gerrerdus Nijk* (1937).

nijverheid; zie: industrie.

Nipperus, Frans Arp (Groningen 13 april 1912 – Steenwijk 4 februari 2000), ambtenaar,

verzetsman, raadslid. Werkte van 1937-1977 bij de Provinciale Waterstaat, onder meer bij de aanleg van de Blokzijlseweg, de laatste jaren als technisch hoofdamtenaar. Was in 1945 commandant van de binnenlandse strijdkrachten in Steenwijk, daarvoor actief als verzetsman en bij hulp aan onderduikers. Was in 1954 medeoprichter van V.V. d' Olde Veste, van 1970-1986 gemeenteraadslid voor de ARP (later CDA) en vele jaren lid van de Commissie Oudheidkamer. Ref.: HM 2011 n2 p66.

Nobelco: voormalige kokosmattenfabriek, in 1947 door H. Visscher en K. Fuite uit Genemuiden gevestigd in het voormalig gebouw voor de werkverschaffing aan het Steenwijkerdiep. In 1950 verhuisde het bedrijf naar de Meppelerweg. Toen dit in 1953 opging in Verto, telde het bijna 500 werknemers. Zie ook: Verto.

Nolles, Arend Harms (Steenwijk 25 september 1907- Steenwijk 29 oktober 1992), ondernemer, speelgoedfabrikant. Begon in 1928, met zijn broer Hendrik, een groothandel in tabakswaaren. Na de 2^e WO begonnen ze met de fabricage van kinderspeelgoed, vooral poppen van het merk Wildebras; zie daar. Het bedrijf, aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep, werd in 1973 verkocht. Het atelier aan de Tukseweg brandde in 1976 af. Arend schreef (met Lubbertus Selles): *Aan de leden der Gereformeerde Kerk te Steenwijk* (1945).

Nolles, Harm (roepnaam: Harry; zoon van voorgaande; Meppel 26 februari 1944 - Steenwijk 11 juni 2022), ondernemer. Vanaf 1959 werkzaam in de poppenfabriek 't Poppenrijk bij vader en oom Hendrik, later als directeur. Zette in 1978 het bedrijf voort als importbedrijf, tezamen met echtgenote Christa Docter. Van 1962-2015 organist in de Ger. Kerk Vrijgemaakt, Ned. Ger. Kerk, Ger. Kerk en Grote Kerk te Steenwijk. Was circa 13 jaar secretaris van de Cie. van Beheer Ger. Kerk te Steenwijk en van 2008-2014 secretaris van het Stadsmuseum Steenwijk. Schreef: *Het Grote Wildebras Boek* (2020).

noodgeld: uitgebracht door de gemeente Steenwijk bij het uitbreken van de 1^e WO. Ref.: HM 1990 n3 p79-83.

Noorden, Stoommeubelfabriek Het; zie: Monsieur.

Noorderbolwerk (vroeger Het Hoge Meintje, soms ook De Vetpot genoemd): het oudste (1597) en grootste bolwerk van Steenwijk. Werd in 1898 deels afgegraven voor de aanleg van de Nieuwe Stationsstraat (sinds 1908 H.J. Tromp Meestersstraat) en in 1908 verder afgegraven voor de bouw van de Rijks HBS (thans appartementencomplex De Noordwalhof).

Noorderbult; zie: Nederland.

Noorderpoort; zie: Prinsenpoort.

Noordersingel: het pad en voormalige lijnbaan langs de noordwestelijke stadsgracht werd in 1921 bestraat en kreeg in 1924 de naam Noordersingel.

Noordgracht: een ongeveer 1.6 km lang, voormalig kanaal tussen de Wetering en de Roomsloot, noordoostelijk van de buurtschap Nederland. De Noordgracht is geheel opgegaan in de Polder Wetering-West.

Noord-Nederlands Plateau; zie: Drents Plateau.

Noordse Stouwe; zie Stouwe.

Noord Stege: oude naam van de onverharde weg die sinds 1959 Gelderingen heet.

Noordwal (of: Noorderwal): de noordnoordwestelijke stadswal, tussen het Jufferties- en het Noorderbolwerk. Deze wal werd in 1908 afgegraven voor de bouw van de Rijks HBS. Het pad langs de stadsgracht (voormalige lijnbaan) werd in 1921 bestraat en kreeg in 1924 de naam Noordersingel.

Noordwalhof: appartementencomplex dat sinds 1985 in de voormalige Rijks HBS is ondergebracht nadat deze in 1983 in een nieuw gebouw aan de Lijsterbesstraat werd gevestigd. Zie ook: Noorderbolwerk.

Noordwalstraat: voormalige straatnaam van de in 1920 aangelegde straat die in 1931 onderdeel werd van de verbinding tussen Woldpoort en Oosterpoort, sinds 1940 Burg. Goeman Borgesiusstraat geheten. Ref.: HM n4 p123-132.

NoordWestGroep N.V.: centrum voor sociale werkvoorziening en arbeidsintegratie, in 2000 ontstaan na fusie van Cewesto en de Stichting WIN. Aan ruim 500 mensen wordt, in het kader van gesubsidieerde arbeid, werk geboden in de grafische en industriële afwerking en groenvoorziening. Het bedrijf is gevestigd aan de Koematen 36 in Steenwijk; velen zijn gedetacheerd in diverse bedrijven elders. Ref.: C. Fetlaar en H.R.G. Ymker. *NoordWestGroep1960-2010* (2010).

Noordwesthoek; zie: Noordwest-Overijssel.

Noordwesthoek, Natuurvereniging De; zie: Natuurvereniging.

Noordwesthoek, Vervoersmaatschappij De; zie: buslijnen.

Noordwest-Overijssel: officiële naam van één van de zeven gebieden waarin de provincie Overijssel verdeeld is: het noordwestelijke gedeelte. Noordwest-Overijssel bestaat sinds 2001 uit twee gemeenten: Steenwijkerland en Zwartewaterland, met een oppervlakte van resp. 33.000 en 8.800 ha en een inwonertal van resp. 45.383 en 23.390 per 31 januari 2023. Oorspronkelijk een zeer uitgestrekt laagveenmoerasgebied tussen de zuidwestzijde van het Drents Plateau en de voormalige Zuiderzee. Ref.: CS p148-152; H. Bruinenberg. *De tijd vertelt; over het leven in de Noordwesthoek* (1959). Zie ook: Kop van Overijssel, Land van Vollenhove.

Norden, Wilhelm Hendrik van (roepnaam: Willem; Amsterdam 13 juli 1883 – Laren NH 26 september 1978), schilder, ontwerper. Woonde en werkte in Amsterdam, Bussum, Steenwijk (1920-1921), Bussum, Gouda en Laren. Ontwierp de eerste modellen van ESKAF aardewerk. Later plateelschilder in Gouda, waar hij artistiek leider werd van De Distel en Goedewaagen. Vele van zijn ontwerpen vindt men in het Stedsmuseum Steenwijk. Ref.: NBK.

Norg (vroeger: Norch): oud dorp in het dingspel Nordevelt. Het kerspel werd in 1139 gesticht vanuit het kapittel van Sint Pieter te Utrecht. Van 1256 tot de 16^e eeuw werden opbrengsten afgedragen aan het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk.

normaalschool (of: kweekschool): verouderde naam voor pedagogische academie voor het basisonderwijs (pabo). Sinds 1877 was er een Rijksnormaalschool in Steenwijk. De lessen werden gegeven in de Franse School aan de Oosterstraat, buiten de normale lesuren. Deze is in 1920 opgegaan in de Rijkskweekschool in Meppel. In Gelderingen (Steenwijkerwold) was sinds 1898 een normaalschool, verbonden aan De Voorzienigheid. Sinds 1904 was dit een kweekschool voor onderwijzeressen, de Sint Gerardus Majellaschool. In 1969 werd het een pedagogische academie, de enige rooms-katholieke in Noord-Nederland. In 1984 ging deze over naar de katholieke pabo in Zwolle. Ref.: HM 1998 n4 p96-110; H.J. Oldenhof. *Van Normalschool Steenwijkerwold naar PABO Zwolle* (1987); SW p33-35.

Norris, John (bijnaam: Black Jack; 1547 – 1597), Engels legerleider die van 1577-1584 in de Lage Landen ten strijde trok tegen de Spanjaarden. In 1581 kwam hij met een Hollands ontzettingsleger van 3.500 man Johan van den Kornput in Steenwijk te hulp.

notarissen. Sinds 1811 fungeerden de volgende notarissen in Steenwijk en omgeving: A. van Baak, P.J. Bos, G.J. van Dalen, B.J.H.A. Eenhorst, H. Fabius, J.W. Fabius, P.J. Fabius, J.G.H. ter Horst, R.J.J. ter Horst, W. Huender, H. Kamp, B.G. ten Kate, P.H.P. van Marle, J.H.E. Meesters, H. Pot, M.G. van Staple, J.H. Tuttel, L. Volkers, E. Vries en J. Zomer. Ref.: SV p156.

NOVAC (1) zie: Ons Belang; (2): het hiernaar genoemde bedrijventerrein ten noordwesten van Steenwijk, aan de zuidkant van Tuk.

Nut; zie: Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Nuts Bad- en Zweminrichting; zie: zwembad.

nutsvoorzieningen; zie: buslijnen, elektriciteitsvoorziening, gasfabriek, spoorlijn, straatverlichting,

tramlijnen, waterleiding.

NTM: Nederlandsche Tramweg Maatschappij, opgericht 24 april 1880, gevestigd in Utrecht. Zie: tramlijnen.

NWH; zie: buslijnen.

OAT's; zie: kadastrale opneming.

Oeckelen, Petrus van (Breda 15 augustus 1792 – Haren 13 augustus 1878), orgelbouwer. Van hem en zijn nazaten bezit Steenwijk een groot orgel in de Grote Kerk (1859-1861) en het ingangsportaal en orgel van de Kleine Kerk (1880). Ref.: HM 2007 n3 p129-135; HM2011 n2 p92-95; SO p24 en 28.

Oerthepad: fiets- en wandelpad door het zuidelijk deel van de woonwijk Nieuwe Gagels. Het is grotendeels een overblijfsel van de voormalige Oude Nieuwlandsdijk. De betekenis van het Steenwijks 'oerthe' of 'woerthe' is dezelfde als die van het Nederlands 'woerd': een stuk land dat bij hoogwater niet onderloopt.

Oeverdijk: een ongeveer 4 km lange voormalige zomerdijk, op de rechteroever van de Steenwijker Aa, die tot aan de Wetering doorliep.

Oeverlaak: de grenssloot langs de rechteroever van de Steenwijker Aa, later Steenwijkerdiep. Deze werd in de 17e eeuw genoemd als scheisloot van het Ruxveen.

Oevers: de voormalige oeverlanden van de Steenwijker Aa westzuidwestelijk van Steenwijk, gekenmerkt door lichte opduikingen in het overigens vrij vlakke land. Het zijn de restanten van oude oeverwallen ter weerszijden van de vroegere Steenwijker Aa, die vooral zichtbaar zijn waar het land onbebouwd is. De naam komt voor in: Koematen en Oevers; zie daar.

Olde, Jan de (Vollenhove 22 april 1927 – Vollenhove 13 maart 2007) was sinds 1950 predikant van de Hervormde Gemeente te Twijzelerheide, sinds 1955 te Steenwijk, sinds 1966 te Rotterdam-Zuid en sinds 1980 te Vollenhove waar hij in 1989 vervroegd met emeritaat ging.

Olde Aa: voormalige loop van de Steenwijker Aa vanaf Steenwijk in westzuidwestelijke richting tot Muggenbeet. De naam is gegeven ter onderscheid van het hieraan evenwijdig lopende Steenwijkerdiep.

Olde Flodder: volksbenaming voor de Vloddervaart; zie daar.

Oldeholtgade: oud dorp in Weststellingwerf, genoemd in 1204 toen bisschop Theodericus (Dirk) II van Are, met toestemming van de pastoor van Steenwijk, de bewoners van Holenpathe aan de Lienna een eigen kapel vergunde.

Olde Lanteern, De; zie: De Stunt.

Oldemarkt (1): dorp 11 km westnoordwestelijk van Steenwijk, met ruim 2.600 inwoners. Ontstaan bij de samenvloeiing van twee beken in de Marksloot (later: Mallegat), 1,5 km vanaf de Linde. In 1336 vermeld als Dodovene, in 1438 als Oldemarck. In 1489 werd hier vanuit Paasloo een kerk gesticht. Als handelscentrum van vee en agrarische producten overvleugelde Oldemarkt het veel oudere Paasloo en werd ook wel als Boterberg aangeduid. Door de aanleg van de Noordoostpolder liep de bedrijvigheid aanvankelijk sterk terug. Ref.: CS p52-55; DTV p162-168; K. Verbeek. *Korte geschiedenis van Oldemarkt als handelsplaats* (2007). Zie ook: Antiquum Forum. (2): voormalige gemeente ontstaan uit samenvoeging van de schoutambten Oldemarkt, Paasloo en IJsselham (1675-1811), van 1973 tot 2000 deel uitmakende van de gemeente IJsselham (gemeentehuis in Oldemarkt). Ref.: W.J. Formsma en A.J. de Raat-Giljam. *Inventaris van de oude archieven van de gemeente IJsselham* (1932, aangevuld 1978; 1980); J. ten Hove en F.D. Zeiler. *Turfmakers en boterkopers; de geschiedenis van IJsselham, Ossenzijl, Kalenberg, Paasloo en Oldemarkt* (1996).

Oldemarktseweg: de weg van Tuk, over Thij, Steenwijkerwold en Paasloo, naar Oldemarkt. In 1847 werd deze zandweg voorzien van een macadamverharding en werd sindsdien Grindweg genoemd.

Oldenhove (ook: Oldenhof of Huis te Ruinen): voormalige versterkte woonplaats van de Heren van Ruinen, 1,5 km ten zuidwesten van Ruinen. De middeleeuwse havezate, ooit middelpunt van de heerlijkheid, werd in 1817 afgebroken. Ref.: G. ter Braake. *Drentse havezaten* (1985; p39-44).

Oldenhof, Herman Joseph (roepnaam: Harm; Zwolle 21 januari 1923 – Beetsterzwaag 11 juli 2017), leraar, historicus. Was van 1953 tot 1984 leraar geschiedenis, later adjunct-directeur van de pabo in Steenwijkerwold. Bekleedde daarnaast verschillende functies in parochie en bisdom, was 40 jaar secretaris en tijdschriftredacteur van *It Rooms Fryske Boun* en 30 jaar voorzitter van de Friese Kerkhistorische Vereniging Folk en Tsjerke. Schreef vele artikelen over de Friese kerkgeschiedenis en het boek *Van Normaalschool Steenwijkerwold naar PABO Zwolle* (1987).

'd Olde Schuur: sinds 1958 cafetaria in de Doelenstraat 16. Ref.: HM 2008 n2 p51.

't Olde Veerhuys: nieuw bedachte naam voor het Veerhuis; zie daar.

Olde Veste (oude vesting): poëtische naam voor Steenwijk. De naam komt ook voor in V.V. d'Olde Veste '54, de grootste voetbalvereniging van Steenwijkerland. Ref.: W. Aardema e.a. *Loat ze niet skieten: vijftig jaar voetbalvereniging d' Olde Veste '54* (2004); OS 2013 n4 p17; SW p202-205.

Olde We(d)eme: vroegere veldnaam (1501) in de Oostwijk die heeft doen vermoeden dat daar ooit een pastorie en mogelijk zelfs een kerkje zou hebben gestaan. Waarschijnlijk was het een stuk land dat ooit aan de kerk c.q. de weme (pastorie) toebehoorde.

Olde Wief: bijnaam van de Opregte Steenwijker Courant; zie daar.

Old Steenwiek; zie: Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken.

Olphen, Albertus van (roepnaam: Bertus; Vinkega 22 juni 1916 – Steenwijk 26 januari 1952), politie-ambtenaar, verzetsstrijder. Werkte bij de politie, eerst in Den Haag, sinds 1942 te Steenwijk. Oprichter van de Verzetsgroep Steenwijk (1943) en leider van de plaatselijke KP (Knokploeg). Organiseerde acties voor onderduikers, werd gevangen genomen door de SD en ontsnapte uit kamp Erica bij Ommen. Werd na de oorlog hoofd van de Politieke Opsporingsdienst in Steenwijk. Ref.: HM 2011 n2 p67, SW p299.

Olphenstraat, A. van (woonwijk Steenwijk-West): omgaande zijstraat (1983) van de Hildo Kropstraat.

Olthoff, Harmen (ca. 1540 – 1620), hopman (kapitein) in dienst van het Staatse leger. Werd in juni 1580 door de Landsregering naar Steenwijk gezonden om leiding te geven aan het herstel van de wallen en grachten om de vesting in weerbare staat te brengen. De Steenwijkers vonden dit overbodig, waarop Olthof dit werk liet uitvoeren door boeren uit de omgeving. Ref.: SV p100.

Ommen, Hendrik Jan van (roepnaam: Jan; Oldebroek 2 oktober 1892 – Steenwijk 6 februari 1957), architect. Werkte vanaf 1910 als bouwkundig opzichter bij verschillende architectenbureaus en sinds 1921 enkele jaren bij de gemeente Steenwijk. Vestigde zich als zelfstandig architect en ontwierp vele vrijstaande woningen zoals die aan de Burg. Goeman Borgesiusstraat 16, J.H. Tromp Meestersstraat 12, Willem de Zwijgerstraat 22, 31 en 38, Meppelerweg 14-20 en Tukseweg 84. Begeleidde van 1950-1957 de restauratie van de Kleine Kerk. Ref.: Archief HVS: DTW8; SW p193.

omroep. De Omroep voor Zieken en Ouderen (OZO) is een sinds 1965 door vrijwilligers verzorgde radio-omroep, in 1980 overgegaan in Regionale Omroep voor Ouderen en Zieken (ROOZ) en voortgezet door Ozo Studio Steenwijk. Zie ook: Stichting Lokale Omroep Steenwijkerland. Ref.: SW p164-165 en 456.

omwalling; zie: stadswal.

onderaardse gangen: hardnekkige legendes onder Steenwijkers, ingegeven door de intrigerende belegeringsgeschiedenis en gesterkt door mediaberichten na graafwerkzaamheden in de stad. In 1995-1996 verrichtte P. van Zanten onderzoek naar vermeende onderaardse gangen; onvermoede

holten bleken tot heden steeds oude kelders of niet gedempte putten geweest te zijn. Ref.: P. van Zanten. *Onderaardse gangen in Steenwijk* (1997); L. Bennen. *Markt 74: Dat huus opten kelre* (2015). Ref.: Archief HVS: AWO.

Onderduikersweg: binnenweg langs de oostzijde van de Woldberg, genoemd naar de onderduikers die hier tijdens de Tweede Wereldoorlog een schuilplaats in de bossen vonden.

Onderland, Het: kadastrale aanduiding (1832) van land ten oosten van Tuk.

onderpad; zie: Hogewal.

onderwijs. Steenwijk en Steenwijkerwold kennen een lange en bijzondere onderwijsgeschiedenis. Voor gedetailleerde informatie hierover wordt verwezen naar de verschillende scholen en dorpen en naar de daarbij vermelde literatuur.

Van 1295-1580 had Steenwijk een kapittelschool voor de opleiding van geestelijken, later ook voor andere jongens van welgestelde ouders uit de stad en verre omgeving. Na de hervorming kwam er in 1592 een stadsschool, geleid en beheerd door de magistraat (stadsbestuur). Wegens de ernstig vervallen toestand werd deze in 1627 vervangen door een nieuw gebouw, de Latijnse School aan de tegenwoordige Scholestraat. Na de dood van de rector in 1748, vervielen de lessen in Latijn en werd de school weer gewoon stadsschool. Voor voortgezet onderwijs moest men sindsdien naar Franeker, Groningen of Harderwijk. In de 18^e eeuw werd aan de stadsschool ook les in Frans gegeven, vanwaar de naam Franse School.

Voor na invoering van de nationale schoolwet van 1806 werd zeer veel verbeterd aan de organisatie, opleiding en huisvesting van het onderwijs. Sinds 1808 telde de stad drie lagere scholen, aangeduid als 1e, 2e en 3e School, in 1832 geleid door resp. Johan Laurens de Leeuw, Arp Dekker en Machiel Spanjaard. In het midden van de 19e eeuw had Steenwijk twee Franse Scholen, één voor jongens en één voor meisjes, twee stadsburgerscholen, een armenschool en twee bewaarscholen. Buiten de stad waren er sinds de 17e eeuw al scholen in Eesveen, Kallenkote, Kerkbuurt, Muggenbeet en Zuidveen; in de 18e eeuw kregen ook Nederland en Wetering en in de 19e eeuw Baars, Basse en Onna een eigen school. In Willemsoord stichtte de Maatschappij van Weldadigheid in 1820 een drieklassige school, waar ook kwekelingen werden opgeleid. Van 1838-1888 was er een joodse school op De Pol en in 1846 kwam er een joodse school annex christelijke school in de Gasthuisstraat. In 1857 werd de voormalige Franse School in de Oosterstraat omgedoopt tot School A. Deze school, met ULO-opleiding, verhuisde in 1909 naar een nieuw gebouw in de Stationsstraat. In 1875 verrees, aan de Kornputsingel, de stadsburgerschool School B, ook Walschool geheten. Deze verhuisde in 1921 naar een nieuw onderkomen aan de Paardenmarkt. In 1881 kwam er een nieuwe 'armenschool' aan de Onnastraat: School C. In 1875 kwam er een Rooms Katholieke school in Gelderingen. Van 1877-1920 kende Steenwijk een Rijks Normaalschool. Deze diende voor de opleiding tot onderwijzer en was ondergebracht in de Franse School in de Oosterstraat.

In de 20^e eeuw vonden zeer vele veranderingen in het onderwijs plaats. Zo kwamen tot stand: in 1903 de Ambachtsschool aan de Stationsstraat, in 1909 de Rijks HBS aan de Noordwal, in 1922 de School met den Bijbel in Kerkbuurt en de Rooms Katholieke school in de Molenstraat, in 1923 de Landbouwhuishoudschool, in 1929 de Lagere Landbouwschool en op 1 maart 1960 de Burgemeester Voetelinkschool, een speciale school voor basisonderwijs. Voor een gedetailleerde beschrijving van het onderwijs en de scholen in de vorige eeuw wordt verwezen naar: G.M. Laar. *Wie is er niet op school geweest?* (in: SW p13-55 en 432-433). Zie ook: VUSO.

Onna: buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, op de zuidoostelijke uitloper van de Steenwijker Kamp, ongeveer 2.5 km ten zuidoosten van Steenwijk, met ruim 300 inwoners. In 1832 was Onna de kadastrale aanduiding van sectie H van de voormalige gemeente Steenwijkerwold. Onna is een van de oudste nederzettingen bij Steenwijk. Het werd al in 1313 genoemd naar aanleiding van de strijd tussen de bisschop en de Stellingwerpers. De bisschop eiste toen teruggave van alle leen- of

tafelgoederen in 'Stenwic' en 'Unne'. De naamsverklaring staat niet met zekerheid vast; 'Onna' kan betekenen 'geen of slecht water', 'Unne' kan duiden op 'vergunning' (voor ontginning). Ref.: HM 2005 n4 p119-122; ROU.

Onna had sinds 1816 een eigen school; deze werd in 1870 vernieuwd en in 1985 opgeheven. Het laatste café van Onna (Van Rosmalen) werd in 1954 gesloten, daarvoor in de plaats kwam in 1955 Ons Dorpshuis dat in 1967 geheel vernieuwd werd. Ref.: DTV p138-139; E.R.M. Hermans. *Blik op Onna* (2013); HM 1985 n4 p108-112.

Onnadwardsstraat: een in 1901 pas aangelegd verbindingsstraatje tussen de Onnastraat en de Molenstraat waarvan in datzelfde jaar de naam werd vastgelegd.

Onnapoort (ook: Onnigerpoort): de zuidelijke en meest kwetsbare van de vier stadspoorten die Steenwijk gekend heeft, gebouwd in de periode 1413-1443. Tijdens de Spaanse bezetting (1582-1592) is deze poort onbruikbaar gemaakt, om in 1594 weer te worden hersteld. Ook in 1621 is deze toegang naar de stad tijdelijk buiten gebruik geweest. In 1848 werd de poort afgebroken en in 1855 kwam hier een dam met duiker in de gracht.

Onnase Doodweg (ook: Onniger Doodweg) een van oorsprong middeleeuwse doodweg waarover de doden uit Onna naar de Grote Kerk in Steenwijk werden gedragen. Omdat de Onnase Doodweg oorspronkelijk doorliep in de richting van de oude Aa-brug, bestaat het vermoeden dat ook dit een doorgaande prehistorische weg was. Ref.: SO p57.

Onnastraat (ook: Onnigerstraat): voor het eerst genoemd in 1430; maakt deel uit van de oorspronkelijk middeleeuwse kerkweg van Onna naar de Grote Kerk in Steenwijk.

Onnaveld (ook: Onnasche Veld, Onnigerveld, Onnasche Heideveld of Heideveld): oorspronkelijk een heideveld dat in 1800-1830 verdeeld werd onder boeren met een gemengd bedrijf. Het groeide uit tot een buurtschap met een dépendance van de Hervormde Gemeente Steenwijk, Ebenhaëzer geheten. Het ligt ongeveer 4 km oostzuidoostelijk van Steenwijk, bij de Drentse grens. Ref.: E.R.M. Hermans. *Blik op Onna* (2013); OS 2018 n3 p24-29.

Onnawal: gedeelte van de stadswal gelegen tussen het Eekeringe- en Zuiderbolwerk.

Onnaweg: maakt, met de Kampstraat, deel uit van een middeleeuwse kerkweg van Onna, over de Steenwijker Kamp, naar de Grote Kerk in Steenwijk. Heette vroeger ook wel *Kampweg* of *Onnase Kampweg*. Vóór de verkaveling in het midden van de vorige eeuw boog de weg halverwege in zuidelijke richting af als *Gelderse Pad*. De huidige naam dateert van na de ruilverkaveling.

Onnes (van Nijenrode), **Michiel** (Groningen 12 mei 1878 – Zutphen 20 mei 1972, begr. Brummen), koffiemagnaat, kunstverzamelaar. Was van 1907-1930 eigenaar van kasteel Nijenrode in Breukelen. Daarnaast was hij van 1917-1923 eigenaar van landgoed de Eese, waar hij de aanzet gaf tot de exploitatie van een landbouwbedrijf en de bouw van het Grote Huis en de rentmeesterswoning. In 1918 financierde hij het archeologisch onderzoek door A.E. van Giffen van het grote hunebed in Havelte en van het verdwenen hunebed en enkele grafheuvels op de Eese. Ref.: Archief HVS: DO; E.B.J. Postma. *Kasteel Nijenrode* (1984).

Onniger: betrekking hebbende op Onna; bewoner van Onna.

Onnigermeer: voormalig hoogveenmoeras of meer ten zuiden van Onna. De afwatering ervan vond plaats door de Landryte. Door de vervening in de 17e eeuw, verdween het meer en verlandde de Landryte.

Onnigerstouwe: andere benaming voor de Stouwe; zie daar.

Onnigerveld; zie: Onnaveld.

Ons Belang (1): naam van de in 1883 opgerichte Nederlandsche Bond van hotel-, koffiehuis-, restauranthouders en slijters. De Steenwijker afdeling werd in 1920 opgericht en telde in 1940 veertig leden. Ref.: Archief HVS: BO. (2): voormalige coöperatieve stoomzuivelfabriek in Tuk, in 1911 op initiatief van burgemeester G.W. Stroink gebouwd ter vervanging van de fabrieken in

Eesveen, Gelderingen, Thij, Wetering, Willemsoord en Zuidveen. In 1962 vond een fusie plaats met de zuivelfabrieken van Giethoorn en Oldemarkt. Sinds een volgende fusie in 1965 werd het bedrijf onder de naam NOVAC [Nieuw en Oud Voor Agrarische Concentratie] in 1970 uitgebouwd tot een grote kaasfabriek. In 1983 bedroeg de dagproductie aan Goudse kaas 52.000 kg. Als gevolg van verdere fusies vond op 1 januari 1993 bedrijfssluiting plaats. Ref.: SW p116-117 en 120-122; H. Bruinenberg. *Vijftig jaar Ons Belang* (1961).

Ons Eigen Maandblad: contactorgaan van de buurtvereniging De Kleine Kamp (1956-1966).

Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove, N.V.: organisatie die van 1928-1968 een groot deel van Noordwest-Overijssel heeft ingepolderd en ontgonnen tot landbouwgrond. Directeur was A.F. Stroink. Als ringvaart voor de waterhuishouding en als scheepvaartweg werden twee kanalen gegraven: Kanaal Beukers-Steenwijk en Kanaal Steenwijk-Ossenzijl. Voor de huisvesting van de arbeiders waren zes rijks werkkampen gebouwd. Na een landelijk ontginningsverbod in 1961 werden de werkzaamheden afgerond. Van de geplande ontginning van 6.700 ha werd 4.000 ha uitgevoerd, verdeeld over vijf polders (afdelingen I-V): Giethoorn (I), Gelderingen (II), Halfweg (III), Wetering-Oost (IV) en Wetering-West (V). Ref.: DTV p144-147; P.J. Meulenberg. *Boerderijen in het Land van Vollenhove* (1985); SW p300 en p441-443; WWO p 82-98. Zie ook: A.L. Broer; E.J. Wind.

Ontmoeting, De: Hervormde Gemeente in Eesveen, in 1983 ontstaan uit Het Lokaal.

ontzetpenning: uitgegeven in 1981 ter gelegenheid van het ontzet van Steenwijk in 1581 door Johan van den Kornput. Ref.: HM 1988 n4 p115-124. Zie ook: beleg van Steenwijk.

Onze Lieve Vrouwekerk; zie: Kleine Kerk.

ooievaars: van oudsher zeer talrijk in Steenwijk; zie ook: stadsooievaar.

oorlogsgraven: op de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg te Steenwijk (8), idem aan de Oldemarktseweg te Steenwijkerwold (2), op de R.K. Begraafplaats aan de Meppelerweg te Steenwijk (2), idem aan Gelderingen te Steenwijkerwold (1), op Vrede Hof te Willemsoord (8) en op de Algemene Begraafplaats Kallenkote-Oud (11 geëllieerden).

Oost: voormalige cafetaria van Jacobus Oost aan de Oosterstraat 32, in de jaren zestig aanbevolen als “paleis der lekkerbekken”. Ref.: HM 2002 n3 p64.

Oost; zie: de Graaf.

Oost, Hendrik (roepnaam: Henk; Steenwijk 13 mei 1931 – Meppel 23 februari 2023), ondernemer. Begon in 1956 taxibedrijf Taxi Oost en breidde dit later uit met een touringcarbedrijf Henk Oost en Blok Tours. Zijn vrouw Klaasje Oost-Gerrits (1932-2018) leidde het reisbureau Oost. Ref.: OS 2023 n2 p26-27.

Oost, Jacobus (roepnaam: Kobus; Steenwijk 3 oktober 1927 – Meppel 28 juli 2002), horeca-ondernemer. Begon in 1954 een ijssalon aan de Oosterstraat. In 1966 aan de overkant een café-dancing La Barca en De Drie Fusten, uitgebreid met de Oosterzalen en kegelbanen. Op 20 februari 1976 werd dit complex door brand verwoest. In 1992 werd een nieuwe locatie gekozen aan de Woldmeentherand: motel met restaurant en zalencentrum Hiddingerberg. Ref.: OSC 6 mrt. 2015.

Oostdijk, Jan Willem (roepnaam: Pim; Amsterdam 17 februari 1925 – Apeldoorn 23 juni 2010) schreef een dagboek van zijn verblijf in 1943 in het NAD-kamp De Eese. Ref.: HM 2014 n2 p49-73.

Oosteinde van Steenwijkerwold; zie: Oosterhoek.

Oosterberg: oude benaming voor de Havelterberg (ten oosten van de Bisschopsberg).

Oosterblesse: voormalige erve gelegen tussen Ronde Blesse en De Hall. In 1612 vermeld als “het ees de Oosterblesse genaemt, onder ’t gericht van Steenwijckerwolt gelegen”.

Oosterbolwerk: in 1627 aangelegd bolwerk, in 1921 afgegraven voor de bouw van een nieuw postkantoor. Werd ook wel De Horst genoemd.

Oosterbroeck, Wybrant Harmsz (Steenwijk ca. 1584 – Steenwijk na 1641), burgemeester. Was eigenaar van veenlanden in Scherwolde en Zuidveen, vervener en koopman in turf, zijlmeester in Blokzijl, weesmeester te Steenwijk en van 1621 tot na 1641 burgemeester van Steenwijk. Ref.: HM 1989 n4 p110-115.

Oosterbrug (ook: Eesveensebrug): in 1572 voor het eerst genoemde houten vaste brug over de Steenwijker Aa in de Eesveenseweg, 0,4 km ten noorden van de Oosterpoort. De inwoners van Eesveen betaalden mee aan het onderhoud ervan. In 1756 werd de brug beweegbaar gemaakt (ophaalbrug) en heette sindsdien Wipbrug; zie daar.

Oosterhiddinge: boerderij op de zuidflank van de Woldberg, nog bekend als de boerderij van Velner, één km ten noorden van Tuk. Sinds enkele jaren is hier, aan de Bergweg 71, het Tuks Thuis van Rose Marie Bras. Ref.: OS 2022 n4 p25-27.

Oosterhoek: voormalige buurtschap aan de noordkant van Tuk. Werd vroeger aangeduid als Oosteinde van Steenwijkerwold. De doorgaande weg heet sinds 1959 Bergweg.

Oosterhoek en De Bult: kadastrale aanduiding (1832) van sectie E van de voormalige gemeente Steenwijkerwold;

Oosterhof, Frederik (roepnaam: Freekie; Steenwijk 6 april 1952 – Steenwijk 22 augustus 2002), straatfiguur die, door zijn niet-alledaags gedrag, grote bekendheid genoot onder de Steenwijker bevolking. Een goedaardig man, prominent aanwezig bij vrijwel elk plaatselijk evenement.

Oosterkluft: de oostelijke helft van de stad; kiesdistrict dat vanaf het midden van de 16^e eeuw tot 1795 gehanteerd werd bij verkiezingen van de magistraat. Zie ook: boongrippinge, kluft.

Ooster Lage Egge: voormalige buurtschap, 1 km ten zuidwesten van Tuk.

Oosterlo, Pieter (Noordwolde 1760 – Steenwijk 15 mei 1827), aannemer-timmerman, stadsbouwmeester. Was van 1811-1813 adjunct-maire van Steenwijk en commandant van de wacht. Bouwde in 1818 de eerste kolonistenwoningen in Frederiksoord.

Oostermeenthe: het oostelijke deel van de Steenwijker Meenthe (zie daar); kadastrale aanduiding (1832) van land, ruim 1 km ten noordoosten van de stad. Van 1889-1906 werd het gehele gebied van 88 ha verveend. In 1907 werd besloten tot inpoldering, in 1912 was dit uitgevoerd. Aanvankelijk bestemd en gebruikt als tuinbouwgebied, kreeg de Oostermeenthe in 1968 een woonbestemming. Ref.: HM 1992 n2 p52-56.

Oostermeentherand: een in het begin van deze eeuw ontwikkeld bedrijvenpark tussen rijksweg A32 en de woonwijk Oostermeenthe, ten noorden van de stad.

Oosterpoort: de oostelijke van de vier stadspoorten die Steenwijk gekend heeft. De Oosterpoort werd in 1448 voor het eerst vermeld en werd in 1627, wegens bouwvalligheid, herbouwd. Deze werd, evenals de Woldpoort, in 1829 afgebroken om ruimte te maken voor de toen in aanleg zijnde doorgaande weg van Leeuwarden naar Meppel. In 1950 en 2002 werd de verkeerssituatie ter plaatse ingrijpend veranderd. Ref.: HM 2004 n4 p142-143; HM 2008 n3 p99-101; OSC 5 juli 2002; SO p54 en 94.

Oosterschans (in de volksmond: De Skaans): voormalige veldschans (1581) aan het begin van de tegenwoordige Prins Bernhardstraat bij de Molen van Kuiper.

Oosterschuldinge: oude hoeve aan de Basserweg 2 bij de Molenhoek in Basse. Bij een verbouwing in 1891 is een plaquette aangebracht in de voorgevel, ter herinnering aan de molen ter plaatse die destijds De Goede Hoop werd genoemd. Ref.: WIS p67.

Oosterstraat: de belangrijkste - maar niet de oudste - straat van Steenwijk. Het is de in 1468 genoemde “Nye Oesterstraat” die, na de bouw van de Oosterpoort, de oude weg naar het oosten verving. Tot 1931 passeerde hier alle wegverkeer tussen Zwolle en Leeuwarden. De Oosterstraat is vanouds de drukste winkelstraat van Steenwijk. Ref.: HM 2002 n2 p53-60 en n3 p 62-69; OS 2019 n3 p21-23. Zie ook: Scholestraat.

Oostervaart: oude benaming van de Eesveense Wetering; zie daar.

Oosterveen, Jacobus Adrianus (Vledder 23 januari 1850 – Steenwijk 10 juli 1917), sinds 1892 eigenaar van voormalig Stationskoffijhuis aan de Stationsstraat 13 in Steenwijk. Zijn gelijknamige jongste zoon (Steenwijk 24 januari 1897 – Meppel 9 juni 1982) had van 1930-1961 een hotel- café-melksalon aan de Oosterstraat 82. Ref.: HM 2002 n3 p67.

Oosterveen; zie: Gasthuisveen.

Oosterverlaat: het meest stroomopwaartse van de drie verlaten die in het begin van de 17e eeuw in de bovenloop van de Steenwijker Aa gebouwd zijn. Het Oosterverlaat behoorde aan de bewoners van Wapserveen en diende om meer vaardiepte te bewerkstelligen op de Wapserveense Aa. Het Oosterverlaat bevond zich ongeveer 0.7 km stroomopwaarts van de tegenwoordige brug over de Aa in de Helomaweg.

Ooster Weedijk: voormalige dijk langs de oostzijde van de Wee, tussen de Hooidijk en het Steenwijkerdiep, ongeveer 4 km westelijk van Steenwijk.

Oostwijk: het sinds de omwalling (1^e helft 15^e eeuw) aan de oostzijde buitengesloten gedeelte van Steenwijk, buiten de Oosterpoort. De naam Oostwijk wordt voor het eerst genoemd in 1501 bij vermelding van een stuk land aangeduid als Olde Wedeme. In de Oostwijk stonden, gezien vanaf de stad: de bisschoppelijke hoeven Preistinge of Coninge, Bentine en Balters. In 1832 was Oostwijk de kadastrale aanduiding van sectie B van de gemeente Steenwijk, landen aan de oostzijde van de stad: De Oostwijken, De Gagels en De Nieuwe Landen. Zie ook: legende.

Oostwijken: woonwijk in Steenwijk, omstreeks 1965 gebouwd aan de noordoostzijde van de stad.

Oostwijkstraat: ontstaan als verbindingsweg tussen de Oosterpoort en de Onnapoort nadat de Onnaweg in de eerste helft van de 15^e eeuw door de omwalling werd afgesloten. De naam werd in 1901 vastgesteld toen hier de eerste huizen werden gebouwd. De meeste waren als kleine boerderij in gebruik en merendeels bewoond door kleine boeren en tuinders. Ref.: SW p274.

Oostwold: villa uit 1873 aan de Tukseweg 158 in Tuk, ontworpen door T.F. Hulstijn. De eerste bewoner was Willem Titus ten Berge. De villa deed van 1890-1973 dienst als gemeentehuis van Steenwijkerwold, aanvankelijk ook als ambtswoning van de burgemeester.

Opdam, Frans (Steenwijk 9 november 1921 – Steenwijk 16 juni 1988), verdienstelijk schilder van landschappen en interieurs. Ref.: OS 2018 n1 p3.; OSC 16 juli 1982.

openbaar vervoer; zie: buslijnen, spoorlijn, tramlijnen.

Openbare Bibliotheek Steenwijk: opgericht op 27 september 1920 als Openbare Leeszaal en Bibliotheek, destijds ondergebracht in twee bovenlokalen van het oude stadhuis aan de Markt. Op 23 november 1966 werd de nieuwe bibliotheek aan de Nicolaas ter Maethstraat in gebruik genomen. In 1977 en 1991 werd deze uitgebreid. In 1963 kwam er een filiaal in Kerkbuurt (Steenwijkerwold), later ook in Blokzijl, Giethoorn, Kuinre, Oldemarkt en Sint Jansklooster. Zie verder: J.H. de Vries, J.F.B. van der Scheer en H. Klasens. Ref.: HM 1995 n3; OS, 38(2021), no. 2, p. 36-41; SW p503-504.

Openluchtvoorstellingen. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw verzorgden gedreven Steenwijkers feestelijke optredens en spelen in de openlucht. Ref.: SW p166-168.

Open Monumentendag; zie: Kopje Cultuur.

Opregte Steenwijker Courant (bijnaam: 't Olde Wief): verscheen voor 't eerst op 5 juli 1869, gedrukt door de boekhandelaar Gerard Hovens Gréve in de Oosterstraat te Steenwijk. De drukkerij verhuisde in 1894 naar de Onnastraat, waar de Opregte tot 1957 werd gedrukt en uitgegeven, daarna werd deze overgenomen door Boom Pers in Meppel. De Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken heeft een microfichearchief van alle edities van 1869-2008. Ref.: 140 Jaar Opregte Steenwijker Courant; jubileumuitgave (2009); SV p372-374; SW p455-456. Zie ook: Kleine Opregte.

opslagrecht: eeuwenoud recht van Steenwijker ingezetenen om vee op de Meenthe te weiden. In 1882 werd vastgesteld dat de gemeente Steenwijk, ten aanzien van exploitatie en beheer van de Meenthe, als eigenaar moest worden aangemerkt. Voor de houders van opslagen kwam een afkoopregeling die pas op 1 mei 1919 leidde tot een raadsbesluit waarbij het opslagrecht werd opgeheven. Ref.: SW p118-119.

organisten van zekere bekendheid in Steenwijk en omgeving: M.E. Bastiaans, Th. Boetze, C.J. Delbrugge, S.K. van Dokkum, J. Godefroij, E. Hidding, J.A. Holleboom, M.D. Jaarsma, G.T. Kalsbeek, S. Klimmerboom, P. Krop, J. Matheijsz, K. Mol, H. Nolles, B. Posthuma, T.M. de Roo, P. Ruiter, M. Spanjaard, J. van Wageningen, S. Wijbrandi en P. ten Wolde. Ref.: J. ter Steege. *Zij hielden de lofzang gaande*; over de orgels, organisten en orgeltrappers van de Hervormde Gemeente in Steenwijk (1992); SV p294-305.

orgels; zie: ASTA-orgel, kerkorgels.

Osse, Timotheus Hendrikus (roepnaam: Timo of Tim; Steenwijk 19 december 1917 – Steenwijk 12 november 1987), hotelier. Exploiteerde het bekende familiebedrijf hotel-restaurant De Gouden Engel en liet dit in 1954 verbouwen. Was van 1972-1984 voorzitter van Horeca Nederland en werd in 1982, tijdens het internationale horecacongres in Parijs, benoemd tot ereburger van die stad. Ref.: SW p457.

Ossenzijl: dorp in de voormalige gemeente IJsselham, 13 km ten WNW van Steenwijk, met ongeveer 600 inwoners, aan de vaarroute tussen Noordwest-Overijssel en Friesland. De plaats is ontstaan bij een voormalig uitwateringssluysje in de Zuidwendedijk van de Linde. De naam wordt voor het eerst vermeld in 1437 en komt mogelijk van de familienaam Osse. Het sluisje werd in 1810 verbouwd tot een houten schutsluis en in 1890 vervangen door stenen schutsluis die in 1930 werd afgebroken. Ten ZO het bezoekerscentrum van Nationaal Park Weerribben-Wieden. Ossenzijl wordt vooral 's-zomers druk bezocht door watertoeristen. Het wegverkeer door de smalle Hoofdstraat ondervindt vooral dan veel oponthoud wanneer de brug geopend is. Ref.: DTV p168-171; WN p57.

Ottekemeer: voormalig veenmeertje aan de noordoostgrens van de Woldmeenthe (kadastraal perceel A1). Het werd in de eerste helft van de vorige eeuw verveend en later geëgaliseerd; thans Woldmeentherand.

Oud-archief der stad Steenwijk: belangrijke bron voor de bestudering van de geschiedenis van Steenwijk en omstreken. Het is onderdeel van het Gemeentearchief Steenwijkerland en omvat 1128 archiefstukken, in 1917 geïnventariseerd door P. Berends. Zie ook: stadssecretaris.

Oude Begraafplaats; zie: Algemene Begraafplaats (1).

oude maten; zie: Steenwijker Maat.

Oude Nieuwlandsdijk (ook: Oude Nijlandsche weg of Hollandschedijk): voormalig dijkweggetje in De Nieuwe Landen (1), ten oosten van de stad. Het is grotendeels bewaard gebleven als fietspad onder de naam Oerthepad.

ouderenzorg: vroeger sterk geassocieerd met de armenzorg doordat ouderen, evenals zieken, geen inkomsten hadden. Ref.: SW p255-259. Zie verder: Nijnstede, Rusthuis, Voorzienigheid, Zonnekamp.

Oude Smidse, De; zie: Stadslogement De oude Smidse.

Oude Verlaat : naam van een pittoresk pleintje in Blokzijl waar zich tot het begin van de 19de eeuw een schutsluis bevond, de Steenwijkerzijl; zie daar.

Oudeweg; vroegere benaming voor de Baarsweg.

Oudewegsslout: zie: Kalenberg; Oyedsgrope.

Oude Woldstraat; zie: Korte Woldstraat.

Oudheidkamer; zie: Stadsmuseum Steenwijk.

Oud Stadsveld; zie: Stads Heideveld.

Ouwehand, Gebroeders: beurtvaart- en wegtransportbedrijf, in 1923 opgericht door de uit Katwijk afkomstige gebroeders Cornelis (1894-1979), Klaas (1900-1961) en Leendert (1902-1979) Ouwehand. Van 1927-1972 werd een beurtvaartdienst onderhouden tussen Steenwijk en Rotterdam met de motorschepen Nijverheid I en II. Daarnaast werd van 1936-1983 met vrachtauto's gereden. Ref.: HM 2010 n3 p92-107.

Ouwehand, Klaas (Steenwijk 17 november 1945 – Steenwijk 5 september 2012), leraar. Was onderwijzer in Steenwijk en jarenlang in het beroepsonderwijs in Amsterdam. Studeerde Nederlands aan de VU en slaagde in 1982 op *Joseph Marien Man*, over de Middelnederlandse literatuur over Jozef als man van Maria. Werkte daarna tot 2005 als leraar Nederlands aan een MEAO-school in Haarlem.

Overdinkel: plaats onder Lossen, in Twente, waar zich in de periode 1890-1915 vele armlastigen uit Noordwest-Overijssel en Stellingwerf vestigden om in de textielindustrie een beter bestaan te vinden. Ref.: J.M.S. Küpers-Oude Kempers. *Overdinkel dankt zijn ontstaan aan de komst van de Friezen* (2002). Zie ook: B. Roberink.

Overegge: landen aan de overkant van de Steenwijker Aa, ten opzichte van de Lage Egge. Ook straatnaam in Zuidveen van de in 1949 gedempte Zuidveense Aa. Zie ook: egge.

Overijssel: Nederlands derde grootste provincie, waartoe ook de gemeente Steenwijkerland behoort. De hoofdstad Zwolle is zetel van het provinciaal bestuur. Uit sociaalgeografisch oogpunt is deze provincie allerm minst een eenheid; dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de provincies Drenthe en Friesland. Gelegen in het uiterste noordwesten van de provincie heeft Steenwijk, waar het gaat om het geologisch, archeologisch, sociografisch, taalkundig en kerkelijk verleden, veel meer gemeen met de provincie Drenthe waarmee het tot in de 12e eeuw één geheel vormde. Na de 'hoofdsteden' Deventer, Zwolle en Kampen, deelde Steenwijk lange tijd met Oldenzaal en Hasselt een ondergeschikte rol in de gewestelijke besluitvorming. Ref.: H. Drijfhout en K. Jassies. *Het Overijsselse volkskarakter* (1948; p86-91); SV p77-92.

Overijsselacademie; zie: IJsselacademie, Stichting.

Oversticht: voormalig gebied dat de tegenwoordige provincies Overijssel, Drenthe en een deel van Groningen (de Stad en het Goorecht) omvatte en waarover in de periode 1010-1528 de bisschop van Utrecht het hoogste gezag uitoefende als deel van het bisdom Utrecht.

overstroming: het onvoorzien onder water lopen van het land als gevolg van buitengewoon hoog water op zee of op een rivier, of (mede) als gevolg van dijkdoorbraak. De laatste overstromingen die ook de omgeving van Steenwijk troffen, vonden plaats in 1775, 1776, 1825 en 1916. Deze werden veroorzaakt door stormvloed en op de voormalige Zuiderzee. Hoge waterstanden in het stroomgebied van de Steenwijker Aa kwamen vroeger vaker voor dan thans doordat de afwatering pas sinds 1920 sterk verbeterd werd. Ref.: CS p108-111; HM 1997 n2 p51-56; J.D. van der Tuin. *Stormvloed en de voormalige Zuiderzee* (1997). Zie ook: hoogwateralarmering.

Oyedsgrøpe: een oude waternaam genoemd in 1313 in een gebied van "Oyedsgrøpe tot Hesclersdijc in de parochiën Stenwic en Yselhamme". Hesclersdijc was waarschijnlijk de Hesselingendijc. Voor Oyedsgrøpe valt te denken aan de Oudewegsloot, die in de 16^e eeuw aanzienlijk werd verbreed en sindsdien bekend is als de Kalenbergergracht. Ref.: ROU; WN p58.

Oyershoeve (woonwijk Clingenborgh): verbindingsstraat tussen de Kampstraat en het Akkerplein. Sinds 1998 is hier het verpleeg- en verzorgingscentrum Zonnekamp. De naam is ontleend aan de in 1496 genoemde erve Oyershoeve, gelegen op de westflank van de Steenwijker Kamp bij 't Goor.

ozendrop: onbebouwde smalle strook grond naast of tussen huizen, waarop sinds de middeleeuwen het regenwater werd opgevangen. In een aantal Steenwijker straten bestaan ze nog, hoewel het regenwater in dakgoten wordt opgevangen. Ref.: SO p18.

OZO; zie: omroep.

Paardenkerkhof; voormalige begraafplaats van kadavers aan het begin van de tegenwoordige Sluisweg, genoemd in 1813. Ref.: HM 2013 n4 p121.

Paardenmarkt: gebied aan de noordwestzijde van de stad, ontstaan nadat in 1829 de stadswal ter plaatse werd afgegraven en in 1865 de stadsgracht werd gedempt en een nieuwe schutsluis in de Aa gebouwd werd. Sindsdien werd daar tot 1924 enkele malen per jaar een paardenmarkt en kermis gehouden. Ref.: SW p477. Zie ook: markten.

Paardenmarktsluis: in 1865 gebouwde schutsluis met twee stel puntdeuren, ter vervanging van het oude Woldschut. Deze sluis voorzag in een nieuwe verbinding tussen de Steenwijker Aa en de in 1865 gegraven Spoorhaven. Na gereedkomen van het Dolderkanaal in 1922 werd deze sluis overbodig en, met de aansluitende gedeelten van de Steenwijker Aa, in de periode 1936-1938 gedempt. In 2008 werd de verkeerssituatie bij de Paardenmarkt ingrijpend veranderd, waarbij de oude schutkolk van de Paardenmarktsluis weer het licht zag en als historisch element in het project werd meegenomen. Ref.: HM 2015 n1 p15; WWO p70.

Paardensloot (vroeger ook: Paardenwater): een ongeveer 0.3 km lange verbindingssloot tussen de voormalige Steenwijker Aa en het Steenwijkerdiep, ongeveer 1 km ten westen van de stad. Tot de 20^e eeuw was het een sloot tussen de Kleine Meenthe en de Schurfkampen, genoemd naar de nabijgelegen Paardenweide. In 1899 werd deze sloot bij de aanleg van het Park Rams Woerthe verruimd voor de scheepvaart tussen Giethoorn en het Steenwijkerdiep. Zie ook: Scherewegje.

Paardensport. In de vorige eeuw vonden in – en om Steenwijk regelmatig manifestaties plaats zoals paardenrennen en recreatieve ruitersport. Ref.: SW p477.

Paardenstallen: zeer bezienswaardig rijksmonument aan de Kalverstraat 11 (doorlopend naar de Gasthuisstraat 28), in 1904-1905 gebouwd als stalhouderij met paardenstallen voor tuigpaarden en bergplaats voor rijtuigen. Het complex werd in opdracht van L. Spijkervet, in een mengvorm van art nouveau en neorenaissance, ontworpen en gebouwd door het Steenwijker bedrijf H. Aberson en Zoon. Ref.: OS 2024 n2 p14-16; SO p71.

Paardenwaterbrug; zie: Meestersbrug.

Paardenweide: gedeelte van de Schurfkampen ten zuiden van de voormalige Steenwijker Aa, tegenwoordig het terrein van de rioolwaterzuiveringsinstallatie.

Paasloërvaat: 17^e –eeuwse vaart tussen Roekebosch en het Bovenwijde, genoemd naar de Heer van Paasloo, Hendrikus baron van Isselmuden tot Paeslo en Zwollingerencamp.

Paasloo (1): oud dorpje in de gemeente Steenwijkerland, 7.5 km westnoordwestelijk van Steenwijk, met ruim 400 inwoners. In 1336 werd hier vanuit Steenwijk een kerk gesticht. De naam, in 1251 geschreven als Paslo en Pasel, duidt op een bosgebied afgewisseld met weiden (Middelnederlands 'pasch', in de betekenis van 'weiland'). Ten oosten ligt een bosgebied van 28 ha rondom de kunstbunker met fraaie houtwalcomplexen die in eigendom en beheer zijn van Staatsbosbeheer. (2): voormalig schoutambt dat in 1675, met IJsselham, bij Oldemarkt gevoegd werd. Ref.: W.J. Formsma en A.J. de Raat-Giljam. *Inventaris van de oude archieven van de gemeente IJsselham* (1932, aangevuld 1978; 1980). (3): de voormalige 17^e eeuwse havezate Huis Paasloo, ooit 't Spiker geheten, tegenwoordig Spiker Hoeve. Deze bevond zich 2 km westzuidwestelijk van de kerk, aan de Paasloër Allee 1a, locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 195.050 / 535.417. In de 18^e eeuw woonde hier Hendrikus baron van Isselmuden tot Paeslo, die Zwollingerencamp als zomerverblijf had.

Paasloo-Kerkbuurt: groot ruilverkavelingsproject van 3.876 ha dat in 1983 gereed kwam. Een klein gedeelte (20 ha) met bijzondere landschapselementen (houtwallen) is sindsdien in beheer bij Staatsbosbeheer.

Paasloo-Pantheon; zie: Kunstbunker.

Paaslooregel: uit 1820 daterende verbindingsweg tussen Paasloo en de kolonie Willemsoord; voormalige buurtschap gevormd door de rij koloniehuisjes aldaar.

Paasweide (1): voormalig weidegebied grenzend aan de westelijke stadsgracht, sinds 1898 het zuidoostelijke deel van het Park Rams Woerthe. Het was een speciaal daartoe aangewezen weiland waar vroeger op 2^e paasdag, na kerktijd, met eieren gespeeld werd, zowel door kinderen als volwassenen. Na 1898 werd hiervoor een ander gebied aangewezen, vijf minuten lopen ten zuidoosten ervan, bij het tegenwoordige gemeentehuis van Steenwijkerland. Het traditionele spel met de eieren hield stand tot in de jaren dertig van de vorige eeuw. (2): hiernaar genoemde omgaande zijstraat van de Driestoel in woonwijk Clingenborgh.

pabo (pedagogische academie voor het basisonderwijs); zie: normaalschool.

Paddepoel (1): voormalige drinkpoel voor het vee, tussen het einde van de Kallenkoterallee en de Dennenallee. (2): Sinds 1996 de hiernaar genoemde woonwijk, 2,5 km ten oosten van Steenwijk.

padvinderij; zie: scouting.

Paludanus; zie: Berent ten Broecke.

Pand 1875: restaurant aan de Scholestraat 25 in de voormalige sigarenfabriek Insulinde van Markus de Smidt.

't Pandje (ook: De huiskamer van Steenwijk), café aan de Gasthuisstraat 27. Ref.: HM 2011 n1 p30-31.

Panthaleon baron van Eck, François Marinus van (aangesproken als: Van Eck; Groningen 4 januari 1908 – Den Haag 11 januari 1993), burgemeester. Was van 1939-1962 burgemeester van Steenwijkerwold, in 1942 tevens tijdelijk burgemeester van Steenwijk en van 1947-1953 rechterplaatsvervanger aan het kantongerecht te Steenwijk. Van 1962-1973 was hij burgemeester van de gemeente Noordoostpolder. Was vele jaren voorzitter van de Vereniging Het Heideveld en de Onderlinge Steenwijkerwold. Ref. HM 1990 n2.

Papensteeg; zie: Heerenstraat.

Paraat 1963: leger- en luchtmacht tentoonstelling in 1963 gehouden op het Gedempte Diep in Steenwijk.

Parallelsloot; zie: Spoorsloot.

parkeerruimte. Vanaf 1970 kent Steenwijk een parkeerbeleid gebaseerd op onderzoek naar het winkelgebeuren en de verkeerscirculatie in en om de stad. Sinds 1975 wordt gebruik gemaakt van parkeerautomaten. In het Stadsplan 2000 is gekozen voor een autoluwe binnenstad met slechts een beperkt aantal parkeerplaatsen. Onder het woon- en winkelcomplex Prinsen Hoven is sinds 1988 een parkeergarage. Langs de omtrek van de binnenstad bevindt zich een aantal parkeerterreinen. Aan de zuidwestzijde bevindt zich sinds 2011 de parkeergarage Gasthuispoort met 220 parkeerplaatsen.

parken; zie: De Bult; Eese; Fredeshiem; Nationaal Park Weerribben-Wieden; Park Rams Woerthe; Slingerbos; Taman Indonesia.

Park Rams Woerthe (volksnaam: De Tuun; sinds 1917 ook: Stadspark): villapark van ruim 8 ha aan de westzijde van de stad. Het werd in opdracht van J.H. Tromp Meesters in 1899 aangelegd op de voormalige Kleine Meenthe en Paasweide, naar ontwerp van H. Copijn, in Engelse landschapstijl. Gedeelten van de Steenwijker Aa werden in de vijverpartijen opgenomen. Voor de lokale scheepvaart werd het Paardenwater verruimd en werd een nieuwe verbinding gegraven tussen het Steenwijkerdiep en de Aa, de Turfhaven. In het park bevinden zich twee ijskelders. In 1917 werd het park gekocht door de gemeente Steenwijk en opengesteld voor het publiek. In 1974 kreeg het een grote opknappbeurt en in 2002 werd het gerenoveerd en voorzien van een nieuwe thee- en muziekkoepeel. Park Rams Woerthe is een rijksmonument. Ref.: HM 1998 n1 p11-20; HM 1999 n1 p8-20; NRC 2021 23 okt.; SV p341-342; SW p118.

Parkstraat (woonwijk Steenwijk-West): omgaande zijstraat (1948) van de Verlaatseweg, met zicht op het Park Rams Woerthe.

parochie; zie: kerspel.

Parson, Petro (Amsterdam 11 maart 1803 – Steenwijk 13 maart 1878), predikant. Studeerde letteren in Amsterdam en theologie in Utrecht. Was van 1829-1831 hervormd predikant in Kuinre, daarna tot 1875 te Steenwijk. Schreef in 1847 en 1849 een bundel kinderversjes, in 1852 een liederenbundel en verder tal van gedichten- en verhalenbundels. Ref.: HM 1995 n2 p40-43; NBW 10.

Pasman, Dirk Hendrik (tweede zoon van Mannes Pasman; Steenwijk 17 juni 1888 – Katwijk 24 augustus 1973), industrieel. Mededirecteur van het door zijn vader opgerichte bedrijf, waarvan sinds 1932 het hoofdkantoor in Den Haag gevestigd was. Vestigde in 1927 in het voormalige gebouw van de ESKAF een margarinefabriek onder de naam Depa, welke in 1930 afbrandde. Ref.: SW p250.

Pasman, Hendrik (oudste zoon van Mannes Pasman; Ambt Vollenhove 10 mei 1878 – Steenwijk 30 juli 1930), slager. Had sinds 1929 een slagerij in de Oosterstraat 25, was sinds 1915 lid van de gemeenteraad en van 1923 tot zijn dood wethouder van Steenwijk. Ref.: os 2018 n4 p14-16; SW p251.

Pasman, Jan Hendrik Willem (jongste zoon van Mannes Pasman; Steenwijk 7 oktober 1895 – Wassenaar 15 juni 1980), industrieel. Was op velerlei gebied actief in de paardensport, onder meer als landelijk voorzitter van de Hippische Sportbond. Zijn vermogen ging naar de Jan Hendrik Willem Pasman Stichting met het lenigen van geestelijke en lichamelijke nood als doelstelling. In 1985 werd de J.H.W. Pasman-manège in Tuk tot stand gebracht. Ref.: SW p251.

Pasman, Mannes (Raalte 25 januari 1853 – Steenwijk 6 augustus 1923), grondlegger van Pasman's Exportslachterijen en Fabrieken. Begon in 1878 een slagerij en in 1916, met zijn drie zoons, een exportslachterij aan de Eesveenseweg. Deze ontwikkelde zich tot Steenwijks grootste werkgever met 300 medewerkers en een productiecapaciteit van duizend varkens per dag. In 1938 werd het bedrijf overgenomen door Lever Brothers & Unilever N.V. te Rotterdam en werden de fabrieken in Steenwijk gesloten. Ref.: OS 2024 n1 p14-22; SW p250-251.

Patijntje: voormalig gerenommeerd restaurant aan de Scholestraat 15, van 1978-2010 geëxploiteerd door het echtpaar Boerma. Ref.: W. Boerma en M. Boerma-Roos. *Het verhaal van Patijntje* 1978-2010 (2010).

Paulides, Jacob (Wolvega 9 januari 1884 – Steenwijk 10 juni 1957), sigarenfabrikant. Begon met sigarenfabricage in Oldelamer. Sloot in 1919 een overeenkomst met Bernardus Brinkman tot samenwerking onder de naam *Brinkman en Paulides*, gevestigd aan de Wilhelminastraat 41 in Steenwijk. Het bedrijf verhuisde in 1922 naar de Tukseweg, maar de samenwerking eindigde in 1926. Ref.: SO p79; SW p230 en 235.

Paul Krugerstraat (woonwijk Steenwijk-West): Verbindingsstraat (1952) tussen de Jan van Riebeeckstraat en de Gasthuislaan. Werd voorheen sinds 1938 Westersingel genoemd.

P.C. Hooftstraat (woonwijk Steenwijk-West): omgaande zijstraat (1969) van de Jan van Riebeeckstraat.

pedagogische academie; zie: normaalschool.

Pelkewijk, Johannes ter (roepnaam: Jan; Heino 26 augustus 1769 – Zwolle 18 november 1838), jurist. Schreef, naast enkele schoolboeken, het voor Noordwest-Overijssel belangrijke werk: *Beschrijving van Overijssels watersnood in Februarij 1825* (1826; herdruk 2002). Ref.: NBW2.

Pen, Jacob (Blankenham 8 januari 1847 – Witte Paarden 26 februari 1904), timmerman, aannemer. Bouwde in 1901-1902, aan de Tukseweg in Steenwijk, de Landbouwbank met directeurswoning en het pakhuis aan het Steenwijkerdiep. Ref.: SW p92-93.

Pen, Jan Harmens (Kalenberg 2 november 1834 – Wetering 14 januari 1906), vervener. Bezat 72 ha veenland ten zuidoosten van Kalenberg en legde daar in 1885 een eendenkooi aan. Zie: Kooi van Pen.

penningen; zie: munten en penningen.

Peperstraat: oude naam (ca. 1685) van de Kalverstraat in Steenwijk. Het woord ‘peper’ heeft hier betrekking op ‘mattenbies’ en doet vermoeden dat hier ooit aan mattenvlechterij werd gedaan. Ref.: HM 1996 n1 p10-14.

Peppellaan: tot 1933 de oude naam van de Gagelsweg.

Pereboom, Frederik (roepnaam: Freek; Urk 5 augustus 1942 – Kampen 1 september 1999), regionaal historicus. Was, na zijn vooropleiding aan drie blindeninstituten en een studie sociologie aan de UvA, sinds 1978 werkzaam bij de Stichting IJsselacademie te Kampen. Adviseerde bij de oprichting (1984) van de HVS. Postuum verscheen van hem: *De vruchten van de wijngaard* (2000), deels autobiografisch.

pest: epidemische besmettelijke ziekte waaraan in de jaren 1567-1568 in Steenwijk 700 burgers stierven.

Pest, De: voormalige Steenwijker jongerensociëteit (1966-1967). Ref: OS 2017 n4 p4-21; SW p159.

petgat; zie: trekpat.

Petit Coureur, Le: voormalig hotel-café-restaurant aan de Zuidveenseweg 33 in Zuidveen. Van 1959-1980 werd dit bedrijf, in de voormalige sigarenfabriek van Gebr. Grevelink, geëxploiteerd door de familie Roelof Groen. De naam heeft betrekking op zoon Bennie, van 1965-1980 een succesvol wielercoureur. Ref.: OS 2016 n3 p21-26. Zie ook: Groen, Albertus.

Piest, Jan (Onna 25 juli 1921 – Wolvega 7 september 2002), bestuurder. Had een boerenbedrijf in Onna en zette zich daarnaast intensief in voor de plaatselijke gemeenschap. Was medeoprichter en van 1958-1995 voorzitter van Muziekvereniging T.O.P. Onna. Was vele jaren gemeenteraadslid en van 1970-1978 wethouder voor de PvdA. Tijdens de gemeentelijke herindeling in 1973 was hij loco-burgemeester. Ref.: OSC 15 september 1995.

Piet Heinstraat (woonwijk Steenwijk-West): korte verbindingsstraat (1952) tussen de Vondelstraat en de Admiraal de Ruyterstraat.

Pijnacker, Cornelis (Pijnacker 6 juli 1570 – Franeker 12 januari 1645), cartograaf. Studeerde theologie in Leiden en Heidelberg, promoveerde in de rechten in Leiden en werd daar hoogleraar. In 1614 werd hij hoogleraar in Groningen, twee jaar later rector magnificus. Van 1636 tot zijn dood was hij hoogleraar in Franeker. In 1634 verscheen zijn eerste landkaart van Drenthe en Westerwolde: *Illustribus ac potentibus comitatus Drentiae ... reflorescentis provinciae et Westerwoldiae Domini*. Het is de oudste kaart waarop ook de plaatsen, wegen en wateren in Noordwest-Overijssel duidelijk zijn weergegeven. Ref.: FPP p121-125.

Pikbroek: naam van een voormalig rijks werkkamp (zie daar) aan het Steenwijkerdiep. In de zomer van 1951 vonden 35 alleenstaande Ambonezen hier een tijdelijk onderkomen. Met het kamp Lakeweg is het later opgegaan in het vakantiecentrum De Twin. De naam duidt op een met biezen begroeid drassig gebied.

pingoruïne: een vrijwel rond meertje, vaak omgeven door een ringwal, waarvan er verscheidene voorkomen op het Drents Plateau en waarschijnlijk ook een aantal ten noorden van Steenwijk. Tijdens de koudste fase van de laatste ijstijd, ongeveer 25.000 jaar geleden, vormden zich ijslenzen in de bodem die de bovengrond wegpersten waardoor dergelijke meertjes zijn ontstaan.

Pit, Delius (zoon van Tienes Pit; De Bult 25 september 1913 – Eesveen 9 februari 1992), paragnost, schilder. Veelzijdig markant inwoner van De Bult, bekend in Steenwijk en omstreken. Werkzaam geweest als smid, politieman, boer, paragnost, dichter, toneelschrijver en schilder van

portretten en natuur. Ref.: OS 2022 n3 p19; OSC 28 juni 1991, SW p453.

Pit, Gerrit (Enschede 23 december 1921 – Deventer 27 september 2019; begraven in Steenwijk), ondernemer. Groeide op in Steenwijk en zat tijdens de 2^e W.O., mede door toedoen van zijn broer P.K. Pit, tweeënhal jaar in de kampen Amersfoort en Sachsenhausen. Na de oorlog werd hij stafid van het interneringskamp De Eese en bewaker van NSB'ers onder wie zijn broer. Sinds 1946 werkte hij als verslaggever bij de Emmer Courant en sinds 1960 had hij een reprobedrijf Studio Pit. Hij schreef: *De oorlogsjaren 1940-1945 en de onderduikers van De Baars, Woldberg en omgeving* (1985) en *De oorlogsherinneringen van kampoverlevende Gerrit Pit; "Ons vonnis werd in feite levenslang"* (2021; Red.: M. van der Linde en K. de Weerd).

Pit, Jan (1) (Steenwijk 30 augustus 1868 – Steenwijk 1 juni 1947), brandstoffenhandelaar. Begon omstreeks 1903 als vrachtrijder tussen Steenwijk en Meppel. Legde zich vervolgens toe op de handel in steenkolen, briketten, houtskool en vuurmakers. Noemde zijn bedrijf: De Kolenmijn, sinds 1907 aan de Weemstraat, later aan de Goeman Borgesiusstraat. Na zijn dood volgden zonen Hanne en Geert hem op. Laatstgenoemde bracht De Kolenmijn tot grote bloei en was ook zeer verdienstelijk voor de Steenwijker gemeenschap. Geert overleed in 1957 en werd opgevolgd door diens zoon Jan, die in 1963 de naam wijzigde in: Oliehandel J. Pit en Zn. Dit bedrijf werd in 2008 gesloten. Ref.: OS 2024 n2 p4-8.

Pit, Jan (2) (Steenwijkerwold 7 februari 1941 – Ermelo 19 april 2008), zendeling, schrijver. Was vanaf 1966 als zendeling werkzaam in Laos en van 1975-1984 in Zuid Afrika als christelijk schrijver en spreker voor de Stichting Open Doors. Ref.: OSC 1969 10 okt.

Pit, Meine (De Pol 9 november 1931 – Woudrichem 1 februari 2014), vakbondsbestuurder, politicus. Was van 1970-1975 werkzaam als personeelschef, daarna tot 1991 directeur van een begeleidingsinstituut voor ondernemingsraden. Was van 1987-1999 lid van de Eerste Kamer voor de PvdA in Gelderland. Stemde als enige van zijn fractie tegen de plannen voor aanleg van de Betuwelijn.

Pit, Pieter Klaas (Enschede 12 april 1912 – Steenwijk 22 april 1986), boekhouder. Berucht als NSB-kringleider in Steenwijk die zijn eigen broer, Gerrit Pit, heeft verraden.

Pit, Roelof (Steenwijk 5 april 1913 – Meppel 7 november 2005), onderwijzer. Was onderwijzer en schoolhoofd in Onnen, na de 2^e WO te Amersfoort. Was een gedreven voorstander van het Steenwijker dialect en schreef: *Een alledagse dag uit mien jeugd* en vele andere afleveringen van 't Steenwieker Okien (1999-2002) in de OSC. Ref.: HM 1992 n1 p3-7.

Pit, Tienes (vader van Delius Pit; De Bult 26 juli 1873 – De Bult 4 juli 1953; begraven te Eesveen), houthakker. Ref.: OS 2024 n2 p22 en 24.

Planting, Hendrik Jacobus Marinus (Den Haag 2 juni 1936), beeldend kunstenaar, grafisch en ruimtelijk vormgever. Woonde en werkte van 1980-1988 in Willemsoord. Ontwerper en maker van de in Steenwijk bewonderde en bekritiseerde Vier Jaargetijden; zie daar. Ref.: BN; SW p147.

plaquettes (gedenkplaten en -stenen); zie: gedenktekens.

Plat, Petrus Johannes (roepnaam: Pé; Thij 15 februari 1900 – Thij 24 juli 1964), timmerman, volksdichter. Schreef een aantal rijmprenten in het dialect van Steenwijkerwold, zoals: *De pompe van They* (ca. 1950). In de *Kraante van 't Wold* schreef hij in acht afleveringen over de geschiedenis van Steenwijkerwold: *Witte raven in Steenwijkerwold* (1959-1961). Ref.: HM 1984 n1 p29; OS 2023 n1 p28-29; SW p381.

Plattelandsvrouwen, Nederlandse Bond van (Vrouwen van Nu): vrouwenorganisatie in 1930 opgericht ter activering van maatschappelijke, culturele en politieke belangstelling en ter behartiging van specifieke vrouwenbelangen. In Steenwijk en omgeving werden afdelingen opgericht in: Kallenkote (1945), Willemsoord (1946), Wetering-Scheerwolde (1946), Eesveen (1946), Onna (1947), Steenwijkerwold (1949) en Steenwijk (1949).

plooierijen: benaming voor politieke onlusten in de periode 1703-1704 in Gelderland en Overijssel. Later, tijdens de Steenwijker Onlusten (1748-1750), toen de gemoederen hoog opliepen over de wijze waarop het stadsbestuur tot stand kwam, escaleerde dit in de ophanging van Harmen Coops Fledderus; zie daar. Ref.: J. Tuit. *De plooierijen te Steenwijk* (1987).

Ploos van Amstel, Carel Willem Emile (Reitsum 29 augustus 1864 – Ermelo 30 november 1938), predikant. Was gereformeerd predikant te Gerkesklooster, Zwolle, Delft en Steenwijk (1920-1929). Onder zijn leiding werd een nieuwe kerk gebouwd op de plaats van de oude Binnenkerk aan de Onnastraat. Deze werd in 1923 in gebruik genomen.

Plumen Diepien: voormalig slootje ten noorden van de Heerendijk, dat vanuit Giethoorn verbinding gaf met het Heldere Gat. De naam houdt verband met rietpluimen.

Pniël: kerkje van de Baptisten Gemeente aan de Oostwijkstraat 32-34 te Steenwijk.

Poeppen: volksbenaming voor Duitse seizoenarbeiders die in de 17^e tot 19^e eeuw in het veen van Noordwest-Overijssel kwamen werken. Ref.: CS p164-167.

poëzie; zie: dichters.

Pol, Bernardus van der (roepnaam: Nardus; Meppel 4 juni 1886 – Steenwijk 28 mei 1947), ambtenaar. Werkte als rijksklerk, later als gerechtsdeurwaarder te Steenwijk. Was hier van 1922-1930 voorzitter van het Frysk Selskip.

Pol, De: buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, 5 km noordnoordwestelijk van Steenwijk, 1 km ten oosten van Willemsoord, met ongeveer 250 inwoners. De naam duidt op een iets hogere plek in een drassig gebied. De Pol werd gesticht in 1820 door de Maatschappij van Weldadigheid, speciaal bestemd voor joodse kolonisten. Sindsdien werd ook de naam Jodenpol of Jodenhoek gebruikt. Zij stichtten hier een eigen synagoge en begraafplaats. Van 1838-1888 was hier ook een joodse school. De voormalige Joodse Begraafplaats, met een gedenksteen uit 1937, is een gemeentelijk monument.

Polak, Bernard (zoon van Izak Salomon Polak; Steenwijk 8 juli 1871 – Steenwijk 5 april 1942), fabrikant. Volgde in 1894 zijn vader op als directeur van de specerijenmaalterij en grossierderij in de Scholestraat. Liet als woonhuis de villa Zonnehoek (1905) bouwen. Hij was gemeenteraadslid van 1911-1917 en wethouder van 1914-1917. Verder was hij bestuurslid van de Kamer van Koophandel en plaatselijk vertegenwoordiger van de Nederlandse Bond van Bakkersgezellen. Zijn graf bevindt zich op de Joodse Begraafplaats in Steenwijk.

Polak, Emma Johanna (roepnaam: Emmy, oomzegster van Hildo Krop, gehuwd met F.K. Lagerweij; Steenwijk 16 februari 1919 – Oegstgeest 14 januari 2009), kunsthistorica. Schreef o.m. *Nederlandse makers van penningen*, 13: Hildo Krop (1980); *De Eerste Steenwijker Kunstaardewerkfabriek ESKAF* (1992) en *Hildo Krop: beeldhouwer* (1992).

Polak, Frederik Leo (zoon van Bernard Polak; roepnaam: Frits; Steenwijk 13 juni 1913 – Wolvega 11 oktober 2006), fabrikant. Was sinds 1932 medewerker en van 1942-1978 directeur van J.S. Polak Koninklijke Specerijenmaalterij B.V. te Steenwijk.

Polak, Izak Salomon (Hebreeuws: Jitschak; Steenwijk 31 december 1834 – Steenwijk 28 januari 1902), eerste directeur van specerijenhandel Polak. Was gemeenteraadslid van 1886-1895. Ref.: SW p419.

Polak Koninklijke Specerijenmaalterij B.V., J.S.: gevestigd aan de Broekslagen 16 op het industrieterrein Groot Verlaat, ten westen van Steenwijk. Het bedrijf werd gesticht op 1 mei 1854 in de Oosterstraat te Steenwijk door Izak Salomon Polak, handelaar in specerijen, koloniale waren, zuidvruchten en bakkerijwaren. Het bedrijf bestond aanvankelijk uit een maalterij en grossierderij, later was het gespecialiseerd in het malen van specerijen. In 1894 werd de oprichter opgevolgd door zijn zoon Bernard. De firma liet in 1902 een pakhuis bouwen aan de Scholestraat, waar in 1942 het hele bedrijf werd ondergebracht. In 1924 werd de firmanaam gewijzigd in N.V.

Handelmaatschappij J.S. Polak (in 1975 werd de NV een BV). Na de dood van Bernard Polak in 1942 werd deze opgevolgd door zijn zoon Frits, die sinds 1932 in het bedrijf werkte. In 1967 trad J.J. Draaisma toe tot de directie en in 1978 ging Frits Polak met pensioen. In 1973 werd het bedrijf verplaatst, vanuit de binnenstad, als eerste vestiging naar het industrieterrein Groot Verlaat. Bij het 125-jarig bestaan van deze oudste industriële vestiging in Steenwijk, tevens de oudste specerijenmaalterij ten behoeve van de bakkerijen, werd in 1979 het predikaat Koninklijk toegekend. In de daarop volgende jaren werd het bedrijf nog een aantal keren uitgebreid, sinds 1993 onder de directie van J.G.A. Sars. Sinds 2020 valt het bedrijf onder Barentz, met Hielke van Dijken als directeur. Ref.: OS 2024 n4 p24-29; SV p375-378; SW p421-422.

Polak, Leonard (roepnaam: Leo; Steenwijk 6 januari 1880 – Sachsenhausen 9 december 1941), jurist, filosoof, hoogleraar en vrijdenker. Was van 1929 tot aan zijn dood hoogleraar in de filosofie aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Hij was één van de eerste joodse slachtoffers van het nazi-regime; werd op 15 februari 1941 gearresteerd en stierf nog hetzelfde jaar in het concentratiekamp. In de voorgevel van Kornputsingel 16, het huis waar hij van kort na zijn geboorte tot zijn achttiende woonde, werd in 1986 een gedenkplaat onthuld. Ref.: HM 1986 n4 p3-5; SV p204-206.

polder: door waterkeringen omsloten gebied waarbinnen een lagere waterstand (polderpeil) wordt nagestreefd door bemaling. Behalve de vijf hieronder genoemde polders moeten ook als polder worden aangemerkt: De Eesveensche Hooilanden, De Steenwijker Laagveenontginning, de Oostmeenthe en de Woldmeenthe (tot 1983). Zie ook: Ontginningsmij. Land van Vollenhove N.V.

Polder Gelderingen (ook: Polder II): een in 1932 tot stand gekomen polder met een oppervlakte van 800 ha. Deze polder ligt ten zuiden van de buurtschap Gelderingen, tussen het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl en het Steenwijkerdiep.

Polder Giethoorn (ook: Polder I): een in 1928 tot stand gekomen polder met een oppervlakte van 1.390 ha. Deze polder, niet te verwarren met de Giethoornse Polder, ligt ten westen van het Kanaal Beukers-Steenwijk. Ref.: T.R. Stegeman. *Giethoorn en de werkverschaffing 1928-1940* (1987).

Polder Halfweg (ook: Polder III): een in 1935 tot stand gekomen polder met een oppervlakte van 940 ha, gelegen halverwege het Steenwijkerdiep, ten zuiden ervan.

Polder van Meijer; zie: Steenwijker Laagveenontginning.

Polder Wetering-Oost (ook: Polder IV): een in 1941 tot stand gekomen polder met een oppervlakte van 950 ha, gelegen ten oosten van de Wetering.

Polder Wetering-West (ook: Polder V): een in 1955 tot stand gekomen polder met een oppervlakte van 685 ha, gelegen ten westen van de Wetering.

politie. In de middeleeuwen werd de politietak in Steenwijk uitgevoerd door tenminste drie stadsdienaren, jaarlijks benoemd door de magistraat (stadsbestuur). Sinds 1840 werden orde, rust en veiligheid bewaakt door veldwachters, onder directe leiding van de burgemeester. In 1913 kreeg Steenwijk een gemeentelijk politiekorps. Sindsdien werden agenten door de burgemeester aangesteld; daarvoor door de Commissaris van de Koningin. Van de gebeurtenissen sindsdien is in afleveringen gepubliceerd door H.J. Jansink: *Een greep uit de verslagleggingen van de gemeentepolitie van Steenwijk* (2004 e.v.). Het politiebureau was sinds 1907 in de voormalige Varkenswaag aan de Scholestraat, sinds 1919 in het voormalige stadhuis aan de Markt, sinds 1975 in het voormalige postkantoor bij de Oosterpoort en sinds 1995 aan de Vendelweg. Bij de regionalisering van de politie in ons land in 1990, werd het korps van Steenwijk ingedeeld bij IJsselland, sinds 1994 onder het district KOVO (Kop van Overijssel). Ref.: Archief HVS: BGP en BGR; HM 2004 n2 t/m 2008 n1; HM 2012 n1 p39-40; SW p283-297. Zie ook: nachtwacht, schutterij.

politieke partijen; zie: Steenwijkerland.

Pollepad; zie: Dubbele Regel.

Poly-Plasticum; zie: Stichting Poly-Plasticum.

pompen; zie: waterputten.

Poolcirkel, De: voormalig café aan de Scholestraat 10, thans restaurant Woody's House. Ref.: Archief HVS: BSN; SW p156.

poort (1) zie: stadspoorten; (2) aanduiding van een gebied bij (meestal buiten -) een stadspoort: Gasthuispoort, Onnapoort, Oosterpoort en Woldpoort.

poorter; zie: burger.

poortjes. Steenwijk kent weinig poortjes. De meest bekende zijn het Swindermanpoortje in de Scholestraat, het bakstenen poortje naast Gasthuisstraat 21 en het poortje van Eigen Haard aan de Wilhelminastraat. De eerste twee zijn rijksmonumenten.

Poppenrijk, 't: naam van voormalige fabriek van de firma Nolles, waar speelgoed gemaakt werd van het merk Wildebras; zie daar.

Popping, Hendrik Jan (Oosterwolde gem. Ooststellingwerf 23 april 1885 – Oosterwolde gem. Ooststellingwerf 10 augustus 1950), uitgever. Was drukker, uitgever en redacteur van *De Ooststellingwerper* en was een groot kenner van de prehistorie van Zuidoost-Friesland. Schreef een aantal boeken waaronder *De rendierjagers* (1955). Ref.: EF; SV p47-48.

Pors, Reinier Johannes Hendrikus (roepnaam: René; Dordrecht 15 december 1972), project coördinator tekenkamer. Sinds 1992 werkzaam bij Royal Huisman Shipyard BV te Vollenhove. Actief als fotograaf en bestuurslid regionale fotoclub DIN 81. Fotografeerde onder meer voor het boek *Steenwijker Oudheden* (2005) en *Steenwijk Vestingstad* (2009).

post. Sinds de 17^e eeuw werden tussen Zwolle en Leeuwarden (via Steenwijk) personen en goederen vervoerd per postkoets (ref.: HM 1996 n3 p72-80). De koetsen werden voortgetrokken door paarden die op bepaalde plaatsen ('posten', vandaar de naam) verwisseld werden. Ook reed er vanuit Steenwijk wekelijks een postkoets op Groningen. De post werd gehaald en gebracht in het Posthuis bij de Woldpoort. Vanaf 1868 ging de meeste post per trein. In 1873 kwam er een post- en telegraafkantoor op de hoek van de Vrouwenstraat en de Koningstraat. In 1922 kwam op de afgegraven molenberg bij de Oosterpoort een nieuw postkantoor gereed, waar al in 1923 een opzienbarende postroof plaats vond (ref.: HM 1988 n1 p3-8). Ook in 1944 vond er een overval plaats (ref.: SHD p36-38). Het gebouw, in de stijl van de Amsterdamse School, werd ontworpen door J.F. Crouwel (1885-1962). De hoofdingang wordt gesierd door een keramisch reliëf vervaardigd door de in Steenwijk geboren beeldhouwer Hildo Krop. Het markante gebouw heeft ruim een halve eeuw als postkantoor dienst gedaan. Het is een gemeentelijk monument dat in 1975 werd ingericht als politiebureau; het postkantoor werd toen ondergebracht in de toenmalige nieuwbouw van het NS-station. Met de opkomst van het Internet werd de loketservice beperkt en in 2002 verplaatst naar een boekwinkel in de binnenstad van Steenwijk. Ref.: DTV p31-32; VTB p17-20.

Post, Johannes (Hollandscheveld 4 oktober 1906 – Overveen 16 juli 1944), verzetsstrijder. Was landbouwer in Nieuwlande en wethouder in Oosterhesselen voor de ARP. Wordt één van Nederlands meest bekende verzetsstrijders uit de 2e WO. In 1946 werd hem postuum het Verzetskruis toegekend. Zijn naam leeft voort in de ten oosten van Steenwijk gelegen Johannes Postkazerne en in tientallen straatnamen elders in het land. Ref.: G.C. Hovingh. *Johannes Post, exponent van het verzet; een biografie* (1995); OSC 12 juli 2024 p8-9.

Postema, Jan Pieter Johannes (Den Haag 10 november 1954), historicus, ICT manager. Promoveerde te Groningen op: *Johan van den Corput (1542-1611), kaartmaker, vestingbouwer, krijgsman* (1993). Ontdekte in 1987 de in 1581 door Johan van den Kornput gemaakte stadsplattegrond van Steenwijk. Schrijft over belegering en ontzet van Steenwijk in 1580-1581 en

over bestuur en rechtspraak in de 16^e en 17^e eeuw.

Posthuis, Het: voormalige herberg annex postkantoor bij de Woldpoort, thans Paardenmarkt 4. In 1736 kocht Evert Ketel de toen Corps de Garde geheten herberg van de magistraat, in 1810 overgenomen door Bartholomeus Ketel. Tot omstreeks 1870 stopten hier de postkoetsen naar Zwolle, Heerenveen en Groningen en werd er de in- en uitgaande post gesorteerd. C. Ketel verkocht de zaak aan de familie Varrenhorst, de naamgevers van Het Posthuis. Latere eigenaren waren de families Herpe-van der Ploeg en Vierstra-Bos. De naam verdween in 1991 met de komst van het Chinees-Indisch restaurant Shanghai. Ref.: OSC 5 aug. 2019.

Posthuma, Bindert (Tzummarum gem. Barradeel 11 oktober 1911 – Steenwijk 24 maart 2002; begr. Tzummarum), organist, dirigent, leraar. Was van 1947-1987 cantor-organist van de Grote Kerk in Steenwijk en oprichter en dirigent (1947-1981) van de Christelijke Oratorium Vereniging Steenwijk. Was daarnaast dirigent van verschillende andere koren en kreeg landelijke bekendheid met het koor Fryske Stimmen uit Minnertsma. Werd als organist in 1987 opgevolgd door Stephan van Dokkum. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992); SV p305.

postkantoor, postkoetsen; zie: post.

Postma, Otto (Pingjum 19 september 1893 – Steenwijk 5 september 1972), onderwijzer. Was hoofd van School B, later van School C. Daarnaast dirigeerde hij verschillende koren, waaronder De Stem des Volks, en was in de jaren vijftig regisseur van blijspelen.

Postma, Wiebe (Midlum 15 maart 1853 – Steenwijk 24 december 1909), apotheker. Had een apotheek aan de Markt te Steenwijk, op de hoek van de Kerkstraat.

Pot, Harm (Stadskanaal 5 september 1921 – Ede 15 januari 1996), jurist. Was van 1967-1983 notaris te Steenwijk.

Potgieterstraat (woonwijk Steenwijk-West): korte zijstraat (1969) van de P.C. Hooftstraat.

potschip (ook: pot of turfpot): turfschip dat in de 16^e - 17^e eeuw in Noordwest-Overijssel werd gebruikt en vooral in Zwolle gebouwd werd. Kleine drie- tot zeventons potten bevoeren de binnenwateren, de grote (tot 70 ton) vervoerden vanuit Blokzijl en Zwartsluis turf naar Amsterdam en Holland. Het potschip werd later verdrongen door de praam. Ref.: G.J. Schutten. *Varen waar geen water is* (1981; p. 205-215).

Prakken, Berent (Oosterwolde 13 maart 1818 – Oosterwolde 23 januari 1871), vervener, bestuurder. Maakte een voor Steenwijk veelbelovend maar niet uitgevoerd ontwerp: *Beschouwingen over de wenschelijkheid en uitvoerbaarheid van een kanaalverbinding tussen Blokzijl en Groningen* (1867).

predikanten; zie: Doopsgezinde Gemeente, Gereformeerde Kerk, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt en Hervormde Kerk.

prehistorische nederzettingen: beschouwd als archeologische monumenten, zijn aangetroffen onder meer aan de Bergweg bij Tuk, aan de Schansweg bij Steenwijk en aan de Woldweg op de Eese.

Preistinge (en/of Coninge): voormalig bisschoppelijk bezit met hoeve(n) in de Oostwijk (dicht bij de stad), veel bouwland op de Steenwijkerkamp en uitgestrekte veenlanden (Koningsveen). Werd in 1553 door Coep Preistinge aan de stad verkocht. Ref.: OAS p.209.

Preistinge, Johan Geerts: oudst bekende (1568) stadsomroeper van Steenwijk. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

prentbriefkaarten; zie: ansichtkaarten.

Prikken: voormalig café aan de Scholestraat 10, later De Poolcirkel, thans restaurant Woody's House.

Prins, Klaas Dirk (Zaandam 10 augustus 1928 – Steenwijk 6 maart 2022), leraar. Was van 1956 tot 1968 leraar aardrijkskunde aan de Openbare ULO-school in Steenwijk. Schreef artikelen over

de geschiedenis van Steenwijk, in het bijzonder over de Doopsgezinde Gemeente, de zwem- en schaatssport en de predikant T.O.M.H. Hylkema. Hij was erelid van de Zwem- en Poloclub Steenwijk '34. Ref.: OSC 30 juni 2021.

Prins Bernhardstraat: het verlengde van de Oostwijkstraat tot aan de Meppelerweg, 0.3 km. De naam werd in 1945 gegeven aan dit gedeelte van de eeuwenoude Zwarteweg, zie daar.

Prinsen, Evert (Steenwijk 21 maart 1802 – Axel 24 juni 1832), metselaar en schutter, overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Prinsen, Harm (Wetering 9 juli 1947), kunstschilder, onderwijzer. Woont en werkt in Zuidveen, waar hij in zijn tuin beelden van cementspecie maakt. 's Winters schildert hij, in olieverf op linnen of paneel, droomachtige composities waarin natuur en mensen uit Noordwest-Overijssel figureren. Exposeerde onder meer in De Meerpaal Dronten, Rijksmuseum Twente en bij Centraal Beheer Apeldoorn. In 2002 kocht de gemeente Steenwijkerland drie van zijn werken aan, alle tentoongesteld in het gemeentehuis. Sinds 1970 was hij groepsleerkracht aan de Emmaschool in Steenwijk. Ref.: BN.

Prinsen-de Vroome, Harma Bertha (Steenwijk 29 juli 1948), onderwijzeres. Werkte sinds 1969 aan diverse scholen in Steenwijk, waaronder tot 1977 de Wilhelminaschool en vanaf 1992 de Emmaschool. Was van 1980-1992 lid van de commissie Oudheidkamer, van 1994-1996 gemeenteraadslid voor de PvdA en van 2005-2017 bestuurslid van de Stichting Gedenkteken Joodse Steenwijkers. Ze is secretaris van de Stichting Behoud De Kamp, voorzitter van de Werkgroep geschiedenis Steenwijker Joden en onderhoud Joodse Begraafplaats en ze is actief voor de Stichting Stolpersteine Steenwijk. Schreef o.m.: *Hendrik de Vroome in zijn tijd (1882-1957)* (2007).

Prinsen Bolwerk: aangelegd in 1627 aan de noordoostzijde van de stad, genoemd naar Prins Maurits die, met Willem Lodewijk, in 1592 Steenwijk van de Spanjaarden bevrijdde. Het bolwerk werd in 1930 afgevlakt voor de aanleg van de Burg. Goeman Borgesiusstraat. In 2002 zijn de contouren langs de Looijersgracht gedeeltelijk hersteld.

Prinsen Hoven (1): voormalig stuk land (1646) op de Kleine Meenthe tussen het Steenwijkerdiep en de Aa, even buiten de Woldpoort. De naam komt van Emanuel 2, Prins van Portugal, die het in 1646 aankocht. (2): het hiernaar genoemde stadsdeel, woon- en winkelcomplex in 1986-1988 tot stand gekomen als hoogbouw aan de westzijde van de Grote Kerk. Ref.: SWp459-460.

Prinsenpoort (ook: Kornputspoort of Noorderpoort): een tijdelijk poortje in de noordelijke stadswal (aan het eind van de Weemstraat) tijdens het beleg van Steenwijk (1580-1581). Ref.: SV p120 en139.

Pröger, Johann Friedrich Christian (Stargard, Polen 1749 – Steenwijk 28 maart 1820), arts, verloskundige en zilversmid aan de Oosterstraat in Steenwijk.

Pronk, Cornelis (Amsterdam 10 december 1691 – Amsterdam 29 september 1759), tekenaar. Kreeg bekendheid door zijn tekeningen van steden, dorpen en gebouwen. In 1732 bezocht hij per rijtuig Overijssel, Drenthe en Friesland en maakte ook tekeningen van Steenwijk en omgeving. Ref.: A.J. Gevers en A.J. Mensema. *Over de hobbelde bobbelde heyde* (1985); NBK; SO p41.

proost: voorzitter of deken van een kapittel van kanunniken. Hij had het beheer over de inkomsten, uitgaven en goederen van een kathedrale - of kapittelkerk; zie daar.

Protestantse Gemeente in zowel Steenwijk als Steenwijkerwold. Zij behoren tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), ontstaan in mei 2004 door samenvoeging van de Nederlands-Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk. Zie verder: Gereformeerde Kerk, Hervormde Gemeente.

Protestants Militair Tehuis; zie: Christelijk Militair Tehuis.

provinciegrenzen; zie: gemeentegrenzen.

punter: Gieters scheepstype, ongeveer 6.30 m lang, kleiner dan een vlot. Bekend zijn de werven van

Schreur en Wildeboer in Giethoorn. Ref.: G.L. Berk. *De punter* (1984).

Puntersloot: voormalige 1.7 km lange vaart in het noorden van de vroegere gemeente Giethoorn, aan de westzijde van de als Vliegerstaart aangeduide landerijen. De Puntersloot liep van de Klossenbrug noordwaarts tot aan de Heerendijk en was tot 1929 een belangrijke verbinding tussen Giethoorn en Steenwijk.

Putgang: voormalige korte verbinding tussen het Torenplein en de Neerwoldstraat. Bewoners van de volksbuurt Achter de Kaarke liepen door de Putgang om water te halen bij de Woldpomp.

putten; zie: waterputten.

Quedam Narracio (de Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Traiectensibus): een verslag in 1231 gedaan in het Latijn door een anonieme monnik over de pogingen van de Utrechtse bisschoppen in de 12^e en 13^e eeuw om het Oversticht in hun greep te houden. Het is de enige schriftelijke bron over deze streek in die periode! Een vertaling hiervan door pastoor J. Hogeman bleef ongepubliceerd; in 1977 werd het als bronnenuitgave gepubliceerd door de Universiteit van Amsterdam. Ook voor de middeleeuwse geschiedenis van Steenwijk en omgeving is dit een belangrijk document.

Quickelo; zie: Kwikkels.

raadhuis; zie: gemeentehuis (Steenwijkerwold) en stadhuis (Steenwijk).

Raat, Margaretha Maria (gehuwd met M. Dijkhuis; Schagen 4 januari 1895 – Zeist 24 juni 1985), was onderwijzeres in Zwolle en van 1923 tot 1953 directrice van de Landbouwhuishoudschool in Steenwijk. Ref.: OSC 29 juli 1985; SW p44.

Rabobank; zie hoofdstuk 17.8 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Rabo Theater De Meenthe; zie: De Meenthe.

radio. In 1924 werd het eerste radiotoestel in Steenwijk in gebruik genomen. Ref.: DTV p99-102. Zie ook: omroep.

Rafaël Gemeente Het Nieuwe Leven: kerkgenootschap dat samenkomt in Matthijs Kiersstraat 11 te Steenwijk.

Ram: 17^e-18^e-eeuwse Steenwijker familie van burgemeesters van wie Frederik Ram de meeste bekendheid kreeg door zijn rol tijdens de Steenwijker Onlusten in 1748-1750.

Rampjaar 1672; zie: Munsterse bezetting.

Ramstege: voormalig straatje met een rij eenkamerwoningen, de Gasthuiskamers, onder langs de westelijke stadswal. De naam wordt enige malen genoemd in de 19^e eeuw tot 1870 toen de wal hier geslecht werd en de huisjes werden afgebroken.

Rams Woerthe: villa gebouwd in opdracht van J.H. Tromp Meesters in art nouveau stijl op de voormalige Paasweide, aan de westzijde van de stad. De naam heeft betrekking op een stuk grond (woerthe) dat ooit aan ene Ram heeft toebehoord. De opdracht werd in 1898 uitgewerkt door het Amsterdamse architectenbureau A.L. van Gendt en Zonen; de indeling is van P.J.H. Cuypers, het ontwerp van A.D.N. van Gendt. De bouw werd uitgevoerd door de Steenwijker aannemers Jac. de Boer en Co. en W. Voerman en kwam in 1899 gereed. De buitenkant valt op door de verschillende maten vensters, geglazuurde baksteen en natuurstenen lateien. Vooral de ingangspartij bevat speciale kenmerken van de Art Nouveau. Het interieur wordt gesierd door wandschilderingen van Co Breman met voorstellingen van het landleven en de vier seizoenen. Het fraaie trappenhuis wordt extra opgeluisterd door een magistraal gebrandschilderd glas-in-loodraam vervaardigd door Adolf le Comte. In de voormalige raadszaal bevindt zich een driedelig glas-in-loodraam, in 1926 ontworpen en gemaakt door Willem Bogtman, geschonken door D.H. Wicherson. Het middenraam stelt het oude stadswapen van Steenwijk voor met Sint Clemens als schildhouder. Op de begane grond en in de kelders is het Instituut Collectie Krop ondergebracht, alwaar een groot aantal werken van de in Steenwijk geboren beeldhouwer Hildo Krop zijn te bewonderen. Bij de ingang van het

park, naast het prachtige uit plantenmotieven gesmede hek, staat de dienstwoning, in 1900 ontworpen door de Steenwijker architect Bato Rouwkema. Negen jaar na het overlijden van de eigenaar in 1908 en na enige jaren van leegstand, werd de villa gekocht door de gemeente Steenwijk, die het gebouw van 1919-1992 in gebruik had als gemeentehuis. Sinds 2000 dient het als representatief centrum van het gemeentebestuur van Steenwijkerland. De villa behoort tot de top honderd van de Nederlandse monumenten. Dit rijksmonument is tijdens kantooruren geopend en, op afspraak, gratis toegankelijk (met uitzondering van de Kropcollectie). Ref.: DTV p75-76; OS 2023 n4 p25-20 en 2024 n2 p9-10; OSC 21 september 1959; SO p12-13, 68-69 en 73; SV p335-341; SW p87-89. Zie ook: Park Rams Woerthe.

Ras, Hillebrand (neef van Hildo Krop; Steenwijk 10 juli 1877 – Steenwijk 6 november 1941), schilder. Had een schildersbedrijf en een kunstnijverheidswinkel in de Oosterstraat. Was initiatiefnemer, medeoprichter (1919) en aandeelhouder van de Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek (ESKAF), tevens algemeen - en financieel directeur van het bedrijf.

Ravenswaay, Jan van (Hilversum 29 november 1789 – Hilversum 2 maart 1869), tekenaar, schilder. Bekend tekenaar en aquarellist van landschappen en stalinterieurs met vee. Het Teylers Museum in Haarlem bezit van hem een tekening uit 1834: *Steenwijk aan de wal*. Ref.: HM 1991 n4 p47-49; NBK.

Rechter, de heren van de: café-restaurant aan de Markt 72, in 2001 geopend door misdaadverslaggever Peter R. de Vries. Ref.: HM 2002 n4 p95-96.

Rechteren Limpurg, Fredrik Lodewijk Christiaan graaf van (Sommerhausen DlnD. 29 feb. 1748 – Ohé en Laak 20 sep. 1814), heer van Almelo, Vriezenveen, Rechteren, den Schulenburg en de Eese, kamerheer van de keizer. Was van 1775 tot zijn dood eigenaar van de Eese en delen van de Eesveensche Hooilanden. Zijn naam, destijds door de plaatselijke bevolking uitgesproken als “heer van d’Iese” leeft voort in de Heer van Diezenvaart.

rechtspraak. Steenwijk genoot, getuige de omvangrijke verzameling plaatselijke verordeningen (Stadboek, Keurboek), een hoge mate van onafhankelijkheid in de eigen rechtspraak, met name wat het strafrecht betreft. Voor een beknopt overzicht van de rechtspraak in Steenwijk zie: HM 1999 n2 p58-62. Zie ook: Eese; Het Lok; stadsrecht; steenboete.

Redelijkheid, Cornelis (Rotterdam 13 aug. 1728 - na 1787), ingenieur (autodidact). Ontwikkelde zich tot water-, werktuigbouw- en vestingbouwkundige. Vestigde zich in Den Haag en verwierf bekendheid door zijn veelzijdigheid en vindingrijkheid. Schreef onder meer: *De voornaamste dijkbreuken in 't Drostamp van Vollenhove door den zwaaren storm en hoogen vloed van den 20sten en 21sten November des jaars 1776* (1776). Ref.: NBW8.

Redichem, A. van; zie: A. van der Flier.

Reek, Theodorus (Hoorn 1748 – Rijswijk 21 februari 1825), makelaar, ontvanger. Was makelaar en schepen in Hoorn en ontvanger der directe belastingen in Steenwijk in de Franse tijd.

Reest en Wieden; zie: waterschap.

Regionale Scholengemeenschap Steenwijk (RSG): in 1993 ontstaan door een fusie van de Rijksscholengemeenschap en De Wissel.

Reijnders; zie: de Graaf.

Reinders, Uko Daniël (Hoogezand 5 april 1890 – Hoogezand 12 mei 1983), landbouwkundige en bestuurder. Kocht, als directeur van de landontginningsmaatschappij Cunrau, in 1908 de uitgeveende gronden van het landgoed De Bult en liet ze in 1914 inpolderen en ontginnen als de Steenwijker Laagveenontginning. Ref.: PKN.

Reinen, Harmen Geerts (Steenwijk ca. 1550–1620). Hopman van het burgervendel en ontvanger van de Landschap Drenthe. Sinds 1592 één van de vier burgemeesters van Steenwijk. Legateerde een bedrag waaruit een naar hem genoemde stichting in de 17e en 18e eeuw jaarlijks op 16 maart

een brooduitdeling aan de armen bekostigde. Ref.: SN p13-14.

Reiners, Arnoldus (zoon van volgende; Steenwijk 6 mei 1785 – Steenwijk 17 april 1862) was een bekende apotheker met woning en winkel aan de Kerkstraat in Steenwijk. Na zijn dood werd de apotheek in 1869 voortgezet door zijn neef Petro Parson jr. Ref.: OS 2019 n3 p10-15.

Reiners, Arnoldus Lubbertus (Donkerbroek 1742 – Steenwijk 7 november 1811), apotheker, bestuurder. Was sinds 1795 lid van het stadsbestuur van Steenwijk. Eigenaar van vele percelen grond op de Steenwijker Kamp. Ref.: OS 2019 n3 p9-10.

Reiners, Grietje (achterkleindochter van apotheker Arnoldus L. Reiners; Kallenkote 10 juni 1878 – Steenwijk 20 oktober 1945). Kort na haar dood kreeg de gemeente Steenwijk, door aanvaarding van haar legaat, haar huis en erf aan de Markt 48 in eigendom. Hieraan was de voorwaarde verbonden dat het huis en de antieke inboedel in bruikleen moesten worden afgestaan aan een museum of oudheidkamer te vestigen in genoemd pand. In 1947 werd dit geëffectueerd en kon de in 1941 opgerichte stichting Oudheidkamer Steenwijk en Omstreken het pand betrekken. Ref.: R. de Wild en G.M. Laar. *Uit de porseleinkast van juffrouw Reiners* (2007). Zie ook: Stadsmuseum Steenwijk.

Reiners, Hendrik (broer van voorgaande; Kallenkote 11 juli 1868 – Steenwijk 18 april 1936), predikant. Studeerde van 1893-1900 aan de Theologische School in Kampen. Was sinds 1901 predikant van de Gereformeerde Kerk in Nieuw Beerta, maar moest wegens zijn lichamelijke gesteldheid zijn beroep opgeven. Schreef: *Het Sint Catharina Gasthuis te Steenwijk van omstreeks 1325-1778* (1932) en *Eenige bijdragen tot de geschiedenis van Giethoorn* (1933).

Reiners, Jan (tweede zoon van A.L. Reiners; Steenwijk 1788 – Den Haag 15 september 1831); overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Reinsberg, Henri Oscar Karel (roepnaam: Han; Amsterdam 19 november 1909 – Alkemade 30 juni 1983). Was van 10 juli tot 28 september 1944 waarnemend burgemeester van Steenwijkerwold voor de NSB. Hij behoorde tot de groep van oorlogsverslaggevers voor de SS-Standarte Kurt Eggers, met als inzetgebieden Leningrad en Nederland.

Reisma, Cornelis (roepnaam: Cor; Steenwijk 9 december 1902 – Leeuwarden 17 mei 1962), schilder, glazenier. Was tot 1932 werkzaam als opzichter bij Rijkswaterstaat. Schilderde portretten, landschappen en stadsgezichten in verschillende technieken en toepassingen. Woonde en werkte in Steenwijk, Stiens, Amsterdam, Antwerpen en sinds 1941 in Leeuwarden. Werkte als glazenier samen met W. Bogtman; maakte onder meer gebrandschilderde ramen voor het stadhuis van Bolsward en de Grote Kerk in Leeuwarden. Ref.: BN; P. de Groot, *Het Leeuwarden Boek* (2014, p. 261), NBK.

religie; zie: kerkelijke gezindte.

Rembrandtstraat (woonwijk Steenwijk-West): verbindingsstraat (1952) tussen de Vondelstraat en de Paul Krugerstraat.

Remijn, Marinus (Sluis 17 juli 1890 – Steenwijk 8 mei 1971), onderwijzer. Was sinds 1909 onderwijzer in Slochteren en van 1927 tot 1955 hoofd van de Vereniging voor Christelijk Volks Onderwijs, destijds aan de Westwijkstraat in Steenwijk. Daarnaast was hij geruime tijd voorzitter van de Oranjevereniging, bestuurslid van de Vereniging tot Bestrijding der Bedelarij door Werkverschaffing en tot zijn dood lid van de raad van toezicht van het bejaardenhuis Nijenstede. Ref.: HM2014 n1 p2-6; OSC 1971 10 mei.

Remmelinghe: naam van een voormalige boerderij bij Tuk. In 1484 is sprake van “Remmelinghe bij den Tuck”.

Rennenberg, George van Lalaing, graaf van (Hoogstraten? circa 1540 – Groningen 23 juli 1581), krijgs- en staatsman. Was Rooms Katholiek, maar trad in 1576 in Staatse dienst. Werd in 1577 stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe. Liep in 1580 over naar de Spaanse kant

door de stad Groningen aan de hertog van Parma uit te leveren ('verraad van Rennenberg'). Veroverde daarna Delfzijl, Coevorden en Oldenzaal. Het leger, dat op 18 oktober 1580 Steenwijk aanviel, bestond uit 7.200 man, waarvan 1.200 te paard. Hoewel de stad door slechts 600 soldaten verdedigd werd, liep de belegering op 23 februari 1581 ten einde, vooral door het heldhaftig optreden van Johan van den Kornput. Ref.: SV p99-106.

Repko, Frederik (roepnaam: Fred; Haarlem 19 oktober 1881 – Witte Paarden 28 juni 1960; begr. Steenwijk AB). Kwam in 1919 vanuit Amsterdam naar Steenwijk, waar hij een darmenslagerij had. Was daarnaast enige jaren gemeenteraadslid en actief in het verenigingsleven. Ref.: SW p302.

Resort De Eese: hotel, conferentieoord en woonpark aan de Duivenslaagte 2 in De Bult, 3,5 km ten noorden van Steenwijk.

restaurant; zie: monumenten; stadsvernieuwing; stadswal; Stichting Stadsherstel Steenwijk. Ref.: SW p522-524.

Reune: geregulariseerde beek, ongeveer 3 km noordwestelijk van Steenwijk. Ontspringt ten zuidoosten van Witte Paarden en loopt in zuidwestelijke richting langs de Kwikkels, door Thij en zo verder het lage land in, afwaterend op het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl. Vroeger was er in Thij een brug over de Reune, later is deze vervangen door een duiker. Tot 1926 vond de afwatering plaats, via de Hoogmansvaart, op het Steenwijkerdiep.

Reus-Kamma, Barbara de (Seroeï, Nieuw Guinea 15 mei 1933 – Steenwijkerwold 7 december 2014), beeldend kunstenares. Woonde sinds 1972 in Tuk. Was 20 jaar lerares expressie. Maakte collages van gebruikte materialen zoals zeemleer, leisteen of geoxideerd ijzer. Haar kunstwerken van 1981-1985 beelden het leven uit zoals dat onder oorlogsomstandigheden werd (en wordt) geleden en behoren tot de zogeheten 'verwerkingskunst'. Later werk betrof 's mensen lief en leed en de natuur. Ref.: OSC 30 april 1993, SW p143.

Reyd, Everhardus van (Deventer 1550 – Leeuwarden 25 februari 1602) was de persoonlijk secretaris van Willem Lodewijk en goed geïnformeerd inzake de belegeringsoorlog van Steenwijk in 1592. Hij schreef hierover: *Historie der Nederlantscher Oorlogen begin ende voortganck tot den jaere 1601* (1650).

Rhodos: sinds 2002 mediterrane restaurant van Serkan Akin aan de Scholestraat 14, gevestigd in de voormalige Latijnse School (1628-1742). Ref.: SW p522.

ribben: smalle stroken veenland die men bij het vervenen overliet. Ze werden gebruikt als zetwal of legakker om daarop de gewonnen turf te laten drogen. Om onverhoeds afslaan van de ribben te voorkomen, mochten deze niet smaller zijn dan 3 m. Waar de ribben zijn blijven bestaan is dit vaak aan de huidige naamgeving te herkennen, bijvoorbeeld in de naam Weerribben.

Ridderschap van Drenthe; zie: Vos van Steenwijk.

Riel, Joris van (Meppel 1744 – Steenwijk 30 april 1816) was van 1775 tot 1811 winkelier in de Gasthuisstraat en van 1811-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk.

Riele, Gerhardus te (Deventer 26 oktober 1833 – Deventer 1 oktober 1911), aannemer, architect. Bouwde en ontwierp kerkelijke gebouwen, waaronder De Voorzienigheid in Steenwijkerwold (1894).

Riele, Wolterus Antonius Maria te (zoon van vorige; roepnaam: Wolter; Deventer 8 september 1867 – Utrecht 13 februari 1937), architect. Leerling van W.V.A. Tepe en medewerker van P.J.H. Cuijpers, later zelfstandig architect te Deventer, waar hij de restauratie van de Sint Lebuïnuskerk leidde. Ontwierp de in 1913 in gebruik genomen Rooms Katholieke kerk in Steenwijkerwold en de nieuwe spits van de Sint Clemenstoren die in 1914 gereed kwam.

Riemkehuis: sinds 2006 hospice voor terminale thuishulp aan de J.H. Tromp Meestersstraat in Steenwijk. De naam is een eerbetoon aan de initiatiefneemster Riemke Johanne Fluitman; zie daar.

rietteelt: van oudsher een belangrijke bron van neveninkomsten voor de bewoners van het

waterrijke gebied ten zuidwesten van Steenwijk. Riet wordt gebruikt als dakbedekking van boerderijen en rustieke woningen en voor de fabricage van rietmatten. Een groot promotor van de rietteelt en de toepassing van rietproducten was de bouwkundige E.J. Wind.

Rijkeboer, Hidde Jan (Steenwijk 28 oktober 1909 – Vught 4 september 1944), onderwijzer. Werkte sinds 1939 als rijksambtenaar bij het Ministerie van Oorlog en Marine. Werkte samen met het verzet in Meppel en Steenwijk. Werd in Kamp Vught de dag vóór Dolle Dinsdag door SS'ers geëxecuteerd. Ref.: HM 2010 n2 p63-72; HM 2011 n2 p72.

Rijkmans: bekende Steenwijker familie van ondernemers, nazaten van Roelof Rijkens (Zuidveen 17^e eeuw). Ref.: OS 2024 n3 p4-11.

Rijkmans, Gerrit (Steenwijk 5 april 1802 – Steenwijk 5 februari 1870): grondlegger van de tabaks- en sigarenfabriek De Tabaksplant; zie daar.

Rijkmans, Jan Daniël (Steenwijk 3 februari 1920 – Scheveningen 14 april 1944), autohandelaar, verzetsstrijder. Zeer actief in het verzet tijdens de 2^e WO in Drenthe, gearresteerd en gefusilleerd wegens het buitmaken van distributiebonnen en stamkaarten. Ref.: Utrechts Nieuwsblad 17 april 1944.

Rijkmans, Klaas (zoon van volgende; Steenwijk 8 augustus 1880 – Steenwijk 16 januari 1962), grondlegger van Rijkmans Opel. Begon in 1919 aan de Tukseweg een Ford garage en reparatiebedrijf en sinds 1926 een dealerschap van General Motors. Het bedrijf is in 2017 opgegaan in Autopalace. Ref.: H. Alberts. *Rijkmans roots; van Diep tot Dolder* (2009); OSC 17 januari 1962.

Rijkmans, Rijkman (bijgenaamd *De Vonkenvanger*; Steenwijk 9 april 1858 – Steenwijk 8 februari 1944) had in het begin van de vorige eeuw een smederij in de Doelenstraat. Het bedrijf werd voortgezet door zijn zoon Barend (1878-1938). Ref.: HM 2008 n2 p45.

Rijkmans, Thijs (Steenwijk 24 maart 1853 – Steenwijk 29 mei 1942), was aanvankelijk schorshandelaar, van 1907-1917 eigenaar van de stoomtabaks- en sigarenfabriek Mexico aan de Kalverstraat 57-58. Ref.: SW p228-229.

Rijkmans BV; zie hoofdstuk 17.9 van het boek *Steenwijk Vestingstad* p383-387.

Rijksbergplaats voor kunstschaten; zie: kunstbunker.

Rijks HBS: werd op 17 september 1909 in gebruik genomen. Kwam tot stand, vooral door een bijdrage van fl. 100.000 door J.H. Tromp Meesters. De school werd gebouwd naar een ontwerp van Jacobus van Lokhorst (1844-1906), rijksbouwmeester. In 1947 kwam er een lyceumafdeling. In 1961 werd de naam veranderd in: Jan Hendrik Tromp Meesterslyceum, in 1968 in: Rijkscholengemeenschap voor MAVO, HAVO en VWO Jan Hendrik Tromp Meesters. In 1983 verhuisde de school naar de Lijsterbesstraat en werd het oude gebouw aan de J.H. Tromp Meestersstraat 3 ingericht als appartementencomplex met de naam Noordwalhof. Ref.: HM 1989 n4 p116-128.

rijksmonumenten: van rijkswege beschermde monumenten. Van de zestig rijksmonumenten die Steenwijk telt, noemen we: de vestingwerken, Rams Woerthe (met park), de Grote Kerk, de Sint Clemenstoren en de Kleine Kerk. Voorts: de Paardenstallen van Spijkervet, het voormalig stadhuis aan de Markt 72, het pakhuis aan de Neerwoldstraat 3, de voormalige werkplaats aan het Steenwijkerdiep 71 en de voormalige Boterwaag. Verder: de Doopsgezinde Kerk, de Rooms Katholieke Kerk en de voormalige Vrijzinnig Hervormde Kerk aan de Kornputsingel, het Swindermanpoortje en het poortje in de Gasthuisstraat. Tenslotte 44 woonhuizen waarvan 16 aan de westzijde van de Kornputsingel en 13 aan de Markt.

Buiten Steenwijk vinden we 16 rijksmonumenten: landhuis, park en tuinmuur in De Bult, het Huis Eese, vier grafheuvels en een boerderij onder Eesveen, een boerderij in Kallenkote, de watertoren in Tuk, kerk en baarhuisje in Steenwijkerwold, de Kunstbunker bij Paasloo, een grafheuvel en het kerkorgel van Willemsoord. Zie ook: archeologische monumenten; gemeentelijke monumenten.

Rijksnormaalschool; zie: normaalschool.

Rijksscholengemeenschap (RSG): een in 1968 gevormde instelling voor mavo, havo en vwo in Steenwijk, sinds 1983 gevestigd aan de Lijsterbesstraat. Fuseerde in 1993 met De Wissel tot de Regionale Scholengemeenschap Steenwijk.

Rijksweg 32: verbindingsweg tussen de provinciehoofdsteden Zwolle en Leeuwarden. Sinds het gereedkomen van deze rijksstraatweg in 1829 voerde de route dwars door het centrum van Steenwijk. In 1959 kreeg Steenwijk een rondweg (van Havelterberg tot Witte Paarden) waardoor het centrum ontlast werd van het drukke doorgaande verkeer. In 1988 werd de nieuwe autosnelweg A32 in gebruik genomen. Ref.: Archief HVS:KH; E.G. Born. *Rijksweg A32 Steenwijk-Wolvega* (1988); SV p238-241.

Rijkswerkkampen: in de jaren dertig van de vorige eeuw gebouwd voor huisvesting van de arbeiders van de N.V. Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove (zie daar), ter weerszijden van het Steenwijkerdiep. Van de zes kampen (Beenderribben, Eind van 't Diep, Steenwijkerdiep, Kikkerij, Lakeweg en Pikbroek) gingen de laatste twee op in het vakantiecentrum De Twin. Ref.: CS p164-167; SW p300 .

Rijssen, Thiman (16^e eeuw), kocht in 1577 als Sint Maartensman de erve Bentinge in de Oostwijk.

rikking: afrastering van een erf, akker of veld.

Ringenieer, Dries (Steenwijk 16 mei 1933), fotograaf en schilder van stillevens en landschappen. Woont en werkt in Enschede; was docent aan de kunstacademie aldaar. Ref.: BN.

ringgemeente; zie: Steenwijkerwold.

riolering. Sinds 1955 beschikt de stad Steenwijk over een rioleringsstelsel. In 1962 kwam de rioolwaterzuiveringsinstallatie aan de Verlaatseweg gereed (aangepast in 1976 en 1997). Sinds 1966 zijn ook Tuk, Kerkbuurt, Steenwijkerwold, Willemsoord en Witte Paarden van riolering voorzien.

rivieren; zie: Steenwijker Aa.

Robaard, Hilco (Meppel 26 september 1935 – Steenwijk 21 maart 2016), veehouder, bestuurder. Was van 1958-1997 veehouder aan de Bergweg in Tuk. Daarnaast was hij sinds 1970 bestuurslid en van 1976-1981 voorzitter van de NOVAC (etc.), van 1970-1991 commissaris van de Bondsspaarbank (etc.), sinds 1971 bestuurslid en van 1977-2006 voorzitter van de Vereniging Het Heideveld, sinds 1973 raadslid van de gemeente Steenwijk en van 1974-1986 wethouder voor de VVD, sinds 1975 hoofdingeland en van 1986-1999 waarnemend dijkgraaf van het waterschap Vollenhove etc., van 1993-2008 voorzitter van de VUSO en van 1995-2004 voorzitter van de Stichting Stadsherstel Steenwijk. Sinds 2013 was hij voorzitter van het Stadsmuseum Steenwijk. Ref.: OSC 17 december 1993 en 23 maart 2016.

Roberink, Bernardus (Losser 24 februari 1819 – Steenwijkerwold 28 augustus 1890), pastoor. Was van 1855-1890 pastoor van de rooms-katholieke parochie Steenwijkerwold. Heeft voor vele armlastige gezinnen uit Noordwest-Overijssel en Stellingwerf bemiddeld om te verhuizen naar Twente, waar zij werk vonden in de textielindustrie en zich vestigden in Overdinkel. Hij schreef het boek *Armoede en geldzaken* (1875).

Rochincvene: een veen in 1270 vermeld, waarschijnlijk ten noordoosten van de stad. Ref.: CK p4.

Rodermond, Egbert (Eesveen, gem. Steenwijkerwold 25 september 1862 – Nijensleek, gem. Vledder 18 oktober 1928) veehouder. Was in 1911 medeoprichter en van 1916-1920 secretaris van de coöperatieve stoomzuivelfabriek Ons Belang in Tuk.

roede: oude lengtemaat gelijk aan 4.7 m (Steenwijker Maat; zie daar). Ook als vlaktemaat, gelijk aan 22.13 m².

Roeles, Berend (Steenwijk 5 augustus 1802 – Steenwijk 13 januari 1891), beurtschipper. Onderhield van 1845-1861 een beurtveer op Sneek, voortgezet door zijn nazaten die met vier schepen (Stad Steenwijk I-IV) ook op Groningen voeren. De Fa. Roeles begon in de jaren dertig

een transportbedrijf met vrachtauto's. In 1936 werd de laatste boot verkocht. In 1945 werd het 100-jarig bestaan van het Scheepsveer herdacht. Ref.: HM 1985 n3 p76-80; OS 2016 n4 p11-29.

Roeles, Sirp (Zuidveen 1772 – Zuidveen 14 mei 1850), aanvankelijk vervener, later schipper die werd opgevolgd door voorgaande.

Roelofs, Rijkman (Zuidveen 1744 – Steenwijk 16 december 1816), leerlooier, bestuurder. Was sinds 1774 diaken van de doopsgezinde gemeente en van 1795-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk.

Roelofs, Roelof Jurjen (Finsterwolde 30 januari 1868 – Prigen N.O.I. 27 september 1936), chirurg, gynaecoloog, röntgenoloog. Was, na in 1899 in Leiden te zijn afgestudeerd, van 1900 tot 1902 werkzaam als gemeentearts in Steenwijk, wonende aan de Kornputsingel (huidig huisnummer 20). Begon daarna een eigen röntgeninstituut in Arnhem en werkte sinds 1915 in N.O.I. als chirurg en gynaecoloog. Overleed aan de gevolgen van de röntgenstraling waaraan hij was blootgesteld. Ref.: OS 2016 n1 p27-38.

Roest, Gerben de (Oosterend 2 januari 1915 – Zwolle 13 februari 1995) was van 1946-1970 predikant van de Hervormde Gemeente Steenwijk.

Roffel, Evert (Groningen 7 oktober 1925 – Meppel 11 februari 2009), atleet, sportinstructeur. Werd in 1946 vijfde op de door Emil Zatopek gewonnen 5.000 meter, derde in een selectiewedstrijd voor de Olympische Spelen van 1948 in Londen en Nederlands militair crosskampioen 1951 in Arnhem. Was sinds 1948 adjudant-sportinstructeur aan de Johan van den Kornputkazerne, sinds 1960 woonachtig in Steenwijk. In NCRV's *Spel zonder Grenzen* in 1973 was hij de captain van de Steenwijker Zeskampploeg. Hij was medeoprichter, trainer en sinds 2002 erelid van Start '78. Ref.: SW p417, 489.

Rogierius, Jacobus (Haarlem ca. 1615 – ?), predikant. Was enige jaren vlootvoogd en van 1645-1649 hervormd predikant te Steenwijk. Ref.: HM 1992 n2 p35-40.

Roijen, Steven van (Steenwijk 1685 – Amsterdam 1760), handelaar. Vestigde zich in 1707 als zijdehandelaar in Amsterdam en kocht in 1726 het landgoed Westerbeeksloot. Tekende in 1733 bij het stadsbestuur van Steenwijk bezwaar aan tegen verhoging van tolgelden bij de verlaten in de Steenwijker Aa.

Roijsloot, Van: een voormalige ruim 2 km lange sloot tussen de Kalenbergergracht en de Woldlakeweg. Deze sloot is door ontginning opgegaan in de Polder Wetering-Oost. De naam komt van Stephanus Jacobus van Roijen (1764-1834), burgemeester van Vledder, die hier hooi- en turflanden bezat.

Roldanus, Johannes (Steenwijk 12 oktober 1750 – Leiden 1 november 1822). Predikant in Leiden (1769-1774), Streefkerk (1774-1776), Charlois (1776-1777), Nijmegen (1777-1782) en Leiden (1782-1821). Ref: BWN 10.

Romeinse bezetting. In 12 v.C. veroverden de legioenen van de Romeinse keizer Augustus het noorden van ons land. Gedurende veertig jaar trokken de troepen van Drusus, Tiberius en Germanicus langs of door het noorden, pogende de grens naar de Elbe te verleggen. Bij de tweede expeditie van Germanicus in 15 n.C. trok de ruitrij, onder commando van Pedo, over land naar het noorden. Het is niet uitgesloten dat deze troepenverplaatsingen ook in de omgeving van Steenwijk hebben plaatsgevonden, zeker gezien het aantal Romeinse munten en andere voorwerpen dat hier werd gevonden. In 28 n.C. kwam een einde aan de bezetting door de slag bij Baduhenna. Ref.: W.P. Zwiup. *Waren er Romeinen in Havelte?* (1999).

Romeinse muntvondst bij Onna. In maart 1884 vond Jan Boonstra, tijdens het ontginnen van een stuk heidegrond bij Onna, een muntschat van 237 zilveren denarii. Ref.: CS p20-23; HM 2000 n2 p30-36; SV p51-52.

Rond de Toren: sinds 1979 tweemaandelijks voorlichtingsblad van het gemeentebestuur, sinds

2012 uitgegeven door Greveling Adviesgroep te Steenwijk.

Rondeel; zie: Jan Snoeks Bolwerk.

Ronde Blesse (in 1682 ook Westerblesse genoemd): voormalig landgoed met landhuis, later ook buurtschap, ruim 1 km ten noordoosten van Willemsoord, aan de Friese grens. De naam wordt in 1634 op de kaart van Pijnacker als Rondebles vermeld. Daarbij een rond meertje ten noorden ervan, gevoed door het riviertje de Blesse, ook in 1664 op een kaart van Schotanus aangegeven. Van midden 18^e eeuw tot 1850 was het eigendom van de familie Dozy. Daarna werd het landgoed eigendom van C. Leembruggen uit Leiden die er een nieuw landhuis liet bouwen. Huize Ronde Blesse werd sinds 1864 bewoond door burgemeester A.F. Stroink en van 1890-1901 was hier de G.A. van Swieten Landbouwschool gevestigd; het werd in 1906 verkocht. De huidige villa dateert van 1911 en is een gemeentelijk monument. Van het landgoed (bijna 11 ha) werd in 1967 ongeveer 8 ha door Staatsbosbeheer aangekocht en wordt als staatsnatuureservaat beheerd. Ref.: SN p82.

rondweg; zie: rijksweg A32.

Roo, Thomas Marinus de (Dordrecht 27 juli 1834 – Leeuwarden 22 september 1894) was van 1864-1866 organist van de Grote Kerk in Steenwijk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Rooie Dorp, Het: een vijftigtal arbeidershuizen en een winkelwoning in de woonwijk Steenwijk-West, gebouwd in 1918-1919 door de Woningstichting Steenwijk. De naam duidt op de felrode dakpannen van de huizen in de Iris- en Tulpstraat. Na de 2^e WO is de naam opgegaan in de Bloemenbuurt. Ref.: *Reünie Rooie Dorp zaterdag 23 september 2000* (2000); OS 2017 n1 p23-26.

Rooms Katholieke Begraafplaats (1): aan de Meppelerweg te Steenwijk, aangelegd in 1900. (2): aan Gelderingen te Steenwijkerwold, een in 1842 aangelegd kerkhof.

Rooms Katholieke Parochie Sint Andreas: van 1381-1591 kerkgenootschap in Steenwijkerwold, in 1855 heropgericht. Na eerst in tijdelijke onderkomens gekerkt te hebben, werd in 1830 een kerk gebouwd op het voormalige Slothof te Gelderingen. Deze moest al in 1912 worden vervangen door een nieuwe kerk op dezelfde plaats: de R.K. Sint Andreaskerk; zie daar. Bekende pastoors waren: J. Hogeman, C.G. Muite-man, B. Roberink, C.J. van Schaik en J.N.C.M. Schermer; zie daar. Ref.: J.S.F. Bastiaans e.a. *Een volk Gods onderweg: 600 jaar Sint Andreasparochie Steenwijkerwold* (2003); SW p71-72. Zie ook: kerkelijke gezindte.

Rooms Katholieke Parochie Sint Clemens: kerkgenootschap in Steenwijk, op 17 november 1855 heropgericht, met kerk aan de Molenstraat 23 te Steenwijk. Ref.: M.H. de Vries. *De herrezen parochie van Sint Clemens te Steenwijk, 17 november 1855 – 17 november 1955* (1955); OS 2018 n1 p4-13; SW p70-71. Zie ook: kerkelijke gezindte.

Rooms Katholieke school. In 1875 kwam er een Rooms Katholieke school in Gelderingen die later is overgegaan naar De Voorzienigheid (zie daar) en in 1963 werd omgedoopt tot de huidige Don Boscoschool. In 1922 werd de Rooms Katholieke school in de Molenstraat in Steenwijk in gebruik genomen.

Rooms Katholieke Sint Andreaskerk: neogotisch gebouw ter vervanging van het vervallen gotisch kerkje, ook Sint Andreaskerk geheten, aan de Gelderingen 79 te Steenwijkerwold. De kerk en toren werden ontworpen door W.A.M. te Riele, in gebruik genomen op 29 april 1913, in 1938 opgeknapt en in 1974 gerestaureerd.

Rooms Katholieke Sint Clemenskerk: neogotisch gebouw, ook Sint Clemenskerk geheten, aan de Molenstraat 23 te Steenwijk. Werd gebouwd, ter vervanging van een uit 1802 daterende schuurkerk, naar een ontwerp van W.V.A. Tepe uit Utrecht en voltooid in 1882. De kerk werd ingewijd op 26 april 1883. Het interieur is gesierd met een gebrandschilderd raam van A.F.H. Nicolas (1882) en drie ramen ontworpen door H.W.M. Liesker (1958), waarvan het middelste de legende van Sint Clemens uitbeeldt. De kruiswegschilderijen werden in 1856 gemaakt door Otto de

Boer uit Leeuwarden. De toren is 36 m hoog en herbergt twee luidklokken. Kerk en toren vormen een rijksmonument. Ref.: M.B. van de Wal-Vergroesen. *Geschiedenis van een Godshuis* (2007); OSC 1 mei 1959; SV p330-333.

ROOZ; zie: Omroep voor Zieken en Ouderen.

Rosmalen, Pieter van (Veenhuizen gem. Norg 6 april 1847 – Steenwijkerwold 17 oktober 1922), veldwachter, caféhouder. Was sinds 1880 gemeentelijk veldwachter in Onna, later een bekend caféhouder aldaar. Het café werd in 1954 gesloten.

rosmolen: een door paardenkracht aangedreven molen, tot de 20e eeuw vooral in gebruik op de grotere veeboerderijen, voor het karnen van de melk. Volgens stukken uit 1592 en begin 17e eeuw stond er aan de noordwestzijde van de stad een rosmolen. Hiermee werd water uit de Aa opgevoerd naar de stadsgracht om de waterstand daarin drie voet te kunnen verhogen.

Rossum, Gijsbertus van (roepnaam: Bert; Hilversum 5 oktober 1934 – Steenwijk 27 oktober 2017), elektrotechnicus. Was tot 1989 werkzaam als leraar elektrotechniek aan de bedrijfsschool van de Nederlandse Spoorwegen in Tilburg. Sinds 1993 teamleider bij de wederopbouw van het unieke ASTA theater-concertorgel in De Meenthe te Steenwijk. Voor het behoud van dit stuk muzikaal cultureel erfgoed ontving hij een koninklijke onderscheiding.

Rossum, Johannes Adrianus van (roepnaam: Jan; Dedemsvaart 25 december 1946), beeldend kunstenaar. Was tot 1979 werkzaam als onderwijzer. Maakt sinds 1989 figuratieve schilderijen en steendrukken; exposeert in alle delen van het land. Doet daarnaast onderzoek naar het verleden van Steenwijker joden en schreef daarover: *51 Portretten; de vermoorde joden van Steenwijk uit de schaduw* (2005). Ref.: SW p144.

Rotten, De: kadastrale aanduiding (1832) van land ten oosten van de buurtschap Nederland.

Rotterdam, Arnoldus (Amsterdam 1718 – Steenwijk 1781), predikant. Was van 1741-1748 hervormd predikant te Zuilen en daarna, tot aan zijn dood, te Steenwijk. Schreef een verklaring van de Nederlandse geloofsbelijdenis (1754) en stelde een compendium samen van acta der Overijsselse synoden. Ref.: A. Haga. *Het compendium van acta der Overijsselse synoden van ds. Arnoldus Rotterdam teruggevonden* (1964); NBW 5; OS 2021 n2 p44-45 en n4 p27.

Rouwema, Bato (Wildervank 27 april 1858 – Steenwijk 23 februari 1942), architect. Kwam in 1881 als opzichter bij de gemeente Steenwijk. Vestigde zich later als zelfstandig architect, ook samenwerkende met de Kamper architect G.B. Broekema. Hij ontwierp onder meer de winkel-woonpanden Kerkstraat 3 en Oosterstraat 95, het hoge pakhuis in de Neerwoldstraat, de voorgevel van de Varkenswaag in de Scholestraat 14, de villa Hoogwolde aan de Meppelerweg 61, de villa's Botha, Stein en De Wet en Zonnehoek in de J.H. Tromp Meestersstraat, voormalige tuinmanswoningen aan de Gasthuislaan 6, een woning aan de Tukseweg 33 en de machinefabriek De Dolder in Steenwijk. Was van 1906 tot 1912 directeur van de gemeentelijke gasfabriek en het waterleidingbedrijf. Ref.: SW p127.

Roxy-theater: voormalige bioscoop in zaal Varrenhorst buiten de Oosterpoort.

Royal Haskoning Noord-Nederland: Steenwijker vestiging van het sinds 2001 internationaal bekende ingenieursbureau te Nijmegen, voortgekomen uit het Ingenieursbureau v/h J. van Hasselt en De Koning dat sinds 1928 een kantoor in Steenwijk heeft. Ref.: W. Aardema en J.D. van der Tuin. *Royal Haskoning Noord-Nederland 75 jaar* (2003).

Rozenstraat (woonwijk Steenwijk-West): straat (1920) in de Bloemenbuurt, verbinding tussen de Bloemstraat en de Gasthuislaan.

RSG; zie: Rijksscholengemeenschap.

Ruijters, Wilhelmus Johannes Antonius (Arnhem 1 januari 1912 – Emmeloord 9 april 1977) was van 1956 tot 1970 pastoor van de Rooms Katholieke Sint Clemensparochie in Steenwijk. Ref.: OS 2018 n1 p11.

ruilverkaveling: herverdeling en herinrichting van versnipperde landbouwgronden in het belang van een moderne bedrijfsvoering. In de vorige eeuw kwamen de volgende ruilverkavelingen tot stand: Steenwijker Kamp (1951), Muggenbeet (1964), Steenwijk-Oost (1977) en Paasloo-Kerkbuurt (1983).

ruimtelijke ordening; zie: bebouwing, parkeerruimte, ruilverkaveling, stadsvernieuwing, structuurplan.

Ruinen (vroeger: Runen, van ‘runa’: stromend water): zeer oud brinkdorp en oudste kerkelijk centrum van Drenthe, sinds 1998 in de gemeente De Wolden; circa 4.000 inwoners. Ruinen was een oude heerlijkheid binnen het Dieverder dingspel, aan de heirweg tussen Steenwijk en Coevorden, 17 km oostzuidoostelijk van Steenwijk. In 1141 bepaalde bisschop Hartbert dat de opbrengsten van de kerk van Steenwijk voortaan zouden toekomen aan het hier (vóór 1036) gestichte Sint Mariaklooster. Dit klooster had een stuwende invloed op de stichting van kerken en verveningen. Het was een benedictijner dubbelklooster, bestuurd door de ministeriaal (dienstman) van de bisschop, de heer van Ruinen. Deze woonde op het huis Oldenhove, 1,5 km ten zuidwesten van Ruinen. Het klooster werd in 1325 verplaatst naar Dikninge, 12 km ten zuidwesten. Gewelven van de voormalige abdij in Ruinen bevinden zich nog onder de huidige pastorie. Ref.: J. Hogeman. *De kerk te Runen; de eerste kerk in het zuidwesten van Drenthe* (1887); J. Naarding. *Uit Ruinen's verleden* (1962). Zie ook: Ansen, Dikninge, Oldenhove.

Ruinen, Albartus van (roepnaam: Albert; jongste zoon van volgende; ged. Steenwijk 6 april 1749 – Steenwijk 9 juni 1822). Was van 1795-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk en afgevaardigde naar het provinciale college. Hij was mogelijk de schrijver van *Een kroniek over de Stad Steenwijk* (1817).

Ruinen, Arend van (Steenwijk 1708 – begr. Steenwijk 1 maart 1791), welgesteld koopman en invloedrijk Steenwijker.

Ruiter, Jan de (Ambt Vollenhove 20 mei 1803 – Blokzijl 25 november 1874) en zijn gelijknamige zoon (Blokzijl 3 januari 1843 – Meppel 15 juli 1923) onderhielden een beurtvaart tussen Steenwijk en Kuinre.

Ruiter, Jan Hendrik (zoon van volgende; Wolvega 2 juni 1936 – Steenwijk 6 november 2018), architect BNA. Vanaf 1965 zelfstandig, eerst in Genemuiden en van 1972-2008 te Steenwijk. Ontwierp vanuit zijn kantoor aan de Meppelerweg 65 meer dan 600 gebouwen, vooral huisvesting voor ouderen en ontmoetingscentra in het gehele land. In Steenwijk: verzorgingshuis Nijenstede (1996), De Schutse, de Rabobank met haar bijkantoren en de waterschapshuizen in Emmeloord en Lelystad. In Oldebroek de Gereformeerde Kerk (1968) en in Hasselt het stadhuis.

Ruiter, Paul (Oldelamer 6 juli 1908 – Steenwijk 6 september 1978), organist, muziekleraar, dirigent. Woonde vanaf 1958 te Steenwijk. Had eigen muziekschool *Viva la Musica* met honderden leerlingen. Was organist van de Gereformeerde Kerk, dirigent van vele koren en korpsen in de regio. Leidde sinds 1946 het jeugdkoor Jong Zanglust (sinds 1978: Jeugdkoor Paul Ruiter). Ref.: Archief HVS: BM; HM 2002 n1 p22-31; SV p304-305.

Ruiter, Renze de (Steenwijkerwold 10 november 1908 – Witte Paarden 2 oktober 1944; begr. Steenwijkerwold AB), landarbeider. Werd, wegens het verschaffen van onderdak aan onderduikers, bij zijn woning door de bezetter gefusilleerd. Ref.: HM 1994 n4 p125-131; OS 2022 n2 p15-19.

Ruiterweg: oorspronkelijk de naam van de oude heirweg door het kerspel Havelte; sinds het midden van de vorige eeuw de naam van het eerste en laatste deel van de nieuwe weg tussen Havelterberg en Uffelte. De naam herinnert aan krijgslieden die hier te paard langstrokken.

Rungat: een circa 1 km lange sloot tussen de Stouwe en de Gasthuisdijk, 3 km ten zuiden van Zuidveen, vermoedelijk ontstaan uit een trekgat. Genoemd naar de Gieterse familie Run, 2^e helft 17^e eeuw.

Rusch, Harmannus (Willemsoord 22 juli 1908 – Steenwijk 12 december 1992), onderwijzer, cartograaf. Was onderwijzer in Steenwijk, Lemmer en Balk, sinds 1938 schoolhoofd in Sint Nicolaasga en van 1953-1973 aan de 2^e CVO-school in Steenwijk. Introduceerde in 1941, met W. Bakker, een nieuwe aardrijkskundemethode met schoolwandkaarten. Ref.: SW p29-30.

Rusthuis, Nederlands Hervormd: naam (1930-1965) van het in 1870 gebouwde verzorgingstehuis aan de Kornputsingel. Daarvóór heette het Stichting voor Liefdadigheid, opgericht in 1828. Behalve ouderen, vonden hier ook wezen en armen een onderdak. Zie ook: armenzorg. Ref.: Archief HVS: BRU; OSC 1971 29 januari; SW p408.

Rutgers, Wilhelmus Lambertus (roepnaam: Willy; Heino 25 september 1946 – Giethoorn 22 oktober 2022), bekend Steenwijker horecaman. Was van 1979-2019, met echtgenote Janny Kleene, eigenaar-exploitant van café-restaurant 't Geveltien aan de Markt. In mei 1988 was hij initiatiefnemer en organisator van een spectaculair evenement: de grootste koffietafel van Europa! Maar liefst 6.626 deelnemers namen plaats aan een tafelrij van 2.047 m. Met J.K. Janssen schreef en publiceerde hij het boekje *Recepten van onder de toren* (1987, 2004). Ref.: OSC 28 okt. 2022; SW p490.

Ruxveen: voormalige veenlanden westelijk van de Hesselingendijk, ongeveer 5.5 km westzuidwestelijk van Steenwijk. De naam komt al voor in 1422, wanneer Ryken were te Roderixvene wordt overgedragen aan Rolof Ovinghe, kanunnik te Steenwijk. In dezelfde bron (CK) wordt de naam nog tienmaal vermeld in allerlei variaties, waaronder Ruederixvene, Rorixvene en Ruxvene. Waarschijnlijk duidt de naam op de in 1341 overleden grootgrondbezitter Roderik van Voorst. Het Ruxveen werd aan de noordzijde begrensd door de Haarsloot, aan de westzijde door de Borgersloot en aan de zuidzijde door de Oeverlaak. De Hooidijk, die het Ruxveen doorkruiste, werd in 1460 Ruxvenigerweg genoemd. In de Steenwijker Aa lag bij het Ruxveen een verlaat dat in 1569 werd afgebroken toen de Aa ter plaatse moest worden verruimd. In het midden van de 17^e eeuw stonden er enkele huizen en een molen. Ref.: HM 1985 n4 p113-117. Zie ook: Roderik van Voorst.

Ruxveensebrug: vaste brug (1991) over het Steenwijkerdiep in de Ruxveenseweg, 1.5 km ten westen van Steenwijk. De doorvaarthoogte bedraagt 6.50 m.

Ruxveenseweg: in 1991 gereedgekomen wegverbinding (N334) tussen de Blokzijlseweg (N333) en afslag 7 (Steenwijk Noord) van de A32. Deze weg, die Steenwijk en Tuk ontlast van doorgaand verkeer, vormt de Westtangent van de verkeersroute om Steenwijk.

Ruxvenigerweg (ook: Hooiweg): oorspronkelijk een dijkweg op de rechter hoogwateroever van de Steenwijker Aa, lopende van de Tukseweg tot aan de Woldlakeweg. Zie ook: Ruxveen.

Ruyterstraat, Admiraal de (woonwijk Steenwijk-West): verbindingsstraat (1952) tussen de Verlaatsweg en de Paul Krugerstraat.

sacristie; zie: consistoriekamer.

samenleving; zie: bevolking, dagelijks leven, gezondheidszorg, kerkgenootschappen, ouderenzorg, woonomstandigheden.

Samen Sterk: winkeliersvereniging te Steenwijkerwold, opgericht in 1955, uitgever van de *Kraante van 't Wold*; zie daar. Zie ook: J. Tuut.

Samuel: naam van de Evangelische Gemeente te Witte Paarden.

Sanddijk of Zanddijk; zie: Heerendijk.

Sangerland: (1) veldnaam (1571) van land op de Steenwijkerkamp. Mogelijk genoemd naar de Steenwijker drukker en uitgever Harmen Sangers, ook geschreven als Herman 't Zangers. Hiernaar genoemd: (2) (woonwijk Clingenborgh): omgaande zijstraat van de Driestoel.

S.A.S. (Steenwijker Amateur Schilders): vereniging van vrijetijdsschilders, opgericht in 1980, tot 2002 onder voorzitterschap van mevrouw A.G. Blokdijk.

Saxonia: een in 2007 opgericht samenwerkingsverband tussen de gemeenten Steenwijkerland,

Oost- en Weststellingwerf en Westerveld op het gebied van natuur, cultuur en toerisme.

Schaakclub Steenwijk: opgericht in 1936 in het Posthuis aan de Paardenmarkt. Over de geschiedenis van de club werd geschreven door A. Maranus: *De Steenwijker Variant* (2006). Ref.: OS 2017 n2 p15-20; OSC 9 mrt 2016.

schaatssport. Voor een historisch overzicht van de schaatssport in Steenwijk, zie: HM 2001 n4 p94-103. Zie ook: ijsbaan.

Schaik, Cornelis Joannes van (Vinkeveen 15 april 1882 – Steenwijkerwold 1 januari 1948) was van 1906-1948 pastoor te Steenwijkerwold.

Schakelaar, De: maandblad in vrijzinnig-godsdienstige geest voor de Doopsgezinde Gemeente en de Afdeling van de Nederlandse Protestanten Bond te Steenwijk. Opgericht 21 juni 1925 in Fredeshiem en beëindigd in januari 1942. Ref.: SW p81-82.

schans: een in het veld opgeworpen verdedigingswerk van aarden wallen, meestal in de vorm van een gebastioneerde vier-, vijf- of zeshoek, ook veldschans genoemd. Een aantal schansen vindt men terug op de door Johan van den Kornput getekende kaart (1581), waaronder de Capelleschans en de Oosterschans. De naam Grote Woldschans is van recente datum.

Schans, De (1): een in 1983 tot stand gekomen parkeerterrein aan de oostzijde van de stad, bij de voormalige Oosterschans. (2): een in 2005 door de gemeenteraad van Steenwijkerland aangenomen plan tot bebouwing (met 480 woningen) van het westelijk gedeelte van de Steenwijker Kamp (plangebied Zuidveen Oost). De Stichting Behoud de Kamp heeft er jarenlang voor geijverd van dit plan af te zien. Door procedurele fouten en een teruglopende economie is het plan niet tot uitvoering gekomen. Ref.: A. Verbers, H. Piek en J.D. van der Tuin. *Landschappelijke waarden in de knel: stadsuitbreiding bedreigt Steenwijker Kamp* (2003); *Een landschap om in te wonen; masterplan De Schans* (2009).

Schansweg: een in 1974 aangelegde wegverbinding tussen de Zuidveenseweg en de Meppelerweg; de zuidelijke rondweg N334 van Steenwijk. Op het hoogste gedeelte van de Steenwijker Kamp, ter weerszijden van de Schansweg, bevindt zich een vindplaats van hoge archeologische waarde (een meldingsgebied van ca. 20 ha) met sporen uit de Steentijd en Romeinse tijd en restanten van een inheems-Romeinse nederzetting. Ref: Archeologische Monumentenkaart van Overijssel.

schar; zie: scheer.

Schee, Johannes van der (roepnaam: Jo; Poortugaal 20 januari 1933 – Steenwijk 15 januari 1998), ambtenaar. Werkte sinds 1952 in overheidsdienst, eerst te Rotterdam en Zwijndrecht en van 1969-1991 bij de gemeente Steenwijk als chef van de afdeling bevolking, burgerlijke stand, verkiezingen en militaire zaken. Was, als sociaal bewogen mens, ook daarnaast actief, onder meer bij V.V. Steenwijk.

Scheenstra, Gerrit Johannes Jens (zoon van Willem S.; roepnaam: Ger; Steenwijk 25 november 1949), onderwijzer. Was van 2001 tot 2007 voorzitter van de Commissie Oudheidkamer. Schrijver van bijdragen aan een historische reeks in de OSC en van *Steenwijk in oude ansichtkaarten* (2008).

Scheenstra, Hendrik (oudste kind van Rudolf S.; roepnaam: Henk; Steenwijk 1 januari 1903 – Meppel 10 mei 1994), sigarenmaker en -winkelier. Schreef in afleveringen over de geschiedenis van Steenwijk in de Steenwijker Expres: *Beleg en ontzetting van Steenwijk* (1981) en het boekje *Herinneringen aan Steenwijks verleden* (1985). Ref.: SW p370.

Scheenstra, Rudolf (Onna 9 september 1881 - Steenwijk 27 april 1957), sigarenmaker, vakbondsman. Speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van de arbeidersbeweging en voerde in 1921 de stakingen in de Steenwijker sigarenindustrie aan. Was medeoprichter van de Ned. Sigaren- en Tabaksbewerker Bond en van het fanfarekorps Tot Steun in de Strijd. Naar hem is in 1961 genoemd het verenigingsgebouw van de FNV aan de Korte Woldstraat, thans aan de Gasthuisstraat. Ref.: HM 1991 n4 p124-130; SW p370.

Scheenstra, Sjoerd Hendrik (Witte Paarden 28 oktober 1933), jurist. Werkte sinds 1963 als beleidsmedewerker bij de gemeente Zaandam. Was sinds 1967 burgemeester van Asperen en Heukelum en van 1979- 1998 van Oegstgeest. Ref.: OSC 1 juli 1992.

Scheenstra, Willem (jongste zoon van Rudolf S.; Steenwijk 28 juli 1918 – Meppel 3 november 1998), postambtenaar. Was 25 jaar bestuurslid van de Hengelsportvereniging Steenwijk en rapporteur van de KNVB, tien jaar secretaris van natuurvereniging De Noordwesthoek en bestuurslid van de HVS (1993-1998). Schreef, vaak in verhalende trant, artikelen over de geschiedenis van Steenwijk waaronder: *Steenwijk in de Franse Tijd* (1989). Ref.: Archief HVS: DHS; HM 1999 n1 p2-5; OSC 2024 30 april; SW p370.

scheepsveer, scheepvaart; zie: beurtvaart.

scheer (ook: scher, schere, schar of schare): een aandeel (vgl. Eng. 'share') in de marke, een stuk land (soms ook een water) van onbepaalde grootte waarnaar de lasten werden berekend, in feite hetzelfde als een 'waardeel'.

Scheer, Johanna Frederika Barbera van der (roepnaam: Jo; Almelo 24 maart 1907 – Meppel 24 januari 2000), bibliothecaresse. Was van 1948 tot 1972 directrice van de Openbare Leeszaal en Bibliotheek te Steenwijk. Zij was daarnaast een verdienstelijk dichteres die publiceerde in *Tijd en Taak* en andere publicaties. Ref.: HM 1995 n3.

Scheerebrug: provinciale ophaalbrug (1952) in de weg tussen Scheerwolde en Nederland over de Wetering. Sinds 1994 met automatische bediening.

Scheerwolde: nieuw dorp in de gemeente Steenwijkerland, 7.5 km westzuidwestelijk van Steenwijk, met ongeveer 550 inwoners. Tijdens de ontginning (1928-1968) van het uitgeveende gebied ten zuidwesten van Steenwijk, werd in 1952 begonnen met de bouw van het dorp naar een ontwerp van de stedenbouwkundige J.F. Niepoth. Het werd op 1 juli 1953 door H.M. Koningin Juliana geopend en kreeg de naam Scheerwolde, naar het oude kerspel en schoutambt Scherwolde; zie daar. Van 1973 tot 2001 viel het onder de gemeente IJsselham. Ref.: CS p144-147; DTV p156-157; M. Leferink. Inrichtingsplan Scheerwolde (2012); OSC 26 jan. 1954; WIS p150, 154. Zie ook: Scherwolde.

Scheerwolde, Voetbalvereniging: opgericht in 1957; clubkleuren: rood-wit.

Scheidenbergje: voormalige grensmarkering (1822) waar de postweg van Steenwijk naar Meppel de grens tussen Overijssel en Drenthe kruiste. Waarschijnlijk was het een grafheuvel.

Schenck van Toutenburg, George (van Duitse afkomst - Vollenhove 2 februari 1540), militair, bestuurder. Werde, door zijn huwelijk met Anna de Vos van Steenwijk, grootgrondbezitter in Overijssel en Drenthe. Werde in 1521 bisschoppelijk stadhouder van Friesland. Veroverde in 1523, met de Geldersen, Steenwijk. Daardoor verloor de stad de helft van zijn inkomsten alsmede de Zuidermeenthe en enige landerijen tot onderhoud van het toen binnen de stad gebouwde blokhuis (het Kasteel). In 1534 maakte keizer Karel V een einde aan deze toestand. Zie ook: Friesland; Kasteel.

Schep, Pieter (vaak Scheps genoemd; Amsterdam 8 juli 1888 – Meppel 21 december 1961; begr. Steenwijk AB), schilder. Woonde sinds 1944 op verschillende plaatsen in en om Steenwijk. Kleurrijk figuur die zich, al zwervende, met tekenen en schilderen bezig hield. Ref.: HM 2006 n1 p25-32.

schepel: oude vlaktemaat gelijk aan 0.0903 ha (Steenwijker Maat; zie daar). Het schepel als inhoudsmaat is gebaseerd op de hoeveelheid zaaizaad benodigd voor een schepel bouwland.

schepen: lid van de magistraat (stadsbestuur) wiens functie enigszins vergelijkbaar is met die van een wethouder.

scher (of: schere); zie: scheer.

Scherewegje: pad langs het Paardenwater. De naam duidt op de daar groeiende waterscheerling.

Schermer, Johannes Nicolaas Cornelis Maria (roepnaam: Jan; Bussum 3 juli 1909 – Steenwijk 8 oktober 1998), priester-rector. Was sinds 1935 kapelaan van de parochie Steenwijkerwold en van 1937-1974 rector van het onderwijscentrum De Voorzienigheid. Ref.: SW p406.

Scherwolde (1): voormalig kerspel en schoutambt, 6-11 km westzuidwestelijk van Steenwijk. Het omvatte, behalve het dorp Scherwolde, het hele gebied ten westen van de Lakeweg met de tegenwoordige buurtschappen Muggenbeet, Nederland en Wetering. Scherwolde was een zelfstandig schoutambt met een schout die tevens voor Steenwijkerwold fungeerde. In 1270 had Scherwolde al een eigen kerk, gesticht vanuit IJsselham en gewijd aan Sint Nicolaas. De pastoor werd benoemd door het kapittel van de Sint Clemenskerk in Steenwijk. De locatie van de voormalige kerk (gebaseerd op GAN p507): 193.366 / 534.432. Na de vervening raakte het gebied ernstig in verval; de bewoners vertrokken of bleven in armoede achter. Het schoutambt Scherwolde werd omstreeks 1600 opgeheven en toegevoegd aan dat van Steenwijk. De naam (in 1313: Scaderwoude, later: Scaerwolde en Scharwolde) bestaat uit de elementen 'scheer' en 'wold' en betekent: bosgebied waarin de markegenoten ieder hun aandeel hebben Ref.: J. Mooijweer. *Bedeeld en welgedaan: de N.H. Armvoogdij in Scheerwolde, 't Nederland en de Wetering* (1999);

OS 2023 n1 p19-25; G. Sassen. *Kaart van Scherwolde en omgeving* (1644). Zie ook: Scheerwolde. (2): kadastrale aanduiding sinds 1832 van sectie N van de voormalige gemeente Steenwijkerwold.

Scherwolder Ribben: kadastrale aanduiding (1832) van de verveende landen van Scherwolde, gebruikt als hooiland en sinds 1941 opgegaan in de Polder Wetering-Oost.

Scherwoldiger Weteringe: oude benaming voor Wetering; zie daar.

schietbaan; zie: schutterij.

schilderkunst; zie: beeldende kunst.

schilders; zie: kunstschilders.

schildwachthuisje; zie: theehuisje.

Schipper, Hendricus Hemmes (Doetinchem 6 mei 1876 – Elim gem. Hoogeveen 14 februari 1936; begr. Vrede Hof te Willemsoord), predikant. Was van 1901-1931 hervormd predikant te Willemsoord, waar hij van grote betekenis is geweest voor de plaatselijke bevolking.

Schipper, Harmanus (zoon van voorgaande; Willemsoord 13 augustus 1909 – Woeste Hoeve 8 maart 1945), tandarts, verzetsstrijder. Verleende in de 2^e WO tandheelkundige hulp en tijdelijk onderdak aan onderduikers in en om Hoogeveen. Werd op 9 februari 1945 gearresteerd en gefusilleerd bij de represaille terechtstelling bij Woeste Hoeve op 8 maart 1945.

Schipper, Jan (Workum 26 oktober 1955), was werkzaam in het bankwezen. Werkte van 1972-2005 bij de Amrobank (later ABN AMRO) te Steenwijk. Was sinds 1982 vele jaren lid van onder meer de Commissie Oudheidkamer, bestuurslid van de SLOS en penningmeester van De Laatste Eer. Publiceerde over antiek zilver en zilversmeden. Schreef daarover onder meer: *Het Steenwijker stadszilver* (1995).

Schipper, Klaas (Verlaat, gem. Steenwijkerwold 16 april 1910 – Steenwijk 18 september 2003), landbouwer. Reed in de periode 1941-1956 vijfmaal de Friese Elfstedentocht uit. Werd in 1947 tweede, na een val voor de eindstreep, maar werd alsnog met vier anderen gediskwalificeerd wegens vermeend 'opleggen'. Ref.: OSC 2 februari 1992; OSC 2022 7 feb.

Schipper, Pier (Oldehove 21 december 1900 – Kallenkote 13 oktober 1944; begr. Steenwijk AB), slager. Werd, wegens het verschaffen van onderdak aan onderduikers, door de bezetter gearresteerd en in een groep van zes gefusilleerd op de heide bij Kallenkote. Ref.: HM 1994 n4 p133-140.

Schippers, Hendrik Willem (roepnaam: Henk; Raalte 10 april 1950 – Steenwijk 13 februari 2000), sociaal geograaf, burgemeester. Was leraar aardrijkskunde, later wethouder en loco-burgemeester van Enschede en, vanaf 1995, burgemeester van Steenwijk. Heeft actief bijgedragen aan de ruimtelijke ontwikkeling van Steenwijk, vooral van het woongebied Steenwijkerdiep en het

bedrijvenpark Oostermeentherand.

Schippersbrug: moderne metalen voetgangersbrug (2004) over de gemeentelijke passantenhaven in het Steenwijkerdiep. De doorvaarthoogte bedraagt 3.30 m. Vernoemd ter nagedachtenis van burgemeester H.W. Schippers (1950-2000).

schippersgilde; zie: beurtvaart.

schippersvereniging; zie: Schuttevaer.

schipsloot: smalle vaart, gegraven voor de afvoer van turf met kleine schepen. Bekend zijn de Nijensleker Schipsloot en de Langesloot, die ook wel Schipsloot genoemd werd.

Schmidt, Frederik Wilhelm (roepnaam: Frits; Hasselt 17 januari 1951), historicus, directielid onderwijs. Sinds 1972 werkzaam in het onderwijs, vanaf 1976 aan het Almere College te Dronten, eerst als docent geschiedenis, sinds 1980 als conrector en later als directielid. Promoveerde in 1994 aan de RU in Utrecht op *Te late genodigd of in 't geheel vergeten; de positie van Hasselt en Steenwijk binnen het bestuur van het gewest Overijssel 1621-1795*. Is redactielid van *Overijsselse Historische Bijdragen*, publiceert sinds 1991 en schreef onder meer: *Steenwijk in de gewestelijke geschiedenis* (2009).

Schokker, Zacharias (Blesdijke, gem. Weststellingwerf, 27 februari 1847 – Steenwijkerwold 12 mei 1916), veehouder. Was in 1911 medeoprichter en tot aan zijn dood secretaris van de coöperatieve stoomzuivelfabriek Ons Belang in Tuk.

scholen; zie: onderwijs.

Scholestraat: straat lopend van de Markt in oostelijke richting, in 1444 nog Oosterstraat genoemd. Sinds de oudste tijden was dit de uitvalsweg naar het oosten, de oude heirweg. De naam, in 1856 vastgesteld, duidt op de voormalige Latijnse School (1627-1748). In de 15^e eeuw kwam er een verbinding met de tegenwoordige Oosterstraat, tot 1962 de Kromme Elleboog geheten. Ref.: OS, 38(2021), no. 2, p. 42-43; OS 2022 n4 p28-29; SN p84-85; SW p401.

Scholten, Johannes (roepnaam: Johan; Steenwijk 29 juli 1907 – Bloemendaal 14 februari 1999), fotograaf. Werkte sinds 1924 als fotograaf in Groningen, in de jaren 30-40 in Steenwijk en na de 2^e WO in Haarlem. Hield internationale exposities en verwierf verschillende onderscheidingen. Ref.: SW p402.

Scholten, Wicher (Steenwijk 20 juni 1893 – Hasselt, België 15 juni 1974), kunstschilder. Werkte als keramiektekenaar in Amsterdam, van 1922-1931 als lithografisch tekenaar in Hannover en daarna als schilder, tekenaar, etser en ontwerper in Hasselt. Ref.: SW p141-142.

Scholtengang (ook: Scholtensteeg): straatje in de voormalige woonbuurt Achter de Kaarke dat vanaf de Lokstraat toegang gaf tot de Paardenmarkt.

Scholtensloot: voormalige turfsloot, ongeveer 5 km westzuidwestelijk van Steenwijk. Deze liep van de Haarsloot, onder een ophaalbrug in de Hooidijk, door het Ruxveen naar het Steenwijkerdiep, en was ongeveer 2.3 km lang. De Scholtensloot is geheel opgegaan in de Polder Gelderingen.

School A: in 1857 voortgekomen uit de Franse School aan de Oosterstraat. Het was de school voor kinderen van welgestelde ouders en bood ook een ULO-opleiding. In 1909 werd een nieuwe School A aan de Stationsstraat in gebruik genomen die in 1959 werd gesloten. Het personeel is toen overgegaan naar de nieuwe school in De Gagels, de Emmaschool.

School B: stadsburgerschool in 1874 gebouwd aan de Kornputsingel, meestal de Walschool genoemd; zie daar. In 1921 ging de school over naar de (nieuwe) School B aan de Noordersingel 14. Dit gebouw werd in 1977 inwendig verbouwd en bood tot 2007 onderdak aan taakgestuurd onderwijs volgens het daltonprincipe, sinds 2012 aan restaurant De Bovenmeester. Ref.: SO p98-99; SW p431.

School C: in 1881 in gebruik genomen nieuwe 'armenschool' in de Oostwijkstraat 110, in 1966 opgeheven. De school ging over naar de Wilhelminaschool in de Wilhelminastraat en de

Emmaschool in De Gagels. Het gebouw werd gedeeltelijk afgebroken; het resterende deel werd verbouwd tot overdekt zwembad, later tot jongerencentrum De Buze.

School met den Bijbel; zie: Christelijke School.

schoorsteenregister; zie: vuurstedenregister.

Schot voor Steenwijk, Het: gedicht over het beleg van Steenwijk (1580-1581) in 1848 geschreven door Hendrik Tollens.

schout (ook: schulte): sinds de 13^e eeuw tot 21 oktober 1811 de titel van de vertegenwoordiger van de landsheer (de bisschop van Utrecht), door hem benoemd en belast met het bestuur en de rechtspraak bij de lage gerechten in zijn rechtsgebied, de schoutambten. De functie van een schout was enigszins vergelijkbaar met een combinatie van burgemeester, secretaris, notaris, politieagent en kantonrechter. In de steden vormden de schepenen met de schout het stadsgerecht, ook magistraat genoemd. De oudst bekende schout van Steenwijk was Johan die Joncker, genoemd in 1340. Andere bekende schouten waren: Hugo Bensing, Tijde Clinge en Lambert Sloet (15^e eeuw), Roelof van Wterwijck, Johan van Tongeren en Ludolf van den Vene (16^e eeuw) en Egbertus Dannenbergh, Pieter van der Licht en P.E. van der Merwede (18^e eeuw). De laatste schout van Steenwijk, Steenwijkerwold, Eese en Scherwolde was Christiaan Jan Fabius (1803-1810). Ref.: J.P.J. Postema. *Tussen graaf en maire* (1987) p. 47-49. Zie ook: drost; maire.

schoutambt: het rechtsgebied van de schout. In de 16^e eeuw was het drostambt Vollenhove verdeeld in twaalf schoutambten: Kuinre, Blankenham, IJsselham, Oldemarkt, Steenwijkerwold, Steenwijk, Giethoorn, Dinxterveen, Wanneperveen, Vollenhove, Scherwolde en Paasloo. Waren Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde aanvankelijk afzonderlijke schoutambten, van 1643-1811 was er één gezamenlijke schout. Uit de schoutambten zijn in 1811 de gemeenten voortgekomen.

Schrale, Hielke Siebrand (Otterlo 13 augustus 1904 – Vledder 15 september 1944), tandarts, oorlogsslachtoffer. Verschaftte in de 2e WO vanuit Steenwijk hulp aan joden. Werd als bestuurslid van de Nederlandse Unie en leider van de Ordedienst bij Vledder gefusilleerd door de SD. Ref.: HM 1994 n4 p120-123; HM 2011 n2 p72; SHD p245-247; SW p314.

Schrier, Dirk Maarten van der (Duivendrecht 29 juni 1931). Studeerde in 1956 af als civiel ingenieur aan de TH in Delft. Was daarna enige jaren werkzaam in Haarlem en Zwitserland. Van 1963-1990 was hij hoofd van de afdeling Waterhuishouding van de Provinciale Waterstaat in Overijssel te Zwolle. Publiceerde sinds 1968 tientallen artikelen over de waterstaatsgeschiedenis en historische geografie van West Overijssel. We noemen: *Beschouwingen over het ontstaan van de IJssel als Rijnarm* (1968); *Zedemuden* (1974); *De Arembergergracht en het Hoge Moer* (1982) en: *De afdamming van de Linde* (1986). In 2011 verscheen het boek *Overijsselse waterstaat in de kaart gekeken*.

Schrijversfestival; zie: Stichting Schrijversfestival Steenwijk e.o.

Schröder, Andreas Albert (Köln 6 juli 1861 – Steenwijk 10 september 1921), bedrijfsleider. Had van november 1919 tot zijn dood de leiding over het vorm- en glazuur procedé bij de Eerste Steenwijker Kunst Aardewerk Fabriek. Werd daarin tijdelijk opgevolgd door zijn oudste zoon Albert Schröder.

schuldmudden: belasting die aan de bisschop voldaan werd in de vorm van hoeveelheden graan.

schulte; zie: schout.

Schultinck (ook: Schulting(he)): aanzienlijke Steenwijker familie. Ref.: C. de Graaf en J.A. de Boo. *Memoriael van het geslachte ende afkomste van Michiel Schultinck* (2005).

Schulting, Cornelius (Steenwijk ca. 1540 – Keulen 23 april 1604), priester, schrijver. Studeerde Latijnse en Griekse talen en theologie aan de universiteit van Keulen en was sinds 1567 hoogleraar aan het Sint Laurentiuscollege aldaar. Verdediger van het katholiek geloof en bestrijder van het

calvinisme. Begraven in de Sint Andreaskerk van Keulen. Ref.: NBW 6 p1233-1235.

Schure, Johannes Gerardus ter (roepnaam: Jan; Steenwijkerwold 21 juni 1922 – Nijmegen 11 april 2003), bisschop. Bracht zijn jeugd door in zijn geboorteplaats Witte Paarden tot 1935; werd in 1951 priester gewijd. Pater Jan werd in 1957 overste van de Salesianen in Rijswijk en Den Haag en in 1961 provinciaal overste. Sinds 1978 was hij vicaris-generaal van monseigneur J. Gijsen. Paus Johannes Paulus II benoemde hem in 1984 tot hulpbisschop van Roermond en in 1985 tot bisschop van 's-Hertogenbosch. Zijn uitspraak in 1998, toen hij zijn ambt verruilde voor dat van pastoor in Alphen aan de Maas, luidde: “ik ben zuur gekomen, maar zoet gegaan”.

Schurfkampen: zuidwestelijk deel van de Zuidermeenthe. Kadastrale aanduiding (1832) van landen, gelegen tussen de Aa en het Steenwijkerdiep, 1.2 km ten westen van de stad. Oorspronkelijk bestemd voor het weiden van ziek vee.

Schurink, Jan Hendrik (bijnaam: De Koffie; Steenwijk 29 oktober 1873 – Meppel 19 april 1962), poelier. Beruchte verschijning in Steenwijk en omgeving, werd beschouwd als hoofd van de Zwarte Bende. Ref.: OS 2024 n4 p13-17.

Schurink, Johannes: naam van drie verschillende stadsomroepers van Steenwijk die hun ambt in de periode 1845-1886 hebben uitgeoefend. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

schut; zie: verlaat.

Schutenhekke: voormalig straatje dat liep van de Prins Bernhardstraat naar de Meppelerweg tussen de tegenwoordige huisnummers 20 en 22. Genoemd naar Johannes Schute (1895-1978), destijds meubelmaker bij Nieweg en Banis aldaar.

Schuts, De: naam van de landerijen ten zuiden van de buurtschap Verlaat.

schutsluis; zie: sluizen.

schutspatroon; zie: Andreas, Clemens, Sint Adelbertus, Sint Hubert.

Schutte, Jan (Zuidveen 9 mei 1906 – Steenwijk 23 augustus 1974), dagbladcorrespondent. Was werkzaam bij Ons Belang (later Novac) in Tuk en actief in het vakbondswerk voor het CNV. Daarnaast was hij sinds 1932 correspondent van de OSC en andere bladen. Daarbij had hij in 1934 de primeur van de ‘brandstofloze motor’ van Johannes Wardenier.

Schuttelaar, Anthonij (Zwolle 8 oktober 1780 – Avereest 29 april 1845) bezat als logementhouder en tapper drie huizen aan de Markt in Steenwijk. In 1826 was hij daarnaast in functie als postmeester.

schutterij: sinds de late middeleeuwen door het stadsbestuur georganiseerde groep burgers die het recht had wapens te dragen en de plicht om te helpen bij de bewaking en verdediging van de stad. Na de onafhankelijkheid in 1813 bleef de schutterij bestaan en werd ook ingezet bij calamiteiten en ter assistentie van de politie. Van 1815-1901 waren de schutterijen opgenomen in de militaire organisatie van ons land. In 1831, tijdens de Tiendaagse Veldtocht, had de Steenwijker schutterij een sterkte van 43 man, aangevuld met 20 vrijwilligers. Er waren vier tamboers die de schutters optrommelen om in actie te komen. Men oefende oorspronkelijk waar nu de Doelenstraat is, later op een schietbaan aan de Kallenkoterallee. In 1904 werd de schutterij opgeheven.

Op 23 februari 2020, de dag van Steenwijks Ontzet, werd de Scutterie van Sint Clemens opgericht. Deze treedt op tijdens hoogtijdagen ter accentuering van Steenwijks verleden als vestingstad. Initiatiefnemer was Gert Strijker; andere namen uit de begintijd: Wiebe Blauw, Dik Delfsma, Hetty Hilbink, Colin Hoek en Bert van der Molen. Ref.: HM 1995 n1 p2-10; OS 2024 n1 p8-13. Zie ook: kanonskogels; Tiendaagse Veldtocht.

Schuttevaer, Koninklijke: schippersvereniging in 1849 opgericht in Zwartsluis door Willem Jan Schuttevaer (1798-1881), koopman te Zwolle. Verbetering van de vaarwegen en verheffing van de schippersstand waren de belangrijkste doelstelling. Sinds 1929 heeft de vereniging ook een afdeling Steenwijk. Ref.: HM 1995 n4, p125-126 en: *Langs het ontstaan van Koninklijke Schuttevaer*

(2009).

Schuurhuis, Johannes (Joop; Tuk 26 augustus 1920 – Assen 11 november 1992), beeldend kunstenaar. Woonde sinds 1945 in Schipborg en bezocht de 4-jarige avondopleiding van de Academie Minerva in Groningen. Was werkzaam als lithograaf, aquarellist, schilder en tekenaar van landschappen en interieurs. Ref.: NBK p331 en R. Sanders. *Schilders van Drenthe* p206.

Schuurman, Gerrit: stadsomroeper van Steenwijk sinds 1663. Ref: HM 1987 n1 p17-25.

Schuurman, Jan Bloemert (Giethoorn 19 februari 1767 – Steenwijk 15 september 1841), arts. Was van 1811-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk. Kreeg vooral bekendheid als Geneesheer in de Gewone Koloniën te Frederiksoord (1814-1826). Ref.: H.G. Roelfsema-van der Wissel. *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818-1859* (2006).

Schuurman, Jannes: stadsomroeper van Steenwijk ca. 1700. Ref: HM 1987 n1 p17-25.

Schuurman, Luloff Nieuwhout (Zwolle 24 april 1801 – Zwolle 17 oktober 1888), stadssecretaris. Werkte van jongs af op de gemeentesecretarie en was van 1847-1875 stadssecretaris van Zwolle. Schreef het dichtstuk *De belegering van Steenwijk door de Spanjaarden in 1580* (1835). Productief samensteller van wetteksten en besluiten met aantekeningen en registers, alle te Zwolle gedrukt en uitgegeven.

Schuurman, Petrus Meinard (zoon van J.B. Schuurman; Steenwijk 29 november 1804 – Steenwijk 6 december 1880), jurist. Was vele jaren kantonrechter in Steenwijk. Liet een onvoltooid manuscript over de geschiedenis van Steenwijk na.

Schuurmans Kolkje: gedeelte van de voormalige Steenwijker Aa waar vroeger gezwommen werd, ongeveer tussen Dieptol en Het Schar in de Oosterveen.

scouting: sinds 1973 benaming van wat daarvoor padvinderij heette, een vorm van vrijetijdsbesteding gericht op persoonlijkheidsvorming. In Steenwijk bestaat sinds 1947 de Johan van den Kornputgroep. Het clubgebouw is aan de Pasmanweg 2 in Tuk. Ref.: HM 2010 n1 p16-21.

Scrivierius, Antonius Johannes (Zwolle 5 januari 1814 – Zwolle 17 december 1878), jurist. Was van 1837-1844 en van 1851-1853 burgemeester van Steenwijkerwold en van 1844-1852 burgemeester van Steenwijk. Daarnaast was hij van 1850-1862 lid van Provinciale Staten en van 1854-1878 notaris te Zwolle.

Scutterie Sint Clemens; zie: schutterij.

scutting(e): oude benaming voor een verlaat; zie daar.

Secreet (ook: Secreetberg): oude naam van een stuk grond buiten de stad, aan de Looijersgracht, waarschijnlijk gebruikt als stortplaats van stadsafval. Ref.: SW p237.

secretaris; zie: stadssecretaris.

Senden jr., Gerhard Hendericus van (Middelbert 17 oktober 1823 – Steenwijk 15 april 1863), predikant, schrijver. Was sinds 1849 hervormd predikant te Kruisland, sinds 1851 in Leur en vanaf 1861 in Steenwijk. Schreef leerredenen en artikelen over de Brabantse bevolking.

Serckeboeck; zie: zerkenboek.

Sevéne: plaatselijke schrijfwijze van Zuidveen.

Siblesz, Jeremias (Amsterdam 22 januari 1805 – Staphorst 16 februari 1969) was van 1847 tot 1861 predikant van de Hervormde Gemeente te Steenwijk.

Siboldeswolde: oude naam (15e - 17e eeuw) van het oostelijk deel van Wanneperveen, ook geschreven als: Siboldswolde, Siebelswold, Sybeswold,

Siekeboom; zie: Boomsluiters.

Siemonsma, Rinny (De Blesse 27 nov. 1940 – Heerenveen 22 dec. 1985), schilder en tekenaar. Werkte, na zijn opleiding timmeren en schilderen, enige jaren als schildersknecht. Deed in 1966 examen aan de Academie Minerva in Groningen en leed sindsdien een wispelturig kunstenaarsleven.

Zijn werk weerspiegelt zijn romantische opvatting van natuur en landschap. Exposeerde in 1966 in Wolvega, in 1968 in Galerie Steenwijk, daarna in tal van andere plaatsen. Woonde sinds 1974 aan de Onderduikersweg en sinds 1980 aan de Westvierdeparten onder Steggerda. Lopend op de Steenwijkerweg bij De Blesse werd hij 's nachts aangereden en overleed kort daarna in het ziekenhuis van Heerenveen. Hij werd bijgezet in het graf van zijn ouders op de RK begraafplaats in Steggerda. In 1996 werd de Stichting Vrienden van Rinny Siemonsma opgericht. Ref.: K. Berkenbosch. *De iene is de aandere niet; leven en werk van Rinny Siemonsma* (1998); OS 2021 n4 p22-26.

Sierck, Jan II van; zie: Jan II van Sierck.

Siermann, Leo August (Sneek 14 september 1887 – Steenwijk 12 december 1961), winkelier. Nam de winkel aan de Woldstraat over van zijn broer Richard Joachim Siermann, toen deze in 1914 overleed. In zijn Goedkoope Bazar werden, naast huishoudelijke artikelen, ook door H.W.Kohlmann gemaakte ansichtkaarten verkocht. De winkel werd voortgezet door Gerard H.G. Siermann en in 1981 gesloten.

sigarenindustrie: van omstreeks 1890-1950 een voor Steenwijk belangrijke bron van inkomsten. Aanvankelijk veel thuiswerkers en tientallen kleine bedrijfjes, later ook gerenommeerde fabrieken zoals De Tabaksplant, Gebr. De Vries en Westerhof, De Witte Raaf en De Adelaar; zie daar. In 1921 waren er stakingen onder de Steenwijker tabaksarbeiders. In het Stadsmuseum Steenwijk zijn diverse voorwerpen uit de Steenwijker sigarenindustrie tentoongesteld. Ref.: SO p78-79; SW p225-235.

Sint Adelbertus: schutspatroon van Egmond. Adelbertus stak, met Willibrord, in 690 vanuit Ierland het Kanaal over om hier te prediken en wonderen te verrichten. In het zuidkoor van de Grote Kerk bevindt zich een 16^e eeuwse eikenhouten beeldje van deze heilige. Ref.: SO p26.

Sint Andreas; zie: Andreas.

Sint Andreaskerk; zie: Rooms Katholieke Sint Andreaskerk.

Sint Catharinagasthuis; zie: Gasthuis.

Sint Clemens; zie: Clemens.

Sint Clemenskerk; zie: Grote Kerk, Rooms Katholieke Sint Clemensparochie.

Sint Clemensschool: school voor Rooms Katholiek basisonderwijs aan de Molenstraat 25. Gebouwd in 1922 naar ontwerp van de firma Van Zanten Batenburg uit Hilversum.

Sint Clemenstoren (ook: Steenwijker Toren): toren behorende bij de Grote- of Sint Clemenskerk; rijksmonument, gemeentelijk eigendom. Werd gebouwd ter vervanging van de oude romaanse tufstenen toren die in de eerste helft van de 15^e eeuw werd afgebroken toen de kerk in westelijke richting aanzienlijk werd uitgebreid. De eerste steen van deze nieuwe toren werd in 1466 gelegd door Claes ter Maeth, deken van de Sint Clemenskerk. De nieuwe bakstenen toren, gebouwd in de stijl van de Westfaalse late gotiek, kwam in 1511 gereed. Al in 1558 woei de zeer hoge spits eraf. De toren werd sindsdien afgedekt door een stompe kap (een 'gedrukte piramide') die in 1914 door de firma Aberson werd vervangen door de huidige spits. Deze is 34 m hoog en werd, evenals de balustrade en vier hoektorentjes, ontworpen door W.A.M. te Riele. Op de derde verdieping bevindt zich een hoogreservoir van 150 m³ voor de in 1905 aangelegde waterleiding. Op 20 april 1943 werden de klokken op last van de bezetter uit de toren gehaald. In 1966 werd een automatische luidinstallatie in gebruik genomen; voorheen werd met handkracht geluid. In de periode 1999-2005 werd de toren grondig gerestaureerd. Deze is, met een hoogte van 86 m, de tiende hoogste kerktoeren van Nederland. Aan de basis meet de toren 11 bij 11 m; de muurdikte bedraagt daar 2.80 m. In juli en augustus is de toren op woensdag, vrijdag en zaterdag opengesteld voor beklimming (tot de trans, 226 treden, 52 m boven NAP). Op 14 juni 2023 vond in het Luxor Theater de première plaats van de film *De Steenwijker Toren*, een coproductie van Kobie Storm en de HVSeO. Ref.: HM 2001 n1 t/m

HM 2004 n2; HM 2008 n3 p74-84; HM 2009 n2 p19-32; SO p27; SV p325-327. Zie ook: Boonstra-van de Boer, Grote Kerk, luidklokken, Steenwijker Toren, torenuurwerk, watertoren.

Sint Gerardus Majellaschool: in 1896 opgerichte kweekschool voor onderwijzeressen bij De Voorzienigheid in Gelderingen. Is in 1984 als pabo naar Zwolle overgegaan.

Sint Hubert: schutspatroom van de jacht. Vandaar ook de naam van het jachthuis op het landgoed de Eese dat de eigenaar Antoni Brants daar in 1881 heeft laten bouwen. Ref.: L. de Vries. De jacht op landgoed De Eese (2019).

Sint Jansklooster: dorp in de gemeente Steenwijkerland, 14 km ten ZW van Steenwijk, 4 km ten O van Vollenhove, met ongeveer 2.500 inwoners. Genoemd naar het voormalig klooster op de Sint Janskamp, in 1399 door de blinde broeder Johannes van Ommen gesticht als convent in de geest van de Moderne Devotie. Het convent floreerde in de periode 1470-1530, maar werd tijdens het beleg van Steenwijk in 1581 verwoest. Sint Jansklooster is het enige dorp in de voormalige gemeente Ambt Vollenhove en heeft een bescheiden centrumfunctie voor de omliggende oude buurtschappen: Barsbeek, Heetveld (met geologisch monument De Zandkoele), Kadoelen, Leeuwte (al in 1215 vermeld als Lewethe) met het bezoekerscentrum De Wieden van Natuurmonumenten aan het Beulakerpad, Moespot, Poepershoek en Wendel. Ref.: DTV p187-188.

Sint Maartenslieden: zogenoemde groepen vluchtelingen die zich aan het einde van de 13^e eeuw vestigden bij Steenwijk, Onna en Giethoorn. De benaming, die op bisschoppelijke belangen wijst, werd al in 1176 gebruikt en heeft waarschijnlijk betrekking op de bewoners van westelijker gebieden die, na de desastreuze stormvloed in de periode van 1164-1287, een ander heenkomen zochten. De bisschop van Utrecht, Jan II van Sierck (of Zyrick; 1291-1296), verleende hen rechten (en plichten) tot verblijf en concessies voor de ontginning van woeste gronden ten zuiden van Steenwijk. Naar Sint Maarten (Martinus van Tours), beschermheilige van bedelaars en vluchtelingen en schutspatroom van Utrecht en Groningen, werden deze rechten Sint Maartensrechten en de betrokkenen Sint Maartenslieden genoemd. De Sint Maartenslieden hebben tot in de 16^e eeuw een belangrijke rol gespeeld in de ontginningsgeschiedenis van Noordwest-Overijssel. De Sint Maartensrechten werden in 1634 afgekocht bij resolutie van Ridderschap en Steden. Ref.: E.M. Meijers. *De Sint Maartenslieden van Giethoorn* (1948).

Sint Maartenspad: voormalig landweggetje van de Oosterpoort naar de weilanden in de Oostwijk; thans verbindingsstraatje tussen Meppelerweg en Poortersplein.

Sint Ursula: heilige wier naam verbonden is met een legende waaraan de naam van de Elfduizendmarkt ontleend is; zie daar. Ref.: HM 2006 n4 p135-139; SO p14-15.

Skaans, De; zie: Oosterschans.

skeelersport. Zie: Klim van Steenwijk.

Slag bij Ane; zie: Ane.

Slag bij Ansen en Ruinen; zie: Ansen.

Slagenslootje: voormalige sloot langs de zuidwestkant van de Tukseweg te Steenwijk. De naam duidt op de westelijk daarvan gelegen 'slagen', de vroegere Voorslagen.

Slager, Jacob (roepnaam: Jaap; Steenwijk 21 april 1923 – Steenwijk 28 januari 2012), ondernemer. De laatste Joodse Steenwijker. Representant van de naoorlogse Steenwijker joden, naar zijn gevoel zichzelf beschouwend als 'de burgemeester van een afgebrand dorp'. Ref.: HM 2012 n2 p56-71; OSC 12 maart 1999.

Sleen, Hendrik Meinardus van (Steenwijk 15 augustus 1884 – Gastonia USA 28 januari 1978) emigreerde in 1901 naar de USA, horlogemaker, juwelier. Ref.: Archief HVS: DVS.

Slegt, Jacob (Jakop; Landsmeer 5 september 1934 – Weesp 14 december 1990), binnenhuisarchitect, pentekenaar. Woonde en werkte in Weesp, van 1972-1987 in Kallenkote. Surrealistisch tekenaar en schilder, vooral van stadsgezichten. Bekend is zijn postuum uitgegeven

boek *Het Weesp van Jakop Slegt* (2005). Ref.: BKN.

Slicher van Bath, Bernard Hendrik (Leeuwarden 12 februari 1910 – Wageningen 27 september 2004), historicus, hoogleraar. Promoveerde op *Mensch en land in de Middeleeuwen; bijdrage tot een geschiedenis der nederzettingen in Oostelijk Nederland* (1944). Dit proefschrift vormt een belangrijke bijdrage aan de nederzettingsgeschiedenis en de kennis van plaats- en boerderijnamen, ook voor Steenwijk en omgeving.

Slingerbos: parkje met vijver en slingerpaden achter de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg te Steenwijk. Ontstaan in 1935 door ontgraving voor uitbreiding en ophoging van de begraafplaats. Ref.: J. van Dijk. *Het Slingerbosje* (1994).

Slingergruppe: een bronbeek van de Steenwijker Aa, vergraven tot afwateringssloot. Ontspringt in de broeklanden ten noordoosten van Wittelte en mondt na 4 km uit in de Wapserveense Aa.

Sloet, Lambert (geboren ca. 1420): was in 1450 en van 1454-1475 schout van Steenwijk en Paasloo.

SLOS; zie: Stichting Lokale Omroep Steenwijkerland.

Slothof (ook: Slot Croeve): voormalige hofstede op de plaats van de vroegere erve Croevinge onder Steenwijkerwold. Het was een voornaam huis, omgeven door een slotgracht, dat na de hervorming een middelpunt bleef voor de katholieken uit de wijde omgeving. Sporen van de omwalde hof (16 are) zijn nog zichtbaar achter de in 1912 gebouwde Rooms Katholieke kerk, Gelderingen 79.

Sluisweg: zijweg van de Eesveenseweg, de oude toegangsweg naar de Woldmeenthe. Vooraan links bevindt zich het Gemaal De Meenthe, sinds 1983 buiten werking en sinds 2006 onderkomen van de HVS, sinds 2011 van de WAS. Vooraan rechts was lange tijd een woonwagenkamp en daarachter de gemeentelijke stortplaats. De naam, in 1979 vastgesteld, herinnert aan een schutsluisje uit 1921. Dit gaf voor kleine vaartuigen, via het afvoerkanaal van Gemaal De Meenthe, toegang tot de Woldmeenthe. Ref.: HM 2000 n2 p37-44.

Sluiter, Johannes (roepnaam: Jan; Eibergen 26 september 1664 – Steenwijk 23 juli 1742), predikant. Was sinds 1697 hervormd predikant te Raalte, sinds 1707 in Steenwijk. Publiceerde van 1714-1740 enkele boeken, waaronder: *Bibel-poesie* (1714; 2^e dr. 1733). Ref.: NBW 10.

sluizen: sinds de 14^e eeuw heeft Steenwijk en omgeving verschillende sluizen gekend. De oudste waren uitwateringssluizen of zijlen: de Vollenhoofse Zijl en de Steenwijker- of Grote Zijl in Blokzijl, de Barenzijle in Baarlo en de Spleterszijl onder Blankenham. Alleen de eerste is overgebleven na enkele malen te zijn verbouwd tot schutsluis. Sinds het in gebruik nemen van het gemaal Stroink (1919) en vooral na de afsluiting van de Zuiderzee (1932) hadden de uitwateringssluizen hier geen functie meer.

Om voor de scheepvaart op de Steenwijker Aa voldoende vaardiepte te bewerkstelligen, werden sinds de 14^e eeuw verschillende schutsluisjes gebouwd. De oudste hadden een enkele kering waardoor slechts kortstondig kleine vaartuigen konden passeren. Ze werden ook wel aangeduid als keerschut, schut of verlaat. Bekend waren: het Woldschut (kort vóór 1395, onder de Woldbrug in Steenwijk); het verlaat aan de Thiman ten Broecke oever (ca. 1523), omstreeks 1632 afgebroken en vervangen door een nieuw (250 m stroomopwaarts) aan de Schurfkampen; het verlaat bij de Grote Spijkerboor (1619) vier km westzuidwestelijk van Steenwijk, en drie verlaten die in het begin van de 17^e eeuw in de bovenloop werden gebouwd: het Westerverlaat, het Vledderverlaat en het Oosterverlaat. Het Woldschut werd in 1865 vervangen door een gemetselde schutsluis aan de Paardenmarkt. Zie ook: Paardenmarktsluis; Woldmeenthesluis.

Sluys, Cornelis van der (Brouwershaven 4 juni 1881 – Amsterdam 4 januari 1944), ontwerper. Was decoratieschilder, illustrator van kinderboeken, tekenaar, kunstnijveraar, meubelfabrikant en sinds 1925 binnenhuisarchitect in Den Haag. Was sinds 1921 een zeer productief ontwerper van

ESKAF aardewerk. Ref.: NBK.

Smederij van Steenwijk, De; zie: Stadslogement de Oude Smidse.

smederijen. In de vorige eeuw kende Steenwijk de volgende smederijen: Drent in de Oosterstraat, Hendrik Hagen in de Kerkstraat (in 1955 overgenomen door Bernard Broer), Barteld de Boer in de Gasthuisstraat, vader en zoon Rijkmans in de Doelenstraat, Jan de Jonge aan de Gasthuislaan (in 1942 overgenomen door W.P. Bos), Johannes Aberson aan de Tukseweg en Arie Bouwknegt in de Molenstraat. Buiten de stad: Arnold Damhuis in Thij en Bart Winters in Willemsoord.

Smidt, Jan Pieter de (zoon van volgende; Steenwijk 12 april 1903 – Delfzijl 30 maart 1962), onderwijzer. Was onderwijzer in Murmerwoude, Echtenerbrug, Wolsum en Delfzijl. Schreef, op basis van archiefonderzoek, artikelen in onder meer de OSC over de geschiedenis van Steenwijk, waaronder: *800 jaar geleden werd de naam Steenwijk voor het eerst genoemd* (1940). Ref.: SW p236.

Smidt, Markus de (Delfzijl 25 september 1865 – Nijland 14 december 1928), sigarenfabrikant. Begon in 1893 een sigarenfabriekje aan de Markt in Steenwijk en liet in 1896 aan de Scholestraat een nieuwe fabriek "*Insulinde*" bouwen. Het gebouw werd in 1919 verkocht aan de gebroeders De Vries en Folkert Westerhof. Ref.: SW p225, 229 en 234.

Smit, Albert (pseudoniem: Joris Goedleven; Steenwijk 5 december 1848 – Steenwijk 6 augustus 1935), drukker, schrijver/dichter. Had sinds 1871 met Hermannus Spanjaard een drukkerij en uitgeverij, sinds 1890 ook een boek- en papierwinkel. Schreef van 1897 tot 1933 vier bundels gedichten en verhalen in Steenwijker dialect: *Verzen en Schetsen*. Schreef verder de streekroman *In de veenderij* (1895) en het geschiedenisboekje *Uit Steenwijk's Verleden* (1931). Ref.: HM 1984 n2 p46-53, OSC 10 aug.1935, SW p60.

Smit, Harm (Steenwijk 28 augustus 1893 – Den Haag 28 augustus 1985). Was winkelier, later installateur in Den Haag. Gesprekken over Steenwijk uit zijn jeugd, omstreeks de jaren 1900-1910, werden gepubliceerd onder de titel *Steenwijk rond 1900* in: HM 1988 n3 p67-112.

Smit, Harmen (roepnaam: Harry; Steenwijk 26 november 1945), administratief medewerker, verzamelaar. Werkte bij de Landbouwbank in Steenwijk, sinds 1985 in Meppel. Fotografeert stadsbeelden en verzamelt ansichtkaarten van oud Steenwijk waarvan vele gepubliceerd zijn. Daarnaast actief in vrijwilligerswerk voor ouderen en gehandicapten. Ref.: OSC 16 augustus 1996.

Smit, Teunis Jurrie (roepnaam: Teun; Hardenberg 29 december 1954) was van 1983-2021 logistiek medewerker bij Boom B.V. Meppel, daarnaast ruim 30 jaar actief als volleybaltrainer. Hij was penningmeester van de Commissie Oudheidkamer (1981-1991) en maakte hiervoor diaserieën en tentoonstellingen w.o. *Steenwijk 1940-1945*. Voor de SLOS heeft hij in 1991 bijgedragen aan de oorlogsdocumentaire. Naast artikelen in *Historische Mededelingen*, *Old Steenwiek*, de OSC en *MijnStadMijnDorp.nl*, schreef hij boeken w.o. *Spoortocht langs oude en nieuwe NS-stations* (met M. Vermooten; 1989) en *De Oorlogstapes* (2020). Teun Smit beheert en conserveert het historisch erfgoed van fotojournalist Henk Bruinenberg.

Smithy's Palace; zie: De Driesprong.

Sneek. Van de Friese steden onderhield Sneek de meeste scheepvaartbetrekkingen met Steenwijk. Sinds 1785 was er een beurtveer op Sneek, vanaf 1845 verzorgd door de Steenwijker Berend Roeles. De Woudvaart in Sneek wordt nog wel Steenwijkervaart genoemd.

sneeuw. De zwaarste sneeuwstorm in Nederland vond plaats op 14 februari 1979.

sociale werkvoorziening; zie: NoordWestGroep N.V.

Son, Café van: voormalige "bier- en melksalon" De Hoop, in 1914 geopend door Geert van Son (grootvader van de volgende) op de hoek van de Doelenstraat en de Weemstraat. Ref.: Archief HVS: BS; HM 2004 n4 p168-170 en HM 2008 n2 p63-68.

Son, Geert van (roepnaam: Ger; Steenwijk 3 november 1941 – Steenwijk 9 februari 1992),

onderwijzer, musicus. Was onderwijzer in Steenwijk en Vledder. Genoot sinds de jaren zestig landelijke bekendheid met het dansorkest Combo Ger van Son, later Orkest Ger van Son, met een zeer gevarieerd repertoire. Ref.: SW p176.

Sonnevanck: villa aan de J.H. Tromp Meestersstraat 12, in 1933 gebouwd naar een ontwerp van de Steenwijker architect H.J. van Ommen.

Sophiastraat; zie: Julianastraat.

Sorg, Johannes Jacobus (Kampen 1776 – Zwolle 16 nov. 1827) was sinds 1794 landmeter-tekenaar bij het kadaster van de provincie Overijssel. Daarnaast was hij ontvanger der belastingen in Kampervveen, Zalk en Schokland. Kreeg bekendheid door zijn *Kaart van dat gedeelte der Provincie Overijssel ... Februarij 1825 geheel is overstroomd geweest etc.*(1826).

Spa, Jacob Jan (roepnaam: Jaap; Den Haag 12 oktober 1939), taalkundige. Bracht zijn jeugd door in Overijssel. Was werkzaam in het middelbaar onderwijs (1965-1967), aan de VU te Amsterdam (1967-1970), de Université Nationale du Zaïre (1970-1974) en de Universiteit van Amsterdam (1974-1989). Woont sindsdien in Frankrijk, waar hij tot 2005 doceerde aan de universiteiten van Aix-en-Provence en Limoges. Is geïnteresseerd in klanksystemen van talen en publiceerde over Frans, Afrikaanse talen en Overijsselse dialecten. Schreef onder meer: *De dialecten van Kallenkote, Steenwijk en Steenwijkerwold; klank- en vormleer* (2004) en *Steenwieks: het Steenwijker dialect* (2009).

Spaanse bezetting. Na een bezetting van tien jaar werd Steenwijk op 4 juli 1592 door Prins Maurits en Graaf Willem Lodewijk op de Spanjaarden veroverd en daarmee het gehele noorden van ons land aan de Spaanse bezetting ontruikt. Ref.: SV p107-119.

Spanjaard: Steenwijker familie van boekverkopers, drukkers en uitgevers. Obbe Hermanus, Harmanus en Obbo Spanjaard waren de voorgangers van Drukkerij Hovens Gréve BV.

Spanjaard, Harmanus (zoon van Obbe Hermanus; Steenwijk ged. 22 oktober 1747 – Steenwijk 20 oktober 1813), boekdrukker en uitgever. Was van 1811-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk.

Spanjaard, Jan (zoon van Obbo S.; Steenwijk 21 augustus 1821 – Steenwijk 20 augustus 1853), boekhandelaar aan de Markt te Steenwijk.

Spanjaard, Machiel (zoon van Harmanus S.; ged. Steenwijk 3 juni 1790 – Steenwijk 1 januari 1832) was boekdrukker, van 1814-1832 organist van de Grote Kerk in Steenwijk en sinds 1823 onderwijzer van de 3^e school (armenschool). Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Spanjaard, Obbe Hermanus (Heerenveen ged. 27 september 1716 – Steenwijk begr. 3 augustus 1779), sinds 1741 in Steenwijk, bekend als boekdrukker en uitgever van onder meer de Steenwijker Almanak.

Spanjaard, Obbo (zoon van Harmanus S.; Steenwijk 17 november 1784 – Steenwijk 1 augustus 1866) was, naast zijn beroep als boekdrukker, van 1818-1866 gemeenteraadslid, later ook wethouder van Steenwijk.

Spektakel van Steenwijk: jaarlijks evenement voor wielrenners, georganiseerd door het in 1968 opgerichte Wielercomité Steenwijk. Het wielerspektakel wordt gereden op de eerste zaterdag na de Tour de France over een parcours langs het Stationsplein in Steenwijk. Het geldt als de oudste profkoers van Noord-Nederland. Ref.: H.R.G. Ymker. *Veertig jaar Spektakel van Steenwijk 1968-2007* (2008); OSC 5 juli 2024.

Speykstraat, van- (woonwijk Steenwijk-West): verbindingstraat (1952) tussen de Vondelstraat en de Paul Krugerstraat.

spieker; zie: spiker.

Spijkervet: bekende Steenwijker familie; (1): Hendrik Spijkervet, ‘tapper’. Hij had een herberg aan de Markt (thans nummer 76, bekend als ’t Geveltien) en bezat (1832) diverse wei- en bouwlanden

rondom de stad; (2): zijn zoon Jan Mulder Spijkervet (overleden 1813). Hij was gehuwd met Aaltje Roelofs Hofman en, gezien zijn naam, molenaar van beroep; (3): hun zoon Roelof Spijkervet (Steenwijkerwold 4 september 1803 – Steenwijk 4 juni 1873) was gehuwd met Trijntje Steunebrink en, na haar overlijden, met Roelofje Karsten. Hij was koperslager en bezat (1832) eveneens bouwlanden; (4): hun zoon Hendrik Spijkervet (Steenwijk 8 november 1843 – Steenwijk 10 november 1902) was gehuwd met Lusje ten Berge. Hij was spekslager, later koopman van beroep. Hij liet aan de Markt 24 een fraai woonhuis bouwen in neorenaissance stijl; (5): hun zoon Lambertus Spijkervet (Steenwijk 22 november 1868 – Steenwijk 28 juli 1925) was gehuwd met Jantje Geertruida van Blanken. Hij was koopman, stalhouder en opdrachtgever voor de bouw van de zeer bezienswaardige Paardenstallen in de Kalverstraat; zie daar.

spiker (ook: spieker of spijker): Middelnederlands voor opslagruimte of voorraadschuur, meestal van graan. Zie ook: Dikninge; Paasloo (3).

Spikman, Jan (Uffelte 20 juli 1931 – Steenwijk 31 maart 2021), administrateur. Was van 1951-1960 en 1963-1991 werkzaam bij de gemeente Steenwijk, sinds 1973 als hoofd van de sector financiën. Was daarnaast geruime tijd secretaris van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen, medeoprichter en secretaris van De Meenthe, penningmeester van de Stichting Zonnekamp en secretaris van de Stichting Stadsherstel Steenwijk. Schreef: *Van dieverijen en stroperijen* (1985). Ref.: OSC 9 april 2021.

spint: oude vlaktemaat gelijk aan 0.0225 ha (Steenwijker Maat; zie daar). Het spint als inhoudsmaat is gebaseerd op de hoeveelheid zaaizaad benodigd voor een spint bouwland.

Spitzen; zie: Wasserij Spitzen.

Spitzen, Hendrik (Tuk ged. 6 juni 1790 – Tuk 10 oktober 1871) bakker in Tuk naar wie het Bakkersveld werd vernoemd.

Spitzen, Otto Antonius (Steenwijkerwold 18 oktober 1823 – Zwolle 3 augustus 1889), geestelijke. Was van 1846-1851 kapelaan te Zwolle, tot 1857 professor te Warmond, tot 1866 pastoor te Heino, daarna te Zwolle. Was erekapelaan van Z.H. Paus Pius IX. Publiceerde van 1848-1884 diverse theologische titels.

Spitzen, Wilhelmus Gerhardus Gregorius (roepnaam: Wim; Steenwijk 22 mei 1962), militair, sportleraar. Is sinds 1985 militair sportleraar en tennistrainer, daarnaast kenner van Steenwijker munten en penningen en vooral van ESKAF aardewerk. Schreef onder meer: *Steenwijkse munten en penningen* (1988) en *ESKAF: Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek 1919-1934* (met A. Verschuuren en K. Gaillard; 2000).

Spleterszijl (ook: Splitterszijl): voormalig uitwateringssluise onder Blankenham waar een tak van de Steenwijker Aa in de Zuiderzee uitmondde. Werd voor het eerst genoemd in 1381, voor het laatst in 1640. Ref.: WN p65.

Spoorhaven (ook: Stationshaven): een in 1865 gegraven haven aan de noordzijde van het station te Steenwijk. In verband met de aanleg van de spoorlijn werd de Steenwijker Aa ten noorden van de stad omgeleid. Vanaf de schutsluis die in 1865 aan de Paardenmarkt was gebouwd, werd de Aa verbonden met de Spoorhaven. Deze werd aangesloten op de Aa bij de Wipbrug in de Eesveenseweg. Het tussenliggende gedeelte van de oorspronkelijke loop van de Aa verdween grotendeels onder het spoorwegemplacement. De aanleg van de Spoorhaven hield verband met een verwachte - maar niet gerealiseerde - toename van het vervoer over water. In 2008 werd het gebied ingericht als parkeerterrein aan de noordkant van het station.

Spoorlaan: een in 1865 aangelegde weg langs de noordzijde van de spoorlijn, tussen de Eesveenseweg en de Gagelsweg in Steenwijk. De naam werd later veranderd in Parallelweg.

spoorlijn: op 1 september 1868 was de spoorlijn van Arnhem, over Deventer, Zwolle en Steenwijk tot Leeuwarden gereed. Driemaal daags kon men van – en naar Steenwijk reizen. Er waren haltes in

Nijeveen, Willemsoord en Peperga tot 1927, toen het traject over de gehele lengte tussen Meppel en Leeuwarden verdubbeld werd. Op 15 oktober 1931 vond in Steenwijk een ernstig spoorwegongeval plaats waarbij twee goederentreinen op elkaar botsten en waarbij een der machinisten om het leven kwam. In 1943 liet de bezetter één van beide sporen tussen Steenwijk en Wolvega opbreken; pas aan het eind van de jaren zeventig werd de lijn weer verdubbeld. Op 15 mei 1952 werd de elektrificatie van het traject voltooid waarna de stoomlocomotieven snel uit de exploitatie werden genomen. De drukke spoorwegovergang in de Eesveenseweg werd in 1984 geautomatiseerd. Thans zijn er vanuit Steenwijk viermaal per uur verbindingen in de richting Leeuwarden en Zwolle. Ref.: CS p116-119; HM 1984 n1 p26-28; OS 2019 n3 p24-27; SW p448-449. Zie ook: IJzeren Brug, Kraanbrug, station.

Spoorsloot: een in 1865 gegraven sloot langs de toen aangelegde spoorlijn te Steenwijk. Ten oosten van de Eesveenseweg liep de Spoorsloot langs de noordzijde van de spoorlijn, ging vlak vóór de overweg daar met een duiker onderdoor en liep verder als Parallelsloot (ook Kikkersloot genoemd) tussen de Kastanjelaan en Tramlaan, om westwaarts aan te sluiten op de Nieuwe Aa. Kort na 1893 ging de Parallelsloot deel uitmaken van een aanvoersysteem van water voor de verversing van de stadsgrachten. Daartoe werd een 200 m lange verbindingssloot naar de Looijersgracht gegraven. De Parallelsloot werd in 1955 gedempt. Ref.: DJS p315.

spoorwegstation; zie: station.

sport; zie: atletiek, Klim van Steenwijk, LTC, schaatssport, voetbal, wielersport, zwemsport.

Sportcomplex De Nieuwe Gagels: in de gelijknamige stadswijk, geopend op 17 mei 1980 door wethouder H.W. Visser.

sporthal; zie: De Meenthe.

Sportlust: voormalig café-restaurant aan de Meppelerweg 89, ooit uitgebaat door W. Bijker, later door G. Lubbelinkhof. Het werd in 1934 als boerderij ontworpen door Jan van Ommen.

Spreekmeester, Isidore Leonard (roepnaam: Ies; Amsterdam 24 januari 1914 – Steenwijk 14 juli 2000), tekenaar, schrijver, illustrator. Ontwikkelde zijn talenten voornamelijk in de praktijk. Schreef en illustreerde kinderboeken. Werkte als illustrator voor *Het Parool* en *Het Vrije Volk* en voor Annie M.G. Schmidt en Han G. Hoekstra. Woonde in Blaricum, sinds 1971 in Oldeholtpa en sinds 1990 in Steenwijk. Ref.: *Lexicon van de jeugdliteratuur* (1982-2014).

Spreen, Hendrik (roepnaam: Henk; Onderdendam 19 oktober 1942 – Steenwijk 4 november 2015), historicus, leraar. Was van 1973 tot 2002 leraar geschiedenis en maatschappijleer aan de RSG in Steenwijk. Bestuurslid (sinds 1985) en secretaris (sinds 1990) van de HVS. Schrijver van vele artikelen en boeken over de geschiedenis van Steenwijk, in het bijzonder over samenleving, wonen en werken, onderwijs, beeldende kunst, belegering en Tweede Wereldoorlog. Zijn meest bekende boeken: *Steenwijk in 40-45* (1995), *Stad en Wold* (met J.D. van der Tuin; 1999) en *De veelzijdige glazenier Willem Bogtman (1882-1955)* (2007). Ref.: OS 2016 n1 p38-40.

Staatsbosbeheer; zie: Boswachterij Het Steenwijkerwold, Paasloo.

Stad: kadastrale aanduiding (1832) van sectie E van de voormalige gemeente Steenwijk, de eigenlijke stad met wallen en grachten. De oppervlakte, gemeten binnen de stadsgracht, bedroeg bijna 18 ha. De oppervlakte van het gebouwd gebied, dus zonder wallen en bolwerken, was bijna 13 ha. Zie ook: Steenwijk (1).

Stadboek: verzameling wettelijke voorschriften zoals deze in de loop der tijd door het stadsbestuur werden samengesteld. In het Oud-archief der stad Steenwijk bevindt zich het *Stadtboick, heurder rechten, statuten ader plebisciten* uit 1544, opgesteld door stadssecretaris Henrick Boeghel. Ref.: SO p34-35.

Stad en Wold: standaardwerk (548 p.) over de geschiedenis van de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold in de 20e eeuw. Het werd samengesteld door de Historische Vereniging Steenwijk en Omstreken, gedrukt door Drukkerij Hovens Gréve B.V. te Steenwijk en gepresenteerd op 24

november 1999 in het gemeentehuis van Steenwijk.

stadhuis (vroeger: raadhuis). Het eerste en oudste stadhuis (1e helft 15e eeuw) van Steenwijk stond aan het midden van de oostzijde van de Markt (thans nr. 76). Het ging bij de grote stadsbrand van 1523 verloren. Tijdelijk werd het huis van de familie Ten Broecke, op de hoek van de Markt en de Kerkstraat, als stadhuis gebruikt. In 1564 werd een nieuw raadhuis op de hoek van de Koningstraat en de Markt in gebruik genomen. Dit laatgotische bouwwerk met trapgevel werd op een tekening van Hendrik Tavenier vereeuwigd. In 1650 besloot het stadsbestuur het huis ernaast te verbouwen tot stadswijnhuis. In 1657 werd het raadhuis uitgebreid met twee huisjes in de Waagstraat. In 1777 werd de trapgevel vervangen door een schilddak met daarop een klokkentorentje. In 1842 kreeg het geheel (thans nr. 72) een nieuwe voorgevel en een nieuwe raadszaal. Het stadswijnhuis werd in 1867 opgeheven. Tot 1890 diende het stadhuis tevens als gemeentehuis van Steenwijkerwold. In 1919 nam het stadsbestuur de villa Rams Woerthe als stadhuis in gebruik; van 1973-1992 diende dit als gemeentehuis van Steenwijk. Het oude gebouw aan de Markt werd sinds 1838 deels gebruikt als kantongerecht; twee bovenkamers werden ingericht als Openbare Bibliotheek (1920-1966). Het gebouw, in gebruik als café-restaurant brandde op 27 februari 2013 geheel uit. Ref.: HM 1986 n2 p19-23; HM 2009 n2 p2-11. Zie ook: gemeentehuis, 't Geveltien.

stadsarchief; zie: Oud-archief der Stad Steenwijk.

stadsarmenschool; zie: armenschool.

stadsbestuur; zie: bestuur, magistraat.

Stadsbleek: weiland over de Aa aan de Tukseweg, in eigendom van de stad, waarop men vroeger linnengoed te bleken legde.

stadsboerderijen: voormalige boerenwoningen in de binnenstad van Steenwijk met staldeuren aan de straatzijde. Hoewel verbouwd, zijn er nog tientallen herkenbaar, onder meer aan de Molenstraat, de Onnastraat en de Nieuwe Onnastraat. Ref.: D. Getreuer. *Ruimtelijke transformatie van Steenwijkerland; agrarische geschiedenis van stad en es* (2010) [Steenwijk].

stadsbrand. Van de vele branden die ooit de stad geteisterd hebben, was die bij de verwoesting van Steenwijk in 1523 verreweg de ernstigste. Daarbij werd de hele stad in de as gelegd met uitzondering van de (drie) kerken en zeven woonhuizen. Bij opgravingen in de binnenstad komt de aslaag nog dikwijls aan het licht. Zie ook: brand. Ref.: OS 2023 n3 p19-23.

stadsbrouwerij; zie: bierbrouwerij.

stadsburgerschool: stadsschool voor de inwoners (burgers) van de stad. Steenwijk kende in de 19^e eeuw, naast twee stadsburgerscholen, een armenschool en twee bewaarscholen.

stadsdienaren; zie: politie.

stadsfiguren: markante Steenwijkers die grote bekendheid genoten door hun niet-alledaagse gedrag en door velen op handen werden gedragen, bijvoorbeeld Mini Hoomoed en Freekie Oosterhof; zie daar.

Stads Galgenveld; zie: Galgenveld.

stadsgerecht; zie: magistraat.

stadsgracht: het oudste bericht over het graven van de Steenwijker stadsgracht dateert uit 1413 toen bisschop Frederik III van Blankenheim daar toestemming voor verleende. Twee berichten uit 1419 meldden de uitvoering ervan; het hele werk heeft ongeveer dertig jaar geduurd. Van 1591-1627 werden acht bolwerken uitgebouwd, waartoe de stadsgracht verlegd en verbreed werd. In die tijd werd de gracht op peil gehouden door een rosmolen aan de noordwestzijde van de stad. De ophaalbruggen werden in 1830 vervangen door gemetselde duikers die in 1900 door betonnen werden vervangen. In 1865 werd de gracht aan de noordwestzijde van de stad gedempt. In dit gebied kwam later de Paardenmarkt. Ook werd een korte verbinding tussen de stadsgracht en de Aa tot stand gebracht. Daarin werd een houten schutsluisje gebouwd om kleine vaartuigen voor

onderhoud van gracht en walkanten te kunnen doorlaten. Kort na 1893 kwam een project tot stand voor de waterverversing van de stadsgrachten. Daartoe werd een aanvoersloot met grondduikers van de Spoorsloot naar de Looijersgracht aangelegd. Overtollig water werd door een duikersluisje op het Steenwijkerdiep geloosd. De sloot werd in 1955 gedempt en in 1961 werd het schutsluisje vervangen door een elektrisch vijzelgemaal (achter de voormalige School B). In de periode 1953-2002 was een gedeelte van de Looijersgracht gedempt om als parkeerplaatsje dienst te doen. De oorspronkelijke stadsgracht had rondom een lengte van ruim 1700 m. Zie ook: rosmolen, stadswal. Ref.: WWO p 70.

stadsgrenzen; zie: gemeentegrenzen, stadsvrijheid.

Stads Heideveld (ook: Oud Stadsveld, Stadsveld of Veld): kadastrale aanduiding (1832) van heidegebied, 2 km ten oosten van de stad. Een deel ervan was ooit in gebruik als galgenveld. Zie ook: Tippe van Spijkervet.

stadsherberg (1): tot 1867 ondergebracht in het stadhuis. (2): in Wetering, naast het tolhuis aan het Eind van 't Diep. De voormalige herberg, voor het eerst genoemd in 1644, bevond zich aan het Steenwijkerdiep Zuid 15.

stadsherstel; zie: Stichting Stadsherstel Steenwijk.

stadskantoor; zie: gemeentehuis, stadhuis.

stadskerk; zie: Kleine Kerk.

Stadslogement de Oude Smidse (ook: De Smederij van Steenwijk): hotel in de Gasthuisstraat 34-36 in Steenwijk, gesitueerd rondom een smederij uit 1836. Ref.: HM 2010 n4 p161-163.

Stadsmolen (of: Westermolen): in 1597 gebouwde houten standerdmolen op de westelijke stadswal. Deze korenmolen had het stadsbestuur ingezet in de strijd tegen het 'huchten' (toe-eigenen van koren door de molenaars). In 1608 werd de molen particulier eigendom, later kwam hier De Koorndrager (zie daar). Ref.: HM 2000 n2 p52-56.

stadsmuren: er zijn aanwijzingen dat Steenwijk in 1581, waarschijnlijk aan de noordwestzijde, met muurwerk was versterkt. Ref.: GH p17. In 1591 legden de Spaanse bezetters 'bemuurde' bolwerken aan bij de Wold- en Oosterpoort. Waarschijnlijk ging het om houten borstweringen; voor zover bekend heeft Steenwijk verder geen stadsmuren gehad.

Stadsmuseum Steenwijk (voorheen: Oudheidkamer): aan de Markt 64, opgericht in 1941 en sinds 1947 gevestigd in het voormalige woonhuis van de familie Reiners. Op de beganegrond een grote collectie ESKAF aardewerk, een collectie zilver van Bijkamp, wapentuig, brandweermateriaal en een winkeltje annex keukentje uit grootmoeders tijd. In de grote zaal worden wisselexposities gehouden. Op de verdieping bevindt zich de Steenwijkkamer (overzicht geschiedenis van Steenwijk en een maquette van Steenwijk omstreeks 1700), een vergader- en filmzaaltje en een collectie die betrekking heeft op het onderwijs, handvaardigheid en huishouding. Ref.: HM 2007 n1 p43-56; SO p8, 32, 37, 41, 46, 50, 72, 76-77, 89-91 en p102; SW p153-155 en 300-302.

stadsomroepers: de eerst bekende stadsomroeper van Steenwijk was Johan Geerts Preistinge, die in 1568 door de magistraat van Steenwijk werd aangesteld. In zijn voetsporen traden achtereenvolgens: Gerrit Schuurman, Jannes Schuurman, Jan Berends Dennekamp, Jannes Cristoffers, Harm Groen, Jan ten Veen, Antonie van der Zweerde, Geert Roelofs van Erkelens, Johannes Schurink, Dirk van Wijngaarden, Hendrik Bosma, Stefenus de Bock en Steven ten Veen (de laatste in gemeentelijke dienst die, in 1963 geen opvolging kreeg. In 1986 werd vanuit particulier initiatief Bertus van Brummelen gekozen tot stadsomroeper, maar kreeg na zijn dood in 1997 ook geen opvolging. In 2018 werd Sierd Tilma benoemd als stadsomroeper bij bepaalde gelegenheden. Ref.: G. van Brummelen. *Stads- en dorpsomroepers in Nederland*. (2012); HM 1987 n1 p17-25; SW p151-153.

stadsooievaar: tot ver in de 18^e eeuw nestelend op het dak van het stadhuis in Steenwijk, thans

Markt 72. Ref.: HM 2003 n1 p22-24.

stadsorganisten; zie: organisten.

Stadspark; zie: Park Rams Woerthe.

Stadsplan 2000: project waarbij in de periode 1997-1999 een rigoureuze herinrichting van de binnenstad en de zuidelijke stadswallen werd uitgevoerd. Ref.: SW p307.

stadsplattegronden: van de tientallen stadsplattegronden van Steenwijk is die van Jacob van Deventer (1557) de oudste, die van Johan van den Kornput (1581) de meest gedetailleerde en die van Joan Blaeu (1649) de meest bekende. In het najaar van 2001 werd in de toenmalige Oudheidkamer de expositie gehouden *Steenwijk in kaart gebracht*. Ref.: HM 2001 n3 p65-71. Zie verder hoofdstuk 7 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

stadspompen; zie: waterputten.

stadspoorten: kort vóór 1395 werd een nieuwe toegang naar het noorden gemaakt, de Steendijk, later Tukseweg genoemd. In dat kader werd ook de Woldbrug gebouwd en waarschijnlijk ook de Woldpoort als eerste van vier stadspoorten. De Meyeringepoort (later: Gasthuispoort) werd voor het eerst vermeld in 1412, de Oosterpoort in 1448 en de Onnapoort zal uit dezelfde periode dateren. In de Spaanse tijd (1582-1592) werden de hoge middeleeuwse poorten vervangen door minder kwetsbare waldoorgangen. De Onnapoort verdween, maar werd in 1594 weer opgebouwd. Van genoemde poorten, in de 19^e eeuw afgebroken, zijn geen gedetailleerde afbeeldingen bekend, een ets van de Woldpoort uitgezonderd.

stadspuiten; zie: waterputten.

stadsraad: lid van een stedelijke raad; raadsman.

stadsrecht (ook: stadrecht): de gezamenlijke door de landsheer aan een stad verleende vrijheden en privileges, waarbij de nederzetting eigen bestuur en rechtspraak kreeg. Van Steenwijk is niet bekend of, wanneer en door wie de oudste stadsrechten geschonken zijn. In de literatuur worden de jaartallen 1225, 1255 en 1295 genoemd. Bij de herdenkingen in 1955 en 2005 is uitgegaan van het jaar 1255. In een brief uit 1327 van bisschop Jan III van Diest worden de stadsrechten wel bevestigd maar is geen sprake van een stadsprivilegebrief en wordt geen jaartal genoemd. Wel wordt vermeld dat Steenwijk dezelfde rechten had als Deventer, Kampen, Zwolle en andere Overijsselse steden. Steenwijk heeft een ongeschreven stadsrecht. Mogelijk heeft het zich, zoals Groningen, vóór 1141 als 'stad' ontwikkeld toen het nog tot het dekenaat Drenthe behoorde. Ref.: P. Berends. *Het oudste stadrecht van Steenwijk* (1917); J.I. van Doorninck. *Steenwijksche privilegiën* (1875); ROU; A. Telting. *Stadregten van Steenwijk* (1891).

stadsschool: school opgericht en bekostigd door het stadsbestuur, in Steenwijk sinds 1592.

stadssecretaris: functionaris die het stadsbestuur assisteert in verslaglegging, registratie en archivering van schriftelijke stukken. Tot 1562 werd hij benoemd telkens voor enkele jaren, daarna was het een vaste aanstelling. Bekende secretarissen waren: Henrick Boeghel, Zigher en Everhardt ter Steghe, Barthold en Borchard ten Broecke, Hillebrand Tuttel, Willem de Lille en Alardus Fledderus.

stadstol: tot 1930 door de stad geheven tol, zowel aan de uitvalswegen als aan de doorgaande vaarwegen. Zie ook: tolheffing.

Stadsveld; zie: Stads Heideveld.

stadsvernieuwing. In de periode 1997-2009 heeft een ingrijpende herinrichting plaats gehad van de gehele binnenstad, stadswallen en grachten, stadstoegangen en parkeerplaatsen. Zie ook: Stichting Stadsherstel Steenwijk.

Stads-Vhene: voormalige veenlanden ten westen van Wetering, later Stads Weren genaamd. De kosten voor het graven van het Steenwijkerdiep in 1626 werden voor een deel gedekt uit de opbrengsten van het 'vierde Stads-Vhene'.

stadsvrijheid (ook: jurisdictie): rechtsgebied van de stad, ook dat buiten de stadswal en poorten. Voor Steenwijk werd de beschrijving van de stadsgrens op 22 oktober 1460 door bisschop David van Bourgondië bevestigd. Deze kwam in grote lijnen overeen met die tussen de latere gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold. Zie ook: gemeentegrenzen.

Stadswaag; zie: Boterwaag.

stadswacht; zie: schutterij.

stadswal: In de eerste helft van de 15^e eeuw werd rondom de stad, over 1.700 m, de stadsgracht gegraven. Gelijktijdig daarmee werd ook de stadswal aangelegd. Deze had een aanlegbreedte van 40 voet. Ref.: GH p38. De hoogte zal dan niet meer dan 8 voet geweest zijn. In de periode 1591-1627 werden acht bolwerken aangelegd en de wallen daartussen opnieuw aangepast waardoor Steenwijk een vestingstad met allure werd. Tot 1829 verkeerde de vesting in nog min of meer oorspronkelijke staat. Toen werden de Wold- en Oosterpoort afgebroken en volgde ook een deel van de wallen. Omstreeks 1840 was de wal aan de noordwestzijde van de stad, vanaf de Woldpoort, al afgegraven. De wal bij de Onnapoort werd kort na 1855 afgegraven. In 1870 werd het gedeelte tussen de Gasthuispoort en Woldpoort afgegraven voor woningbouw en aanleg van de Kornputsingel. In 1908 werd de Noordwal afgegraven voor de bouw van de Rijks H.B.S. en in 1921 werd de wal bij de Oosterpoort afgegraven voor de bouw van het postkantoor. De zuidelijke stadswal en drie bolwerken vormen een Rijksmonument dat in de periode 1950-1952 werd opgeknapt en beplant met lindebomen. In 1984 werden er van de 421 bomen veertig omgezaagd en vijftig chirurgisch behandeld. In de periode 1997-1999 werd de zuidelijke stadswal over een lengte van ruim 500 m volledig gereconstrueerd naar de situatie van kort na 1627. Zie ook: bolwerk, Hogewal, Molenwal, Noordwal, Onnawal, stadsgracht, stadsmuren en stadspoorten. Ref.: HM 1999 n4 p89-128; SV p321-323.

stadswapen; zie: wapen.

Stadsweide: kadastrale aanduiding (1832) van sectie A van de gemeente Steenwijk, landen aan de noordzijde van de stad, de Ooster- en Woldmeenthe en de Torenlanden gezamenlijk; zie daar.

Stads Weren: kadastrale aanduiding (1832) van landen halverwege Nederland en Scheerwolde, ten zuiden van de Rietweg, het voormalige Stads-Vhene, ongeveer 25 ha.

stadswijken: rondom de oude binnenstad van Steenwijk liggen de woonwijken Clingenborgh, De Beitel, De Gagels, De Nieuwe Gagels, Kornputkwartier, Oostermeenthe, Oostwijken, Paddepoel, Steenwijk-West, Torenlanden en Woldmeenthe en de bedrijventerreinen Eeserwold, Groot Verlaat, Hooijdijk/Dolderkanaal, NOVAC-terrein en Oostermeentherand.

stadswijnhuis; zie: stadhuis.

stadszegels: vroeger gebruikt ter legitimatie van oorkonden, contracten en akten van het stadsbestuur. Steenwijk kende een grootzegel en een kleinzegel; van het laatste bleef het lakstempel bewaard in het Stadsmuseum Steenwijk. Ref.: SO p32.

stadszilver: een aanzienlijke hoeveelheid zilveren voorwerpen, sinds 1560 verworven en in bezit van de stad Steenwijk. In 1813 werd de inhoud van de zilverkast verkocht, met uitzondering van de bodebus; zie daar. Ref.: HM 1995 n4 p137-142; SO p46.

stakingen. In Steenwijk en omgeving hebben in het verleden een aantal bijzondere stakingen plaats gevonden. Vanaf 1845 waren er stakingen in het veen; in 1902 bereikten de veenarbeiders hiermee, dat een nieuwe algemene turfmaat werd ingevoerd. In 1921 staakten de Steenwijker tabaksarbeiders, onder aanvoering van Rudolf Scheenstra, voor een beter loon. In mei 1943 vond een melkstaking plaats. In 1955 staakten werknemers in de perserij van Kornelis' Kunsthars Producten Industrie N.V. in verband met een nieuwe loonmaatregel. Op 2 mei 1986 nam het personeel van de NOVAC in Tuk deel aan een landelijke staking in de zuivelindustrie. Zie ook: arbeidersbeweging; veenstakingen.

Stallen van Spijkervet; zie: Paardenstallen.

Stam, Jan (Dordrecht 14 december 1947), leraar. Van 2007-2010 bestuurslid en van 2016-2022 voorzitter van de HVS.

standbeelden; zie: Boonstra-van de Boer, Kornput.

Stapele, Marinus Gerard van (Winterswijk 23 juli 1904 – Steenwijk 14 juni 1977), jurist. Was van 1948-1967 notaris te Steenwijk en van 1963-1971 rechter-plaatsvervanger aan het kantongerecht te Steenwijk. Was tijdens de 2^e WO actief betrokken bij het plaatselijk verzet. HM 2011 n2 p72.

Stapele-Manoth, Geertruida Jacoba van (roepnaam: Truus; echtgenote van voorgaande; Amsterdam 13 juni 1905 – Eesveen 31 mei 1986), maatschappelijk werkster. Was leidster van de Vrijzinnig Christelijke JeugdCentrale en nam initiatief tot oprichting van instellingen voor jeugd- en gezinszorg. Ook was ze actief betrokken bij het plaatselijk verzet en zorg voor de joden tijdens de 2^e WO. Hiervoor ontving ze, evenals haar man en dochter Hermine, de Yad Vashem onderscheiding. Ref.: HM 2011 n2 p72; SW p316.

Staphorstersluis; zie: Zwartsluis.

station. In 1865-1868 werd het oostelijk deel van de Torenlanden geëgaliseerd en opgehoogd voor de aanleg van het stationemplacement. De Steenwijker Aa werd, tussen de Paardenmarkt en de Eesveenseweg, gedempt en omgeleid. Aan de noordkant van het station werd de Spoorhaven gegraven. Er verrees in 1868 een fraai stationsgebouw van de derde klasse (eenzelfde als in Leeuwarden en Alkmaar), ontworpen door K.H. van Brederode. Het werd op 15 januari 1868 officieel in gebruik genomen en op 8 februari 1973 vervangen (!) door nieuwbouw. Sinds 1985 is het een P+R (Parkeer en Reis) station, het eerste in Overijssel. In 2008 werd, door de ingebruikname van een groot parkeerterrein en een loopbrug over het spoor, het station ook bereikbaar vanaf de noordzijde. Ref.: OS 2022 n2 p3 en n4 p14-19. Zie ook: spoorlijn, tramlijnen.

Stationshaven; zie: Spoorhaven.

Stationskoffijhuis: voormalig café-herberg en stalling aan de Stationsstraat op de hoek van de Willem de Zwijgerstraat. Het werd in 1864 gebouwd voor Jan Nijk en in 1962 afgebroken. Sinds 1892 werd het café geëxploiteerd door de familie Oosterveen.

Stationsplein: werd, met directe omgeving, in 1971-1973 en in 2000 geheel gereconstrueerd. In 1971 kwam De Meenthe (theater, sporthal en vergadercentrum) tot stand, in 1973 gevolgd door het nieuwe stationsgebouw annex postkantoor en in 2000 een nieuw busstation, kantoorgebouwen en parkeerplaatsen. Ref.: SW p420-421. Zie ook: Voorplein.

Stationsstraat: naam in 1901 gegeven aan het gedeelte van de Eesveenseweg vanaf de Oosterpoort tot aan de spoorlijn, daarvóór sinds 1868 ook wel Stationsweg genoemd. Zie ook: Nieuwe Stationsstraat.

Stavoren (of: Staveren): voormalige middeleeuwse koopmansstad in Zuidwest-Friesland. Voor Steenwijk van belang vanwege de oude heirweg naar Duitsland, waarlangs Steenwijk ontstaan is. Ook van belang was de invloed van het Sint Odulfsklooster, dat goederen (kapellen) bezat tot dicht bij Steenwijk (o.a. IJsselham, Kuinre en Scherwolde). Steenwijk behoorde al vóór 1010 tot het dekenaat Drenthe, dicht bij de grens van het dekenaat Stavoren. Ref.: HM 1998 n3 p72-82, HM 2004 n2 p49-64.

stedenband; zie: Stichting Jumelage etc.

Steege, Jan ter (Groningen 26 augustus 1936 – Zwolle 5 juli 2006), predikant. Stond vanaf 1962 als predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente achtereenvolgens te Oosterwijtwerd en Eenum, Vrouwenparochie, Aalzum en Wetsens, Nieuwleusen en van 1985 tot 1998 te Steenwijk. Schreef van deze plaatsen over de lokale geschiedenis en van Steenwijk in het bijzonder over samenleving, zorg, kerkelijk leven, kerken en orgels en over de levens van tientallen predikanten. Wij noemen: *Zij hielden de lofzang gaande; over de orgels, organisten en orgeltrappers van de Hervormde Gemeente in Steenwijk* (1992) en *Een sieraad voor de stad; de geschiedenis van de*

Kleine Kerk te Steenwijk (2002). Ref.: HM 2006 n4 p114-121.

Steen, De: bekend horecabedrijf in Willemsoord, sinds 1958 van de familie Stroeve. Aan de zuidoost-hoek van de Kruisweg opgericht door Harm Stroeve (1910-1984), in 1976 voortgezet door zoon Geerhard (1950-2017) en in 2012 door kleinzoon Arjan Stroeve (1975). De naam duidt op een zwerfsteen die al sinds 1820 deze plek van samenkomst markeert. Ref.: OSC 24 mrt. 2024.

Steenakkers (1): gebied, later ook buurtschap, 3 km oostelijk van Steenwijk, gelegen tussen Onna en Kallenkote; vanouds zeer rijk aan veldkeien. Ref.: OS 2022 n3 p22-23. (2): naam in 1951 gegeven aan de verbindingsweg tussen Onna en Kallenkote, de vroegere Veldlaan.

steenbergen: oorspronkelijke naam voor ‘hunebedden’; zie daar.

steenboete: een zogenoemde ‘lichte’ straf voor sommige overtredingen, in plaats van een geldboete. De steenboete was in Steenwijk zeer gangbaar doordat er zwerfstenen in overvloed waren en de magistraat van de opbrengst niets behoefde af te staan aan de bisschop. Zie ook: steenpunten. Ref.: SO p35.

Steendijk (of Nieuwe Steendijck): oude benaming voor de tegenwoordige Tukseweg, noordwestelijk van Steenwijk, kort vóór 1395 aangelegd. De naam wijst erop dat de weg in ophoging is aangelegd (een dijkweg) en met stenen was geplaveid. In 1460 werd bepaald dat de onderhoudsplicht van de ruim 1.5 km lange dijkweg was opgelegd aan de bewoners van 65 hoeven in Steenwijkerwold, 5 op de Eese en 24 in Paasloo.

steenhouwerij; zie: Willigen.

steenkloppen: bezigheid die tot in de vorige eeuw bedreven werd, ook als vorm van werkverschaffing.

steenpunten: bezigheid waarbij zwerfstenen werden opgespoord door met een puntige staaf in de grond te prikken. Het zoeken en leveren van stenen werd eeuwenlang als straf opgelegd; tot aan de 20^e eeuw was het een bedrijvigheid en vorm van bijverdienste. Ref.: DTV p58-59. Zie ook: steenboete; zwerfstenen.

Steenwal: vroegere naam van de kade aan de noordkant van het Steenwijkerdiep in Steenwijk. Van hier werden veldkeien, al of niet in stukken geklopt, verhandeld en verscheept naar Holland.

Steenwiek: specifiek Steenwijker schrijfwijze van de plaatsnaam Steenwijk, in tegenstelling tot de schrijfwijze Stienwiek in Drenthe en Stellingwerf en Stienwyk in Friesland.

Steenwieks; zie: Steenwijker dialect.

Steenwijck, Hendrick van (bijgenaamd De Oudere; vermoedelijk geb. te Steenwijk ca. 1550 – Frankfurt am Main begr. 1 juni 1603), schilder. Leerling van Hans Vredeman de Vries. Was een verdienstelijk schilder van kerkinterieurs en andere architectuur. Ref.: HM 1994 n1 p3-6.

Steenwijcker Schrijf-Almanach: in 1768 de naam van de *Steenwijker Almanak*; zie daar.

Steenwijk (1): stad in Overijssel, 30 km ten noorden van Zwolle, 100 km ten oostnoordoosten van Amsterdam. Steenwijk was tot 2001 hoofdplaats van de gelijknamige gemeente, sindsdien hoofdplaats van de gemeente Steenwijkerland. De stad telt ruim 17.000 inwoners.

Vroegste geschiedenis.

Steenwijk is, zoals Groningen, ontstaan als een Drents brinkdorp. Het heeft zich ontwikkeld als handelsnederzetting aan de oude heirweg van Stavoren naar Duitsland, waar deze het stroomdal van de Steenwijker Aa kruiste. Hier werd het eerste houten kerkje gebouwd, mogelijk gewijd door Willibrord (8^e eeuw). De oudst bekende naamsvermelding, ‘Stenwic’, dateert van 13 maart 1141. Het betreft een brief van bisschop Hartbert waarin hij bepaalt dat de inkomsten van de kerk van ‘Stenwic’ voortaan toekomen aan het Sint Mariaklooster in Ruinen. Sinds 1206 gingen deze inkomsten weer naar de bisschop. De naam Stenwic wordt verklaard als een wijk- of stapelplaats bij een stenen bouwsel (hunebed?) of stenenrijke omgeving. Steenwijk is van oudsher de toegangspoort naar het noorden. De strategische betekenis bleek al tijdens de oorlogen die de

bisschoppen in 1227 (slag bij Ane) en van 1228-1232 met de Drenten voerden, waarbij Steenwijk als bisschoppelijke uitvalsbasis fungeerde.

Ref.: Heel, C.J. van. *Het vroegste verleden van Steenwijk*; in: HM 1986 n2 p 3-7; *Stad en Wold; de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold in de twintigste eeuw* (1999); *Steenwijk Vestingstad; een terugblik voor de toekomst*. Steenwijk, 2009.

Zie verder: beleg van Steenwijk, bevolking, binnenstad, Drenthe, heirweg, legende, Overijssel, Stad, Stadsmuseum Steenwijk, stadsrechten, wapen, wijken.

Steenwijk (2): voormalig schoutambt (1460-1811), daarna gemeente (1811-1973) bestaande uit de Stad, de Stadsweide, de Steenwijker Kamp, de Oostwijk en de Westwijk. Bij de gemeentelijke herindeling van 1973 werd de gemeente Steenwijk uitgebreid met het grootste gedeelte van de gemeente Steenwijkerwold. In 2001 is deze gemeente Steenwijk opgegaan in de nieuwe gemeente Steenwijkerland (zie daar).

Steenwijk '34: zwem- en waterpoloclub opgericht in 1934 bij de opening van het eerste zwembad in Steenwijk. Ref.: M. Veen. *Zwem- en Poloclub Steenwijk '34 vijftig jaar* (1984); OS 2017 n2 p28; SW p 101. Zie ook: zwemsport.

Steenwijk, Harmjan van: pseudoniem van Jan Tuttel; zie daar.

Steenwijk, Voetbal Vereniging: oudste voetbalvereniging van Steenwijk, opgericht 12 augustus 1912; clubkleuren: rood-wit. Heette oorspronkelijk: Klein maar Dapper. Ref.: *Voetbal Vereniging Steenwijk 1912-1982* (1982); H.R.G. Ymker. *Rood en Wit in honderd jaar 1912-2012* (2012).

Steenwijker Aa (vaak kortweg Aa genoemd): voormalig riviertje in Zuidwest-Drenthe en Noordwest-Overijssel, waarvan gedurende de laatste vijf eeuwen de loop is veranderd, omgeleid, geregulariseerd en gekanaliseerd en waarvan op nog slechts enkele plaatsen herkenbare restanten zijn aan te wijzen. Het stroomgebied van de Steenwijker Aa heeft een oppervlakte van ongeveer 14.600 ha en ligt in Drenthe, Overijssel en voor een klein deel in Friesland. Het is in beheer bij het Waterschap Reest en Wieden. Het stroomdal, ontstaan door smeltwatererosie gedurende de laatste ijstijd, is tussen Eesveen en Kallenkote 4 km breed, tussen Steenwijk en Tuk slechts 1.5 km. In de middeleeuwen vonden belangrijke wijzigingen plaats door de aanleg van de Zuiderzeedijk en de bouw van uitwateringssluissjes (zijlen). Voor de stad Steenwijk was de Aa van levensbelang (watervoorziening, verdediging, visserij, scheepvaart). Vooral de vervening heeft tot ingrijpende wijzigingen in de hydrografische gesteldheid van het stroomgebied geleid. Als vaarweg naar zee waren de mogelijkheden van de Aa beperkt (ondiep en gemiddeld slechts 6 m breed). Er vonden regelmatig bochtafsnijdingen en uitdiepingen plaats en, om de waterstand te verhogen, werden er sluisjes (verlaten) gebouwd waar dikwijls tol werd geheven. In de periode 1626-1632 kwam, voor de scheepvaart, het Steenwijkerdiep tot stand. In de vorige eeuw onderging de Aa ingrijpende wijzigingen: de kanalisatie van de bovenloop ter verbetering van de afwatering, de ontginning van de uitgeveende gronden en een aanzienlijke verbetering van de waterhuishouding in het gehele stroomgebied. Ref.: HM 2000 n3 p86-100; HM 2008 n1 t/m HM 2010 n3; WN.

Steenwijker Almanak: de oudste vorm van de tegenwoordige *Gemeentegids*, sinds 1664 als de *Nieuwe Cronijk* uitgegeven. In 1768 spreekt men van de *Steenwijcker Schrijf-Almanach*, omstreeks 1800 van de *Nieuwe Steenwijcker Schrijf-Calender*, omstreeks 1850 van de *Steenwijker Almanak*. Aan het begin van de 20e eeuw verscheen tevens het *Jaarboekje voor Steenwijk*, uitgegeven door G. Hovens Gréve, dat na de 2e WO de *Steenwijker Almanak* verving. Deze gemeentegids heette van 1973-2001 *Kijk op Steenwijk* en sinds 2001 *Kijk op de Kop*. Ref.: SO p48-49. Zie ook: Spanjaard.

Steenwijker Belangen: voormalige vereniging die zich ten doel stelde de belangen van Steenwijk als centrum van industrie, middenstand en toerisme te bevorderen. Werde opgericht in 1923 op initiatief van D.H. Wicherson. Zie ook: VVV.

Steenwijker boekdrukkers. Al in de zestiende eeuw telde Steenwijk enkele boekdrukkers,

waaronder Caspar van Dorsten en Herman 't Zanger (ook: Harmen Sangers) aan wie de veldnaam Sangerland herinnert. Zie verder: Hovens Gréve, van Kerkvoorde en Hollander, Smit, Spanjaard, Stuyfzandt, Terpstra, Walles en Van Wieringen.

Steenwijker Boekenmarkt: sinds 1997 jaarlijks terugkerend landelijk evenement op de laatste zondag van juni op de Markt in Steenwijk, georganiseerd door A. de Lange jr.

Steenwijker Boys: voetbalvereniging, opgericht in 1947; clubkleuren: geel-zwart. Ref.: A. Appeldoorn en H. Ymker. *Steenwijker Boys vijftig jaar, 1947-1997: een halve eeuw voetbalgeschiedenis* (1997).

Steenwijker Courant, De: voormalig nieuws- en advertentieblad voor Steenwijk en wijde omgeving. Verscheen wekelijks van 14 mei 1943 tot 8 december 1944, uitgegeven door Hovens Gréve te Steenwijk.

Steenwijker Dagblad. Sinds 1950 verschenen Steenwijker editie van de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, in 1973 veranderd in *Het Dagblad*. De naam van deze Tijl-uitgave veranderde later in *Zwolsche Courant* en vervolgens in *Stentor*.

Steenwijker dialect (ook: Steenwieks of Steenwiekers): plaatselijke vorm van het Nederlands, voortgekomen uit het Nedersaksisch. Wordt gerekend tot de Stellingwerfse dialectregio en vooral gekenmerkt door de blèrende ae-klank. In het verleden hebben slechts enkelen gepubliceerd in het Steenwijker dialect: G.R. Buisman, H. van Dalfsen, G. Gorkink, A.W. Kamp, U. Koenen, D. en R. Pit, P.J. Plat, W. Scheenstra, A. Smit en F. ten Veen. Sinds 1998 hebben geboren- en getogen Steenwijkers deelgenomen aan dialectonderzoek onder leiding van de IJsselacademie. In 2008 hebben zij een werkgroep van de HVS gevormd, gecoördineerd door H.J. Kolk en voortgezet door F. Keizer. Met enige regelmaat publiceren zij in *Old Steenwiek* en hebben de *Steenwieker Woordenlieste* (2020) uitgebracht. Ref.: CS p92-95; J.J. Spa. *De dialecten van Kallenkote, Steenwijk en Steenwijkerwold; klank- en vormleer* (2004); SV p21 en 163-178.

Steenwijkerdiep (1) (ook: Diep, Nieuwe Diep, Nieuwe Vaart): vaarweg van Steenwijk tot Wetering, 9.3 km zuidwestelijk van Steenwijk. Na eeuwenlang moeizaam varen met kleine schepen door de bochtige en ondiepe Steenwijker Aa, werd in de jaren 1626 tot 1632 het Steenwijkerdiep gegraven om een betere verbinding met Blokzijl te verkrijgen. Daardoor werd het mogelijk om met grotere schepen te varen. Deze waren bovendien geschikt om de Zuiderzee mee over te steken en hoefden niet in Blokzijl overgeladen te worden. In Steenwijk was het Diep aan weerszijden voorzien van een houten beschoeiing om in het laden en lossen van de schepen te voorzien. Op de zuidelijke oever van het Diep lag een lijn- of jaagpad. Het Diep werd verschillende malen verbreed en verdiept. Op 1 januari 1932 ging het in eigendom, beheer en onderhoud over van de Stad naar de Provincie. Het behoort tot vaarwegklasse I, d.w.z. geschikt voor schepen met een laadvermogen tot 300 ton. De maximaal toegestane diepgang bedraagt 1.60 m. Ref.: CS p88-91; DTV p25-26; HM 1992 n4 p22-32, WN. Zie ook: haven. (2): voormalig rijks werkkamp dat in 1943 werd afgebroken. (3): een in 2004 tot 2007 ontwikkeld woongebied ter weerszijden van het Steenwijkerdiep aan de westzijde van Steenwijk. Ref.: R. Tienkamp. *Steenwijkerdiep 1632 – heden* (2007). Zie ook: Waterpoort.

Steenwijker Expres; zie: Steenwijkerland Expres.

Steenwijker IJclub; zie: ijsbaan.

Steenwijker Kaai: voormalige kade langs de Steenwijkerzijl in Blokzijl, heet nu het Oude Verlaat. Ref.: HM 1987 n4 p99-102.

Steenwijker Kamp (ook kortweg: De Kamp; vroeger ook: Grote Kamp): stuwwal uit de voorlaatste ijstijd waarop, aan de noordwestzijde, de stad Steenwijk is ontstaan. Het gebied heeft een oppervlakte van 414 ha, waarvan inmiddels het westelijke derde deel wordt ingenomen door stedelijke bebouwing. Het 'resterende' gedeelte, de oude es, bestaat grotendeels uit bouwland, doorsneden met eeuwenoude wegen en paden. De stuwwal bestaat uit een hoofdrug met uitlopers

naar de Kleine Kamp (Steenwijk-West), Zuidveen en Onna (de Zuidkamp), gescheiden door korte dalen. Op het hoogste gedeelte, ter weerszijden van de Schansweg, bevindt zich een vindplaats van hoge archeologische waarde (een meldingsgebied) met sporen uit de Steentijd en de Romeinse tijd. Op de Steenwijker Kamp lagen de zeer oude kleinschalige bouwakkers van het middeleeuwse Steenwijk, waaraan verschillende veldnamen herinneren. Ooit was het gebied bebost, thans is het een open glooiend landschap met mooie vergezichten op de stad en over de lagere omgeving. In de naam duidt 'kamp' op een overwegend individuele aanpak van de ontginning tot akkerland. In de periode 1945-1951 vond een ingrijpende ruilverkaveling plaats, waardoor ook enkele oude wegen verdwenen. Het hoogste punt (12.4 m boven NAP) bevindt zich 1.5 km ten zuidoosten van de stad. Ref.: Archief HVS: DKB; HM 2004 n3 p74-140; H.A. Visscher. *Op Geopad naar de Steenwijkerkamp* (2004); OS 2017 n1 p14-22; SO p7, 39, 44, 47 en 52. Zie ook: De Schans (2).

Steenwijkerkolk: straatje in Blokzijl, genoemd naar een voormalig gat naast de Steenwijkerzijl, ontstaan door dijkdoorbraak.

Steenwijker kwartiertje (uitdrukking): tijd die verstrijkt voordat daadwerkelijk begonnen wordt.

Steenwijker Laagveenontginning (ook: Polder van Meijer): een polder van 175 ha, gelegen tussen de Steenwijker Aa en de Eesveensedijk, ongeveer 3 km ten noordoosten van Steenwijk. In dit gebied, dat bij het landgoed De Bult behoorde, werd nog in de 19^e eeuw turf gewonnen. In 1908 kocht U.D. Reinders uit Hoogezand de uitgeveende gronden en liet ze in 1914 inpolderen en ontginnen onder leiding van P.K. Meijer. Van 1919-1964 was het een zelfstandig waterschap; daarna ging het over naar het waterschap Vollenhove. Ref.: DTV p124-125.

Steenwijkerland: gemeente ontstaan in 2001 bij de gemeentelijke herindeling van Noordwest-Overijssel door samenvoeging van de gemeenten Brederwiede, IJsselham en Steenwijk. De naam van de nieuwe gemeente is in gebruik met ingang van 1 januari 2003.

De gemeente heeft een oppervlakte van 33.000 ha, waarvan 4.072 ha open water, en grenst aan de provincies Drenthe, Friesland en Flevoland. Het landschap is zeer gevarieerd: in het noordoosten de hogere gronden en uitlopers van het Drents Plateau (keileem en zand met bos, heide en oude akkers), in het zuidwesten eveneens een tijdens het Pleistoceen gevormd gebied en daartussen een uitgestrekt laaggelegen waterrijk gebied (veen en klei met polders, weiden en moerassen).

Het inwonertal per 31 januari 2023 bedroeg 45.383, verdeeld over 25 kernen waaronder de steden Steenwijk, Vollenhove en Blokzijl. De gemeente profileert zich, vooral door haar cultuurhistorie, natuur en landschap, recreatie en toerisme, bedrijvigheid en evenementen als een zogenoemde vijfsterrengemeente. Steenwijk is de grootste kern en vormt vanouds het winkel- en dienstencentrum voor de omliggende plaatsen. Ook heeft het een P+R station met halfuurlijkse intercity-verbindingen. Vollenhove heeft, als vroegere residentie van de bisschop van Utrecht en als stad der havezaten, een middeleeuwse uitstraling. De betrekkelijk jonge vestingstad Blokzijl oogt Hollands en trekt veel watertoeristen. De zetelverdeling van de gemeenteraad in 2022: BGL 8, CPB 5, PvdA 4, VVD 3, CDA 2, CU 2, GL 1, D66 1, VE 1. Ref.: *De canon van Steenwijkerland* (2013). Zie ook: bestuur; Noordwest-Overijssel.

Steenwijkerlandcongres: Stad en Regio in Perspectief, gehouden op 19 mei 2005 in De Meenthe te Steenwijk, ter gelegenheid van 750 jaar Steenwijk en 5 jaar gemeente Steenwijkerland. Van de acht voordrachten *Over de ontwikkeling van stad en regio in het perspectief van verleden, heden en toekomst* is naderhand afgezien van publicatie.

Steenwijkerland Expres: huis-aan-huisblad, sinds 1975 als Steenwijker Expres wekelijks uitgebracht door Tijl. Vanaf 1 oktober 1999 uitgegeven door Boom Pers vanuit de vestiging aan de Scholestraat 42 te Steenwijk. Sinds dinsdag 6 februari 2018 verschijnt het als huis-aan-huiseditie van de Oprechte Steenwijker Courant. Ref.: SW p455-456.

Steenwijker Maat: stelsel van lengte-, vlakte- en inhoudsmaten zoals dit, tot de invoering van het

Metriek Stelsel in ons land in 1820, in gebruik was in Steenwijk en verre omgeving (Zuidwest Drenthe, Stellingwerven en Noordwest-Overijssel). Als lengtemaat golden de Steenwijker roede (16 voet), gelijk aan 4.7 m, de voet (12 duim), gelijk aan 0.294 m en de duim, gelijk aan 2.45 cm. De 16-voets Steenwijker roede onderscheidde zich van de 14-voets Groninger – en Zwolse roede. Verder was er een lengtemaat voor de perceelsbreedte: de akker, gelijk aan 7.2 m. Als Steenwijker vlaktemaat werden gehanteerd de morgen (9 schepel), gelijk aan 0.8127 ha, het mud (4 schepel), gelijk aan 0.3614 ha, het schepel (4 spint), gelijk aan 0.0903 ha en het spint, gelijk aan 0.0225 ha. Verder gebruikte men de (vierkante) roede, gelijk aan 22.13 m². Een bijzondere vlaktemaat was de herenmud, gelijk aan anderhalve mud of zes schepel. Als inhoudsmaat kende men het mud (4 schepel), het schepel (4 spint), het spint (4 vierendeel), het vierendeel (4 kop) en de kop, alle gebaseerd op de hoeveelheid zaaizaad benodigd voor de gelijknamige oppervlakte aan bouwgrond. Na 1820 werd nog lang vastgehouden aan de oude benamingen, ook al hadden deze betrekking op decimale waarden: mijl voor km, roede voor 10 m, el voor m, palm voor dm, duim voor cm en streep voor mm. Ook de zeer oude benaming ‘bunder’, vroeger gelijk aan anderhalve morgen, wordt nog wel gebruikt in plaats van de hectare. Zie ook: broodwegers, dagmaat, turfmaat.

Steenwijker Meenthe (of kortweg: Meenthe): de laaggelegen veengronden ten noorden van de Steenwijker Aa, van oudsher in gemeenschappelijk gebruik van de inwoners van Steenwijk. De Meenthe bestaat uit: Zuidermeenthe, Wold- of Middelmeenthe en Oostermeenthe. De Zuidermeenthe is verder onderverdeeld; zie daar. Aan een langdurige strijd over eigendom en verdeling kwam een einde door bestuurlijke maatregelen op basis van het door J.H.E. Meesters uitgebrachte rapport. Ref.: DTV p51-52; J.H.E. Meesters. *De Steenwijker Meenthe, een bijdrage tot de marke- en stadsgeschiedenis* (1881); A. Middendorp. *Oorsprong, gebruik en beheer der Steenwijker meenthen, geschiedkundig beschouwd* (1883). Zie ook: opslagrecht.

Steenwijker Nieuws- en Advertentieblaadje: van 20 september tot 22 november 1845 door W.J. Lorgion te Steenwijk uitgegeven weekblaadje. Ref.: HM 1991 n1 p18-21.

Steenwijker Onlusten; zie: plooierijen.

Steenwijker Oudheden: zeer fraai uitgevoerd kijkboekje over Steenwijks erfgoed, uitgegeven ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van Steenwijk als stad in 2005.

Steenwijker Roeivereniging 't Diep: opgericht 21 maart 1986 met botenhuis aan de Hooidijk 2.

Steenwijkerstraatweg: naam van de oude Rijksweg 32 van Meppel tot de Pijlebrug.

Steenwijker Toren, De: documentaire over de Sint Clemenstoren van Steenwijk, samengesteld door de HVS&O in samenwerking met Luxor Cinema's. Na de première op 14 juni werd de documentaire t/m 9 september 2023 gratis vertoond aan de Steenwijker bevolking, als geschenk van Albert Jan Vos, directeur van Luxor Cinema's. Aan de documentaire werkten mee: Kobie Storm (initiator), Adri van Sleen (regisseur), Henk Kok (geluid), Sigrid Kok (camera, geluid), Bas Ardesch (drone beelden), Albert Jan Vos (voice-over), Ina Gerding en Jannes Mulder (presentatie). Zie ook: Sint Clemenstoren.

Steenwijker tradities; zie: flikkertiesaomd; kermissen; markten; Paasweide; torenblazen. Ref.: DTV p189-192.

Steenwijkervaart: oude naam voor de Woudvaart in Sneek.

Steenwijker Variant: in de schaaksport een opening met een vertraagde afruil van het paard op c6. Zo genoemd door Max Euwe in 1940 tijdens een tweekamp in Steenwijk.

Steenwijkerweg (1): deel van de oude route van Steenwijk naar Groningen, tussen Diever en de Wapserveenseweg in Wittelte; (2): deel van de oude Rijksweg 32 van Wolvega, over De Blesse en Willemsoord tot afslag 7 van de A32 (Steenwijk Noord).

Steenwijkerwold (1): voormalig kerspel (1285-1811), schoutambt (1523-1811), later gemeente (1811-1973) rondom de stad Steenwijk; een zogeheten ringgemeente. Bij de gemeentelijke

herindeling van 1973 opgegaan in de gemeente Steenwijk en sinds 2001 behorende tot de gemeente Steenwijkerland. In 1285 kregen de bewoners toestemming van het kapittel van de Sint Clemenskerk een eigen kapel te bouwen op 'de hoogte bij Thij', waar het dorp Kerkbuurt is ontstaan. Steenwijkerwold, in 1376 vermeld als Steenwickerwolde, staat vanouds bekend om de vele verspreide boerderijen en kleine buurtschappen. De voormalige gemeente wordt, van oost naar west, door de Steenwijker Aa doorsneden. Het zuidoostelijk segment (Kallenkote, Onna en Zuidveen) bleef, door het ontbreken van een eigen kerk, sterker op Steenwijk gericht dan het noordwestelijk segment (het eigenlijke Steenwijkerwold, ook Het Wold genoemd). Bij de kadastrale registratie van 1832 was de gemeente verdeeld in de secties: Willemsoord, Eese, Eesveen, Oosterhoek en De Bult, Buitenland, Kallenkote, Onna, Zuidveen, Woudslagen, Gelderingen, Westenwoud, Scherwolde, Muggenbeet en Nederland. De laatste drie behoorden tot omstreeks 1600 tot het schoutambt Scherwolde. Binnen de genoemde secties waren er diverse kleinere buurtschappen. Ref.: H. Bruinenberg. *Wij in Steenwijkerwold* (1964); H.A. Visscher. *Op Geopad naar Steenwijkerwold* (2004). Zie ook: bevolking, Boswachterij Het Steenwijkerwold, buurtschappen, Kraante van 't Wold, wapen, wijken.

Steenwijkerwold (2): dorp in de gemeente Steenwijkerland, 4 km westnoordwestelijk van Steenwijk. De naam werd in 1972 gegeven aan de samenvoeging van de dorpen Gelderingen en Kerkbuurt. Het dorp telt ongeveer 1.900 inwoners en heeft twee kerken: de Hervormde Kerk (2) en de Rooms Katholieke Sint Andreaskerk; zie daar. Verder zijn er drie basisscholen: de R.K. Don Boscoschool, de Christelijke Immanuelschool en de Openbare Woldschool. Ref.: CS p48-51; OS 2021 n4 p18-21.

Steenwijkerwold, Legerplaats; zie: Johannes Postkazerne.

Steenwijkerwold, Onderlinge (Vereniging tot Onderlinge Verzekering tegen brandschade Steenwijkerwold): opgericht in 1905. Ref.: E. Kuiper. *In de brand, uit de brand* (1905-2005).

Steenwijkerwold, Sport Vereniging: voetbalvereniging, opgericht in 1973; clubkleuren: blauw-wit. Ref.: L.J. Damhuis en L. Los. *Voetbal in Steenwijkerwold door de jaren heen* (1983).

Steenwijkerwolds volkslied: geschreven door H.J. Trommel: *Lofzang op 't Wold* (1968).

Steenwijker Zeskampploeg: een team van Steenwijker sporters dat in de jaren '70 van de vorige eeuw zeer succesvol was, ook in het buitenland en in *Spel zonder Grenzen* op TV. Ref.: SW p489-490.

Steenwijkerzijl (of Grote Zijl): voormalige uitwateringssluis te Blokzijl, dienende om overtollig water op de Zuiderzee te lozen en kleine schepen door te laten. De oudste vermelding (1375) betreft een "groeten siele" behorende aan de geërfden van de schoutambten Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde. Toen omstreeks 1550 een kanaal van Muggenbeet naar het Noorderdiep en een havenkom (de Kolk) werd aangelegd, heeft men op de plaats van de Steenwijkerzijl een nieuwe houten schutsluis gebouwd, ook wel de Steenwijker Blokzijl genoemd. Sinds 1562 werd het beheer ervan door de schout en burgemeesters van Steenwijk verpacht aan zijlmeesters. In de jaren 1762-1764 werd deze schutsluis vernieuwd en bleef in gebruik tot het begin van de 19de eeuw, toen het Oude Verlaat, zoals de sluis ook wel heette, gedempt werd. Ref.: A.J. Mensema. *Het zijlboek van de Grote Zijl* ((1990); HM 2003 n3 p93.

Steenwijkkamer; zie: Stadsmuseum Steenwijk.

Steenwijk Kunststofstad: naam waarin het belang van de kunststofverwerkende industrie in Steenwijk tot uitdrukking wordt gebracht. De belangrijkste bedrijven op dit gebied zijn: DYKA BV, Kornelis Caps & Closures en Eleq BV. Zie ook: Stichting Poly-Plasticum.

Steenwijk-Oost: naam van een ruilverkavelingsproject van 2.924 ha dat in 1977 gereed kwam.

Steenwijks beleg; zie: beleg van Steenwijk.

Steenwijk's Boekhuys: boek- en kantoorboekhandel aan de Markt 38, sinds 2021 aan de

Oosterstraat 4 te Steenwijk. De naam werd omstreeks 1960 gegeven door Harm Bollema, nadat hij de zaak van zijn schoonvader Egbert Logtmeier had overgenomen.

Steenwijksmoer: veengebied 3 km ten westen van Coevorden, in de 16^e eeuw ontgonnen in opdracht van de heren De Vos van Steenwijk.

Steenwijks ontzet: op 23 februari 1581 werd Steenwijk verlost van de Spaanse bezetting. Dit feit werd sindsdien meermalen feestelijk gevierd, zoals in 1881, 1892, 1931 en 1981. In 2017 werd op initiatief van W. Blauw en E.R.M. Hermans de jaarlijkse viering geëvalueerd op haalbaarheid in de toekomst en 2018 de Stichting Steenwijks Ontzet opgericht. Ref.: OS 2018 n1 p20-27; W. Blauw en E.R.M. Hermans. *Steenwijks Ontzet; weergave van herdenking en viering Steenwijks Ontzet in 2017* (2018). Zie ook: beleg van Steenwijk.

Steenwijks volkslied: geschreven door A.W. Kamp: *Houdt Steenwijk* (1931).

Steenwijk-West: woonwijk aan de zuidwestzijde van de stad, na 1917 in verschillende fasen gebouwd en grotendeels vernieuwd. Zie ook: Bloemenbuurt, Kleine Kamp, Rooie Dorp.

Stegeman, Tiemen Roebert (Emst 12 december 1916 – Meppel 16 januari 2006), leraar. Was vanaf 1937 onderwijzer te Sint Jansklooster, Almelo, Vaassen, Lochem, Dwingeloo en Winterswijk en van 1957 tot 1980 leraar, later directeur, aan de Rijks Middelbare Landbouwschool te Meppel. Schreef onder meer: *Waterig Nederland* (1984), *Zwervend door de Kop van Overijssel* (1984), *Giethoorn en de werkverschaffing* (1987) en *Noordwesthoekers aan de praat; elf levensverhalen* (1990).

Steghe, Everhardt ter (zoon van Zigher ter Steghe), jurist. Volgde zijn vader op als stadssecretaris van Steenwijk. Het door hem in 1609 uitgebrachte *Stadboeck van Steenwijck* bevindt zich in het Oud-archief van Steenwijk.

Steghe, Zigher ter (Steenwijk 1535 – Steenwijk 1605), jurist. Werd in 1557 aangesteld als stadssecretaris van Steenwijk. Kreeg op 12 januari 1576 de opdracht van het stadsbestuur een nieuw stadrechtboek samen te stellen. Dit *Koerboeck der Stadt Steinwijck* kwam op 11 januari 1579 gereed en werd zelfs tot 1713 gehanteerd. Ref.: F.A. Ebbinge Wubben. *Aanteekeningen van Mr. Z. ter Stege vermeerderd met nalezingen en bijvoegsels* (1859); NBW 2 p1365-1366; SV p183-186.

Stein en De Wet: tweelingvilla aan de J.H. Tromp Meestersstraat 13 en 15. De villa, met art-nouveau elementen, werd ontworpen door Bato Rouwkema. Ref.: OS 2024 n2 p11-12.

Stellingwerf: zuidoostelijk gedeelte van de provincie Friesland, bestaande uit de gemeenten Oost- en Weststellingwerf. Behoorde, evenals Steenwijk, sinds de 10^e eeuw tot 1141, tot het dekenaat Drenthe, onder de jurisdictie van de deken van Steenwijk. Met de Drenten, verzetten de Stellingwerfers zich in de 13^e en 14^e eeuw hevig tegen de heerschappij van de bisschop. Nog in 1413 werden Steenwijk en de Eese opnieuw door de Stellingwerfers aangevallen. Sinds 1504 behoort Stellingwerf tot de provincie Friesland. Ref.: H. Bloemhoff. *Stellingwarf in de Middelleuwen; blaederboek* (1989); HM 2009 n3 p26-34; M.H. de Vries. *De historie van Weststellingwerf; uit het land van de griffioen* (1977); SV p59-64.

Steltman: bekende Steenwijker familie, afstammend van goud- en zilversmeden uit Heerenveen: (1) Johannes Steltman (Meppel 25 januari 1818 – Steenwijk 3 augustus 1855), gehuwd met Beertje Rijkmans; (2) hun oudste zoon: Lubbertus Steltman (Steenwijk 19 januari 1844 – Hattum 11 juli 1910) en (3) hun jongste zoon: Harmen Steltman (Steenwijk 20 november 1851 – Steenwijk 7 mei 1912). Ref.: SO p50.

stenen; zie: zwerfstenen. Zie ook: samenstellingen met steen-.

Stenenbrug; zie: Varkenweidebrug.

Stenovicum: verlatijnste naam van Steenwijk.

Stentor; zie: Steenwijker Dagblad.

Stenwic: oudst bekende (1141) schrijfwijze van Steenwijk; zie daar.

Sterrenbos: in 1820 aangelegd bos op het westelijk gedeelte van landgoed De Bult (thans Résidence De Eese). De naam duidt op de lanen, die vanuit een middelpunt in diverse richtingen lopen en zich daardoor bij uitstek lenen voor de jacht vanuit het middelpunt. Ref.: OS 2024 n2 p18-19.

Stetento II: grote nijverheids-, bakkerij- en landbouwtentoonstelling te Steenwijk gehouden van 28 juli tot 1 augustus 1936 in het Park Rams Woerthe door de Vereniging voor Steenwijker Belangen en de Bakkers-patroonsvereniging De Drie Provinciën. Ref.: Archief HVS: ZHC; SW p491.

Steunebrink: Steenwijker familienaam, waarschijnlijk afkomstig van de in 1447 vermelde erve Stonebrinck onder Steenwijkerwold. Ene Johan Stonebrinck wordt genoemd in regesten van 1566-1569. Klaas Berends Steunebrink (Steenwijk 28 juni 1696 – Steenwijk 28 januari 1776) was, evenals zijn vader, rentmeester van het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Lucas Steunebrink (ged. Steenwijk 22 juni 1742 – Steenwijk 6 februari 1816) was van 1811-1813 lid van het stadsbestuur van Steenwijk. Ref.: CK p26; Homepage Sylvia Siekman.

Steur, Johan Adrianus Gerard van der (roepnaam: Job; Haarlem 9 februari 1899 – Nijmegen 18 augustus 1966), ingenieur. Werkte van 1928 tot 1935 als uitvoerend ingenieur van de N.V. Ontginningsmij. Land van Vollenhove te Steenwijk. Ontwierp zowel de inrichting van de polders als de boerderijen daarin. Schreef onder meer: *Partiële bemaling van het waterschap Vollenhove* (1934). Ref.: RHN p23-27.

Stevens, John R. (Butte U.S.A. 22 april 1921 – San Francisco 25 mei 2021), officier US Marine Corps. Schreef over zijn verblijf in Nederland als onderduiker in 1944-1945, met name bij het gezin van Piet Logtmeijer in Steenwijk. Ref: HM 1999 n2 p38-48.

Stichting Behoud de Kamp: opgericht in 2003 als reactie op een toenmalig plan tot bebouwing (met 480 woningen) van het westelijk gedeelte van de Steenwijker Kamp. De Stichting volhardt in afwijzing van woningbouw op de Kamp ten gunste van het behoud van de aardkundige en cultuurhistorische waarden van het unieke landschap. Zie ook: De Schans (2).

Stichting IJsselacademie: door de Provincie Overijssel gefinancierd kenniscentrum voor onderzoek van regionale geschiedenis, taal en cultuur in Overijssel. Sinds 1977 in Kampen, in 2022 voortgezet in Zwolle als Stichting Overijsselacademie.

Stichting Instituut Collectie Krop: opgericht in 2008 met als doel het beheer van de door de gemeente Steenwijkerland aan de stichting overgedragen collectie van de Steenwijker kunstenaar Hildo Krop. Dit houdt tevens in: het behouden, verzamelen/uitbreiden en onderzoeken van de collectie.

Stichting Jumelage Steenwijkerland-Herzebrock Clarholz: vriendschappelijke stedenband sinds 1983 onderhouden door de toenmalige gemeente Brederwiede, in 2001 voortgezet door de gemeente Steenwijkerland. Sinds 2006 vindt een jaarlijkse culturele uitwisseling plaats.

Stichting Lokale Omroep Steenwijkerland (SLOS): plaatselijke radio- en TV-omroep, opgericht 20 april 1983. De TV-uitzendingen liepen in de jaren negentig ten einde. Na een verhuizing in 1996 van Villa Veste naar de Oostwijkstraat, werd de omroep bekend als MIX105 Steenwijkerland. Video Noord-Nederland, in 1988 opgericht door William ten Kate, specialiseerde zich vanuit Villa Veste op het maken van nieuwsflitsen voor programma's van Nieuws TV. Ref.: OSC 25 juni 1997; SW p165-166 en 456; *Zicht op Steenwijk*, 2021, juli, p. 3.

Stichting Menno van Coehoorn: opgericht in 1932 ter bevordering van de instandhouding en herkenbaarheid van voormalige verdedigingswerken en de daarbij behorende infrastructuur. Gevestigd te Utrecht.

Stichting Poly-Plasticum: eerste kennis- en informatiecentrum in Nederland voor de kunststof, sinds 28 april 2003 gevestigd aan het Stationsplein 5 te Steenwijk. Presentatie- en expositieruimte over de geschiedenis van de productie en gebruiksmogelijkheden van celluloid, bakeliet, melamine

en moderne kunststoffen. In 2010 overgegaan naar Zwolle. Zie ook: Steenwijk Kunststofstad. Ref.: Stentor 27 okt. 2007.

Stichting Schrijversfestival Steenwijk e.o.: opgericht in 1987, organiseert jaarlijks in maart literaire bijeenkomsten op verschillende locaties in Noordwest-Overijssel en Zuidwest-Drenthe.

Stichting Stadsherstel Steenwijk: opgericht 12 mei 1993 ter instandhouding, verbetering en restauratie van beeldbepalende, door de overheid beschermde, panden binnen de toenmalige gemeente Steenwijk. Er werden ongeveer 200 projecten gerealiseerd, waaronder diverse panden, de muziekkoepeel in Park Rams Woerthe en de Varkenswaag. Doordat de gemeente niet langer de benodigde financiële middelen beschikbaar stelde, werd de stichting op 1 januari 2004 opgeheven.

Stichting Steenwijker Vrouwenraad: opgericht in 1983 ter bevordering van de samenwerking tussen de vrouwenorganisaties in de toenmalige gemeente Steenwijk; opgeheven in 1997. Ref: Archief HVS: BN.

Stichting voor Liefdadigheid; zie: Rusthuis.

Stienwiek: Drentse en Stellingwerfse schrijfwijze van Steenwijk.

Stienwyk: Friese schrijfwijze van Steenwijk.

Stiller, Kurt: commandant van een in september 1944 in Steenwijk neergestreken Einsatzkommando. Onder zijn leiding werden in de herfst verschillende schanddaden in Steenwijk en Steenwijkerwold begaan. Ref.: HM 1994 n4 p117-151.

Stockop, Teunis (Steenwijk 17^e eeuw), metselaar. Samensteller van *Het Serckeboeck van St. Klement ofte Groote Kercke tot Steenwiick* (1658). Ref.: SO p22. Zie ook: zerkenboek.

Stokvis, Wolf (Amsterdam 18 september 1849 – Steenwijk 19 maart 1938), rabbijn. Was sinds 1868 werkzaam als voorganger in Dwingeloo, Tilburg, Delft, Amsterdam, New York en Boston. Van 1885-1929 was hij voorganger en godsdienstleraar van de joodse gemeente in Steenwijk. Als geleerde vertaalde hij gedichten naar het Hebreeuws en publiceerde hij in de periode 1875-1938 in het *Nieuw Israëlitisch Weekblad*. Hij maakte deel uit van verschillende besturen en werd alom gerespecteerd. Zijn graf bevindt zich op de Joodse Begraafplaats in Steenwijk. Ref.: OSC 9 maart 1929; SN.

Stokvisstraat, W. (woonwijk Steenwijk-West): dubbel zijstraatje (1983) van de Jan van Riebeeckstraat.

Stolpersteine; zie: struikelstenen.

Stommelijs, Johannes (1602 – Steenwijk 16 november 1645), predikant. Was van 1625-1645 de tweede hervormde predikant te Steenwijk. Ref.: HM 1990 n1 p3-7.

Stonebrinck; zie: Steunebrink.

Stonehenge Festival: sinds 1995 jaarlijks underground metal festival op en rond het podium in De Buze te Steenwijk, met optredens van een indrukwekkend scala aan internationale bands.

stoomgemaal; zie: Stroink.

Stoommeubelfabriek Het Noorden; zie: Monsieur.

stoomtramlijn; zie: tramlijnen.

Stopnaaldenbuurt: voormalige achterstandsbuurt in Witte Paarden, zo genoemd naar het sokken stoppen en kleding herstellen als bron van inkomsten.

Storck, Wynand (Amsterdam 2 juli 1796 – Amsterdam 26 mei 1853), winkelbediende. Schreef in de periode 1837-1848 boeken over bepaalde episoden uit de vaderlandse geschiedenis, waaronder: *Beleg van Steenwijk; geschiedenisverhaal uit de 16^e eeuw* (1841).

storm. Op 13 november 1972 en 14 augustus 1985 werden Steenwijk en omgeving getroffen door een zeer zware storm. De zwaarste sneeuwstorm in Nederland vond plaats op 14 februari 1979. Zie ook: overstromingen.

stormkat: tijdens de herovering van Steenwijk op de Spaanse bezetting in 1592 werd buiten de

Onnapoort een aarden verhoging van 20 voet opgeworpen om de stad beter te kunnen beschieten. Deze kat bood plaats aan vier halve kartouwen (24-ponder krombaangeschut). Ref.: GH p51.

Storrenhoeve (woonwijk Clingenborgh): verbindingsstraat tussen Haagswold en Oostwijkstraat. De naam is ontleend aan een voormalige hoeve gelegen op de westflank van de Steenwijker Kamp bij 't Goor.

stouwe (ook: waterstouwe): een Oost-Nederlandse benaming voor een binnendijk. In verveende gebieden ondervond men dikwijls hinder van overstromingen vanuit de hoger gelegen, nog niet verveende gebieden. Als remedie werd dan een stouwe aangelegd, in feite dus een veendijk. Ook de sloot langs een stouwe werd wel zo genoemd.

Stouwe: een ongeveer 6 km lange sloot, die voor een groot deel ook de grens tussen Overijssel en Drenthe vormt, circa 3.5 km zuidoostelijk van Steenwijk. Voor zover grenssloot (het oostelijk gedeelte) wordt ook wel van Bovenstouwe, Onnigerstouwe of Stouwsloot gesproken. De Beneden Stouwe (vroeger ook: Waterplassloot) loopt van de Thijssengracht tot de Drentse grens. De Noordse Stouwe is de noordwestelijke tak, die van de Klossenbrug in Giethoorn-Noord naar de Langesloot loopt.

straatfiguren; zie: stadsfiguren.

straatklok: gemeentelijk monument bij de Oosterpoort. De klok, die op menige oude ansichtkaart prijkt, werd bij de herinrichting van dit stadsdeel in 2002 enige tientallen meters verplaatst.

straatnamen: ingevoerd in Steenwijk (1870) en Steenwijkerwold (1959) als hulpmiddel bij adressering. Daarvóór maakte men gebruik van een indeling in wijken; zie daar. In 1970 werd een gemeentelijke commissie voor straatnaamgeving ingesteld, in 1983 opnieuw. Ref.: D. Buiten. *Steenwijk; de straat waarin wij wonen* (1985); HM 1993 n3 p84-88.

straatverlichting. In de 18^e eeuw kende Steenwijk al een bescheiden vorm van straatverlichting door middel van olielampen; in 1791 waren er olielantaarns op palen. In 1859 werd een gasfabriek gebouwd aan de Tukseweg die gaslantaarns in de straten van gas voorzag voor de openbare verlichting. Sinds 1921 beschikt Steenwijk over elektriciteit; de eerste elektrische straatverlichting was aan de Oosterpoort. In 1926 waren er al 150 elektrische straatlantaarns en in 1933 werd de laatste gaslantaarn vervangen door elektrische verlichting. Ref.: HM 1986 n4 p23-30; OS 2023 n3 p24-29.

straten: wegen in de bebouwde kom, geplaveid met keien, klinkers of straatstenen. Ref.: OS 2017 n3 p21-27. Zie ook: keibestrating.

streekplan: structuurplan per regio, opgesteld door de Provincie. Het Streekplan 2000+ werd gecombineerd met het Waterhuishoudingsplan 2000+ en het Milieubeleidsplan 2000+.

Streekraad Noordwest-Overijssel: overlegorgaan van 9 samenwerkende gemeenten voor regionale ontwikkeling (1959-1973). Ref.: SV p255; SW p367.

streektaal; zie: Steenwijker dialect.

Stroeve, familie: sinds 1958 bekende horeca-ondernemers in Willemsoord: Harm Stroeve (1910-1984), zoon Geerhard (1950-2017) en kleinzoon Arjan Stroeve (1975). Zie ook: De Steen.

Stroink: uit Twente afkomstige familie van bestuurders die in de 19^e en 20^e eeuw grote invloed hebben gehad op de sociaal-economische ontwikkeling van de gemeente Steenwijkerwold. Het imposante familiegraf bevindt zich op Vrede Hof te Willemsoord. Het grafmonument, ontworpen door de beeldhouwer Gijs Jacobs, kwam in 1942 tot stand.

Stroink, Albertus François (1) (Oldenzaal 26 maart 1828 – Willemsoord 9 februari 1900), burgemeester. Was van 1859 tot 1864 burgemeester van Gramsbergen en daarna, tot aan zijn dood, van Steenwijkerwold.

Stroink, Albertus François (2) (zoon van (1); Willemsoord 25 maart 1876 – Haren 26 juni 1956), bestuurder. Werkte als ambtenaar bij de gemeentesecretarie van Enschede en Steenwijkerwold en

van 1914 tot 1947 als dijkgraaf van het waterschap Vollenhove. Was van 1918-1919 lid van Provinciale Staten. Verder was hij van 1928-1968 directeur van de N.V. Ontginningsmij. Land van Vollenhove te Steenwijk en van 1917-1941 wethouder van de gemeente Stad Vollenhove. Hij schreef onder meer: *Verslag der commissie ingesteld door het Waterschap Vollenhove tot het onderzoeken van het vraagstuk van de partiële bemaling van dat waterschap* (1925). Zijn naam werd gegeven aan het in 1920 in gebruik genomen zeer grote stoomgemaal tussen Vollenhove en Blokzijl. Ref.: SW p115.

Stroink, Albertus François (3) (zoon van (2); Vollenhove 20 oktober 1919 – Haren 27 juni 2000), jurist. Was secretaris van de Groninger Maatschappij van Landbouw. Schreef een aantal biografische en genealogische bijdragen, waaronder: *De Stroinks in de Noordwesthoek van Overijssel* (1991-1992).

Stroink, Georg Willem (zoon van (1); Willemsoord 25 mei 1871 – Den Haag 27 november 1941), bestuurder en landbouwhervormer. Begon als volontair bij de gemeentesecretarie in Gramsbergen, later in Steenwijkerwold en Avereest. Volgde in 1900 zijn vader op als burgemeester en secretaris van Steenwijkerwold, welke functie hij bekleedde tot 1939. Was van 1907-1919 lid van Provinciale Staten. Was initiatiefnemer en voorzitter van diverse instellingen op landbouwkundig gebied, waaronder de Landbouwbank. Te zijner nagedachtenis werd in 1959 de Hoevendijk omgedoopt tot Burg. G.W. Stroinkweg. Ref.: HM 1991 n3 p65-112; OS 2018 n1 p28-29; SW p94.

stroomdal; zie: Steenwijker Aa.

structuurplan: stedenbouwkundig plan dat in grote lijnen de beoogde indeling van een groter gebied, zoals een gemeente, weergeeft. Zie ook: bestemmingsplan.

struikelstenen: gedenksteentjes ter nagedachtenis van vermoorde joodse Steenwijkers, waarvan er in 2016-2017, op verschillende locaties, totaal 42 gelegd zijn onder auspiciën van de Stichting Stolpersteine Steenwijk. Ref.: OS 2017 n2 p4-5.

Strup, Johannes Hendrik (geb. als Johann Heinrich; Elberfeld DlnD. ca. 14 maart 1759 – Steenwijk 14 december 1807), koopman. Was van 1795-1803 schout van Steenwijk, de Steenwijker kerspelen en (sinds 1798) van De Eese, tevens afgevaardigde naar het provinciaal college.

Stuart: Steenwijker familie van zilversmeden, waarvan we noemen: (1) Albert Stuart (Steenwijk 4 november 1765 – Steenwijk 28 oktober 1842), zilversmid, gehuwd met Grietje Meijnen Bijkamp; (2) hun zoon: Nicolaas Alexander Stuart (Steenwijk 18 oktober 1801 – Steenwijk 20 september 1832), zilversmid, gehuwd met Grietje Wicherson; (3) hun zoon: Albert Stuart (Steenwijk 9 maart 1830 – Assen 14 september 1880), goud- en zilversmid, gehuwd met Antje Hemmes, later met Geziena Wiechers; (4) hun zoon: Nicolaas Alexander Stuart (Assen 16 november 1860 – Assen 24 juni 1922), horlogemaker, gehuwd met Geesje Gerritsen. Ref.: B. Boivin. *Stuart zilversmeden; vier eeuwen familiegeschiedenis* (1984).

Stukken, De: veldnaam (1811) voor landen ten westen van de Tukseweg, ter weerszijden van de Capellesloot, behorende tot de Zuidermeenthe.

Stunt, De: café van J. Ykema aan de Woldpromenade 45, voorheen De Olde Lanteern. Ref.: HM 2003 n2 p47.

stuwwal: heuvelrug die tijdens de voorlaatste ijstijd (ca. 200.000 jaar geleden) gevormd is door voortschuivend landijs dat een deel van de ondergrond heeft vernalen en meegevoerd en waarover grote zwerfkeien vanuit Scandinavië zijn aangevoerd. Bij Steenwijk heeft een ijstong op deze wijze een stuwwalboog gevormd ter weerszijden van het dal van de Steenwijker Aa. Zie ook hoofdstuk 2 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Stuyfzandt, Hendrick: werd van 1655-1696 vermeld als boekverkoper en drukker aan de Oosterstraat in Steenwijk. Drukte voor Abraham de Wees en Jillis Kok in Amsterdam. Ref.: SO

2024 n1 p23-26.

Suitveen; zie Zuidveen.

Swieten, Gerard Adriaan van (Den Haag 1 september 1860 – Den Haag 1 augustus 1881), jong overleden zoon van de majoor der cavalerie F.H.L. van Swieten. Deze legateerde zijn vermogen aan de Maatschappij van Weldadigheid, onder meer op voorwaarde dat de instelling, waaraan het geld besteed zou worden, de naam van zijn zoon zou dragen. De naam werd aan drie scholen gegeven: de tuinbouw- en de bosbouwschool in Frederiksoord en de landbouwschool in Willemsoord. Ref.: L. Lambregts. *Een steen in de vijver* (1985).

Swinderen, Harmen van (ca. 1490 – Steenwijk ca. 1560), geestelijke. Was als kanunnik en leraar (Mr.) verbonden aan het kapittel van de Sint Clemenskerk en pastoor te Vledder. Bepaalde bij testament dat armlastige ouderen uit zijn erfenis onderdak en een jaarlijkse uitkering zouden krijgen. Door het stadsbestuur werd een provisor aangesteld als bestuurder van de Swindermanstichting. Pas in 1979 bleken er geen gegadigden meer te zijn voor een jaarlijkse ‘proeve’ en werd de instelling opgeheven. Het Swindermanpoortje aan de Scholestraat is de nog enige herinnering; het uitgebeelde “Swindermannegien” stelt niet de weldoener, maar een armlastige voor. Ref.: OSC 23 mei 1931; SN p38; SO p19.

synagoge. In 1813 werd voor de joodse godsdienstoefeningen een kamer aangekocht in de Gasthuisstraat, die in 1819 werd uitgebreid tot synagoge. Op 6 april 1870 werd door burgemeester D. Wicherlinck de eerste steen gelegd voor een nieuwe synagoge in de Gasthuisstraat op de hoek van de Kornputsingel. Deze werd op 12 augustus 1870 ingewijd. Na de 2^e WO was er onvoldoende draagvlak voor het behoud van de synagoge. Deze werd in 1951 met het belendende pand, waarin de Joodse school en een mikwe (Joods ritueel bad) was, verkocht aan Hendrik en Moos de Vroome en tot garagebedrijf verbouwd. Het gebouw werd in 1984 afgebroken om plaats te maken voor een bankgebouw. Op 24 oktober 2007 werd een gedenkplaat in de gevel onthuld. Ref: J.A. van Rossum. *De laatste synagoge van Steenwijk 1870-1952* (2007); OS 2023 n2 p42-45; SW p306-307. Zie ook: Jodenpol.

taal; zie: Steenwijker dialect.

tabaksindustrie; zie: sigarenindustrie.

Tabaksplant, De: één van de oudste voormalige tabaks- en sigarenfabrieken in ons land en de grootste die Steenwijk gekend heeft. In 1826 als tabakskerverij in Gorredijk begonnen, in 1828 in Steenwijk voortgezet door Gerrit Rijkmans (1802-1870). Overgenomen door zijn zoon Jan Rijkmans (1826-1896) en vooral door diens zoon Jannes Rijkmans (1861-1927) tot grote bloei gebracht. In 1898 werd een nieuwe fabriek (op de hoek van de Neerwoldstraat en de Putgang), ontworpen door Bato Rouwkema, in gebruik genomen. Kort daarna waren er 133 sigarenmakers werkzaam. De bekendste merken waren: Albert Cuyp en Titus. De opmerkelijke luchtbrug over de Neerwoldstraat werd in 1956 afgebroken. Ref.: SW p226-228.

Tachtigjarige Oorlog (1568-1648): opstand van de Nederlanden, tegen het centraal gezag in Brussel als vertegenwoordiging van de naar Spanje vertrokken koning Filips II, die zich ontwikkelde tot een nationale vrijheidsoorlog. In de vaderlandse geschiedenis over deze periode komen vooral het beleg en ontzet van Steenwijk nadrukkelijk aan de orde. Zie ook hoofdstuk 6 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Taman Indonesia: in 2006 door Henk en Andrea Wareman geopend dierenpark met warung (eethuisje) en toko (winkeltje) in Indonesische sfeer. Het pand is een voormalige boerderij aan Kallenkote 53 waarin van 1807-1932 een herberg gevestigd was.

Tas, M.A.J. van der (Marja; Alkmaar 14 juni 1958) was van 2011 tot 2016 burgemeester van Steenwijkerland.

Tassis, Johann Baptiste von (Spaans: Juan Baptista de Taxis; 1522 – Bonn 20 april 1588),

militair. Spaans legeraanvoerder van Duitse afkomst, streed onder bevel van De Robles en Verdugo. Kreeg vooral bekendheid door de verovering van Steenwijk op 17 september 1582 en de overwinning op de Friezen bij Boksum (1586).

Tavenier, Hendrik (Haarlem ged. 18 juli 1734 – Haarlem begr. 8 april 1807), schilder, tekenaar. Bekend is een tekening die hij kort voor 1777 maakte van de Markt in Steenwijk met daarop het uit 1564 daterende laatgotische stadhuis.

Technische School; zie: Ambachtsschool.

Teersloot: de sloot die vroeger achter de gasfabriek aan de Tukseweg te Steenwijk liep en in de Aa uitmondde ter hoogte van de Paardenmarkt. De naam houdt verband met de stank van het afvalwater van de gasfabriek die hier van 1859 tot 1952 heeft gestaan.

tekenaars; zie: kunstschilders.

telefoon. De eerste huisaansluiting in Steenwijk vond plaats in 1904 bij J.H. Tromp Meesters, gevolgd door het stadhuis op de Markt. Tot 1940 liepen de gesprekken via handbediende telefooncentrales; daarna konden abonnees zelf de kiesschijf hanteren. Ref.: DTV p70-73; OS 2022 n3 p26.

televisie; zie: Ardesch, Nieuws TV Steenwijkerland, Stichting Lokale Omroep Steenwijkerland. Ref.: SW p151.

Telting: Steenwijker familie van rechtsgeleerden; (1): Albartus Telting, gehuwd met Gesina ten Broecke; (2): hun zoon Albartus Telting (Steenwijk 21 oktober 1745 – Franeker 23 juli 1802), gehuwd met Tetje Paulus Scheltema, verhuisden in 1781 naar Franeker; (3): hun zoon Isaac Telting (Steenwijk 5 april 1776 – Franeker 1 november 1846), notaris, wethouder en stadssecretaris te Franeker; (4): diens zoon Albartus Telting (Franeker 11 oktober 1803 – Franeker 17 september 1863); (5): diens zoon Isaac Telting (Leeuwarden 22 januari 1831 – Den Haag 5 november 1895), auteur van vele rechtshistorische publicaties; (6): diens zoon Albartus Telting (Leeuwarden 18 augustus 1857 – Den Haag 5 augustus 1907), verzorgde vele bronnenuitgaven en schreef onder meer: *Stadregten van Steenwijk* (1891). Ref.: SV p190-194.

tennis; zie: LTC.

tentoonstellingsruimten; zie: expositieruimten.

Tepe, Wilhelm Victor Alfred (roepnaam: Alfred; Amsterdam 24 november 1840 – Düsseldorf 23 november 1920) was, na P.H.J. Cuypers, de belangrijkste architect van de neogotiek in Nederland. Werkte van 1872-1905 in Utrecht, waar hij vele kerken ontwierp binnen het aartsbisdom zoals de Rooms Katholieke Sint Clemenskerk aan de Molenstraat in Steenwijk (1882) en de Sint Willibrorduskerk in Oldemarkt (1883).

Terpstra, Willem Sijbrand (Heerenveen gem. Schoterland 9 december 1876 – Steenwijk 29 januari 1964), boekhandelaar. Nam in 1905 de boekhandel van H. Spanjaard aan de Markt over. De drukkerij en binderij werden later overgedaan aan R.H. Bijkerk. Naast boeken, werden ook kunst-, muziek- en kantoorartikelen verkocht en vanaf 1906 ook fraaie Ansichtkaarten van Steenwijk en omgeving. Ref.: Archief HVS: DF.

Terreplein: restant 15^e-eeuwse keibestrating (ca. 130 m²) tussen de Onnadwardsstraat en de zuidelijke stadswal. Het kwam in 2018 tevoorschijn en bleek aan te sluiten bij een in 1999 blootgelegd stuk keibestrating. De naam komt van het Frans 'terre-plein' en duidt op het vlakke terrein (maaveld) binnen de stadswal. Ref.: OS 2018 n3 p 15-18 en 2023 n4 p13-15.

theater; zie: De Meenthe.

theehuisje: gebouwd in het begin van de 19^e eeuw in de achtertuin van de familie C.J. Fabius, burgemeester van Steenwijkerwold, aan de Oosterstraat. Naar latere bewoners werd het ook wel het Koepeltje van Beerta genoemd. Na de aanleg van de Burg. Goeman Borgesiusstraat was het van daaraf goed zichtbaar en werd soms ten onrechte als schildwachthuisje aangeduid. Het werd in

1972 afgebroken om ruimte te maken voor de Hema. Ref: SW p399-401.

theekoepel: gebouwd in of kort na 1889 in de overtuin van Kornputsingel 14, destijds eigendom van J.H. Tromp Meesters, na 1898 in het Park Rams Woerthe. Na jarenlang verval brandde de koepel op 4 mei 1974 af en werd in 2002 vervangen door een replica. Ref.: HM 2002 n3 p78-79.

Themans, Bernard (Enschede 16 oktober 1904 – Mauthausen 4 oktober 1941), rabbijn. Was van 1929-1937 leraar en voorzanger (cantor) van de joodse gemeente van Steenwijk. Ref.: H.E. Dominicus. *Mauthausen; een gedenkboek* (2^e dr. 1999).

Thesingh, Abraham Hendrik (Utrecht 22 juli 1887 – Bilthoven 27 november 1965), leraar, verzekeraar. Was van 1912-1952 leraar Duits aan de Rijks HBS te Steenwijk en aan de Tuinbouwschool te Frederiksoord. Was in 1925 oprichter en eerste directeur van het Onderling Ziektekostenverzekeringsfonds van Hoogere Rijksambtenaren. Verhuisde in 1952 naar Arnhem, waar hij tot 1960 aanbleef als directeur van OHRA. Was van 1947-1953 griffier en rechter-plaatsvervanger aan het kantongerecht te Steenwijk. Ref.: HM 2005 n3 p85-91.

Thij: zeer oude buurtschap, ongeveer 3 km westnoordwestelijk van Steenwijk, aan de weg van Steenwijk naar Steenwijkerwold. In 1285 kregen de bewoners toestemming van het kapittel van de Sint Clemenskerk een eigen kapel te bouwen op 'de hoogte bij Thij'. Deze werd in 1401 vervangen door de huidige Hervormde Kerk van Steenwijkerwold (tot 1972: Kerkbuurt). Van 1972-1993 moest Thij het zonder plaatsnaamborden doen. De naam werd in 1354 geschreven als Tye, mogelijk het erdoor stromende beekje, de Reune. De betekenis zou dan verband houden met het oudfries 'tia' in de betekenis van 'tijen' of 'trekken'. Een andere verklaring gaat uit van het woord 'tie' of 'tye', een 'rechtsplaats van de buurrechters'. Aan de Thijendijk stond van 1953-1968 een luchtwachttoeren. Ref.: DTV p158; HM 2011 n4 p147-154.

Thijendijksbrug: provinciale ophaalbrug over het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl in de Thijendijk, 3 km ten westen van Steenwijk.

Thijhof, Het: Algemene Begraafplaats; zie daar.

Thomassen à Thuessink, David (Zwolle 27 november 1734 – Groningen 19 december 1817), jurist, bestuurder. Studeerde rechten in Groningen en promoveerde daar in 1753. Was sinds 1755 advocaat, van 1761-1795 ontvanger in Den Bosch, daarna burgemeester van Zwolle en landdrost van het Land van Vollenhove. Kocht in 1782 een deel van het landgoed De Woldberg en liet er in 1798 als zomerverblijf Huize De Bult bouwen. Ref.: OS 2023 n2 p15-17.

Thoren, Berent ten (1): in de 2^e helft van de 16^e eeuw een vooraanstaand Steenwijker. (2): in 1630 stadsbode van Steenwijk, mogelijk een nazaat van (1).

thuiszorg: zie: gezondheidszorg.

Tichelkamp, De: wooncomplex met 20 appartementen aan de Nieuwe Onnastraat, gebouwd in 1995. De naam refereert aan de veldnaam Tiggelacker.

Tiel Groenestege: zie: Groenestege (2).

Tiel Groenestege, Albertus Josephus (Steenwijkerwold 29 mei 1862 – Nijmegen 17 februari 1926), handelaar. Had van 1893 tot 1914 een wijn- en boekhandel aan de Tukseweg 200 in Tuk. Was daarnaast ook uitgever van ansichtkaarten van Steenwijkerwold.

Tiemens, Hebelcina (ook als Hebeltje of Ebeltje Tijmens geschreven; Wapserveen 1771 – Steenwijk 9 juni 1846), weduwe van Bartholomeus Ketel; zie daar.

Tiendaagse Veldtocht: veldtocht van 2 tot 12 augustus 1831 van het Nederlandse leger tijdens de Belgische Opstand, geleid door Willem I, koning der Nederlanden. Hieraan werd deelgenomen door 36.000 man onder wie vele tientallen schutters uit Steenwijk en Steenwijkerwold. Aan Nederlandse zijde vielen 130 doden waaronder 9 afkomstig uit Steenwijk: Johannes Kortenhorst, Pieter Johannes Boensma, Jan Reiners, Rikke van den Dolder, Klaas Wesselon, Pieter Jongedijk, Everhardus Meijer, Hendrik Wieben Bont en Evert Prinsen. Voor alle deelnemende strijders werd

een herinneringsmedaille, het Metalen Kruis, geslagen. Hendrik Brugman ontving bij leven een onderscheiding in de Militaire Willemsorde. Ref.: HM 1995 n1 p2-10; J.G. Kikkert. *Bericht van de Tiendaagse Veldtocht; België en Noord-Brabant in de frontlijn 1830-1834* (1980); NGL p565; J.C.C. Tonnet. *De Tiendaagse Veldtocht* (1906). Zie ook: schutterij.

tiende: in vroeger eeuwen een verplichte afdracht aan de kerk: een tiende deel van de oogst.

Tienkamp, Roelof (Drachten 24 januari 1951), journalist. Is sinds 1970 werkzaam bij Kon. Boom Uitgevers als redacteur, daarnaast als freelance schrijver. Schrijft, evenals zijn partner Jolanda de Kruyf, vooral over mensen in hun leef- en werkomgeving, met als motto: *achter ieder mens schuilt een verhaal*. Hij schreef onder meer: *Schenkhuizen en taveernes* (1976), *Gemeentehuis Steenwijk, een helder visitekaartje* (1992), *Steenwijkerdiep: 1632 – heden* (2007), de wekelijkse krantenserie *De burens van nummer 17* en bijdragen aan *Kijk op het Noorden* en *Kijk op Oost-Nederland*.

Tiesnitsch, Jurjen (Stiens 23 november 1944), pedagoog, leraar. Bestuurslid (1994-2017) en vice-voorzitter (2001-2016) van de HVS. Schrijft over de mens in vroeger tijd, vooral over taal, woonomstandigheden, onderwijs en muziek. We noemen: *Het Steenwijker Fanfarecorps (1890-1916)* (1990), *Muziek in Stad en Wold* (1999), *Paul Ruiter, een gedreven muziekpedagoog* (2002) en over leven, wonen en werken in het stadsdeel Achter de Kaarke in de 19^e eeuw in: OS 2018 n3, 2019 n1 en 2020 n3.

Tietema, Popke (Oldemarkt 5 april 1913 – Tuk 7 september 1995; begraven te Steenwijkerwold), verzetsstrijder. Was, met zijn echtgenote Stijntje Doeve, actief in de illegaliteit tijdens de 2^e WO, vooral in Oldemarkt en omgeving. In 1980 ontving hij hiervoor het Verzetshedenkingskruis. Ref.: *Bevrijdingsuitgave Steenwijk-Noord* (1995) p. 1-20; HM 2011 n2 p68; OSC 13 september 1995; SHD p278.

Tiggelacker: veldnaam (1571) van een stuk land op de Steenwijker Kamp waar tichelaarde werd gegraven.

Tijks, Johannes Freerk (Middelstum 6 februari 1903 – Steenwijkerwold 20 maart 1949), arts. Studeerde in 1930 af als arts aan de RU in Groningen en vestigde zich in 1933 als huisarts in Steenwijk. Woonde boven zijn praktijk aan de Oosterstraat nummer 15. Was in 1947 mede-initiatiefnemer tot oprichting van de Algemene Stichting Gezinsverzorging Steenwijk en Omstreken.

tijns; zie: cijns.

Tilgrup: oorspronkelijk een bronbeek van de Steenwijker Aa, vergraven tot afwateringssloot. Ontspringt ten zuidoosten van Appelscha en verenigt zich na 10 km met de Vledder Aa.

Tillema, Hendrik (Groningen 19 november 1829 – Leiden 31 januari 1908), onderwijzer, schrijver. Werkte als boerenknecht in De Wijk, sinds 1866 als onderwijzer en boekhouder in Leiden. Schrijver van enkele novellen over het Zuidwest-Drentse volksleven. In *Folmers en zijne tijdgenooten* (1868) beschreef hij onder meer de Elfduizendviering en een bezoek aan een duivelbanner in Steenwijk. Ref.: G. Kuipers. *Drente's erfgoed* (1978, p141-147).

Timmerman, Dirk (roepnaam: Dick; Steenwijk 16 november 1938), gemeenteambtenaar. Bestuurslid en penningmeester (2002-2017) van de HVS.

Tipgever: actie waarbij inwoners van de gemeente Steenwijk, bij het aanbrengen van nieuwe bedrijven voor het industrieterrein Groot Verlaat, commissie ontvingen over de grondkosten.

Tippe, De: naam van een spits toelopend stuk land; (1): tussen de Eesveenseweg en de Eesveense Wetering aan het zuideinde van Eesveen. (2): tussen de splitsing van de Onnase Doodweg en de Onnastraat. (3): ook bekend als Tippe van Spijkervet; voormalige veldnaam voor een stuk land van L. Spijkervet, tussen de Meppelerweg en het begin van de Kallenkoterallee, ooit een deel van het Stads Heideveld, sinds 1996 straatnaam.

tjasker: kleine wendbare windmolen voor het bemalen van kleine polders. De wieken zijn

gemonteerd op een schuinstaande as die rechtstreeks een vijzel aandrijft. Ref.: DTV p4.

Toekstra: bekende voormalige molenmakers in Wetering: Hendrik Jurjens (Oldetrijne 1802 – Wetering 8 april 1875), zijn zoons Jan Hendriks (Oldetrijne 27 mei 1829 – Wetering 25 oktober 1906) en Jurrien (Oldetrijne 27 maart 1833 – Wetering 23 augustus 1901) en nazaten. Ref.: DTV p18.

toerisme. Voor een historisch overzicht van de toeristische ontwikkeling van Steenwijk en omstreken wordt verwezen naar: J.K. Janssen. *Honderd jaar recreatie....en steeds meer toerisme*, in: SW p463-501. Verder: CS p148-151; NWO p7-26.

Toledo, Benjamin van (Oostvoorne 8 november 1866 – Arnhem 19 december 1937), politieambtenaar. Was van 1896-1924 in dienst van de gemeente Steenwijk, eerst als veldwachter, sinds 1900 als inspecteur, korpschef en chef-marktmeester. Hij werd opgevolgd door Uiltje Bergsma.

tolheffing. Als vorm van directe belastingheffing werd sinds de middeleeuwen langs de doorgaande wateren tolgeld (doorgangsgeld) geïnd. Aan het Eind van 't Diep werd in de periode 1636-1930 tol geheven op de daar passerende schepen, de zogeheten Dieptol. In Blokzijl werd turfrol geheven op de daar overgeladen turf. In de 18^e eeuw werd ook begonnen met tolheffing langs de wegen, al naar wanneer deze verhard werden. Uit die tijd dateren begrippen als tolhuis, tolhek, tolgaarder, tolboom en boomsluiter. Voetgangers en passagiers waren vrij van tol. De oudste tolleren bij Steenwijk waren even buiten de Gasthuispoort en de Woldpoort. Met het gereedkomen van de rijksweg, kwam in 1830 een einde aan de tolheffing aan de oude heirweg bij Kwikkels en bij Onna. Aan de rijksstraatweg werd sinds 1830 tol geheven ter hoogte van de Bramenweg onder Nijeveen, aan de Tukseweg 200 m buiten de Woldpoort en 400 m voorbij Witte Paarden. Aan de Oldemarktseweg werd van 1846-1910 tol geheven bij de Weerbrug, op de grens tussen de gemeenten Steenwijkerwold en Oldemarkt. Deze concurreerde met een particuliere tol in Westenwold. Aan de Eesveenseweg stonden tolhuizen bij de gemeentegrens, 900 m voorbij de spoorlijn, en een tussen Eesveen en Nijensleek. Hier werd van 1856-1930 tol geheven. In 1821 kwam er een tol aan de Gasthuisdijk in Zuidveen en ook was er een bij de grens tussen Steenwijkerwold en Wanneperveen bij Roekebos. Van 1869-1909 werd tol geheven aan de Kallenkoterallee, bij de gemeentegrens even over het spoor links en sinds 1895 was er ook een tol bij de provinciegrens aan het Westeinde van Wapserveen. Sinds 1871 werd ook tol geheven aan de Bultweg. Nadat sinds 1 mei 1900 geen tol meer werd geheven op de rijkswegen en in 1930 het beheer van de andere doorgaande wegen werd overgenomen door de provincie, kwam er een eind aan de tolheffing. Ref.: DTV p33-35; HM 2004 n2 p70-72.

't Tolhekke: een in 1968 geopend zwembad en een in 1969 opgerichte zwemclub, genoemd naar de voormalige tol bij de nabijgelegen Weerbrug. Het zwembad, ruim 7 km ten westnoordwesten van Steenwijk, was oorspronkelijk gezamenlijk eigendom van de voormalige gemeenten Steenwijkerwold en Oldemarkt, na 2001 wordt het beheerd door een stichting. Het verwarmd openluchtbad werd in 1974 uitgebreid van een 25- tot een 50-meterbad en werd in 2001 geheel gerenoveerd. Ref.: SW p108-109.

Tollens, Hendrik (Rotterdam 24 september 1780 – Rijswijk 21 oktober 1856), fabrikant, dichter. Schreef vooral verhalende gedichten over episodes uit de vaderlandse geschiedenis, zoals *Het Schot voor Steenwijk* (1848). Ref.: LNL.

Tolling, Bartholdus (Steenwijk 23 december 1670 – Utrecht 22 april 1722), predikant. Studeerde sinds 1689 theologie aan de universiteit van Franeker en was predikant te Genemuiden (1694-1703), Leeuwarden (1703-1711) en tot zijn dood in Utrecht. Ref.: NBW 10.

Tomiheas: voormalige Steenwijker cabaretgroep (1965-1969). Ref.: SW p168-169.

Tom Poeslijntje: voormalig spoorlijntje dat de Duitsers tijdens de 2^e WO lieten aanleggen naar het

toen in aanbouw zijnde vliegveld bij Havelte. Tom Poes was de bijnaam van de toenmalige NSB-burgemeester van Steenwijk die, in tegenspraak tot zijn naam (J.P. de Lang), nogal klein van stuk was.

toneel. Voor een overzicht van de Steenwijker toneelgeschiedenis zie: SW p160-168.

Tongeren, Johan van: was 1542-1574 schout van Steenwijk.

Toor, Johannes Paulus Franciscus (roepnaam: Jan; Leiden 21 januari 1927 – Zwolle 7 februari 2023), leraar, kunst- en cultuurliefhebber. Was van 1956-1963 onderwijzer en van 1963-1969 leraar te Amsterdam, van 1969-1974 directeur LHNO te Landsmeer en van 1974-1986 directeur IHNO/LHNO in Steenwijk. Bekleedde daarnaast verschillende bestuurlijke functies ten dienste van onderwijs, lokale omroep en recensent van concerten, exposities en culturele manifestaties in Steenwijk en omgeving. Ref.: OSC 13 feb. 2023; WWN1.

T.O.P. Onna, Muziekvereniging: opgericht in 1945. De betekenis van T.O.P. is: Tot Ons Plezier. Ref.: SW p346-352.

torenblazen: traditie om op oudejaarsavond vanaf de transen van de Sint Clemenstoren gewijde muziek ten gehore te brengen. Sinds 1914 uitgevoerd door A.J. Boetze, later door het in 1918 opgerichte Crescendo. Ref.: HM 2005 n4 p136-137.

torenklokken; zie: luidklokken.

Torenlanden (1): van oudsher de stadsweiden gelegen tussen de stad en de Woldmeenthe; in 1832 de kadastrale aanduiding van landen behorende tot sectie A, ten noorden en noordwesten van de stad, direct buiten de stadsgracht. In 1938 werden hier de eerste woningen gebouwd. (2): Na 1945 werd dit een nieuwe stadswijk waarin sinds 1954 relatief veel particuliere woningen werden gebouwd. Ref.: DJS p285-288.

Torenplein, Torenstraat: pleintje, straatje in de voormalige woonbuurt Achter de Kerk. In 1950 is hier weer de oude naam Vrijthofstraat ingevoerd.

torens; zie: kerkstorens, klokkentorentjes, uitkijktorens, watertoren.

torenuurwerk. Het oude uurwerk van de Sint Clemenstoren werd in 1746 gesmeed door Melstert van der Meer en diens zoon Derk, uurwerkmakers te Krommenie. Het heeft dienst gedaan tot 1941, werd in 1990 gerestaureerd en is op de begane grond van de toren tentoongesteld. Het oude uurwerk van de Kleine Kerk werd in 1791 gemaakt door klokkenmaker Carel Willems Bakker uit Goor. Het werd in 1874 afgedankt. Zie verder: HM 1985 n1 p21-30; HM 2012 n1 p10-23.

Tot Steun in de Strijd; zie: muziek en zang.

Touker, Roy (geb. Den Haag), journalist. Werkt voor de Zwolse Courant (later: Stentor) als redacteur/verslaggever, de laatste jaren vooral op het gebied van justitie en rechtbankverslaggeving. Schreef over Steenwijk onder meer: *Rams Woerthe; een moment voor een monument* (1981), *J.J. Hoeksema-kunstroute* (1995), *Steenwijk, een prachtige gemeente* (1995) en *Rams Woerthe, een meesterwerk* (2000, 2^e dr.).

Toutenburgh; zie: Schenck van Toutenburgh.

touwpluizen: bezigheid die in de 19^e eeuw als vorm van werkverschaffing verricht werd. Versleten touw werd uitgeplozen voor het breeuwen van naden in houten schepen en waterkeringen.

touwslagerij; zie: lijnbanen.

toverij; zie: bijgeloof.

tradities; zie: Steenwijker tradities.

Tramlaan: nieuwe verbindingsweg tussen de Stationsstraat en het station (met sinds 1914 het tramstation), aangelegd in 1917 evenwijdig aan – en breder dan de Kastanjelaan. In 1971 werd de Tramlaan nogmaals verbreed en in westelijke richting doorgetrokken tot de Mr. Zigher ter Steghestraat. Ref: OS 2022 n4 p3. Zie ook: Kastanjelaan.

tramlijnen: (1) van Steenwijk over Frederiksoord, Noordwolde, Boyl, Elsloo en Makkinga naar

Oosterwolde. De lijn werd aangelegd en geëxploiteerd door de NTM, op 16 mei 1914 geopend en had een vijfmaal-daagse retourdienst. Tegenover het spoorwegstation in Steenwijk lag het tramstation, in 1914 gebouwd door K. Kombrink uit Meppel voor f. 7.530,-. Op 5 oktober 1947 werd eerst het personenvervoer gestaakt; op 29 september 1962 werd de lijn ook voor het goederenvervoer opgeheven. In 1964 werd in Steenwijk de kruising van tramlijn en spoor verwijderd. Ref.: Archief HVS: BTR; CS p118-119; DTV p81-85; HM 2001 n4 p106-118; OSC 1 oktober 1962; OSC 12 aug. 2019; SO p74-75; SW p 448-449.

(2) van Zwolle over Hasselt, Zwartsluis en Vollenhove naar Blokzijl. De lijn werd op 1 april 1914 geopend en op 31 augustus 1934 opgeheven en vervangen door een busdienst. Ref.: L. Bijkerk e.a. *De stoomtrams van Friesland en N.W. Overijssel* (1972); VTB p21-61.

(3) van Steenwijk naar Lemmer. In 1912 verscheen van L. Zwiers en G. van Asselt: *Rapporten inzake Stoomtram Steenwijk-Lemmer, met zijtakken van Ossenzijl naar Blokzijl en van Scherpenzeel naar Wolvega*. Dit project is niet gerealiseerd. Ref.: OSC 28 jan. 2019; VTB p64-65.

(4) van Steenwijk via Giethoorn, Blauwe Hand, Wanneperveen en Kolderveen naar Meppel (met zijlijnen naar Sint Jansklooster en Vollenhove, Nijeveen en Havelte). Het plan werd in 1911 ingediend maar bleef om onbekende reden onuitgevoerd. Ref: VTB p64.

Tranendal; zie: Het Dal.

Trappenweg (vóór de 19^e eeuw: Bastrappenweg): middeleeuwse kerkweg over de Steenwijker Kamp. Liep oorspronkelijk van Zuidveen rechtstreeks naar de Grote Kerk van Steenwijk. Wordt tijdens de omwalling in de 15e eeuw kortgesloten op de Onnastraat. De tegenwoordige Kalverstraat en Wilhelminastraat maken nog deel uit van het oorspronkelijke tracé. Na de 16e eeuw voerde de Trappenweg, via de Gasthuisdijk, naar Kolderveen, Dinxterveen en Wanneperveen. De naam kan verband houden met grote troepen trapganzen die hier vroeger jaarlijks vanuit Oost-Europa kwamen foerageren “*dat er in de herfst dikwijls geheele velden mede bedekt waren*”.

Trefpunt, Het: voormalig hotel-café-restaurant van Roelof Ebbelink aan het Steenwijkerdiep (thans nummer 43).

treinvervoer; zie: spoorlijn.

trekgat (ook: petgat): rechthoekige plas ontstaan door natte vervening. Sommige trekgangen werden naderhand voor de visserij verpacht. Zie ook: zetwal.

trekpad; zie: jaagpad.

trekschuiten; zie: beurtvaart.

Trenthe: in de 9^e en 10^e eeuw de naam van het graafschap waaruit later de provincie Drenthe is ontstaan.

Triene de Katte: bijnaam van Trijntje de Groot. Volgens overlevering spookte zij 's nachts rond de Grote Kerk. Ref.: HM 1995 n4 p131-134.

Trommel, Hendrik Jan (Utrecht 9 mei 1905 – Heerenveen 27 augustus 1981, begraven te Willemsoord), predikant, schrijver. Werkte van 1934-1946 als zendeling in voormalig Nederlands Oost-Indië. Was daarna hulpprediker, later hervormd predikant te Haarlem, Eygelshoven, Julianadorp, Nieuw Weerdinge en na zijn pensionering van 1965-1970 te Willemsoord. componeerde in 1968 het Steenwijkerwolds volkslied: *Lofzang op 't Wold*. Schreef zijn autobiografie *Te goed voor de hel en te slecht voor de hemel* (1975), een aantal gedichtenbundels, waaronder: *Het beste moet nog komen* (1977), korte verhalen en publiceerde in de *Kraante van 't Wold* en het *Hervormd Zondagsblad voor Noordwest-Overijssel*. Ref.: SW p423.

Trompetter, Jan (Vledder 27 december 1799 – Zuidveen 8 februari 1870), veehouder. Wordt, met zijn zoon Willem, in de nacht van 9 op 10 juni 1861 door Steven van der Struik en Albert Groen overvallen en zeer ernstig verwond. Ref.: OS 2017 n2 p6-8.

Tromp Meesters: aanzienlijke Steenwijker familie, nazaten van de houthandelaar Salco Meesters.

Deze familie heeft ruim anderhalve eeuw belangrijke functies in het bedrijfsleven en plaatselijk bestuur vervuld en zeer veel bijgedragen aan het maatschappelijk welzijn van de Steenwijker bevolking. Ref.: CS p113; DTV p74-75; HM 1998 n2 p45-51; HM 2003 n4 p117-156; SV p194-199.

Tromp Meesters, Jan (oudste zoon van Salco Meesters; Steenwijk 10 juni 1847 – Amsterdam 9 oktober 1918), houthandelaar. Liet in 1896 de villa Nijenstede bouwen aan de zuidkant van de Meppelerweg, even buiten de stad. Was van 1906-1916 lid van Provinciale Staten. Ref.: HM 2003 n4 p131-136.

Tromp Meesters, Jan Fresemann (tweede zoon van Jan Hendrik Tromp Meesters; Steenwijk 5 februari 1892 – Merano 16 december 1936), beeldhouwer. Volgde in België lessen in beeldhouwen bij Jules Vermeire en vestigde zich in Starnberg bij München. Maakte voor de viering van het 350-jarig ontzet van Steenwijk in 1931 een bronzen plaquette. Deze stelt het beleg van Steenwijk voor en bevindt zich in de voorgevel van het voormalige stadhuis aan de Markt. Bijzonder is ook het beeld van een treurende vrouw op het familiegraf van de Tromp Meesters op de Algemene Begraafplaats aan de Meppelerweg. Ref.: HM 2003 n4 p148-150; SO p83.

Tromp Meesters, Jan Hendrik (jongste zoon van Salco Meesters; Steenwijk 30 mei 1855 – Amsterdam 25 september 1908), industrieel, filantroop. Liet in 1899 de villa Rams Woerthe bouwen op de voormalige Paasweide, aan de westzijde van de stad. Heeft zich vooral ingezet voor de verbetering van het onderwijs, de huisvesting en gezondheidszorg in Steenwijk. Met zijn inzet en financiële bijdragen kwamen er een ambachtsschool, Rijks HBS en pompstation voor drinkwatervoorziening. Was van 1887-1896 lid van de gemeenteraad, van 1899-1908 voorzitter van de Steenwijker Kamer van Koophandel en van 1904-1908 lid van Provinciale Staten. Aan hem herinneren onder meer de Jan Hendrik Tromp Meestersstraat (1908) en een door Willem Bogtman vervaardigd glas-in-loodraam (1949) in de gevel van de RSG aan de Lijsterbesstraat. Ref.: HM 2003 n4 p137-148; SW p90.

Tromp Meesters (familienaam); zie: Meesters, Salco.

Trompetter, De: voormalig logement in de Oosterstraat dat van 1813 tot 1837 in handen was van Johannes Battrij.

Tuin, Johannes Dirk van der (roepnaam: Joop; Velsen 24 oktober 1940), waterbouwkundige, lexicograaf. Werkte van 1963 tot 2001 bij het Waterloopkundig Laboratorium in Delft, sinds 1983 als hoofd documentaire informatie. Schreef meertalige vakwoordenboeken voor Elsevier (1987-1993) en Kluwer (1991-1999). Bestuurslid (1987-2020) en voorzitter (1989-2016) van de HVS. Publiceert over historische geografie, waterstaatsgeschiedenis met biografische bijdragen en over de verklaring van plaats- en waternamen. Ref.: OSC 26 feb. 2020; WWN2.

tuinbouw: vanouds met succes bedreven door tuinders op de Steenwijker Kamp. Zij richtten in 1905 de vereniging Eendracht Maakt Macht op en beschikten over 80 ha tuinbouwgrond. In 1912 werd ook de pas ingepolderde Oostermeenthe bestemd en ingericht als tuinbouwgebied. Echter bleken de oogsten tegen te vallen en in 1920 bleek bovendien de grond er minder geschikt voor het gestelde doel. De groenteteelt op de Steenwijker Kamp wordt sinds de sluiting van het veilinggebouw in 1972 niet langer bedrijfsmatig uitgeoefend.

Tuinbouwschool: te Frederiksoord gesticht in 1884 door de Maatschappij van Weldadigheid. De school, vernoemd naar G.A. van Swieten, telde in 1990 nog ongeveer vijfhonderd leerlingen, maar werd in 2004 gesloten. De 7 ha grote schooltuin kreeg landelijke bekendheid.

Tuinen, Age van (Winsum Fr. 13 mei 1895 – Bennekom 15 oktober 1967), onderwijzer. Was, na zijn opleiding aan de Rijks Normaalschool in Maastricht in 1915, onderwijzer in Vinkega en daarna in Scherpenzeel. Van 1932 tot zijn pensionering in 1960 was hij hoofdonderwijzer aan de Openbare Lagere School in Kerkbuurt. Bekleedde diverse bestuursfuncties zoals die van voorzitter van het

plaatselijke Groene Kruis en van de Kerkbuurtse Voetbal Club (1936-1940) en leidde verschillende schoolkoren. Ref.: OSC 17 aug. 1955; SW p207 en 342.

Tuit, Jacob (roepnaam: Jaap; Steenwijkerwold 13 februari 1953), historicus, leraar. Sinds 1975 werkzaam als leraar geschiedenis aan verschillende onderwijsinstellingen. Mede-initiatiefnemer, medeoprichter en bestuurslid (1984-1994) van de HVS. Zijn belangstelling gaat uit naar de sociaal-economische en politieke geschiedenis van deze regio. Schreef onder meer: *Het Sint Catharinagasthuis binnen Steenwijk* (1987).

Tuk (vroeger ook: Tuck of De Tuck): dorp in de gemeente Steenwijkerland, 2 km westnoordwestelijk van Steenwijk, met ongeveer 2.200 inwoners. Ontstaan langs de oude heirweg waar deze, vanaf de hoogte, het dal van de Steenwijker Aa bereikte. In 1484 was sprake van “het erf Remmelinghe bij den Tuck”. De naam is mogelijk afgeleid van het middelhoogduits ‘tücken’, wat neerkomt op ‘plotseling omlaag buigen’ of ‘duiken’. Van 1890 tot de gemeentelijke herindeling in 1973 diende de villa Oostwold in Tuk als gemeentehuis van de gemeente Steenwijkerwold. Plaatselijke Belangen Tuk, opgericht in 1915, is een bloeiende vereniging die zich in het verleden vooral sterk gemaakt heeft voor verbetering van openbare voorzieningen. Ref.: CS p60-63. Zie ook: watertoren.

Tukseweg: verbindingsweg tussen Steenwijk en Tuk. De naam werd in 1920 officieel vastgesteld; daarvóór sprak men van Steendijk.

Tulpstraat (woonwijk Steenwijk-West): straat (1975) in de Bloemenbuurt, verbinding tussen de Gasthuislaan en de Vendelweg.

tumulus (meervoud: tumuli); zie: grafheuvels.

turf: gedroogd veen, tot in de vorige eeuw gebruikt als huisbrandstof. Het werd in de veenderijen gestoken (of gebaggerd) en te drogen gezet op zetwallen. Beter dan de gewone bruine- of grauwe turf, was de zwarte turf afkomstig van de diepe mosvenen. Gedroogde turf werd met ‘vloten’ of ‘bokken’ naar Steenwijk vervoerd en aan de Aa bij de ‘hoopsteden’ opgestapeld. Van daar werd de turf verhandeld en met tjalken verscheept, vooral via Blokzijl, naar de grote steden in Holland. Een treffende uitbeelding van de lokale geschiedenis van de turfwinning vindt men in ‘t Olde Maat Uus in Giethoorn. Zie ook: tolheffing, veen.

turfbok: praam voor het vervoer van turf; zie ook: bok.

turfgas: tijdens de 2^e WO uit turf gegenereerd gas voor de aandrijving van automotoren.

Turfhaven (ook: Turfvaart): een in 1890 gegraven zijtak van de Steenwijker Aa, evenwijdig aan het Steenwijkerdiep en daarop aansluitend. Schepen van en naar Giethoorn hoefden hierdoor niet langer gebruik te maken van de Aa, die in 1898 werd opgenomen in de vijfverpartijen van het Park Rams Woerthe. De Turfhaven, ongeveer 250 m lang, verloor gaandeweg zijn betekenis en werd in 1936-1937 als werkverschaffingsobject gedempt. De Gedempte Turfhaven heeft als straat hieraan zijn naam ontleend.

turfland; zie: veen.

turfmaat: oude aanduidingen voor bepaalde hoeveelheden turf (zoals: kar, korf, last, mand, pot (potschip), schip, schuit, ton, voer en zak) waren tot 1820 in stedelijke ordonnances vastgelegd. In 1568 stelde het stadsbestuur van Steenwijk ‘executeurs’ aan om naleving hiervan te controleren. Ref.: OAS p262. Zie ook: Steenwijker maat.

turfschepen; zie: turfvaart (1).

turftol: tol die bij verschillende verlaten geheven werd, afhankelijk van de hoeveelheid en soort turf. Op zwarte turf werd tweemaal zoveel tol geheven als op bruine turf. Zie ook: tolheffing.

turfvaart (1): het vervoer van turf over water. In de veenderijen gebruikte men hiervoor platboomde vaartuigen (schouwen, vloten, bokken en pramen). Daarbuiten, ook op de Zuiderzee, werd gevaren met potschepen, pramen en tjalken. (2): een kanaal of sloot in een veenderij.

turfwinning; zie: veen.

Tusschen Aa(n)dijk: oude benaming voor de dijk op de linker oever van het Steenwijkerdiep, lopende vanaf de Kleine Kamp tot voorbij de Koematen en Oevers, westzuidwestelijk van Steenwijk. Het schelpenpaadje over deze dijk was tot 1952, toen de N333 gereed kwam, de enige landverbinding tussen Steenwijk en Blokzijl. De naam Tusschen Aën wordt reeds genoemd in 1460 en duidde op het bestaan van twee wateren: de (Steenwijker) Aa en de Landryte; zie daar.

Tusschen Anen en Slagen: kadastrale aanduiding (1832) van hooilanden 3 km westzuidwestelijk van Steenwijk. 'Anen' is de meervoudvorm van A of Aa, in dit geval de Steenwijker Aa en de voormalige Landryte. 'Slagen' duidt op de Broekslagen.

Tuttel, Hillebrand (Steenwijk 8 juli 1719 – Steenwijk 18 juni 1774), advocaat. Lid van een vooraanstaande Steenwijker familie (18^e en 19^e eeuw). Speelde een belangrijke rol als medestander van Harmen Coops Fledderus tijdens de Steenwijker Onlusten (1748-1750). Hierna werd hij benoemd tot stadssecretaris. Bij testament van 15 juni 1774 legateerde hij veertigduizend carolusguldens aan een fonds (het Tuttelfonds) waaruit jaarlijks op zijn geboortedag uitkeringen werden gedaan aan armlastigen. Het fonds wordt nog steeds beheerd door de Nederlands-Hervormde Kerk. Ref: HM 2011 n4 p155-162; OS 2017 n2 p21-25; SN p65.

Tuttel, Jacobus Hilbrand (Steenwijk ca. 1780 – Steenwijk 25 augustus 1824), jurist. Promoveerde in 1802 in Groningen, was van 1812-1824 notaris te Giethoorn en van 1821-1824 Statenlid. Was daarnaast hoofd van de in 1810 opgerichte burgerwacht. Had een actief aandeel in de totstandkoming van de eerste kolonie van Weldadigheid (Frederiksoord).

Tuttel, Jan (pseudoniem: Harmjan van Steenwijk; Almelo 21 juli 1943 – Eelde 30 december 2006), natuurkenner, publicist. Veelzijdig kenner van de Drentse natuur en volkscultuur. Publiceerde sinds 1975 in *Recreatie en Toerisme* en *Driemaandelijke Bladen* en schreef een aantal boeken waaronder: *Leven en werken met de seizoenen in de Weerribben en De Wieden* (1998).

Tuun, De; zie: Park Rams Woerthe.

Tuut, Jan (roepnaam: Joop; Ruinerwold 3 juli 1920 – Vledder 30 januari 1999), verzetsstrijder. Was tijdens de Tweede Wereldoorlog in Steenwijk en omgeving actief in het verzet onder de schuilnaam Joop van Wijk, naar zijn toenmalige woonplaats. Hij pleegde onder meer overvallen op postauto's en postkantoren om aan bonkaarten voor onderduikers te komen. Woonde na de oorlog tot 1984 als postkantoorhouder te Willemsoord. Was 27 jaar voorzitter van winkeliersvereniging Samen Sterk en promotor van de *Kraante van 't Wold*. Ref.: HM 2011 n2 p68; SW p315.

TV Oranje: televisiezender opgericht in 2005 door G. Ardesch.

Twaalfjarig Bestand: wapenstilstand in de Tachtigjarige Oorlog, gesloten op 9 april 1609 te Antwerpen, tussen Spanje en de Noordnederlandse Republiek.

Twee Beitel; zie: Beitel.

Tweede Wereldoorlog. Voor een overzicht van bijzondere gebeurtenissen in en om Steenwijk tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt verwezen naar: H. Spreen. *Steenwijk in 40-45; een historisch document* (1995). Ref.: Archief HVS: DTW; DTV p103-108; HM 2011 n2 p62-73; OSC 22 mei 2020. Zie ook: bevrijding, bevrijdingsmonument, Herdenkingsmonument 1944, Indisch Monument, Joodse Steenwijkers, oorlogsgraven, struikelstenen, Verzetsherdenkingskruis en vliegveld.

Twin, De: sinds 1965 vakantiecentrum aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep, 6 km ten zuidwesten van Steenwijk. De naam, Engels voor 'tweeling', duidt op het ontstaan uit twee voormalige rijks werkkampen: Lakeweg en Pikbroek.

Tye: oude schrijfwijze van Thij; zie daar.

Tympenveen: het meest oostelijke van de Binnenvenen van Zuidveen. De naam werd in 1563 vermeld, na de 17^e eeuw niet meer. Deze houdt verband met de perceelsvorm als we uitgaan van 'timp' of 'tippe' in de betekenis van 'puntig stuk'.

Uffelte: oud Drents esdorp, 11 km ten oosten van Steenwijk, aan de voormalige heirweg naar Ruinen. In 1310 telde het 20 huizen. In dat jaar verleende Philippus, deken van Steenwijk, in opdracht van bisschop Gwij van Avesnes, toestemming aan de bewoners van Uffelte, Hesselte en Hesselterveen een eigen kerk te bouwen. De naam zou, evenals die van Havelte, afgeleid kunnen zijn van ‘hofholte’ (bosgebied behorende bij een hof of pachthoeve van de bisschop).

uitgevers. Bekende Steenwijker uitgevers waren: Hovens Gréve, Van Kerkvoorde en Hollander, Logtmeier, (Albert) Smit en Spanjaard. Zie ook: ansichtkaarten.

uitkijktorens. Op het hoogste punt van de Woldberg stond vroeger een houten belvédère, later een stalen brandtoren die in 1983 werd afgebroken. In 2008 werd, aan de oostkant van de Rijksweg A32 een stalen uitkijktoren gebouwd. Zie ook: Kijk in de Pot; luchtwachttorens.

Unne: oude schrijfwijze van Onna; zie daar.

Ursula, Sint; zie: Elfduizendmarkt.

Utrecht: het bisdom Utrecht werd in 695 gesticht, met de wijding van Willibrord als eerste aartsbisschop. De bisschop van Utrecht had van 1010-1528 het hoogste gezag in het (Neder-) en Oversticht (zie daar) waartoe ook Steenwijk en omstreken behoorden.

uurwerk; zie: torenuurwerk.

Uut d’Olde Deuze; zie: G.J. Bokhove.

Uuterwijk, Roelof van; zie: Wterwijck.

Uvinge: voormalige buurtschap, opgegaan in Basse, bijna 2 km ten westen van Steenwijkerwold.

vaarboeren: boeren die hun land alleen over water kunnen bereiken.

vaardorp; zie: waterstreekdorp.

Vaart, De: de naam van het vaarwater door het dorp Nederland.

Vaartsloot; zie: Dwarssloot.

vaarwegen. Steenwijk is bereikbaar voor schepen met een laadvermogen tot 600 ton over het Kanaal Beukers-Steenwijk en het Kanaal Steenwijk-Ossenzijl, beide behorende tot vaarwegklasse II. Het Steenwijkerdiep is bevaarbaar voor schepen met een laadvermogen tot 300 ton: vaarwegklasse I. Deze vaarwegen zijn sinds 1932 in beheer bij de Provincie Overijssel. Zie ook: sluizen, Steenwijker Aa.

Valkenije, De: voormalig aanzienlijk huis aan de noordzijde van de Weemstraat. De naam werd in 1721 genoemd, mogelijk naar de vroegere eigenaars, de familie Van Valkensteyn. Ref.: HM 1991 n4 p117-123.

valkenpacht: van de 13^e tot in de 17^e eeuw werd jaarlijks valkenpacht afgedragen door de kerken van Anloo, Beilen, Vries en Westerbork aan het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Deze bron van inkomsten werd aanvankelijk in natura ontvangen door de bisschop, sinds 1296 rechtstreeks door het kapittel, later in de vorm van een jaarlijks geldbedrag. Ref.: HM 1989 n4 p99-101; H.M. Luning. *Drentse valken voor de bisschop?* (2009).

valschut; zie: verlaat.

Varkenswaag: gebouw aan de Scholestraat 14, in 1627 gebouwd als Latijnse School, na 1748 gebruikt als lagere school, varkenswaag en in 1907 ingrijpend verbouwd tot politiebureau. De voorgevel werd in 1882 vernieuwd naar een ontwerp van B. Rouwkema. Na restauratie in 1997 door de firma Aberson, werd het pand in gebruik genomen als restaurant. Ref.: SW p522.

Varkenweide: voormalig weidegebied ten zuiden van de Steenwijker Aa, ten noorden van de Kleine Kamp, oorspronkelijk bestemd voor het weiden van varkens.

Varkenweidebrug (ook Giethoornsebrug, Hazenbrug of Stenenbrug genoemd): naam (1832) van voormalige gemetselde brug over de Zuidveense Aa als verbinding tussen De Kleine Kamp en de Tusschen Aandijk bij Verlaat.

Varrenhorst, Bartholomeus (Steenwijk 8 februari 1830 – Steenwijk 18 september 1896), hotelier.

Liet in 1881 een logement met stalhouderij bouwen 'buiten de Oosterpoort', thans Stationsstraat 6. Sinds 1912 was hier Steenwijks eerste bioscoop, die in 1933 geheel afbrandde. De tweede eigenaar was D.J. Bulthuis, die in 1930 het bedrijf verkocht aan Johannes van der Woude. In 1956 nam diens schoonzoon, A. Hendriks, het bedrijf over en sinds 1984 is er het Chinees-Indisch Restaurant Fong Shou gevestigd. Ref.: OSC 29 feb. 1984. Zie ook: De Kroon.

veemarkten. Sinds 1358 kende Steenwijk veemarkten. In 1928 werden er nog ruim elfduizend koeien verhandeld waarmee het, na Zwolle de grootste veemarkt van Overijssel had. Op hoogtijdagen stonden er zo'n drie à vierhonderd koeien op de Markt, tot in de Koningsstraat. Door concurrentie van de grotere veemarkten (Zwolle, Leeuwarden) werden de maandagse veemarkten in 1961 afgeschaft.

veen: de oorspronkelijke betekenis is: moeras; de meertjes daarin heten vennen. Ook de grondsoort noemt men veen. Bij de ontginning heeft veen de betekenis van veenland; bij de turfwinning die van turfland. Het grootste deel van Noordwest-Overijssel bestond uit veenland; tientallen namen met 'veen' herinneren daaraan. De eerste ontginningen vonden al in de 12e en 13e eeuw plaats, vermoedelijk door bewoners van westelijker gebieden die door een reeks van stormvloedten tussen 1164 en 1287 een ander heenkomen moesten zoeken. De turfwinning kwam in de 15e eeuw pas goed op gang. Aanvankelijk werd alleen het hoger gelegen veen (boven het grondwater) afgegraven. Toen dit tegen het einde van de 15e eeuw uitgeput raakte ging men over op de zogenoemde natte vervening; de turf werd uit het water opgebaggerd (baggerturf), in een houten mengbak vermengd, van daaruit verspreid, aangestampt, gestoken en gedroogd. Hierdoor ontstonden in het landschap trekaten, gescheiden door zetwallen waarop de turf te drogen gezet werd. Deze vervening ging nog eeuwen door, niet alleen bezuiden en bewesten Steenwijk, maar in de 17e eeuw ook langs de gehele bovenloop van de Steenwijker Aa. De vervening in Noordwest-Overijssel beleefde een hoogtepunt in de periode 1570-1670. Was het vanouds handwerk, in de 20e eeuw werd bij de natte vervening ook gebruik gemaakt van machines. Van de totale oppervlakte van het voormalige waterschap Vollenhove (30.352 ha) was in het jaar 1826 al 11.262 ha verveend en 5.152 ha nog onverveend.

Door de vervening kwam het land steeds lager te liggen en werd de natuurlijke afwatering een toenemend probleem, wat nog verergerd werd door het rijzen van de zeespiegel. Tijdens stormen sloegen vele zetwallen af en ontstonden steeds groter wordende meren, zoals het Beulaker- en Belterwijde. Afhankelijk van de ondergrond verlandden de meeste trekaten weer door de vorming van kraggen, vooral na de in 1918 begonnen boezembemaling. Ref.: CS p68-71 en 96-99; DTV p7-15; S. van der Hoek. *Het bruine goud, kroniek van de turfgravers in Nederland* (1984); A. Smit. *In de veenderij* (1895); SW p59.

Veen, Dirk (Zuidveen 20 juli 1875 – Steenwijk 22 december 1962), handelaar, evangelist. Was sinds 1909 voorganger van de Vrije Zendingsgemeente in Ossenzijl en van 1921-1947 in Steenwijk. Ref.: HM 1986 n4 p8-11.

Veen, Doris van der (roepnaam: Don; Steenwijk 4 augustus 1962), journalist, redacteur, columnist. Werkzaam o.m. voor *Steenwijker Courant*, *Stentor* en *Zicht op Steenwijk*. Vijftien jaar speaker van Avondvierdaagse Steenwijk (w.v. vicevoorzitter) en evenementen als zaalvoetbaltoernooien, run-bike-run en jeugdtriatlons. Was mede-organisator van de feesten rond de voetballer Kees Kist (Veertig Jaar Gouden Schoen 2019). Was nieuwslezer van Rebecca Radio van Kon. Boom Uitgevers en nieuws- en sportredacteur radio en TV van de lokale omroep SLOS. Eigenaar van mediabedrijf Don Media. Schreef: *Een DONderse Kijk op de Wereld* (2022).

Veen, Frans ten (Steenwijk 26 september 1868 – 4 december 1945), koopman en schrijver van enige poëzie in de OSC.

Veen, Jan ten: stadsomroeper van Steenwijk in de 2e helft van de 18e eeuw. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

Veen, Johannes Anthony (roepnaam: Jo; Steenwijk 8 november 1919 – Steenwijk 19 december 2013), administrateur. Werkte van 1939-1946 bij de Ontginningsmij. Land van Vollenhove, daarna als firmant van de textielhandel Arink. Zette zich in voor het behoud van Steenwijks erfgoed en dialect, was lid van de Commissie Oudheidkamer en schreef enkele artikelen in HM waaronder: *Het aanzien van Steenwijk binnen de wallen vóór de Tweede Wereldoorlog* (2000).

Veen, Karst Jans van (Steenwijk 27 oktober 1802 – Rotterdam 17 mei 1879), veerschipper.

Veen, Reint (van) (Steenwijk 1761 – Steenwijk 8 februari 1841), deurwaarder. Was in de Franse tijd verdienstelijk als stadsraad.

Veen, Steven ten (zoon van Frans ten Veen; bijnaam: Steven de Pater; Steenwijk 15 oktober 1892 – Meppel 23 december 1967), stadsomroeper en beëdigd meter en weger in Steenwijk van 1923-1963. Ref.: OSC 2023 29 september; SW p380.

Veen, (van); zie: de Graaf.

veenderij; zie: veen.

veendijk: dijk die reeds ontgonnen gronden beschermt tegen de hogere waterstanden in de nog niet verveende gebieden. Het synoniem 'leidijk' is van Friese oorsprong. Bij de aanleg van veendijken ontstonden vaak ruzies tussen landbouwers en verveners over het beheer van de waterstanden.

veenplas: ondiep meer, ontstaan door afkalving van de ribben van veenderijen. In onze omgeving spreekt men van het 'wijde' (uitgesproken als 'wiede').

veensloot: sloot in een veengebied, gegraven voor de afwatering en voor de afvoer van turf.

veenstakingen. In 1888 vond aan de Lakeweg een grote staking plaats onder de veenarbeiders uit de wijde omgeving. Meer succes had de staking van 1902 waarmee bereikt werd dat een nieuwe algemene turfmaat werd ingevoerd. Ref.: DTV p8-15.

Veenstra, Gurbe Jan (Hoorn, Terschelling 12 augustus 1885 – Arnhem 18 juni 1951), architect en restaurateur van oude kerken en kerkorgels. Schreef onder meer: *Het kerkgebouw der Nederlandsch Hervormde Gemeente te Steenwijkerwold* (1932) en *De Heilige Clemenskerk te Steenwijk* (1936).

Veer, Willem van der (Marssum, gem. Menaldumadeel 8 december 1924 - Meppel 11 oktober 1962), politieambtenaar. Was sinds 1945 agent van politie in Den Haag en vanaf 1955 hoofdagent van politie in Steenwijk. Verongelukte met zijn dienstmotor op de kruising van de Tramlaan en de Stationsstraat. Ref.: SW p288.

veerdiensten; zie: beurtvaart.

Veerhuis: Steenwijks oudste nog bestaande herberg, omstreeks 1632 gebouwd aan het begin van het Steenwijkerdiep.

veeteelt: van oudsher een belangrijk middel van bestaan, vooral in het buitengebied, de voormalige gemeente Steenwijkerwold. Vele verbeteringen werden doorgevoerd mede dankzij het werk van G.W. Stroink, burgemeester van Steenwijkerwold en grondlegger van diverse instellingen op agrarisch gebied. Zie ook: Ons Belang, veemarkten.

Veilingvereniging Steenwijk en Omstreken, Coöperatieve: opgericht in 1912 ter bevordering van de tuinbouw, vooral de groenteteelt. Het veilinggebouw stond sinds 1913 bij het Wiede Gat, sinds 1925 op het stationsemplacement en sinds 1939 bij de spoorwegovergang aan de Eesveenseweg. Met wisselend succes werden hier groenteveilingen gehouden die vanuit de verre omtrek werden bezocht, ook exportveilingen van bonen. In de jaren vijftig liepen de zaken terug, in 1972 werd de vereniging opgeheven en in 2007 werd het veilinggebouw afgebroken. Zie ook: tuinbouw. Ref.: DTV p52-54; HM 1986 n1 p3-10.

Veld; zie: Stads Heideveld.

Velde, Hendrik Arend ten (roepnaam: Henk; Terwolde 12 januari 1903 – Meppel 1 september 1992), ondernemer. Begon in 1956 aan de Capellekade in Steenwijk een zand- en grindhandel, in

1958 voortgezet met zoon Adriaan Johan (roepnaam: Adri; geb. 1938). Na een voorspoedige groei maakte het bedrijf, door snelle veranderingen in de bouwwereld, een teruggang door die in 1999 tot sluiting leidde. Ref.: OS 2024 n4 p18-21.

velden; zie: heide.

veldkeien; zie: zwerfstenen.

Veldlaan: oude naam van een rechte laan over de Steenakkers langs de grens tussen de voormalige gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold. De naam, genoemd bij de grensvaststelling in 1828, heeft betrekking op het voormalige Stads Heideveld.. Deze weg, die Onna verbindt met Kallenkote, werd in 1865 door de spoorlijn doorsneden en in 1951 omgedoopt tot Steenakkers; zie daar.

veldschans; zie: schans.

veldslagen; zie: Ane, Ansen.

Vels: voormalige buurtschap, opgegaan in Basse, bijna 2 km ten westen van het dorp Steenwijkerwold. De familienaam Van Vels betreft nazaten van Jan Peeters Lummen en Grietien Albers die hier in de 18^e eeuw woonden.

Velsen, Adriaan Jacob (Dongen 23 juni 1873 – Utrecht 1 december 1952) was aanvankelijk sigarenmaker van beroep. Was van 1931 tot 1940 winkelier en uitgever van ansichtkaarten als opvolger van zijn schoonvader Barend Hogewind aan de Markt op het tegenwoordige huisnummer 36.

Velzel, David van (Vollenhove 23 juli 1785 – Steenwijk 6 mei 1841), koopman, kuiper. Bezat in 1832 een groot huis met winkel aan de zuidzijde van de Oosterstraat en een winkeltje aan de Meppelerweg bij het Onnaveld. Zie ook: Witte Huis.

Vendelweg: in 1976 aangelegde weg ter ontlasting van het verkeer over de Gasthuislaan. De weg verbindt de stad met het zuiden via de Schansweg.

Vene, Ludolf van de (Kampen - 16^e eeuw - Steenwijk) werd in 1569 door zijn huwelijk met Anna van Isselmuden beleend met de Eese. In 1588 en 1592 werd hij genoemd als schout van Steenwijk. Ref.: K. Schilder. *Burgemeesters en kerkheren* (2006).

Venekampen: bosgebied op het voormalige landgoed De Bult waar tijdens de 2^e WO onderduikers een verblijfplaats hadden.

Veneweg: oude weg ontstaan langs de middeleeuwse verveningen tussen Vollenhove en Havelte: Wanneperveen, Siboldeswolde, Dinxterveen, Kolderveen en Nijeveen.

Verbeek, Klaas (Oldemarkt 8 maart 1926 – Enschede 6 september 2018), onderwijzer. Begon in 1948 als onderwijzer in Ossenzijl, daarna in Schoonebeek, van 1956-1968 als hoofd van de OLS in Erm en tot zijn pensionering in 1984 in Haaksbergen. Schreef gedichten in Oldemarkts dialect, deed archiefonderzoek naar zijn geboortestreek en schreef daarover: *Broekbeslag; de geschiedenis van de broeklanden in de voormalige gemeente Oldemarkt* (2000), *Korte geschiedenis van Oldemarkt als handelsplaats* (2007) en: *Bommen Berend in het waterland; de jaren 1672-1673 met speciale aandacht voor de gebeurtenissen in en rond de Kop van Overijssel* (2008). Ref.: *De Silehemmer* 26, 4 dec. 2018.

Verbindingskanaal: in de jaren 1954-1958 tot stand gebrachte verbinding tussen het Dolderkanaal en de toen gekanaliseerde bovenloop van de Steenwijker Aa. De lengte bedraagt 2,5 km en de spiegelbreedte 22 m.

verdedigingswerken; zie: vestingwerken.

Verdenius-Bense, Maria Jacoba (Den Haag 27 april 1903 – Meppel 26 augustus 1990; begr. Noordwolde), maatschappelijk werkster. Was van 1946-1958 het eerste vrouwelijke gemeenteraadslid voor de Partij van de Arbeid in Steenwijk. Zette zich in het bijzonder in voor de gezondheidszorg, kinderbescherming en jeugdhulpverlening. Ref.: SW p388.

Verdriet van Steenwijk, Het: Steenwijker cabaretgroep (2003-2012) opgericht door Coosje Aukes,

haar man Henk Dijkhuizen, Antoon en Leo Aukes, Harry de Jonge en zijn vrouw Lucie Chrispijn. In hun repertoire vertolkten zij gevoelens van voorbijgaande waarden, personen en gebeurtenissen in het oude Steenwijk.. Ref.: HM 2015 n1 p12-13.

Verdugo, Francisco (Talavera de la Reina 1536 – Le Châtelet 1597), militair. Werd na de dood van Rennenberg (1581) gouverneur van het noordoosten van ons land. Bestreed vanuit Groningen en Steenwijk Willem Lodewijk, op wie hij in 1587 een moordaanslag organiseerde.

Vereeniging voor Volkshuisvesting Algemeen Belang: opgericht in 1907 op initiatief van de huisarts B. Koster. De vereniging begon met de bouw van karakteristieke arbeiderswoningen op De Beitel.

Vereniging tot Bestrijding der Bedelarij door Werkverschaffing; zie: bedelarij.

Vereniging van Vrijzinnig Hervormden: in 1946 opgericht kerkgenootschap dat tot 1990 een eigen kerk had aan de Kornputsingel 42, Het Gebouw; zie daar.

Vereniging Voormalig Verzet Steenwijk en Omstreken: opgericht in 1981 door enkele oud-verzetssoldaten uit de 2^e WO, met J. Tuut als woordvoerder en H. Mulder als secretaris. Tijdens de laatste jaarlijkse bijeenkomst in 1999 werd de vereniging opgeheven. Ref.: Archief HVS: BV en DTW4; OSC 4 mei 1981. Zie ook: Verzetshedenkingskruis.

verkeer; zie: SW p215-220 en hoofdstukken 11 en 12 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

verlaat (ook: schut of keerschut): een kleine sluis zoals er in onze omgeving talloze geweest zijn. Oorspronkelijk had een verlaat een enkele kering, bestaande uit een houten schuif die door een windwerk geheven of gestreken kon worden, ook wel valschut of draaischut genaamd. Valschut en windwerk waren ondergebracht in een zwaar houten geraamte; het geheel werd wel als 'getimmerte' aangeduid. Verlaten dienden om de waterstand te kunnen regelen in veenderijen. In de reeds ontgonnen gebieden moesten de waterstanden aanmerkelijk lager zijn dan in de aangrenzende, nog te vervenen, gebieden. Door een verlaat kon het overtollig water de veenderij verlaten (vandaar de naam). Bovendien moesten kleine turfschuiten er door kunnen varen. Het schutten van een schip door een enkelvoudige kering mag onwaarschijnlijk lijken, maar was vroeger heel gebruikelijk. Door het volledig optrekken van het schut stroomde er een grote hoeveelheid water door het verlaat, waardoor dikwijls schade aan de oevers ontstond en hinder werd veroorzaakt aan andere schepen. Bij afvaart voer een schip, na de sterkste stroom te hebben afgewacht, gewoon met de stroom mee door het verlaat. Bij opvaart moest men het schip verhalen. Omdat elk schip meestal door slechts één persoon was bemand, moest men wachten tot er meer schepen waren. Ze werden dan aan elkaar vastgemaakt en vanaf de wal door het verlaat getrokken, het zogenoemde 'treilen' of 'trullen'. Op deze wijze leverde het verhalen minder risico's op. In alle gevallen was het passeren van een verlaat een heel avontuur. Als de financiën het toelieten bouwde men soms een verlaat met dubbele kering, waardoor van een heuse schutsluis sprake was en genoemde bezwaren konden worden voorkomen. De meest bekende verlaten waren die in de Steenwijker Aa: bij het Ruxveen, bij de Grote Spijkerboor, aan de Thiman ten Broecke oever, bij de Schurfkampen even ten westen van de stad (Verlaat), het Woldschut te Steenwijk en de verlaten noordoostelijk van de stad, namelijk het Westerverlaat, het Vledderverlaat en het Oosterverlaat, zie daar.

Verlaat: buurtschap 1,5 km WZW van het centrum van Steenwijk, ontstaan bij en genoemd naar een houten schutsluis in de Aa die omstreeks 1523 werd gebouwd aan de Thiman ten Broecke oever. Deze werd, na gereedkomen van het Steenwijkerdiep in 1632 afgebroken; locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 202.39 / 533.30. Om voldoende vaardiepte in de Steenwijker Aa te verschaffen, werd 250 m stroomopwaarts aan de Schurfkampen een nieuwe schutsluis gebouwd; locatie: 202.674 / 533.262. Dit 'schut' had voor die tijd flinke afmetingen: een schutkolklengte van 17 m en een kolkwijdte van 3.75 m. Er overheen was een hoge trapbrug gebouwd met een doorvaarthoogte van 3.30 m boven 'ordinair zomerwater' om hoog opgeladen bokken met hooi

te kunnen doorlaten. De sluis was voorzien van een dubbel stel puntdeuren. Evenals bij het oude verlaat, ontstond ook hier een buurtschap. Samen telden ze ongeveer 15 woningen, verdeeld door de gemeentegrens van Steenwijk en Steenwijkerwold. Nog in het begin van de vorige eeuw waren hier vier scheepswerfjes gevestigd, waaronder de punterwerf van Jan Huisman en nazaten. Ref.: DTV p24-25; HM 2004 n2 p37-40; HM 2014 n1 p 16-32; OS 2022 n3 p24-25.

Verlaat (Steenwijk-West): de enige weg (1856) in de buurtschap Verlaat, aansluitend op de Verlaatseweg.

Verlaatseweg (woonwijk Steenwijk-West): weg die Steenwijk (via de Gasthuislaan) verbindt met de buurtschap Verlaat, vroeger ook Veurweg genoemd.

Verlaatsbrug: voormalige ophaalbrug (1929-1987) over het Kanaal Beukers-Steenwijk als verbinding tussen Steenwijk en de buurtschap Verlaat.

verlanding: natuurlijk proces waarbij een (ondiep) water geleidelijk dichtgroeit, door aanslibbing ondieper wordt, overgaat tot een moeras of moerasbos en tenslotte als 'land' beschouwd kan worden.

Verlengde Onnastraat; zie: Nieuwe Onnastraat.

verlichting; zie: straatverlichting.

Vermaning; zie: Doopsgezinde Gemeente.

verpleeghuis; zie: Zonnekamp.

verponding: schatting van de geldswaarde in ponden, als grondslag van de belasting op onroerende goederen.

verraad van Rennenberg: historisch opmerkelijke gebeurtenis in 1580 waarbij Rennenberg als stadhouder van Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel openlijk naar Spaanse zijde overliep door uitlevering van de stad Groningen aan de hertog van Parma. Populaire, verouderde beschrijvingen hiervan door: W. Koning (1881), H.E. Burch (1887) en L.R.A. Delachaux (1931). Ref.: Spreen, H. Krijgsrumoer in en om de vestingstad Steenwijk. In: Steenwijk Vestingstad, 2009, p. 99.

Verstegen, Jacobus (Amsterdam ged. 6 november 1735 – Amsterdam begr. 23 oktober 1795), schilder, tekenaar. Bekend is een tekening die hij in 1780 maakte van de Markt in Steenwijk met de uit 1777 daterende gevel van het stadhuis. Ref.: NBK.

Verto (van: Verenigde Touwfabrieken): voormalige tapijtfabriek (1953) aan de Meppelerweg, later overgegaan in Heuga; zie daar. Ref.: OSC 28 ja. 2019.

Verveer, Emanuel (Den Haag 11 april 1909 – Kallenkote 13 oktober 1944; begr. Kallenkote), bouwkundige te Maarsbergen. Werde als joodse onderduiker in Zwartsluis, wegens het in bezit hebben van notities over de IJsselstelling, door de bezetter gearresteerd en in een groep van zes gefusilleerd op de heide bij Kallenkote. Ref.: HM 1994 n4 p135.

vervening; zie: veen.

vervoer; zie: beurtvaart, buslijnen, post, spoorlijn, tramlijnen, vaarwegen, Van Gend en Loos. Zie ook: SW p215-220.

Verzetshedenkingskruis: uitgereikt op 23 oktober 1982 aan 47 verzetsmensen (of hun nabestaanden) uit Steenwijk en omgeving. Ref.: HM 2011 n2 p62-73. Zie ook: Vereniging Voormalig Verzet Steenwijk.

verzorgingshuizen; zie: Nijenstede, Rusthuis, Zonnekamp.

vestingstad: militair verdedigbare stad, gelegen op een voor de landsverdediging strategisch belangrijke plaats, bijvoorbeeld aan een landgrens of bij een samenkomst van doorgaande land- of waterwegen. Een vestingstad was voorzien van goed onderhouden verdedigingswerken (vestingwerken) waardoor de stad zich kon verdedigen tegen aanvallen van georganiseerde legers.

vestingwerken. Na de verovering van Steenwijk in 1592 door Maurits, was de verdediging niet langer een stads- maar een landsbelang dat door de Raad van State werd behartigd. In 1597 werd

als eerste het Noorderbolwerk aangelegd, daarna de andere bolwerken. Tijdens de belegering in 1672 verkeerden de wallen al in slechte staat. Na 1700 raakten ze danig in verval en werden ze zelfs met bomen beplant. In 1829 verkeerde de vesting nog nauwelijks in verdedigbare staat. In dat jaar werden de Ooster- en Woldpoort afgebroken om een ruimere aansluiting te kunnen maken op respectievelijk de Meppeler- en Tukseweg. Ref.: CS p76-79; HM 2011 n3 p97-136; N. de Roy van Zuydewijn. *Verschanste schoonheid* (1977); W.H. Schukking. *De oude vestingwerken van Nederland* (1941). Zie ook: bolwerk, stadsgracht, stadsmuren, stadspoorten, stadswal, Stichting Menno van Coehoorn.

Vetpot, De; zie: Noorderbolwerk.

Veurweg; zie: Verlaatseweg.

vicarie: onderdeel van een kerk (kapel met eigen altaar) voor bijzondere devoties en dagelijkse vieringen met kleine groepen, waaraan jaarlijkse inkomsten verbonden zijn. Ref.: SV p70.

vierendeel: oude inhoudsmaat, gelijk aan een kwart spint.

Vier Jaargetijden: vier fascinerende monumenten vervaardigd van zwerfkeien in een compositie met moderne materialen, een schepping van de kunstenaar Hendrik Planting. De vier objecten - Winter, Lente, Zomer en Herfst – staan verspreid langs de Schansweg en werden in 1989 door middel van vorm, klank en beweging symbolisch aan Steenwijk overgedragen. Ref.: SO p103; SW p512-513.

Viëtor, Hendrik Haitzema (neef van J.H. Tromp Meesters; Winschoten 23 november 1858 – Wassenaar 18 oktober 1932), jurist. Was griffier van het kantongerecht te Steenwijk. Schreef: *Het geslacht Viëtor en aanverwante familiën* (1910) en enkele bijdragen tot de rechtsgeschiedenis van Steenwijk.

Vijgendam: vroegere benaming voor het gedeelte van de Oosterstraat tussen de Vrouwenstraat en de Markt. Waarschijnlijk duidt de naam op de sporen van hier op de hoefsmid wachtende paarden.

Vijverhof: voormalig wooncomplex met service-appartementen 1978-2017 aan de Oostercluft 66. Genoemd naar de vijfverpartij ontstaan na vergraving van de voormalige Steenwijker Aa.

Villa Botha: villa aan de J.H. Tromp Meestersstraat 11 met art-nouveau elementen werd ontworpen door Bato Rouwkema. Ref.: OS 2024 n2 p11-12.

Villa Veste: fraai herenhuis aan de Stationsstraat 10, gebouwd in 1890. Het heeft vele jaren dienst gedaan als Katholiek Militair Tehuis, later ook als onderkomen voor de lokale omroep. Ref.: *Zicht op Steenwijk*, 2021, juli, p. 3.

vishal: aan het begin van het Steenwijkerdiep tot 1933. Daarna was er een vis- en eierhal aan de Goeman Borgesiusstraat bij de Oosterpoort. Het gebouwtje, ontworpen door H.J. van Ommen, dat maar enkele jaren dienst heeft gedaan, bood van 1951 tot 1955 onderdak aan de VVV, waarna het afgebroken werd en als buurthuis De Korf in Steenwijk-West werd opgebouwd. Ref.: OSC 20 aug. 2018.

Visscher, Hendrik Adolph (roepnaam: Henk; Utrecht 23 juli 1936 – Dordrecht 20 januari 2022), fysisch geograaf. Studeerde fysische geografie aan de RU van Utrecht, en promoveerde daar in 1963 op de geomorfologische landschapsontwikkeling tijdens het Pleistoceen in Hoog België. Werkte bij de rijksoverheid aan een maatschappelijk verantwoord landschapsbeleid. Schreef boeken, rapporten, artikelen en landschapsgidsjes over de geschiedenis, kenmerken en kwaliteiten van de Nederlandse landschappen. Stichter (1985) en conservator van het Nationaal Landschapskundig Museum en Documentatiecentrum te Dordrecht. Auteur van hoofdstuk 2 van het boek *Steenwijk Vestingstad*.

Visscher, Willem (bijnaam: De Snoek; Steenwijk 28 juli 1913 – Steenwijk 22 augustus 1995), ondernemer, bestuurder. Grondlegger van de bedrijven Visscher Touw en Visscher Sport. Was in 1942 medeoprichter van de Noordwesthoekrit en veertig jaar bestuurslid van verzorgingshuis

Nijenstede. Ref.: SW p411.

Visser, Andries (Steenwijk 20 oktober 1821 – Steenwijk 8 november 1900), ondernemer. Oprichter (1854) van het vroeger landelijk bekende familiebedrijf Andries Visser Zaden, gevestigd aan de Scholestraat in Steenwijk. Het bedrijf was gespecialiseerd in zaadculturen van wortels, bieten, knollen en schorseneren die geteeld werden op de Steenwijker Kamp. In 1965 telde het bedrijf 120 medewerkers, waarvan 20 vertegenwoordigers. Er waren filialen in Meppel, Tilburg, Enschede, Deventer, Kampen, Amersfoort en Sint Niklaas (B) en men had drieduizend agenten. In 1974 verhuisde het bedrijf naar het industrieterrein Groot Verlaat en in 1984 naar Heerenveen. Ref: Archief HVS: BAV.

Visser, Hendrik Wietse (roepnaam: Henk; Meppel 12 maart 1937 – Steenwijk 13 december 2021), bestuurder. Was van jongsaf actief in de Federatie van Jongerengroepen van de PvdA afdeling Steenwijk en was van 1978-1994 wethouder van de Gemeente Steenwijk. Was daarnaast voorzitter van VV Steenwijk (Rood-Wit). Opende op 17 mei 1980 het Sportcomplex De Nieuwe Gagels. Ref.: OSC 17 dec 2021.

Visser, Rudolph Berend (Deventer 1812 – Ambt Delden 1857), jurist. Was van 1839-1840 burgemeester van Steenwijk en van 1850-1857 lid van Provinciale Staten.

visserij; zie: binnenvisserij.

vlag. Na samenvoeging van de gemeenten Steenwijk en Steenwijkerwold in 1973 en na vaststelling van het nieuwe gemeentewapen in 1980, werd ook een nieuwe gemeentevlag ontworpen. Deze bestaat uit een gele en een rode horizontale baan. Links een aan vier hoeken gebastioneerde blauwe/gele schanswal en twee rood geankerde andreaskruisen.

Vledder: zeer oud esdorp met twee brinken, rijk aan prehistorische vondsten, met 2 musea en ongeveer 2.000 inwoners. Voorheen een zelfstandige gemeente, sinds 1998 behorende tot de gemeente Westerveld. Vledder ligt 11 km ten noordoosten van Steenwijk. Ref.: L. Lambregts. *Vledder* (1977).

Vledder Aa: de ruim 12 km lange bovenloop van de Steenwijker Aa, van de oorsprong in het Aekingerbroek (ten noordoosten van Wateren) tot de samenvloeiing met de Wapserveense Aa, 2 km ten zuiden van Vledder. In 1956 werd de Vledder Aa gekanaliseerd en in het begin van deze eeuw weer teruggebracht in de ‘oorspronkelijke’ staat.

Vledderverlaat: het middelste van de drie verlaten die in het begin van de 17e eeuw in de bovenloop van de Steenwijker Aa gebouwd zijn. In 1614 verkreeg François van Westerbeek, commandeur van de vesting Steenwijk, een octrooi op de vervening van het gebied ten westen van Vledder. Hij liet twee schipsloten graven (zie: Westerbeekslot en Nijensleker Schipslot) om de turf over de Aa naar Steenwijk en Blokzijl te kunnen vervoeren. Het Vledderverlaat diende om 's zomers voldoende vaardiepte te verzekeren en bevond zich ongeveer 200 m benedenstrooms van de uitmonding van de Westerbeekslot in de Aa. Sinds de bouw in 1616 was er veel onenigheid over het verlaat; het werd in 1626 afgebroken.

vliegveld. In de herfst van 1942 werd door de Duitse bezetter, met gedwongen inzet van 4.000 tewerkgestelden, begonnen met de aanleg van een groot vliegveld, 2 km ten noorden van Havelte, 8 km ten oosten van Steenwijk. Deze “Flugplatz” Steenwijk, bijna 700 ha groot, was bedoeld als uitvalsbasis voor nachtjagers om geallieerde bommenwerpers te kunnen onderscheppen en als uitwijkplaats voor Duitse toestellen. Het landschap ter weerszijden van de Havelterberg werd afgevlakt, waarbij ook het oude Darp aan de Ruiterweg is verdwenen. Op 25 september 1944 moesten Steenwijkers van 16 tot 45 jaar zich melden om te werken bij de uitvoering van dit project. Voor de aanvoer van materialen werd een spoorlijnaftakking aangelegd, het Tom Poeslijntje; zie daar. Nog voordat het project gereed was werd het in het najaar van 1944 en op 24 maart 1945 door de geallieerden vernietigd door een bombardement met tweeduizend bommen. Ref.: HM 2011 n2

p87-91; HM 2011 n4 p140-146; HM2012 n1 p.24-33; SHD p44-52.

Vliet, Hein van der (Lippenhuizen gem. Opsterland 8 februari 1890 – Lippenhuizen gem. Opsterland 28 maart 1956), aannemer. Kenner van de prehistorie van Zuidoost-Friesland; in 1935 vinder van de door mensenhand bewerkte rendiergeweistang uit het Dolderkanaal te Steenwijk. Ref.: SV p49-50.

Vloddervaart (ook Floddervaart, Vlodder of Flodder): een ongeveer 2 km lange vaart van de Heuvengracht tot de Woldlakeweg bij de noordwestelijke grens van de voormalige gemeente Steenwijkerwold. Genoemde namen duiden op ‘moeras’; de Olde Flodder is een volksbenaming.

Vloedbeld, Johannes Hendrikus (Diepenveen 24 oktober 1937 – Giethoorn 10 juli 2014), ondernemer. Was van 1977-1996 in dienst van DYKA, eerst als adjunct-, later als algemeen directeur. Zijn kennis van het ontstaan en belang van kunststoffen voor de samenleving heeft geleid tot de opening in 2003 van de Stichting Poly-Plasticum in Steenwijk, in 2010 overgegaan naar Zwolle. Ref.: OSC 24 mei 1996.

vlot: Gieters scheepstype; open platboomd vaartuig met een rechte, schuin uit het water opkomende steven. Een vlot is ongeveer 9 m lang en ruim 2 m breed; een punter is kleiner, een bok groter.

Vlothuizen-Foursoff, Annette Adèle (Den Haag 28 mei 1922 – Steenwijk 26 maart 2010), zwemster. Won tijdens de Nederlandse kampioenschappen zwemmen in 1938 brons voor schoonspringen. Was chef d'équipe van de nationale zwem- en schoonspringploegen bij de Olympische Spelen in 1960, 1964, 1968 en 1972. Na pensionering had zij met haar echtgenoot een zaak in kunst en antiek in Giethoorn (De Lindenhof), daarna in Steenwijk (Onnastraat).

vluchtelingen. Tijdens de overstromingsramp van 1825 werden zeer vele vluchtelingen uit Noordwest-Overijssel in Steenwijk ondergebracht. In 1914 werden, na uitbreken van de 1^e WO, 86 Belgische vluchtelingen in Steenwijk opgevangen. In 1918 werden Franse vluchtelingen in Steenwijk en omgeving ondergebracht. In 1918 en 1944 werden oorlogsvluchtelingen opgevangen door De Voorzienigheid in Gelderingen. In 1945 werden door de Duitsers verdreven Mennonieten ondergebracht in Fredeshiem. Ref.: SW p117.

Vlugt, Anthonie Martinus van der (roepnaam: Tonny; Zuidzande 6 augustus 1910 – Steenwijk 3 juni 1992), predikant. Was van 1937-1946 hervormd predikant in Kolderveen, van 1946-1978 in Steenwijk en van 1978-1983 in Vledder. Ref.: E. Kuiper. *Bedankt, dominee!* (1978).

Voerman, George Hendrik (Nieuweschans 12 februari 1873 – Haulerwijk 3 juni 1966), administrateur. Groot kenner en verzamelaar (1932-1944) van vuurstenen werktuigen in Havelte en de Stellingwerven. In 1940 schonk hij zijn collectie aan het Drents Museum. Schreef onder meer: *Havelte, het Drentsch Pompei* (1940).

Voerman, Jan (Stad Vollenhove 15 juni 1809 – Steenwijk 2 mei 1895), timmerman, aannemer. Ontwerper en bouwer van verschillende gebouwen in Steenwijk waaronder het voormalige Rusthuis (1869-1965) aan de Kornputsingel. Het bedrijf werd voortgezet door zijn zoon **Wicher Voerman** (Steenwijk 1 april 1846 – Steenwijk 8 december 1927). Samen met neef Andries Mol ontwierp hij onder meer het fraaie woonhuis van Hendrik Spijkervet aan de Markt 24, de Landbouwbank met directeurswoning aan de Tukseweg in Steenwijk en het pakhuis aan het Steenwijkerdiep (later: Welkoop-pand).

voet: oude lengtemaat gelijk aan 0.294 m.

voetbal. Steenwijk en omgeving kennen de volgende voetbalverenigingen (op volgorde van oprichtingsjaar): V.V. Steenwijk (1912; clubkleuren: rood-wit), V.V. Willemsoord (1929; clubkleuren: groen-wit), V.V. Steenwijker Boys (1947; clubkleuren: geel-zwart), V.V. d'Olde Veste '54 (1954; clubkleuren: geel-blauw), V.V. Scheerwolde (1957; clubkleuren: rood-wit) en S.V. Steenwijkerwold (1973; clubkleuren: blauw-wit). Ref.: L.J. Damhuis en L. Los. *Voetbal in Steenwijkerwold* (1983); SW p194-211.

Voetelink, Jan (Steenwijk 21 oktober 1896 – Zwolle 26 februari 1983), bestuurder. Was van 1929-1948 (met een onderbreking van 1942-1945) burgemeester van Giethoorn en van 1948-1961 van Steenwijk. Bekleedde daarnaast tal van bestuurlijke functies, waaronder die van rechter-plaatsvervanger aan het kantongerecht. De Burgemeester Voetelinkschool herinnert sinds 1963 aan zijn inzet voor het buitengewoon lager onderwijs. Ref.: HM 1990 n3 p90-97, HM 2001 n3 p74-88, SW p387.

Volkers, Hendrik (Zwolle 17 augustus 1844 – Steenwijk 30 januari 1922) was een bekend deurwaarder in Steenwijk.

Volkers, Hendrik Wicher (roepnaam: Henk; zoon van volgende; Steenwijk 11 juli 1922 – Meppel 4 april 1996), notarisklerk. Groot kenner en verwoed verzamelaar van kermis- en circusattributen. Zijn collectie vormde de basis voor het in 1986 opgerichte Kermis- en Circusmuseum. Heeft zich tot zijn dood ingezet voor de belangen van kermis- en circusexploitanten. Ref.: OS 2023 n1 p4-11 en OS 2023 n2 p4-13 en 27; OSC 23 oktober 1992, SW p155 en 453.

Volkers, Lubbertus (zoon van Hendrik Volkers; Steenwijk 22 februari 1878 – Steenwijk 30 oktober 1957), jurist. Was van 1913-1955 notaris te Steenwijk. Zette zich daarnaast vooral in voor het lokale verenigingsleven en was voorzitter van het Departement Steenwijk van de Mij. Tot Nut van 't Algemeen. Ref.: OS 2023 n2 p22-23.

volkslied; zie: Steenwijkerwolds volkslied; Steenwijks volkslied.

volkstelling; zie: bevolking.

Vollenhoofse Zijl (of: Vollenhoofse duiker): voormalige uitwateringssluis in Blokzijl, in 1363 behorende aan de geërfden van de kerspelen Leeuwte en Baarlo/Kuinderdijk, beide in het schoutambt Vollenhove. Deze sluis werd in 1630 verbouwd tot houten schutsluis en werd in 1707-1709 geheel in steen herbouwd. In 1840 ging deze over naar de provincie, die in 1913 een nieuwe (de tegenwoordige) in gewapend beton liet bouwen. Ref.: HM 2003 n3 p95; WWO p68-69.

Vollenhove (1): deel van een voormalig graafschap, waarvan de ligging ongeveer overeenkwam met het tegenwoordige Noordwest-Overijssel. In 944 verleende de Duitse koning Otto I de Grote aan Balderik, bisschop van Utrecht, het jachtrecht in Fulnaho (oudst bekende naamsvermelding). Dit was gelegen in een door Everhardus bestuurd graafschap dat het huidige Drenthe, een deel van Groningen, van Friesland en van Overijssel omvatte. De naam duidt op een streek die 'voldoende hoog' gelegen is. Ref.: CS p24-27.

Vollenhove (2): één van de drie voormalige drostambten (rechtsgebieden) waarin Overijssel tot 1798 verdeeld was; ook Land van Vollenhove geheten. Dit 'kwartier' van Vollenhove kwam ongeveer overeen met het tegenwoordige Noordwest-Overijssel, iets groter dan de gemeente Steenwijkerland. In de 14e eeuw waren hier twee moederparochies: Steenwijk en IJsselham. In de 16^e eeuw was het drostambt verdeeld in twaalf schoutambten: Kuinre, Blankenham, IJsselham, Oldemarkt, Steenwijkerwold, Steenwijk, Giethoorn, Dinxterveen, Wanneperveen, Vollenhove, Scherwolde en Paasloo. Uit de schoutambten zijn in 1811 de gemeenten voortgekomen. Zie ook: drost, schout.

Vollenhove (3): stad aan de voormalige Zuiderzee, in de gemeente Steenwijkerland, 17 km ten zuidwesten van Steenwijk, met 4.300 inwoners. De plaats heeft zich ontwikkeld bij een in 1165 gebouwd bisschoppelijk slot, 't Olde Huus. De slotkapel hiervan werd in 1207 vanuit Steenwijk verheven tot parochiekerk. Vollenhove kreeg in 1354 stadsrechten van bisschop Jan van Arkel. Van 1973 tot 2000 viel het onder de gemeente Brederwiede. Ref.: CS p36-39 en 84-87; DTV p184-187; *Vollenhove, stad en vermaarde zonen* (2004).

Vollenhove (4): voormalig schoutambt tot 21 oktober 1811, sindsdien gemeente Ambt Vollenhove. Sint Jansklooster is het enige dorp en heeft een centrumfunctie voor 7 omliggende buurtschappen. In 1942 werd het noordelijk deel (met Baarlo en De Duin) bij Blokzijl en het zuidelijk deel bij

Stad-Vollenhove gevoegd tot de nieuwe gemeenten Blokzijl en Vollenhove. Deze zijn in 1973 opgegaan in de gemeente Brederwiede en in 2001 in de gemeente Steenwijkerland.

Vollenhove (5): voormalig waterschap (1889-1995) dat, met een oppervlakte van ruim 30.000 ha, Noordwest-Overijssel, een deel van Zuidwest-Drenthe en een klein gedeelte van Zuidoost Friesland besloeg. Heette ook wel Eerste Dijkdistrict van Overijssel. Ref.: H. van der Boon. *Waterrijk Noordwest-Overijssel; een hele zorg: honderd jaar waterschap Vollenhove (1889-1989)* (1989). Zie ook: waterschap.

Vondelstraat (woonwijk Steenwijk-West) : verbindingsstraat (1952) tussen de Jan van Riebeeckstraat en de Gasthuislaan.

voorgangers; zie: Vrije Zendingsgemeente.

Voor Manen, De: kadastrale aanduiding (1832) van wei- en hooilanden, 1 km ten noordwesten van Muggenbeet.

Voorplein: tot 1971 de naam van het plein voor de ingang van het station. Zie ook: Stationsplein.

Voorpost, De: voormalige dienstwoning (1955) van de Steenwijker Laagveenontginning, destijds bewoond door de bedrijfsleider P.K. Meijer.

Voorslagen: deel van de Zuider- en Woldmeenthe, tussen het Steenwijkerdiep en de Capellesloot, aan weerszijden van de Tukseweg.

Voorst, Roderik van (Westenholte ca. 1290 – 1 oktober 1341): grootgrondbezitter in Gelderland en Overijssel. Werde in 1320 door zijn huwelijk met Beatrix van Keppel bovendien beleend met gebieden van de graven van Holland (Urk, Emelweerde en Tollebeke, waar ze de hof bezaten). Ref.: R. van Beek. Burcht en bezit. In: *Het kasteel Voorst; macht en val van een Overijsselse burcht circa 1280-1362* (1983, p. 144-160); HM 1995 n1 p20-21. Zie ook: Ruxveen.

Voorwee (of: Voorwhee): het dichtst bij Steenwijkerwold gelegen gedeelte van de Wee; zie daar.

Voorzienigheid, De (bijgenaamd: Het Gesticht): voormalig Rooms-Katholiek 'liefdesgesticht' te Steenwijkerwold, opgericht door pastoor C.G. Muite-man, ontworpen door G. te Riele en ingewijd op 4 december 1893. Oorspronkelijk was het een toevluchtsoord voor ouderen, weesmeisjes en hulpbehoevende kinderen. In 1907 waren er 372 bewoners: 35 zusters, 60 kwekelingen, 132 andere kostleerlingen, 80 oude mannen en 65 oude vrouwen. In 1928 ging het beheer van De Voorzienigheid over naar de Hiëronymus Aemiliusstichting in Amsterdam. Al snel werd het vooral ook een onderwijscentrum. Er kwam een bewaarschool (kleuterschool), lagere school (basisschool), een huishoudschool, een normaalschool (Sint Gerardus Majella kweekschool voor onderwijzeressen, later: de enige R.K. Pedagogische Academie in Noord-Nederland), een ULO (later: MAVO) en een internaat. In alle delen van ons land, maar ook erbuiten, vindt men leerkrachten die ooit hier hun opleiding kregen. In 1967 waren er 1245 leerlingen en 77 docenten. Als gevolg van veranderingen in het onderwijsbestel werd het geheel vanaf 1983 gefaseerd afgebouwd. De Congregatie der Zusters van Voorzienigheid werd in juni 1985 opgeheven. Als enige overgebleven zijn de Don Boscoschool (een Rooms-Katholieke basisschool) en de Kapel. Ref.: HM1989 n2 p50-63; SW p404-405.

Vormec; zie: Cebeco.

Vormeer, Romkje (Willemsoord 28 dec. 1909 – Willemsoord 11 mei 2007; begr. op Vredehof te Willemsoord), verpleegkundige. Werkte vóór de 2^e WO in het diaconessenhuis in Den Haag en was in 1938 kraamverzorgster bij de geboorte van prinses Beatrix op paleis Soestdijk. Was na de oorlog werkzaam bij het Groene Kruis in Steenwijkerwold en was van 1960 tot 1970 directrice van Lyndenstein te Beetsterzwaag. Ref.: OSC 1988 29 april.

Vorster, Duco Arris (Steenwijk 25 mei 1880 – Arnhem 7 december 1953; begr. Moscowa), hervormd predikant, schrijver. Schreef in de periode 1924-1948 liederenbundels, liedteksten en een tiental religieuze boeken waaronder het bekende *Nederlandse mystiek* (1947). Schreef in zijn

schooljaren een wetenswaardig opstel over zijn geboortestad. Ref.: HM 1991 n1 p22-30.

Vos, Ger (Havelte 30 januari 1915 – Meppel 13 september 2003), horeca- en bioscoopondernemer. Vanuit het familiebedrijf Het Wapen van Steenwijk, aan de Oosterstraat, begonnen in 1935 met filmvertoning in het Lumière-theater, sinds 1959 in het City-theater. Heeft als promotor en organisator van vele evenementen de Steenwijker gemeenschap gediend. Vanuit de vereniging Steenwijker Belangen kwam, met zijn inzet, in 1955 een VVV-kantoor aan de Goeman Borgesiusstraat tot stand. Was in 1968 medeoprichter van het Wielercomité Steenwijk en was ook nauw betrokken bij de voetbal- en biljartsport.

Vos, Machiel de (Steenwijk 5 februari 1936 – Havelte 12 februari 2024), natuurfotograaf. Was in 1954 mede-oprichter van Natuurvereniging De Noordwesthoek. Werkte van 1984-2015 als freelance fotograaf. Schreef en illustreerde diverse artikelen en de boeken *Utrecht, historisch hart van Nederland* (1995) en *Het Havelter zand* (2023). Ref.: OSC 21 feb. 2024.

Voshoek: voormalige buurtschap, opgegaan in Basse, 2,5 km ten westen van het dorp Steenwijkerwold.

Voskuyl, Georgius (Steenwijk ca. 1620 – Workum 2 maart 1665), predikant te Kuinre (1645-1654) en tot zijn dood in Workum. Ref.: NBW10 p1139.

Voskuyl, Johannes (Bochum ca. 1570 – Steenwijk begr. 25 juli 1645), predikant. Was van 1598-1604 hervormd predikant in Epe en van 1604 – 1645 te Steenwijk. Ref.: HM 1989 n3 p67-71.

Vossenhof: in 1496 genoemde hoeve aan het Goor, ten zuidwesten van Steenwijk.

Vos van Steenwijk, Albrecht Nicolaas baron De (Ab de Vos; Arnhem 4 februari 1912 – Ede 14 augustus 1996), jurist, marineofficier. Was van 1927- 1964 in dienst van de Koninklijke Marine, laatstelijk als vice-admiraal en commandant van de Nederlandse zeemacht. Voltooide in 1976 de (hieronder vermelde) genealogie inclusief die van de middeleeuwse Ridderschap van Drenthe en de historische rechtspositie van de Drentse riddermatigen. Het werk bevat bovendien veel historische informatie over betrekkingen tussen Steenwijk en Drenthe.

Vos van Steenwijk, De: Drentse adellijke familie met de oudste dubbelnaam van Nederland. De stamreeks begint met Coenraad van den Goor, vermeld in 1318, eigenaar van gelijknamig gebied ten zuidwesten van Steenwijk, alsmede de Coenraadshof en een aantal hofsteden bij Steenwijk. Hij had drie zonen waarvan de tweede, Johan, als eerste de naam De Vos van Steenwijck droeg, volgens de familietraditie vanwege zijn rode haar. Johan (ca. 1330–1397) vestigde zich op de hof Batinghe te Dwingeloo, erfgoed van zijn vrouw, Hadewich van Ansen. Hij erfde de hof en goederen te Steenwijk. Ook het voormalige Huis te Ansen en de De Havixhorst en Dikninge bij De Wijk behoorden ooit tot het familiebezit. Het geslacht wordt als Drents beschouwd omdat Steenwijk ten tijde van de voorouders tot het dekenaat Drenthe behoorde. Ref.: G. ter Braake. *Drentse havezaten* (1985); A.N. de Vos van Steenwijk. *Het geslacht De Vos van Steenwijk in het licht van de geschiedenis van de Drentse adel* (1976); SV p179-183. Zie ook: 't Goor.

Vrede Hof: begraafplaats aan de Kerkhofslaan te Willemsoord, met het imposante grafmonument van de familie Stroink.

Vredenburg, Petrus Johannes Hermannus (Steenwijkerwold 10 oktober 1898 – Steenwijk 30 november 1988), technicus, bejaardenwerker. Had aanvankelijk een rijwielhandel en taxibedrijf in Steenwijkerwold, maar bouwde daarna een loodgieters- en elektriciteitsbedrijf op. Na zijn pensionering zette hij zich in voor de bouw van bejaardenwoningen en ontplooiëde hij vele activiteiten voor bejaarden, zoals maaltijdvoorziening, uitstapjes, ontspanning, gymnastiek en zang. Ref.: SW p382.

Vredenduin, Cornelis (Zaandijk 17 oktober 1873 – Amsterdam 13 december 1939), kwam in 1895 met zijn ouders naar Steenwijk waar zij van 1896-1913 hotel-cafe-restaurant Centraal aan de Koningstraat 4 exploiteerden.

vrederichter: een van de functies van een schout, na 1811 van een kantonrechter.

Vredesmarsen; zie: WAAKS.

Vreeswijk, Roelof (roepnaam: Ruud; Den Haag 28 december 1947), militair. Medeoprichter en bestuurslid (1984-1998) van de HVS. Schreef over verschillende historische onderwerpen.

Vries (vroeger ook: Vrees): de oude hoofdplaats van het dingspel Nordevelt (Noordenveld) met een in 1139 gestichte kerspelkerk, de eerste in Drenthe. Van de 13^e tot de 16^e eeuw droeg deze kerk valkenpacht af aan het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Aanvankelijk was dit een witte valk, later was het een jaarlijks geldbedrag. Ref.: HM 1989 n4 p99-101.

Vries, Dirk de (roepnaam: Dick; Meppel 28 april 1969), reproductiefotograaf. Werkt sinds 1988 als digitaal bewerker van fotobeelden bij Drukkerij Giethoorn Ten Brink in Meppel. Verzorgde de bewerking van foto's in onder meer het boek *Steenwijker Oudheden* (2005) en *Steenwijk Vestingstad* (2009).

Vries, Egbert (Blokzijl 12 juni 1921 – Steenwijk 30 juli 2011), was van 1974-1988 notaris te Steenwijk.

Vries, Geert de (Steenwijk 28 november 1940), graficus. Werkte enkele jaren bij Drukkerij Van Kerkvoorde en Hollander te Steenwijk en van 1963-2000 bij Drukkerij Ten Brink in Meppel. Actief als fotograaf bij enige fotoclubs. Fotografeerde voor onder meer de voormalige gemeente Steenwijk en voor het boek *Steenwijker Oudheden* (2005) en *Steenwijk Vestingstad* (2009).

Vries, Isidoor de (Haarlem 13 augustus 1917 – Apeldoorn 9 januari 2008) schreef: *De vreemde waarheid, herinneringen van een joodse jongen (1921-1944)* (1995). Hierin beschreef hij onder meer, onder de schuilnaam Hendrik Schoonderbeek, zijn verblijf in 1944 bij het gezin van Joekje en Jurrie Pit aan de Kalverstraat in Steenwijk.

Vries, Johannes Anthonius de (roepnaam: Jannes of Johan; Steenwijk 13 november 1919 – Kallenkote 13 oktober 1944; begr. Steenwijk RK), boerenknecht. Werd als onderduiker bij H.G. Bos door de bezetter gearresteerd en in een groep van zes gefusilleerd op de heide bij Kallenkote. Ref.: HM 1994 n4 p133-140.

Vries, Julia Henriette de (Leeuwarden 7 november 1903 – Auschwitz 30 november 1943), bibliothecaresse. Was van 1928 tot 1941 directrice van de Openbare Leeszaal en Bibliotheek te Steenwijk. Zij werd ontslagen op grond van haar joods-zijn. Ref: HM 1995 n3 p87-91.

Vries, Lambertus de (roepnaam: Bertus; Steenwijkerwold 12 mei 1932). Geboren en getogen op het landgoed De Eese. Deed daar de loonadministratie van het landbouwbedrijf en was sinds 1952 werkzaam bij de Coöperatieve Landbouwbank (sinds 1970 bedrijfsleider Welkoop). Zette zich in voor verbetering van de geestelijke gezondheidszorg en schreef daarover: *Gisteren is ze weggegaan* (2000). Ook schreef hij over leven en werken op het landgoed. Ref.: OS 2018 n4 p13 en 2021 n4 p14-17F.

Vries, Matheus Hendrikus de (Steggerda gem. Weststellingwerf 29 juli 1913 – Nijkerk 27 januari 1989; begr. Steggerda), pastoor. Was kapelaan in Pannerden, Utrecht, Huissen en pastoor in Valburg en Nijkerk. Schreef over de kerkgeschiedenis van verschillende parochies, in het bijzonder van Stellingwerf en: *De herrezen parochie van Sint Clemens te Steenwijk, 17 november 1855 – 17 november 1955* (1955).

Vries en Westerhof, Firma Gebr. de: voormalige sigarenfabriek (1919-1936) aan de Scholestraat en Westwijkstraat. Was in 1930, met 45 medewerkers, nog de grootste van Steenwijk. Bekende merken waren: Rote Reiterin, Adriaan van der Werff en Stop. Ref.: SW p220.

Vriesche Wech: oude weg van Steenwijk naar het oosten van Friesland, in 1634 aangeduid op de kaart van Pijnacker. De route volgt de Eesveenseweg naar Vledder en over Doldersum, Wateren en Elslloo naar Donkerbroek.

Vrieslander, Hijman Pines (Amsterdam 22 april 1913 – Sobibor 21 mei 1943), rabbijn. Was van

1939-1943 de laatste leraar en voorzanger (cantor) van de joodse gemeente in Steenwijk. Werd met zijn vrouw en twee kinderen door vergassing om het leven gebracht.

Vrijbouter van Steenwijk: fantasiefiguur in een historisch romantisch verhaal dat speelt in de Tachtigjarige Oorlog. Het verhaal verscheen als feuilleton in de OSC en werd in 1922 in boekvorm uitgebracht door Hovens Gréve te Steenwijk.

Vrije Zendingsgemeente: kerkgenootschap in 1861 opgericht te Zuidveen. Met een eigen gebouw (Beth-El) aan de Gasthuislaan 109, gebouwd in 1917 naar een ontwerp van D. Bijkerk; thans een gemeentelijk monument. In 1941 had men 250 leden. Bekende voorgangers waren het echtpaar Dirk de Gilde en M.H. Hooms alsook Dirk Veen. Ref.: HM 2015 n1 p 24-25; J.W. Wesselon. *Oorsprong en geschiedenis van de Vrije Zendingsgemeente* (1980); OS 2019 n3 p 17-20; SW p77; *1861-2011 Vrije Zendingsgemeente Steenwijk 150 jaar* (2011)..

Vrijthof . In 1950 werd de naam Vrijthofstraat toegekend aan het bochtige straatje tussen de Neerwoldstraat en de Burg. Goeman Borgesiusstraat; het plantsoen tussen deze straat en de Noordersingel heet Vrijthof. De naam Vrijthof komt, behalve in Steenwijk, alleen nog voor in Ferwerd, Hilvarenbeek, Maastricht, Ommen en Vierlingsbeek. Deze komt van het Oudhoogduitse werkwoord ‘vriten’ in de betekenis van ‘begunstigen’. Een vrijthof was een omheinde plaats waarop een vervolgte of aangeklaagde niet mocht worden gegrepen, tenzij hij gewapend was. Het Vrijthof in Steenwijk lag aan de westzijde van de Grote Kerk en werd in 1376 voor het eerst genoemd. Eeuwenlang spraken de plaatselijke bewoners van “Fruithofsteeg”. Deze verbasterde naam werd in 1856 gewijzigd in Vrijthofsteeg. Het gebied werd in de jaren 1925-1930 gesaneerd. Zie ook: Het Lok.

vrijwillige brandweer; zie: brandweer.

vroedvrouwen. Over hun aanstelling en werk, in: *Steenwijker vroedvrouwen in de 17^e en 18^e eeuw*. Zie ook: Aafje Alberts. Ref.: OS 2021 n4 p9-13.

Vroome, Hendrik de (Dalen 5 april 1882 – Steenwijk 28 oktober 1957), melkcontroleur, wethouder. Was aanvankelijk melkcontroleur in Smilde, Oldeholtade, Wolvega en Steenwijk, waar hij een melksalon en een limonadefabriek had. Hij trad toe tot de S.D.A.P. en was van 1919-1939 gemeenteraadslid en van 1939-1941 wethouder te Steenwijk. Wegens zijn huwelijk met een joodse vrouw en zijn anti-Duitse activiteiten moest hij tijdens de Tweede Wereldoorlog onderduiken. Van 1945-1946 was hij opnieuw wethouder, daarna lid van Gedeputeerde Staten van Overijssel en daarnaast waarnemend Commissaris der Koningin. Hij was medeoprichter van de fanfare Tot Steun In Den Strijd, van de Openbare Leeszaal, van de Oudheidkamer, van het Hunehuis in Havelte en was oprichter van de Vereniging voor Kindervakantiekolonies. Ref.: HM 2007 n1 p2-36; OSC 4 november 1957.

Vroome, Mozes de (roepnaam: Moos; zoon van voorgaande; Steenwijk 16 mei 1912 – Steenwijk 25 november 1999), garagehouder. Was aanvankelijk automonteur, taxichauffeur en had een fietsenzaak met autostalling in de Gasthuisstraat. Verbouwde in 1952 de leegstaande synagoge tot garage die hij in 1972 weer verkocht. Was van 1920 tot 1965 als trompettist actief lid van het Steenwijker Fanfarekorps Tot Steun In De Strijd. Red.: Korte Links (1984 n16).

Vrouwekerk; zie: Kleine Kerk.

Vrouwen van Nu; zie: Plattelandsvrouwen.

vrouwen vroeger. Over hun dagelijks leven, in: H. Kaag-van der Boon. *Zo ging dat vroeger toch...; uit het leven van 22 vrouwen uit Steenwijk en Steenwijkerwold* (1995). Verder: H. Spreen. *Huisvrouw in oorlogstijd* (2015). In 2020 presenteerden Liesbeth Hermans en Kobie Storm de documentaire Vrouwen in de Tweede Wereldoorlog. Ref.: OSC 7 april 2020. Zie ook: vroedvrouwen.

Vrouwenraad; zie: Stichting Steenwijker Vrouwenraad.

Vrouwenstraat: korte verbindingsstraat tussen de Oosterstraat en de Scholestraat. De naam is onjuist gespeld omdat het om één bepaalde vrouw gaat: Maria. De in 1481 genoemde 'Nije onse lieve Vrouwe-straat' wijst erop dat kort daarvoor de Markt zich tot aan de Kleine Kerk uitstrekte.

VUSO (Volksuniversiteit Steenwijkerland en Omstreken): instelling, op 14 oktober 1946 voortgekomen uit de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, actief in het organiseren van cursussen op uiteenlopend gebied voor ieder die daarvoor belangstelling heeft.

vuurstedenregister (ook: haardsteden- of schoorsteenregister): gemeentelijke registratie van alle personen die van dezelfde 'vuurstede' gebruik maakten, als basis van een belastingheffing, vergelijkbaar met onze onroerendzaakbelasting. Sinds de middeleeuwen tot het einde van de 18^e eeuw werden daartoe regelmatig tellingen verricht. In het Oud-archief van Steenwijk bevinden zich vuurstedenkohieren over de periode 1677-1792. Zij geven een goed beeld van het aantal woningen en bewoners, alsook van hun maatschappelijke status.

vuursteenvindplaatsen: beschouwd als archeologische monumenten, bevinden zich op verschillende plaatsen in de omgeving van Steenwijk: aan de Amsterdamse Laan bij Willemsoord, Brauweringen onder Baars, Gruttoweg onder Kallenkote. Steenwijker Kamp, Thijendijk en Thijlingerhof bij Thij en Gheerdinge en Voshoek bij Basse. Vuursteen werd circa 70-140 miljoen jaren geleden gevormd en werd, vooral in de Steentijd, gebruikt voor het maken van snijdende handwerktuigen.

VVV (Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer). De vereniging stelt zich ten doel het binnenlands toerisme te bevorderen en wordt daarin gesteund door het bedrijfsleven. De lokale vestiging, opgericht in 1922, werd onderdeel van de vereniging Steenwijker Belangen en fungeerde sinds 1965 zelfstandig. Van 1951-1955 was het VVV-kantoor ondergebracht in de voormalige vis- en eierhal, daarna in een eigen gebouwtje aan de Goeman Borgesiusstraat. Toen dit in 1984 werd afgebroken, werd het kantoor gevestigd in het pand Markt 60 waarna het in 2015 werd opgeheven. Ref.: NWO p18; OSC 21 maart 1984; SW p484 en 492. Zie ook: Zomer in de Kop.

Waag; zie: Boterwaag, Varkenswaag.

Waagstraat: 15^e-eeuws verbindingsstraatje tussen de Markt en de Vrouwenstraat. De naam, in 1856 vastgesteld, duidt op de daar aanwezige Boterwaag.

WAAKS (Werkgroep Anti Atoomkoppen Steenwijk): opgericht in 1974, organiseerde een jaarlijkse protestmars op Tweede Kerstdag van Steenwijk naar het opslagterrein van nucleaire wapens bij de buurtschap Havelterberg. In 1989 viel de Berlijnse Muur, in 1990 volgde de Duitse hereniging en in 1991 viel de Sovjet-Unie uiteen. Daarmee was de Koude Oorlog ten einde en de nucleaire wapenwedloop voorbij. Ref.: CS p156-159; F. Oosterboer *Kernwapenopslag in Darp en 't Harde; het geheim in de achtertuin* (2015); SW p85.

waardeel: een aandeel in de (onverdeelde) marke, een stuk land van onbepaalde grootte waarnaar lasten werden berekend. Werde ook wel scheer, schere, schar of schare genoemd.

Waethorne, Waethorn; zie: Wateren.

Wageningen, Johannes van (Ihrhove, Duitsland 29 juli 1873 – Deventer 27 januari 1940) was van 1921-1924 organist van de Hervormde Gemeente in Steenwijk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Wagt, Jan de (Kalenberg 9 december 1859 – Steenwijkerwold 29 april 1923), turfmaker. Beheerde sinds de jaren tachtig van de 19^e eeuw de molen van de Kooipolder bij Halfwegdiep, in 1920 opgevolgd door zijn zoon Jan. De molen was bekend als de Molen van Jan de Wagt.

Wagter, Annius (Steenwijk 9 oktober 1921 – Steenwijk 26 november 2004), drogist. Nam in 1950 de zaak van zijn vader in de Neerwoldstraat over en zette deze van 1955 tot 1993 voort aan de Woldstraat. Ref.: OS 2016 n2 p19-22.

Wagter, Hendrik (Steenwijk 27 september 1863 – Steenwijk 21 november 1956) was

aanvankelijk ketelmaker van beroep. Vanaf de oprichting in 1893 was hij werkbaas bij de Vereniging tot Bestrijding der Bedelarij door Werkverschaffing aan het Steenwijkerdiep. Ref.: HM1991 n4 p138.

Wal, wallen; zie: stadswal.

Walles, Doeye Jansz.: werd van 1620-1622 vermeld als boekverkoper en drukker te Steenwijk. Drukte voor Jan Marcus te Amsterdam.

walmolen: houten standerdmolen zoals er in 1522 twee op de zuidelijke stadswal van Steenwijk stonden: de Eekeringemolen en de Luchtsmolen. Ze dienden voor het malen van graan.

Walschool: voormalige openbare lagere school aan de Kornputsingel, geopend op 5 januari 1875, zo genoemd naar de in 1870 afgegraven noordwestelijke stadswal. Kreeg in 1880 de naam School B. Rond de eeuwwisseling was meester Hendrik van Dalfsen hier hoofd van de school. Het schoolgebeuren verplaatste zich in 1921 naar (de toen nieuwe) School B aan de Noordersingel. Het oude gebouw werd van 1923-1931 gebruikt als Landbouwhuishoudschool, later als werkplaats voor gemeentewerken en tenslotte als brandweergarage tot 1992 toen het werd afgebroken.

Walsteeg: straatje in de voormalige volksbuurt Achter de Kaarke dat vanaf de Lokstraat toegang gaf tot de Noordwal.

Walzicht: voormalig café (1956-1992) aan het eind van de Molenstraat, bijgenaamd De Blauwe Walm. Eerste uitbater was Geert Krist, later werd het als Café Hofman uitgebaat door Geertje Hofman-Krist en als laatste Henk Hofman en zus Geesje Hofman. Het pand werd in 2006 afgebroken. Ref.: R. Tienkamp. *Schenkhuizen en taveernes* (1976).

wandelvierdaagse; zie: Avondvierdaagse Steenwijk.

Wanneperveen: streekdorp in de gemeente Steenwijkerland, 10 km ten zuiden van Steenwijk, met ruim 1.700 inwoners. Tot 1811 was het een zelfstandig schoutambt. Daarna was het een zelfstandige gemeente met Dinxterveen als hoofdplaats. Van 1973 tot 2001 behoorde het tot de gemeente Brederwiede, daarna tot Steenwijkerland. Wanneperveen, in 1284 voor het eerst genoemd, is ontstaan door ontginning en vervening vanuit Vollenhove. Ook de kerk werd gesticht vanuit Vollenhove, daardoor werd Wanneperveen in 1350 een zelfstandige parochie. In de 16^e eeuw werd Wanneperveen vanuit Steenwijk bereikbaar via de Gasthuisdijk. Ref.: AWN p30-33; CS p44-47; DTV p152-154; J. Bloemhof. *Wanneperveen 700 jaar* (1984).

wapen. Steenwijk kent drie wapens: het stadswapen van vóór 1815, dat van 1815 tot 1980 (beschreven in 1819) en het wapen van de voormalige gemeente Steenwijk (1973-2001) dat beschreven werd in 1980. Als één van de weinige Nederlandse gemeentewapens kent dat van Steenwijk een schildhouder: Sint Clemens als paus, gekroond met een tiara en met een kruisstaf in de linkerhand. De oorspronkelijke kleuren van het schild vindt men op diverse afbeeldingen van het oudste stadswapen: zilver en keel (rood) met daar overheen een sabel (zwart) anker. In schilderwerk gebruikt men meestal wit in plaats van zilver. Zie ook: Clemens.

Het wapen van Steenwijkerwold (1898-1973) bestaat uit een gevierendeeld schild. Het eerste en vierde kwartier zijn in goud met een geankerd Sint Andreaskruis in keel (rood); het tweede en derde kwartier in lazuur (blauw) met een leeuw in zilver. Zie ook: Andreas.

De totstandkoming van de wapens, behalve het oudste wapen van Steenwijk (dat van middeleeuwse oorsprong is), heeft vele jaren geduurd. Ref.: HM1986 n2 p8-18; HM 2009 n1 p2-11; SO p11-13, 21, 32, 42, 46 en 73.

Wapen van Steenwijk, Het: voormalig horeca-etablisement in de Oosterstraat 69-71 met, sinds 1935, het theater Lumière. Ref.: HM 2002 n2 p58-59. Zie ook: Ger Vos.

Wapserveen: lintdorp 6-11 km oostnoordoostelijk van Steenwijk, als veenontginning ontstaan vanuit Wapse, langs de linkeroever van de Wapserveense Aa. Het heeft sinds 1285 een eigen kerk. De doorgaande weg, vroeger De Dijk genoemd, werd in 1894 bestraat en voerde van Steenwijk, via

Diever, naar Groningen.

Wapserveense Aa: de bijna 9 km lange bovenloop van de Steenwijker Aa, van de samenvloeiing van Kwasloot, Slingergruppe en Zekte bij Wittelte tot aan de Overijsselse grens, in 1953 gekanaliseerd.

Wardenier, Johannes (Witte Paarden 20 september 1912 - Meppel 27 juli 1960; begr. Steenwijkerwold AB), pseudo-uitvinder. Boerenzoon die sinds 1934 landelijke aandacht kreeg door ongewone vindingen, in het bijzonder van een 'brandstofloze motor'. Zowel rond de persoon als zijn uitvinding bleef een geheimzinnige sfeer achter. Ref.: H. Wielick en H. Ymker. *Het mysterie Wardenier* (1984).

warenmarkten; zie: markten.

WAS (Werkgroep Archeologie Steenwijk en Omstreken): werkgroep van de HVS, opgericht 31 maart 1992. Deze telt enige tientallen leden die actief zijn op het gebied van oudheidkundig bodemonderzoek. In opdracht of met toestemming van de gemeente heeft de WAS inmiddels diverse locaties onderzocht en daarover gepubliceerd. Door samenwerking met andere verenigingen strekt het werkgebied zich uit tot over de provinciegrenzen. Sinds 2006 maakt de WAS gebruik van het verenigingsonderkomen Gemaal De Meenthe; zie daar. Zie ook: archeologische monumenten. Ref.: OS 2024 n2 p25-27; SV p20-21 en p45-58.

Wassenberg: hoogte vermeld als grensmarkering (1822), ongeveer 5 km ten oosten van Steenwijk. De naam duidt op een zandverstuiving.

Wasserij Spitzen: opgericht op 3 september 1904, als Stoom Wasch- en Strijkinrichting De Hoop, door Gerhard Anton Joseph Willem Spitzen (1861-1939). Het bedrijf, gevestigd aan de Tukseweg bij de Capellesloot, werd in 1925 voortgezet door zijn zoon J.H. Spitzen, in 1970 door diens zoon G.F.M. Spitzen en werd in 1995 beëindigd. Ref.: OSC 19 februari 1993; SW p504-505.

waterbeheer; zie: waterschap, SV p232-237 en SW p 443-446.

Wateren: toponiem van een drassig gebied, naar het Fries 'waethorn' in de betekenis van 'natte hoek'. (1): gebied ten zuidwesten van Steenwijk, 't Goor, met de boerderijnaam Waethorn (1480). Zie ook: Hogewateren. Ref.: CK p44. (2): buurtschap ongeveer 18 km noordoostelijk van Steenwijk, bij het brongebied van de Steenwijker Aa. Het werd in 1493 vermeld als Waethoerne. De Friese schrijfwijze verradt een zekere overeenkomst met de naam Baduhenna; zie daar.

Watergemaal A.F. Stroink; zie: Gemaal A.F. Stroink.

Watergoot (Steenwieks: Waetergeute): voormalig beekje, ongeveer 1.5 km lang. dat op de Steenwijker Kamp ontsprong, in westelijke richting door het Goor liep en in de Zuidveense Aa uitmondde. Door verkaveling in de jaren veertig en de aanleg van de Schansweg is de beek opgegaan in een slotenstelsel.

waterleiding (ook: drinkwaterleiding). In 1905 werd op de Bisschopsberg bij Havelte een drinkwaterpompstation gebouwd met een aanvoerleiding naar Steenwijk. In de Sint Clemenstoren werd een hoogreservoir aangebracht waarop de stadswaterleiding werd aangesloten die in 1907 in bedrijf werd gesteld. In Tuk werden de huizen in 1921 op de waterleiding aangesloten. In 1967 kwam het waterleidingnetwerk in beheer bij de WMO. Zie ook: waterbeheer, waterputten. Ref.: DTV p68-70; OS 2022 n3 p22-23.

Waterleiding; zie: Leiding (2).

watermolens; zie: waterradmolens.

waternamen (ook: hydroniemen): geografische benamingen van wateren (rivieren, kanalen, sloten, meren en dergelijke) en landschapselementen die nauw met het water verbonden zijn (kusten, oevers, eilanden, moerassen en dergelijke). Ref.: J.D. van der Tuin. *Wateren en waternamen in Noordwest-Overijssel* (1998).

waterpenning: de pacht die men voor een 'weer' grond moest betalen, berekend naar de breedte,

gemeten langs de grenssloot. Dit verklaart de zeer smalle, relatief lange vorm van de weren.

Waterplassloot; zie: Stouwe.

Waterpoort: naam van de westelijke entree van het woongebied Steenwijkerdiep (2), gevormd door de woontorens Neptunus en Poseidon.

waterputten. Vóórdat zij een aansluiting hadden op de waterleiding, beschikten de meeste boeren over een eigen waterput. In de buurtschappen en dorpen zoals Tuk en Thij was er een gezamenlijke put, tevens de plaats waar het plaatselijke nieuws werd uitgewisseld. In Steenwijk hadden alleen welgestelden een eigen waterput in of achter het huis. De gezamenlijke stadswaterputten stonden op goed bereikbare plaatsen. Volgens 17^e-eeuwse stadsplattegronden stond er toen een put op de Markt, in de Gasthuisstraat en op de splitsing van Woldstraat en Korte Woldstraat (de Woldpomp). Dit aantal nam met de jaren toe tot een twintigtal. In de 19^e eeuw werden de open putten door een overwelfing afgesloten en van een handpomp met zwengel voorzien. Deze stadspompen werden tussen 1912 (het waren er toen nog veertien) en 1925 buiten werking gesteld. De Woldpomp, van 1819, werd in 1973 weer in ere hersteld, hoewel aangesloten op de waterleiding. Deze is ook bekend als de Dubbele Pomp. In 1999 werd een acht meter diepe put aan de Molenstraat weer in herkenbare staat teruggebracht. Ref.: HM 2007 n4 p156-173; OSC 2 dec 2019; SO p45.

waterradmolens. Hoewel het geaccidenteerde landschap het vroegere bestaan van waterradmolens doet vermoeden, wordt daar in oude stukken zelden melding van gemaakt. In 1431 wordt de watermolen van Henric van Buuren in de Aa genoemd. Ref.: HM 2000 n2 p52. In 1567 is sprake van land gelegen “oestwert van Westebringhe moele”.

waterschap: aanduiding van zowel een gebied als het instituut dat met het waterbeheer, de waterkering en de vaarwegenzorg van dat gebied belast is. Noordwest-Overijssel kent wat dit betreft een lange geschiedenis: het oudste dijkrecht dateert van 1363, het heemraadschap Vollenhove werd in 1804 ingesteld en in 1889 trad het reglement van het waterschap Vollenhove in werking. In 1964 werden de 24 waterschappen binnen de grenzen van het waterschap Vollenhove opgeheven, waardoor één waterschap met een oppervlakte van ruim 30.000 ha ontstond, gevestigd in Vollenhove. Op 31 december 1995 vond samenvoeging plaats met de Drentse waterschappen De Vledder- en Wapserveense Aa en Nijeveen-Kolderveen. Dit nieuwe waterschap, Wold en Wieden genaamd, had een oppervlakte van ruim 50.000 ha en hield kantoor in villa Rams Woerthe in Steenwijk. In 2000 werd dit waterschap samengevoegd met het midden en zuidwesten van Drenthe onder de naam Reest en Wieden. De oppervlakte hiervan bedraagt 137.500 ha, waarvan 35.000 ha natuurgebied; er wonen ongeveer 200.000 mensen. Het hoofdkantoor is in Meppel, er zijn bijkantoren in Diever, Hogeveen en Steenwijk. Ref.: CS p124-127; E. Egberts. *Wie water deert die water keert* (1985). Zie ook: Vollenhove (5).

waterstaat; zie: overstroming, polder, Steenwijker Aa en waterbeheer.

waterstouwe; zie: stouwe.

waterstreekdorp(ook: vaardorp): dorp dat gekenmerkt wordt door een bewoningspatroon langs een vaart of een ‘gracht’ waarover het plaatselijk vervoer per punter plaats vindt. De bewoning komt aan één of aan beide zijden van de vaart voor. Vaak zijn de huizen onderling gescheiden door sloten; de verbinding wordt gevormd door een lang voetpad met vlonders. In sommige waterstreekdorpen liggen veel bruggen over de grachten. Het waterstreekdorp is zeer karakteristiek voor onze omgeving en vrijwel uniek in de wereld! Voorbeelden in de omgeving van Steenwijk zijn: Belt Schutsloot, Dwarsgracht, Giethoorn, Jonen, Kalenberg, Muggenbeet, Nederland en Wetering. Ook de oorspronkelijke kern van Zuidveen was een waterstreekdorp totdat in 1949 de Langesloot gedempt werd.

watertoren: in 1931 in opdracht van de N.V. Waterleiding Maatschappij Overijssel gebouwd op het hoogste punt (16 m boven NAP) aan de Oldemarktseweg 51 bij Tuk. De toren (35.2 m) is een in

glijbekisting uitgevoerde betonconstructie, met baksteen bekleed in de stijl van de Amsterdamse School. Het waterreservoir heeft een inhoud van 208 m³ en werd tot 1950 in de levering bijgestaan door het hoogreservoir in de Sint Clemenstoren. Het is een rijksmonument van hoge landschappelijke waarde. Vergelijkbare watertorens in Steenwijkerland zijn er in Sint Jansklooster (1932; 45,70 m; 400 m³) en Kuinre (1933; 35,45 m; 120 m³). Ref.: H. van der Veen. *Watertorens in Nederland* (1994); SW p261-262.

waterwegen; zie: waterbeheer.

Waterwijk, De: sport- en recreatiebad aan de Gagelsweg 25 te Steenwijk, op 28 maart 1992 geopend, ter vervanging van de zwembaden De Oostwijck en De Westwijck; zie daar. Ref.: SW p110.

Wee: voormalige veenontginning, ongeveer 4.5 km westzuidwestelijk van Steenwijk, opgegaan in de Polder Gelderingen. De Wee werd aan de noordzijde begrensd door de Hooidijk, aan de zuidzijde door de Steenwijker Aa, aan de westzijde door de Wester Weedijk (de Hesselingendijk) en aan de oostzijde door de Ooster Weedijk. De naam kan van het Middelnederlands ‘wede’ afkomstig zijn en in dat geval ‘woud’ betekenen.

Wee, Matheus Willem ter (Boskoop 29 oktober 1926 – Oosterwolde 17 mei 2014), geoloog. Was werkzaam bij de Rijks Geologische Dienst te Haarlem, later bij het districtskantoor te Oosterwolde. Van zijn vele publicaties noemen we: *Excursie in de omgeving van Steenwijk* (1959) en *Geologische kaart van Nederland; toelichting bij Blad Steenwijk Oost 16O* (1966, 2^e dr. 1978).

weekmarkten; zie: markten.

Weemstraat: oude straat in Steenwijk, ten oosten van de Grote Kerk. De naam, die in 1449 voor het eerst werd genoemd, heeft betrekking op ‘wedeme’ of ‘weme’ in de betekenis van ‘pastorie’. Ref.: HM 2004 n4 p144-176. Zie ook: Olde Wedeme.

weer (1): een strook land waarvan de langgerekte smalle vorm kenmerkend is voor de zogenoemde Fries-Hollandse ontginningswijze. Zie ook: waterpenning. (2): een wal of waterloop langs de scheiding van twee gewesten welke dient ter verdediging tegen vijanden; ook landweer genoemd.

Weer (vroeger: Wheer): oorspronkelijk een riviertje, nu een geregulariseerde beek, deels als voormalige landweer bij de Friese grens. De Weer ontspringt bij De Pol, loopt langs Marijenkampen en kruist de Oldemarktseweg. Hier lag vroeger de Weerbrug, een houten brug waar tol werd geheven (zwembad ‘t Tolhekke ontleent hieraan zijn naam). Vervolgens loopt de Weer in zuidwestelijke richting naar de Woldlakeweg en van daar onder een bruggetje door het lage land van de Weerribben in. Oorspronkelijk verenigde de Weer zich met de Beek (1) en liep verder door de Pierink naar de buurtschap Nederland. Zie ook: Weersloot.

Weerribben (vroeger geschreven als: Wheerribben): oorspronkelijk verveend land waarvan de ‘ribben’ overgebleven zijn, tussen de Meenteweg en de Hoogeweg, 9 km ten westen van Steenwijk. Het eerste deel van de naam heeft betrekking op het riviertje de Weer, dat langs dit gebied liep.

Later is de naam Weerribben gegeven aan het zeer belangwekkende natuurreservaat, gelegen binnen de gemeente Steenwijkerland, met een oppervlakte van ongeveer 3.500 ha. Sinds 1958 eigendom van Staatsbosbeheer na aankoop van de Boonspolder (84 ha), destijds de verblijfplaats van de steeds zeldzamer wordende purperreiger. Samen met De Wieden vormt de Weerribben het belangrijkste moerasgebied van Noordwest-Europa, sinds 9 februari 2009 Nationaal Park Weerribben-Wieden geheten. In 1986 is het natuurreservaat aangewezen - en in 1992 definitief erkend - als Nationaal Park. Bij Ossenzijl, ongeveer 12 km westelijk van Steenwijk, bevindt zich een bezoekerscentrum. Ref.: K. Kuit. *Waterkaart Weerribben* (1997); D. Woets. *De Weerribben* (1980).

Weersloot: de tot sloot vergraven benedenloop van het riviertje de Weer. In 1461 werd, in aanwezigheid van de schout van Scherwolde, een overeenkomst aangegaan over land tussen “Woelsinghe-vene en de Weetsloet”. Ref.: CK.

Weeshuis; zie: De Voorzienigheid; Rusthuis.

wegen: een overzicht van de belangrijkste (verkeers)wegen bij Steenwijk is te vinden in hoofdstuk 12 van het boek *Steenwijk Vestingstad* en in het boek *Stad en Wold* p. 446-448. Over prehistorische wegen is geschreven door J.H. van den Berg, K. Brinkman, J. D. van der Tuin en W.P. Zwiup. Zie ook: doodweg; heirweg; kerkweg; Rijksweg 32; Steenwijkerkamp; straatweg; straten; tolheffing; Vriesche Wech; zomerweg.

Weijdem, Dirk (roepnaam: Dick; Steenwijkerwold 9 juli 1947 – Meppel 1 maart 1995), grafisch technicus. Medeoprichter, bestuurslid en grafisch vormgever (1984-1994) van de HVS. Schreef artikelen over de geschiedenis van Steenwijk, in het bijzonder over Zuidveen, turfgraverij en criminaliteit. Zijn meest bekende publicatie: *Uit de geschiedenis van een turfgraversdorp; grepen uit de geschiedenis van Zuidveen* (1986). Ref.: M. Evenblij. *De amateur onderzoeker: Speuren in het turf* (1989); HM 1995 n2 p38-39.

Weldadigheid, Maatschappij van: opgericht in 1818, door Johannes van den Bosch, om kanslozen aan een redelijk bestaan te helpen en daarmee ‘woeste’ gronden in onze omgeving te ontginnen. Daartoe werden drie vrije koloniën gesticht in het grensgebied van Drenthe, Overijssel en Friesland, dicht bij Steenwijk: Frederiksoord (1818), Willemsoord (1820) en Wilhelminaoord (1820). Het project begon met 52 proefkolonisten, die van 29 september tot 5 december 1818 in Westerbeeksloot aankwamen. Tot 1824 werden ruim 400 kolonistenwoningen en 20 woningen voor de wijkmeesters gebouwd. Verder kwamen er werkplaatsen, kerken, scholen en nutsvoorzieningen. Wat verder weg, kwam een bedelaarskolonie in Ommerschans (1821) en een katoenspinnerij in Veenhuizen (1841), beide in 1859 overgegaan naar het Rijk. Het bestuurscentrum van De Maatschappij is vanaf het begin gevestigd in Huis Westerbeek te Frederiksoord. De bevolkingsregisters zijn raadpleegbaar via het Drents Archief. Ref.: C.A. Kloosterhuis. *De bevolking van de vrije koloniën der Maatschappij van Weldadigheid* (1981); J. Mensink e.a. *Droom en weldaad* (2019). Zie ook: P. Oosterlo en J.B. Schuurman.

Welkoop-pand: voormalig pakhuis aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep in Steenwijk, in 1902 gebouwd voor de toenmalige Landbouwbank. De naam refereert aan de firma die hier van 1970-2003 een winkel op agrarisch gebied exploiteerde. Na jarenlange leegstand heeft de gemeente Steenwijkerland, als laatste eigenaar, afgezien van herbestemming en restauratie en het in september 2024 laten slopen. Het pand was beeldbepalend en, als enig nog overgebleven monument ter plaatse, representatief voor de vroegere bedrijvigheid aan het Steenwijkerdiep. Het was ontworpen door de Steenwijkers Andries Mol en zijn oom Wicher Voerman en gebouwd door Jacob Pen, aannemer uit Witte Paarden. Ref.: SW p92-93.

Weme, Lambert de (Hijken 13 april 1919 – Zwolle 1 december 2006), politieambtenaar. Was sinds zijn komst in 1952 een bekend politieman met grote verdiensten voor de Steenwijker gemeenschap. Was daarnaast KNVB-consul, medeorganisator van de Avondvierdaagse, speler en leider in het bedrijfsvoetbal en van 1956-1994 sportverslaggever voor de OSC. Ref.: OSC 5 juli 1999.

Wendakker (1): voormalige strook land halverwege de Trappenweg, aan de oostzijde, eigendom van de Stad (locatie: 204.50 / 532.63). Hierop konden paard en ploeg van de aanliggende akkers gekeerd worden; ook hoofd- of kopakker genoemd. Hiernaar genoemd: (2): (woonwijk Clingenborgh): verbindingsweg van de wijken Clingenborgh en De Beitel met de Schansweg; (3): wooncomplex bij de Schansweg met 22 appartementen, gebouwd in 1995.

Wendel, Jacobus Cornelis (Leiden 26 mei 1796 – Leiden 30 juni 1860), metselaar, wijnbrander, meester tekenaar. Van hem is bekend een “Gezicht op de vestingstad Steenwijk”. Ref.: SV p153.

Wentholt, Tinco Martinus (Zaandam 16 november 1854 – Den Haag 16 juni 1909), jurist. Was van 1888-1891 burgemeester van Steenwijk.

Werkgroep Archeologie Steenwijk en Omstreken; zie: WAS.

werkkampen; zie: rijks werkkampen.

werkvoorziening (vroeger: werkverschaffing). In het verleden hebben zowel particulieren als overheid verschillende vormen van werkverschaffing ingesteld om armlastigen aan een beter bestaan te helpen. In de 19^e eeuw heeft de Maatschappij van Weldadigheid (zie daar) bijzonder werk in onze omgeving verricht. Vooral particulieren hebben zich in de eerste helft van de vorige eeuw ingezet voor de bestrijding van bedelarij (zie daar) door werkverschaffing tijdens de wintermaanden. In de periode 1928-1968 hebben vele werklozen graaf- en ontginningswerk verricht voor de N.V. Ontginningsmaatschappij Land van Vollenhove (zie daar), in 1934 voor de Nuts Bad- en Zweminrichting achter het Slingerbos, in 1936-1937 voor het dempen van de Turfhaven en in 1953-1954 voor de DUW (zie daar). De meeste mensen, vooral die buiten de stad, werkten vroeger op het land, in het riet of op het water. Bij langdurige vorst zochten ze tijdelijk werk zoals steenkloppen of touwpluizen. Velen ook gingen noodgedwongen over op een vorm van huisindustrie, zoals de mattenvlechterij of de sigarenindustrie. Ref.: SO p61 en 64-65; SV p218; SW p242-247. Zie ook: NoordWestGroep N.V.; Rijkswerkkampen.

Wesselson: Steenwijker familie, nazaten van Wessel Roelofs (ca. 1711-1781). Jan Willem Wesselson (Steenwijk 27 april 1902 – Zwolle 3 april 1987) was medeoprichter en secretaris van de natuurvereniging De Noordwesthoek. Hij schreef twee boeken over bijenteelt en geitenfokkerij en: *Oorsprong en geschiedenis van de Vrije Zendingsgemeente te Steenwijk, Ossenzijl, Onnaveld en Glanerbrug in Overijssel, de Vrije Zendingsgemeente te Nijetrijne en de Vrije Evangelische Gemeente te Bantega in Friesland* (1980). Ref.: W. Koele. *De familie Wesselson* (1993).

Wesselson, Klaas (Steenwijk 1 september 1799 – Middelburg 12 november 1831), mobiele schutter, overleed door deelname aan de Tiendaagse Veldtocht.

Westenbringhe: in 1416 genoemd als land, mogelijk de westelijke brink van Onna, waar de tegenwoordige Achterweg aansluit op de Burg. G.W. Stroinkweg. In 1460 wordt bij de aanduiding van de zuidoostelijke stadsgrens het Westebringepat genoemd. In 1567 is sprake van land gelegen “oestwert van Westebringhe moele”. Zie ook: Molengraven; stadsvrijheid.

Westenwold (ook: Westenwoud): voormalige buurtschap, opgegaan in Basse, 1.7 km ten westen van het dorp Steenwijkerwold. In 1832 was het de kadastrale aanduiding van sectie M van de voormalige gemeente Steenwijkerwold, 6 km ten westen van Steenwijk. In de 19^e eeuw was hier een particulier tolhuis.

Westerbeek, Huis: gebouwd tussen 1766 en 1774 in opdracht van Nicolaas van Heloma, sinds 1818 eigendom van de Maatschappij van Weldadigheid die het sinds 1974 in gebruik heeft als kantoor. Het voormalige landgoed dateert van 1670 en had een oppervlakte van 532 ha. Het werd in 1726 verkocht aan de in Steenwijk geboren Amsterdamse zijdehandelaar Steven van Roijen.

Westerbeek, Jhr. François van (1575 – 1645), kapitein. Was van 1609-1621 commandeur van de vesting Steenwijk. Begon in 1614 met de vervening bij Nijensleek en van het Vledderveen. Zie ook: Jufferties Bolwerk.

Westerbeeksloot: een oude turfsloot, ongeveer 8 km noordoostelijk van Steenwijk, sinds 1818 Kolonievvaart genaamd, werd in 1615 op last van François van Westerbeek gegraven van de Friese grens naar de Steenwijker Aa. Aan hem en de markegenoten van Vledder werd door Steenwijk vergunning verleend tot het plaatsen van een verlaat in de Aa, het Vledderverlaat. De nederzetting Westerbeeksloot werd in 1818 omgedoopt tot Kolonie I van de Maatschappij van Weldadigheid, later tot Frederiksoord, genoemd naar de tweede zoon van koning Willem I. Zie ook: Nijensleker Schipsloot.

Westerblesse; zie: Ronde Blesse.

Westerbolwerk; zie: Zwanennest Bolwerk.

Westerbork (in 1206 geschreven als Borch of Borghere; heden soms nog: Börk): van oudsher

belangrijk dorp in het Beiler dingspel. De kerk werd in 1283 vanuit Beilen gesticht. Deze droeg van 1359 tot de 16^e eeuw valkengeld af aan het kapittel van de Sint Clemenskerk te Steenwijk. Ref.: HM 1989 n4 p99-101.

Westerdijk; zie: Heerendijk.

Westerhesselen; zie: Havelte.

Westerhiddinge: voormalige boerderij ten noorden van Tuk. Zie ook: Oosterhiddinge.

Westerhof, De: een in 1333 genoemde hoeve bij Steenwijk beleend door bisschop Jan IV van Arkel aan de gebroeders These en Albrecht toer Leemculen, beiden zogenoemde Sint Maartenslieden. Locatie (gebaseerd op stadsplattegrond Jacob van Deventer): 203.44 / 533.22. Ref.: ROU.

Westerhof, Folkert (Kloosterveen 22 november 1882 – Steenwijk 15 oktober 1943), sigarenfabrikant. Nam in 1919, met de vijf gebroeders De Vries, de tabaksfabriek van Markus de Smidt aan de Scholestraat over. Het bedrijf moest door de teruglopende economie in 1935 de deuren sluiten. Ref: SW p228, 232 en 235.

Westerkluft: de westelijke helft van de stad; kiesdistrict dat van het midden van de 16^e eeuw tot 1795 gehanteerd werd bij de verkiezing van de magistraat. Zie ook: boongrippinge, kluft.

Wester Lage Egge: voormalige buurtschap, thans veldnaam, 2.5 km ten westen van Tuk.

Westermeenthe; zie: Kleine Meenthe.

Westermolen; zie: Stadsmolen.

Westerse Veen: de meest westelijke kluft van de Binnenvenen ten zuiden van Zuidveen, ten westen van - en grenzend aan de Langesloot.

Westersingel: van 1938-1952 de naam van de Paul Krugerstraat in Steenwijk-West.

Westerveen; zie: Gasthuisveen.

Westerverlaat: het meest stroomafwaartse van de drie verlaten die in het begin van de 17^e eeuw in de bovenloop van de Steenwijker Aa gebouwd zijn. Het Westerverlaat diende ook voor opstuwing van de Nijensleker Schipsloot. Het bevond zich even bovenstrooms van de Drentse grens, ongeveer 5 km ten noordoosten van Steenwijk.

Wester Weedijk: voormalige dijk langs de westzijde van de Wee, tussen de Hooijdijk en de Steenwijker Aa, ongeveer 5 km ten westen van Steenwijk. Deze dijk lag in het verlengde van de Hesselingendijk.

Westra, Wicher (Langweer 16 augustus 1924 – Steenwijk 8 december 2015) was als ambtenaar bij de PTT werkzaam in Steenwijk, Wolvega en Lemmer. Schreef onder meer: *Frysk Selskip Jan fen 'e Gaestmar Stienwyk* (2008).

Weststellingwerf; zie: Stellingwerf.

Westwijk, De: Steenwijks eerste verwarmde zwembad, geopend op 25 september 1971 en gesloten in 1992. Ref.: SW p107. Zie ook: Waterwijk.

Westwijk: het sinds de omwalling (1^e helft 15^e eeuw) aan de westzijde buitengesloten gedeelte van Steenwijk, buiten de Gasthuispoort. De naam werd al in 1395 vermeld als Westerwijk. In 1832 is Westwijk de kadastrale aanduiding van sectie D van de gemeente Steenwijk, landen ten westen van de stad. Zie ook: legende.

Westwijkstraat: (woonwijk Clingenborgh): het verlengde van de Oostwijkstraat in westelijke richting, beide ontstaan na de omwalling van de stad (1^e helft 15^e eeuw). De naam werd in 1901 vastgesteld toen hier de eerste huizen werden gebouwd. De meeste waren als kleine boerderij in gebruik en merendeels bewoond door kleine boeren en tuinders. Bij stadsvernieuwing in de jaren tachtig werd de straat omgelegd en aangesloten op de Vendelweg.. Ref.: OS 2019 n1 p3-4; OS 2023 n2 p3; SW p274.

wetering: afwateringskanaal, een water dat gegraven is ter verbetering van de afwatering van een gebied. Voorbeelden zijn: de Eesveense en de Kallenkoter Wetering.

Wetering (1): oorspronkelijk een afwateringskanaal in het voormalige kerspel Scherwolde, vandaar de naam Scherwoldiger Weteringe. In het midden van de 16e eeuw werd de Arembergergracht gegraven als onderdeel van een plan voor een veilige binnenvaartroute als alternatief voor de vaart over de Zuiderzee. Vanaf het Giethoornse Meer werd de vaarweg in noordelijke richting door de Riete doorgetrokken naar de Wetering, die in 1573 aanmerkelijk werd verbreed en verdiept. Het lag toen in de bedoeling om langs de Oudewegssloot, de tegenwoordige Kalenbergergracht, verder te graven via Ossenzijl naar de Linde. Dat is pas in 1650 gebeurd. Tijdens de aanleg van het Steenwijkerdiep, van 1626 tot 1632, werd ook de Wetering over een lengte van ruim 1 km, namelijk tot Muggenbeet, verbreed. (2): waterstreekdorp in de voormalige gemeente Steenwijkerwold; van 1973-2000 gemeente IJsselham. Ontstaan ter weerszijden van bovengenoemd kanaal. Telt ongeveer 200 inwoners. Het had aan het eind van de 18^e eeuw een eigen school die in 1881 werd vervangen door een nieuwe bij Eind van 't Diep. Deze werd in 1977 gesloten. Sinds 1956 zijn alle woningen over de weg bereikbaar en zijn zeer vele bruggetjes verdwenen. Zie ook: Polder Wetering-Oost en Polder Wetering-West. Ref.: DTV p155-157; J. Houwer. *Tussen Steenwijk en Blokzijl; de wereld van bakker Jonkman* (2012); *Honderd jaar leven en wonen: Wetering, Muggenbeet, Nederland en de Kikkerij* (2013); WIS p151.

Weteringbrug: vaste brug over de Wetering bij Muggenbeet, als verbinding in de Blokzijlseweg (N333) tussen Steenwijk en Emmeloord. De brug, met een doorvaarthoogte van 5.40 m, werd in 1947-1949 gebouwd in opdracht van de Provincie door aannemersbedrijf Haverland uit Zwolle. Voorheen voer hier een veerpontje.

wethouder: een door de gemeenteraad uit zijn midden gekozen lid van het dagelijks bestuur van een gemeente. Bekende wethouders van Steenwijk waren: A. Beeltje, H.G. Beerta, S. Bennekers, R. Boelens, W.van Engen, W.B. Groen, U. Koenen, G. Koers, H. Krop, H. Pasman, J. Piest, B. Polak, H. Robaard, O. Spanjaard, H.W. Visser, H. de Vroome, C. Winters en L. ten Wolde; zie daar.

Wezep, Dirk Jan van (Kampen 12 april 1921 – Steenwijk 11 februari 1987), predikant. Diende als hervormd predikant de gemeenten Meeden, Eext, Leeuwarden en Bolsward. Vestigde zich in 1980 met vervroegd emeritaat in Steenwijk waar hij meehielp in het pastoraat in en rond De Meentehof. Schreef onder meer: *Dirk Veen (1875-1962), reizend evangelist onder de mensen van de derde klasse* (1986). Ref.: SW p458.

Whee; zie: Wee.

Wheer; zie: Weer.

Wicherlink, Daniël (Zwolle 8 september 1838 – Ginneken 12 december 1915), jurist. Was van 1868-1873 burgemeester van Steenwijk.

Wicherson; zie: Wiechers.

Wicherson, Dirk Hendrik (zoon van Jan Wicherson; roepnaam: Hein; Steenwijk 7 oktober 1856 – Zwolle 26 april 1934), industrieel. Volgde in 1898 zijn vader op als eigenaar van de houtzagerij annex houthandel De Eikel aan het Steenwijkerdiep. Stelde, als eigenaar, het landgoed De Bult open voor het publiek. Zette zich, als lid van de gemeenteraad (1896-1909), in het bijzonder in voor de gezondheidszorg. Was van 1908-1922 voorzitter van de Kamer van Koophandel en in 1923 initiatiefnemer tot oprichting van de vereniging Steenwijker Belangen. Ref.: OS 2024 n2 p19-24; SW p125.

Wicherson, Harm (geb. Wijchers; Zuidveen ca. 1740 – Zuidveen 27 februari 1813), landbouwer naar wie in 1959 de Harm Wichersweg in Zuidveen is genoemd.

Wicherson, Jacobus (jongere broer van Jan Wicherson; Zuidveen 27 mei 1822 – Steenwijk 11 maart 1866), molenaar. Was veehouder, landbouwer en vervener; van 1850-1857 eigenaar en molenaar van de Baarsmolen.

Wicherson, Jan (Zuidveen 8 februari 1819 – Steenwijk 27 september 1898), ondernemer. Begon als timmerman, legde in 1853 de grondslag voor de houtzagerij en houthandel Het Anker aan de huidige Prins Bernhardstraat en bouwde in 1868 aan de noordzijde van het Steenwijkerdiep een houtzaagmolen, De Eikel. Hij was daarnaast houder van de bank van lening. Ref.: CS p114; SW p125.

Wicherson, Jan Hendrik (zoon van Pieter Johan Wicherson; Steenwijk 2 december 1913 – Steenwijk 15 september 1952), ondernemer. Volgde zijn vader op als directeur van de houtzagerij en houthandel.

Wicherson, Pieter Johan (zoon van Dirk Hendrik Wicherson; Steenwijk 3 maart 1884 – Steenwijk 31 oktober 1955), ondernemer. Volgde zijn vader op als directeur van de houtzagerij en houthandel.

Wicherson BV, Houthandel; zie hoofdstuk 17.10 van het boek *Steenwijk Vestingstad*. De bijna 30 m hoge schoorsteen uit 1913, behorende bij de voormalige stoomzagerij, werd op 24 september 1976 uit veiligheidsoverwegingen neergehaald. Ref. OSC 27 sep 1976.

Wiechers, Johan (roepnaam: Joop; Dwingeloo 13 november 1936), ondernemer. Eigenaar van herenkledingzaken in Steenwijk, Hardenberg en Ommen, en (met J. ten Hove) samensteller van: *Genealogie Wi(e)chers en Wi(j)cherson, Bootsman, Hento, De Boer, Bijkamp; een Overijssels-Drents geslacht* (1996).

Wiede Gat: een plaatselijke verbreding van de in 1865 gegraven verbinding tussen de Aa en de Spoorhaven, even ten westen van het station van Steenwijk. Het Wiede Gat diende later ook voor het afmeren en 'zwaaien' van schepen aan het einde van het Dolderkanaal.

Wieden, De: een belangrijk natuurreservaat van ongeveer 5.000 ha, gelegen binnen de gemeente Steenwijkerland. Het is eigendom van Natuurmonumenten. De naam komt van 'wijde' (= veenplas). Samen met de Weerribben vormt dit het belangrijkste moerasgebied van Noordwest-Europa, sinds 9 februari 2009 Nationaal Park Weerribben-Wieden geheten. Anders dan De Weerribben, is dit gebied rijker aan open wateren, het omvat liefst 17 veenplassen. Bij Sint Jansklooster, ongeveer 14 km zuidwestelijk van Steenwijk, bevindt zich het bezoekerscentrum De Wieden (voorheen De Foeke genaamd). Van hieruit worden ook verschillende vaarexcursies georganiseerd. Ref.: A.J. de Boer. *Op en om de Wieden; de schoonheid van het Overijssels merengebied* (1947).

Wiedijk, Frederik Michiel (Alkmaar 24 december 1930 – Blokzijl 15 april 2003), journalist, schrijver. Volgde zijn opleiding aan de Middelbare Handelsschool te Alkmaar en was daarna ruim dertig jaar werkzaam in het reclame-vak. Schreef enige tientallen publicaties. We noemen: *De Weerribben* (1979), *Blokzijl, een wandeling door de eeuwen* (1980), *Binnen- en buiten de dijken van de Zuiderzee; zeemans-, piraten- en andere verhalen* (1993) en *Dwars door de Kop; van Hasselt tot Kuinre en van Steenwijk tot Genemuiden* (2001). Ref.: WWN2.

Wielerscomité Steenwijk: opgericht in 1968 als organisatie voor het jaarlijkse Spektakel van Steenwijk; zie daar.

wielersport. Voor een overzicht van de wielersport wordt verwezen naar: H.R.G. Ymker. *Wielersport in Steenwijk met tal van hoogtepunten*, in: SW p525-527. Zie ook: Spektakel van Steenwijk.

Wielick, Johan (roepnaam: Han; Amsterdam 22 februari 1925 – Bilthoven 21 juni 2000), sportjournalist, schrijver. Was sportjournalist voor *De Telegraaf* en had in de jaren 70 en 80 een publiciteitskantoor aan de Markt te Steenwijk. Schreef artikelen en boeken over het verleden van de Stellingwerven en het bekende boek *Het mysterie Wardenier* (met H.R.G. Ymker; 1984).

Wieringa, Hendrik (Veendam 12 maart 1924 – Zwolle 1 juni 2011), ingenieur. Studeerde in 1950 af als civiel ingenieur aan de TH in Delft. Was daarna werkzaam bij RWS, de laatste jaren als hoofd van het arrondissement Vlissingen. Van 1967 tot zijn pensionering in 1985 was hij

hoofdingenieur-directeur van Provinciale Waterstaat in Overijssel te Zwolle. Hij redigeerde het jubileumboek *Waterstaat in Overijssel* (1983) en schreef daarin hoofdstuk 3: Hoog water p41-68.

Wieringa, Hermanus Joannes (Groningen 25 mei 1833 – Steenwijk 15 februari 1906) was, evenals zijn zoon Hendricus en kleinzoon Hermanus Joannes, eigenaar van hotel Bellevue. Ook was hij de eerste directeur van de voormalige gasfabriek aan de Tukseweg in Steenwijk. Ref.: OS 2018 n4 p27-29.

Wieringen, Jan Petersz. van: werd van 1655-1656 vermeld als boekverkoper en drukker aan de Markt te Steenwijk. Drukte voor Jillis Kok te Amsterdam.

Wietsma, Sible (Hennaarderadeel 6 maart 1834 – Haren 22 februari 1949), kruidenier. Had een kruidenierswinkel aan de Gasthuisstraat 6, sinds 1913 een ‘Albino’ winkel aan de Oosterstraat 83. Hij was tevens uitgever van ansichtkaarten van Steenwijk en omgeving.

Wijbrandi, Sixtus (Deinum? 1594 – Steenwijk na 1671), organist. Was van 1637 tot zijn dood stadsorganist van Steenwijk. Ref.: HM 2002 n1 p35-36; J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Wijk, Jhr. Godert Willem Andreas van der (Assen 25 mei 1832 – Steenwijk 28 mei 1904), jurist. Promoveerde in 1856 in Groningen. Was kantonrechter in Steenwijk en van 1887-1904 lid van Provinciale Staten.

wijde: de Overijsselse benaming voor een veenplas, uitgesproken als ‘wiede’. De door vervening ontstane trekaten zijn op vele plaatsen, door afkalving van de ribben tijdens zware stormen, vergroot tot ondiepe meren. Eerst werd dit gevaar niet onderkend; later kwamen er bepalingen dat de ribben niet smaller dan 3 m en de trekaten niet breder dan 30 m mochten zijn. Hieruit is te verklaren hoe het komt dat de trekaten en ribben in de jongere verveningen (zoals in De Weerribben) intact gebleven zijn en dat ze in de oudere zijn veranderd in veenplassen (zoals in De Wieden).

Wijk, Joop van: schuilnaam van Jan Tuut; zie daar.

wijken: woongebieden waarin gemeenten waren verdeeld als basis voor adressering. Bij raadsbesluit van 10 mei 1856 werd de gemeente **Steenwijk** verdeeld in 12 wijken. Wijk I: Oosterstraat en huizen buiten de Oosterpoort; Wijk II: Scholestraat en Koningstraat; Wijk III: Vrouwenstraat, Molenstraat en huizen aan de Wal; Wijk IV: Onnastraat, huizen aan de Wal en buiten de Onnapoort; Wijk V: Gasthuisstraat, Kalverstraat en huizen buiten de Gasthuispoort; Wijk VI: Weemstraat, Doelenstraat en huizen aan de Wal tussen het Lok en de Oosterpoort; Wijk VII: De Markt en de Waagstraat; Wijk VIII: Kerkstraat, Neerwoldstraat en Brouwerstraat; Wijk IX: Fruithofsteeg en huizen bij de Grote Kerk; Wijk X: Woldstraat, Korte Woldstraat, Ramsteeg en huizen aan de Wal tot aan het Lok; Wijk XI: Verlaat en huizen buiten de Woldpoort; Wijk XII: Zuidveen en Westwijk. In 1870 werd in Steenwijk overgegaan op het gebruik van straatnamen.

Bij raadsbesluit van 7 april 1911 werd de gemeente **Steenwijkerwold** verdeeld in 8 wijken. Wijk I: Steenwijkerwold, Tuk, Oosterhoek, Berg, Oosterlage Egge, Ten Broeke, Groenesteeg, Thij, Kwikkelo, Kerkbuurt, Gelderingen, Molenhoek, Gerritshoek, Westerlage Egge, Vossehoek, Uvinge, Vels, Basse, Westenwold, Wolterholten, Achterbuurt, Marijenkampen, De Pol, Eeze, Baars, Braauwringen en 't Goor; Wijk II: Zuidveen en Verlaat; Wijk III: Onna; Wijk IV: Kallenkote; Wijk V: Eesveen en De Bult; Wijk VI: Scherwolde, Wetering en Nederland; Wijk VII: Muggenbeet; Wijk VIII: Willemsoord. Pas in 1959 werd in de gemeente Steenwijkerwold overgegaan op het gebruik van straatnamen. Zie ook: buurtverenigingen, stadswijken, straatnamen.

Wijkgebouw: aan de Meppelerweg 56; gebouwd in 1909 naar ontwerp van C.M.G. Nieraad en gefinancierd door Jan Tromp Meesters. Ref. OSC 3 feb. 2020.

wijkverpleging; zie: gezondheidszorg.

Wijngaarden, Dirk van (Steenwijk 22 juli 1849 – Steenwijk 18 oktober 1926), stadsomroeper van

Steenwijk van 1886 tot 1908. Ref.: HM 1987 n1 p17-25; SW p58.

Wijt, Melchior (Beetsterzwaag, gem. Opsterland 13 juli 1871 – Den Helder 28 september 1920). Was marine-officier, van 1902-1910 burgemeester van Avereest en van 1910-1915 van Steenwijk.

Wilbrink, Jan (Hall gem. Brummen 21 juni 1773 – Steenwijk 22 augustus 1846), predikant. Was predikant van de Hervormde Gemeente in Brummen, Windesheim en van 1806-1846 in Steenwijk.

Wild-Tuinenburg, Maria de (roepnaam: Riet; Moordrecht 22 september 1939), freelance journalist. Was vanaf 1958 werkzaam voor de Goudsche Courant. Kwam in 1971 naar Steenwijk. Sinds 1975 freelance journalist voor de Oprechte Steenwijker Courant, later ook voor de Zwolse Courant (Stentor), de Kraante van 't Wold en de Steenwijker(land) Expres. Daarnaast sinds 1974 werkzaam in de kinderopvang en divers vrijwilligerswerk, w.o. wijkwerk, zwemclub Steenwijk '34 en Stadsmuseum. Schrijft vooral over de mens in relatie tot de maatschappelijke omstandigheden.

Wildebras: wettig gedeponeerd handelsmerk (1953) van kinderspeelgoed, vooral poppen, vervaardigd door de firma Nolles te Steenwijk. Tot 1946 maakte men lappenpoppen, tot 1957 poppen van papier-maché, daarna van polyethyleen. In 1965 was de fabriek, 't Poppenrijk, de grootste poppenfabriek van Nederland. Met 80 medewerkers en 50 thuiswerkers werden 20.000 poppen per week gemaakt. Behalve poppen werden ook plastic auto's, tractoren, hijskranen en constructiedozen gemaakt. In 1973 werd de fabriek verkocht en op 22 december 1976 door brand verwoest en niet weer opgebouwd. Wildebras speelgoed is zeer gewild onder verzamelaars. De naam leeft ook voort in die van een kinderdagverblijf in Steenwijk. Ref.: HM 2000 n3 p70-81; H. Nolles. Het Grote Wildebras Boek (2020); SO p102.

Wilg, De: villa aan de J.H. Tromp Meestersstraat 9, gebouwd in 1898-1899 in artnouveau stijl, in opdracht van Berend Aberson, naar een ontwerp van H. de Waal. De villa heeft van 1958-2000 dienst gedaan als kantoor van Ingenieursbureau v/h J. van Hasselt en De Koning. Ref.: OS 2024 n2 p11.

SW p89.

Wilhelmina, H.M. Koningin en Z.K.H. Prins Hendrik bezochten Steenwijk op 4 augustus 1913. Ref.: HM 1990 n4 p124; OBW p242-245 en p128-132.

Wilhelminaoord: dorp 8.5 km ten noordnoordoosten van Steenwijk, in 1820 gesticht als Kolonie IV van de Maatschappij van Weldadigheid. In 1848 telde het 612 kolonisten.

Wilhelminastraat (woonwijk Clingenborgh): straat tussen de Westwijkstraat en de Driestoel. In 1903 genoemd naar onze toenmalige koningin Wilhelmina (1882-1962). De straat maakt deel uit van de middeleeuwse kerkweg naar de Grote Kerk in Steenwijk, de Trappenweg. In 1889 werden hier de eerste woningen buiten de zuidwal van Steenwijk gebouwd, aangeduid als Eigen Haard, naar de gelijknamige woningbouwvereniging. Op last van de Duitse bezetter droeg de Wilhelminastraat van 1942-1945 de naam Eigen Haard.

Willem Lodewijk, graaf van Nassau (bijnaam: Us Heit; Siegen 13 maart 1560 – Leeuwarden 31 mei 1620), stadhouder. Was van 1584-1620 stadhouder-gouverneur van Friesland, vanaf 1574 ook stadhouder van Groningen en Drenthe. Was oprichter van de universiteiten van Franeker (1585) en Groningen (1614). Kreeg, met Prins Maurits, vooral bekendheid door hun verovering van Steenwijk op de Spanjaarden in 1592. Ref.: HM 1992 n3 p1-48; OBW p287-288.

Willemsoord: dorp in de gemeente Steenwijkerland, 6 km ten noordwesten van Steenwijk, met ongeveer 900 inwoners. Het is in 1820 gesticht als vrije kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid, destijds aangeduid als Kolonie III. In 1832 was Willemsoord de kadastrale aanduiding van secties A en B van de toenmalige gemeente Steenwijkerwold. De naam heeft betrekking op Koning Willem II. In 1820 werd hier een drieklassige school gesticht waar destijds ook kwekelingen werden opgeleid. In 1915 werd de school uitgebreid en in 1988 geheel vernieuwd. In 1848 telde Willemsoord 1008 kolonisten. In de uit 1820 daterende matten- en

mandenmakerij, op de viersprong in het dorp, werd in 1947 de smederij van Bart Winters gevestigd. De Hervormde Kerk van 1852 werd in 1984 gerestaureerd; de pastorie dateert van 1868. Van 1890-1901 was bij Willemsoord de G.A. van Swieten Landbouwschool; zie daar. In 1864 bouwde de Maatschappij drie ontginningsboerderijen: Hoeve Generaal Van den Bosch, Hoeve Amsterdam en Hoeve Utrecht. In 1900 werd de Helenahoeve daaraan toegevoegd. Aan de spoorlijn was van 1894-1910 een halte met laad- en losperron dat ook tijdens de 2^e WO werd gebruikt voor het lossen van munitie. De Maatschappij verkocht in 1906 het landgoed Ronde Blesse, in 1923 boerderijen, gebouwen en woningen en in 1927 de koloniehuisjes (76), waarna Willemsoord een zelfstandig dorp werd. Ref.: CS p104-107; DTV p132-133; OS 2016 n2 p16-18.

Willemsoord, Voetbal Vereniging: opgericht in 1929; clubkleuren: groen-wit.

Willibrord(us) (Northumbria ca. 658 – Echternach 7 november 739), prediker, beschermheilige van Nederland. Kwam in 690 als Angelsaksisch geloofsverkondiger naar onze streken, waar hij de zending onder de ‘Friezen’ ter hand nam en vele kerken stichtte. Werd in 695 door de paus tot aartsbisschop van de ‘Friezen’ gewijd en kreeg daarbij de erenaam Clemens. Willibrordus wordt op 7 november herdacht. Zie ook: Clemens. Ref.: P.P.V. van Moorsel. *Over Willibrord gesproken* (1989).

Willigen, de: Steenwijker familie van steenhouwers, waarvan we noemen: (1) Jan Adam de Willigen (Assen 16 april 1855 – Steenwijk 3 september 1903) vestigde zich in 1889 als eerste steenhouwer in Steenwijk, in een schuur aan de Neerwoldstraat; (2a) de oudste zoon: Marinus de Willigen (Meppel 1 oktober 1880 – Steenwijk 12 april 1917); (2b) de derde zoon: Gherhard Cornelis de Willigen (Meppel 11 januari 1888 – Steenwijk 1 februari 1956); (3) diens oudste zoon: Jan Adam de Willigen (Steenwijk 30 juli 1919 – Steenwijk 3 februari 1998). Het bedrijf werd in 1933 verplaatst naar de huidige locatie (Stationsstraat 42-44) en werd in 1980 voortgezet door Jan Adam's enige zoon Gherhard Cornelis de Willigen. Ref.: HM 1989 n2 p35-49; SW p452.

Wind, Elzo Jan (Den Haag 12 juli 1879 – Zeist 20 september 1963), bouwkundige. Was werkzaam onder meer als aannemer in de woningbouw, medewerker van het Waterschap De Regge en als firmant van Ingenieursbureau Het Oversticht in Deventer. Was een groot promotor van de rietteelt en het gebruik van riet als dakbedekking. Schreef onder meer: *Bezwaren tegen de verdere inpoldering in het Land van Vollenhove* (1939).

Windesheim: karakteristiek woonhuis aan de Noordersingel 9, gebouwd in 1929-1930 naar een ontwerp van de Amsterdamse architect B.W.J. Deppe (1902-1943).

windmolens: door de wind aangedreven molens voor het malen van graan (koren- of graanmolens), voor het bewerken van eikenschors (schors-, run- en eekmolens), voor het zagen van hout (houtzaagmolens), voor het vullen van wollen stoffen (volmolens) of voor het opvoeren van overtollig water (poldermolens). Sinds 1917 bestaan er in Steenwijk en Steenwijkerwold alleen nog poldermolens. De Eekeringemolen was, voor zover bekend, Steenwijks oudste molen (vóór 1477). In 1522 werden twee walmolens vernield door Friese troepen. In 1557 waren er, volgens de stadsplattegrond van Jacob van Deventer, zes windmolens (alle korenmolens): twee walmolens (Eekeringemolen en Luchtsmolen) en vier molens buiten de stad (Hogewaterensmolen in Zuidveen, Gheert Stevensmolen buiten de Oosterpoort – later Het Anker, een molen “bij de Woldpoort” en een molen aangeduid met “bij het Capelle” of “bij het Wold”), de laatste twee dienden mogelijk ook als houtzaagmolen. Sinds 1597 was er bovendien een Stadsmolen – later De Koorndrager.

In 1860 werd op het Oosterbolwerk een korenmolen gebouwd (Molen van Jan Knol) op de molenberg van 17^e-eeuwse voorganger. Verder buiten de stad waren nog drie korenmolens: de Baarsmolen, die in Molenhoek en de Molen van Wierda in Willemsoord. Vermeldenswaard zijn ook de windwatermolens “Het is niet anders” van Jan de Wagt aan het Steenwijkerdiep bij Halfweg en die van Trien'n Peters bij Zuidveen.

In de 19^e eeuw werden er verschillende molens gebouwd aan de zuidzijde van het Steenwijkerdiep: in 1832 waren er een volmolen van Willem Keijzer en een pel- en eekmolen van Jan Meesters. Kort daarna kwam er aan de noordzijde een graanmolen van Hendrik Meesters (de latere Molen van Klaas Rijkmans). In 1846 kwam er aan de zuidzijde een grote houtzaagmolen van Salco Meesters, waarvan in 2000 de paalfundering werd blootgelegd. In 1865 waren er vier molens aan de zuidzijde en één aan de noordzijde van het Diep. In 1868 bouwde Jan Wicherson een houtzaagmolen aan de noordzijde van het Diep, in 1875 verscheen er een koren- en runmolen van Klaas Rijkmans en in 1878 kwam er nog een houtzaagmolen bij: Het Klaverblad van Barend Volkers. Ref.: DTV p16-18; HM 1985 n1 p12-20.

winkels, winkelstraten. Van oudsher waren de meeste winkels in de binnenstad van Steenwijk. De overige waren verspreid over de dorpen en buurtschappen. De meeste kleine winkels zijn uit het buitengebied verdwenen ten gunste van enkele buurtsupers. De binnenstad van Steenwijk wordt, vooral door toeristen en zij die even zonder auto kunnen, gewaardeerd als gezellig winkelcentrum. De belangrijkste winkelstraten zijn: Oosterstraat, Markt, Woldpromenade en Gasthuisstraat. De meeste grootwinkelbedrijven bevinden zich buiten het centrum, waar ook meer parkeergelegenheid is. Over de Steenwijker winkeliers van vroeger is uitvoerig geschreven door J. Doeven in verschillende afleveringen van *Historische Mededelingen*. Zie ook: Samen Sterk.

Winter, Dirk de: pseudoniem van E. Kuiper; zie daar.

Winters, Cornelis (roepnaam: Cees; Steenwijkerwold 25 mei 1926 – Tuk 19 februari 1993), administrateur, wethouder. Was van 1950-1987 als staladministrateur in dienst van de zuivelfabriek Ons Belang in Tuk. Daarnaast was hij van 1958-1973 lid van de gemeenteraad van Steenwijkerwold voor de CHU en van 1973-1983 wethouder van de gemeente Steenwijk voor het CDA en bekleedde verschillende bestuursfuncties.

Wipbrug (ook: Eesveensebrug): voormalige ophaalbrug (sinds 1756) over de Steenwijker Aa in de Eesveenseweg, ter hoogte van de Joodse Begraafplaats. Locatie: 204.533 / 534.024. De brug werd vernieuwd in 1855 toen de Eesveenseweg verhard werd en werd in 1954 afgebroken toen de Aa gekanaliseerd werd. Zie ook: Oosterbrug. Ref.: OSC 2018 5 nov.

Wissel, De: scholengemeenschap ontstaan in 1990 door fusie van de Lagere Technische School en de Capelleschool. In 1993 met de Rijksscholengemeenschap opgegaan in de Regionale Scholengemeenschap Steenwijk.

Wit, David de (Steenwijk 12 mei 1863 – Steenwijk 4 november 1946), veehandelaar, caféhouder. Liet in 1911 de uitspanning De Koperberg bouwen aan de Kallenkoterallee. Organiseerde hier tot 1934 een scala aan uitgaansmogelijkheden voor de Steenwijker bevolking. Daarnaast was hij bestuurslid van de Vereniging voor Volksvermaken, de latere Oranjevereniging Steenwijk. Ref.: HM 2007 n2 p68-80; OSC 4 feb. 2019.

Witte Huis: een in het begin van de 20e eeuw in Onna gelegen café aan de Meppelerweg tegenover de afslag naar de Hoge Kampenbosweg. Oorspronkelijk was hier het winkeltje van David van Velzel.

Witte Paarden (1): voormalig restaurant in de gelijknamige buurtschap, in de 19e eeuw ontstaan na verbouwing van een oudere boerderij tot café, doorrit en stalling voor paard en wagen aan de toen nieuwe rijksweg naar Friesland. Ref.: OS 2022 n3 p28-29; OSC 12 aug. 1955 en 27 nov. 2019. (2): buurtschap in de gemeente Steenwijkerland, 3,5 km ten noordwesten van Steenwijk, met ruim 200 inwoners. De naam werd in 1947 gegeven aan wat voorheen Achterbuurt werd genoemd. Door de gunstige ligging aan de oude Rijksweg 32 telde deze buurtschap in 1965 nog 14 winkels en ambachtszaken. Geboorteplaats van bisschop J.G. ter Schure. Ref.: SW p412-413. Zie ook: Stopnaaldenbuurt.

Witte Raaf, De: voormalige bekende sigarenfabriek, van 1926-1953 aan de Tukseweg in

Steenwijk. De naam werd ontleend aan de bijzonderheid dat de werknemers, sinds de oprichting van de naamloze vennootschap in 1922, tevens aandeelhouder waren. De bekendste merken waren: De Witte Raaf, Johan van den Kornput, Perfectos en Juweel. Ref.: SW p232.

Witte Veen: een laagte, oorspronkelijk een hoogveenmoerasje, 4 km westzuidwestelijk van Steenwijk, aan de voet van de Bisschopsberg. De naam duidt op de kleur van het in mei witbloeiend wollegras (*Eriophorum* L.).

woerthe: ten opzichte van het water, een wat hoger gelegen stuk grasland. In Steenwijk spreekt men ook van 'oerthe'.

Woelsinghe-vene: een in 1461 genoemd veen in het toenmalige kerspel Scherwolde.

Woestenij: een 0.8 km lange verbindingssloot tussen de Dwarssloot en de Stouwe, ongeveer 3 km ten zuiden van Steenwijk.

Woets, Dirk (roepnaam: Dick; Alkmaar 19 juli 1945 – Zwolle 12 september 2019), leraar, vogelkenner. Was sinds 1973 leraar Nederlands aan de RSG te Steenwijk. Schreef sinds 1972 over de natuur, in het bijzonder over vogels. Bekende titels: *De Weerribben* (1980), *Vogellevens in de Weerribben* (1985) en de gedichtenbundel *Een stenen halm* (1989). Ref.: IBV; OSC 24 november 2010 en 20 september 2019. Zie ook: Dicky Woodstock Festival.

wold: dialect voor 'woud', een lager gelegen bosgebied, meestal op veen. Zie ook: holt.

Wold, Het: het noordelijk segment van de vroegere gemeente Steenwijkerwold; zie daar.

Woldberg (1) (vroeger ook: Berg of Hiddingerberg, naar de familienaam Hidding): hoogste punt (25.6 m boven NAP) van de stuwwal, 2.5 km noordnoordwestelijk van Steenwijk. Ref.: H.A. Visscher. *Op Geopad naar de Woldberg bij Steenwijk* (2004). Zie ook: Geologisch Monument Wolterholten. (2): landgoed in de 18^e eeuw aangekocht door de familie Schlingemann. Het bestond toen uit bouwland, enig opgaand bos en grotendeels heide, samen 113 ha. Het werd in 1956 aangekocht door Staatsbosbeheer en maakt deel uit van de Boswachterij Het Steenwijkerwold. Het gebied, thans 138 ha, ligt in een sterk hellend landschap met enkele zeer oude bomen. Op het hoogste punt stond vroeger een houten belvédère, later (tot 1985) een stalen brandtoren. In 2008 verrees 500 m ten zuidwesten daarvan een stalen uitkijktoren. Ref.: DTV p109-111; SW p497. (3): voormalige uitspanning (1857) met speeltuin aan het Goor, 3 km ten noorden van Steenwijk. Jan Willem Brandenburg (1866-1943) was hier van 1907-1925 een bekend uitbater. De boerenwoning werd in 1966 volledig verbouwd tot woonhuis. Ref.: HM 1997 n2 p48-50; SW p474.

Woldbrug: voormalige vaste houten brug over de Steenwijker Aa, gebouwd tijdens de aanleg van de Steendijk, kort vóór 1395, ter vervanging van de oude Aa-brug in de Westwijk. Locatie (gebaseerd op de kadasterkaart van 1832): 203.909 / 533.527. De Woldbrug werd in 1841 hersteld en in 1932 afgebroken toen de Aa ter plaatse gedempt werd.

Wolde, Liefert ten (Steenwijk 29 april 1854 – Steenwijk 13 maart 1938), landbouwer, wethouder. In zijn tijd een zeer bekend Steenwijker met een grote staat van dienst. Was sinds 1897 gemeenteraadslid en sinds 1931 wethouder voor de CHU. Daarnaast was hij van 1915-1932 actief voor de NH gemeente. Ref.: SW p166-167.

Wolde, Peter ten (Steenwijk 23 maart 1820 – Steenwijk 9 januari 1877), klerk, boekverkoper. Was van 1860-1861 organist van de Grote Kerk in Steenwijk. Ref.: J. ter Steege *Zij hielden de lofzang gaande* (1992).

Wolde, ten: veel voorkomende familienaam afkomstig uit Steenwijkerwold. Stamvader was Peter Wijben ten Wolde (Paasloo 6 januari 1684 – Steenwijk 22 april 1751), overman (hoofd) van het slagersgilde, in 1748 wonende aan de Oosterstraat in Steenwijk. Zijn dochter Wytze (1706-1789) trouwde in 1733 met Harmen Coops Fledderus. Ref.: OS 2018 n4 p20-23.

Wold en Wieden; zie: waterschap.

Woldklank, Christelijke Brassband De: opgericht in 1923 in Steenwijkerwold. Ref.: OSC 2023

14 april p14-15; SW p341-346.

Woldlakeweg, (1): weg die de grens vormt tussen de vroegere schoutambten Steenwijkerwold en Scherwolde; (2): voormalig kamp van de Nederlandse Arbeidsdienst (1941-1944) bij het Steenwijkerdiep, het voormalige rijks werkkamp Lakeweg.

Woldmeenthe (vroeger ook: Woud Meenthe of Middelmeenthe): het noordwestelijke deel van de Steenwijker Meenthe (zie daar); kadastrale aanduiding (1832) van landten ten noorden en noordwesten van de stad. Van 1897-1917 werd er nog turf gegraven; het gebied bestond daarna grotendeels uit ribben met gras begroeid en stond 's winters dikwijls onder water. In 1923 werd het ingepolderd als tuinbouwgebied. In 1999 werd de Woldmeenthe met zand opgespoten en ingericht als nieuwe woonwijk van Steenwijk. Ref.: HM 2000 n2 p37-44.

Woldmeenthesluis: een in 1921 gebouwd schutsluisje voor de passage van 'vloten' naar de toen ingepolderde Woldmeenthe. Al in de jaren zeventig raakte het in onbruik. In het begin van deze eeuw zijn de sluishoofden en contouren van het sluisje gerestaureerd om het als monument in het landschap te behouden.

Woldpomp; zie: waterputten.

Woldpoort: de noordelijke van de vier stadspoorten die Steenwijk gekend heeft. Werd gebouwd kort vóór 1395 om, met de Woldbrug en de Steendijk, een nieuwe uitvalsweg naar het noorden te vormen en werd in 1419 voor het eerst genoemd. Er bestaat een ets van J. Bisschop, die de situatie weergeeft van kort voordat in 1829 de poort gesloopt werd. Ref.: HM 1996 n2 p60-64.

Woldpromenade; zie: Woldstraat.

Woldroffels, Drumkorps De: opgericht in 1973 in Steenwijkerwold. Ref.: SW p357-360.

Woldschool; zie: Kerkbuurt.

Woldschut: het oudste sluisje in de voormalige Steenwijker Aa te Steenwijk. Het bevond zich in de onderbouw van de Woldbrug en dateerde uit het eind van de 14e eeuw, toen de Steendijk is aangelegd. Het was een enkelvoudige kering: een valschut dat met een windwerk geheven of gestreken kon worden (zie ook: verlaat). Er werden vele schepen doorgelaten, voornamelijk geladen met turf of hooi uit het bovenstroomse gebied. In 1844 kreeg het Woldschut een tweede kering, waardoor een echte schutsluis ontstond. In 1865 maakte men, in verband met de bouw van het spoorwegstation, een verbinding tussen de Aa en de Spoorhaven waarbij het Woldschut verdween en er een nieuwe schutsluis werd gebouwd op de Paardenmarkt (zie: Paardenmarktsluis).

Woldstraat: oude uitvalsweg naar Steenwijkerwold, in 1448 vermeld als Woldynckstraat. Tot 1931 passeerde hier alle wegverkeer tussen Zwolle en Leeuwarden. De naam werd in 1981 omgedoopt tot Woldpromenade. Deze is, met de Oosterstraat, Steenwijks belangrijkste winkelstraat. Ref.: HM 2003 n2 p34-50, n3 p66-85. Zie ook: Korte Woldstraat.

Woldveld: kadastrale aanduiding (1832) van heidevelden 2 km ten noordoosten van Steenwijkerwold, andere naam voor Het Heideveld; zie daar.

Woldweg: oorspronkelijke wegverbinding tussen het dorp Steenwijkerwold (2) en Huis Eese.

Wolsink, Willem (Wisch 8 december 1849 – Steenwijk 4 juli 1908) was van 1898-1908 predikant van de Gereformeerde Kerk te Steenwijk.

Wolterholten (1): gebied, voormalige buurtschap en erve tussen Tuk en Baars waarvan de naam een verbastering is van de erve "Campe oft Wolter Oldinghe". Door aanleg van de spoorlijn in 1868 en de autosnelweg A32 in 1988 werd het gebied moeilijk bereikbaar; (2): naam van de weg langs de noordoostkant van de spoorlijn tussen Tuk en Baars, met daaraan het Geologisch Monument Wolterholten; zie: geologische monumenten.

woningbouw. In 1888 werd op particulier initiatief de eerste woningbouwvereniging in Steenwijk opgericht, de Coöperatieve Bouwvereniging Eigen Haard; zie daar. Verbetering van de volkshuisvesting werd mogelijk door de Woningwet van 1901. Vooral de gemeentearts B. Koster

heeft grote invloed gehad op de sociale woningbouw. In 1905 werd de Vereniging Algemeen Belang en in 1916 de Woningstichting Steenwijk opgericht. Beide gingen in 1958 op in het gemeentelijk woningbedrijf, dat op zijn beurt in 1963 is opgegaan in de Woningbouwvereniging Steenwijk en Omstreken, die in 2000 is opgegaan in de corporatie Woonconcept. Ref.: HM 1988 n2 p50-52; SW p264-281. Zie ook: Nijenstede, Rusthuis, Zonnekamp.

woningen. In de loop van de eeuwen is het aantal woningen sterker toegenomen dan de bevolking. Zowel in 1533 als 1550 is sprake van 200 woningen in de stad Steenwijk, in 1682 van 360 en in 1748 van 423. In 1832 waren er, volgens de kadastrale registratie, 512 huizen en in 1870 waren het er 841. Ref.: HM 2011 n4 p163-174. Zie ook: bevolking, vuurstedenregister, woningbouw.

Woodstock; zie: Dicky Woodstock Festival.

woonkernen: stadswijken, dorpen en buurtschappen; zie daar.

woonomstandigheden. Tot ver in de vorige eeuw liet de woonsituatie in de Steenwijker achterstandswijken en in sommige buurtschappen ernstig te wensen over. Ref.: HM 2009 n2 p20-40; HM2011 n4 p163-174; OS2018 n3 p4-14; OS2019 n1 p18-27; OS2020 n3 p4-20; OS2023 n1 p14-18; SW p274-281.

woonwijken; zie: stadswijken.

woonzorgcentra; zie: Nijenstede, Rusthuis, Zonnekamp.

Woude, Johannes van der (Jubbega-Schurega 29 april 1874 – Groningen 19 november 1950), hotelier. Kocht in 1930 voormalig hotel Varrenhorst, in 1956 voortgezet door dochter Roelofje en schoonzoon A. Hendriks. Sinds 1984 is er het Chinees-Indisch Restaurant Fong Shou gevestigd.

Woud Meenthe; zie: Woldmeenthe.

Woudribben: kadastrale aanduiding (1832) van verveende landen, 5.5 km westzuidwestelijk van Steenwijk, in 1932 opgegaan in de Polder Gelderingen.

Woudslagen: kadastrale aanduiding (1832) van sectie K van de voormalige gemeente Steenwijkerwold, 4 km westzuidwestelijk van Steenwijk. Deze verveende landen zijn in 1932 grotendeels opgegaan in de Polder Gelderingen.

Woudsloot: sloot langs de noordzijde van Gelderingen, ooit een beek die in Molenhoek in de Beek (2) uitmondde.

Woudveld; zie: Woldveld.

Wterwijk, Roelof van: was in 1535, 1538 en van 1544-1553 schout van Steenwijkerwold en Scherwolde.

Wttewaall van Wickenburgh, Bartholomeus Willem van (Utrecht 16 juli 1807 – Utrecht 18 november 1890), historicus. Maakte en beschreef in 1836 een voettocht van Assen naar Deventer waarbij hij ook van zijn bezoek aan Steenwijk een treffend tijdsbeeld schetste. Ref.: HM 1997 n2 p41-47.

Wuite, Roelof (Giethoorn 20 maart 1884 – Zwolle 5 februari 1956), bakker, ondernemer. Was van 1920 tot 1950 eigenaar van de N.V. Centrale Bakkerij De Beuk in Tuk.

Wybes, Rauke: koopman uit Heerenveen wiens vee in 1748 te Steenwijk in beslag werd genomen, wat tot grote commotie en zelfs inmenging van de Staten van Friesland leidde. Ref.: HM 2000 n3 p67-69.

Ymker, Hendrik Rudolf Gerard (roepnaam: Henk; Steenwijk 22 november 1946), redacteur/verslaggever, uitgever. Werkte van 1965-1995 in verschillende functies bij Tijl in Zwolle. Daarna tot 2010 bij Kon. Boom Uitgevers te Meppel als regio-uitgever OSC en lid van de hoofdredactie. Oprichter Stichting Wielercomité Steenwijk en Skate Bond Nederland (erelid). Schrijft over regionale ontwikkelingen, mensen en actualiteiten. Bekende titels van hem zijn: *Het mysterie Wardenier* (met H. Wielick; 1984) en *Veertig jaar Spektakel van Steenwijk 1968-2007* (2008).

Ypenhof, De; zie: IJpenhof.

Ysvene: oude schrijfwijze van Eesveen; zie daar.

zaadhandel; zie: Visser.

Zadelhof, Bernardus Maria van (roepnaam: Ben; Amsterdam 26 juni 1927 – Lage Vuursche 9 december 2008; begr. Utrecht Sint Barbara) was van 1970 tot 1980 pastoor van de Rooms Katholieke Sint Clemensparochie in Steenwijk.

Zanddijk: oude benaming voor de Heerendijk bij Zuidveen; in 1568 vermeld als “dijk op den Santwech”. Deze dijk is opgegaan in de tegenwoordige Blokzijlseweg.

Zandpad: oude naam van het pad tussen De Nettelbosch en de zuider achtertuinen van de Gasthuisstraat. Ref.: OS 2018 n1 p16.

Zandstra, Evert (Lippenhuizen gem. Opsterland 25 december 1897 – Bennekom 4 augustus 1974), onderwijzer, schrijver. Was onderwijzer te Beets, Terhorne en Santpoort Noord. Ontwikkelde zich als schrijver van romans en landschapsstudies waarin hij zijn sociale bewogenheid en liefde voor de natuur liet uitkomen, zoals in *Onbekend Nederland* (1959). Schreef ook over de prehistorische mens, zoals in *Tenten bij de beek* (1965).

zang. Voor een overzicht van zang, zanggroepen en koren, wordt verwezen naar SW p169-179, alsook naar hoofdstuk 15 van het boek Steenwijk Vestingstad. Ref: Archief HVS: BSL.

Zanten, Machiel Antonius van (roepnaam: Ton; Steenwijk 14 september 1954), arbeidstherapeut. Medeoprichter en bestuurslid (1984-1986) van de HVS.

Zanten, Piet van (Steenwijk 12 februari 1939), leraar. Begon als onderwijzer, was van 1963-1993 leraar geschiedenis, engels en maatschappijleer aan de Openbare MAVO-school in Emmeloord. Gaf van daaruit vele jaren les in het volwassenenonderwijs in Dronten en Lelystad. Schreef over historische gebeurtenissen in Steenwijk en, onder de rubriek *Monument in beeld*, over diverse gebouwen en monumenten in het boek *Stad en Wold* (1999).

Zanten, van: Steenwijker familie beschreven door P. van Zanten en A. Douma-van Wijngaarden (2009).

Zee, Roelof van der (Jubbega-Schurega 9 januari 1909 – Heerenveen 1 september 1990), onderwijzer, romanschrijver. Was van 1931-1974 onderwijzer, sinds 1946 hoofd van School B aan de Paardenmarkt te Steenwijk. Steunde diverse maatschappelijke en culturele activiteiten en was enige jaren voorzitter van het Frysk Selskip Jan fen 'e Gaestmar. Schreef sinds 1946 enkele romans, een revue, gedichten en verhalen, een kinderboek en een toneelstuk. Ref.: SW p407.

Zeilmaker: in de vorige eeuw markante Steenwijker familie, onder wie het echtpaar Gerhard Lodewijk (1886-1974) en Annigje Faber (1889-1987). Ref.: OS 2017 n3 p12-17.

Zekte: van oorsprong een bronbeekje dat voor een betere afwatering is vergraven tot een greppel. De Zekte ontspringt ten zuidoosten van Wittelte en mondt na 3,5 km uit in de Wapserveense Aa. De betekenis van de naam is niet bekend.

Zendemarkt: Steenwijker jaarmarkt die oorspronkelijk samenviel met het Sendefeest (Pinksterfeest) en sinds 1987 wordt gehouden op de laatste dinsdag van april. Zie ook: markten.

Zeppelin: op 13 oktober 1929 werd het luchtschip Graf Zeppelin boven Steenwijk gesignaleerd. Ref.: HM 2015 n1 p20-23.

zerkenboek: register van grafstenen dat zich in het archief van de Hervormde Gemeente bevindt. In 1658 begon Teunis Stockop met een ‘Serckeboeck’ waarin aantekening werd gehouden van wie er op een bepaalde plaats in de Grote Kerk was begraven. Ref.: SO p22-23.

Zeskampploeg; zie: Steenwijker Zeskampploeg.

zetwal (of: legakker): een lange smalle strook land in een veenderij, ook wel rib geheten, die gebruikt wordt om daarop de gewonnen turf te laten drogen. Zie ook: trekpat.

ziekenfonds. Over de geschiedenis van het ziekenfonds in Steenwijk, zie: HM 2003 n3 p102-113.

ziekenomroep; zie: Omroep voor Zieken en Ouderen.

ziekenvervoer: de eerste ziekenauto in Noordwest-Overijssel (1938) was van het autobedrijf van de gebroeders Johan en Aaldert Jubbega aan de Burg. Goeman Borgesusstraat. Daarna volgden Oebele Brandsma, J. Heemstra en andere bedrijven uit de omgeving. Ref.: OS 2024 n3 p21-26; S. ten Have en T. Gras. *Aan de Zwolse zorg toevertrouwd: geschiedenis van de ambulancezorg in de regio IJsselland* (2009).

Zijldiep: het water dat voerde naar de Grote Zijl, een voormalige uitwateringssluis te Blokzijl. De oudste vermelding dateert van 1363: “Groeten Zijl ende dat Zijldiep”. Blijkens een bericht uit 1429: “op ten Zuyden Zylldiep”, gaat het om het Zuiderdiep; zie daar.

zijlmeesters: (sinds 1562) twee personen namens het stadsbestuur van Steenwijk belast met het toezicht op de uitvoering van werken en met het financieel beheer van de Steenwijkerzijl in Blokzijl. De inkomsten bestonden uit erfpachten en renten, daarnaast schutgelden. De zijlmeesters werden jaarlijks gekozen uit de geërfden en eigenaren van landerijen in de schoutambten Steenwijk, Steenwijkerwold en Scherwolde. Aanvankelijk gold dat voor een periode van twee jaar, later werden ze bij loting aangewezen.

zilversmeden. De meest bekende Steenwijker families van goud- en zilversmeden waren Bijkamp en Stuart; zie daar. Zie ook: kerkezilver; stadszilver.

Zoeghart, Jacob (roepnaam: Jaap; Steenwijk 11 januari 1911 – Steenwijk 11 februari 2009), werktuigkundige. Werkte van 1944 tot 1976 bij de Coöperatieve Landbouwbank, de laatste jaren als chef van de technische dienst. Schreef: *De brandstofloze motor van Wardenier* (2000). Ref.: HM 2000 n2 p37-46, OSC 28 november 1997.

Zoer, Frederik (roepnaam: Fred; Hengelo 2 maart 1937 – Steenwijk 22 januari 1987), leraar, beeldend kunstenaar. Was van 1958-1968 grafisch ontwerper bij Cebeco, daarna tekenleraar aan de MAVO in Wolvega en sinds 1972 leraar tekenen aan de RSG te Steenwijk. Schilderde in diverse technieken, veelal met bomen als onderwerp. Deed daarnaast vrij werk, publiciteitsvormgeving en decorontwerp. Ref.: BN.

Zomer, Jan (Zuidveen 9 december 1767 – Steenwijk 27 juli 1839), jurist. Was van 1811-1813 maire van Steenwijk, sinds 1813 notaris en vanaf 1825 (de eerste) burgemeester van Steenwijk, tot aan zijn dood. Daarnaast was hij lid van de Commissie voor Landbouw in Overijssel, lid van Provinciale Staten en erelid van de Maatschappij van Weldadigheid.

Zomer in de Kop: jaarlijks magazine uitgegeven door Boom regionale uitgevers in samenwerking met de gemeente Steenwijkerland, de VVV Kop van Overijssel en de Handelsvereniging Steenwijk. Het geeft toeristische informatie over zomeractiviteiten in de regio.

zomerweg: tot ver in de 19^e eeuw een pad van Steenwijk naar Meppel, dat alleen 's zomers begaanbaar was. Het liep als Gelderse Pad over de Steenwijker Kamp, via de Bootmansweg en de Nijeveense Kerkweg over Nijeveen naar de oude Steenwijkerstraatweg ter hoogte van de Paradijssluis. Het alternatief, vóór het gereedkomen van de Meppelerweg in 1830, was de Zwarteweg tot - en de Bultenpostweg bij Havelte.

Zonnehoek: voormalige zeer fraaie villa in 1905 gebouwd in art-nouveaustijl aan de J.H. Tromp Meestersstraat te Steenwijk. Het ontwerp was van de Steenwijker architect B. Rouwkema, later aangepast door de Kamper architect G.B. Broekema. De uitvoering was in handen van G.J. Aberson. Opdrachtgever en eerste bewoner was de specerijenfabrikant B.J. Polak. Op 22 september 1986 werd de villa door brand verwoest en niet weer opgebouwd. Op dezelfde plaats verrees een gelijknamig gebouw met negen wooneenheden. Ref.: OS 2016 n1 p6-14; Ref.: OS 2024 n2 p10-11; SO p89; SW p89.

Zonnekamp: verpleeg- en verzorgingscentrum, van 1966-1997 aan de Prinses Margrietstraat, daarna aan de Oyershoeve te Steenwijk. Het bestaat uit een verpleegafdeling voor 120 personen, een

verzorgingshuis voor zestig ouderen, elf inleunwoningen en 94 aanleunwoningen. Zie ook: R. Boelens, U. Koenen. Ref.: A.U. Koenen. *De oprichting van Zonnekamp* (2019); SW p409.

Zonnedagen: autotocht voor bejaarden, voor het eerst georganiseerd door particulieren in 1927 op initiatief van Hendrik Rijkmans. Deze Zonnetochten hadden de Markt in Steenwijk als vertrekpunt en werden in 1968 voor het laatst gehouden. Ref.: OS 2016 n4 p4-10. Zie ook: Gouden Knopentocht.

Zuiderbolwerk; zie: Jan Snoeks Bolwerk.

Zuiderbult; zie: Nederland.

Zuiderdiep: breed water van ongeveer 3 km lengte dat Blokzijl verbindt met het Giethoornse Meer. In 1429 wordt het genoemd als “Zuyden Zylldiep”. Ref.: WWN p84.

Zuidermeenthe: het zuidwestelijk deel van de Steenwijker Meenthe (zie daar), gelegen tussen de Steenwijker Aa en de Tukseweg. De Zuidermeenthe bestaat uit de Kleine Meenthe, Schurfkampen, Heerenslagen, Voorslagen, Achterslagen en De Stukken.

Zuiderzeedijk: ontstaan in de 14^e eeuw uit een aaneenschakeling van oudere dijkjes tussen diluviale opduikingen en oude oeverwallen. Naast de waterkerende functie vormde de dijk een begaanbare verbinding tussen Vollenhove en Kuinre. Ref.: CS p56-59; DTV p20-23; WN p14. Zie ook: Blankenham; dijkrecht; overstroming.

Zuidkamp: zuidelijke uitloper van de Steenwijker Kamp, omsloten door de Burg. G.W. Stroinkweg en de Achterweg in Onna. Het landschappelijk zeer authentiek weidegebied, omsloten door houtwallen en bomen, heeft een oppervlakte van 35 ha en ligt op een hoogte van 3 tot 8 m boven NAP.

Zuidveen (plaatselijk: Sevéne): dorp in de gemeente Steenwijkerland, op de zuidwestelijke uitloper van de Steenwijker Kamp, ruim 1 km zuidwestelijk van Steenwijk, met ongeveer 600 inwoners. De naam had oorspronkelijk betrekking op de onbewoonde venen ten zuiden van Steenwijk, in 1386 voor het eerst vermeld als Zuytvene. Tot 1973 behoorde Zuidveen tot de gemeente Steenwijkerwold; een klein deel behoorde tot de gemeente Steenwijk (in de 15^e eeuw Wateren en Hogewateren genoemd; zie daar). Zuidveen had al in de 17^e eeuw een eigen school; in 1877 en in 1988 werd deze geheel vernieuwd. Ref.: DTV p134-137; F.W. Schmidt. *Continuïteit en verandering op het Overijsselse platteland 1750-1850: Zuidveen* (2003); D. Weijdemā. *Uit de geschiedenis van een turfgraversdorp* (1986). Zie ook: Hoevendijk.

Zuidveense Aa (ook Zuidvenersloot genoemd); zie: Langesloot.

Zuidveense Achtervenen (of kortweg: Achtervenen): de veenlanden van Zuidveen ten zuiden van de Dwarssloot. Dit, in tegenstelling tot de landen ten noorden van de Dwarssloot, die de Binnenvenen werden genoemd.

Zuidveensebrug: vaste houten brug over de voormalige Langesloot te Zuidveen, in 1949 afgebroken. Zie ook: Hogewaterensbrug.

Zuidveense Landen en Kraggen: veenlanden ten zuidwesten van Zuidveen, tussen de Langesloot en de Giethoornseweg.

Zuidveenseweg: oorspronkelijk de weg van Steenwijk naar Zuidveen, die in 1872 met veldkeien bestraat werd en in 1884 alsnog met klinkers. In 1900 werd het verlengde, de weg naar Giethoorn, met klinkers bestraat. In 1904 werd het weggedeelte in Steenwijk omgedoopt tot Gasthuislaan. Sinds 1952 is de Zuidveenseweg een zeer drukke verkeersweg door de kern van Zuidveen, onderdeel van de N333 tussen de Blokzijlseweg en de Schansweg.

Zuidwendedijk: oude zeedijk op de zuidelijke oever van de Linde vanaf de hogere gronden bij Oldemarkt naar de Zuiderzeedijk bij Kuinre. De naam komt van het middelnederlands ‘sidewende’.

Zuidwester, De; multifunctioneel centrum in Steenwijk-West aan de Gasthuislaan 84, gebouwd in 2013 naar ontwerp van Wijbenga/Tromp. Hierin zijn ondergebracht: wijkactiviteitscentrum De

Korf, twee basisscholen, kinderopvang, peuterspeelzaal, praktijken voor fysiotherapie en logopedie, een sportzaal en ruimte voor muzikale activiteiten.

Zuil, Reinder (roepnaam: Rein; Willemsoord 9 juli 1932 – Willemsoord 19 augustus 1999), winkelier, suppoost. Was, na sluiting van zijn kruidenierswinkel in Willemsoord, van 1981 tot 1995 suppoost van de Oudheidkamer Steenwijk. Was vele jaren actief voor dorpsbelangen, voetbalvereniging, sociaal – en bejaardenwerk in Willemsoord. Ref.: OSC 16 december 1994.

zuivelfabrieken; zie: De Goede Verwachting, Eensgezindheid, Ons Belang. Ref.: SW p120-122.

Zus en Zo: sinds 2002 brasserie-café-restaurant aan de Markt 20. Ref.: HM 2002 n4 p90-91.

Zusterflat; zie: Croevinge (2).

Zwaga, Anne Cornelis (Witte Paarden 16 januari 1923 – Zaandam 15 juli 2007), leraar. Was van 1950-1982 leraar Nederlands aan het Zaanlands Lyceum, daarnaast een verdienstelijk fotograaf van landschap en natuur in zijn geboortestreek. Ref.: Archief HVS: QE.

Zwaga, Femmigje Maria (roepnaam: Femmy, gehuwd met J.J. Bollen; Witte Paarden 7 december 1925 – Witte Paarden 15 maart 2022), gemeenteambtenaar. Voor haar moed, betoond als jonge koerierster in het verzet tijdens de 2^e WO, ontving zij in 2000 de gemeentelijke erepenning.

Zwanennest Bolwerk (ook: Westerbolwerk of Hoge Tin genoemd): in 1627 aangelegd aan de westzijde van de stad. In 1870 volledig afgegraven voor woningbouw en voor de aanleg van de Kornputsingel. Op het bolwerk stond een molen, De Koorndrager, ernaast een gebouw met een puntdak, de Hoge Tin.

Zwaore, 't: oude veldnaam van zware bouwgrond aan de zuidkant van de Lange Muddenweg op de Steenwijker Kamp.

Zwart, Hermanus Johannes de (Groningen 22 mei 1862 – Wirdum gem. Loppersum 7 september 1932) was van 21 oktober 1900 tot 14 oktober 1907 predikant van de Nederlands-Hervormde Gemeente van Steenwijk.

Zwarte Bende: berucht gezelschap Steenwijkers die zich in de periode 1895-1920 schuldig maakten aan allerlei strafbare feiten. Ref.: OS 2024 n4 p12-17.

Zwarte Dood: de grootste pestepidemie ooit voorgekomen. Van 1348 tot 1352 zou een kwart van de bevolking van Europa hierdoor zijn omgekomen. Ref.: HM 2010 n1 p22-28. Zie ook: flagellantisme.

Zwarte Kluft: de derde (N-Z gerekend) van de vier kluften waarin het kerspel Giethoorn lange tijd verdeeld was. Deze naam ligt ten grondslag aan die van Giethoorn, in 1230 geschreven als Gethorne (zwarte hoek).

Zwarte Paard, Het: voormalige herberg (18^e eeuw) aan de noordzijde van de Zuidveenseweg, tegenover de Schoolweg, in Zuidveen.

Zwarteweg: oude naam (1577: Swartenweg) van de middeleeuwse heirweg oostwaarts van Steenwijk tot de Driestoel bij de provinciegrens. Daar splitste de weg zich: links de oude heirweg via Darp richting Ruinen, rechts de Zwarteweg naar Overcinge (Havelte). In 1829 nam de Rijksweg 32 vanaf de Oosterpoort, de Meppelerweg, de functie van de Zwarteweg over. In Steenwijk verdween de naam Zwarteweg toen deze in 1945 werd gewijzigd in Prins Bernhardstraat. In Havelte leeft de naam voort in de weg over het waterleidingsterrein. De naam duidt (in tegenstelling tot een groene weg) op een veel gebruikte (en daardoor) modderige weg. Ref.: OAS p231.

Zwartsluis: voorhaven van Meppel en Zwolle, 18 km ten zuiden van Steenwijk. Hoofdplaats van Zwartewaterland, enige buurgemeente van Steenwijkerland in Noordwest-Overijssel; zie daar. In de 14^e eeuw als nederzetting ontstaan bij de uitmonding van het Meppelerdiep in het Zwartewater, waar vanuit Staphorst een uitwateringssluiss werd gebouwd en vanuit Wanneperveen een kerk. Sinds in 1568 de Arembergergracht was gegraven en in 1621 een stenen schutsluis was gebouwd,

ontwikkelde Zwartsluis zich tot de belangrijkste uitvoerhaven van turf uit Noordwest-Overijssel en Drenthe.

Zweerde, Antonie van der: stadsomroeper van Steenwijk van 1819 tot 1825. Ref.: HM 1987 n1 p17-25.

Zwege, Ter: voormalige erve in de nabije omgeving van Tuk.

zwembad. Het eerste zwembad in Steenwijk werd op 20 mei 1934 geopend. Deze Nuts Bad- en Zweminrichting, achter het Slingerbosje, was een onverwarmd open zwembad met een strandje. Het werd in het kader van de werkverschaffing tot stand gebracht in opdracht van de gemeente Steenwijk en onder directie van het Ingenieursbureau v/h J. van Hasselt en De Koning. Van 1968-1971 was er een eenvoudig verwarmd zwembad in twee lokalen van de voormalige School C, thans jongerencentrum De Buze. Op 25 september 1971 werd het eerste verwarmde overdekte zwembad De Westwijck in gebruik genomen. Dit bad, en ook het andere, De Oostwijck, werden in 1992 vervangen door een 'tropisch zwemparadijs', De Waterwijck (zie daar). De Westwijck aan de Vendelweg werd in 1992 gesloten en maakte plaats voor een nieuwe brandweergarage. Ref.: HM 1992 n1 p8-30. Zie ook: Badhuis, 't Tolhekke.

zwemsport. Voor een overzicht van de Steenwijker zwemsportgeschiedenis zie: OS 2017 n2 p28; SW p97-114. Zie ook: K.D. Prins; Steenwijk '34; 't Tolhekke; A.A. Vlothuizen.

zwerfstenen: veldkeien die tijdens de voorlaatste ijstijd door gletsjers uit Scandinavië zijn meegevoerd en in de omgeving van Steenwijk in groten getale zijn achtergebleven. De steenhandel was hier vroeger een belangrijke bron van inkomsten. Zeer vele stenen zijn, al of niet in stukken geklopt, verslept, verhandeld en verscheept naar Holland. Deze werden gebruikt als bestratings- en oeververdedigingsmateriaal. Ref.: SO p103. Zie ook: Dynselakker, Geologisch Monument Wolterholten, Steenakkers, steenboete, steenpunten, Steenwal.

Zwiers, Lambertus (Oldemarkt 20 december 1871 – Voorburg 24 december 1953), architect, grafisch ontwerper, schrijver. Begon als technisch ambtenaar bij de Waterstaat in Drenthe en werkte van 1895-1899 in Nederlands Oost-Indië. Was daarna tot 1928 directeur van het Nederlandsch Bouw- en Ingenieursbureau in Amsterdam. Woonde en werkte daarna in Den Haag, Rotterdam en Voorburg. Schreef in de periode van 1904-1933 diverse rapporten en artikelen en leerboeken voor het technisch onderwijs, waaronder: *Waterbouwkunde* (5 dln, en atlas, 1905) en: *Rapporten inzake stoomtram Steenwijk-Lemmer, met zijtakken van Ossenzijl naar Blokzijl en van Scherpenzeel naar Wolvega* (met G. van Asselt; 1912).

Zwolle: hoofdstad van de provincie Overijssel en daarmee het bestuurlijk en administratief centrum van de provincie. Bovendien zijn er instellingen gevestigd die van belang zijn voor de kennis van kunst, cultuur en geschiedenis.

Zwollingerkamp: voormalige havezate in Roekebosch, 1.5 km ten noorden van Wanneperveen, 7.5 km ten zuiden van Steenwijk; locatie (gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832): 205.496 / 526.075. Het was in de 18^e eeuw het zomerverblijf van baron Hendrikus van Isselmuden tot Paeslo en Zwollingercamp. Ref.: SO p31.

Zwolse Courant; zie: Steenwijker Dagblad.

Zwuup, Willem Pieter (Andijk 27 augustus 1917 – Havelte 9 november 2008), militair. Maakte na zijn pensionering in 1974 studie van de geschiedenis van Havelte en omstreken, met name van oude wegen en wateren. Hij schreef onder meer: *De Wapserveense straatweg* (1999), *Waren de Romeinen in Havelte?* (1999), *Wel en wee van een oude en een nieuwe vaart* (2000) en *De Clemenskerk te Havelte en omgeving* (2006).

Zyrick; zie: Sierck.